

DE WONDERLIJKE LEIDING GODS MET EEN BLINDE
LEIDSMAN DER BLINDEN
OP WEGEN EN PADEN DIE HIJ NIET KENDE

VERMEERDERD MET ENIGE LEERREDENEN VAN DE SCHRIJVER

CHRISTIAAN SALOMON DUYTSCH

AANVANKELIJK ISRAËLITISCH RABBIJN IN HONGARIJE
EN OVERLEDEN ALS PREDIKANT VAN DE NEDERLANDS
GEREFORMEERDE KERK

MET. EEN WOORD VOORAF VAN

P. DEETMAN

5^e DRUK
ROTTERDAM - D. BOLLE

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2011

VOORREDE VAN DE SCHRIJVER AAN DE HEILBEGERIGE LEZER!

Komt, hoort toe, o alle gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft. Psalm 66: 16.

Geliefde lezer!

Merkwaardig is de trouwe raad en waarschuwing van de koning Salomo in zijn Prediker, cap. 5: 4: *“Het is beter, dat gij niet belooft, dan dat gij belooft en niet betaalt.”* Hier wordt eerst gesproken van gelofte, hetwelk zoveel betekent, als iets toezeggen of verspreken. Niet van zulk een gelofte, als eertijds het boze en zondige volk Israëls deed: *“Maar wij zullen ganselijk doen al hetgeen uit onze mond is uitgegaan, rokende aan Meléchet des hemels, en haar drankofferen offerende,”* enz., Jer. 44: 17. Waarover de Profeet hen zo nadrukkelijk bestraft in het volgende 25ste vers: *“Zo spreekt de Heere der heirscharen, de God Israëls, zeggende: Aangaande u en uw vrouwen, zij hebben toch met uw mond gesproken, en gij hebt het met uw handen vervuld, zeggende: Wij zullen onze geloften, die wij beloofd hebben, ganselijk houden, rokende aan Meléchet des hemels, en haar drankofferen offerende; nu zij hebben uw geloften volkomen bevestigd, en uw geloften volkomen gehouden,”* enz. Zeker, zulke geloften zijn een dubbele zonde: ten eerste wanneer zij deze doen met een valse tong en onreine lippen, en ten andere, wanneer zij dezelve betalen.

Maar hier wordt gesproken van zulk een belofte, welke een mens uit een welbedacht gemoed en uit vrije wil aan de ware en levende God doet, die met Zijn heilig Woord en Zijn eer overeenstemt. De bedoeling van zulk een belofte moet niet zijn uit een Farizeese hoogmoed en verbeelding, alsof hij door zulke beloften heiliger is dan een ander, of zich daardoor zodanig zou maken; nee, maar de belofte moet alleen geschieden tot Gods eer, om daardoor zijn dankbaarheid te bewijzen. Zoals eertijds vader Jacob een gelofte de Heere deed, om een altaar te Bethel op te richten, als de Heere hem gezond en in vrede zouden hebben doen wederkeren, Gen. 28: 20-22. Of gelijk een Godvruchtige Hanna, die een gelofte deed, indien God haar een zoon zou geven, dat zij dezelve de Heere zouden heiligen, 1 Sam. 1: 11. Of zoals eertijds het oude volk, ik meen de Israëlieten, die de Heere geloften deden, dat, indien God de Kanaänieten in hun hand zou geven, zij dan hun steden zouden verbranden en de Heere heiligen, Num. 21: 2.

Zie, geliefde lezer, van dergelijke geloften spreekt hier Salomo, en van welke hij in het vorige 3^e vers gesproken heeft, zeggende: *“Wanneer gij een gelofte aan God zult beloofd hebben, stel niet uit dezelve te betalen;”* dat is, dezelve niet van dag tot dag, van jaar tot jaar te verschuiven en uit te stellen, maar ten tijde, door u daartoe bestemd, moet u beginnen die te vervullen, gelijk God zelf zulks uitdrukkelijk bevolen heeft, Deut. 23: 23: *“Wat uit uw lippen gaat, zult gij houden en doen; gelijk als gij de Heere, uw God, een vrijwillig offer beloofd hebt, dat gij met uw mond gesproken hebt.”*

En zulks geeft ons nog meer bewijs, indien wij onze aandacht slechts vestigen op het volgende. Toen vader Jacob te Sichem dacht zich in vrede tot rust te begeven, en daar zijn woning te maken, herinnerde hem de Heere, zeggende: *“Maak u op, trek op naar Bethel, en woon daar, en maak aldaar een altaar die God, die u verscheen, toen gij vluchtte voor het aangezicht van uw broeder Ezau,”* Gen. 35: 1. Hebt u dan, o Jakob, vergeten de gelofte, die u gedaan hebt, en waarvan uw mond is overgevloed, toen u in doodsgevaar moest vluchten voor uw broeder Ezau? Hebt u dan vergeten die

woorden, die u nog onlangs met uw mond zelf gesproken, en aan Rachel en Lea verhaald hebt? Toen u haar tot u deed roepen op het veld bij uw kudde, om haar bekend te maken, dat in uw droom een Engel van God tot u gesproken heeft, zeggende: *“Ik ben die God van Bethel, waar gij het opgerichte teken gezalfd hebt, waar gij Mij een gelofte beloofd hebt; nu, maak u op, vertrek uit dit land, en keer weder in het land uwer maagschap,”* Gen. 31: 13. Is dan hier in Sichem de plaats van uw geboorte? Hebt u dan reeds uw belofte, in Bethel gedaan, betaald, dat u uw woning ter rust zoekt te maken?

En ziet, daardoor werd vader Jakob opgewekt, en zei terstond tot zijn zonen: *“Laat ons ons opmaken, en optrekken naar Bethel; en ik zal daar een altaar maken die God, die mij antwoordt ten dage mijner benauwdheid, en met mij geweest is op de weg, die ik gewandeld heb, enz. Alzo kwam Jakob te Luz, hetwelk is in het land Kanaän (dat is Bethel), en hij bouwde daar een altaar, en noemde die plaats: El Bethel, want God was hem daar geopenbaard geweest, als hij voor zijns broeders aangezicht vluchtte,”* Gen. 35: 3-7.

Ach, zo is het gesteld met onze zwakheid! Wanneer wij in gevaar en doodsnoten geraken, of in armoede en bittere vervolging, als wij vader, moeder, en alles wat ons lief is, moeten verlaten en als een vreemdeling omzwerven, dan doen wij dikwijls grote beloften aan de Heere. En worden wij eindelijk gered uit die drukkende nood en dat gevaar, zodat wij gelukkig worden en het ons welgaat, o, hoe ras vergeten wij de vorige benauwdheden, waarin wij ons tevoren hadden bevonden, en die weldaden, welke de trouwe en goedertieren God onverdiend aan ons ellendige en onmachtige aardwormen had bewezen! En hoe gemakkelijk vergeten wij in het bijzonder de geloften, die wij de Heere in onze noden gedaan hadden. Die gedenken wij niet, totdat wij van onze slaap worden opgewekt.

En daarom predikte Salomo zeer getrouw met deze raadgeving, zeggende: *“Het is beter, dat gij niet belooft, dan dat gij belooft en niet betaalt.”* Want als een mens niet belooft, dan beledigt hij God niet, omdat God eigenlijk geen uitdrukkelijk bevel heeft gegeven, om geloften te doen. Doet echter iemand een gelofte, en volbrengt ze niet, die beledigt God, Die niet liegen kan, door zijn leugens en huichelarij, en verwekt de toorn van God over zich. Daarom luidt de bestraffing zo hard en verschrikkelijk, welke de Apostel deed aan Ananias, zeggende: *“Ananias! waarom heeft de satan uw hart vervuld, dat gij de Heilige Geest liegen zou?”* Hand. 5: 4. Had Ananias niet beloofd, zo zou hij daarmee niet gezondigd hebben. Maar daar hij zijn gelofte, die hij gedaan had, niet volkomen betaalde, moest hij ondervinden, dat hij niet de mensen, maar God gelogen had, en dat God zich niet laat bespotten.

Salomo zegt niet: *gij zult geheel geen gelofte doen*, maar hij dringt aan, dat men dezelve zal betalen; want anders zou hij waarlijk zijn Godzalige vader David tegenspreken, die de gelovigen vermaant, dat wanneer zij in noden kwamen, zij de Heere geloften zouden doen. Maar hij voegt er terstond dezelfde vermaning bij; namelijk, dat zij dezelve betalen zouden: *“Doet geloften en betaalt ze de Heere uw God,”* Psalm 76: 12.

Ja, David zelf had geloften gedaan, zoals hij zich in de 116^e Psalm duidelijk uitdrukt, in zijn verlegenheid. Toen hij niet wist, wat hij de Heere vergelden zou voor al Zijn weldaden, die Hij aan hem had bewezen, wekte hij zichzelf op, zeggende: *“Ik zal mijn geloften de Heere betalen, nu in de tegenwoordigheid van al Zijn volk,”* vers 18. Zo troost hij zich ook in Psalm 61: 16: *“Want Gij, o God! hebt gehoord naar mijn geloften.”*

Mogelijk zult u, geliefde lezer! vragen: Ik hoor hier spreken, dat David geloften gedaan heeft; dat is waar, maar waarin bestonden zijn geloften? En nog meer, David

sprekt hier van geloften in het meerdere getal: *“Ik zal mijn geloften de Heere betalen”*, enz. Want U, o God, hebt gehoord naar mijn geloften; dan moet hij zeker meer dan één gelofte gedaan hebben?

Ik antwoord: ja, en deze bestonden niet alleen daarin, dat hij de Heere lofoffers zou offeren, maar ook, dat hij Hem lofzangen zou zingen, dat hij Zijn wonderen en weldaden vertellen, Zijn Naam grootmaken en verheerlijken zou.

Toen hij in zijn ellende en doodsgevaar onder zijn vijanden was, was zijn gebed met een gelofte vergezeld *“Heere! zijt mij genadig, zie mijn ellende aan, van mijn haters mij aangedaan, Gij, die mij verhoogt uit de poorten des doods opdat ik uw ganse lof in de poorten der maarter van Sion vertelle”*, Psalm 9: 14, 15. Zo troostte hij zich in zijn benauwdheid, Psalm 27: 6: *“Ook nu zal mijn hoofd verhoogd worden boven mijn vijanden, die rondom mij zijn, en ik zal (zie, hier belooft David) in Zijn tent offeranden des geklanks offeren; ik zal zingen, ja Psalmzingen de Heere”*; Psalm 116: 17: *“Ik zal U offeren een offerande van dankzegging, en de Naam des Heeren aanroepen”*. Daarom zei hij Psalm 56: 13, 14: *“O God! op mij zijn Uw geloften; ik zal U dankzeggingen vergelden; want Gij hebt mijn ziel gered van de dood”*, enz. Psalm 109: 30: *“Ik zal de Heere met mijn mond zeer loven, en in het midden van velen zal ik Hem prijzen.”* En Psalm 61: 9: *“Zo zal ik Uw Naam psalmzingen in eeuwigheid; opdat ik mijn geloften betale, dag bij dag”*.

Zie, geliefde lezer, dat waren eigenlijk geloften van David die hij in zijn bittere vervolgingen en benauwde tijden aan de Heere gedaan had. En als de Heere hem wederom in vrede gesteld had, *“en Davids naam ging uit in al die landen; en de Heere gaf zijn verschrikking over al die heidenen”*, 1 Kron. 14: 16, dan betaalde hij ook zijn geloften.

Om hiervan nader overreed te zijn, hebben wij slechts nodig onze aandacht te vestigen op de hiervoor aan het hoofd gemelde 66ste Psalm, die een lof- en dankpsalm is. In deze doet David ten eerste een algemene vermaning aan al de volkeren, vers 1-4, dat zij Gode zouden juichen en lofzingen, tot eer van Zijn naam; dat zij Hem heerlijk zouden roemen en, eindelijk dat zij zouden zeggen tot God: *“Hoe wonderlijk zijn Uw werken!”* enz. De beweeggronden daartoe, waarom zij zulks doen zouden, stelde hij hun voor ogen, de almachtige wonderen van God, vers 5-9, zeggende: *“Komt en ziet Gods daden, Hij is vreselijk van werking van de mensenkinderen. Hij heeft de zee veranderd in het droge; zij zijn te voet doorgegaan door de rivier”*, enz.

Daarna gaat hij over, om gans Israël te vermanen tot het herdenken van de menigvuldige reddingen en beschermingen uit de gevaren en wederwaardigheden, waarin zowel David als ook geheel Israël zich hadden bevonden, vers 10-12: *“Want (zei hij) Gij hebt ons beproefd, o God! Gij hebt ons gelouterd, gelijk men het zilver loutert, enz. Gij hadt de mens op ons hoofd doen rijden; wij waren in het vuur en in het water gekomen; maar Gij hebt ons uitgevoerd in een overvloeiende verversing.”* Maar verder, vers 13-15, spreekt David van zichzelf, namelijk om de geloften, die hij de Heere in zijn noden gedaan had, te betalen (let wel, waarde lezer!) zeggende: *“Ik zal met brandofferen in Uw huis gaan; ik zal U mijn geloften betalen, die mijn lippen hebben geuit, en mijn mond heeft uitgesproken, als mij bange was. Brandofferen van mergbeesten zal ik U offeren, met rookwerk van rammen; ik zal runderen met bokken bereiden”*. Sela. Ten laatste, wil hij de grote wonderen en weldaden, welke de Heere in het bijzonder aan hem gedaan had, in de poorten der maarter van Sion vertellen. O, daar vloeiende zijn mond over. *“Komt!”* Riep hij in zijn ijver, *“komt, hoort toe, o alle gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft”*, vers 16.

Hier staat ons te overwegen:

- I. Wie en welke mensen David heeft toegeroepen, en
 II. Waartoe hij hen heeft geroepen, en welke zijn uitzicht was.

I. Wat het eerste betreft, namelijk: *wie hij heeft toegeroepen*,

Het was niet in het algemeen het hele volk van Israël, noch ook het Sanhedrin, of de Farizeeën en Schriftgeleerden: nee, dergelijk roepen vinden wij hier in onze tekst niet; maar degene, die David toegeroepen heeft, dat zij hem horen zouden, waren eigenlijk alleen de kinderen van God, het uitverkoren geslacht: *“Komt, hoort toe, roept hij, o allen gij, die God vreest,”* enz.; en dezelfde roept hij, dat zij allen komen zouden, geen uitgesloten, zowel mannen als vrouwen: de groten en vergevorderden in de genade, met de kleinen, die nog zwakgelovige en pas opgewekte zoekende zielen zijn, zowel rijken als armen. Ja, al waren ze van de verachte houthakkers en waterputters, als zij maar God vrezen.

Maar merkwaardig is het, geliefde lezer! dat David zich juist hier in deze enige Psalm uitdrukt met de naam Elohim, en niet met de Naam Jehovah. Hij zegt niet: *“Komt, hoort toe, o alle gij, die de Heere vreest,”* zoals hij zich menigmaal in zijn Psalmen uitgedrukt heeft, als: Psalm 22: 24; 25: 12; 34: 10; 115: 11, 13; 118: 4; 128: 1, 4; 135: 20. Zoals de gunstige lezer, die het zal believe de moeite te nemen, die aangehaalde verzen na te zien, het zal bevinden, dat David zich anders altijd bediend heeft van de Naam Jehovah, namelijk: die de Heere vrezen. Alleen hier, en zo enige reizen, gebruikt hij de Naam Elohim, (God) zeggende: *“Komt, hoort toe, o alle gij, die God vreest!”* Hetwelk mij dunkt ongetwijfeld niet zonder reden van hem geschied is.

Wat mijn eenvoudige gedachten aangaat, zo denk ik, dat David enkel en alleen diegene geroepen heeft, die God, namelijk de Elohim, de Drie-enige Verbonds-God, Vader, Zoon en Heilige Geest vreesden; want het woord Elohim drukt duidelijk uit het meerder getal van de Personen. Ik acht niet nodig, hierover verder uit te weiden, omdat dit onder de Godgeleerden genoegzaam bekend is.

En even daarom bedient zich Mozes ook van deze Naam Elohim in zijn beschrijving van de schepping van de wereld, zeggende: *“In den beginne (let wel) schiep God de Hemel en de aarde,”* Gen. 1: 1. En dat niet alleen in het 1ste vers, maar in het hele eerste kapittel, zolang als hij van de schepping spreekt, zult u, geliefde lezer! de Naam van Jehovah niet gemeld vinden, maar gestadig de naam Elohim, tot hoofdstuk 2: 4, waar hij zich voor het eerst bedient van de eigenlijke Naam Jehovah. Waarom? Zijn oogmerk was even hetzelfde, om Israël daardoor te leren en te onderrichten, die grote verborgenheid, namelijk: dat de Drie-enige God, de maker van het heelal is! Zoals zulks nauw overeenstemt met Psalm 33: 6: *“Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door de Geest zijns monds al hun heir.”* En ook daarom drukt zich Salomo uit in zijn Prediker, cap. 12: 13, met de naam Elohim, zeggende: *“Van alles, wat gehoord is, is het einde van de zaak: Vrees God,”* enz. Ja, als God Abraham verzocht, dat hij zijn enige geliefde zoon Izak Hem zou opofferen, en Abraham, *“de vader der gelovigen, was gehoorzaam en bond zijn zoon Izak, en legde hem op de altaar boven op het hout. En Abraham strekte zijn hand uit, en nam het mes, om zijn zoon te slachten. Toen riep de Engel des Heeren van de hemel tot Abraham, zeggende: Streck uw hand niet aan de jongen, en doe hem niets, want nu weet Ik, dat gij Godvrezende zijt.”* Daarom verblijdde zich ook de stokbewaarder, dat hij aan God (de Drie-enige God) was gelovig geworden. Hand. 16: 34, zoals ik in mijn eerste werkje, uitgegeven onder de titel: ***“Jehovah verheerlijkt, door de erkenning van de ware Messias Jezus Christus,”*** enz., pag. 166, mij over dat stuk verklaard heb; en dus onnodig acht, hier te herhalen. Alzo mij nu nog overig blijft, om iets te zeggen ten

aanzien van de tweede afdeling van deze tekst, namelijk, waartoe hij hun heeft geroepen, en welk zijn uitzicht was.

II. Dit vereist juist wel geen uitgebreide verklaring, omdat David zich daarin met woorden duidelijk genoeg uitdrukt, zeggende: *“Ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft.”*

Maar hier komt ons in de grondtekst voor, het woord *Nephes*; dit betekent in de eerste plaats, *de hele persoon*. In deze zin vinden wij het duidelijk, Gen. 12: 5: *“En Abram nam Sarai zijn huisvrouw, en Lot zijns broeders zoon, en al hun have, die zij verworven hadden, en de zielen, die zij verkregen hadden in Haran.”* Zo zegt ook de Koning van Sodom tot Abram: Geef mij de zielen, Gen. 14: 21. In deze teksten kan onmogelijk de eigenlijke ziel kan verstaan worden, maar wel de personen, en zo insgelijks in andere teksten meer, als: Deut. 24: 7; Richt. 6: 30; Ex. 4: 19; 1 Sam. 20: 1, en cap. 22: 23.

Ook betekent het woord *Nephes* de *eigenlijke ziel*, welke van God is gegeven, en tot Hem wederkeert; die in de hand des Heeren is; zoals Job zegt: *“In Wiens hand de ziel is van al wat leeft, en de geest van alle vlees des mensen”*, Job 12: 10. En Ezech. 18: 4. Ook roept David: *“Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, also schreeuwt mijn ziel tot U, o God! Mijn ziel dorst naar God, naar de levende God”*, Psalm 42: 2, 3. Welke hij in zijn verlegenheid zo troostte, vers 12: *“Wat buigt gij u neder, o mijn ziel! en wat zijt gij onrustig in mij? hoop op God”*, enz. En Psalm 116: 7: *“Mijn ziel! keer weder tot uw rust”*, enz. En als hij in zijn geest opgewekt was, roept hij: *Loof de Heere, mijn ziel!* Psalm 133: 2, en 104: 1.

Daarom denk ik, dat David aan het volk van God niet alleen verteld heeft, wat God aan zijn ziel gedaan heeft; maar daarbij ook al de reddingen en al de weldaden, welke God uit vrije ontferming aan *zijn persoon* had bewezen. Zou David daaraan niet gedenken, en moest zijn mond daarvan niet overvloeien, om uit te roepen: *“Wie ben ik, Heere Heere! en wat is mijn huis, dat Gij mij tot hiertoe gebracht hebt?”* 2 Sam. 7: 18. Hij was de jongste zoon van Isaï, en hij moest op het veld des daags, door de hitte van de zon verzengen, en des nachts door de koude verstijven; en toen de Profeet Samuel tot Bethlehem kwam, en hij Isaï en zijn zonen heiligde en dezelve ten offer nodigde, 1 Sam. 16: 5, zo bracht Isaï wel voor het aangezicht van Samuël eerst zijn zoon Eliab en vervolgens de andere, tot zeven toe; *“maar deze alle waren van de Heere niet verkoren”*, ziet vers 5-10. Maar David had hij vergeten, en hem op het veld in rust bij de schapen gelaten, tot zolang, dat eindelijk de Profeet Samuël vraagde: *Zijn dit al de jongelingen?* Waarop door Isaï werd geantwoord: *de kleinste is nog overig, en zie, hij weidt de schapen*. Mogelijk heeft hij gedacht: is het noch Eliab, die zo hoog van statuur en gestalte is, noch geen der overige zes, dan is het geheel onnodig, om de kleine te roepen. Maar Samuel zei tot Isaï: *“Zend heen en laat hem halen”*, enz., vers 11. En ziet! *“De Heere zei van deze tot Samuël: Sta op, zalf hem, want deze is het”*, vers 12. Had hij dan geen reden, om uit te roepen: *“Nu heeft mij de Heere, de God Israëls, verkoren uit mijns vaders ganse huis, dat ik tot koning over Israël wezen zou in eeuwigheid; want hij heeft Juda tot een voorganger verkoren, en mijns vaders huis in het huis van Juda; en onder de zonen mijns vaders heeft Hij een welgevallen aan mij gehad, dat Hij mij ten koning maakte over gans Israël”*, 1 Kron. 28: 4. Want uit mij en mijn nageslacht moet in de volheid des tijds vervuld worden de profetie van vader Jakob, Gen. 49: 10: *“De scepter zal van Juda niet wijken, noch de wetgever van tussen zijn voeten, totdat Silo komt, en Dezelve zullen de volken gehoorzaam zijn”*.

En zou hij niet insgelijks gedenken en vertellen de bittere vervolgingen, die hij

geleden, en door de hulp en bijstand van God te boven gekomen was? Moest hij niet zijn geliefde vrouw verlaten? Ja moest niet Michal hem uit het venster neerlaten, om hem te doen ontkomen? moest hij niet zijn enige getrouwe en geliefde broeder en hartsvriend Jonathan, die hem lief had met de liefde van zijn ziel, verlaten, en in groot gewezen zich van hem verwijderen? 1 Sam. 20: 43. Daarna, als hij voor koning Achis gebracht werd, veranderde hij, uit vreze en doodsangst, die hem overviel, zijn gelaat voor hun ogen, en hij maakte zichzelf gek, enz., zodat Achis zeide: *“Heb ik razenden gebrek, dat gij deze gebracht hebt, om voor mij te razen?”* cap. 21: 13-15. En hoewel hij door dit middel gered was, zo werd echter naderhand niet alleen zijn vrouw door Amalek weggevoerd maar nog daarenboven werd hij van het volk bedreigd dat het hem wilde stenigen.

Dit leed en deze smaad doorgestaan hebbende, en hij eindelijk, na de dood van Saul, zijn vervolger, tot koning over gans Israël verkoren zijnde, en de Heere hem rust gegeven hebbende van al zijn vijanden, zo was echter deze rust voor hem van geen lange duur. Want zie, toen stond Absalom, zijn zoon tegen hem op, en stal het hart van Israël, *“en de verbintenis tussen hen werd sterk, en het hart des volks volgde Absalom na,”* 2 Sam. 15: 4-13; en deze vervolging was zo groot, dat David en het volk te voet moesten uitgaan en vluchten; en David weende en droeg rouw, schoon hij was wandelende met een omwonden hoofd en barvoets; daar kwam nog boven dit alles een Simeï, die niet alleen hem vloekte, zeggende: *“Ga uit, ga uit gij man des bloeds, en gij Belials man! maar hij wierp hem met stenen, en stoof met stof.”*

Ach, wat moet dat zijn smart verzaard hebben! Maar de hand des Heeren was niet verkort, om hem te helpen uit al deze nood, en hem naar zijn ziel te troosten en te sterken.

Ziedaar, geliefde lezer! hier, mij dunkt, stof genoeg voor David, om het volk van God te vertellen, wat de Heere aan zijn ziel (namelijk aan zijn hele persoon) gedaan heeft, en ook, om daarover de Naam des Heeren te verheerlijken.

Maar, o volk van God! laat mij hiervan afstappen (zal hij gezegd hebben), vertellende u liever, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft; hoe Hij die heeft verzadigd: *“Mijn ziel is als met smeer en vettigheid verzadigd geworden, en mijn mond zou roemen met vrolijk zingende lippen.”*

“Nadat ik bekeerd ben, heb ik berouw gehad; en nadat ik mij zelf ben bekend gemaakt, heb ik op de heup geklopt, en tot de Heere geroepen: O Heere! straf mij niet in Uw toorn; en kastijd mij niet in Uw grimmigheid! Uw grimmigheid ligt op mij! Gij hebt mij neergedrukt met al Uw baren. Sela. Uw hittige toornigheden gaan over mij, Uw verschrikkingen doen mij vergaan. Er is niets geheel in mijn vlees vanwege Uw gramschap; er is geen vrede in mijn beenderen vanwege mijn zonden. Want mijn ongerechtigheden gaan over mijn hoofd; als een zware last zijn ze mij te zwaar geworden. Ik ben verzwakt en uitermate zeer verbrijzeld; ik brul van het geruis mijns harten. Ja, mijn ziel is zeer verschrift, en Gij, Heere! hoe lange? Keer weder, Heere! red mijn ziel; verlos mij om Uwer goedertierenheids wil, en ga niet in het gericht met Uw knecht; want niemand, die leeft, zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn. Gedenk, Heere! Uwer barmhartigheden, en Uwer goedertierenheden; want die zijn van eeuwigheid. Om Uws Naams wil, Heere, zo vergeef mijn ongerechtigheid; want die is groot. Gedenk niet aan de zonden mijner jongheid, noch mijner overtredingen! Gedenk mijner, naar Uw goedertierenheid, om Uwer goedheid wil, o Heere! Zie, ik ben in ongerechtigheid geboren, en in zonde heeft mij mijn moeder ontvangen. Verberg uw aangezicht van mijn zonden; en delg uit al mijn ongerechtigheden. Ontzondig mij met hysop en ik zal rein zijn; was mij, en ik zal witter zijn dan sneeuw.

Schep in mij een rein hart, o God! en vernieuw in het binnenste van mij een vaste geest.” Ach! tot wie kan ik beter mijn toevlucht nemen, dan tot U, o Heere! *“Mijn hart zegt tot U: Gij zegt: Zoek Mijn aangezicht; ik zoek Uw aangezicht, o Heere! Doch gij, o mijn ziel! zwijg Gode; want van Hem is mijn verwachting. Hij is immers mijn Rotssteen en mijn Heil, mijn hoog Vertrek, ik zal niet wankelen. In God is mijn heil en mijn eer; de Rotssteen mijner sterkte, mijn toevlucht is in God. O God! Gij zijt mijn God, ik zoek U in de dageraad; mijn ziel dorst naar U, mijn vlees verlangt naar U in een land, dor en mat, zonder water.”*

En als ik die troostrijke en genadige rechtvaardiging en vergeving van mijn zonden in mijn ziel ondervonden heb; als Hij tot mijn ziel gezegd heeft: *Ik ben uw Heil*, o! dan moest mijn mond overvloeien met lof en dankzegging, en mijn ziel toeroepen: *Loof de Heere, mijn ziel! en vergeet geen van Zijn weldaden. Die al uw ongerechtigheid vergeeft, Die al uw krankheden geneest; Die uw leven verlost van het verderf, Die u kroont met goedertierenheid en barmhartigheden. Heere, mijn God! ik zal U met mijn ganse hart loven, en ik zal Uw naam eren in der eeuwigheid; want Uw goedertierenheid is groot over mij, en Gij hebt mijn ziel uit het onderste des grafs uitgerukt.*”

Nu heb ik vrijmoedigheid, om te roepen: *“Gij zijt mijn Vader, mijn God en de rotssteen mijns heils; nu heb ik mijn vast vertrouwen op de Heere: De Heere is mijn sterkte en mijn schild, op Hem heeft mijn hart vertrouwd, en ik ben geholpen; en ik zal zijn als een groene olijfboom in Gods huis. Ik vertrouw op Gods goedertierenheid, eeuwiglijk en altoos,”*

Nu heb ik troost in leven en in sterven! In mijn leven: *“Want de Heere is mijn steenrots en mijn Burg, mijn Uithelper, mijn God en mijn Rots, op Welke ik betrouw; mijn hoog Vertrek. De Heere is mijn Licht en mijn Heil, voor wie zou ik vrezen? De Heere is mijn Levenskracht, voor wie zou ik vervaard zijn? De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken. Immers zullen mij het goede en de weldadigheid volgen; al de dagen mijns levens; en ik zal in het huis des Heeren blijven, een lengte van dagen.”* En in mijn sterven: *“Al ging ik ook in een dal der Schaduw des doods, ik zou geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij; maar ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen, ik zal verzadigd worden met Uw beeld, als ik zal opwaken.”*

En waarom dit alles? Heb ik dit door mijn eigen gerechtigheid verdiend? Nee, *“zo ik niet had geloofd, dat ik het goede des Heeren zou zien in het land der levenden, ik ware vergaan. Maar, ik heb geloofd, daarom spreek ik, daarom is mijn hart verblijd en mijn ziel verheugt zich; ook zal mijn vlees zeker wonen.”*

En al deze onverdiende weldaden, zowel naar lichaam als naar ziel, zegt David, dat Hij, namelijk Elohim, de Drie-enige Verbonds-God, van Wie hij in het eerste deel van dit vers gesproken heeft, aan hem gedaan had.

Zijn oogmerk was, vooreerst: om zijn beloften, die hij de Heere in zijn benauwdheden gedaan had, *“om zijn ganse lof in de poorten der maarter van Sion te vertellen,”* Psalm 9: 15, te betalen en daardoor de naam des Heeren te verheerlijken, en aan het volk van God toe te roepen: *“Maakt de Heere met mij groot, en laat ons Zijn Naam verhogen,”* Psalm 34: 4; en ook om hen daardoor te verblijden: o! geen grotere blijdschap is er voor hen te wensen, dan wanneer zij horen, dat deze of gene in Sion is geboren; voorts tot troost van de nog zwakgelovigen, en pas opgewekte en zoekende zielen, die mogelijk nog, hier en daar, ginds en herwaarts geslingerd worden, zo door de wederwaardigheden en tegenspoeden, als door de vervolging, bespottung en verachting, waarmede zij overstelpt worden, en die even als stromende wateren, over

hun hoofden rollen; die daardoor, als onder de last van hun verdrukkingen en verstoringen van hun gedachten, zichzelf niet alleen vergeten, maar ook, wat de Heere aan hun zielen gedaan heeft, vragende met een Gideon: *“Zo de Heere met ons is, waarom is ons dan dit alles wedervaren?”* Richt. 6: 13, en klagende met Sion: *“De Heere heeft mij verlaten, en de Heere heeft mij vergeten,”* Jes. 49: 14, te vertroosten; opdat dezulken hun vertrouwen op de Heere mochten vestigen, omdat Hij niet laat varen de werken Zijner handen. Zalig is de ziel, die dat ondervindt, ofschoon het bitter is voor het vlees en bloed: *“Want de Heere kastijdt degenen, die Hij liefheeft, ja gelijk een vader de zoon, in dewelke Hij een welbehagen heeft,”* Spreuk. 3: 12. Ja, David zelf moet belijden: *“Het is mij goed, dat ik verdrukt ben geweest,”* enz., Psalm 119: 71, en ook zichzelf in zijn geest opwekken, en de opschriften van de altaren, die hij de Heere in zijn hart opgericht heeft, te herlezen; daarop riep hij: *“Kom, hoort toe, o alle gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft,”*

Ik zal vertellen; deze wijduitgestrekte stad Jeruzalem is een praatachtige stad, daar gaan zo vele geruchten van mij om, de één zegt dit en de ander zegt dat van mij, *“ja velen zeggen van mijn ziel: Hij heeft geen heil bij God.”* Ei komt! hoor toe: ik zal vertellen. Hoort het toch zelf met uw oren uit mijn mond wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft. O, mocht het daartoe dienen, dat daardoor alle verkeerde veroordelen uit de weg mochten geruimd worden!

Maar of David dit alles, wat de Heere aan hem, zo naar ziel als naar lichaam, gedaan heeft, zo op eenmaal in een aaneengeschaald verhaal heeft kunnen vertellen, daaromtrent is geen vast besluit op te maken, temeer, als men nagaat wat hem al ontmoet was, en hij te vertellen had; eerder is het te denken, dat hij alleen zo lang gesproken heeft, als de vermogens van zijn ziel hem zulks toelieten, en zijn gemoed in hem levendig en opgewekt was; dit zal mij ieder, en zullen mij in het bijzonder de kinderen van God, door hun ondervinding, toestemmen; want zo ras ons gemoed van binnen duister wordt, zo wordt tegelijk de mond gesloten, zodat wij niet verder spreken kunnen.

Ik acht het onnodig, hierover verder uit te breiden, ten opzichte van de redenen, die mij bewogen hebben, om dit werkje door de druk algemeen te maken. Zo de geliefde lezer maar zo goed gelieve te zijn, een oog te slaan in de Voorrede van mijn eerste en bovengenoemd werkje, en voornamelijk op de beloften, daarin door mij gedaan, namelijk: *“dat zo het de Heere mocht behagen, mij nog enige korte tijd in het land der levenden te sparen, ik dan met David zou uitroepen: “Komt, hoort toe, o alle gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft.”* Deze woorden dan zijn het, die mij aangespoord hebben, om de getrouwe raadgeving van Salomo: *“Het is beter dat gij niet belooft, dan dat gij belooft en niet betaalt,”* in acht te nemen. Hiermede nu meen ik mijn beloften in zo verre betaald te hebben, als het de Heere behaagd heeft, door Zijn Geest mijn ziel in mij op te wekken en levendig te houden. *“Hem nu, Die machtig is, u en mij van struikelen te bewaren, en onstraffelijk te stellen voor zijn heerlijkheid in vreugde, de alleenwijze God, onze Zaligmaker, zij heerlijkheid en majesteit, kracht en macht, beide nu en in alle eeuwigheid! Amen.”*

AMSTERDAM, 11 Maart 1768

CHRISTIAAN SALOMON DUIJTSCH.

EEN WOORD VOORAF

Aangaande Paulus staat een opmerkelijk woord aangetekend: *“deze is mij een uitverkoren vat, om mijn naam te dragen voor de heidenen, en de koningen en de kinderen Israëls”*, maar ook aangaande de man, wiens weg en leiding achter dit voorwoord te lezen is, kan in zekere zin gezegd worden: *“hij was een de Heere uitverkoren vat om zijn naam te dragen.”*

Evenmin als de eerstgenoemde, behoefde Salomon Duijsch, later Christiaan Salomon Duijsch genoemd, in zijn eertijds, zolang hij nog in het Jodendom wandelde, voor iemand onder te doen, maar overtrof velen in ijver en vlijt voor zijn vaderlijke godsdienst. Ellendige zandgrond waarop hij toen echter bouwde! Inzonderheid de bestudering van de Talmud, zodat hij 's nachts zelden voor twaalf uur, gelijk hij zelf schrijft, zich ter ruste begaf, was zijn lievelingstaak en wel, omdat hij zulks voor een zeer grote godsdienst rekende en meende, dat God nu schuldig was hem de hemel te geven voor dit vlijtig studeren. Het Oude Verbond was hem een gesloten boek, maar de Talmud daarentegen het veld, waarop hij zich dagelijks bewoog.

Toen hij echter zoals u, waarde lezer, uit de volgende regels blijken zal, door de Goddelijke verlichting overtuigd werd van de blindheid en schadelijkheid van zijn onverstandige en verkeerde ijver, toen hij begon te zien de gruwel van zijn farizeese zuurdesem en bemerkte zijn gewaande eigen gerechtigheid, toen het God behaagde om door de Heilige Geest de woorden van de Apostel op zijn hart te drukken: *“Indien gij met uw mond zult belijden de Heere Jezus, en met uw hart geloven, dat Hem God uit de dood heeft opgewekt, zo zult gij zalig worden. Want met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid, en met de mond belijdt men ter zaligheid,”* leerde hij meer en meer zien, dat alles, wat hij als Jood tot een verkeerde bejaging van zijn zaligheid had misbruikt en dus gewin rekende, enkel schade was en de bede slaken met de stokbewaarder: *“wat moet ik doen, opdat ik zalig worde.”*

We behoeven in de bijzonderheden van de bekering van Salomon Duijsch niet af te dalen. U zult dit één en ander breedvoerig achter dit voorwoord beschreven vinden. Hiermede mogen wij echter deze korte opmerkingen gerust besluiten, wat hij zelf eenmaal schreef: *“maak de Heere groot en verhoog Zijn naam.”* Vrije ontferming Gods, gelijk zulks nog het geval is met ieder zondaar die van God wordt bekeerd, leidde hem als een blinde op wegen en paden, die hij te voren niet gekend had. Daarom kon hij met het volste recht ter neder schrijven, wat door ieder kind van God wordt beaamd: *“wat ik ben, dat ben ik voor U, mijn God! van U, door U, en tot U zijn alle dingen; U zij de eer, van nu aan tot in eeuwigheid, Amen.”*

Als wij dan enige ogenblikken stilstaan bij de droevige en treurige toestand waarin Salomon Duijsch vroeger had verkeerd en in aanmerking nemen, dat die toestand ook nog heden ten dage de toestand is van het hele volk van de Joden, zodat ze, terwijl het Evangelie zijn genadelicht verspreidt, even als de zon op de heldere middag, als blinden in het donkere rondlopen, is het dan niet hoogst noodzakelijk onze schuld elkaar te herinneren, die wij hebben aan Israël? Paulus zegt in de brief aan de Romeinen, *“want ik schaam mij het Evangelie van Christus niet: want het is een kracht Gods tot zaligheid een iegelijk, die gelooft, eerst de Jood en ook de Griek.”* Eerst de Jood, zegt de Apostel. Velen schamen zich het Evangelie van Christus, en zo wordt de blijmare van het heil in Jezus Christus veracht en in de wind geslagen. Wie schamen zich dat Evangelie echter niet? Zij niet, wier ogen zijn geopend voor de

zonde en Christus Jezus als hun enige redder hebben leren kennen. Hij is hun dierbaar. Al wat aan Hem is, is hun begeerlijk. Zijn naam is hun de liefelijkste, de onmisbaarste naam op aarde. En wat hun zelf alles is mogen worden door de ontfermende liefde Gods, zouden ze het niet aan anderen willen prediken? Bij eigen ervaring weten ze, dat het Evangelie een kracht Gods is tot zaligheid, zouden ze anderen daarmee dan onbekend kunnen houden?

De Christen is zich dan volgens het Apostolisch woord bewust, dat hij geroepen is het Evangelie te verkondigen en wel eerst de Jood. Of is het niet een sterke drangreden de Jood eerst bekend te maken met het Evangelie van de genade, als u hem daar ziet, terwijl de zee van zijn benauwdheid dieper is dan die van alle andere volken? De Jood, heeft God hem niet verkoren boven alle andere volken om Zijn getuige te zijn? Alle Profeten werden eerst tot Israël gezonden. De Messias verklaarde niet gekomen te zijn dan tot de verloren schapen van het huis Israëls. Maar in weerwil van die genadebedeling hebben ze gezondigd en blijven nog voortzondigen tot de huidige dag toe. Een verderf, ijselijker dan dat van alle anderen, wacht hen. O diep beklagenswaardig en ongelovig Israël! O wanhopende toestand, waarin het leeft en verkeert! Zullen, kunnen zij dan, die de zaligende kracht van het Evangelie leren kennen, haar voor Israël verborgen houden? Nee, daar de genade mededeelzaam is, wensen zij niets liever, dan dat ook hun ogen zien op de Rotssteen, Wiens werk is volkomen.

Een iegelijk, zo lezen wij in de Heilige Schrift, die lief heeft is uit God geboren. In deze is er een bijzondere gelijkvormigheid van hem, die uit God geboren is aan Hem, uit Wie hij is geboren. Waar wij nu als op iedere bladzijde lezen, dat God Israël bijzonder liefhad, dat God hen beminde, omdat Hij hen wilde liefhebben, is het daar niet roeping voor ieder Christen hen lief te hebben zoals God hen liefhad, dat verstrooide Israël?

Ja, ook terwijl Israël voor een kleine tijd in de handen van de vijanden is gegeven, blijft het de erfenis des Heeren, de beminde van Zijn ziel. Of is niet Ephraïm Hem een dierbare zoon? Is hij Hem niet een troetelkind? 's Heeren ingewand rommelt over hem, ja Hij zal zich gewis ontfermen. Een vrouw moge haar zuigeling vergeten, maar de Heere zal Israël toch niet vergeten, Zijn wij dan waarlijk met de Geest van God vervuld, is Gods liefde in onze harten uitgestort door de Heilige Geest, zouden wij dan niet liefhebben, die God liefheeft? Christen, die de kracht van het Evangelie hebt ervaren in uw hart, vergeet uw verantwoording tegenover, uw schuld aan Israël dan nimmer.

Hebben wij dan getracht u de schuld duidelijk te maken, die de Christen heeft aan Israël, hoe moeilijk dat deel van de Evangelieverbreiding ook wezen moge, afgesneden is echter de weg niet om tot hen te komen met de blijmare van het heil in Jezus Christus. De deur tot Israël is steeds geopend en geenszins schuldeloos dan de Christen, die aan de roepstem van God in deze geen gehoor leent, want het Evangelie *is een kracht Gods tot zaligheid, eerst de Jood en ook de Griek*. Waar de Zaligmaker zei: *gaat heen, predikt het Evangelie aan alle creaturen*, dat wij daar nimmer vergeten te beginnen van Jeruzalem. Laat de Evangelieverbreiding onder Israël dan niet de minste plaats bij ons innemen, maar op de bodem van ons hart geschreven staan: *eerst de Jood en ook de Griek*. Hoort Paulus op een andere plaats in zijn brief aan de Romeinen: *“Broeders de toegenegenheid mijns harten en het gebed, dat ik tot God voor Israël doe, is tot hun zaligheid.”* De toestand van zijn arme broeders, de Israëlieten, maakte hem bekommerd, deed hem een hartelijk medelijden hebben met hen. Niettegenstaande zij zijn verderf zochten, en dorstende waren naar zijn bloed, zo lag toch hun heil en hun zaligheid hem aan zijn hart. De schadelijke stellingen en

verderfelijke dwalingen, welke bij hen door de Farizeeën waren ingedrongen, waren het, die hen de hele hoop van de zaligheid op zulk een grond deden bouwen, die het gebouw niet kon dragen; zij bouwden op een zandgrond. Daarom zegt hij ook verder in Rom. 10: 2: *“want ik geef hun getuigenis, dat zij een ijver tot God hebben, maar niet met verstand.”* Zij hebben, wil Paulus zeggen, een grote ijver, een sterke begeerte om God te behagen, en te doen wat Hem welbehagelijk is, maar hun ijver deugt niet, het ontbreekt hun aan verstand, het is een ijver maar niet met verstand. Zij erkennen de gerechtigheid niet die voor God geldt, en trachten een eigen gerechtigheid op te werpen, in strijd met de gerechtigheid, door Christus verworven. Ook geen leer die de Jood meer tot ergernis is geweest en nog, dan die van de rechtvaardigmaking van de zondaar voor God door het geloof in Jezus Christus. Zou het dan niet noodzakelijk zijn de nood van Israël, dat in zulk een poel van ellende nog ligt verzonken, op te dragen de Heere, gelijk Paulus deed, tot hun zaligheid? Is de schuld aan Israël, die op ieder Christen nu rust, bedeed met het liefelijk licht van het Evangelie, dan niet zwaar? En vraagt u, o zij het met belangstelling! is die schuld te voldoen? is er bekering mogelijk ook bij de vijandige en verharde Jood? Die vraag zal haar beantwoording vinden in zo menig Israëliet van vroegere en latere tijd, die door de genade van God tot bekentenis mocht komen, dat Jezus van Nazareth is de Christus, zal haar beantwoording ook vinden in de bekeringsgeschiedenis van Salomon Duijsch, die u bij deze, waarde lezers! ter lezing wordt aangeboden. Gods leidingen met dat zaad van Abraham waren wonderlijk en staan daar voor ons als zovele getuigen, dat de deur tot Israël niet is gesloten, maar geopend. Laat dan de lezing van het bekeringswerk van God in hem u overtuigen van uw zware schuld aan Israël, van de noodzakelijkheid van het gebed voor Israël, van uw verantwoording in deze tegenover de Heere, van de wondermacht van God om blinden, ook Israël, te kunnen leiden op wegen en paden die zij niet kennen.

Moeilijk is wel de zendingsarbeid, dikwijls schijnt die arbeid inzonderheid onder Israël ijdel te zijn, een hopeloze taak, maar geen nood. Hopelozers stonden de zaken voorzeker nooit, naar het scheen, dan toen Jezus aan het kruis hing en Zijn vijanden Hem sloegen aan het vloekhout. Zijn discipelen waren gevlucht; Hij Zelf genageld aan het kruis; en toch heeft dat kruis gezegevierd. Die hopeloze zaak moest zo hopeloos zijn, opdat de uitnemendheid van de kracht zijn zou uit God, en niet uit ons. Waarde lezer! laat dan wat schijnbaar hopeloos is, u niet ontmoedigen, maar zoveel te meer doen vertrouwen op de Heere, Die het maken kan en zal. Sla uw oog naar de akker heen zowel wat Jood als Heiden aangaat, en u zult bemerken, dat die akker wit is om te oogsten. De bezwaren en moeilijkheden houden u dan niet terug, maar doen u zoveel te sterker roepen tot de Heere om arbeiders in Zijn oogst. En wanneer u bidt in uw binnenkamer voor de blinde Heiden, vergeet dan Israël niet. Smeek de Heere, dat Hij het genadig zij. En waarom? omdat de eindbeslissing van de wereldgeschiedenis geschied zal door dat vergeten Israël, dat zijn naam draagt naar die grote worstelaar aan de Jabbok.

Vergun mij dan, geachte lezer de vrijheid, die ik in dit voorwoord heb genomen om u en mijzelf met een enkel woord te bepalen bij onze schuld en verantwoordelijkheid aan Israël. Ik vond hiertoe gereede aanleiding in de regels, die u verder ter lezing worden aangeboden. Of hebben wij daarin niet het sprekendste bewijs, dat God machtig en bereidwillig is, om uit het diepgezonken Israël er toe te brengen tot de kennis van Zijn Naam in Christus Jezus? Met alle vrijmoedigheid en de meest mogelijke aandrang bevelen wij u dan de lezing van Gods wondervolle leiding met

Salomon Duijsch aan. De Heere opene uw oog bij aanvang of toeneming voor Zijn al- en vrijmacht in de toebrenging van deze zondaar zichtbaar! Hij doe u, ziende op de daden van Zijn genade, eindigen in Hem, uit Wie, door Wie en tot Wie alle dingen zijn. Lees dan de regels, die u bij deze worden aangeboden, met een biddend hart. Die regels getuigen van de diepe kennis aan het menselijk hart en aan de weg van de verlossing in Christus Jezus, Salomon Duijsch door de Heere geschonken. Zo bevelen wij ze u dan aan met de bede: ondervind bij uw lezen en herlezen de voorlichting van de Heilige Geest, de genade van de Heere Jezus Christus en de liefde en trouw van God de Vader. Kom en zie dan, o lezer! de wonderen van God de Allerhoogste en de Heere gebiede Zijn alleen vruchtbaarmakende zegen over dit werk tot uitbreiding van Zijn koninkrijk in u, buiten u, ja over de ganse aarde, opdat meer en meer bevonden moge worden de waarheid van Paulus getuigenis: *het Evangelie is een kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk, die gelooft, eerst de Jood en ook de Griek.*

Uw Heilwensende Vriend,

BENNEKOM, 24 Nov. 1869.

P. DEETMAN.

INHOUD

Voorrede van de Schrijver

De wonderlijke leiding van God omtrent een blinde leidsman der blinden, op wegen en paden die hij niet kende.

Vervolg van de wonderlijke leiding van God omtrent een blinde leidsman der blinden, op wegen en paden die hij niet kende.

Leerrede ter bevestiging van de WelEerw. Heer C. S. DUIJTSCH in de gemeente van J. C. te Mijdrecht door J. van der Souw, over Zacharia 8: 23.

Intree-rede over Efeze 3: 8 door C.S. DUIJTSCH.

Enige regels op de drie leerredenen, ten titel voerende: “De gelukstaat, roem en bewaring van een gelovige Christen.”

Voorbericht van de Schrijver bij genoemde leerredenen.

De gelukstaat van een Christen in en na dit leven, Leerr. over Col. 3: 3, 4.

De enige roem van een Christen in het kruis van Jezus Christus. Leerrede over Galaten 6: 14.

De bewaring van een Christen tot de eeuwige zaligheid Leerrede over 1 Petr. 1: 5.

OP HET STICHTELIJK WERKJE,
TEN TITEL VOERENDE:
**DE WONDERLIJKE LEIDING VAN EEN BLINDE LEIDSMAN DER
BLINDEN,**
DOOR
CHRISTIAAN SALOMON DUIJTSCH.

Gij wiens doel het is, alleen de ware God te vrezen,
Verledig u een poos, en wilt deez' blaân doorlezen:
Beschouw de grote daân, door de Almachts hand verricht,
Aan *hem*, die uit de duisternis gebracht is tot 't licht.
HIJ, die weleer van een Saulus een Paulus maakte,
Als HIJ door zijn stem, 't verstokte harte raakte;
En door die stem, *Hem* in 't geloof deed zegevieren,
Hem maken tot een held, en onder de banieren
Van Koning JEZUS stelt, door kracht van grote wonderdaân;
DEZE, die heeft ook DUIJTSCH geleid door dorre paân,
Langs een weg van aak'ligheid, niet doornen scherp bezet,
Het hart geketend nog aan Israëls slaafse Wet;
Gedompeld in een poel van vuiligheid en zonden,
Van geboort een Israliet, deelgenoot aan JEZUS wonden.
Maar deez' SALOMON, veranderd in een CHRISTIAAN,
Zult gij met een begerig hart de heilweg in zien slaan;
Gefolterd in 't gemoed, *omringd van woedend wild gediert*,
Slaat hij d' ogen des geloofs, op HEM die 't all' bestiert,
Wijl enen *jonge Leeuw, uit Juda* voortgesproten;
Beveiligd voor gevaar, Gods volk en keurgenoten.
Hij roept en juicht, tot HEM, Die in robijnen zalen,
Zijn woonsteê heeft gevest: "Ach! God, wil mij bestralen
Met een gulden straal, van Uw genadelicht,
Ontruk de nevels toch, ligt af de vliezen van 't gezicht.
Doe mij door Uw verlichtend oog alléén aanschouwen,
Dat er niets van Jezus is, waarop de mens mag bouwen."
Gods oor raakt, door deez' onophoudbre zuchten en gebeên;
Gebod aan Zijn goede Geest, te dalen naar beneên,
Ga zegt de Godheid, versterk in 't geloof deez' Israliet,
Bewaar voor duivels list, hem, die zoekt een Sulamiet
Te maken, tracht te treden in 't Verbond met Mijn Zoon,
Deel daarvan de zegels meê, tot een onverwelkbre kroon,
Maar eer 't bevel der Godheid ten volle werd volbracht,
Zo vergaarden 's mensen beul en moorder, al zijn macht:
Om was 't mogelijk die *zoeker* in zijn net te houden,
Door 's Heeren Geest veel sterker, die op HEM betrouwen,
Volvoert Zijn plicht naar eis, ontrukte hem uit die macht;
Erken, o mens! ten uw nut, in deze daad, Gods kracht.
Zijt gij gesticht geweest, door d' eerstelingen van zijn vlijt?

Waarin zijn pen 's MESSIAS echte merk heeft afgeleid,
Zijt gij verrukt geweest, door 't lezen van die bladen?
Wel LOOFT dan ook met hem, die God in zijn daden!
Uw tong, zijn pen, verbreidt nu JEHOVA'S HEERLIJKHEID!
Hier en hierna, 't vol genot der zaal'ge eeuwigheid.

UIT ACHTING.

OP HET NUTTIG EN ZEER STICHTELIJK WERKJE,

GETITELD:

DE WONDERLIJKE LEIDING VAN EEN
BLINDE LEIDSMAN DER BLINDEN,

DOOR

CHRISTIAAN SALOMON DUIJTSCH.

Uw weg in 't heiligdom,
Wat zijn het wond're paden,
Wond're God vol liefd', gena;
't Volk dat in de nood, alleen op U bouwt
En U vertrouwt,

Vol wijsheid en goedheid,
Vol van glans en heerlijkheid,
Vol van liefd', heil en vrede,
Als men daarna, op 's Heeren weg geeft acht
En die betracht,

Gij al' die God vreest, hoort,
Dit mag niet zijn verzwegen,
Daar 's Sion aan gelegen.
Reeks van wond'ren, aan een waar Israliet
Zijn hier geschied.

Hebt gij zijn eerste werk,
Met veel vrucht gelezen?
Beloofd' hij, daar zou een tweede wezen
Hier hebt ge, 't geen dat was beloofd, volbracht
In Jezus kracht.

Hadt gij in het eerste,
Een groot welgevallen,
Dit zal nog boven allen,
Aan uw lust en hong'rig hart voldoen,
Uwe ziel voên.

Houd dan maar in het oog,
Jehovah's Naam geprezen,
Moet hier verheerlijkt wezen;
't Is al, o Sion! geef toch uwen Heer
Alleen de eer.

Wonderlijke *leiding*,
Van een *blinde* leider

Van *blinden*, een bestrijder
 Van Jezus kruis, door blindheid zelfs verdoofd
 Van 't licht beroofd.

Is in die duisternis
 Een helder licht verschenen,
 Veel zuchten, kermen, wenen,
 Zult gij hier vinden, maar op 's Heeren tijd
 Is hij verblijd.

Hij is toch gekomen,
 Na een lange omzwerven,
 Om ruste te beërven,
 Bij Zions volk, in Godes Kerk en land
 Is hij geplant.

Wat was er vreugd', blijdschap,
 En klonk in onze oren,
 Toen Hij een nieuwgeboren
 In Sion door de Doop bevestigd meê,
 Zijn zucht en beê.

Geloofd zij nu dan God,
 Vol heil en zaligheden,
 De hoorder der gebeden;
 Die onze vriend tot hiertoe heeft gebracht
 In zijn kracht.

Kom, lezer! kom, doorlees
 Eens deze lieve bladen,
 Beschouw Gods grote daden,
 Hoe Jezus zoekt, een schaapje ver verdwaald
 En 't kooiwaarts haalt.

Van 't einde des aardrijks,
 Weet hij hen op te zoeken,
 Uit al des werelds hoeken,
 Hij draagt het, over menig berg en dal
 Tot in Zijn stal.

Schoon het wild gedierte,
 Het dreigde te verscheuren,
 Het zal hun niet gebeuren,
 De Herder waakt, wiens overdierb're zorg
 Is hunne borg.

Die trouwe OPPERHEER
 Wil nog meer vergaderen,
 Ei kom dan tot Hem nad'ren,
 O zondaar ! wie ge zijt, opdat gij 't weet

Hij staat gereed.

Maar, gij o volk van God!
 Onz' broeder was verloren;
 Maar ziet hij 's nieuwgeboren,
 Hij is gevonden, d' Herder lokte hem
 Door Zijn stem.

Zijt gij nu met ons vrolijk,
 En wilt u toch verblijden,
 Hij is nu uit zijn lijden,
 Ofschoon nog niet volmaakt met vol geneugd
 En 's hemels vreugd.

Hier in geloof, daarna
 In het volle aanschouwen,
 Wil maar op Hem vertrouwen,
 Hij zal ook al Zijn volk, wel brengen tot
 Het vol genot.

Ach! kwam nu eens die tijd,
 Wie zal die eens beleven?
 Als 't volk dat nu verdreven,
 Verstokt nog liggen, onder ongeloof,
 Verblind en doof.

Eens zullen zij komen,
 Tot de Heere en Zijn goedheid,
 En smaken Zijn zoetheid,
 Hun wapens van vijandschap werpen neer,
 Voor Salems Heer.

Vaar dan voort, o broeder!
 Meld maar Gods grote daden,
 En wond'ren van genade,
 De Heere zegen u, en ook dit werk,
 Hij bouw' Zijn Kerk.

UIT VRIENDSCHAP.

**DE WONDERLIJKE LEIDING GODS,
OMTRENT
EEN BLINDE LEIDSMAN DER BLINDEN,
OP WEGEN EN PADEN DIE HIJ NIET KENDE.**

§ 1.

Komt, hoort toe, o alle gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft, riep eens de koninklijke dichter uit in de 66^e Psalm: en ik zeg, in navolging van die Koning: Komt, hoort toe, alle gij Christenen, die God vreest, ik zal u vertellen in waarheid, de wonderlijke leiding van de Voorzienigheid, omtrent mij gehouden; mij trekkende uit de duisternis, en mij overbrengende tot het licht, dat in de volheid des tijds in de wereld verschenen is; mij, die als een blinde leidsman, anderen leidde en leerde, en die hij door onbegrijpelijke wegen en wederwaardigheden gebracht heeft tot dat licht, dat thans mijn ziel verkwikt.

§ 2.

Ik, eertijds Salomon Duitsch, maar nu Christiaan Salomon Duijsch genoemd, ben in het jaar 1734, volgens de gewone tijdrekening van de Christenen, geboren te *Temiswar* in Hongarije. Ik had nauwelijks de ouderdom van vier jaren bereikt, toen mijn vader kwam te overlijden, na wiens begrafenis ik verder opgevoed werd volgens de leer en ordening van de Joden, tot in het jaar 1747, wanneer ik belijdenis van het geloof moest doen, volgens de instelling van de Rabbijnen (leraars onder de Joden). Dit gedaan zijnde en grote zin tot studie hebbende, begaf ik mij naar Praag, de hoofdstad van Bohemen, om er te studeren, omdat daar de grootste en voortreffelijkste Academie van de Joden is.

Daar zeven jaren doorgebracht hebbende, keerde ik in het jaar 1754, twintig jaren oud zijnde, weer naar mijn vaderland Hongarije, en nam ten huwelijk de dochter van Salomon Coën (dat is, een Priester). Deze Salomon Coën was een zeer rijk man in Neuchatel, bij de rivier de Vaag, en mijn vrouw, genaamd Jentil, bereikte ten tijde van ons huwelijk de ouderdom van vijftien jaren. Zij was zeer vroom en Godvruchtig, volgens de leer van de Joden en de inzettingen van de Rabbijnen.

Ik leefde met deze mijn vrouw in liefde en vrede, en ik was een groot ijveraar, om in de Talmud (d.i. lering; de Joden geloven, dat God aan Mozes op de berg Sinaï 's nachts een verklaring gaf van de wetten, die hij overdag van Hem ontving; en dat dus de Talmud, die door de mond van God aan Mozes, en door Mozes aan zijn nakomelingen is overgeleverd, in zich behelst een verklaring van de geschreven Wet, die zij hoger waarden dan de Wet zelf, alsof die alles leert, wat zij nodig hebben te weten en te doen, om zalig te worden,) te studeren, zodat ik mij zelden 's nachts vóór twaalf uur ter ruste begaf. Het doelwit van mijn sterk studeren was niet om deze of gene van de geloofs-artikelen recht te leren verstaan, noch om God in Zijn namen en eigenschappen recht te leren kennen en erkennen, ach nee! want (hetwelk ik tot mijn eigen schande moet bekennen) zo mij iemand in goede ernst gevraagd had, wat God is, of enige eigenschappen van Hem te beschrijven, ik zou als een stomme de hand op de mond hebben moeten leggen. Maar de reden, waarom ik zo vlijtig studeerde, was, omdat ik zulks voor een zeer grote godsdienst rekende, ja, dat God schuldig was, mij de hemel te geven voor dit ernstig en vlijtig studeren, zoals de Talmud zulks leert, *Jebamet*, blz. 105. *“De Rabbijnen hebben geleerd: in Jeruzalem was een geslacht of een familie geweest, die alle gestorven waren, als zij achttien jaren bereikt hadden:*

derhalve heeft men zulks bericht en bekend gemaakt aan Rabbi Jochanan, de zoon van Sacai; die zei tot hen: *Mogelijk bent u nakomelingen van het geslacht of de familie van de Priester Eli, dat beschreven is 1 Samuël 2: 31, 32: Zie, de dagen komen, dat ik uw arm zal afhouden en de arm van uws vaders huis, dat er geen oud man in uw huis wezen zal. En gij zult aanschouwen de benauwdheid der woning Gods, in plaats van al het goede, dat Hij Israël zou gedaan hebben: en er zal te genen dage een oud man in huis zijn. Maar deze raad wil ik u geven: Gaat heen en studeert vlijtig, zo zult gij levend blijven; en zij hebben zo gedaan, en zo zijn zij in het leven gebleven; daarom heeft zich deze hele familie genoemd naar de naam van Rabbi Jochanan, omdat hij hun deze raad gegeven had.*”

En niet alleen, dat zo iemand lang leeft, maar zo lang hij studeert, kan hij niet sterven; want de doodsengel heeft geen macht noch geweld over hem, hetwelk de Talmud insgelijks leert, blz. 10: *“Zoals aan Rabbi Gisda geschied is, welke zat en studeerde, en zo kon de doodsengel hem niets doen noch aan hem iets uitvoeren. Ja, hij kon hem niet eens genaken, want hij hield niet op met studeren. Toen is de doodsengel gaan zitten op een dennenboom, en zo is die dennenboom in tweeën gespleten, daardoor heeft Rabbi Gisda een weinig stil gehouden met studeren, en in dat ogenblik is hij gestorven.”* En in Moëd, blz. 21, schrijft de Talmud: *“Dat dergelijk ook aan Rabbi Gio was geschied;”* ja *“aan David was zulks ook wedervaren.”* Sabat, blz. 30; zoals ik hiervan vervolgens uitvoeriger melden zal. Zo leert ook de Talmud Sabat, blz. 13. *“Dat, wanneer een jonge Rabbijn zeer veel en vlijtig gestudeerd had, en nochtans zeer jong gestorven was, zijn vrouw in alle kerken en scholen gelopen, en aan de Rabbijnen gevraagd heeft, hoe het kwam dat haar man zo jong gestorven was, daar immers in de Wet geschreven staat: Dit is uw leven en de lengte uwer dagen, Deut. 30: 20; maar geen mens heeft haar daarop kunnen antwoorden.”*

En zowel als het studeren een lang leven met zich brengt, en de studerende van de doodsengel bewaart, zo wordt ook degene, die op deze wereld vlijtig studeert, daardoor bevrijd van de plaag en de straf van de angstige hel, al heeft hij ook anders nog zo veel gezondigd. Zo leert de Talmud, Gagiga, blz. 15: *“Als Achan is gestorven, zo heeft men gehoord, hoe de engelen in de hemel gezegd hebben, dat men hem niet straffen zou in de hel, omdat hij vlijtig gestudeerd had, en hij werd ook niet zalig, omdat hij veel gezondigd had.”* Ook schrijft de Talmud, in Perk Gomer Hacodesch: *“R. Eliëzer zegt: Het vuur van de hel heeft geen geweld aan een Rabbijn, en dat kan men afleiden van een worm die genaamd is Salmandria; zulk een worm wordt geboren door het vuur, waar men zeven jaren op één en dezelfde plaats vuur brandt, en wie zich maar smeert met het bloed van deze worm, aan die heeft het vuur geen macht noch geweld; hoe veel te meer een Rabbijn, die vlijtig studeert in de Wet en in de Talmud, welke is een vol vuur; en hoe veel te minder heeft hierna het helse vuur geen macht of geweld over hem.”*

Nog meer verzekering geeft de Talmud, Megila, blz. 28:

“Wie vlijtig studeert, die kan verzekerd zijn, dat hij het eeuwige leven heeft.” En in Perk Gelek, blz. 91, zegt R. Schesches: *“Een ieder Rabbijn, die de mensen leert en onderwijst op deze wereld, die zal dezelve ook leren in de toekomstige wereld.”* En dat er zodanig een grote Akademie boven in de hemel is, waar de Rabbijnen tezamen komen, om te redetwisten, zulks getuigt de Talmud, Babe Metzia, blz. 88, waar R. Sera zegt: *“Ik heb gisterenavond in de droom gezien R. Jose, de zoon van Ganina en heb hem gevraagd: Bij wie bent u in de hemel, op de Akademie, die daar boven is? zo antwoordde hij mij: bij Jochanan; en bij wie zit R. Jochanan? zo zei hij: bij R. Janai; en bij wie zit R. Janai? zo zei hij: bij R. Riga. Daarop vroeg ik hem: zit dan R. Jochanan niet bij R. Gia? Toen antwoordde hij: aan een plaats waar de vuurvonken*

vliegen; want daar branden vuurvlammen, daarom durft geen zoon van een smid daarheen komen (dat is te zeggen, R. Gia was zo heilig, dat R. Jochanan niet bij hem mocht komen zitten). R. Gisda zegt: mij is door een Rabbijn verhaald, zeggende, dat hij heeft gezien bij name R. Gabiba, de zoon van Somki, die heeft gezegd, dat hij gezien heeft een Rabbijn, en Elias was gewoon bij hem te komen; 's morgens had de Rabbijn schone ogen gehad, en 's avonds waren zijn ogen geweest alsof men deze met vuur gebrand had; zo heb ik aan hem gevraagd: waarom zijn uw ogen zo rood? Daarop antwoordde hij mij: ik heb gezegd tot Elias, dat hij mij zou wijzen en laten zien de Rabbijnen, als deze gaan op de Akademie die boven in de hemel is; Elias antwoordde: al de Rabbijnen kunt u zien gaan, en u mag op hun stoelen zien, waarop zij zitten, uitgenomen alleen R. Gia, die mag u niet zien. Zo vroeg ik aan Elias: hoe zal ik weten, wie R. Gia is? Hij antwoordde: al de Rabbijnen, wanneer zij gaan, om zich te zetten op hun gulden stoelen, zijn vergezeld van Engelen, die hen brengen op de Akademie; maar R. Gia gaat alleen zonder Engelen. Maar wegens mijn grote ijver kon ik mij niet weerhouden, maar heb ook op R. Gia gezien; daarop kwamen twee vurige roeden, en hebben mij op mijn ogen geslagen, dat ik blind ben geworden; daarna ben ik gegaan, en heb mij gelegd en uitgestrekt op het graf van R. Gia, en heb gezegd: ik leer en studeer toch in uw Gemara, die u gemaakt hebt. Toen ben ik wederom genezen geworden, en daarom zijn mijn ogen nog rood daarvan, enz. ” En in de Menores Hamoër, in 4to, blz. 313, 314, is het nog breedvoeriger te vinden.

Ach, geliefde lezer! dat waren de redenen geweest van mijn studeren, en op zulk een zandgrond heb ik, in mijn blindheid, mijn eeuwige gelukzaligheid gebouwd en deze verwacht. Betreffende de Bijbel, die Gods Woord is, deze was mij een verzegeld boek; waarom ik er ook gedurende die tijd nooit in las, hoewel deze mede een plaats in mijn boekenkast bekleedde; want de Talmud schrijft, Beraget, blz. 38, van Rabbijn Eliëzer, die een discipel van Rabbijn Jochanan geweest was: *“dat hem zijn discipelen op zijn doodbed gebeden en tot hem gezegd hadden, hij zou hun, tot een vaarwel, een goede les geven, en hun leren, wat zij doen en laten moesten, om erfgenamen van de zaligheid te worden. Toen heeft hij hun deze volgende twee stukken geleerd en bevolen: Houdt uw Rabbijnen in ere, en gewent uw kinderen niet tot de Bijbel!”*

Zulk een bedroefde toestand was de mijne, maar de mijne niet alleen, maar zo verre is heden ten dage het hele volk van de Joden vervallen, verstrikt en verzonken in de Talmud, dat er niet één uit duizend is te vinden, die slechts een enig kapittel uit de hele Bijbel in een rechtschapen verstand zou kunnen verklaren; ja hij is buiten staat, om het van woord tot woord uit het Hebreeuws te kunnen vertalen; en van waar komt dit anders, dan dat zij de Bijbel niet lezen, maar hun tijd met de Talmud verkwisten. Er wordt wel op elke Sabbat in de Synagoge (Godsdienstige vergaderplaats der Joden) uit de vijf Boeken van Mozes voorgelezen; maar wat is dat voorlezen, en wat verstaat daarvan de gewone man? Het is even als met de Mis bij de Roomsgezinden, welke door de Priester gelezen wordt, waar het gewone volk staat als de ossen, om te horen; en zulks is bij het voornoemde nog niet te vergelijken: want de Roomse Priester verstaat nog meesttijds zelf wat hij leest, maar bij de Joden is het zo bedorven, dat de Voorlezer zelf, die uit de Sephar Tora voorleest, niet weet noch verstaat, wat hij leest. Om zulk een bedroefde toestand van dit arm en ellendig volk naar waarheid te bewijzen, dat deze zodanig is en geweest is, behoef ik slechts bij te brengen het getuigenis van Rabbi Mozes, die in zijn Voorrede van de Verboden aldus schrijft: *“De tijd valt ons lang in onze ellende, onze krachten zijn zwak, onze harten woest, onze handen slap, onze ogen donker, onze oren zwaar, en onze tong stom; de fontein van onze wijsheid is verstopt, de meningen zijn verdwaald, de onenigheid heeft zich*

verheven, de gevoelens velerlei geworden zijnde, is er geen gebod overgebleven, waarover geen verschillende begrippen zijn.” Op deze manier klaagt ook Rabbi Hiersch in zijn Voorrede van het boek, door hem gemaakt en genaamd: Aiala Scheluga, waar hij schrijft: *“Ik zie grote en lasterlijke zonden onder mijn volk (de Joden) in zwang gaan, de muur en de toorn van de Wet verbreken zij, en gaan deze te buiten; de Wet, in welker licht niemand wandelt, en het boek van de Profeten, komt hun voor als ware het verzegeld: want als men tot degenen, welke in andere en onnutte boeken lezen, zegt: Ei leest ook een boek van de Wet, dan moeten zij antwoorden: Wij kunnen niet, want het is verzegeld; also dat de wijsheid van de wijzen in de heilige Wet bijna geheel verloren is, en deszelfs waarheid weinig geacht wordt, omdat zich de mensen besmetten met andere hoeken, waarvandaan zij moordenaars van zielen worden; zoals geschreven staat: De wijsheid klaagt daar buiten,”* Spreuken van Salomo 1:20.

Vervolgens kan ik dit bewijzen uit de tegenwoordige toestand van de Joden; want wanneer een Christen met een Jood, wegens geloofszaken, in gesprek komt, en in verwachting is, dat hem uit Gods getuigenis enige spreuk of enig bewijs zal bijgebracht of tegengeworpen worden, zal zulks niet geschieden; maar de beantwoording zal zijn: de Rabbijnen hebben alzo geleerd. En zo zij nog al één of andere tekst bijbrengen, en deze verklaren willen, ach, geliefde Christenen! let er maar op, hoe ongerijmd, hoe verkeerd, hoe belachelijk het zal zijn, om te horen, en hoe bedroefd men moet worden over hun onwetendheid en verkeerdheid; want tot op de dag van heden blijft het zelfde deksel onopgelicht over hen in het lezen van het Oude Testament, 2 Cor. 3: 14. Zo moet met zich vervolgens niet minder bedroeven over de kostelijke tijd, die men met hen doorgebracht heeft. Maar de grootste hoop van dit arme volk zal meest antwoorden, dat zij, omdat hun voorvaderen op deze leer en meningen zijn gestorven, daarom ook bij deze willen blijven tot in de dood; hun zijn niet bekend de woorden van de Profeet, als die roept: *“Gij zult in de inzettingen uwer vaderen niet wandelen, en hun rechten zult gij niet onderhouden.”* Ezech. 20: 18.

Nu mag u, geliefde Christenen! met reden vragen: waartoe dient dan het Oude Testament de Joden, of waarom heeft dan de Heere God de Joden zulk een heerlijke schat toevertrouwd? Zeker moet zulks ter verwondering verstrekken, en het was mij grotelijks ter verkwikking, dat ik in hun eigen Talmud aldus vond geschreven, Megilla, b1z. 24: *“Rabbi Jose zegt, ik heb mij al mijn dagen gekweld over deze tekst. Deut. 28: 29: En gij zult omtasten op de middag, gelijk als een blinde omtast in het donkere (want wat geeft er een blinde om, of het donker dan of het licht is? zo vraagt Rabbi Jose): tot ik eens in een zeer duistere nacht wankelde, en zag een blinde gaan op de weg, die een grote fakkel in zijn hand had, tot welke ik zeide: Wat nuttigheid doet u de fakkel? Hij zei: Hoewel ik zelf bij deze niet kan zien, zo kunnen toch andere mensen daarbij zien, en mij waarschuwen voor de grachten, opdat ik niet val, en dat ik mij aan de doornen of distelen niet stoot.”* Zo hebben ook de Joden, zeg ik, dan deze grote fakkel, ik meen de Bijbel, het Woord van God (als hun toevertrouwd, Rom. 3: 2), ons Christenen voorgedragen en bewaard, zodat het onvervalst en rein is gebleven, opdat wij bij deze fakkel zouden kunnen zien. Ach, dat mijn arme broederen naar het vlees, nog heden ten dage zo verblind zijn! niettegenstaande het kostelijk Evangelie zijn licht verspreidt, als de zon op de heldere middag, zo tasten zij evenwel als een blinde in het donkere. O, dat zij toch de waarschuwingen van de ziende, de ware gelovige Christenen mochten horen en aannemen, opdat zij niet in de gracht, in de diepe, eeuwige, verschrikkelijke verdoemenis vervallen mochten! Maar, o barmhartige God! dit is alleen Uw werk, dit alleen moet door Uw macht en kracht

geschieden.

Met zulk een onbeschrijfelijke ijver heb ik, ellendig mens, zes jaren lang mijn studeren voortgezet, en ik was in mijn ogen een zeer vroom en heilig man, rijk en verrijkt geworden, enz.; en ik zei met de jongeling: Heere! deze geboden heb ik onderhouden van mijn jeugd af aan. En niet alleen was ik zo in mijn eigen ogen, maar al de Joden in mijn stad hielden mij voor een oprecht en rechtvaardig man, en zij hadden grote achting voor mij. Geliefde lezer! bedenk eens, of niet het in de Synagoge boven aan en aan de tafel op de eerste plaats te zitten, met de naam van Rabbi begroet te worden, en de vleierij van de Joden, mijn hart, dat immers van nature boos en hoogmoedig was, nog hoogmoediger en hovaardiger moest maken? O ja, en dit was ook de reden, dat ik wegens de toekomstige eeuwigheid en zaligheid niet meer bezorgd was, noch daarnaar getracht heb, omdat deze mij zeker was, en wie zou mij deze ontzeggen of ontnemen!

§ 3.

Het eerste middel, van hetwelk de goede God van Israël Zich heeft bediend, was het volgende:

De 5^e april 1760, 's morgens, was mijn geliefde huisvrouw nog gezond, fris en sterk, en 's avonds ten 11 ure was zij overleden; mij weduwnaar latende met een klein dochtertje, genaamd Esterel, zijnde zes maanden oud. Mijn gestorven vrouw werd op aarde, op een weinig stro nedergelegd, en met een zwart kleed van het hoofd tot de voeten bedekt; aan haar hoofdeinde werd een brandend licht geplaatst. Toen ik in de kamer kwam en zulks aanschouwde, zette ik mij op de grond neer, nevens mijn geliefde dode vrouw, en ik weende bitter, dat zij zo onverwacht van mij was weggenomen. Gedurende dit wenen en rouwklagen, waren er grote beroeringen in mijn hart, met dusdanige gedachten en voorstellingen: “Ach, mens! zie, dat is het einde van de mens, dat hij zo van deze wereld moet scheiden; hij moet zijn beste en geliefdste vrienden, vader en moeder, broeder en zuster, ja man en kind verlaten, en in een duister graf dalen! Zie, u, u Salomon zult ook eenmaal alzo van deze wereld scheiden moeten, en uw allerbeste vrienden verlaten; zij zullen u geleiden tot aan het graf, maar niet verder; ook weet u niet, hoe lang u, tot zulk een bedroefde dag, nog tijd hebben zult, zo min als uw geliefde vrouw heden morgen heeft geweten, dat zij nu reeds zou overleden zijn! U zult ook van uw rijkdom niets in het duistere graf kunnen mede nemen, zo weinig als deze uw vrouw kan medenemen; ja al bezat u nu nog zo veel goed en geld, en zulks deze vrouw wilde meegeven, het zou haar niets kunnen ten nutte zijn; maar haar sierlijkheid en schoonheid zo van aangezicht als gestalte, moet nu het deel van de wormen zijn, om door deze verteerd te worden; zij moet nu wederom tot stof en as worden, waaruit zij genomen is! En hoewel de mens nog zo rijk is, wat blijft hem van die rijkdom overig? Ach, immers niet anders dan moeite, zorg en wederwaardigheden; en dat alles heeft hij slechts voor een korte tijd! Komt eindelijk de dood, waar blijft alles? waar blijft al zijn arbeid? waar blijft zijn rijkdom, die hij met grote moeite en zorgen heeft bijeen gebracht? Ach! enige met nagelen samengevoegde planken, inplaats van de voorheen prachtige woning; een linnen doodhemd, in plaats van zijn heerlijke klederen; een nauw en donker graf, in plaats van zijn voortreffelijke en opgeschikte woning; ach, dat is het alles!”

Mijn overleden vrouw werd begraven volgens het gebruik van de Joden; haar vader en moeder, haar broeder en haar zuster, en ik, wij betreurden en beweenden haar zeven

dagen; wij zaten op de aarde, volgens de instelling van de Rabbijnen. Alle dagen kwamen de vrienden bij ons, om ons te vertroosten; maar mijn droefheid was zo groot over haar onverwachte en verschrikkelijke dood, dat ik door hen niet te troosten was. Toen wij nu, zoals gezegd is, op de aarde zaten te treuren, begonnen mijn behuudvader en moeder bitterlijk te wenen, om mij te bewegen en te overreden tot het aangaan van een huwelijk met haar andere dochter, de zuster van mijn overleden vrouw. Ik nam dit in beraad, en overdacht het volgende: ten eerste, rijkdom heb ik genoeg, en wanneer ik met haar tweede dochter in het huwelijk treed, zo blijf ik in de vorige liefde en vriendschap in de familie; bijzonder gingen mijn gedachten over mijn arm schepseltje van zes maanden; dat dit kind misschien een goede moeder zou hebben aan haar, die de zuster was van haar overleden moeder, en dat ik op deze wijze in vrede konde leven; om welke redenen ik hun begeerte voldeed, en ging in het huwelijk met hun tweede dochter, genaamd Sarel, oud zijnde veertien jaar, de 24e juli 1760.

De 8^e september verkreeg ik van Rabbi Gerson, zijnde de Opper-Rabbiijn over al de Rabbijnen in het landschap Moravie, een voortreffelijk en zeer uitgebreid getuigschrift, met een fraaie uitgesnede titel, genaamd Moreno, welke naam zoveel te kennen geeft, alsof men zei: Onze leraar en een dubbele Rabbiijn.

Ik leefde met deze mijn vrouw in vrede en vergenoegd; ik bracht al mijn tijd door met studeren in de Talmud en was niet minder dan te voren een zeer groot ijveraar; maar de Bijbel was en bleef voor mij een verzegeld boek, zoals vroeger reeds gezegd is. In mijn eigen ogen was ik een zeer vroom en heilig man, en mijn arme broederen naar het vlees hielden mij in de hoogste achting.

De 10^e november 1761 gebeurde het in de nacht, dat ik studeerde in de Medresch, handelende daarover, *“dat men de bekering niet moet nalaten of uitstellen van de ene dag tot de andere: maar zich vergelijken bij de mensen, die in een schip zaten op de zee, en verhinderd werden, dat zij niet konden komen ter plaatse, waar naar toe het bestemd was. Terwijl zich een sterke storm verhief, werd het schip met deze mensen geslingerd en gejaagd; zij landden aan een eiland, van rondom door de zee omgeven, en op dit eiland waren zeer hoge bomen met allerlei schone en kostelijke vruchten, lustig om te aanschouwen, en bekwaam om te eten: kortom, het was een zeer liefelijke en aangename plaats, om zich daar te verlustigen en te vergenoegen. De mensen in dit schip waren onderscheiden in vijf partijen, de eerste partij zei: Wij willen uit het schip niet, om op het eiland te gaan wandelen; want er kon schielijk een goede wind waaien, dan zouden wij bij het vertrekken van het schip hier moeten blijven en onze dagen in droefenis moeten doorbrengen, wegens de korte lust en verkwikking, die wij hier genoten hadden; de tweede partij ging wel uit het schip en verlustigde zich op dat land, maar slechts een korte tijd en keerde toen weer naar en in het schip, en vond ook dezelfde plaats, waarop zij tevoren nedergezeten waren, voor zich open; de derde partij ging ook uit het schip aan land, zij verlustigde zich daar zeer, zodat zij het schip begonnen te vergeten; intussen kwam er een goede wind, zij hoorden de schipper op de bazuin blazen, waarop zij bevreesd en benauwd werden, zij begonnen te lopen en kwamen nog met grote moeite in het schip; de vierde partij ging alle aangename plaatsen rond, zij hoorde wel het blazen van de schipper, dat hij daarmee riep en waarschuwde; maar ze zeiden de één tot de ander: Wij hebben toch nog tijd, het schip zal zo spoedig niet afvaren, hij, namelijk de schipper, moet eerst eten en dus verzuimden zij zo lang, tot het schip van de wal begon af te steken; toen moesten zij lopen, en zelfs tot de hals toe door het water baden, totdat zij, na doodsgevaar hierbij*

uitgestaan te hebben, nog in het schip geraakten; maar de vijfde partij aten en dronken en waren zeer vrolijk het kwam hun niet in de zin, dat zij zouden wederkeren, zij meenden op deze plaats hun eeuwig welzijn te hebben; intussen ging de zomer voorbij, de winter naderde vast, de vruchten vielen van de bomen, de bladeren verdorven, en hun overviel vele ellende, waarop zij weenden en zich beklagden, dat zij niet in het schip waren wedergekeerd; maar dit kon hun niet helpen; zij werden omgebracht door het wreed en wild gedierte, en gingen dus verloren van de wereld.” Het zal niet nodig zijn, deze gelijkenis nader toe te passen op de bekering van de mens; omdat het zulk een verborgenheid niet is, of het is in zichzelf klaar genoeg, om het te verstaan.

Zo kwam over mij een zeer ontstellende schrik en vrees, en mijn gemoed werd wakker en ontroerd; het was als of iemand aan mijn oren schreeuwde en mij toeriep: “O! ga toch uit de duisternis!” Mijn hart was innerlijk bedroefd, wensende, dat ik mijn ogen mocht opendoen en op de rechte weg van God treden. ’s Morgens vroeg opgestaan zijnde, begon ik deze woorden na te denken, en ik trachtte met mijn verstand en mijn wijsheid te redekavelen; wat is dat te zeggen, dacht ik: “Ga uit de duisternis?” Ik kon zulks met mijn verstand niet begrijpen, als zijnde in die waan, dat ik een zeer vroom en heilig man was, die ook licht genoeg bezat; dus niet willende noch kunnende weten wat duisternis was, stiet ik de hand van de Heere van mij weg; en hoewel de woorden mij op het hart bleven liggen, en knaagden als een worm in mijn geweten, zocht ik allerlei verstrooiing, om mij daardoor van zulke bezwarende gedachten te ontdoen.

De volgende nacht studeerde ik wederom, volgens gewoonte, in de Talmud, en mij overkwam wederom zodanige schrik, met dezelfde opwekking en vermaning als voren, vergezeld van de vorige woorden; “*Ga uit de duisternis!*” ’s Morgens vroegtijdig stelde ik mijn verstand en mijn wijsheid nogmaals te werk, om na te sporen, wat dit eigenlijk mocht te zeggen zijn, uit de duisternis uit te gaan, maar al mijn nasporen en bedenken, al mijn redekavelen daarover, kon mij niet helpen noch tevreden stellen: het bleef mij verborgen, en het was voor mij onmogelijk zulks te verstaan. Hierom zocht ik allerlei middelen, om mij zelf op te wekken, te verlustigen, en zulke treurige gedachten uit mij weg te ruimen; ik gedroeg mij voor de mensen en inzonderheid in tegenwoordigheid van mijn vrouw, zeer lustig en vrolijk, hoewel dit maar in schijn en niet wezenlijk was; ik lachte uitwendig met de mond maar mijn hart was inwendig als tussen een schroef genepen, bedroefd, benauwd en ongerust: zodat mijn vrolijkheid in dat uiterlijk lachen, in mijn hart des te groter smart veroorzaakte; en aldus stiet ik wederom de roeping van de Heere van mij. O lankmoedig God! hoe groot en onuitsprekelijk is Uw langmoedigheid, die U bewijst aan mensenkinderen, aan ellendige aardwormen!

Op de derde volgende nacht, wederom in de Talmud studerende, kwam de genoemde schrik en beving mij weer aan, en zo klaar, alsof mij iemand nogmaals duidelijk toeriep dezelfde woorden: “O, ga toch uit de duisternis!” en op dit ogenblik ontdekte de Heere aan mijn ziel, wat ik was, te weten, een oproermaker en wederstrevige in Gods rijk, niet waardig, om met mijn voeten de aarde te betreden, en nog veel minder, om mijn ogen ten hemel te mogen opheffen. Ik moest mijn handen tesamen slaan in verwondering, en uitroepen: Heere! hoe groot moet uw lankmoedigheid zijn, dat U mij zulk een lange tijd geduldig hebt gedragen! Ik was zo bedroefd en benauwd, dat het klamme zweet van mijn aangezicht afliep, ja ik was in doodsangst; het kwam mij voor, alsof ik de hel onder mij open zag, en dat ik op dat ogenblik als een Korach daarin zou zinken; de hele wereld was mij ten deze tijde te klein en te benauwd; ik

wist niet, waarhenen te vluchten, om mij voor de troon van God te verbergen! Geliefde lezer! ik weet geen genoegzame woorden te vinden, om deze benauwdheid volkomen naar waarheid uit te spreken, het is mij niet mogelijk, maar ik moet dit allergewichtigst stuk aan Gods kinderen ter overweging overlaten; het zal dezulken, die bevinding daarvan hebben, niet onbekend zijn; zij hebben zich slechts te herinneren de weg, die de Heere met hen in het begin heeft gehouden, Joh. 16: 8: *“En Die gekomen zijnde, zal de wereld overtuigen van zonde, en van gerechtigheid, en van oordeel”*. Ik bracht de hele nacht door met wenen en weeklagen; ik wist niet, wat te beginnen, opdat ik voor mijn arme ziel een ware en rechte troost mocht vinden, om van de toorn van God bevrijd en gered te worden; ook toenmaals begon ik te zien, dat ik in de duisternis was, en dat ik een groot licht nodig had; maar welk een licht, en hoe daartoe te geraken, om het deelachtig te worden, was mij onbewust: want ook op die tijd was mij het Oude Testament onbekend en verzegeld; en van het Nieuwe Testament had ik in mijn hele leeftijd niets gehoord, noch geweten, dat er zulk een Testament in de wereld was: want in ons land mogen de Joden zulke dingen niet in huis hebben, of zij zijn in de grootste verdenking; ten andere, het is niet als in Holland of Pruisen, niet alleen dat er daar nog gevonden worden, die het Evangelie lezen, maar zij hebben de vrijheid en gelegenheid, om in de kerken te komen, en het woord van God te horen prediken, als zij er maar lust en begeerte toe hebben, om het te horen, het wordt hun niet geweigerd, noch de deuren voor hen gesloten, gelijk in ons land en op alle plaatsen, waar de Roomsgezinden heersen, want daar durft geen Jood, op levensstraf, ondergaan, in hun kerk te komen; omdat hij alsdan door de studenten en van het onkundig gemeen gestenigd of dood geslagen zou worden. Zij houden het daarvoor, dat, zolang een Jood niet gedoopt is, hij onrein en niet waardig is, in hun gewijde kerken te treden. Ja, wat zeg ik, dat de Joden in hun kerken niet durven komen, het is nog veel erger; want wanneer een Priester, onder een verhemelte, gedragen door vier personen, naar een zieke gaat, en het geval wil, dat hij een Jood ontmoet, die wordt dood geslagen, als hij niet voor het eerwaardige knielen wil, en inzonderheid als zij hun processie doen, dan moeten de arme Joden voor die tijd in hun huizen opgesloten blijven, en zich niet op straat laten zien; ook moeten zij tevoren hun vensters en winkels sluiten, indien zij hun glazen niet ingeslagen willen hebben. Dus is dat arme volk in ons land, namelijk Hongarije, in de verdrukking; waaromtrent ik mij niet verder zal uitlaten, als zijnde hier alleen mijn oogmerk, om aan te tonen de oorzaak van de blindheid en onwetendheid van dat arme volk, dat in een duister land woont. Het Oude Testament is bij hen in geen achting, en zij durven hun kinderen daarin niet laten lezen (zie bl. 25), en het Nieuwe Testament durven zij in hun huizen niet laten vernachten, uit vrees voor hun Rabbijnen, alsmede ook geen predikatie aanhoren, derhalve vraag ik: Hoe zullen, ja hoe kunnen zij geloven? Betreffende de Heere Jezus, bij Wie, en door Wie, en in Wie de zaligheid te vinden is, heb ik wel geweten, dat er zulk een Jezus geweest was, die zich voor de Messias had uitgegeven, en dat de Christenen hem voor de Messias houden; gelijk ik zulks in de Talmud en andere boeken menigmaal gelezen heb, en die de Joden in hun onwetendheid zo zeer verachten en bespotten; zullende ik mij geenszins ophouden, om zulke schrikkelijke lasterende en verachtende woorden, als zij gebruiken, met mijn hand op het papier te stellen; want zulk een vijand van God ben ik ook geweest. O lankmoedige Heere!

In deze nacht nam ik een vast besluit bij mij zelf, om mij te beteren, mijn zonden, die ik zag, die onuitsprekelijk groot waren, te betreuren met berouw, en deze voor de Heere te bekennen met wenen en bidden, mijn lichaam te kastijden met vasten, een zak van paardenhaar om mijn naakt lichaam te dragen, mij alle dagen in het koude water te baden, aan de armen en nooddruftige aalmoezen uit te delen, en nog veel

vlijtiger en ernstiger te studeren in de Talmud.

Zo bracht ik mijn tijd door van de 12^e november 1761 tot de 6^e mei 1762. Ik vastte iedere week twee dagen en twee nachten, zonder noch een bete broods, noch een druppel water te genieten. Ik droeg om mijn naakt lichaam een zak van paardenhaar; ik ging iedere dag in het koude water mij baden en reinigen, enz., en dacht also in mijn bedroefde benauwdheid troost te vinden; maar ach! dit alles kon mij niets helpen; integendeel, mijn benauwdheden werden meerder en sterker: En als ik dacht: *“Ik zal mijn klage vergeten, en “ik zal mijn gebaar laten varen; zo schroom ik voor al mijn smarten; ik weet, dat Gij mij niet onschuldig zult houden,”* Job 9:27, 28. En als ik dacht: *“Mijn bedstede zal mij vertroosten, mijn leger zal van mijn klacht wat wegnemen; dan ontzet Gij mij met dromen, en door gezichten verschrikt Gij mij, zodat mijn ziel de verworping kiest, en mijn gebeente de dood, ik begeer niet meer te leven,”* cap. 7: 13-15; en ik wist geen ander middel tot troost te vinden, dan door het genoemde een troost voor mijn benauwde ziel te verkrijgen.

Ondertussen hadden de Joden, mijn stad- en kerkgenoten, wegens zulk een leven als ik voerde, zo veel te meerder achting voor mij, en hielden mij voor een heilig man, maar ik kon zulke gedachten van hen omtrent mij niet dulden noch verdragen, maar deze veroorzaakten mij nog smarten tot mijn smarten, en mijn grote benauwdheden drongen mij zo verre, dat ik in hun Synagoge met mijn eigen mond moest uitroepen, dat zij mij toch voor geen oprechte, vrome, noch heilige man moesten aanzien; maar voor een goddeloze, voor een zondaar. Mijn inbeelding was op die tijd, dat ik, wanneer ik mij in het openbaar aan alle mensen voor een goddeloze en zondaar verklaarde, daardoor enige rust en enige vrede in mijn benauwde ziel zou vinden. De Joden, zulks horende, belachten en bespotten mij; en er gingen zo velerlei redeneringen omtrent mij onder hen om, die mij niet mogelijk zijn alle hier te plaatsen. Er was veel geraas en oproer in de Synagoge; de één zei, ik was uitzinnig de ander, dat mij een boze geest bezielde; een derde, dat ik van de duivel was bezeten, en dergelijke; maar hun bespottingen en lasteringen waren bij mij weinig geacht; ja ik hoorde deze veeleer met genoegen aan, in die waan zijnde, en mij daarmede troostende, dat deze bespottingen en lasteringen mij mochten zijn tot vergeving van zonden, en tot het verkrijgen van vrede in mijn ziel.

Maar dit kon mij ook niet helpen, noch troost in mijn droefheid en benauwdheid geven; want mijn ziel werd integendeel meer bedroefd en benauwd, en het kwam eindelijk zo ver met mij, dat ik besloot mij zelf op de dorpel van de Synagoge neer te leggen, opdat degenen, die uit of in de Synagoge gingen, óf over óf op mij met voeten treden zouden; zo ver wilde ik mijzelf vernederen en verachten; ik wilde geenszins in de Synagoge, als voorheen, de eerste plaats bezitten, maar aan de deur, waar alle armen en verachten onder hen staan, mijn plaats hebben; maar de Joden wilden noch het één noch het ander gedogen; zij werden boos op mij, en daarom kon ik mijn voornemen niet volvoeren.

Ach, zo verdorven en verduisterd zijn ook de verstandigste mensen van nature, om te kennen en te erkennen de weg, op welke God de zondaar wil rechtvaardigen en zalig maken; indien zij al weten, dat zij ellendige en zondige mensen zijn, weten zij echter de goede en ware weg van het leven tot hun redding uit die ellende niet te zoeken noch te vinden; daartoe moet nog Goddelijk licht en Goddelijke kracht aan hen ten koste gelegd worden; zowel Gods gerechtigheid, als de toerekening van deze aan hen, moet hun van God geleerd worden. En wat was het anders, dat de Apostel Paulus zo bekommerd maakte, en dat hem zulk een hartelijk medelijden deed hebben met zijn arme broeders, de Israëlieten? Niettegenstaande zij zijn verderf zochten en dorstten

naar zijn bloed, zo lag toch hun heil en hun zaligheid hem aan zijn hart; hoe nabij lag hem dit, als hij zich uitdrukt met deze woorden: Rom. 10:1: *“Broeders! de toegenegenheid mijns harten, en het gebed, dat ik tot God voor Israël doe, is tot hun zaligheid.”* Het was met hun levensgedrag nog zo slecht niet gesteld, maar hun schadelijke grondstellingen en verderfelijke dwalingen, welke bij hen door de Farizeeën waren ingedrongen, waren het, die hun een verkeerde weg ter verkrijging van de zaligheid deden verkiezen, en dus bouwden zij de hele hoop van hun zaligheid op zulk een grond die het gebouw niet kon dragen: zij bouwden op een zandgrond.

Daarom zegt hij: vers 2: *“Want ik geef hun getuigenis dat zij een ijver tot God hebben, maar niet met verstand.”* Hij wil zeggen: ach! ik weet, en het is mij uit een eigen bevinding bekend, dat zeer velen van de Joden een grote ijver, een begeerte hebben, om God te behagen; en te doen hetgeen Hem welbehagelijk is; maar hun ijver deugt niet, men heeft meer vuur dan licht; o! dezelve is met geen ware erkentenis van de waarheid vergezeld, en het ontbreekt hun aan verstand: het is een onverstandige ijver. Daarop toont de Apostel de reden en de oorzaak van deze onverstandige en vergeefse ijver aan; waarom, wil hij zeggen, is hun ijver zonder verstand? Daarom, omdat zij de gerechtigheid, die voor God geldt, niet erkennen; *“zij trachten hun eigen gerechtigheid op te richten, en zo zijn zij der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen”*, vers 3. Rechtvaardig willen zij gaarne zijn, maar niet in de weg, die God daargesteld heeft: aan deze steen hebben zij zich gestoten, en willen de gerechtigheid van God niet onderworpen zijn; de gerechtigheid, die Christus verworven heeft, en die alleen voor God geldt, kennen zij niet; zij wanen in hun gedachten en inbeeldingen, dat zij de gerechtigheid van God, met de uitwendige inachtneming van het letterlijk voorschrift, kunnen genoeg doen, en daarmede God genoeg geven; daarom willen zij bij hun vasthoudende eigen gerechtigheid, de gerechtigheid die voor God geldt, niet onderworpen zijn. Er is geen leer van de waarheid in het Evangelie van de Joden zo hinderlijk en tot ergernis geweest (en blijft zulks nog tot op de dag van heden), dan de leer van de rechtvaardiging door het ware geloof in Jezus Christus; want verdwaaasd zijnde in hun verstand, hangen zij hieraan zo vast, dat zij van het tegendeel niet zijn te overreden noch te overtuigen, namelijk, dat zij het eeuwige leven en de zaligheid enkel en alleen door het volbrengen van de werken der Wet kunnen verkrijgen, en dat zij verder niets nodig hebben. En dit is gewisselijk een waarheid, die algemeen is. De mens is van nature een hoogmoedig schepsel; hij wil gaarne op zijn eigen kosten leven, hij wil gaarne het brood met het zweet van zijn eigen aangezicht eten; hij wil niet gaarne uit barmhartigheid en vrije genade zaligworden. O! het is hem zeer zwaar en bitter, zich van zijn ingebeelde verdiensten te laten afscheuren, en zich op de gerechtigheid van een ander te verlaten, hij wil liever zichzelf, door vasten twee of drie dagen ter week, door het dragen van een harige zak, en door andere dergelijke strenge oefeningen iets verdienen, dan de mantel der gerechtigheid, en de klederen des heils, uit genade, van een ander als een geschenk ontvangen. Ja ik vraag, is er niet zulk een bedroefde toestand, zulk een hoge en stoute Farizeese geest, tot op de dag van heden, ook onder zogenaamde Christenen te vinden, en diep onder hen ingedrongen, die ook daarop bouwen, om op hun eigen bevleete en bemorste werken, zalig te worden? Ik wil niet gewagen van de Rooms-gezinden in het bijzonder, maar spreek in het algemeen: er is een grote menigte die zich, dat te bejammeren is, daarmede bedriegen, en in de verbeelding zijn, dat, zo zij slechts ijverig ter kerke gaan, zulks genoeg is: dat daarmede de zonden van hen afgeschud en daar begraven zijn; zij nemen niet één zonde vandaar met zich naar huis; al is het, dat zij het gepredikte door de Leraar niet eens hebben verstaan; ja al is het, dat sommigen de Leraar niet eens kunnen horen, zo vergenoegen zij zich daarmede, de naam te hebben, dat zij onder het

gehoor van deze of gene voorname Leraar zijn ter kerke geweest, en leven daarop gerust en getroost heen. Maar ach! wat kan dit zulke mensen toch helpen, of ten nutte zijn, zich alleen op de schijn van Godzaligheid, maar niet op de kracht daarvan te bevlijtigen? Het kan hun immers noch tot rust in het geweten, noch in leven of sterven tot sterkte of troost verstrekken, noch hen voor de rechterstoel van de Heere Jezus, die ook de diepste verborgenheden van het hart zal oordelen, verontschuldigen.

In zulk een toestand en zodanige benauwdheid van mijn hart, ben ik gebleven tot de 6de mei 1762, 's nachts om 12 uur, en ik bracht mijn tijd door in bitterheid en smart zodat mijn leven veeltijds te lastig was en vervelend; want hoewel ik mij nog veel pijnigde met kastijding, om de vertoornde God te bevredigen, wegens mijn voorgaande zonden, en dat verder mijn voornemen en vast besluit was, al mijn krachten aan te wenden, om mijzelf te overwinnen, de zonde te ontvluchten en te haten, en voor God heilig te leven, het was mij echter niet mogelijk, mijn voornemen uit te voeren; want mijn boos en bedrieglijk hart sleepte mij weg, om de zonden, welke mijn vlees zo aangenaam waren, uit te voeren; daarom bleef mijn geweten altijd in mij als een knagende worm. Ik zat en studeerde in de Talmud Sabbath, bl. 114: “*R. Irani bekende op zijn doodsbed, en zei: Hij wist niet, of hij zalig of verdoemd zou worden!*” Dit stuk heeft mij in grote ontsteltenis en verwondering gebracht, dat zulk een grote Rabbijn, één van de Talmudisten op zijn sterfbed nog in twijfeling was, of hij zalig dan of hij verdoemd zou worden, nademaal hij ongetwijfeld vlijtig zal gestudeerd hebben; want daarop stellen immers de Rabbijnen de eeuwige zaligheid zeker, en nog te meer, daar zij leren, dat de dood van de mens een vergeving van de zonden is, daarom zeggen zij in de Talmud, “*dat geheel Israël zalig wordt;*” en hoe is hij dan in twijfel geweest? Ik dacht bij mijzelf: o! wat moet dat bij deze Rabbijn, in zijn vertwijfeling, een bittere en smartelijke dood veroorzaakt hebben, zo in wanhoop en zonder troost uit deze wereld te scheiden en in het graf te dalen! en daardoor kwam ik te denken aan mijzelf en mijn bedroefde toestand, daar ik niet alleen in twijfel was, of ik zalig of verdoemd zou worden, maar mijn verderf en verdoemenis als voor mijn ogen stond, ja dat de hel op mij wachtte; want bij al de middelen, die ik uitgevonden heb, kan ik echter geen troost in mijn bedroefde ziel vinden. O! hoe veel schrikkelijker en smartelijker zal dan mijn dood zijn!

Er kwam toen op mij een grote schrik en een grote beving; ik werd zo benauwd, dat ik niet meer wist, wat ik zou aanvangen of doen. Indien het mij in die tijd mogelijk geweest was, met mijn hoofd de muur te doorboren of iets anders, ik had zulks gaarne willen doen. Ik zette mij op de aarde, volgens het bevel van de Farizeën; ik strooide as op mijn hoofd, ik weende en klaagde over de grote verstoring en verwoesting van Jeruzalem en van de tempel, dat wij arme en ellendige Joden zulk een lange tijd in de gevangenis zijn, en van alle volkeren zo veracht en onderdrukt worden, dat wij geen Koning, noch Profeet, noch Priester, noch offer hebben; echter was mijn gebed en klagen in het bijzonder daarheen gericht, dat toch de Heere, de God van Israël, in Zijn genade en barmhartigheid op mij mocht nederzien, en mij uit mijn bedroefde benauwdheid redden, opdat ik een ware troost in mijn verslagen en verbrijzeld hart mocht verkrijgen.

§ 4.

Maar terwijl ik zo nederlag op de aarde, met wenen en klagen, legde de grote Ontfermer Zijn genadehand aan mijn ziel, en het was mij zo duidelijk en klaar, alsof de volgende woorden mij in mijn oren gesproken werden: “*Ach, arme zondaar! al uw*

goede werken, al uw vasten, al uw afwassingen en kastijdingen kunnen u niets helpen, maar u moet komen tot de gekruiste Christus; dat is de enige weg, die tot zaligheid is, en anders is er geen te vinden.” En deze woorden werden zo krachtig, zo levendig in mijn arme ziel en aan mijn gemoed, dat ik, wegens de grote liefde, die in mijn gemoed was ontstoken en brandende geworden tot de Heere Jezus, op die tijd, indien men een bloot zwaard op mijn hals gelegd, en gezegd had: ingeval u in de Heere Jezus wilt geloven, moet u op dit ogenblik sterven, met grote vreugde, juichen en lofzangen, ja met bazuinen tot een tijdelijke dood zou zijn overgegaan; zulk een troost vond ik voor mijn bedroefde en benauwde ziel in de gekruiste Christus, om door Hem behouden en zalig te kunnen worden. Maar mijn verstand was duister en onwetend; want zo iemand mij gevraagd had: Waarom wilt u aan Christus geloven? Ik zou beschaamd zijn geweest en mijn hand op de mond hebben moeten leggen, daar ik geen enige tekst uit het Oude Testament zou hebben kunnen bijbrengen, om deze mijn keuze te verdedigen, wegens mijn grote onwetendheid daarin zoals te voren gemeld is; en van het Nieuwe Testament wist ik niet, dat het in de wereld was; maar mijn verkwikking bestond hierin, dat ik troost voor mijn benauwde ziel vond; omdat mij een weg werd geopenbaard en aangewezen, waarheen ik mijn toevlucht moest nemen, om daardoor behouden en zalig te worden.

Geliefde vrienden! ik kan mij in dusdanige stukken met woorden niet uitdrukken, vermits het beter ondervonden, dan met woorden uitgedrukt kan worden; het is ook niet mogelijk, genoegzame woorden daartoe te vinden, en zodanige geliefde vrienden, die ondervinding hebben, kunnen en zullen met mij dit getuigenis geven, dat het niet mogelijk zij, zulks met woorden uit te drukken, omdat het hun bekend is en zij bewust zijn, wat in zulk een benauwde ziel, die in haar schuld ziet, en niet anders dan de eeuwige dood en de verdoemenis in de verwachting voor ogen heeft, omgaat, als haar de weg wordt geopenbaard, waardoor zij behouden en zalig worden kan. Ach! wat kan er in zulk een welaangename tijd anders zijn, dan te staan in de grootste verwondering en opgetogenheid, en met David uit te roepen: *“Heere! wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt!”*

Ik legde mij vervolgens ter ruste, en daar overviel mij in de slaap een verschrikkelijke beving door al mijn leden, vreze en beving kwam mij aan, en al mijn beenderen verschrakten, de haren stonden mij te berge, en het werd mij in mijn gedachten voorgesteld, alsof mijn kamer was bestraald en verlicht met een groot licht, als dat van de zon in de heldere middag; maar het was mij niet mogelijk met mijn ogen in dat grote licht te zien; en vanwege de onuitsprekelijke angst en vreze, die op mij lag, verborg ik mijn aangezicht, en bedekte het met de slaapdekens; want de angsten van de dood waren op mij, en het was alsof een stem tot mij zei: *“Salomon! Salomon! mijn zoon! vrees niet; uw vijanden zullen u vervolgen met al hun kracht en macht; maar vrees niet, want Ik ben met u.”* En ’s morgens vroeg, toen ik ontwaakte van de slaap, was ik zonder kracht; al mijn leden waren bevende; ik ging met een verbroken hart en met een bedroefde geest. Ik was op deze tijd als een mens zonder verstand of begrip, vanwege de grote verschrikkingen en bevingen, die mij aangegrepen hadden; het was diep in mijn hart ingeworteld, dat ik alleen mijn redding en zaligheid in de Heere Jezus, die gekruist is, vinden moest, en dat Hij is de waarachtige God!

Maar bij dit alles was mij de weg verborgen, wat bij de hand te nemen, en wat in het werk te stellen was, om daartoe te komen; dit alles was voor mij duister en verborgen; daarenboven, in mijn land en mijn stad alles Roomsgezind zijnde, meende ik, dat de hele wereld vervuld was met zulke Christenen, die van de Joden onderscheiden en afgezonderd zijn.

Ik ging, om mij af te sonderen, in mijn kamer, om daar mijn knieën voor de Heere te

buigen, en van Hem raad te vragen; maar de satan, zulke dingen niet langer kunnende gedogen, maakte zich terstond op de been, en stelde mij voor: *Ei, wat wilt u doen en aanvangen? Wilt u aan de gekruiste Jezus geloven, die zo versmaad, bespot en veracht is geworden van uw oudvaders, enz. O! dat is een werk van de duivel, die u in zijn netten zoekt te vangen. Och, raadpleeg slechts niet uw eigen verstand, waar is uw oordeel? Indien Hij de ware Messias was geweest, zo zouden de Joden, alzo er te dier tijde zo vele geleerde Rabbijnen geweest zijn, Hem daarvoor wel erkend en aangenomen hebben. En hoe, wilt u op uw ouders, die zulke vrome lieden geweest zijn, en nu reeds in het graf rusten, zulk een bedroefde schande leggen; zulk een schande op uw hele familie? U hebt nu uw gedachten en uw ziel bevlekt en verontreinigd; het is niet mogelijk, van God vergeving daarover te ontvangen; u mag zo veel boetvaardigheid verrichten als u wilt, het is te vergeefs met u; en uw ziel is eeuwig verloren!* Hiermee maakte mij de satan zo benauwd, dat ik niet wist, wat te doen, alzo ik meende, dat dit een bestraffing en roeping van God was; met mijn verstand kon ik mij niet helpen, want dat was duister en onwetend. Ik kon niet een enige tekst te hulp nemen, om mij op te beuren, ja mijn verstand was nog boos; en ik stond op de verschrikkelijke en enge weg, aan de muur gedrongen, als Bileam door de ezel; ik kon mij niet helpen. Maar de getrouwe God van Israël, Die Zijn genadehand aan mijn arme ziel gelegd had, die naar mij had omgezien, toen ik naar Hem niet omzag, sterkte mij ten deze tijde. Hij maakte de voorgemelde woorden wederom zo levendig en zo krachtig in mij, dat de satan niets kon uitrichten; ja ik kan zeggen, een schaap, dat scheen geslacht te zullen worden, heeft een brullende en verscheurende wolf overwonnen, niet door mijn eigen krachten, maar door de macht en de onverdiende bijstand van de Allerhoogste. Ik begaf mij om te bidden, maar kon met mijn mond geen woord voortbrengen, want mijn hart vloede in tranen; en dus kon ik mij met geen woorden uitdrukken, maar riep uit de diepte tot de Heere, en weende bitterlijk. Mijn vrouw hoorde mij zo wenen en weeklagen in de voorkamer, en kwam daarop tot mij in de kamer, hebbende mijn kind op haar arm; zij was over mij verwonderd en verschrikt; zij sprak mij aan met de woorden van liefde en vertroosting, in dezer voege: *“Ach, mijn kind! waarom weent u zo bitter, en waarover bent u zo bedroefd? U bent gevallen en lijkt geen mens meer; uw krachten en uw aangenaam gelaat is verloren, vanwege uw menigvuldig vasten en kastijden, u zult nog ziek worden en sterven, of u zult geheel zinneloos worden, zodat ik en mijn hele familie niets anders dan schande en spot, verachting en versmading van u te wachten hebben. Hebben de Joden geen gelijk, dat zij u uitlachen, en u met vingers nawijzen? O! waar is toch uw verstand, dat u zich zo moedwillig van uw eer en uw aanzien beroofd hebt? en nog dagelijks brengt u zich in bespotting en verachting bij hen, en maakt, dat al uw vrienden, bij welke u in de grootste eer en het grootste aanzien geweest bent, met verachting en bespotting van u spreken. De één zegt dit, de ander dat, en zij geven mij de schuld, dat ik u niet zo ijverig had moeten laten studeren, omdat het u nu in het hoofd geslagen is; zij bestraffen mij, zeggende, dat ik zulks niet toegelaten, maar liever dagelijks na het eten met u een toertje gereden, of op de kaart gespeeld, of muziek bijgewoond moest hebben, hetwelk de beste geneesmiddelen voor u waren. Maar zij weten niet, dat zulks aan mij niet ontbroken heeft: immers heb ik u zulks dikwijls genoeg geraden en voorgesteld. Bid en verzoek ik er u niet dagelijks om? Maar mijn reden en getrouwe vermaning gelden weinig bij u, en zijn u niet aangenaam; want zodra ik van dergelijke verlustingen begin te spreken, draait u uw eigenzinnig hoofd om, en houdt u doof, begerende naar mijn woorden niet te luisteren, en nog minder mijn getrouwe raadgeving aan te nemen en op te volgen. Ja, hoe menigmaal heb ik daarover een zuur gezicht van u ontvangen, dat mij doet schrikken,*

mij aanziende, of u mij opvreten en met uw tanden verscheuren wilt! Daarbij is het nog de grootste smart en ergernis voor mij, dat ik van alle mensen, en zelfs van mijn vader en mijn moeder beschuldigd word, alsof het aan mij scheelde. Ik wenste, dat zij er bij tegenwoordig waren, en mijn getrouwe en liefderijke vermaning en raadgeving aanhoorden, dan zouden zij mij zeker geloven; ja zij zouden groot medelijden met mij moeten hebben, dat ik mijn jonge jaren zo met u in droefheid, ergernis en smart moet doorbrengen! met een melancholiek man, die zich verbeeldt, ja zelfs openbaar in de Synagoge uitroept, dat men hem aanzien en houden moet voor een goddeloze booswicht; die zich op de dorpel van de Synagoge wil nederleggen, opdat alle mensen, die er in- en uitgaan, op hem treden mochten; en die zich steeds pijnigt met vasten en door dagelijks in koud water te baden, ja een zak van paardenhaar op zijn blote lijf draagt, zodat hij meer een dood, dan een levend mens gelijkt. Och, mijn liefste kind! denk toch aan mij en aan uw arm schepseltje, dat ik op de armen heb voor uw vaderlijke ogen! Waarom wilt u toch zo moedwillig, door uw ingebeelde fabelen en zwaarmoedige gedachten, uw gezondheid verwaarlozen, en vóór uw tijd in het duistere graf dalen? Immers bent u vroom geweest, toen mijn zuster nog in leven was: want anders zouden mijn vader en mijn moeder mij u niet tot een vrouw hebben gegeven; en sedert die tijd, dat wij getrouwd zijn geweest, bent u nog vromer geworden.” Hier kon ik haar niet verder laten voortvaren, maar moest haar redenen stremmen, omdat haar woorden van mijn vroomheid mij als een vurige pijl het hart doorstaken. Ik antwoordde haar met tranen: “Och! dat u mij toch niet meer bedroefde met zulke woorden als deze; want ik ben zulk een goddeloos zondaar, dat er geen monster mijns gelijken in de wereld meer te vinden is, en waarom zou u mij nog meer bedroeven?” Hierop begon zij wederom te zeggen: “Waarom zou u mij de waarheid niet ontdekken, daar ik toch uw vrouw ben?” “U bent mijn vijand, en bemint mij niet, uw hart is niet met mij”; Richt. 14: 16.

In deze tijd dacht ik: o! u hebt immers geen betere vriend op de hele wereld, dan uw vrouw, waarom zou u haar niet toevertrouwen de verborgenheden, die in uw hart omgaan; het kon ook zijn, dat zij uw stem gehoorzaamde, en u antwoordde als Ruth, cap. 1: 16, 17. In het bijzonder dacht ik aan mijn arm kind, om het ook te redden. Daarop zei ik haar met tranen en bittere klachten: “*Ach mijn getrouw en geliefd kind! ik kan u niet meer zeggen dan de waarheid: wij moesten een andere weg verkiezen, om uit de duisternis te ontkomen; ach! wanneer wij blijven in de duisternis, zoals wij nu zijn, zo is de hel onze eeuwigheid, en wij hebben niets anders te hopen, ja zij wacht reeds op ons, en onze woning is daarin bereid! O! God heeft ons gedragen en verdragen in Zijn lankmoedigheid, tot op de dag van heden!*” Verder kon ik niet spreken, maar moest mijn aangezicht van haar en van mijn lief arm kind wenden; want mijn hart was op dat ogenblik verbroken en verbrijzeld, ik was als een man zonder verstand, zonder oordeel; al mijn gedachten waren op niets anders gevestigd, dan alleen op dit: hoe kom ik tot de gekruiste Christus; welke weg moet ik daartoe inslaan; op welk een aard en op welk een wijze moet ik dit zoeken en deelachtig worden, om troost en vrede in mijn arme ziel te ontvangen? Ik was als een gejaagde ziel, die geen rust vindt; ik wist van mij zelf niets, of ik at of dronk, sliep of waakte; het was alles bij mij geacht als drek en as.

En de slang was listig! ik meen mijn vrouw; als zij mijn woorden, die ik tot haar sprak, hoorde, zweeg zij stil en gaf mij geen antwoord, maar zij nam mijn arm kindje, ging tot haar vader en moeder, en klaagde hun, dat ik tot haar gezegd had; “*Indien wij in de duisternis bleven, zoals wij nu zijn, dan was de hel onze eeuwigheid, en dan waren wij eeuwig verdoemd, daarom moeten wij een andere weg verkiezen.*” Haar

vader en moeder, zulke woorden van hun dochter horende, behielden, van dit uur af aan, mijn vrouw met mijn geliefd kindje bij zich in huis, zodat zij niet meer vermocht bij mij te komen.

Daarop werden de Rabbijnen en de oudsten, die de Joodse Raad uitmaken, vergaderd, en mijn woorden, die ik gezegd had tot mijn vrouw, werden aan hen voorgedragen; zij vraagden en beraadslaagden onder elkaar: *Welk is het recht, om te volvoeren aan zulke booswicht, die de God van Israël verloochenen wil?* En zij besloten met eenparige raad, zij riepen met eenparige stemmen, als die van een één man: *“Zijn naam zal uitgeroeid worden van onder de hemel!”*

Het eerste stuk dat volgde, was, dat de Rabbijnen en de hele Raad van de Joden mij dwongen, om mijn vrouw een scheidbrief te geven. Het is niet als onder de Christenen: zo het gebeurt namelijk, om gewichtige redenen, dat man en vrouw zullen gescheiden worden, dan moet men zulks bij hen noodzakelijk met goedkeuring en op order van de wereldlijke rechter geschieden. Dat hebben de Joden niet alleen in mijn land, maar in de hele wereld, waar zij ook verstrooid zijn, niet nodig, daarmede bemoeit zich de Christelijke Overheid in het minste niet; want het is niet gelijk in Holland en bijzonder hier te Amsterdam, waar het trouwen van de Joden geschiedt op het Stadhuis voor de burgerlijke Ambtenaar en waar dus als gevolg van het gebeurde, dat zij zich naderhand scheiden zouden, van rechtswege hun scheiding ook wederom voor de wereldlijke rechter zou moeten geschieden; maar bij dit alles, hoewel het zo behoorde te zijn, weet ik niet, of bij mensen geheugen hier in deze stad een scheiding van een Jood op het Stadhuis, volgens de orde, is voorgevallen, hoe komt dat? Het is niet te denken, dat in de tijd van enige honderden jaren, geen scheiding onder hen zou zijn voorgevallen, dat zou iets vreemds zijn; maar het is veeleer waarschijnlijk, dat de wereldlijke Rechter en de Christelijke Overheid hun scheiding nooit zou toestaan en nog veel minder de hand willen lenen, om, wegens zulke beuzelachtige fabelen en belachelijke dingen, man en vrouw te scheiden, zoals volgens de Talmud, waarvan ik enige, maar niet alle beschrijven zal; daarom geschiedt zulks in stilte door hun Rabbijnen, en wat weet de Overheid daarvan, wat onder hen in het verborgen voorvalt? Denk nu zelf na, verstandige lezer! hoe zulks gaan moet in mijn land, daar trouwen de Joden niet voor de Christelijke Overheid, evenmin hebben zij ook nodig, om zich voor haar wederom te scheiden, maar een ieder doet naar zijn welbehagen! Deze zaak wil ik derhalve wat uitvoeriger beschrijven.

De Joden achten de echtscheiding tussen man en vrouw zeer gering, want schoon in het 5de boek van Mozes, cap. 24: 1, duidelijk de oorzaak wordt aangewezen, om welke het geoorloofd was, een scheidbrief te geven, namelijk, wegens echtbreuk en andere schandelijke hoererijen: want het grondwoord drukt een hoerachtige schande of echtbreuk uit, gelijk duidelijk te zien is in het 3de boek van Mozes, capittel 18, zo is dit nochtans onder de Joden tegenwoordig in gebruik gebleven, ja zulks had reeds plaats en was hij hen ingekropen ten tijde van Christus, Die hen daarom bestrafte, Matth. 19: 9, op de uitgestudeerde vragen, welke de hoogmoedige en opgeblazen Farizeeën aan Hem deden, zeggende: *“Waarom heeft dan Mozes geboden een scheidbrief te geven, en haar te verlaten?”* vers 7. Zij drukken zich uit met het woord *geboden*, alsof Mozes zulks aan Israël tot een uitdrukkelijk gebod en bevel had gegeven, maar dat het een ongerijmd en ongegrond voorgeven van hun Farizeeën en Schriftgeleerden zij, dat God in deze woorden eigenlijk aan Israël geboden en bevolen heeft hun vrouwen die geen genade vinden in hun ogen, omdat ze iets schandelijks aan haar bevonden hebben, een scheidbrief te geven, heb ik niet nodig verder uit te breiden; want hoe kan

het mogelijk wezen, dat God een zodanig gebod zou gegeven hebben omtrent hetgeen hij zelf gehaat heeft, gelijk Hij uitdrukkelijk betuigt bij de Profeet Maleachi, cap. 2: 16, waar het volgens de grondtekst dus luidt: *“Want ik haat het verlaten (of wegzenden), spreekt de Heere, de God Israëls.”* Zou God zulks dan als een gebod aan Israël gegeven hebben? Maar Mozes heeft aan Israël, van wege de hardigheid van hun harten, toegelaten, dat zij van hun vrouwen scheiden mochten, Matt. 19: 8. Israël was een hard en halsstarrig volk, zodat indien Mozes hun zulks niet toegestaan had, daaruit nog vrij wat ergers, te weten, moord en doodslag aan hun vrouwen, had kunnen ontstaan, en om nu zulk een groot kwaad voor te komen, verkoos Mozes het kleinste, en stond hun datgene toe, hetwelk hij hun anders nooit toegestaan zou hebben; even gelijk men van de Overheid verlof bekomt, om, ten tijde van een hevige en zich verspreidende brand, enige daarnaast staande woningen omver te rukken, alleenlijk ten die einde, opdat niet nog meer andere door de vlam zullen verteerd worden; hetwelk buiten dit ongelukkig geval niet geoorloofd zou zijn geweest. Ik oordeel het onnodig, vele voorbeelden bij te brengen; één zal genoeg zijn, hetwelk wij vinden, Deut. 21: 15-17, waar God het geval vooronderstelt, namelijk: *“Wanneer een man twee vrouwen heeft, één beminde, en één gehaatte,”* enz. Maar daardoor heeft God aan Israël geen gebod gegeven, maar alleen iets toegestaan en geoorloofd, en zulks om gewichtiger omstandigheden, namelijk, om de hoererij voor te komen. Maar dit alles hebben de Farizeeën en wellustige Rabbijnen schandelijker wijze misbruikt, hebbende van dit verlof van Mozes een vast recht voor hun verkeerde lusten gemaakt, stellende, dat zij zich om alle dingen van hun vrouwen mochten scheiden, gelijk dan ook, als men maar de Rabbijn met de aangename gele zalf de handen strijkt, waarvan zij grote liefhebbers zijn, hij redenen genoeg vindt, om zulke scheiding te doen doorgaan, in voege, dat de man een andere vrouw, en de vrouw een andere man kan nemen, en zulks is gegrond op de Talmud; want die schrijft, Ketuboth, blz. 71, de volgende oorzaken voor: *“Als de vrouw handelde tegen de wet van Mozes, dat zij haar man iets gaf te eten, waarvan de tiende niet betaald was; of zo zij hem een koek, waarvan de eersteling van het meel nog niet was afgenomen, had te eten gegeven, Num. 16: 21; of zo zij zich ten onbehoorlijken tijde bij haar man gelegd had; of indien zij een gelofte gedaan, en dezelve niet volbracht had; of indien zij beloofd had niets te willen uitlenen of te ontlenen; of zo zij met haar ontdekt hoofd uit haar huis op de straat was gegaan; of zij spon op straat; of indien zij boertte met jonge gezellen; of zo zij vloekte één van haar kinderen, ten aanhore van haar man; of zo zij haar kinderen niet ordelijk wilde kleden; of zo zij een schelle spraak had, zo, dat men haar in het huis van haar naburen kon horen spreken.”* En in Raba, cap. 6: *“Dat, indien een vrouw derdehalf jaar met haar man was tezamen getrouwd, en geen kinderen had gehad, zo vermocht die man aan zijn vrouw een scheidbrief geven.”* Daarom schrijft de Talmud Jebamoth, blz. 64. *“Maar indien hij na verloop van die derdehalfjaar haar geen scheidbrief gaf, maar haar bij zich hield, zo werd hij door de opperste Rabbijn genoodzaakt en gedwongen, dat hij na verloop van tien jaren van zijn huwelijk echter een scheidbrief aan haar moest geven. Wegens de bovengemelde oorzaken, kan een man aan zijn vrouw een scheidbrief geven, en behoeft aan haar geen huwelijksgift uit te keren.”* O ongelukkige Joodse vrouwen! Maar vindt men aan de vrouwen één van de volgende gebreken, zo kan de man haar insgelijks een scheidbrief geven, maar moet haar daarbij de huwelijksgift uitreiken; dit wordt duidelijk gevonden in de Talmud, Kiduschin; blz. 75. *“Wanneer de vrouw zulk een kwaal of zodanig gebrek aan haar lichaam had, welke een Priester, onder het Oude Testament, van de godsdienst zou hebben geweerd en doen verstoken zijn, ziet Lev. 21: 18-21; of indien zij sterk zweet; of indien haar een hond had gebeten, en de wond was niet zonder*

litteken genezen; of indien zij een stinkende mond had; of indien zij met een opgerichte hals over de straat ging, of zo zij op de straat haar kind gaf te zuigen, enz.” Ik heb hier nog twee oorzaken uitgelaten, vermits die zo goddeloos en belachelijk zijn, dat ik mij schamen zou, om ze met mijn hand op het papier te stellen: ook zal het vorige genoeg zijn; het is mij leed, en ik beklaag de tijd, die ik daarmee verspil: ook wil ik de geëerde lezer niet te veel tijd niet deze fabelen benemen; mijn doelwit is, om daarmee te bewijzen, hoe groot en schrikkelijk verval van dat arme en eertijds zo geliefde volk, en hoe zij van het ware Woord van God zijn afgeweken, en de leer en inzettingen van mensen, die immers geheel zonder grond zijn, hebben aangenomen.

Och, geliefde Christenen! bedenkt eens, uit hetgeen u boven gelezen hebt, of een Joodse vrouw niet veel ongelukkiger te achten is, dan een slavin? O! ik vraag: moet men deze niet beklagen, en groot medelijden met haar hebben?

Ik kan echter niet voorbij, het volgende nog daarbij te voegen, hoewel mij de tijd verveelt, en alles te melden, mij onmogelijk is. De Talmud schrijft in Grittim, blz. 89, 90: *“Wanneer de spinsters, die bij nacht tezamen zitten en spinnen, van haar sprake voerden, of wanneer zij haar man het vlees kwalijk zoutte; of dat zij het vlees liet aanbranden; of zo hij haar niet beminnen kon; of wanneer hij, te huis komende, zag een kramer of apotheker uit zijn huis gaan, en bevond, dat zijn vrouw haar schortekleed aanbond; of hij zag speeksel over zijn bed.”* Jebamoth, blz. 24: *“Of haar schoenen stonden voor het bed, op die plaats waar de zijne plachten te staan.”* Ja nog veel meer, laat de Talmud op een andere plaats toe. Jebamoth, blz. 52: *“Een man mag een scheidbrief laten schrijven, vóór dat hij bruiloft houdt, opdat hij na de bruiloft niet behoeft daarnaar te wachten, maar terstond, als hij wil, dezelve kan overgeven.”* Een voorbeeld van zulk een scheidbrief, meldt de Talmud, Baba Mezia, blz. 110: *“Een koopman had een geladen schip vol wijn gehad en was daarmee voor een stad gekomen, maar kon in die stad geen kelder voor geld bekomen, om de wijn daarin te bergen; toen ging die koopman tot een weduwe, en nam haar tot zijn vrouw, en bracht zijn wijn in haar kelder en zond terstond aan zijn vrouw een scheidbrief”*.

Hoewel nu geen vrouw bevoegd is, haar man een scheidbrief te geven, volgens de Wet van Mozes, waar men niets daarvan geschreven vindt, zo kan zij echter, om zekere oorzaken, haar man door de Rabbijnen daartoe dwingen, dat hij haar een scheidbrief geven moet. Zo geeft de Talmud, Ketuboth, blz. 71, 77, de volgende oorzaken op: *“Wanneer een man op haar begeren niet met haar in het beloofde land wil reizen; of zo hij melaats is; of zo hem de mond stinkt; of wanneer hij haar gebood, dat zij in twee maanden niet in haars vaders huis zou komen, niet te gast gaan; geen bedroefde lieden mocht bezoeken en troosten; niets te mogen lenen of ontlennen; of indien hij haar met spijs en drank niet kon onderhouden, maar tot haar zei: Zij moest zichzelf verzorgen (voeden); of wanneer de man een koperslager of een looijer van zijn handwerk was, dan kunnen hem de Rabbijnen dwingen, aan zijn vrouw een scheidbrief te geven”*.

En om zulk een valse en ongerijmde leer te bekrachtigen schrijft de Talmud, Sabbath, blz. 56: *“Dat alle, die met David in zijn oorlogen zijn uitgetogen, om tegen de vijanden te strijden, aan hun vrouwen een scheidbrief hebben moeten geven! derhalve (merk dit, lezer!) zo iemand wilde zeggen: David heeft met Bath-séba gezondigd, die dwaalt, want Uria heeft ongetwijfeld aan zijn vrouw Bath-séba mede een scheidbrief moeten geven, vóór dat hij ten strijde is getogen”*. O, geliefde lezer! bedenk eens, welk een toestand dit moest geweest zijn, als zo vele duizende vrouwen van haar mannen hebben moeten gescheiden worden! Ik kan mij voorstellen, dat het perkament, waarop de scheidbrieven moesten geschreven in zeer hoge prijs moet zijn

geweest, en dat de Rabbijnen te dien tijde, daardoor zeer grote schatten moeten verkregen hebben; want de Rabbijn verdient ten allerminste aan een scheidbrief dertig à veertig gulden. O Rabbijnen! wat moest zulks voor u een uitnemende blijdschap zijn, zo veel geld te kunnen verdienen! en moeten niet allen, die zulke dingen lezen, ten hoogste verwonderd zijn, en vragen: hoe is het mogelijk, zulke ongerijmde fabels en leugens te leren, ik laat staan, deze te geloven! O! hebben zij dan niet gelezen, 2 Sam. 11, dat David, nadat hij de zonde met Bathséba begaan had, Uria in de stad deed bij zich komen, en hem beval, dat hij zich naar zijn huis bij zijn huisvrouw vervoegen zou? enz.

Dit zal, zonder verdere uitbreiding, genoeg zijn ten bewijze, dat de echtscheiding bij de Joden een zeer geringe zaak is. De Rabbijn kan gelegenheid en oorzaken in overvloed hebben; want hij heeft de Talmud slechts op te slaan. Wat dunkt u, geliefde lezer! is het niet gemakkelijk te begrijpen, dat zij, ten aanzien van de omstandigheden, die zij in mij ontdekten, en de onuitsprekelijke vijandschap en haat, die bij hen tegen mij ontstoken was, overvloedige redenen vonden, om mij te moeten dwingen, aan mijn vrouw een scheidbrief te geven? Ja, zij moesten daarmee haasten, om geen tijd te verzuimen, omdat zij vreesden, dat ik mijn voornemen niet lang zou uitstellen, om een Christen te worden, en dan konden zij vervolgens met mij niets uitrichten, veel minder mij daartoe dwingen, dat ik mijn vrouw een scheidbrief zou geven, waardoor zij dan genoodzaakt was, haar hele leven zonder man door te brengen, hoewel zij nog een jong mens van zeventien jaren oud was. Maar omdat wij nu van de scheidbrief hebben gesproken, zal ik voor degenen, die begerig mochten zijn, om deszelfs ordening en inhoud te weten, een formulier van dezelve hier met korte woorden plaatsen, vooraf aanmerkende, dat een scheidbrief op geen andere plaats mag worden geschreven, dan waar vlietend water is; hij moet in de Chaldeeuwse taal geschreven worden, met zeer zwarte inkt, op nieuw perkament: ook mogen er op dezelve niet meer noch minder dan twaalf regels zijn.

Formulier van een scheidbrief

Op de eerste dag der week, op de vier en twintigste dag van de maand N., in het jaar na de schepping van de wereld N.N., zoals wij hier tellen in de stad N.N. die gelegen is aan de vloed N.N. en andere vlietende wateren, Ik N.N., een zoon van N.N., met mijn toenaam N.N., die ik tegenwoordig ben in de stad N.N. aan de vloed N.N. en andere vlietende wateren gelegen, tezamen met al mijn namen en toenames, die ik en mijn vader, mijn vaderland en mijner vaderen vaderland hebben, ben belust, om vrijwillig, ongedwongen te verlaten, vrij te geven, en van mij weg te jagen, u, die mijn vrouw bent N.N., een dochter van N.N. (van de Priester), en die ook tegenwoordig bent in de stad N.N., welke aan de vloed N.N. en andere vlietende wateren gelegen is, tezamen met alle namen en toenames, die u en uw vader, ook u en uw voorvaderen hebben, en die tot hiertoe mijn vrouw geweest ben; maar die ik nu verlaat, bevrijdt (ontsla) en verjaag, zodanig, dat u macht en vermogen over uzelf mag hebben, heen te gaan, en een andere man, die u behaagt, te nemen; en dit zal u ook geen mens beletten, van nu aan tot in eeuwigheid, want u bent nu voor een ieder man toegelaten; en hiermee hebt u van mij een scheidbrief, een brief van loslating; en een brief van vrijheid naar de ordening van Mozes en van Israël.

N.N., een zoon N. N., als getuige
N.N., een zoon N. N., als getuige

Wanneer nu zulks was uitgevoerd, en zij hun boze gedachten en hun boos voornemen bereikt hadden, volgde daarop, dat zij mij in de zware ban en vloek, genaamd *Schamutha*, in hun Synagoge legden, zijnde dit de zwaarste ban, die zij onder hen hebben.

De Joden hebben drieërlei ban; de eerste, die de geringste is, wordt genoemd *Nidul*. In zulk een ban wordt, volgens het schrijven van Joredea, blz. 334, degene gedaan, “*die*

een levenden of dode Rabbijn veracht; of die één van de geboden van de Rabbijnen veracht; of die de feestdagen ontheiligt, welke door de Rabbijnen ingesteld zijn; of degene, die op Paas-avond enig werk doet, of die de gerechtsgeboden veracht; of die zijn akker aan een Christen of Heiden verkoopt; of die voor de Christelijke Overheid tegen een Jood getuigt”, en veel meer dergelijke, die ik alle niet beschrijven wil, welke in deze ban *Nadui* gelegd worden. “*In deze ban*” schrijft de Talmud, Erubin, blz. 18, “*was Adam geweest, honderd en dertig jaren lang, totdat hij Seth gewon*”.

Met zulk een mens, die in deze ban is, is het dus gelegen: niemand vermag met hem te eten of te drinken; niemand mag hem nader komen dan tot op vier ellen; hij mag zijn haren niet laten afsnijden; en hij wordt ook tot geen van de geestelijke dingen toegelaten.

De tweede ban, welke veel zwaarder is dan de vorige, wordt genoemd met de naam *Gerem*; dit woordje wordt in de grondtaal verscheidene malen gevonden; in het Oude Testament, 3de boek van Mozes, cap. 27: 29, wordt gezegd, dat *men geen verbannen mens zal lossen* (dat is, u zult hem niet verlossen, met bescherming niet redden), *maar hij zal de dood sterven*. Zulke verbannen mensen waren eertijds de Kanaänieten Achan; Agag, de koning van de Amelekieten; Benhadad, de koning van Syrië, en nog andere, welke allen, uithoofde van de ban *Gerem*, die op hen lag, niets anders overig bleef, dan een verschrikkelijke verwachting van het gericht, en een gruwzame geweldige dood.

Zulk een *Gerem* wordt nog heden ten dage gebruikt in de Synagoge van de Joden, bij brandende waskaarsen en het geblaas van de bazuinen; niet alleen wordt iemand, die in deze ban is gelegd, als een ondeugend lid van het lichaam van de Joodse Kerk afgezonderd, zoals zulk een gebannene ook in Gods Woord niet mag lezen; maar hij wordt aangemerkt als een Heiden en Tollenaar, zodat niemand met hem mag omgaan, noch met hem eten en drinken; en daarenboven wordt hij nog met de allerschrikkelijkste vloeken beladen, die ik volgens het eigenlijk Gerems-formulier hier niet zal plaatsen, om redenen, dat iemand bij het lezen daarvan zou schrikken en beven, ja dat hem de haren te berge zouden rijzen. De korte inhoud is: dat zulk één van de hele Joodse Kerk wordt toegewenst, dat hij hier in de tijd, zoals Korach, levend ter helle vare, of als een Gehazi, geheel en al melaats wordt, of dat zijn einde zij in wanhoop als Achitofel, en dat hij na die tijd geen deel heeft aan de opstanding der doden, noch aan de gemeenschap met God; met zulk een ban en *Gerem* drukt zich Paulus duidelijk uit, 1 Cor. 16: 22.

In deze ban kunnen zij ook de duivel leggen, want zo schrijft de Talmud, Golin, blz. 51: “*De duivelen houden nergens liever hun verblijf, dan onder de drup, waar het water van de daken van de huizen op de aarde valt; wanneer nu op zekere tijd een duivel, wegens grote afgematheid, zich onder zulk een drup had nedergelegd, om wat uit te rusten en in slaap was geraakt, zo kwamen twee arme Joden, die een vat wijn van de ene kelder in de andere dragen wilden, om daarmee wat te verdienen, en omdat het vat hun wat te zwaar was, en zij vreesden, dat zij het vat mochten laten vallen, zetten zij het ter dezer plaatse neer, om een weinig uit te rusten, maar tot hun ongeluk zetten, zij het vat op de kop van de duivel, derhalve sloeg de duivel de ene bodem uit het vat, zodat de wijn op de aarde uit het vat liep; deze arme Joden liepen tot de opperste Rabbijn, en verklaagden de duivel; de Rabbijn nam een hoorn, en blies daarmee de duivel in de (Gerem) ban; de arme duivel kwam terstond huilende tot de Rabbijn, om zich te verantwoorden, en zei: het was mij onmogelijk om het langer te kunnen verdragen, want zij hadden het vat op mijn oor gezet, daar ik lag en sliep. De Rabbijn zei: wat had u onder de mensen hier te zoeken? Het kan niet anders zijn, maar u moet het vat met wijn betalen. De duivel zei: Rabbijn! kan het niet anders zijn,*

zo geeft mij tijd daartoe, want ik heb tegenwoordig geen geld; maar als ik geld zal bekomen hebben, zo wil ik het gaarne betalen, opdat ik maar wederom uit deze zware ban komen mag. De Rabbijn stelde hem tijd; de duivel kwam op de bestemde tijd niet, maar kwam eerst lang daarna, bracht geld, en betaalde het vat met wijn,” (maar van wat munt dit geld geweest is, meldt de Talmud niet, en ik kan het ook niet raden.) “De Rabbijn vroeg hem, waarom hij niet op de bestemde tijd gekomen was; waarop hij antwoordde: Ik had in die tijd het geld nog niet, en de oorzaak daarvan is, dat, als de schatten, die in de aarde begraven worden, geteld, gemeten, getekend of verzegeld zijn, zo hebben wij geen macht over dezelve, en mogen niets daarvan afnemen; daarom moest ik zo lang wachten, tot er iemand iets ongeteld, ongeweten, ongetekend en onverzegeld begroef, anders was ik veel vroeger gekomen.”

Ja dit is het niet alleen, dat de Joden de duivel in de ban doen, maar (het is met schrik en ontroering, dat ik dit met mijn pen op het papier breng; o alwetende God! het is aan U bekend, wat mijn doelwit is: niet, dat ik mijn arme broeders naar het vlees zoek te lasteren, maar hun voor ogen te stellen, hoe zij door de Talmud verblind zijn geworden, dat zij veel erger zijn dan de Heidenen, omdat men dergelijke verschrikkelijke en Godslasterlijke woorden van geen Heiden zal horen, noch zulks van hem kunnen denken), God zelf kunnen zij in de ban doen! zo schrijft R. Salomon, over het 1ste boek van Mozes, cap. 37: 35, in dezer voege: *“Indien God aan de aartsvader Jakob had gezegd, dat zijn zoon Jozef nog in het leven was, zo hadden de andere broeders van Jozef Hem in de ban gedaan.”* Is dat niet verschrikkelijk, en moet men daarvoor niet beven? Wel terecht heeft de Heere Jezus in zijn tijd de Farizeeën verweten, dat zij God niet kenden. Geliefde, ware Christenen! hieruit is lichtelijk te zien en te leren, hoe het menselijk vernuft niet anders dan duisternis is, en dat geen afgoderij, godslastering of dwaling zo afschuwelijk zijn kan, of de mens kan daartoe gebracht en vervoerd worden, wanneer hij afwijkt van het Goddelijk Woord, en menselijke begrippen en instellingen aanneemt.

De derde en zwaarste ban is genaamd *Schamuta*; zulk een ban uitvoerig te beschrijven, en welke verschrikkelijke ceremoniën daarbij al behoren, is mij niet mogelijk. Een mens, die in deze zware ban *Schamuta* wordt gedaan, *met die mag geen Jood, jong of oud, man of vrouw, spreken; ja zij mogen hem niet nader komen dan op de afstand van vier ellen, en dan moeten zij hem aanspuwen; zij vermogen hem noch eten noch drinken te geven, of te verkopen, opdat hij van honger verga; hij is vervloekt, verbannen, verworpen, niet alleen uit hun Synagogen, niet alleen in deze wereld van alle hun gezelschappen afgezonderd; maar hij moet ook in de toekomstige wereld van de gemeenschap met God voor eeuwig verbannen zijn.*

En hierbij laten zij het nog niet blijven, noch zijn daarmede vergenoegd, maar zij zoeken allerlei listen en middelen om in het bijzonder zulk een persoon, die een Christen wil worden of geworden is, van de wereld te kunnen uitroeien. Zo schrijft R. Begai, blz. 212: *“Een gedoopte Jood mag men niet alleen in een diepe gracht werpen, maar men mag hem wurgen”*. Ja zij rusten niet; zij vervloeken zich, noch te zullen eten noch te drinken, totdat zij zulk een voornemen ten uitvoer gebracht hebben. Zulk een boze haat en ijver hadden de Joden tegen Paulus, gelijk te zien is, Hand. 23: 12: *En als het dag geworden was, maakten sommigen van de Joden een samenrotting, en vervloekten zichzelf, zeggende, dat zij noch eten noch drinken zouden, totdat zij Paulus zouden gedood hebben.* Zij menen geen grotere godsdienst te kunnen verrichten, dan dat zij zulk een mens van de aarde uitroeien. Onze Heere Jezus Christus heeft zulks reeds tevoren voorzegd, Joh. 16: 2. *Zij zullen u uit de Synagoge werpen; ja de ure komt, dat een iegelijk, die u zal doden, zal menen Gode een dienst te doen.* Zo ook Matt. 24: 9. Ja Paulus zelf, vóór zijn bekering, bewaarde de klederen van

degenen, die Stefanus stenigden, en had een welgevallen aan zijn dood; hij wilde ook zijn haat en ijver uitvoeren, toen hij naar Damaskus reisde, om de Gemeente te vervolgen; zoals hij daarna zelf beleed, Hand. 22: 19, 29, *Heere! zij weten, dat ik in de gevangenis wierp, en in de Synagoge geselde, die in U geloofden; en toen het bloed van Stefanus, uw getuige, vergoten werd, dat ik daar ook bijstond, en mede een welbehagen had in zijn dood, en de klederen bewaarde dergenen, die hem doden.* Zo schrijft hij ook, 1 Tim. 1: 13: *Die ik te voren een Godslasteraar was, en een vervolger, en een verdrukker; maar mij is barmhartigheid geschied, omdat ik het onwetende gedaan heb in mijn ongelovigheid.*

Deze haat, welken de ongelovige Joden tegen de Heere Jezus Zelf en zijn Apostelen, en tegen al degenen, die Hem voor de Christus hebben willen erkennen, oefenden, en die hen de hele dag naar hun bloed heeft doen dorsten, deze is nog bestendig tot op de dag van heden onder hen; het ontbreekt hun niet, om boze raadsbesluiten daartoe te nemen, en het zou ook niet zonder uitvoering blijven, bijaldien de almachtige God zulke ellendige zielen niet bewaarde, beschermde en redde uit hun boze handen, die vol zijn met onschuldig bloed. Welk verschrikkelijk voorbeeld is daarvan in een afgrijselijke moord te Praag geschied, *aan een jongeling van dertien jaren, wiens ziel opgewekt was, om te vragen naar de rechte weg, en dezelve zocht in de Heere Jezus te vinden, maar zijn vader, toen hij zulks aan hem bemerkte en bespeurde, en slechts enig vermoeden van dit zijn begrip tegen hem had opgevat, nam een bijl, en sloeg hem daarmee voor het hoofd, dat hij stierf; hij ontfermde zich over hem niet, hoewel het zijn enig kind was. De Joden hielpen hem de dode jongeling nog dezelfde nacht begraven, in alle stilte, maar de God der wrake liet zulks niet verborgen blijven, al zochten de Joden het te verbergen, want Hij openbaarde hun schande, omdat dit bloed van de aarde riep tot de Heere, als het bloed van Abel; zoals dan ook de vader, na zijn misdaad bekend en beleden te hebben, levend is geradbraakt, en de jongeling uit het graf genomen, en in de Reynkerk met grote plechtigheid is begraven.* Het is mij niet mogelijk dit verschrikkelijk voorval met alle zijn bedroevende omstandigheden, van het begin tot het einde uitvoerig te beschrijven, want mijn ziel is te veel aangedaan van droefheid, schrik en beving. Het is daarmee genoeg, ten bewijze van de onuitsprekelijke haat, die zij nog heden ten dage voeden tegen zulke personen, die naar de Heere Jezus vragen of zoeken; en welke tirannen zij zijn, blijkt daaruit, dat de vader zich over zijn enige zoon niet ontfermt, maar hem met eigen handen doodt en aan de Moloch opoffert, en nog waande, dat hij daarmee een grote godsdienst verricht had. De waarheid van deze bedroevende geschiedenis is genoeg de wereld bekend; ik heb deze verscheidene malen, in de hoogduitse taal gedrukt, met tranen gelezen; trouwens, ik zou vele dergelijke voorbeelden kunnen bijbrengen, maar ik wil mij zelf de tijd niet beroven; het is ook niet nodig, en mijn arbeid en mijn moeite zouden tevergeefs zijn, omdat dergelijke misdaden, door hen bedreven, door de Christenen ter gedachtenis zijn opgetekend, en er hele boeken mee vervuld zijn; hoewel de Joden van zulk een haat en zodanige boosheid niets willen weten, en deze met mond en lippen loochenen. Mijn troost en mijn hoop is de Heere Jezus, mijn getrouwe Verlosser; Hij, Die mij tot hiertoe tegen hun boze handen heeft beschermd en bewaard, is ook machtig mij nog verder te bewaren en te beschermen; en het leven en sterven heeft toch zijn bestemde tijd. Het is in Gods raad besloten, hoe lang een mens leven zal, aan welke plaats en op welk een wijze hij zal sterven: de één in zijn huis op zijn bed; de ander buiten zijn land in vreemde plaatsen, enz.; hetwelk alles echter geenszins bij geval geschiedt, maar naar Gods eeuwige raad en wil. Daarom zegt David, Psalm 31: 16: *“Mijn tijden zijn in uw hand;”* en Job, cap. 14: 15: *“Dewijl zijn dagen bestemd*

zijn, het getal zijner maanden bij U is, en Gij zijn bepalingen gemaakt hebt, die hij niet overgaan zal.” Derhalve, hoewel Jozef in de handen van zijn nijdige broeders was geraakt, die voornemens waren hem te vermoorden, waarin zij door Ruben verhinderd werden, zodat zij hem vervolgens in de kuil wierpen, zo was ook deze echter zijn sterfbed niet! het uur van zijn dood was er nog niet; hun gedachten werden verijdelend en vernietigd. Zo ook, hoewel Farao aan Mozes het leven poogde te benemen, hij kon evenwel niets uitrichten; waarom? zijn uur was er nog niet. Geen meerdere schade kon de vergrimde laster en toorn van Goliath aan David toebrengen, en een razende Saul kon zijn leven niet uitblussen, toen hij met de spies naar hem wierp, en hem door verborgen en openbare vervolgingen naar het leven stond. Ik zeg, hoewel de mens nog zo veel bedenkt, tracht of voorneemt, dit of dat zodanig te beginnen, voort te zetten en uit te voeren, zo kan hij echter Gods wil en raad niet verijdelend, of naar zijn wil veranderen; want zo God het anders besloten heeft, komt de mens met al zijn overleggingen en raadslagen tekort; deze zijn te enenmale tevergeefs. De Joden wilden Jezus stenigen, maar Zijn tijd, Zijn uur was nog niet gekomen, maar toen de bestemde tijd van God daar was, ging Hij vrijwillig ter dood. Bijaldien het echter met Zijn eeuwige raad zou bestaan, dat ik, zoals Stefanus, moest gestenigd worden, of op een andere wijze sterven, zo is dit mijn vaste troost, dat de Heere Jezus mij in die tijd zoveel geloof en sterkte zal schenken, dat ik met Paulus zal kunnen zeggen: ik acht mijn leven niet dierbaar, om Christus wil; ik wil hun dan mijn weinige bloed gaarne geven, en mij zelf niet blijdschap opofferen, om de grote naam van de Heere te verheerlijken; ja nog vóór mijn dood voor hen tot God bidden, dat hij hun deze zonden niet wil toerekenen; want zij weten niet wat zij doen. Niet, dat ik denk, zulks door mijn eigen krachten en bereidwilligheid te kunnen uitvoeren, dat zij verre! Want in mij zelf ben ik veel te zwak, onvermogen en onwillig; mijn vlees en bloed mocht daarvoor schrikken, en niet gaarne daaraan willen; maar, zoals ik reeds gezegd heb, dit is mijn enige troost, dat de Heere Jezus, uit vrije genade, mijn nog verdorven wil, in zulk een verschrikkelijke tijd zal buigzaam maken, zodat ik mij aan Zijn heilige en rechte wil onderwerpe, en mijn wil in Zijn wil als verslonden worde en daarin zal kunnen verzinken, om met de gelovigen van Cesaréa te kunnen uitroepen: *“De wil des Heeren geschiede,”* Hand. 21: 14. En ik stel het buiten twijfel, dat, zo zulks mocht gebeuren, en het hun toegelaten werd, hun wraak en boze voornemens van het hart aan mij ten uitvoer te brengen, de gelegenheden en omstandigheden van mijn dood, ook door deze of gene van mijn broeders of zusters naar de geest, zouden worden aangetekend, en metter tijd in de Christelijke boeken zouden zijn te lezen, de bittere dood van Christiaan Salomon Duijsch, met de aard en de wijze, op welke hij, door zijn broeders naar het vlees, was verslagen en gedood geworden.

Bijzonder is de haat en wraak van de Joden verschrikkelijk, wanneer één van hun Rabbijnen van hun verblind geloof afwijkt, en zich tot de Christenen vervoegt, om de volgende oorzaken: ten eerste, zij zijn dan bezorgd, dat nog vele van de ongeleerden en onwetenden uit hen hem zouden navolgen; ten tweede, omdat het hun zeer wel bekend is, dat zulk één hun de meeste schade kan toebrengen, en hun dwalingen grondig uit hun eigen schriften, uit hun Talmud en van hun eigen Rabbijnen kan wederleggen, en hen overtuigen van hun fabels, leugens en godslasteringen. Hierom hebben zij het volgende algemene spreekwoord, dat bij hen in gebruik is: *“Zo min als men met een bijl, aan welke geen steel is, een oude boom kan omhakken, zo min kunnen de Christenen ons beschadigen, noch met ons redetwisten; maar door de Rabbijnen, welke van ons geloof afvallen en Christenen worden, worden wij beschadigd; want die geven de hand en de steel aan de bijl”*. Een tweede spreekwoord en gelijkenis onder hen is: Gelijk een voorloper of verspieder of verrader het best

zeggen en aanwijzen kan, op welke plaats de vijand het zwakste is, en waar hij met het meeste voordeel kan aangetast worden; even zo ontdekken en openbaren de Joodse Rabbijnen, die van ons geloof afvallen en de Christelijke Godsdienst omhelzen, onze zaken; want van waar komt het, dat de Christenen heden ten dage de Hebreeuwse taal zo machtig zijn, dat men er zich over moet verwonderen, ja, dat zij deze zaak zo verstaan en kennen, dat zij ons zelf beschamen? Vanwaar komt dit anders, dan van zulke Joodse Rabbijnen, die Christenen geworden zijn? want deze taal is alleen aan ons, de Joden toevertrouwd geworden, en geen Jood mag onderstaan, deze taal aan een Christen te leren, omdat de Talmud zulks zeer ernstig en uitdrukkelijk verbiedt: Gagiga, blz. 23: *“Aan al de Joden: dat zij geen Christen nog Heiden in de Wet van God zullen onderwijzen, omdat de Koning David zegt, Psalm 147: 19, 20: “Hij verkondigt Jacob Zijn woorden, en Israël Zijn inzettingen en Zijn rechten. Alzo doet Hij aan geen heidenen, noch laat hun Zijn rechten weten”.* Daarom leert ook de Talmud, Sanhedrin blz. 59: *“Een Christen of Heiden, die in de Wet van God leest, is des doods schuldig; want hij is een rover, omdat de Wet aan ons Joden alleen is gegeven, gelijk geschreven staat, 5de boek van Mozes cap. 35: 4: Mozes heeft ons de Wet gegeven, een erfenis van Jacobs gemeente”.* En de Christenen geen Profeten zijnde, zo heeft Luther zelf de Hebreeuwse taal van een goddeloze, vervloekte Rabbijn geleerd, en heeft daarna de Bijbel overgezet in de Hoogduitse taal, waar is het voor Luthers tijden bevonden dat de Christenen zo van de Bijbel konden spreken? Maar nu in deze dagen zijn zij zo ver gevorderd, dat zij reeds de Mischna (d.i. herhaling; zijnde een grondige verklaring van al die kerkplechtigheden en geboden, die in de Heilige Schrift kortelijk worden gemeld) en zelfs de Kabbaleh (d.i. aanneming, is zekere geheimzinnig verklaring van de Heilige Schrift die de Heere ook aan Mozes zou ontdekt hebben en eerst mondeling is voortgeplant, naderhand door Rabbi Simeon in het boek Zohar beschreven; zij bestaat daarin, dat men, of van één woord door splitsing twee woorden maakt, òf dat men de letters van een woord op zekere wijze verplaatst, òf dat men van elke letter een geheel woord maakt; en dus kan men de Bijbel doen zeggen, wat men gaarne heeft) , ja ook de Zohar in hun taal overgezet hebben; daarenboven vindt men reeds Rabijnse geschriften, als Abarbanel, enz., in de Latijnse taal overgebracht en het kan mogelijk zo ver komen, dat zij de hele Talmud in hun taal zouden overbrengen. — Zie, dit zijn de oorzaken, waarom de Joden veel grotere haat en meerdere wraakzucht hebben tegen een Rabbijn, die zich tot de Christenen begeeft of begeven heeft, dan tegen een ander; want het boze zuurdesem van hun vroegere Farizeeën, hetwelk zij hadden tegen Christus en Zijn Apostelen, is nog begraven en geworteld in hun boze en vergiftige harten; en dus zal het ook wel blijven tot aan die dag, dat geheel Israël zal zalig worden,

Het zal niet nodig zijn, al de bijzonderheden van mijn ellendige, jammerlijke, bedroefde en gevaarlijke toestand te beschrijven, toen ik, zo als boven gezegd is, van hen in de grootste ban werd gedaan, alleen kortelijk:

Ik zag en kon ook niets anders voor ogen zien, dan de bittere dood, vermits ik, van al mijn dienstboden verlaten (die, vanwege de ban, niet in mijn huis mochten blijven), mij in een akelige en angstvolle eenzaamheid in mijn woning bevond.

Door dit verschrikkelijk gewoel, werd mijn zaak openbaar onder de Roomsgezinden, waarop drie Priesters bij mij ten mijn huize kwamen; één van hen, die zeer vrolijk van aard was, sprak met mij in grote vergenoeging een goed half uur lang, en tot besluit zei hij, dat hij zulks, zoals mij nu ontmoette, van de H. Moeder Maria afgebeden had. Hierop vroeg ik hem, in mijn eenvoudigheid en grote onwetendheid, omdat ik in die tijd in zulke dingen nog geheel onkundig was: *“Wat is dat voor een mens geweest?”* Maar hierover werd hij toornig en verdrietig; hij meende, dat ik hem en ook de H.

Moeder Maria bespotte en verachtte en dat mijn voornemen was, mij tot een andere godsdienst, dan de zijne, te begeven, hetwelk nochtans in het geheel niet zo was; want wat wist ik toen nog van enig onderscheid tussen godsdienstsekten, daar ik geheel van geen Evangelie bewust was! Kan ook een blinde de verven onderscheiden? Maar God, die de tongen van de mensen bestiert en regeert naar Zijn welbehagen, heeft zulk een vraag op mijn tong gelegd. Deze priester vroeg mij met verwondering, waarom ik zo alleen in huis was, en hij niemand van al mijn dienstboden zag? Ik antwoordde hem, dat niet alleen de dienstboden mijn huis hadden moeten verlaten, maar dat men zelfs mijn dierbaar schepseltje, mijn enig kind, weggenomen, en mij daarvan beroofd had, zodat Ik hetzelfde niet weder gezien had sedert de 7^e mei; dat van het ogenblik af, toen mijn vrouw, door de woorden, die ik tot haar sprak, iets van mijn gedachten en voornemens bemerkte had, zij terstond naar haars vaders huis gegaan, en mijn lief kind meegenomen had, uit vrees dat ik hetzelfde ook verontreinigen mocht, enz.; en dat ik van dat uur af aan, niet alleen het kind niet weder gezien had, maar ook niet wist of het levend of dood was. Ik begon bitter te wenen, want mijn vaderlijk hart werd bewogen en geschud, waaromtrent ik het onnodig oordeel hier verder uit te wijden, omdat zulks vanzelf uit de natuur van de zaak kan afgeleid worden. Hij, de Priester, vertroostte mij met de aangenaamste en liefderijkste woorden, die te bedenken zijn, zeggende, dat ik daar niet de minste zorg voor behoefde te hebben; dat hij wel middelen wist, om te bewerken, dat mij het kind op het spoedigst weder gebracht zou worden. O, geliefde lezer, wie kon toen verheugder zijn dan ik, door een dergelijke troostrijke verzekering te horen! Mijn vaderlijk hart huppelde van vreugde in mij, en niet minder schenen ook de Priesters verheugd; zij spraken tesamen Latijn, hetwelk ik toen niet verstond, echter kon ik zien en begrijpen, dat zij ongemeen, en inzonderheid over het kind verblijd waren. Hierop gingen zij, zonder een woord meer te spreken, van mij af, en gaven bevel om het kind met macht en geweld uit mijns schoonvaders huis te halen, hetwelk daarop dan terstond geschiedde, wordende het arm schepseltje mij thuis gebracht, gedragen op de schouders van een dienaar van de Roomse Kerk. Toen was er een verschrikkelijk oproer en gedruis, met weeklagen, kermen en wenen, onder de Joden, mijn arme broeders. Honderden, zo mannen als vrouwen, ouden en jongen, liepen hem na, en sloegen de handen boven hun hoofd tezamen; maar zij konden niets uitrichten; zij werden verjaagd en verdreven van mijn huis, zowel door de Priesters als door het gemene volk, met bijgevoegde waarschuwing, dat, bijaldien er iemand van hen in mijn huis gezien of gevonden werd, zij hem zouden laten doodslaan! Verbeeld u nu eens zelf, geliefde lezer! welk een vergenoegen en vreugde op dat ogenblik in mijn hart ontstond; doordien ik mijn geliefd kind, hetwelk ik in zulk een lange tijd niet gezien had, weer met mijn vaderlijke ogen aanschouwen mocht. Ik omhelsde het, en weende van vreugde; ja ik zou van blijdschap wel hebben willen sterven, zoals eertijds Jakob tegen Jozef zei, Gen. 46: 30: *“En Israël zei tot Jozef: Dat ik nu sterve, nadat ik uw aangezicht gezien heb, dat gij nog leeft!”*

Maar deze vreugde was van korte duur, want enige uren daarna werd mijn hart zo bedroefd en beklemd, dat het bij mijn eerste treurigheid en verlegenheid niet te vergelijken was. *“En het laatste van die blijdschap is droefheid,”* zegt de wijste van de Koningen in zijn Spreuken, cap. 14: 13. Dus was ook mijn droefheid en benauwdheid zo groot, dat ik het lieve kind niet kon aanzien zonder tranen te storten, en het ergste en smartelijkste was nog, dat ik niet kon begrijpen, wat er de oorzaak van was. Ik redekavelde bij mijzelf naar de mogelijkheid daarvan, maar het bleef mij verborgen. De satan begon mijn arme ziel weer aan te vallen, mij ingevende, dat ik niet alleen mijn ziel bedrogen, bevlekt en bezoedeld had met zulke gedachten, om

namelijk te geloven aan een gekruiste Christus, om in Hem en door Hem mijn zaligheid te verkrijgen, maar ook, dat ik mijn arm kind, in zijn onwetendheid, in het verderf stortte, uit welke duisternis het nooit weer gered kon worden, en dat was de oorzaak van mijn benauwdheid, en dat mijn hart zo geperst en in de engte gedreven werd. Het was: Uw eigen geweten beschuldigt u, en u kunt er zelf de proef van nemen; want zo uw ingebeelde zwaarmoedige gedachten God welgevallen zijn, waarom bent u dan zo bekommerd en benauwd? waarom is uw hart zo beklemd? waarom vindt u geen vrede in uw gemoed? Immers hebt u nu uw kind, en kunt aan uw begeerte voldoen en uw voornemen volbrengen; niets kan u hinderen, integendeel, u hebt de allerbeste gelegenheid daartoe. Derhalve moest u immers opgeruimd en vrolijk zijn, en uw gezochte troost en vrede in uw hart ondervinden! Is u dat geen bewijs genoeg? Ach, lijder! hoe hebt u uzelf van alle troost beroofd, zowel van uw tijdelijke welvaart, als van uw eeuwige zaligheid! En wat wilt, ja wat kunt u nu beginnen? Niets kan u meer helpen, het is alles om niet en tevergeefs; want de priesters zijn immers reeds bij u geweest; en hebben u gesproken, u hebt hun ook uw voornemen, om een Christen te worden; ontdekt; en daarom hebben zij zo veel moeite aangewend, dat zij u het kind met macht en geweld bezorgd hebben. Ga dan bij uzelf eens na; wanneer de Priesters weer bij u komen, en slechts het geringste bespeuren zouden, dat u uw woord, aan hun gegeven, niet houden wilt, ach! hoe zal het dan gaan? Met welk een bittere en smartelijke dood zult u van de wereld moeten scheiden? Hebt u niet gehoord van de Inquisitie in Spanje? en zij hebben nog meer recht daartoe; wilt u hen dan voor de gek houden? En veronderstel, dat u besluiten mocht, de Priesters af te zeggen en, wederom tot de Joden overgaande, u zelf om de naam van God te laten pijnigen en de smartelijkste dood te sterven: dat alles kan u niets baten; uw arme ziel is voor eeuwig verloren en verdoemd; want zij zouden het arme kind in zijn onkunde in het klooster brengen, en onder hen opvoeden: zult u daaromtrent enige verschoning bij God kunnen vinden? O nee! Het allerbeste middel dus, dat uw arme ziel nog ternauwernood zou kunnen behouden, was, dat God zo genadig was, u en uw kind door een onverwachte en spoedige dood uit de wereld te rukken, voordat de doop plaats had.

Hij, de boze, ging nog verder met zijn ingevingen, welke ik hier liever niet beschrijven zal, vermits een iegelijk, aan wie zijn listen niet onbekend zijn, deze genoegzaam kan nagaan; en u, geliefde lezer, zo u deze bedroevende omstandigheden wel overweegt, kunt u zich lichtelijk mijn toestand in die tijd verbeelden? Om kort te gaan, ik was als een mens, die bedwelmd en wanhopig is in zichzelf, alle ogenblikken waren mijn gedachten en begeerten veranderd; nu werd mijn hart als brandend en ontstoken in de vurigste liefde tot de gekruiste Christus; dan begonnen mij de doornen te steken, en een boze haat en vijandschap in mijn vergiftigd hart te ontstaan, mij verbeeldende, dat al mijn eerste pogingen niet anders dan inbeeldingen en zwaarmoedige gedachten waren geweest, en ik was niet vermogend, zulks te onderscheiden. Dus was er een kamp en tweestrijd in mijn ziel; ik was als de mensen, die door de stormen van de zee geslingerd en overweldigd worden, van welke de grote Dichter zegt: *Zij rijzen op naar de hemel, zij dalen neder tot in de afgronden; hun, zielen versmelten van angst*, Psalm 107: 26. Op deze wijze bracht ik de ganse nacht in zulke droevige omstandigheden door met klagen, wenen en bidden tot de almachtige en alwetende God.

De volgende dag kwamen de voornaamste heren van de stad mij bezoeken met blijde begroeting en zaligprijzing, enz., zodat ik de hele dag geen rust en geen vrede kon vinden, om met mijn bedroefd en angstig gemoed voor God werkzaam te zijn. In de

namiddag kwamen ook dezelfde Priesters weder bij mij, die op het allervriendelijkste jegens mij redeneerden; maar onder hun spreken werd ik zo benauwd, dat al mijn leden beefden, en het hart mij klopte als een hamer. Zij vroegen, wat mij scheelde? waarop ik hun niet kon antwoorden, maar met weinige woorden zei: *“Ik weet het zelf niet, mijn hart is zo benepen als met schroeven.”* Zij zeiden dat de boze geesten mij zo kwelden en benauwd maakten, en wilden mij een kruisje leren maken, met verzekering, dat, als ik dat vlijtig deed, al de boze geesten alsdan van mij zouden moeten wijken; daar benevens gaven zij mij een klein afbeeldsel van de heilige moeder Maria, opdat ik die aanbidden zou, wanneer het maken van een kruis niet helpen kon; en daarop vertrokken zij weer, na mij daarmede getroost te hebben, dat zij mijn omstandigheden en mijn toestand aan de Bisschop te Turnau zouden bekend maken, en hem verzoeken, dat hij zelf komen zou, om de boze geesten te bezweren en van mij te doen wijken. Ik redeneerde bij mij zelf aldus: Ziedaar! hun eigen woorden widerspreken zich; eerst hebben zij mij zo verzekerd, dat het maken van een kruisje mij zou helpen, en zo niet, dat dan ten minste de aanbidding van dat beeldje zulks zou doen; en nu zeggen zij wederom anders, te weten, dat zij de bisschop zullen verzoeken, enz., dat is immers niet recht! Ach! wat kan mij toch dat kruisje maken, en wat dan nog de aanbidding van dat beeldje, hetwelk zij immers met eigen handen gemaakt hebben, helpen? En wegens de verschrikkelijke gruwel en afschrik, die ik voor de beelden had, nam ik het afbeeldsel en scheurde het aan stukken, om geen beeld of afgod in mijn huis te hebben, en ik dacht bij mij zelf: Ach! wat zal toch het einde zijn van deze bedroevende toestand? De Priesters zijn reeds tweemaal bij mij geweest, mogelijk zullen zij de Bisschop uw toestand bekend gemaakt hebben; hij zal zeker komen, en u zult binnenkort gedoopt worden; en naderhand zult u zulke beelden aanbidden, en op uw knieën voor dezelve moeten neervallen!

Terwijl ik met deze en dergelijke redeneringen de tijd doorbracht, kwamen de Priesters wederom, vragende, of ik vlijtig het kruis gemaakt, en de H. moeder Maria aangebeden had?

Ik gaf hun in mijn droefheid en benauwdheid ten antwoord *“Ach! wat zou mij dit alles kunnen helpen!”* Daarop werden zij zo boos en toornig op mij, dat zij op hun tanden knersten, en mij zeer listige vragen deden, zonder in hun wezen enige verandering te laten blijken; en onder andere, of ik van gedachte was, mij weer tot het Jodendom te begeven? Ik antwoordde, dat zulks onmogelijk geschieden kon. Daarop vroegen zij verder, of ik misschien tot de ketters of afvalligen overgaan, en hun geloof omhelzen wilde? waarop ik in mijn onwetendheid en eenvoudigheid antwoordde: *“Dat zij verre van mij, dat ik een ander geloof begeren of aannemen zou; maar ik moet in de gekruiste Christus geloven! opdat mijn arme ziel behouden word.”*, Voorts vroeg ik hun: *“Wie zijn toch deze ketters; geloven die dan niet aan Jezus de Gekruiste?”* “Ja,” hernamen zij, *“zij geloven wel aan Jezus, maar verloochenen Zijn hooggeloofde H. moeder, Maria en Jozef; dat zijn de Luthersen en Calvinisten, welke van ons ware Rooms-Katholieke geloof zijn afgevallen.”* Hier hoorde ik weer van een H. Jozef spreken, maar durfde niet vragen, wie die Jozef geweest was, vermits mij nog levendig voor de geest stond, welke zure gezichten zij toonden, toen ik eens dergelijke vraag nopens de H. moeder Maria gedaan had. Ondertussen kon ik uit hun eigen scheld- en lasterwoorden opmaken en bemerken, dat er nog andere godsdienstgenootschappen in de wereld moesten zijn, welke ook aan Jezus de Gekruiste, echter maar aan Jezus alleen, geloofden.

Van dit ogenblik af aan, begon ik bij mij zelf te overwegen en te zeggen: *wie verzekert mij dat de Roomsgezinden de ware godsdienst hebben? Wie overtuigt mij, dat de*

zogenaamde ketters van hen afgefallen zijn? Misschien zijn de Roomsgezinden van hen afgefallen, en hebben zulk een afgodendienst ingevoerd: gelijk eertijds Israël van Juda is afgefallen, en afgoden op de berg Efraïm opgericht en gediend heeft; wie verzekert mij daarvan? Het kan mogelijk zijn, dat de zogenaamde ketters de ware Godsdienst hebben, en dat even daarom mijn hart zo benauwd is geweest. De Priesters konden aan mij zien, dat ik in diepe gedachten zat, dat ik geen rust had, en nog minder in staat was hun te antwoorden op hetgeen zij mij zeiden; dus gingen zij onvergenoegd henen, zeggende, dat het niet anders was dan kwelling van boze geesten, en dat zij zo lang geduld moesten hebben, totdat de Bisschop komen zou. Ach! dacht ik, wat zal ik beginnen? Nu had ik op die tijd wel betere gelegenheid om de vlucht te nemen, dan daarna; maar het geliefde kind was mij een grote last en een verhindering; daarmee wist ik geen weg; het in mijn vlucht mee te nemen, daar zag ik geen mogelijkheid toe, als hebbende genoeg te doen met mij zelf te redden; en dat schepseltje van drie jaren oud zo te verlaten, dat kon ik ook van mijn vaderlijk hart niet verkrijgen. Ik wenste toen dikwijls, dat mijn kind gebleven was in de handen van de ouders van mijn vrouw; eensdeels ware het in goede handen bezorgd gebleven, en anderdeels was het mij liever dat het onder mijn arme broeders werd opgevoed, dan onder zulke afgodendienaars.

Die dagen zijn niet alleen voor mij, maar nog veel meer voor mijn broeders naar het vlees, te weten, voor mijn schoonvader en mijn schoonmoeder, bedroefde en angstige tijden geweest. Wat zouden zij doen? In mijn huis durfden zij niet komen, uit vrees van gezien te worden door de Priesters. (De grote ban zouden zij in die tijd niet geacht hebben, en hadden wel vrijheid gekregen, om met mij te spreken als het hun slechts mogelijk was geweest, om het kind machtig te worden). Echter stonden zij hele dagen tegenover mijn vensters, en spraken in hun taal met elkaar zulke bewegelijke en hartbrekende woorden, dat ik ze onmogelijk beschrijven kan. Wanneer zij nu eigenlijk zagen, dat het hun niet mogelijk was, gelegenheid te vinden, om mij te spreken en mij te bewegen, dat zij het lieve kind, weerkregen, gingen zij bij de graaf van Torgatsch (dit is een Graaf zonder geld, en het schijnt, dat hij in die tijd inzonderheid om geld verlegen is geweest), om bij hem raad en hulp te zoeken. Ik behoef mij omtrent het bestaan van de tegenwoordige wereld niet uit te breiden, als zijnde het genoegzaam bekend, dat er met de Mammon veel is uit te voeren, inzonderheid bij zulk een hongrige wolf. Wie weet, welk een som geld het hun gekost heeft!

's Avonds om 9 uur kwam gemelde Graaf van Torgatsch met zijn koets aan mijn huis. Hij kwam binnen, en sprak met mij zo vriendelijk, dat ik mij ten hoogste verwonderen moest, en dat hij mij geheel innam. Doch ik was toen nog onkundig aangaande de listen die in zijn hart verborgen waren, te weten, *dat ik en mijn kind verkocht waren!* Hij bleef bij mij tot 11 uur in de nacht, als wanneer hij, van mij afscheid nemende, mij vriendelijk verzocht, dat ik hem niet weigeren mocht, om de volgende dag bij hem te komen en hem te bezoeken. Ik antwoordde, dat mij zulks niet mogelijk was, omdat ik niemand had, om mijn kind te bewaren. Hij zei, dat hij zijn koets zou zenden, om mij af te halen, en dat ik mijn kind kon meenemen. Ach! wat hebben wij mensen een hoogmoedig hart, en wij lopen gaarne daarmee in hoogmoed voort! Ik gaf hem mijn woord, en beloofde aan zijn begeerte te voldoen.

De volgende dag kwam de koets voor mijn deur: ik ging er met mijn kind in zitten, en reed naar het hotel van de graaf. Hij ontving mij zeer vriendelijk en met de uiterste beleefdheid; hij liet mij al de kostelijke en fraai versierde kamers van zijn huis zien, en

zei eindelijk, dat hij mij nog één van zijn schoonste vertrekken moest laten zien, hetwelk de andere overtreffen zou. Daarop bracht hij mij in een kamer, en sloot de deur achter mij toe. In deze kamer waren mijn schoonvader en mijn schoonmoeder, benevens twee Parnassyns, Rabbijn Gaim Cohen, en R. Israel Cohen. Geliefde lezer! bedenk nu eens bij u zelf, hoe ik toen te moede was! Ik bevind mij waarlijk niet in staat, om mijn toestand te beschrijven. Mijn hart kan er nog heden van beven en de pen siddert mij in de hand, als ik er slechts aan denk! Hierom kan ik niets anders doen dan deze verschrikkelijke omstandigheden aan het nadenken van de verstandige lezer over te laten. Ik zal alleen zeggen, dat ik op dat ogenblik de voorsmaak van het sterven van een mens ondervonden heb; ja ik bespeurde toen de angst en schrik van het vlees voor de dood. En hoewel het mij in deze vertwijfeling voorkwam, alsof iemand tot mij zei: *“Vrees niet, want Ik ben bij u, om u te beschermen!”* zo hadden echter deze woorden toen weinig ingang bij mij. De Parnassijns begonnen tegen mijn vader en mijn moeder te spreken, zeggende: *“Wat nu te doen? wij hebben de vogel gevangen, en hij is in onze handen”*. Zij gaven ten antwoord: *“Hij moet de dood sterven; en zal het niet levend ontkomen”*. Daarop togen de Parnassijns een soort van sluier uit de zak; wat zij daarmee hebben willen uitvoeren is voor God alleen bekend. Toen ik nu zag, dat de dood voor mij bereid was, omhelsde ik eerst mijn lief kindje, om nog mijn vaderlijk hart voor mijn sterven met een kus te verkwikken; daarop wendde ik mijn aangezicht, waarin de bleke dood reeds zitplaats had genomen, naar hen toe, en zei: *“Ziet hier ben ik; handelt met mij naar uw welgevallen; ik lever mijn ziel over, die u niet machtig bent te doden, aan de levende God. Maar dit moet u weten, dat zoals de stem van het bloed van Abel tot God geroepen heeft, zo ook zal mijn bloed tot God roepen en niet ongewroken blijven, al zouden de vogelen des hemels het aan de mensen openbaren!”* Het scheen dat de almachtige God op dit gezegde een vrees in hun harten werkte. Zij bleven als verstomd staan met de sluier in hun handen, en konden zich niet bewegen van de plaats. Toen zei de verraderlijke Graaf tot hen: *“Volgt mijn raad; al uw begeren en verlangen is toch alleen geweest, om het kind weer te krijgen; neem hem nu het kind af; maar het is daarmee niet genoeg; hier moet een geschrift opgesteld worden, dat hij met zijn eigen hand moet tekenen, dat hij het kind goedwillig en ongedwongen aan u weer ter hand gesteld heeft, opdat al zijn voorwendsels die hij naderhand maken of inbrengen mocht, niet gehoord zullen worden; maar indien hij dat niet ondertekenen wil, ziet dan wat u te doen staat”*. Daarop ging de Graaf zitten schrijven, en de Parnassijns schreven ook; en toen de geschriften gereed waren, vroegden zij mij met de allerijsselijkste uitdrukkingen of ik al deze geschriften, welke daar op tafel voor mijn ogen lagen, ondertekenen wilde, of niet? er bijvoegende dat zulks op het ogenblik moest geschieden. Ik durfde geen woord meer spreken, maar, om mijn leven te redden, kwam ik met mijn zwakke en sidderende hand, gelijk te denken is, en ondertekende de vier geschriften, maar wat er in geschreven was, is mij onbewust; want ik durfde zulks niet vragen. Deze droevige omstandigheden duurden tot twee uur na middernacht. Vervolgens nam mijn schoonmoeder het kind van mijn arm; en zij wilde niet meer gedogen, dat ik mijn lief schepseltje nog één kus mocht geven, om mijn vaderhart nog eenmaal te verkwikken; maar zij en de Parnassijns spogen mij in het aangezicht, en na mij nog jammerlijk geslagen te hebben, joegen zij mij de kamer uit tot in de tuin, die achter het huis was, aan de deur. Ik nam de vlucht naar mijn huis. Toen had ik wel mogen zeggen, zoals Naomi: *“Noem mij niet Salomon, hetwelk vrede betekent; maar noem mij Mara; want de Almachtige heeft mij grote bitterheid aangedaan!”* Thuis gekomen zijnde, viel ik op de knieën neder voor de Heere, en het scheen mij toe, dat mij wederom toegeroepen werden dezelfde voorgemelde woorden: *“Vrees*

niet, wat Ik ben bij u, om u te beschermen!” Maar omdat ik niet wist, dat er dergelijke spreuk in de Bijbel stond, hadden die woorden weinig ingang in mijn gemoed, en omdat zij mij onbekend waren, dacht ik, dat het slechts verbeeldingen en zwaarmoedige gedachten waren, waarmede ik mij tot hiertoe bedrogen had; want mijn geloof was ten die tijde nog zeer zwak, en alle mijn vorige pogingen kwamen mij verdacht voor. Hierom dacht ik: het zijn niets anders dan zwaarmoedige gedachten geweest, en zulks is van het overmatig studeren voortgekomen, waarmee ik mijn zwakke hersenen mogelijk te veel vermoeid en beladen heb, zoals mijn vrouw mij dikwijls genoeg gezegd en in liefde vermaand heeft, om mij op te wekken door onderscheidene verlustigingen; maar ik heb haar aangename stem en raadgevingen niet willen horen, en mijn eigenzinnig hoofd gevolgd! Ach wat staat mij nu te doen? alle hulp op redding is verloren! U hebt niet anders dan de dood te wachten, en wie weet, welk een jammerlijke en verschrikkelijke dood u zal aangedaan worden. Indien de Priesters vernemen, dat u uw kind, hetwelk zij u met moeite en geweld bezorgd hebben, weer aan de Joden hebt overgegeven, dan zullen zij alle voorwendsels en verantwoordingen, hoewel ze de zuivere waarheid behelzen, geen gehoor geven, en nog minder daaraan geloven; en wie weet, wat de Graaf en de Parnassijns in de schriften, welke u hebt moeten ondertekenen, geschreven hebben! enz. In deze mijn droevige vertwijfeling geraakte ik in sluimering; na enige uren slapen, werd ik met een dodelijke schrik wakker, alsof iemand tegen mij zei: *“Sta op, en ga uit uw land, ik zal met u zijn.”* Ik stond op in die verschrikking, ik kleepte mij al bevende aan, en besloot de vlucht te nemen, maar ik wist niet waarheen; ik was op die tijd als een mens die gejaagd en vervolgd wordt van zijn vijanden, en die geen tijd durft verzuimen: maar mijn hart was nog te vast aan de Mammon, en ik wilde zo gaarne zo veel van mijn rijkdom meenemen, als mogelijk was, daardoor verzuimde ik helaas de beste tijd, die ik had om te vluchten; want het was nauwelijks 9 uur 's morgens, of alles was de Priesters reeds bekend. Nu kunt u, geliefde lezer! eens denken, in welk een toestand ik mij bevond, en dat in een land, waar de Roomsgezinden het bestuur in handen hebben, en waar niets anders ontbreekt dan de Inquisitie, om met Spanje gelijk te zijn. Om kort te gaan, ik was van alle zijden door de dood omringd, en kon met recht zeggen: *Magor Misabib!* Er was geen middel ter redding voor mij overig, om de vlucht te nemen; want op alle plaatsen waren de bloeddorstige mensen gesteld, om mij waar te nemen en op mij te letten, opdat zij hun wraak mochten uitvoeren; en omdat ik nu zowel de Roomsgezinden als de Joden tot vijanden had, was er natuurlijkerwijze ook geen mogelijkheid om hun handen te ontkomen. Maar dit is en blijft een waarheid: *hetgeen bij de mens onmogelijk schijnt, is bij God mogelijk.* Hij is machtig de zijnen te redden uit de handen van de vijanden; Hij is wijs en gebruikt zulke wonderlijke middelen die wij met ons eng en verdorven verstand niet inzien noch begrijpen kunnen. Wij redeneren volgens onze eigen wijsheid, denkende: waartoe zal dit of dat dienen? Ja menigmaal komen ons Gods heilige en wijze wegen voor, alsof ze niet recht, ja de allerkromste waren; waarom? omdat wij Zijn wegen niet begrijpen kunnen, en deze voor ons verborgen zijn: *Want Zijn wegen zijn niet als onze wegen, en Zijn gedachten zijn niet als onze gedachten*, zo spreekt de Heere, Jes. 5: 8. En zo wij (wegens onze zwakheid, die ons aankleeft) Zijn wegen niet onze eigen ingebeelde wijsheid nazoeken en navorsen willen, zo gaat het ons als een schipper, die zijn peillood in de diepte van de zee laat zinken, en toch geen grond vindt; is niet al zijn moeite tevergeefs? zo ook, wij willen gaarne vooruit lopen, alles te voren weten; het ontbreekt ons aan geduld, maar aan het einde ondervindt en ziet men de oneindige wijsheid van God, waarover men beschaamd moet staan en uitroepen: *Heere! hoe onbegrijpelijk, hoe wonderlijk zijn Uw wegen!* zoals uit het volgende zal blijken.

Vier jaren te voren, voordat de hand van de Heere aan mijn ziel gelegd werd, toen ik nog was in mijn blindheid, in mijn verhard en verstokt ongeloof levende in de wereld, en toen ook mijn eerste vrouw nog leefde, was er in mijn stad één van mijn kerkgenoten, wiens naam ik zal verzwijgen, om redenen, die de opmerkende lezer zich gemakkelijk zal kunnen te binnen brengen, alsook, om te gehoorzamen aan Lev. 19: 14 *Gij zult voor het aangezicht des blinden geen aanstoot zetten; maar gij zult voor uw God vrezen: Ik ben de Heere!* Deze man, die een eerlijke en oprechte Jood in zijn uitwendige richtingen en handelingen was, overkwam een ongeluk, waardoor hij van al zijn goederen en al zijn rijkdom beroofd was geworden en in grote armoede geraakte. Mijn eerste vrouw, zeer vroom zijnde naar de mening en secte van de Joden, was met groot medelijden over deze ongelukkige aangedaan. Deze man (zoals men kan denken) weende bitter, en boezemde jammerlijke klachten uit. *“Ach!”* zei hij, *“hoe zal ik mijn arme vrouw en kinderen nooddrift kunnen verzorgen? Ik arm, bedroefd en ellendig mens wat staat mij te doen, wat zal ik beginnen?”* zijn verbazende en verschrikkelijke klachten, die niet te beschrijven zijn, verwekten in mij ook enig medelijden tot hem en de zijnen, hetwelk mij bewoog, hem in dit zijn droevig ongeval te troosten en hem mijn hulp aan te bieden, zeggende: *“Mijn vriend! al wat in mijn vermogen is en onder het bereik van mijn macht, zal ik, om u te helpen, aanwenden,”* Ik was bewust, dat hij een eerlijk man was, en omtrent zijn handeling een goed geweten had, waarom ik voor hem bij de grote kooplieden borg stond, en maakte, dat hij van hen goederen kon kopen, die hij slechts begeerde; alzo zij zulks op mijn rekening stelden; en hetgeen ik verder tot zijn voordeel kon in het werk stellen, zulks heb ik niet nagelaten voor hem uit te voeren. Hij heeft zich ook eerlijk gedragen en mij oprecht en ten volle betaald, zodat ik niets bij hem ben tekort gekomen, omdat hij, tijdens de oorlog tussen de Koning van Pruissen en de Koningin van Hongarije, die ieder bekend is, alzo er in die tijd in ons land zo sterk genegotieerd werd, als in honderden van jaren niet was gedaan, zo uitgebreid en voorspoedig koopmanschap dreef, dat zijn vermogen in die vier jaren reeds groter was geworden, dan het tevoren geweest was. Deze man, door de inzettingen van de Joden verplicht, mij niet de minste hulp toe te brengen, was van Godswege verplicht, om dankbaarheid te bewijzen wegens de gemelde voorheen genoten weldaden; waarvan het laatste, zoals de uitkomst toonde, hem overwon, zodat hij zich tot mij betoonde als een getrouw broeder, ja meer, zoals Salomo zegt, Spreuk. 18: 25, dat *er is een liefhebber, die meer aankleeft dan een broeder.*

Deze Jood, ziende mijn bedroevende ellende, en het gevaar waarin ik mij bevond, ja dat alle middelen voor mijn redding ontbraken, kwam tot mij in de nacht, en klopte aan mijn venster; waarover ik zeer verschrikt en bevende werd, zodat de doodsangsten mij bevingen, zijnde in de vaste verbeelding, dat mijn vijanden kwamen, om mij te overvallen; en wat was er, om mij uit hun handen te kunnen redden? Ik, in de grootste benauwdheid, vroeg, wie daar klopte? Hij antwoordde mij met een zachte stem: *“Rabbijn Salomon ik N.N. ben het. Weest voor geen kwaad bevreesd; ik moet aan u vergelden, de grote weldaden, die u mij bewezen hebt; ik zoek u te redden.”* Ik redekavelde en dacht bij mijzelf: u zult immers zulk een booswicht niet zijn, om u voor een werktuig van mijn vijanden te laten gebruiken, hun wraak aan mij uit te voeren, ter beantwoording aan het goede en de weldaden, die ik u bewezen heb; en zo deed ik hem de deur open; zodat hij bij mij kwam in de kamer. Hij, mij de hand vallende, zeide: *“Rabbijn Salomon! nietegenstaande ik hierin ben een overtreder van het verschrikkelijk gebod van de Joden, zo kan ik echter niet terug blijven; ik kan het niet dulden; mijn geweten kan het niet verdragen, om uw bedroevende en ellendige*

*ondergang te aanschouwen; ik erken hetgeen u aan mij hebt gedaan; kom, ga met mij mee; ik zal u redden; tijd is er niet, om een lange samenspraak te kunnen houden, want zo de Joden gewaar werden, dat ik hier bij u ben en met u spreek: ach! ik was een man des doods, even als u (omdat hij de zware ban overtreden had)”. De Heere nu neigde mijn wil, om, zonder enige vrees of angst, zonder overleg of enig nadenken, met hem te gaan; echter was ik als een gejaagde en zo verward in mijn gedachten, dat ik geen overleg maakte, om van mijn vermogen iets mede te nemen. Ik was als een mens zonder verstand, en ging met hem uit mijn huis, zo als ik ging en stond; mijn hele rijkdom, die ik bij mij droeg, was: vijftig dukaten, een gouden horloge, zilveren gespen en zilveren knopen aan mijn kamizool. Hij bracht mij dan in zijn huis, en daar niet in de één of andere kamer, maar ogenblikkelijk in de kelder; daar verborg hij mij achter een wijnavat, waaronder ik moest zitten, en hij bracht mij dagelijks in alle stilte brood, waarvan zijn eigen vrouw of kinderen niet het minste mochten weten. Aldus bracht ik daar de tijd van acht dagen door, waarin bedroefde, ellendige en jammerlijke gemoedsgestalte zal ik niet melden, maar dit aan iedere verstandige lezer ter overdenking overlaten. In deze tijd, konden evenmin de Joden als de Roomsgezinden zich voorstellen, waar ik mocht gebleven zijn. Zij vroegen, zij zochten met alle vlijt, om van mij kondschap te verkrijgen; maar de Heere heeft zulks voor hen verborgen gehouden. Ondertussen was mijn redder, wegens het zeer scherp onderzoek, dat zij deden, bevreesd; hij kwam bij mij, zeggende: “*R. Salomon! het is mij verder onmogelijk, u te bergen en te bewaren: want de Joden vorsen en vragen zo verbazend nauwkeurig naar u; ik ben bevreesd, dat óf de Joden óf de Roomsgezinden huiszoeking zullen doen, en zo u dan bij mij werd gevonden, ach! dan was ik een man des doods, en u zou toch met mijn bloed niet geholpen zijn; u moet zien en trachten verder te komen; en al was het, dat ik u nog enige dagen verborg, wat zou het u baten; maar het is mij niet mogelijk; dit gevaar wil ik echter nog ondergaan, om u in deze nacht uit de stad te brengen*”.*

De 19^e september 1762, ter middernacht, bracht mij deze Jood gelukkig uit de stad; maar een beschrijving te geven van de wonderbare redding, van het voorgevallene bij de uitgang van de stad, en op welke wijze zulks geschied zij, is mij onmogelijk, daar het mij zelf tot op dit ogenblik verborgen is, dat ook zijn kan wegens de dodelijke angst en schrik, waarmee ik beladen was, gelijk ieder verstandig mens zich zulks wel zal kunnen verbeelden; dit nochtans weet ik, dat deze Jood, mijn geleider, een kwartier met mij is gegaan, tot wij kwamen bij een molen, waar hij staande bleef, en mij aansprak met de volgende woorden: “*Nu, mijn vriend tot hiertoe heb ik u geholpen, en aan u betaald de grote weldaden, die u te voren aan mij hebt bewezen; maar van nu aan en verder zij de God van Abraham, Izaak en Jakob uw Leidsman! De Heere zegene u, en beware u, enz*”.

Nadat hij deze woorden tot mij gesproken had, keerde hij zich om, en ging naar zijn stad terug, en ik stond daar in het midden van de nacht, op het veld in mijn ellende: “*Gelijk een mast op de top van een berg, en als een banier op een heuvel*”, Jes. 30: 17; ja als een verdoold man, niet wetende waarheen mij te keren of te wenden. Zou ik ter rechter- of ter linkerhand, vooruit of terug gaan? Ik was als iemand, die daar ter plaatse uit de aarde was voortgesproten; ik keerde mijn aangezicht, en aanschouwde mijn stad die ik verlaten had met tranen; niets bedroefde mij zo zeer als mijn arm schepseltje, mijn geliefd kindje; dit drukte mijn vaderlijk hart, dat ik het in mijn hele leeftijd niet meer zou kunnen aanschouwen; dit was hard!

Men zag zulks aan Jakob, niettegenstaande hij twaalf zonen had; hoe bitter klaagde hij over Jozefs verlies! Hij wilde zich niet laten troosten, hoewel hij nog elf zonen en één

dochter overig behield; wat was die met bloed besprengde rok een donderslag bij hem! Hij was zo zeer aangedaan, dat hij zich niet wist te troosten; hij verscheurde zijn klederen, en legde een zak om zijn lendenen, en betreurde zijn zoon Jozef een geruime tijd; en niettegenstaande zijn zonen en zijn dochter alle middelen aanwendden, om hem te troosten, zijn smart was zo groot, dat hij niet te troosten was; hij dacht niet anders, dan dat hij wegens leed en verdriet tot zijn zoon in het graf zou nederdalen.

Ik had niemand, om mij te troosten of op te beuren. Ach! van waar zijn mij in die tijd de krachten ter overwinning toegekomen? Ik kwam tot de gedachten, om weer stadwaarts te gaan, en mij in het klooster van de Roomsgezinden te begeven, om aldus mijn lief kind weer te bekomen, en het te behouden; maar dit mijn overleg veranderde de Heere, zodat ik het niet kon volbrengen. In zulk een bedroefde toestand, en geheel buiten raad zijnde, viel ik op mijn knieën en op mijn aangezicht voor de Heere neer, en boezemde de volgende woorden tot Hem uit: *“O, alwetende God! omdat er voor U niets is verborgen, en U nederziet tot in de diepste geheimen van het hart van alle mensenkinderen, en daar al hun gedachten en overleggingen voor U openbaar zijn; U, o Hartenkenner, weet ook mijn tegenwoordige bedroefde toestand, en waarom ik daarin geraakt ben. Is zulks niet geschied, om Uws naams wil? is het niet, om Uw roeping op te volgen, en Uw stem gehoorzaam te zijn, dat ik vrouw, kind, rijkdom en alles verlaten heb? en nu sta ik, o Heere! hier voor Uw aangezicht als een blinde, die niet kan zien, wat mij ten goede is; als een onwetende, die geheel en al onkundig ben van de weg, die ik zal hebben te kiezen; ach! geleid mij op de weg, die voor U welbehagelijk is! O Heere Jezus! bent U de gekruiste Christus, zodat bij U alleen de zaligheid is te vinden? Och! laat U dan ook niet onbetuigd aan mij; o! bewaar mij voor de handen van mijn vijanden, laat hun niet toe hun wraak aan mij uit te voeren; in Uw handen beveel ik mijn lief kind, dat nu een wees is, zonder vader of moeder; o! wees U haar vader, bewaar haar, zie op haar neer met barmhartigheid! enz. Amen!”*

Na het eindigen van dit kort gebed, stond ik op, en ging slechts rechthuis, zonder te weten waarheen; bitterlijk wenende, ging ik met een gebroken, verslagen en bedroefd hart anderhalf uur ver, toen ik in een dorp kwam, dat genaamd is Besinitz; daar overlegde ik bij mij zelf: wat zult u doen? verder gaan? dan zult u wegens krachteloosheid op de weg bezwijken en de geest geven; beter ware het, hier te vertoeven en enige uren te rusten, om daardoor verademing te bekomen, en dan in de morgenstond met enigermate herstelde krachten verder te reizen. Ik ging derhalve bij een boer, en klopte aan zijn deur, hij kwam voor, en vond mij staan met mijn grote baard en in de gewone klederen van een Rabbijn. Hij vroeg mij in alle vriendelijkheid, met aangename en liefderijke woorden: *“Vanwaar komt u zo laat in de nacht? wat doet u hier, en wat is uw begeren?”* Ik moest hem aanzien met de grootste verwondering wegens zijn vriendelijke taal jegens mij, omdat de Roomsgezinden in het algemeen de Joden zeer vijandig zijn. Ik antwoordde hem, dat ik hem verzocht, mij deze nacht te willen herbergen; hij deed de deur open, bracht mij met grote liefde en wel vergenoegd in zijn kamer en haalde terstond een bundel stro, om mij tot een slaapstede te verstrekken, waarop ik mij dan ter ruste nederleggen kon.

De vijand, namelijk de duivel, begon mij hier wederom te kwellen, bedroefd en benauwd te maken; hij beangstigde en dreef mij in de engte, met verscheidene gedachten; hij stelde mij voor: *“Ziet, zo ver hebt u het gebracht met uw boze en vervloekte gedachten en voornemens; wat een kostelijke bedden had u niet in uw eigen huis; hoe vele kussens moesten er niet onder uw hoofd, om wel hoog en gemakkelijk te liggen; hoe moest uw opwachting niet op de voortreffelijkste wijze geschieden; wie vermocht in uw slaapkamer te komen! En zie hier, een weinig stro is al wat u hebt;*

geen vrouw, geen kind, geen vriend! En dit is nog het geringste; veel meer straf hebt u van de Heere verdiend; want u wilt de God van Abraham, Izaak en Jakob verloochenen, en wilt nu aan een gekruiste Christus geloven, Die zich valselijk en bedriegelijk voor de Messias heeft uitgegeven; die ook de Joden, uw voorvaderen, daarom zo versmaad, bespot en gekruisigd hebben. O! waar is toch uw verstand, uw oordeel, dat u zo jammerlijk bent gevangen in de strikken van de satan? Is de dood niet beter dan het leven? want bij God is er voor u, wegens deze zonde, geen vergeving te verkrijgen: u mag zoveel boetvaardigheid in het werk stellen als u wilt, u mag u nog zoveel kastijden, u mag nog zo veel vasten en bidden: dit alles kan u niets meer helpen; u hebt niet alleen de Allerhoogste God verloochend, maar uw ouders hebt u bedroefd in hun graf, deze beledigd en versmaad; zij worden om uwentwil uit de gemeenschap van God verstoten; zij moeten nu hun verblijf hebben onder een zwart voorhangsel, en mogen het aangezicht van de Heere niet aanschouwen; en welk een schandvlek hebt u op uw familie gebracht, zo groot, dat het niet uit te spreken is: van ieder mens zal hun voorgeworpen worden, dat zij een Meschumat, dat is, een verloochenaar onder hun geslacht hebben; van een iegelijk worden zij gelasterd, bespot en gehaat, maar in het bijzonder, hoe hebt u uw eigen kind bedroefd gemaakt, gedurende haar hele leven; niet alleen, dat u het hebt verlaten, zoals een zonder ontferming zijnde raaf haar jongen verlaat; maar u hebt zulk een ontzettende, altijddurende schande op haar gebracht, dat wanneer zij tot haar ouderdom en haar huwbare jaren zal zijn gekomen, zij nooit tot een huwelijk zal kunnen geraken; want wie zou haar verlangen te bezitten, al had zij nog zo veel vermogen of rijkdom! ja al was zij de schoonste onder al de vrouwen, zo is zij nochtans veracht en bespot. O! hoe groot en onuitsprekelijk zijn uw zonden! zij zijn niet te overzien, omdat er geen redding te vinden, geen hoop voor u te bedenken is; is uw dood niet beter en nuttiger, dan uw leven; geen mes zal u scherp genoeg zijn; de tijd zal u veel te lang vallen, om nog in het land der levenden te moeten blijven; wat hebt u dan langer in deze wereld te doen; wat goeds is er nog voor u te hopen of te verwachten? het is gedaan met u: de dood is voor u het allerbeste, immers hebt u geen rust in uw bedroefde ziel, nog in uw beangstigd geweten, ja niets anders dan pijn en kwelling, smarten en plagen; is het niet het allerbeste, om door de dood van dezelve bevrijd te worden?"

Een verdere uitbreiding, ter beschrijving van mijn toenmalige bedroefde en ellendige toestand, acht ik onnodig; het is mij ook niet mogelijk, met woorden uit te drukken, in welk een engte, bedroefde en smartelijke benauwdheid ik in die tijd was gedreven en ingedrongen; dit is een zekere waarheid, dat, indien de grote barmhartige God mij toenmaals niet gesterkt had en bewaard, het met mij gedaan was geweest, en ik in wanhoop mijn leven geëindigd had; zoals een Saul, die in zijn eigen zwaard viel, en zoals een Judas, die zijn troost aan de strop zocht, zo had ik mijn rust- en vrijstad gezocht in het donkere graf. Maar mijn Goël, mijn getrouwe Verlosser, Die Zijn genadehand aan mijn ziel gelegd had, liet Zijn aangevangen werk niet varen; Hij sterkte mij, Hij bewaarde mij, Hij verijdelde mijn boze gedachten, Hij troostte mij, Hij maakte de te voren beschreven woorden wederom brandende in mijn hart, Hij ontvonkte in mij het vuur van de liefde; ik vond troost in mijn ziel, ik moest de gekruiste Christus vinden, en ik zou Hem vinden; Hij zou mij niet verlaten, en al mijn treurigheid zou mij nog tot blijdschap en vreugde worden! Daarop legde ik mij neder op het stro, en ik sliep zeer zacht en aangenaam, zo, dat al had ik in een koninklijk paleis, op een koninklijk bed gelegen, mij zulks geen meer verkwikkende slaap, noch een aangename rust zou hebben kunnen verschaffen.

In een diepe slaap geraakt zijnde, droomde ik, als was ik in een verschrikkelijke en grote wildernis drie dagen lang verdoold, en dat zonder eten of drinken bij mij te heb-

ben; ik zocht naar de weg, om uit deze wildernis te geraken, maar alle moeite, die ik daartoe aanwendde, was tevergeefs, integendeel, ik geraakte hoe langer hoe dieper in deze duistere wildernis, zodat ik noch uitkomst nog middel ter redding uit dezelve kon zien. Ik zocht al verder met al mijn vermogens, om toch een betreden weg te ontdekken, maar ook tevergeefs; het was een wildernis, die door geen mensen bereisd was. Ik hief mijn ogen op, en ziet, daar kwamen van verre duizenden wilde en verscheurende dieren aanlopen, in grimmigheid en toorn; de ontstellende schrikken daarover waren zo groot, dat ik de bittere doodsangst, hoewel slapende, gevoelde; want het was mij even zo, alsof ik mij dadelijk en eigenlijk in doodsgevaar bevond. Toen ik nu dacht, dat alle hoop, om van deze dood gered te worden, verloren was, ziet! zo komt er uit de wildernis een leeuw tot mij lopen; hij was jegens mij uitermate vriendelijk en aanminnig; hij stelde zich aan mijn rechterzijde, en ging zo met mij midden door al die boze wilde en verscheurende dieren heen; zij stonden ter rechter- en ter linkerzijde; zij bromden en brulden in hun grimmige toorn, maar konden tot mijn lichaam niet naderen, noch mij beschadigen; de leeuw was mijn beschermer, en bracht mij uit de wildernis; en toen zag ik voor mij een gebaande en betreden weg, waarop de voetstappen van de mensen nog kenbaar waren. Ik was zeer verblijd, dat ik uit deze wildernis, en van dit verschrikkelijk doodsgevaar, op een zo wonderlijke wijze was bevrijd en gered geworden. Ik hief mijn ogen op, en zag, ter linkerzijde van mij, een kostelijk en wonderlijk paleis, hetwelk ik met grote aandoening en verwondering aanschouwde. Toen dacht ik bij mijzelf: u hebt in drie dagen niet gegeten noch gedronken — ei, ga dan tot de poort van dit paleis, en klop aan hetzelfde, daar zullen zeker wel mensen in gevonden worden, die u wat zullen mededelen. Maar mij ontbrak de vrijmoedigheid om tot de poort te naderen, laat staan, om daar aan te kloppen. Ik wilde verder gaan, maar mijn honger en dorst waren zo groot, dat dezelve mij noodzaakten te gaan tot de poort, en aan dezelve met kloppen mij aan te melden; waarop iemand, wonderlijk gekleed zijnde, de deur opende en mij vroeg, wat ik begeerde. Ik antwoordde en zei tot hem, dat ik met honger en dorst zeer beladen en drie dagen lang in de wildernis was verdoold geweest. Hij was ten hoogste verwonderd, en vroeg mij, door wat middel ik was beschermd en gered geworden, aangezien er zich zo vele, ontelbare wilde en verscheurende gedierten zich in die duistere wildernis ophielden. Ik vertelde hem mijn wonderlijke redding door de leeuw, zoals boven gemeld is. Toen werd hij zeer verblijd, nam mij bij de hand, en bracht mij in een zeer wijd uitgestrekte en grote zaal; en toen hij de deur daarvan opende, zag ik daarin een zeer grote tafel, toegericht met spijsen, zo voortreffelijk en kostelijk, dat ze die van een koningstafel overtroffen, en degenen, die aan deze tafel zaten, waren gekleed met de allersierlijkste en kostelijkste klederen, zodat mijn sober gewaad en mijn slechte klederen mij beschaamd maakten, en mij bij de deur deden blijven staan. Hij, die mij binnen gebracht had, zei tot mij, dat ik mij bij de tafel vervoegen, en mij aan dezelve nederzetten zou; ik antwoordde hem, dat mij zulks onmogelijk was, en dat ik mij schaamde, om aan de tafel te zitten met zulke slechte en bezoedelde klederen; nee, ach nee! vervolgde ik, ik wil liever wederom buiten de zaal gaan. Daarop ging hij tot de tafel en maakte mijn woorden aan allen, die aan de tafel zaten, bekend; toen stonden er twee van de tafel op, en kwamen tot mij, met zulk een vriendelijkheid, die ik noch beschrijven, noch met woorden uitdrukken kan, en zij zeiden tot mij: *“Geliefde broeder! waarom houdt u uw verblijf hier bij de deur en schaamt u, om bij de tafel te komen vanwege uw slechte klederen? Wij zijn te voren even zo gekleed geweest, als u heden bent, en onze versierde gewaden hebben wij hier ter dezer plaats ontvangen; al degenen, die op aangename plaats willen komen, komen niet anders, ja mogen niet anders komen, dan met hun armoedige, slechte bezoedelde klederen, zoals*

deze zijn; maar hier worden zij met zulke heerlijke klederen gekleed, als waarmede u, onze geliefde broeder! nu mee zult bekleed worden.” Daarop togen zij mijn slechte klederen uit, en wierpen deze weg naar buiten, en zij bekleden mij met de sierlijkste en allerkostelijkste klederen, en brachten mij aan tafel, waar zij mij van de beste en voortreffelijkste spijsen, die op de tafel stonden, toedienden. Maar onder het genieten daarvan, hoe verkwikkend dezelve ook waren, bleef er mij een onvoldaanheid over, wegens mijn zeer grote dorst, die ik had, hetwelk mij bedroefd deed nederzitten. Hierover werd mij gevraagd, wat toch de reden van mijn droefheid was? Ik antwoordde: *“Hoewel het waar is, en ik zulks met de grootste dankbaarheid moet erkennen, dat ik onuitsprekelijke genade en barmhartigheid genoten heb, die ik niet waardig ben, zo kan mij zulks alles niet ten volle vergenoegen; te voren was mijn dorst reeds groot, maar nu, vanwege de aangename en kostelijke spijsen, die ik hier genoten heb, is mijn dorst nog veel heviger en sterker geworden, dezelve is zo hooggaande, dat al de weldaden, die ik hier heb ontvangen, mij niet ten volle vergenoegen en verlustigen kunnen. O! dat uw liefde zich over mij ontfermen, en mijn dorst met een genoegzame dronk wilde verkwikken en verzadigen!”* Toen stond één van hen op, nam een glas met helder water, en gaf mij het te drinken; dit water verkwikte mij zodanig, alsof er een nieuw leven in mij ontstond ik werd zo vrolijk en vergenoegd, en mijn hart werd met zulk een onbeschrijfelijke blijdschap vervuld, dat ik slapende zo hartelijk en met een zeer luide stem lachte, dat de boer daarvan ontwaakte, uit zijn bed sprong, en mij vroeg, waarom ik zo lachte? Maar omdat ik mijn historische droom niet kon verhalen, zei ik tot hem, dat niettegenstaande ik in een boerenhuis was, het mij was geweest, alsof ik was in een koninklijk paleis. De boer verstond mij niet, en ging wederom te bed, ook ik geraakte wederom in rust, en sliep zeer getroost en verkwikkelijk.

Des morgens vroeg opstaande, was mijn gemoed zeer gerust en bedaard; ja mijn hart was van alles, wat ik verlaten had, los gemaakt, van rijkdom, vrouw en kind, dit alles was mij als een droom, waarin niets wezenlijks was, ja als kwam ik nu eerst op deze wereld. Ik ging dan met een getroost en welgemoed hart uit het dorp, met het voornemen, om naar Pruisen te reizen. De getrouwe God en bewaarder van Israël heeft mij bewaard voor mijn vijanden. Op deze weg zijnde, kocht ik het Oude Testament in de Hebreeuwse taal, in de stad Piezens, en begon daarin te lezen van het begin van het eerste boek van Mozes af, met aandacht en opmerking, om te verstaan wat ik las, en zulks deed ik dagelijks bij aanhoudendheid op de weg. Wanneer ik een verkwikkelijke groene boom ontmoette, dan zette ik mij, na het aanroepen van Gods naam, dat Hij Zelf mij wilde leren, onder dezelve neer, om mij al rustende in het lezen bezig te houden; de eerste opwekking, die mijn verduisterd hart ondervond, was bij het lezen van het 5de boek van Mozes, cap. 18: 15-19: *“Een Profeet, uit het midden van u, uit uw broederen, als mij, zal u de Heere, uw God, verwekken; naar Hem zult gij horen. Naar alles, wat gij van de Heere, uw God, aan Horeb, ten dage der verzameling, geëist hebt, zeggende: Ik zal niet voortvaren te horen de stem des Heeren, mijns Gods, en ditzelve grote vuur zal ik niet meer zien, dat ik niet sterfe. Toen zei de Heere tot mij: Het is goed, wat zij gesproken hebben. Een Profeet zal Ik hun verwekken uit het midden van hun broederen, als u; en Ik zal Mijn woorden in Zijn mond geven, en Hij zal tot hen spreken alles, wat Ik Hem gebieden zal. En het zal geschieden, de man, die niet zal horen naar Mijn woorden, die Hij in mijn naam zal spreken, van die zal Ik het zoeken.”* Mijn duister verstand kon wegens grote onwetendheid niet bevatten, wat dit toch voor een Profeet mocht zijn, van welke Mozes hier spreekt, en met een bijzondere straf bedreigt degenen, die Hem niet

zouden horen maar dat Zijn bloed van dezulken zal geëist en gezocht worden; gewisselijk, dacht ik, moet dit een zeer groot Profeet zijn, veel groter en voortreffelijker dan Mozes zelf; zou dit dan zijn de gekruiste Christus? wat heeft Die dan geprofeteerd? Enige dagen daarna las ik in hetzelfde 5de boek van Mozes, cap. 34: 10: *“En er stond geen Profeet meer op in Israël, gelijk Mozes, die de Heere gekend had, van aangezicht tot aangezicht.”* Dit was wederom voor mij een middel tot nadenken, wat dit voor een Profeet zou zijn, die God zou daarstellen; dit moet waarlijk een groot Profeet zijn. Ik kon mij geen genoegzame voorstelling hiervan maken; hoe kan er een groter Profeet gedacht worden dan Mozes, die met God zelf van aangezicht tot aangezicht heeft gesproken, gelijk het 5de boek van Mozes, cap. 34: 10, zegt; en evenwel moet noodzakelijk de toegezegde Profeet nog veel groter en voortreffelijker zijn dan Mozes, omdat er zulk een bijzondere waarschuwing en strafbedreiging bij het beloven van Hem is verbonden en vast gehecht, dit moet de gekruiste Christus geweest zijn. Hierbij bleef weder de vorige zwarigheid; wat heeft hij dan geprofeteerd; want van het Evangelie wist ik niets; ook kon ik de Hoogduitse taal nog niet lezen.

Enige dagen hierna, las ik Joz. 24: 10: *“Toen zei Jozua tot het volk: Gij zult de Heere niet kunnen dienen, want Hij is een Heilig God: Hij is een ijverig God; Hij zal uw overtredingen en uw zonden niet vergeven.”* En toen kon ik met mijn verstand begrijpen, dat er een meerderheid van Personen in het Goddelijk Wezen zijn moest; want het woord *Elohim Kedoschim*, in de grondtekst gevonden, verklaart zulks duidelijk en kan niet anders begrepen worden; dit deed mij in verwondering staan, hoe zulks zou kunnen overeenkomen met Deut. 6: 4, waar gemeld wordt, dat God een enig God is, terwijl hier in Jozua van een meerderheid van Personen uitdrukkelijk gesproken wordt. Maar hier geraakte ik door redeneren in diep nadenken zo ver heen, dat ik mij zelf niet wist te helpen; want mijn verstand was onwetend en duister. In Praag komende, kocht ik voor mij een Hoogduits A B C boekje, om de Hoogduitse taal te leren lezen, hetgeen mij veel moeite en arbeid veroorzaakte.

De 21e oktober 1762 kwam ik gelukkig in één van de voornaamste plaatsen in Saksen (welke plaats en welk persoon, van wie vervolgens gesproken wordt, ik niet zal noemen, om redenen, die reeds te voren de lezer zijn medegedeeld). Ik was zeer afgemat en verzwakt wegens de grote afstand die ik met vele ongemakken gereisd had; ik nam voor, om in deze stad enige dagen of weken te vertoeven, tot herstelling van mijn krachten, ten einde, na het verkrijgen van dezelve, verder te kunnen reizen. De Joden in deze stad wisten niet van mijn voornemen, noch van hetgeen mij was bejegend; waarom ik zeer veel goeds en grote eer bij hen genoot; zoals de Joden gewoon zijn aan de reizende Rabbijnen onuitsprekelijke liefde en goedheid, en dat wel met de grootste eerbied, te bewijzen. In deze stad woonde een Rabbijn N. N., een hooggeleerd en zeer wijs man; met deze man in kennis geraakt zijnde, werd ik van hem met zeer grote liefde bejegend, zo, dat ik dagelijks hem moest bezoeken, bij hem ter maaltijd gaan en voorts enige uren met hem besteden, om te redetwisten over de Talmud; gelijk dat de gewoonte van de Rabbijnen is, om daarmee te tonen en aan het licht te brengen hun grote geleerdheid en scherpzinnigheid.

De 24^e november 1762, in de namiddag, was ik zo ver gevorderd met het lezen in het O.T. tot aan Jesaja, cap. 53, en dit was de eerste maal in mijn leeftijd, dat ik dit kapittel las. De getrouwe God begenadigde op deze tijd mijn arme ziel in mijn grote onwetendheid, daar ik klaar en duidelijk kon zien, dat de Profeet Jesaja hier

uitdrukkelijk spreekt van de Messias; dat Hij voor onze zonden lijden en sterven moest, en dat Hij ook veracht en bespot moest worden. Maar de duivel en mijn arglistig hart stelden zich daartegen in strijd, en wilden mij wijs maken, dat de Profeet het volk van Israël, tevoren door de Geest had geprofeteerd, dat de Heidenen, of de Goïem, na de verlossing van Israël, in de laatste dagen zouden bekennen en zich beklagen, en daartoe gebruiken de woorden van de Profeet Jesaja, in dat kapittel te vinden. Maar ter wederzijde bleven mij verscheidene tegenwerpingen en zwarigheden overig, zowel over het eerste, als over het tweede begrip, waarover ik zeer in de engte werd gedreven, hoewel mijn ziel de meeste vereniging vond met de eerste verklaring. Hierop bespeurde ik in mij een grote ijver en een innige begeerte, om mijn toevlucht tot mijn vriend Rabbijn N. te nemen, opdat hij, als zijnde een zeer geleerd en wijs man, meerder dan ik, mij dit capittel verklaarde (hoewel ik niet kan ontveinzen, dat hiermede bij mij een nieuwsgierigheid verknocht was, om te horen, welke verklaring hij over hetzelfde geven zou). Ik vond geen rust, totdat ik mij kleeedde en tot mijn vriend heen ging. Daar gekomen zijnde, was hij zeer vrolijk en vergenoegd wegens mijn bezoek, en hij begon, volgens zijn gewoonte, terstond met mij te redetwisten uit de Talmud; maar ik antwoordde hem: *“Beminde Rabbijn! voor ditmaal is mijn komst niet, om te redetwisten uit de Talmud, maar om zeer vriendelijk van u te verzoeken, mij het 53ste cap. van de Profeet Jesaja te willen verklaren.”* Deze Rabbijn, mij het gemelde cap. bij name horende noemen, zag mij zeer stijf en wonderlijk aan; hij wenkte mij met zijn ogen, zodat ik bemerken kon, dat hij hiervan niet gaarne iets meer spreken, maar liever zwijgen wilde; en hij begon terstond wederom uit de Talmud te redetwisten. Dit kwam mij wonderlijk voor, en ik kon onmogelijk begrijpen, om welke redenen hij mijn verzoek zo van de hand wees, maar ik liet zulks voorbijgaan voldeed aan zijn begeerte, en redetwistte met hem uit de Talmud. Evenwel, om de tijd op deze wijze met hem door te brengen, dit begon mij zeer verdrietig te worden; waarom ik van hem scheiden en naar mijn herberg vertrekken wilde: maar hij nodigde mij, nog te willen blijven, en een pijp tabak met hem te roken; waarin ik bewilligde; en volbracht zijnde, wilde ik wederom vertrekken, om de tijd met beuzelingen niet te verzuimen en te verkwisten; maar de Rabbijn wilde mij niet laten vertrekken, zeggende: *“Ei! wat nodigs hebt u toch in uw herberg te verrichten? en altijd studeren kan men immers ook niet!”* Kortom, ik moest met hem blijven thee drinken, en hem verder gezelschap houden; en dus hield hij mij bij zich, onder het wisselen van onderscheidene samenspraken en vertellingen, tot aan de avond, wanneer zijn vrouw en kinderen alle naar de komedie gingen, en wij ons met ons beiden alleen in huis bevonden. Na het vertrek van dezen, ging de Rabbijn heen, en sloot de deur met slot en grendels goed dicht; ik, zulks ziende, werd benauwd; de doodschrik overviel mij, ik werd zo angstig, dat mij mijn krachten begaven; ik kon niet beseffen, om welke redenen hij de deur zo wel verzekerde; kunnende hieromtrent geen ander begrip vormen, dan dat deze Rabbijn binnen korte dagen, door de Joden uit mijn stad, bericht van mijn zaken en van mijn voornemen had ontvangen, dus dacht ik, dan ben ik een man des doods, en mijn bitter uiteinde staat voor mijn ogen; hij zal ook tot mij zeggen als Jozua, cap. 7: 19, 20, tot Achan: *“Mijn zoon! geef toch de Heere, de God Israëls, de eer, en doe voor Hem belijdenis; en geef mij toch te kennen, wat gij gedaan hebt, verberg het voor mij niet. Achan nu antwoordde Jona en zei: Voorwaar ik heb tegen de Heere, de God Israëls, gezondigd, en heb alzo en alzo gedaan.”* En wie zal of kan mij uit zijn handen redden, dan de almachtige God! Maar toen de Rabbijn van het sluiten van de deur tot mij terugkwam, rolden hem de tranen over de wangen neer, en hij sprak mij aan met de volgende woorden: *“Ach, Rabbijn Salomon! mijn beminde, getrouwe broeder en vriend! Ik wil aan u al de geheimen van mijn hart*

openbaren, maar onder de volgende voorwaarde: dat u wel zult hebben te weten, indien er het allerminste, van hetgeen ik u zal zeggen, aan de Joden door u bekend gemaakt wordt, dat ik de zaken, om mij bij hen te rechtvaardigen en te verantwoorden, zal omwenden, en hun zeggen, dat al mijn woorden van u tot mij zijn gesproken; en dan zult u lichtelijk kunnen besluiten en u verzekerd houden, dat u, omdat mijn redenen meer ingang zullen hebben dan de uwe, de hele wereld te klein zal zijn, ja dat u geen plaats op de hele aardbodem zult vinden, waar u met rust en zonder vervolging zult kunnen zeker zijn. Dus zal ik al de geheimen van mijn hart aan u openbaren; en u, bewaar al deze woorden in uw hart."

Ik was, zoals te denken is, in de allergrootste verwondering, om te horen, wat toch dit voor een verborgenheid was, waartoe hij zo vele voorbereidingen had gemaakt. Hierop vroeg hij mij: *"R. Salomon! hebt u mij niet verzocht, om u het 53ste cap. van Jesaja te verklaren?"* Ik antwoordde hem: *"Ja."* Hij vroeg mij verder, of ik Hoogduits kon lezen; ik antwoordde hem dat mij zulks onmogelijk was, doch dat ik voornemens was, om zulks te leren, en dat ik reeds de letters en het samenspielen van weinige woorden, met grote moeite en arbeid, uit een daartoe gekocht A B C boek machtig was geworden: waarop hij antwoordde: Ach! dit beklaag ik: maar ik zal u helpen, zo veel het mij mogelijk is. Hierop ging hij in een bijzonder vertrek, haalde daaruit een Hoogduits boek in kwarto (dit was de hele Bijbel), en zei mij: *"Nu, mijn vriend! omdat u zelf niet lezen kunt, zo verzoek ik u, om met ernst en aandacht te horen, hetgeen ik u zal voorlezen;"* en hij las mij voor uit Mattheüs, cap. 26-28, met de grootste eerbiedigheid, en nadat dit verricht was, begon hij de volgende woorden te zeggen: *"O, mijn getrouwe en geliefde vriend! zie hier de voorzegging van de profeet Jesaja, die te voren door dn Geest van God heeft gezegd, dat de Messias of Moschiach moest veracht en bespot worden, ja, dat Hij Zelf, met de grootste versmading, de dood moest ondergaan, waarom? Niet om Zijn eigen zonden, o nee! maar vanwege onze zonden en misdaden; u kunt, mijn getrouwe en beminde vriend! zelf met uw eigen ogen zien, en met uw verstand beseffen dat dit in die voorzegging zeer klaar is uitgedrukt; gelijk zich Rabbijn Mozes Alschoch zeer getrouw uitlaat, wanneer hij over deze woorden van de Profeet Jesaja, cap. 53: 7: Als hij gestraft en gemarteld werd, deed Hij Zijn mond niet open: gelijk een lam dat ter slachtbank gevoerd wordt, en als een schaap dat verstomd is, het volgende schrijft: Doch Hij (namelijk de Messias) deed Zijn mond niet open om te bidden, dat een enige van al zijn smarten of kastijdingen van Hem mocht weggenomen worden, veel minder, om te zeggen: Ik begeer niets te weten, zo min van de smarten en kastijdingen, als van haar grootste loon en haar onuitsprekelijke verdiensten; o nee maar dit is het ware, rechte en volkomen verstand en de inhoud, welke de gemelde woorden in zich bevatten: en Hij deed zijn mond niet open; ja nog veel meer: Hij verblijdde en verheugde zich in zijn smarten en kastijdingen. En in het begin van dit capittel, beroept zich bovengenoemde Rabbijn Mozes Alschoch op het gevoelen van de oude Rabbijnen, dat het hele 53ste kapittel van Jesaja, noodzakelijk van de Messias of Moschiach moet verstaan worden, als hij de volgende woorden schrijft: De gedachtenis van onze Rabbijnen zij gezegend, welke het daarvoor houden, en eenparig, eensgezind en te samen als uit één mond besluiten, dat in dat capittel van de Koning Messias gesproken wordt. En het schijnt, dat de Rabbijn Mozes Alschoch zeer wel in acht genomen had de woorden van de Talmud, Sanhedrin cap. 11 bl. 98, als hij de volgende woorden schrijft: De Rabbijnen zeggen: Melaats van het huis Rebi is zijn naam, namelijk van de Messias, gelijk geschreven staat in de Profeet Jesaja, capittel 53: 4: Voorwaar Hij droeg onze krankheden, en Hij laadde onze smarten op Zich, doch wij hielden Hem voor Die, Die geplaagd, van God geslagen, en gepijnigd werd. Zo duidelijk, uitdrukkelijk en opmerkenswaardig zijn ook*

de woorden die gevonden worden in de Pesikta: De gezegende en heilige God heeft hervoortgebracht de ziel van de Messias, en tot Hem gezegd: Wilt U genezen of gezondmaken en verlossen Mijn kinderen, na zes duizend jaren? Hij (namelijk de Messias) zei tot God: ja. God zei wederom tot de Messias: maar wilt U ook smarten en kastijdingen lijden en verdragen, ten einde daardoor af te wissen, af te vagen, en uit te delgen hun zonden en misdaden, gelijk geschreven is, Jesaja cap. 53: 4: Waarlijk Hij heeft onze krankheden op zich genomen, enz. Hij (de Messias) zei tot God: Ik wil ze dragen, dulden en lijden met de grootste blijdschap. Even zo schrijft ook Rabbath in zijn verklaring over het boek Ruth, cap. 2: 14, daar Boaz sprak tot Ruth toen het etenstijd was: Kom hier bij, en eet van het brood en doop uw bete in de azijn, enz.; welke woorden Rabbath verklaart, dat van de Messias gesproken worden: Kom hier bij; dat is: kom tot het koninkrijk en eet van het brood, dat is: het brood van het koninkrijk en doop uw bete in de azijn, dat zijn de smarten en kastijdingen, gelijk geschreven is, Jesaja, cap. 53: 5: Hij is om onze overtredingen verwond; om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf, die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen in ons genezing geworden. En nog meer; dat de Messias reeds voor lange tijd moet gekomen zijn, zulks blijkt zeer klaar uit de Medresch Rabba, als ook uit de Talmud, Jeruschalmi Berachot, cap. 2, blz. 5, waar gezegd wordt, dat een Arabier tot een Jood gezegd had: De Messias is geboren geworden te Bethlehem in Judea, op dezelfde dag, toen de tempel te Jeruzalem gebrand heeft; waarop Rabbijn Abhon de volgende woorden zei: Wat en waarom heb ik nodig, zulks van een slechte en zulk een gering geachte Arabier te leren, daar immers van hetzelfde een volledig schrift en een uitdrukkelijk vers in de Bijbel te vinden is, waaruit wij leren, dat de Messias noodzakelijk reeds voor lange tijd moet gekomen zijn; want in de Profeet Jesaja, cap. 10: 34, is geschreven: En de Libanon zal vallen in de handen van de sterken (door Libanon wordt in de Talmud Gittin, cap. 6, verstaan en begrepen, de stad Jeruzalem en de tempel), en terstond in de aanvang van het 11de cap., vers 1, volgt daarop: Er zal een rijsje opgaan van de stam Isaï, en een scheut uit zijn wortelen zal vrucht voortbrengen enz.; hetwelk toch van niemand anders kan verstaan en begrepen worden, dan van de Messias. (Nu is de stad Jeruzalem en de tempel gevallen in de handen van de sterken, dat zijn de Romeinen, daarom moet het 1ste vers van het 11de cap, ook reeds zijn vervulling hebben gekregen, zodat de Messias noodzakelijk reeds moet gekomen zijn). Dit alles, mijn getrouwe en beminde vriend, R. Salomon! is nog niet genoeg, en ik beklaag het, dat wij te weinig tijd hebben, om verder over deze gewichtige stukken te kunnen spreken. Wat is toch uw mening, en wat stelt u zich voor van de Messias, Die de Joden nog tot op deze dag verwachten, zich Hem voorstellende en verbeeldingen van Hem makende, alsof Hij zou zijn een bloot mens, zoals andere mensen? Ach! ik moet daarover ontroeren en verschrikken; waar toch is hun verstand? Zij moeten hun eigen Rabbijnen niet geloven, maar deze verachten; of willen zij zulke verklaringen van hun Rabbijnen niet lezen; of willen zij zulke verklaringen niet verstaan; of kunnen zij dezelve niet verstaan? Ik weet het niet, noch kan het onmogelijk met mijn verstand begrijpen; alleen dit enige zal ik u nog bijbrengen, hetgeen de Tanguma schrijft over Jesaja, cap. 52: 13: Ziet Mijn knecht zal verstandelijk handelen; dat is, de Koning Messias, Hamoschiach; de Christus, de Gezalfde; en Hij zal verhoogd worden, dat is, Hij zal verhoogd worden boven Abraham, van wie geschreven is, 1ste boek van Mozes, cap. 14: 22, Ik heb mijn hand opgegeven tot de Heere; en Hij zal verheven worden, meer dan Mozes, van welke geschreven is, 4de boek van Mozes, cap. 11: 12. Dat Gij tot mij zou zeggen: Draag het in uw schoot; en Hij zal zeer verheven worden boven de dienstbare Engelen, van welke geschreven is, Ezech. cap. 1:18. En hun hoogte was

zeer hoog; ook werd van Hem aldus gezegd, Zacharia 4: 7. Wie zijt gij, o grote berg? enz., dat is, Hij zal groter zijn dan de vaderen Abraham, Izaak en Jakob. Hieromtrent vraag ik aan u, mijn getrouwe en beminde vriend! ten aanzien van deze verklaring, daar de Messias groter zal zijn, dan Abraham, Izaak en Jacob, nog hoger dan Mozes, ja nog hoger dan de dienstbare Engelen: kan Hij dan wel slechts een bloot mens zijn? Moet Hij niet de ware God Zelf zijn? want wie kan hoger zijn dan de Serafinen en Cherubijnen, dan alleen de ware God? En hetgeen ik u uit dit Duitse boek heb voorgelezen, is de vervulling van het gemelde, door Jesaja en andere Godspraken: Jezus van Nazareth, is de waarachtige Messias! Maar allerdroevigst onze voorvaderen, die in zijn tijd leefden, hebben Hem voor hun ware Messias en Verlosser niet erkennen noch aannemen willen; en vraagt u mij, waarom zij Hem daarvoor niet hebben willen erkennen of aannemen, daar er toch op die tijd zo vele geleerde Rabbijnen onder Israël gevonden werden, ja daar het Sanhedrin toen nog in stand was; waarom hebben zij Hem dan zo veracht, bespot en gekruisigd? Ach, mijn getrouwe vriend! ter beantwoording hiervan, had ik een zeer ruim veld, om met u daarover te spreken, en ik beklaag en bejammer alleen, dat de tijd niet toelaat, om mij hiervan uit te breiden, en met een uitvoerige onderrichting u te bewijzen, hoe het volk Israëls in die tijd zo verblind was, dat zulks voor hun ogen is verborgen gebleven; zij hadden toen reeds, door de ingedrongen leer van de Rabbijnen, zich een geheel verkeerde inbeelding en begrip gevormd van de Moschiach, Die zij verwachten; te weten, dat Hij met grote pracht komen, en hen van onder de handen en de onderdrukking van de Romeinen verlossen zou, enz. Maar hierover zal ik niet verder uitbreiden. En dat zij Hem zo veracht, bespot en gekruisigd hebben, dat moest immers geschieden, omdat de voorzegging van Jesaja, en die van andere Profeten, die door de Geest van God tevoren gezegd hebben, dat de Messias zo moest en zou versmaad, veracht, bespot en gedood worden, noodzakelijk tot haar vervulling komen moesten; maar hun arme ongelukkige kinderen hebben hun ogen op hun voorvaderen gevestigd, en zijn daarom ook gegaan in hun wegen; zo heeft verder de ene blinde de andere geleid, en vervoerd in hun meningen en inbeeldingen; en zo is het, o arme! nog verder ingedrongen tot op de dag van heden, dat het kind, nog levende van de borsten van zijn moeder, reeds wordt ingedrukt en geleerd, om Jezus van Nazareth te bespotten en te verachten. Komt het vervolgens bij de Rabbijn ter school, daar hoort het kind van de andere kinderen, ja van de Rabbijn zelf, niets anders van Hem dan lasterwoorden, bij voorbeeld: Talui, een opgehangene, enz.; wordt het kind groter, en begint het te studeren in de Talmud, daar worden zijn ogen verblind en vergiftigd. Vanaf die nacht, in welke men stelt, dat Jezus geboren is, vermag geen Jood in de hele wereld, waar hij zich ook bevindt, studeren; ja ook zijn gewone avondgebed, dat hij noodzakelijk alle nachten, eer hij zich tot slapen begeeft, moet verrichten, mag hij in die nacht niet bidden, maar moet zulks nalaten. De redenen daarvan zijn niet nodig, aan u, mijn getrouwe vriend! te verklaren, alzo u deze wel bekend zijn. Nog veel meer andere dergelijke lasteringen, versmadingen, verachtingen en bespottingen, hebben zij van Hem onder elkaar, welke ik vanwege de korthed van de tijd, niet zal aanhalen noch uitbreiden. Maar ach! wat zal ik arm mens beginnen? ik zie de glans van de zonnestralen, maar ik kan uit mijn duisternis niet komen, om de volgende redenen: Vooreerst, hoe zal ik mijn beminde vrouw, die ik zo liefheb als mijzelf, kunnen verlaten? Ten tweede, hoe zal, hoe kan ik mijn geliefde kinderen, die toch mijn vlees en bloed zijn, verlaten, als schapen, die geen herder hebben O! mijn hart, mijn vaderlijk hart zou moeten zijn als steen, ja als beslagen met ijzer of koper. En ten derde, waarmee zou ik toch mijn brood winnen? Arbeiden kan ik niet, als daartoe te zwak zijnde; een ander ambt te bekleden, hiertoe heb ik niet geleefd: en door te

bedelen aan de deuren, mijn brood te zoeken, daartoe kan ik mijn natuur onmogelijk bewegen, mij zo verre met geduld aan de wil van God te onderwerpen; en boven dit alles vrees ik, dat de Christenen mij van de hand zouden wijzen, dat zij mij niet zouden geloven, noch op mijn woorden vertrouwen, dat het mij ernst, en om mijn eeuwige gelukzaligheid te doen is, waarvan de beklagelijke oorzaak is, dat de Christenen verscheidene malen door Joden, die zich hebben laten dopen, zijn bedrogen, omdat sommigen vervolgens, onbestendig zijnde, tot het Jodendom zijn weergekeerd; waarom ook onder de Christenen het volgende spreekwoord in gebruik is, dat het het best ware, om al de Joden, die zich laten dopen, met een steen van honderd ponden zwaar in een diep water te verdrinken; want zeggen zij, er is drieërlei water, dat in het algemeen aan bederf onderhevig is: het water van de rivieren, dat in de zee stort, en onder het zoute water vermengd, zijn zoetheid verliest; het water, dat men onder wijn vermengt, verliest daardoor zijn eigen klaarheid en deugd, en eindelijk het water, waarmee een Jood wordt gedoopt, die voorgeeft zich te hebben bekeerd, en naderhand doet blijken, dat hij een bedrieger en een leugenaar was, is onnut verspild; want uit een versteend Jodenhart kan geen Christenbeeld gevormd worden; en hoe veel moeite en arbeid men ook daaraan besteedt, men kan nooit verzekerd zijn, noch getroost hopen, dat hij tot zijn dood toe bestendig een gelovig Christen zal blijven. En wat zou ik, ellendig mens! vervolgens beginnen? Immers zou ik het ook niet kunnen uithouden; wat zou ik mijn arme vrouw en kinderen bedroeven!”

Ik zat met de allergrootste verwondering deze woorden aan te horen; want, vooreerst, ging er door het lezen van de Rabbijn een zon op in mijn ziel, nademaal ik in mijn gehele leeftijd zulks niet gehoord noch geweten had, en omdat mij, door dit lezen, het 53ste cap. van Jesaja's Godspraak zeer duidelijk en klaar werd; ten andere, stond ik uitermate verwonderd over de Voorzienigheid van God, welke mij in deze stad gebracht, en bij deze Rabbijn had doen bekend worden, die mij bij het 53ste capittel van gemelde Godspraak had willen bepalen, en in mij een begeerte tot verstand van hetzelfde had opgewekt, om mij bij deze Rabbijn te vervoegen, met het verzoek, mij zulks te willen verklaren; en dat de Heere het gemoed van deze Rabbijn zodanig bewoog, dat bij al de verborgenheden van zijn hart, die zo vele jaren daarin opgesloten hadden gelegen, zo gulhartig aan mij moest openbaren, dat er zulk een licht in mijn ziel zou opgaan, waarvan ik tevoren niets geweten noch gekend had; en bijzonder werd mijn ziel verkwikt en bemoedigd in het geloof, toen ik met mijn ogen zag en met mijn oren hoorde, dat ook deze al overtuigd was van de waarheid.

De Rabbijn vroeg mij naar de reden, waarom ik zo zeer in verwondering als opgetogen zat, en niet een enig woord sprak; waarop ik, mij niet langer kunnende inhouden, daar mijn hart vol was met tranen, van vreugde tot hem zei: *“O, mijn geliefde en getrouwe broeder! Hoe wonderlijk zijn de wegen van de almachtige God, en hoe aangenaam en verkwikkend zijn mij uw woorden te horen! Ik vind insgelijks vrijmoedigheid in mijn hart, om ook mijn geheimen aan u mee te delen.”* Daarop verhaalde ik hem de hele weg, die de Heere met mij had gehouden van het begin af aan, zoals ik boven geschreven heb.

Toen de Rabbijn zulks van mij hoorde, viel hij neer op zijn knieën en weende zo bitter, dat men hem met zijn tranen zou hebben kunnen wassen. Onmogelijk is het mij, de droefheid van zijn ziel te beschrijven; hij bad met een gebroken en verslagen hart tot God de Heere, dat Hij toch in zijn barmhartigheid op hem wilde neerzien, en hem ook de genade schenken, die Hij aan mij bewezen had, om zichzelf te kunnen verlooehen; opdat zijn hart mocht losgemaakt worden van zijn vrouw, kinderen, enz.; om zich van alle bekommelingen ontheven, onbezorgd alleen op de almachtige en grote God te kunnen verlaten, om zich geheel en alleen aan Hem toe te vertrouwen;

of zijn arme ziel de Heere zo aangenaam niet was als de mijne? En daar dit alles en alleen het werk van God is, omdat geen menselijk vermogen, zonder Goddelijke hulp en bijstand, zulks kan verrichten noch uitvoeren, om zo alles te verlaten, tenzij door de Heere daartoe bekwaam gemaakt, dat de Heere hem toch die genade wilde schenken, en dat dit uur daartoe mocht gezegend zijn, om mij te kunnen navolgen; en veel meer andere woorden, die ik niet kan beschrijven. O, geliefde lezer! het is nodig, hier ter neer te stellen, hoe mijn gemoed op die tijd was. Treurigheid en vreugde, smart en verkwikking waren ondereen vermengd; maar in mijn onwetendheid troostte ik hem, zoals mij gegeven werd tot hem te spreken. Ik zei: *“O, mijn geliefde en getrouwe broeder indien het u een rechte ernst was, om uw arme ziel van de hel en het eeuwige verderf gered te zien, zo zouden al deze zaken, die u als hoge bergen schijnen, vallen. O, mijn geliefde broeder! u moet mij wel verstaan, ik zeg, indien u zou gewaar worden en ondervinden, dat de toorn van God over u brandt en hoe nochtans de getrouwe God van Israël u zo lang met geduld heeft gedragen; o! aan al deze dingen zou u niet meer gedenken; de Heere zou u helpen, en Hij kan u van alles losmaken, zoals Hij mij gedaan heeft tot op deze dag.”* Terwijl wij op die manier spraken, kwamen zijn vrouw en kinderen uit de komedie in huis, waardoor onze mond werd gesloten, en niettegenstaande ik vervolgens nog één- en andermaal bij hem geweest ben, om hem in zijn huis te bezoeken, zo hebben wij echter nooit gelegenheid gehad, om over dit gewichtig stuk meer met elkaar te kunnen spreken. Wij konden wel inzien in elkaars hart, maar onze monden waren gesloten en verstomd.

De 2e december 1762 van de Rabbijn met tranen afscheid genomen hebbende, ben ik van de stad N. gereisd, en de 8ste daaraanvolgende kwam ik te Leipzig, in welke stad op die tijd de Pruisische militie garnizoen hield. Ik stond daar op de markt, om hun exercitiën, die zeer aangenaam waren, te aanschouwen, toen een soldaat tot mij kwam, hebbende een boekje in zijn hand (zijnde het Nieuwe Testament, hetwelk ik echter niet kende, zoals vervolgens gemeld wordt). Deze vroeg mij op een spottende en verachte toon: *“Rabbijn! wilt u dit boekje kopen?”* Ik begeerde het te bezien, maar hij wilde het uit zijn handen niet geven. Ik vroeg hem, wat hij begeerde voor dat boek? Hij antwoordde: *“Een daalder.”* Ik was verwonderd, daar dit boek nog geheel nieuw en zeer fraai van band was, dat hij daarvoor niet meer begeerde dan een daalder (want in die tijd waren zeven zulke daalders en acht grossen de waarde van één dukaat). Hierover dacht ik bij mij zelf: mijn voornemen is toch gevestigd, om de Hoogduitse taal te leren, en ik ben reeds zover daarmee gevorderd, dat ik het kan spellen; mogelijk kan dit boek mij van nut zijn, om dat voornemen te bevorderen; en ik gaf hem een daalder, en hij gaf mij daarentegen het boek. Maar zodra dit geschied was, begon de soldaat spoedig te lopen, en tevens overluid te lachen en met handgeklap te roepen: *“O! daar heb ik een Joodse Rabbijn met een grote baard bedrogen!”* (hij meende, dat, indien ik zag welk een boek dit was, ik zulks wel terstond weg en tegen de grond zou werpen). De omstaande mensen lachten insgelijks, en omsingelden mij; ik wist niet, wat mij overkwam; ja ik schaamde mij, en kon niet begrijpen, wat dit te beduiden had, dat zij mij zo zeer belachten; waarom ik alle mogelijkheid aanwendde, om uit hun midden te ontkomen, en mij naar mijn herberg te spoeden. Daar gekomen zijnde, was mijn begeerte uitermate groot, om te zien welk boek dit wezen mocht, en waarom de soldaat, alsook de andere mensen, zo gelachen en met mij gespot hadden. Ik begon dan te lezen op het titelblad, waar ik met grote letters geschreven vond: *Het nieuwe Testament*. Hier kon ik niet verder voortvaren, maar begon met mijn verstand te redeneren over de gelezen woorden, ei! wat is dat te zeggen, wat moet ik daardoor verstaan: Het Nieuwe Testament? (want ik had nog nooit in mijn leven geweten of

gehoord dat er een Nieuw Testament in de wereld was, zoals boven gemeld is). Het bleef mij een raadsel, en ik kon zulks niet begrijpen; doch door veelvuldig nadenken, en overleggen hierover, kwam ik op de volgende gedachten: *Het is bij de Joden in gebruik, ook nog heden ten dage, dat een krank mens onder hen, indien de krankheid gevaarlijk wordt, en het te vrezen is, dat hij mocht sterven, zijn Zewa'a maakt, hetwelk zoveel te zeggen is als een bevel, hetwelk zulk een persoon nalaat, hoe en op welk een wijze men zich vóór, bij en na zijn dood zal hebben te gedragen, zowel ten aanzien van zijn begrafenis, als ten aanzien van de erfdeling van zijn nagelaten goederen en rijkdommen; en hierin heeft de persoon de macht en het vermogen, om het ene kind of de ene vriend meer te begunstigen dan een ander, naar zijn welgevallen; hebbende zulk een Zewa'a zodanige kracht, dat de inhoud daarvan ten nauwste moet opgevolgd worden, zodat dit genoemde woord hetzelfde uitdrukt, wat in onze Nederduitse taal het woord Testament te kennen geeft.* Daarom verbeeldde ik mij, dat dit boek zou zijn gemaakt door een voorname heer of een prins vóór zijn dood, als zijnde een bevel, hoe men zich na zijn dood zou hebben te gedragen; en dus begreep ik, dat het mij tot mijn oogmerk, namelijk, om de Hoogduitse, taal te leren lezen, van genoegzame dienst kon zijn. Ik maakte dan een begin met daarin te lezen; en toen ik tot mijn grote verwondering in het 1ste cap. van Matthéus vond, de namen van Abraham, Izak, Jakob, Thamar, Ruth, Boaz, enz., dacht ik bij mij zelf: *ei, wat hebben toch de Christenen met deze namen te doen? dit zijn immers de voorvaderen van de Joden geweest?* dit was iets, dat ik onmogelijk kon begrijpen. Ik las tot mijn verwondering al verder tot het 16de vers van dat genoemde eerste capittel van Matthéus, waar beschreven wordt de geboorte van Christus; bij het lezen begonnen mijn handen zodanig te beven, dat het mij onmogelijk was, het boek daarin te houden; ik moest het op de tafel neerleggen, en mijn handen te samen slaande, met verwondering en onsteltenis uitroepen: *“O, Heere! hoe wonderlijk en onuitsprekelijk zijn uw wegen, die U met een mensenkind, met een aardworm houdt?”* Zie, dacht ik, *dit boekje zal zeker handelen over de gekruiste Christus, die u zoekt, en die u ook moet vinden; o! dit boekje moest u hebben, en op zulk een bijzondere wijze moest het u toegebracht worden; ja deze soldaat moest een voornemen hebben om u te willen bedriegen, en daarbij nog u uitlachen en bespotten; maar dit alles kon niets helpen, u moest dit kopen, u moest het boekje hebben, u moest het lezen;* en mijn begeerte tot lezen in hetzelfde was zeer groot, dat ik dag en nacht daarmee bezig was, en niettegenstaande mij in die tijd het lezen zeer moeilijk viel, maakte de ijver nochtans alle moeite gering en licht.

De 15^e december 1762 kwam ik gelukkig te Berlijn, waar ik grote eer en weldaden van de Joden heb ontvangen.

Het zal u, geliefde lezer! zeker verwonderen, dat u uit mijn verhaal bespeurt, dat ik mij nog steeds tot de Joden gewend, en onder hen verkeerd heb; op welke bedenking ik u als in het voorbijgaan kortelijk moet antwoorden: Ten eerste, de Farizeese zuurdesem was niet zo gemakkelijk uit mijn hart uit te delgen: ik was nog zo zeer belust, om de Joodse plechtigheden, welke van mijn jeugd af aan in mijn hart waren ingeworteld, mede te oefenen en bij te wonen, inzonderheid om de Sabbat te heiligen (zoals ik vervolgens uitvoeriger zal melden): want het is niet mogelijk, de Joodse Synagoge zo op eenmaal weg te ruimen. Ten andere was mijn rijkdom op die tijd niet groot, de vijftig dukaten waren reeds verteerd, mijn gouden horloge had ik in Potsdam reeds moeten verkopen, en daarom heb ik mij tot hiertoe onder de Joden moeten ophouden.

In Berlijn ben ik, vanwege de zeer strenge koude, gebleven tot de 4 februari 1763;

gedurende welke tijd van mijn verblijf daar ik het hele Evangelie doorlas, toen mij voor de eerste maal onder het oog kwam het 26ste, 27ste en 28ste cap. van Mattheüs, welke mij door de Rabbijn waren voorgelezen, waaruit ik begreep en besloot, dat mijn boekje van dezelfde inhoud was als het zijne; maar nog groter was de verwakking en opgewektheid in mijn hart, alsook van mijn verstand, onder het lezen van Hebr. 9: 10, 11; hier werd mijn verstand opgeklaard, zodat ik kon begrijpen, dat alle plechtigheden en offeranden, alsook bijzonder de grote Verzoendag Christus afgebeeld hebben, maar dat Christus Zelf het ware verzoeningsoffer is geweest; hierdoor is, zoals de geliefde lezer kan opmerken, wel een grote zon in mijn ziel opgegaan, en ik zag hetgeen ik in mijn hele leeftijd niet had geweten; maar mijn boos en arglistig hart, mijn duister verstand en mijn verkeerde begrippen maakten zulke zwarigheden, dat zij mij voorkwamen als grote bergen, die onoverkomelijk zijn; ik meen zwarigheden, die niet zijn op te lossen. Onmogelijk kan ik mij over al deze uitbreiden, ten ware ik daarvan een bijzonder boek samenstelde.

Eerstelijk, schenen zulke zwarigheden mij het moeilijkst, wanneer ik in de Evangeliën zulke verzen las, waarin namen of woorden voorkwamen, waarin zich het Nieuwe Testament op liet O. Testament beroept, dat zulks door de Profeten van het O. Testament tevoren voorzeggd en nu vervuld was; toen ik dan zulks nazocht in het O. Testament, om de overeenstemming te ontdekken (want dit is het zekerste bewijs van de waarheid, en ter overtuiging, dat het een waarheid is, namelijk, de overeenstemming daarvan, en dat niets, ja geheel niets daarin te vinden is, dat zich wederspreekt), zocht de vijand, de duivel, mijn arme ziel te bedroeven en in de engte te jagen, kortom, de duivel of mijn eigen boos hart, stelde mij voor, dat het Evangelie (met eerbied gesproken) een vals boek moest zijn, om redenen, dat de verzen, door het Nieuwe Testament aangehaald, met het O. Testament niet overeenstemmen.

Ten tweede, het niet overeenstemmende in het Evangelie zelf, namelijk, dat het gemelde en de verhalen van de Apostelen zelf niet de één gelijk aan de andere zijn; ieder van de Apostelen beschrijft de zaak op een andere wijze.

Ten derde, toen ik was gekomen in het lezen van zulke plaatsen, welke geheimenissen waren, die mijn duister, verdorven verstand en verkeerde begrippen ten die tijde niet konden inzien, noch veel minder begrijpen, begon mijn boos en vergiftigd hart te strijden en te murmureren.

Op die tijd was geloof en strijd vrees en troost tezamen vermengd; en er gingen zulke onbeschrijfelijke dikke en duistere wolken in mijn arme benauwde ziel op, dat ik in mijzelf niet wist te helpen; ja hoe meer ik mijn verdorven en verkeerd verstand raadpleegde, hoe meer ik in vertwijfeling en verschrikking verzonk; waarbij kwam, dat ik nog in mijn onwetende verbeelding was, mij voorstellende, dat, wanneer een Jood komt, en zijn voornemen vertoont, om een Christen te willen worden, deze terstond op datzelfde uur in de kerk wordt gebracht en gedoopt. (Ik wist niet, dat er vooraf een volledige belijdenis moest geleerd worden, en men tot dat einde tweemaal per week door de leraar in de waarheid moest onderwezen worden, o nee! ik stelde mij voor, dat het bij de Christenen toeging zoals bij de Joden, waar men niet nodig heeft, zijn hoofd met leren te breken; een kwartier, en daarmee is alles verricht, wat er tot het maken van een Jodengenoot behoort). Daarom dacht ik: wat zult u nu doen of beginnen? wilt u tot de Christenen gaan en u laten dopen? o! vraag het slechts uw eigen boos hart, dat zal u wel antwoorden. U weet immers bij uzelf, welk een massa u op uw hart hebt liggen; welk een menigte strijdigheden en zwarigheden, zoals hemelhoge bergen (zo kwamen mij deze toen voor), u in uw verstand hebt: u zult

immers door dat dopen geen troost noch vrede in uw arme ziel vinden, ja integendeel zult u nog meer benauwd worden en in vertwijfeling geraken. Wat zal u de doop helpen? die kan u toch niet zalig maken? denk slechts aan de woorden van Mark. 16: 16; vindt u daar niet uitdrukkelijk, dat de doop alleen, zonder het geloof, niet kan zalig maken? immers wordt daar gezegd: *Die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden; en niet die niet gedoopt zal zijn, zal verdoemd worden.* Daarom, zo lang u met zulke zwaarigheden en strijdigheden beladen en bezwaard bent, hoe is het mogelijk voor u, om te denken, dat u zich tot de Christenen zou voegen, om onder hen gedoopt te worden O! denk toch, dat God alwetend is, voor Wie al de gedachten van de mensen openbaar zijn, en voor wie niets verborgen is; dat Hij ziet tot in het verborgene van het hart; moet dan uw verdoemenis niet duizendmaal zwaarder en groter worden, wanneer u zich zou laten dopen, daar uw boos hart nog zo vervuld is met twijfeling en ongeloof? Dus om deze aangehaalde redenen kwam ik bij mijzelf tot een besluit om mij niet te laten dopen, maar daarmee te wachten, totdat genoemde zwaarigheden en strijdigheden van mij zouden zijn weggenomen, zodat ik met mijn oprecht hart kon verschijnen voor de Heere, en mijn mond en hart overeenstemde, al was het ook, dat daarmede nog een half of een geheel jaar zou moeten verlopen; terwijl ik ondertussen, als een Nicodemus, in het openbaar de Joodse plechtigheden (waarmee mijn hart tot nog toe was verenigd en verknocht, zijnde het Farizeese zuurdeeg daarin nog geworteld en begraven) mede zou verrichten, en 's nachts en in het verborgene de Heere Jezus in Zijn woord zoeken, zoals Hij Zelf gezegd heeft: Onderzoek de Schriften, want enz.; niettegenstaande deze woorden van dezelfde Heere Jezus: Wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor Mijn Hemelse Vader, mij zeer gekweld hebben. Maar dit alles kon mij niet helpen, het was mij onmogelijk; de zwaarigheden drongen en jaagden mij in zulke bedroevende benauwdheden, dat ik dacht, het is beter en heilzamer voor mijn ziel, Christus in het verborgene en met een oprecht hart te zoeken, dan Hem in het openbaar voor de mensen te belijden alleen met de mond en met een twijfelachtig hart.

De 10^e februari 1763 arriveerde ik gelukkig te Hamburg en Altona. In die tijd leefde nog de grote en beroemde Opper-Rabbijn R. Jonathan. Deze R. Jonathan was in zijn eerste tijd de allergrootste Rabbijn over al de Rabbijnen van geheel Europa, en zijn naam was zeer beroemd door de hele wereld onder al de Joden; maar vervolgens hebben zich andere Rabbijnen opgeworpen, die hem beschuldigden, dat hij van gedachte was, dat de Messias reeds was gekomen; deze Rabbijnen hebben ook enig kenteken en bewijzen uit zijn eigen geschriften voor deze hun beschuldiging bijgebracht, en daarop hebben zij hem willen vervolgen en verbannen, zoals hun gewoonte is. Maar R. Jonathan had een zeer grote aanhang van vrienden in de hele wereld, die ook van zijn gevoelen waren, en het merendeel van deze waren zijn leerlingen, die onder hem gestudeerd hadden, toen hij nog in Praag Opper-Rabbijn was; deze hebben hem grote hulp bewezen en hem bijgestaan, hetwelk een zeer ongemeen oproer onder de Joden in de hele wereld heeft veroorzaakt, zodat er zelfs brieven van Jeruzalem zijn gekomen, om hem te beschermen tegen, en te redden uit de handen van zijn vijanden. Dit oproer was zo groot, dat de Rabbijnen van de beide partijen elkaar hebben verdoemd en verbannen in hun Synagogen. Weliswaar, dat R. Jonathan met zijn aanhang de overhand heeft behouden, maar bij dit alles is hij nochtans grote verachting en versmaadheid geraakt, zodat zijn voorheen beroemde naam zeer in kleinachting is gebracht; waaromtrent ik mij niet verder zal uitbreiden. Deze R. Jonathan was opgevoed in het huis van mijn overgrootvader, Rabbijn

Mordechai, in Nicolsburg, in het landschap Moravië, die hem tot zich had op- en aangenomen, als zijnde een ouderloze wees van acht jaren oud, hem van alles verzorgende, hetgeen een kind van zijn vader zou hebben kunnen verwachten en genieten; hij heeft hem laten studeren enz. Toen ik nu met de postwagen van Berlijn in Hamburg kwam, ging ik naar Altona, om daar vooreerst een herberg voor enige dagen voor mij te zoeken. Toen ik het huis van gemelde R. Jonathan moest voorbij gaan, stond deze Rabbijn (hij moest zeker voor het venster of elders gestaan hebben, dat hij mij heeft kunnen zien, hetgeen ik echter niet wist, als zijnde een vreemdeling, die voor het eerst in deze stad kwam) en zag mij voorbij gaan; het schijnt, dat er in mijn wezen en in mijn gestalte iets geweest is, hetwelk gelijkenis had met dat van mijn overgrootvader, R. Mordechai, bij wie hij was opgevoed, of dat hij aan mijn kleding gemerkt moet hebben, dat ik uit dat land was gekomen, van al hetwelk ik echter niets geweten heb. (Geliefde lezer! let eens, welk een verschrikkelijke doodsangst mij hier wederom overkwam en van welke middelen de duivel zich weet te bedienen, om een ziel tot de dood toe te benauwen, van een strohalm een onoverkomelijke berg te maken, en iemand zijn graf als voor zijn ogen te stellen.) Wat gebeurt er? Zoals ik pas in de herberg kwam, en met de Jood sprak wegens de slaapkamer, die ik betrekken zou, zie, daar komt de bediende van bovengenoemde R. Jonathan, vragende: *“Waar is de man, die nu van de reis is gekomen?”* Zij wezen hem op mij; daarop zei hij tot mij, dat ik op dit ogenblik, zonder mij op te houden, moest komen bij de Rabbijn, die mij zeer noodzakelijk moest spreken. De andere Joden zagen elkaar met verwondering aan; maar op mij was de bittere doodsangst gevallen, en de satan drong en jaagde mij in zodanige engte en benauwdheden, die ik niet in staat ben, met woorden uit te drukken. Hij stelde mij voor: *“Zie, hier is uw kerkhof en graf, hier is uw einde. U hebt gemeend en gedacht de toorn van God te ontvlieden en die te ontgaan, maar nu is het met u ten einde; uw verborgen boze daden en voornemens, die u dacht, dat verborgen zouden blijven, zijn nu aan deze Rabbijn openbaar geworden; hij zal zeker narichten uit uw verlaten stad gekregen hebben: zij zullen uw persoon in die brieven afgetekend en uitgebeeld hebben: uw grootte en gestalte, uw aangezicht, uw ogen en haren, ja zelfs de klederen, waarmee u bekleed bent; bereid u nu tot de dood, en wie weet, welk een smartelijke dood u ondergaan zult! was het u niet veel beter geweest, dat u mijn goede raad had gevolgd, die ik u voor deze gegeven heb?”* Ik kon vanwege deze verschrikkelijke ontsteltenis, die mij overvallen was, deze bediende niet antwoorden, eindelijk met grote moeite mijn vrees ontveinzende, zei ik tot hem: *“Mijn lieve vriend! ik verzoek u een half uurtje geduld te hebben, ik ben zeer afgemat van het reizen; daarenboven heb ik op deze dag nog niets genoten, noch eten, noch drinken; derhalve zal ik eerst een kop koffie drinken, en daarna zal ik bij de Rabbijn komen.”* Ik was van gedachte, dat de bediende aan de Rabbijn deze boodschap zou overbrengen, zonder naar mij te wachten, en dan wilde ik in zijn afwezen de vlucht nemen, of ter stad uit of tot de Christenen, van welk leerstelsel ik dezelfde ook mocht ontmoeten, om maar mijn leven te bewaren. Maar deze bediende antwoordde mij: *“Doe zulks, ik zal zo lang op u wachten.”* Ik stelde hem voor, dat dit vertoeven van hem, om naar mij te wachten, niet nodig was; dat de Rabbijn op hem misnoegd en toornig mocht worden over zijn vertoeven en uitblijven; maar niets kon hier helpen: hij wilde niet heengaan, hij wilde op mij wachten. O! wat viel mij dat smartelijk. Men bracht mij de koffie; maar ik meende, dat ik gal en edik dronk. De voorgemelde aanvechtingen en benauwdheden van de satan waren nog niet genoeg, maar hij zocht mij nog met een ander stuk te bedroeven en benauwd te maken; dat is, zoals het verschrikkelijk en onuitsprekelijk bijgeloof bij het arme volk van de Joden is in- en doorgedrongen, zo worden zij met zulke fabels opgevoed en groot gebracht van

moeders lijf aan, dat zij alles geloven, wat hun Rabbijnen hen voorpraten, en zo was ik ook met zulk een bijgeloof vervuld, hetwelk nog in mijn boos en arglistig hart begraven lag, zoals bleek uit het volgende: omdat deze R. Jonathan zeer ervaren was in de Kabbaleh (gelijk zij voorgeven en zich verbeelden), zo zou deze Rabbijn in staat zijn, om, wanneer hij een mens voor zich had en hem met zijn ogen aanschouwde, terstond aan zijn voorhoofd te ontdekken alle zijn zonden en overtredingen, en deze hem in zijn aangezicht te kunnen; en met meer dergelijke fabels waren de Joden omtrent hem ingenomen, dat hij, bijvoorbeeld, macht zou hebben, de Engelen te bezweren, om hem gehoorzaam te zijn; zo ook de (Schedim) boze geesten, dat deze deze of gene mens niet zouden kunnen beschadigen, enz. Met deze bijgelovige fabels was ik op die tijd ook nog vervuld, hetwelk de satan zich ten nutte maakte, hebbende daarin een bekwaam middel, om mijn arme ziel in de engte te drijven. De duivel stelde mij voor, dat, hoewel deze Rabbijn niet de minste tijding van mijn stad, mij aangaande, had ontvangen, hij nochtans, zodra ik maar tot zijn deur intrad, en hij mij met zijn ogen aanschouwde, mij terstond al mijn voornemens zou openbaren: en hoe zou het dan met mij aflopen? en het bleek, dat hem reeds alles moest bekend zijn, omdat hij zijn dienaar had bevolen, om mij niet te verlaten.

Nu had ik de bittere koffie uitgedronken in mijn benauwdheid, en ik moest, met vrees en schrik vervuld, met deze bediende tot de Rabbijn gaan (zoals David, toen hij tot Achis gebracht werd). Ik kwam dan in het huis en in de Kamer, waarin de Rabbijn zich bevond; hij gaf mij *Salem!* dat is te zeggen: *Vrede zij met u!* (gelijk de gewoonte van de Joden is), en dat met de allergrootste vriendelijkheid; maar wegens mijn schrikkelijke ontsteltenis en benauwdheid kon ik hem niet antwoorden: voor mij werd een stoel gezet, om mij op dezelve neer te zetten. Toen kwam ik tot mijzelf en besepte, dat deze Rabbijn geen waarzegger was, omdat hij mij anders zo vriendelijk niet zou ontvangen hebben, en ik kreeg vrijmoedigheid, om mijn voorhoofd, dat ik tot hiertoe tot aan de ogen met mijn hoed bedekt gehouden had, te ontdekken, en ziet al wat in mijn hart was, bleef nochtans voor hem verborgen; hij kon er aan mijn voorhoofd niets van vinden noch zien; hier werd ik gewaar, dat mijn kwellingen het werk van de vijand waren.

De Rabbijn vroeg mij met de alleraangenaamste en liefelijkste woorden, of ik niet uit de familie van R. Mordichai die Rabbijn in Nicolsburg was geweest, afstamde? Ik antwoordde hem: ja, en dat hij mijn overgrootvader was. Toen hij zulks hoorde, werd hij zeer vrolijk, zodat ik mij over hem moest verwonderen. Hij zei tot mij: *“Vriend! ik ben schuldig en verplicht, u te dienen in alles wat mij mogelijk is”*; en hij vertelde mij, hoe mijn overgrootvader hem had groot gebracht, dat hij hem als een weeskind in zijn huis had opgenomen, en hem was geweest als een vader. Ik moest de volgende Sabbat aan zijn tafel spijzen, hetwelk mij een grote eer was; ik kreeg van hem aanbeveling bij al de Joden in de stad; en had van alles volop, eten, drinken, vrije slaapkamer, enz. Daar vond ik tijd en gelegenheid, het kostelijk Evangelie bij nacht in mijn eenzaamheid na te sporen; want bij dag vermocht ik zulk een boek niet onder de ogen te laten komen. Maar de voorheen genoemde zwarigheden bleven mij duister en onopgeklaard in mijn verstand; ja zij werden nog vermeerderd, en waren mij als een knagende worm.

Nadat ik hier nu geruime tijd geweest was, en vriendelijk afscheid genomen had, om mijn reis te vervolgen, ben ik de 27 mei 1763 te Amsterdam aangekomen, waar ik mijn intrek nam bij Mozes Kokisch, in de Vinkebuurt. Op Sabbat ging ik met hem, volgens de ordening van de Joden, in de Synagoge; daarin bevond zich op die tijd de voorzanger van Hanau, welke de Godsdienst volgens hun plechtigheden verrichtte; na

het voleinden van welke wij beiden wederom naar huis gingen. Op de weg vroeg mij gemelde Mozes Kokisch, hoe mij deze voorzanger behaagd had; ik zei tot hem: *“Het kan wel zo, hoewel ik aan hem niets buitengemeens kan vinden, en ik vertrouw, u zou anders spreken, indien u de lamme Gasan (voorzanger), Abraham genaamd, had gehoord”*.

Deze Abraham is aan zijn ene voet lam, hetwelk hij heeft gehad van zijn jeugd af; hij was eerst kleermaker, vervolgens heeft hij zich in het zingen geoefend; hij was begaafd met een zeer hoge stem, zoals de Joodse voorzangers gemeenlijk hebben; niet dat zulke hoge stemmen bij hen natuurlijk zijn, maar door geweld verkregen, zij dwingen hun stemmen, door met de handen op hun wangen te drukken, en schreeuwen als een boer in het woud, als hij dronken is. (Die hiervan de proef wil nemen, heeft slechts nodig in hun Synagogen te gaan en hij zal zich niet anders kunnen verbeelden, als stond hij in een wijnhuis, dat vol dronken mensen was, die op hun voeten niet staan kunnen en die derhalve met hun lichamen en leden verbazende bewegingen maken; terwijl één van hen, zijnde de voorzanger of aanheffer, een zeer groot geweld maakt met zijn schreeuwen. Zo zal ieder het in hun Synagogen bevinden; zoals ik voornemens ben, van deze verschrikkelijke, afschuwelijke en oneerbiedige godsdienst wat breedvoerig te handelen: want men moet waarlijk medelijden hebben met dit arm en ellendig volk; hoezeer zij vervallen zijn in hun blindheid en bijzonder in hun godsdienst). Nadat deze Abraham zich in het zingen had geoefend, begaf hij zich tot het reizen in de wereld, zoals de gewoonte is van de Joodse voorzangers, en zo kwam hij ook in mijn stad, ten tijde toen mijn eerste vrouw nog in leven was, en heeft in mijn huis zijn intrek genomen; en zo heeft hij zijn tijd doorgebracht met in de wereld rond te reizen, en te trekken van de ene stad tot de andere, tot het jaar 1763. Wel was hij een voortreffelijk voorzanger geworden (dat is, die uitmuntend schreeuwen kon), maar hij kon echter tot die tijd toe geen vaste standplaats als voorzanger verkrijgen, om reden, dat hij aan zijn ene voet lam was. Van deze Abraham hoorde ik op mijn reis van Hamburg naar Amsterdam, dat hij zich toenmaals bevond te Frankfort aan de Main.

Bij ons gaan en spreken daarover bevond zich in onze nabijheid de schoonzoon van Rabbijn Mann, één der Parnassyns van dat jaar, die, onze samenspraak over de voorzangers horende, tot mij kwam, en gaf mij *Shaloom*, d.i.: *Vrede zij u* (zoals de Joden hun vreemde broeders gewoon zijn aan te spreken), vervolgens vroeg hij mij, of ik deze Gasan, Abraham van aangezicht kende, of ik hem wel gehoord had, en of ik wist, waar hij zich thans ophield? Welke drie vragen ik hem met korte woorden aldus beantwoordde: *“Ik ken hem zeer wel; ik heb hem ook verscheidene malen horen zingen; hij heeft zelf in mijn huis zijn intrek genomen (zoals boven gemeld is), en het is mij ook bekend, waar hij zich tegenwoordig bevindt.”* Hij vroeg mij, of ik in staat was, om hem te Amsterdam te brengen, zo mij de moeite, daartoe aan te wenden, wel betaald werd? Ik antwoordde hem: *“O ja, waarom niet? ik vind daarin geheel geen zwaarigheid;”* waarop hij zei tot Mozes Kokisch (mijn huiswaard): *“Het is goed; drinkt u samen enige bottels Rijnse wijn, en verlustigt u op de Sabbat, ik zal het betalen.”* Ik liet dit doorgaan, niet wetende, wat daaruit zou worden. de daarop volgende zondag, zijnde de dag dat de Parnassyns, volgens de gewoonte te Amsterdam, in hun vergadering tesamen komen, zo kwam in de namiddag tot mij R. Hirsch Schames, die dienaar van de Kerk en Parnassyns was, zeggende, dat ik met hem moest komen bij de Parnassyns. Ik stond met grote ontsteltenis verwonderd, en ik kon de reden daarvan niet begrijpen, de vijand joeg mij hier wederom in de engte en in benauwdheid. (Ik zal mij hierover niet uitbreiden, omdat zulks onnodig is; het was op deze tijd met mij wederom zo gelegen als te voren, zoals ik gemeld heb, toen de

bediende van R. Jonathan bij mij kwam; en het kan ook niet anders zijn, wanneer de mens geen vrij geweten heeft, o! dan schrikt hij voor een ruisend blad.) Deze Rabbijn Hirsch, wel ziende, dat ik verschrikt was, en dat mijn aangezicht van gelaat veranderde, zei tot mij: *“Mijn vriend! u hebt niet nodig, u zo te ontstellen en te ver-verschrikken; de Parnassyns zijn immers ook maar mensen, gelijk als wij* (hij was van gedachte, dat het hoog opzien van mij tegen hun personen zulk een schrik veroorzaakte); *en ik wil u zeggen, om welke redenen u tot hen geroepen wordt: u hebt laten ontvallen, dat u de lamme Gasan (voorzanger) van aangezicht wel bekend is, alsook dat u hem verscheidene malen gehoord hebt, en dat u daarenboven bewust bent, waar hij tegenwoordig te vinden is om deze redenen wordt u voor de Parnassyns geroepen, die zelf met u daarover mondeling willen spreken.*” Toen ik zulks van hem hoorde, werd ik wederom bemoedigd en gesterkt, en ging met hem. Hij bracht mij tot de Parnassyns, en bovengemelde Rabbijn Mann, die ook in dit jaar één van de Parnassyns was, vroeg met zeer korte woorden, of dit waar was, dat ik zeker naricht had van de plaats, waar zich de lamme Gasan (Voorzanger) tegenwoordig; ophield en te vinden was; en voorts, of ik in staat zou zijn, om deze voorzanger Abraham hier te Amsterdam te brengen: dan zouden mij twintig dukaten voor mijn moeite gegeven worden, behalve de andere onkosten, die daartoe vereist werden; ik zou toch niets ontzien, zij hadden geld genoeg, ik moest alles maar optekenen, alles zou mij voldaan worden met grote dankbaarheid, zo ik slechts alle vlijt aanwendde, dat ik de gemelde voorzanger niet mij te Amsterdam bracht. Ik antwoordde, dat ik zulks enige dagen in beraad moest nemen, en zo ging ik met de grootste verwondering van de Parnassyns weg. Diezelfde avond kwam bij mij de schoonzoon van bovengenoemde Rabbijn Mann (die tevoren op de Sabbat met mij gesproken had) met nog andere vrienden; zij verzochten mij zeer dringend, dat ik toch niet nalatig zou zijn, deze reis te doen, en beloofden mij, nog dertig dukaten uit hun handen te zullen ontvangen, behalve de twintig dukaten van de Parnassyns. Hierop besloot ik, om de reis te ondernemen (ik had op die tijd geen grote rijkdom meer; alles was reeds verteerd en verreis, ook het geld, dat ik van de verkoop van mijn gouden horloge te Potsdam had ontvangen). Zij gaven mij achttien dukaten op hand, tot reisgeld en kosten, en de 6^e juli 1763 ging ik op reis naar Frankfort aan de Main.

Op de weg van Keulen naar Bonn bevonden zich in het jaagschip, in mijn gezelschap, vier Priesters, met welke ik in een grote redetwist geraakte, waardoor ik in zware aan-vechtingen en verzoeken ben gevallen; zij beloofden mij Professor te maken, en meer dergelijke toezeggingen werden mij gedaan, zo ik slechts met hen naar Keulen wilde terugkeren; ik gaf hun ten antwoord, dat ik geen uiterlijke eer noch rijkdom zocht, omdat dit alles niets kon helpen tot mijn zaligheid. Daarop verzochten zij mij, dat ik hen toch zonder enige vrees zou zeggen, welke godsdienst de ware en voortreffelijkste was, óf de Katholieke, óf de Lutherse, óf de Hervormde? Ik verzocht hun, van dit gesprek en deze redetwist af te stappen, opdat er geen ongenoegen of oplopendheid uit ontstaan mocht; maar zij wilden daar niet aan, dat ik hun vraag niet zou beantwoorden. Ik zei, dat ik niet zo hooggeleerd noch bestudeerd was, om zulks te onderscheiden; en ik vroeg integendeel: *“Wat dunkt u van die drie godsdiensten? welke is de voortreffelijkste?”* Zij zeiden: *“De Katholieke.”* *“Maar hiermee is het niet genoeg,”* hernam ik, *“want zo kan een ieder antwoorden; de Lutherse zal zeggen de mijne; en de Hervormde zal zeggen: de mijne is de rechte,”* (hoewel ik in die tijd niet wist, wat Luthers of Hervormd op die tijd betekende en waarin hun onderscheid gelegen was.) Zij antwoordden: *“ons Katholiek geloof is het eerste en oudste.”* *“Welnu,”* zei ik, *“als het op de oudheid aankomt, heb ik, als Jood, het rechte geloof,*

want dit wordt door alle Godsdienst-genootschappen toegestaan, en ook u zelf moet zulks erkennen, dat wij Joden de eerste en oudste Godsdienst hebben.” Daarop zeiden zij: *“De andere geloofsbelijders zijn ketters, en het is nog geen driehonderd jaren geleden, dat deze ingedrongen en van onze ware Godsdienst zijn afgevallen; en hieraan alleen kan men zien, dat onze Godsdienst de ware is, vermits wij nog heden ten dage de Paus te Rome hebben, welke de hele Kerk regeert, volgens hetgene Jezus tot Petrus zeide: Gij zijt Petrus, en op deze Petra zal ik mijn Gemeente bouwen”* enz. Ik antwoordde: *“Dit kan ik niet begrijpen; want, eerstelijk, is deze belofte niet te Rome geschied, hetwelk in het Evangelie niet te vinden is; ten andere zijn de Pausen geen afstammelingen van Petrus, hij heeft geen kinderen gehad, die zulk een voorrecht van hem konden erven, men vindt ook niet in het Evangelie, dat Petrus zulke buitengewone voorrechten, benevens de heerschappij over de Kerk, meer dan de andere Apostelen zou gehad hebben; en zo men hun dienst en de uitwerkingen daarvan nauwkeurig nagaat, zou men veeleer de Apostel Paulus als de hoogste Apostel moeten aanmerken, zoals duidelijk te zien is uit de Handelingen der Apostelen, alzo hij verbazende en onuitsprekelijke tochten gedaan, en het Evangelie onder de Heidenen heeft gepredikt, waartoe Petrus op verre na zoveel moeite niet heeft aangewend, niet uit nalatigheid of traagheid, maar omdat hij daartoe dat bijzonder bevel niet heeft gehad, zoals Paulus, en tot zulk een grote dienst niet geroepen is geweest; waarom ook Paulus de Apostel van de Heidenen genoemd is. Moet ik zien op de liefde, dat is, wie onder de Apostelen het meest door Christus bemind werd, zo zou ik denken, dat Johannes voor de voornaamste Apostel moet gehouden worden; want Hij had hem zeer lief, en als zodanig heeft hij aan Zijn borst gelegen. Moet ik zien op degene, die door Christus het eerst tot het Apostel-ambt is geroepen, zo schijnt, volgens Joh. 1: 41, Andréas nog vóór Petrus te gaan, en bijgevolg de voorrang te moeten hebben; waarom dan Petrus? En boven dit alles vind ik in de hele Evangelische geschiedenis niet dat Petrus zulk een onuitsprekelijke rijkdom heeft bezeten, en nog veel minder, dat hij zodanige pracht en praal, als een regeerder en geweldige zonde gevoerd hebben, maar integendeel, hij was een arm man; hij had geen zilver of goud, gelijk hij zichzelf, tot de aan de schoone poort van de tempels zittenden bedelaar, met deze woorden uitdrukt.”* Op het zeggen van deze woorden werden zij toornig en begonnen in de Latijnse taal tot elkander te spreken. Ik zei tot hen: *“Heb ik niet verzocht, mij met rust te laten? want ik moet spreken in mijn eenvoudigheid, als een man, die niet gestudeerd heeft.”* Daarop zeiden zij tot mij, om mij te verzoeken en tot spreken uit te lokken, dat mij nog zeer veel ontbrak, en dat ik de waarheden in een verkeerde zin begreep. *“Ach!”* vervolgden zij, *“zie toe dat u toch niet bedrogen wordt, met de Lutherse of Hervormde godsdienst te omhelzen, zo u ooit een Christen denkt te worden; want dit voorzeggende wij u, dat al is het dat u door de duivel daartoe vervoerd wordt en hun godsdienst het u toch onmogelijk zal zijn om het bij hen uit te houden; want zij zijn onbarmhartig, zij hebben met hun naasten geen medelijden; zij hebben niet nodig, om goede werken te oefenen, omdat zij zonder het betrachten daarvan in de hemel menen te komen; zij mogen leven, doen en uitvoeren wat zij willen, daarom is er onder hen geen barmhartigheid te vinden, de liefde is onder hen verkoeld; en zulks hebben wij ondervonden, want het merendeel dergenen, die hun godsdienst hadden aangenomen, is binnen korte tijd wederom tot onze Katholieke Kerk teruggekeerd, toen men naderhand bevond, wat barmhartig en onbarmhartig was, zoals Jacobus zulks beschrijft. Deze woorden worden van ons tot u gezegd uit liefde en oprechtheid, om u te waarschuwen, vermits u in de grote dag geen verontschuldiging zou vinden, omdat wij u zulks gezegd hebben, zoals onze plicht dat medebrengt; en wij willen voor u bidden, opdat God uw hart verandere, en u wil*

brengen op de rechte weg.” Hierop kregen zij hun *pater nosters* (of rozenkransen) voor de dag, en vielen op de knieën, maar ik kon niet verstaan wat zij baden, wegens mijn zeer grote ontsteltenis en schrik. Vervolgens vroeg zij mij, wat ik toch zei op hun laatste voorstelling, die zij aan mij gedaan hadden. Ik antwoordde, dat ik zulke Joden, die van de ene godsdienst tot de andere overlopen om op die wijze hun nood en hun gebrek vervuld te vinden, voor niets, ja voor geheel niets rekende noch erkende, vermits deze noch Joods, noch Hervormd, noch Katholiek zijn; dat zij in het geheel geen geloof hebben, en nog erger dan de Heidenen zijn. *“Ik houd de zodanigen,”* vervolgde ik, *“voor Godverloochenaars en Godlasteraars; want zo zij anders maar wel overtuigd zijn in hun verstand en geweten, dat zij gewichtige redenen hebben en geven kunnen voor een alwetende God, Die ziet tot in het verborgene van het hart, en die hun gedachten beproeft, waarom zij hun aangeboren Joods geloof verlaten willen; zo moeten zij ook in deze voornamelijk voorzichtig zijn, en met zeer goed overleg betrachten en onderzoeken, tot welke godsdienst zij overgaan, en welke zij aannemen willen; welke leer met Gods Woord overeenstemt; met welke leer hun verstand en hart zich het best kan verenigen, ja waarin leer zij de ware troost voor hun benauwde zielen kunnen vinden; ik zeg, dat zij zulks tevoren in overweging moeten nemen, voor en aler zij een godsdienst omhelzen en belijden: en geschiedt zulks met een ware overtuiging, zowel in het verstand als het gemoed, zo moeten zij vervolgens, hoewel zij nood en gebrek hadden naar het uitwendige, niet van deze aangenomen godsdienst afwijken en tot een andere overgaan; maar zij moeten de waarheid, die zij erkend en beleden hebben, met hun dood bezegelen en bevestigen, al moesten zij ook van honger en kommer sterven, of bij de deuren hun brood bedelen. Maar die dit niet doen, verdienen bij mij geen achting, want zij hebben zulks dan niet gedaan, om hun arme ziel te redden van de eeuwige verdoemenis: alleen, maar om des broods wille; en zo zij daarna bevinden, dat het niet voldoet aan hun verkeerde inbeeldingen, en dat de door hen zelf gemaakte hoop hen bedriegt, dan lopen zij weer weg. Nu vraag ik, of dezulken geen Godverloochenaars zijn? Zij verloochenen Gods alwetendheid, alsof Hem hun boze gedachten niet bekend waren, en de uitzichten, die in hun hart verborgen zijn, voor de Doorgronder van alle harten en Beproefer van alle nieren niet zouden openbaar zijn. O! de dag van hun loons zal komen en niet achterblijven; want God is een God van waarheid, en Hij vergeldt een iegelijk naar zijn werken. Ook kan ik mij onmogelijk voorstellen, noch met mijn verstand begrijpen, dat er onder de Luthersen en Hervormden geen barmhartige en medelijden oefenende mensen zouden te vinden zijn, om zulke vreemdelingen en geloofsgenoten de hand te reiken, en voort te helpen, opdat zij tot een broodwinning geraken; zouden zij dan alle onbarmhartigen zijn, en tirannen? Het is niet mogelijk! Er zullen ten minste nog wel enigen onder hen gevonden worden, die barmhartig zijn, en medelijden met hun naaste hebben; het tegendeel is evenmin onmogelijk, als het mogelijk is, dat de Katholieken alle zouden barmhartig zijn; onder hen zal er ook een groot deel gevonden worden, wier hart voor het medelijden gesloten is, zodat zij liever hun vermogen in het wijn- of bierhuis, in het koffiehuis of bij de muzikanten met dansen en springen verteren, dan het aan zulke arme vreemdelingen mede te delen. En betreffende het stuk van milddadigheid aan de armen, zo kan ik mij daarvan met recht voorstellen, dat er in alle Godsdienstgenootschappen barmhartigen en onbarmhartigen gevonden worden, zowel onder de Joden als onder de Luthersen, Hervormden en Katholieken; en in dit stuk hebben wij Joden de voorrang, en maken alle anderen beschaamd.”*

Hierop riep de schipper, dat wij aan onze redetwist een einde zouden maken, *“want,”* vervolgde hij tegen de Priesters *“u kunt toch niets bij hen uitrichten of teweeg brengen: hij blijft in zijn verharding en in de verstoktheid van zijn hart”*.

Te Frankfort aangekomen zijnde, ging ik terstond bij gemelde voorzanger Abraham. Ik sprak eerst met hem over andere zaken, opdat hij niet bemerken zou, om welke redenen ik te Frankfort gekomen was, hetwerk hem echter verwonderde. Eindelijk vroeg ik hem, of het zo vele jaren rondzwerven hem niet bezwaarlijk was, en of hij het niet moe werd; of hij niet dacht aan zijn vrouw, die hij nu reeds verscheidene jaren in haar eenzaamheid als een weduwe had gelaten, en ik voegde daarbij: *“Was het niet veel voordeliger en beter voor u, om u tot rust te begeven, en te zien, dat u in de één of andere stad voorzanger werd, omdat dan uw vrouw bij u komen kon?”* Hierop begon hij te schreien, horende van zijn vrouw melden, en zei: *“Ach! wat zal ik doen, immers kan ik mij dat zelf niet geven.”* Ik vroeg hem: *“Wat zou u dan denken of zeggen, indien er iemand was, die u kon brengen in een stad, om daar voorzanger te worden? En wat meer is, in zulk een stad als Amsterdam, waar u ieder jaar veertien honderd gulden inkomen hebt, en behalve dat, nog wel duizend gulden voordelen, Matonot, d. i. geschenken, hebt te verwachten. Ei, wat zou zo iemand wel van u verwachten kunnen?”* *“Honderd dukaten,”* hernam hij, *“en bovendien zou ik mij verplicht vinden, zulks met dankbaarheid te erkennen, en dan zodanige te beminnen als een vader; maar dit is niet mogelijk!”* Ik zei tot hem: *“Nu, vriend! ik ben de man, die tot u gekomen ben, om u als voorzanger naar Amsterdam te brengen zult u uw woord, hetwelk u nu gesproken hebt, staande houden.”* Hierop gaf hij mij de hand; en bevestigde zijn gezegde met een eed (zoals de gewoonte van de Joden in het algemeen is, dat zij de naam van de Heere misbruiken, zo, dat het schrikkelijk is om aan te horen, en men veeleer zijn oren, zo het mogelijk ware, zou toestoppen; maar zij geven zo veel tijd niet, en hebben, eer men er op bedacht is, de name van God in de mond en op de onreine lippen).

De zaak dan besproken zijnde, vertrokken wij van Frankfort aan de Main, en kwamen gelukkig te Amsterdam de 24^e juni 1763. De Parnassyns gaven last, dat de voorzanger zou huisvesten bij Rabbijn Hirsch Schames, dat is de dienaar van de Kerk en van de Parnassyns, op hun kosten en rekening; zoals zij bijzonder genoemde Schames bevel gaven, dat hij zijn gast op de beste en voortreffelijkste wijze zou bedienen, zo in het eten en drinken, als wat er verder toe behoorde, vermits hem alles wel betaald en vergolden zou worden, Rabbijn Simeon Rotterdam, die in dit jaar *Gabai* of Diaken was, betaalde mij, volgens order van de Parnassyns, alle onkosten, die ik op de reis, zowel van hier naar Frankfort, als van Frankfort naar Amsterdam, met de voorzanger had gehad, en ook in het bijzonder gaf hij mij de twintig dukaten met grote dankbetuiging. Ik heb ontvangen de rest van de dertig dukaten van de schoonzoon van R. Mann, gelijk zij mij beloofd waren.

Ik kwam dan ook bij Abraham de voorzanger, om de honderd dukaten, die hij mij onder ede had beloofd (zoals boven gemeld is): maar hier werd ik gewaar, dat toezeggen en woord houden tweeeërlei is; want ziet; hij kende mij niet meer; ja, kende zichzelf niet meer, zoals het in het algemeen zo gaat, wanneer een bedelaar onverwacht een grote schat en hoge staat verkrijgt, zo kent hij, vanwege zijn hovaardij en zijn trots, zichzelf niet meer: hij gedenkt niet meer aan zijn vorige bedelaarsstaat, hoe hij in verachting op de mesthoop moest zitten, ja hij is duizendmaal hoogmoediger en trotser dan diegene, die in rijkdom en hoogmoed geboren en opgevoed is; zoals de ervaring zulks overvloedig leert. Maar ik verkreeg eindelijk met grote moeite van hem een wissel, groot zestig dukaten te betalen zes maanden na dato, waarop ik hem getrouw aansprak hoe hij zulks over zijn geweten kon brengen, omdat hij mij immers honderd dukaten had beloofd, en zulks had bezworen bij de levende God.

Wegens deze ontrouwe aanspraak veranderde zijn vriendschap in vijandschap, en van dit uur af begon hij te overleggen en na te denken, wat toch de oorzaak mocht zijn, dat Rabbijn Salomon zich hier te Amsterdam ophield, omdat zijn stad zo ver daar vandaan was; hij deed zeer vele zeer listige vragen, maar ik wilde hem de eigenlijke waarheid daarvan niet ontdekken. Hij, aldus aan zijn begeerte voldaan zijnde door het vragen, schreef (gelijk mij naderhand bekend is geworden) aan zijn familie in zijn land en verzocht deze, hem te willen schrijven en berichten de oorzaken, waarom ik, Rabbijn Salomon, uit mijn stad was vertrokken, en mij nu in Amsterdam onthield; waarop mijn familie hem antwoordde en bericht gaf van alles, wat zich met mij toegedragen had, dat ik verbannen was uit de Synagoge, dat ik bespot, veracht en vervolgd was geworden; dat ik alles had moeten verlaten, mijn vrouw door haar een scheidbrief te geven, mijn kind, enz.; zodat deze Abraham de voorzanger, de man, aan wie ik zo veel dienst gedaan, en hem hier te Amsterdam in zijn post gebracht had, deze Uria's brief ontvangen hebbende, zulks onder de hand bekend maakte, waardoor ik, zoals licht te denken is, in het grootste gevaar geraakte. Ik wist van dit alles niets (te weten, dat de voorzanger aan zijn familie geschreven en bericht van mijn zaken gevraagd had; nog veel minder: dat hem alle mijn voornemens en mijn geheimen waren bekend geworden); maar de 18^e augustus 1763 bij mijn allerbeste vrienden uit de Joden komende, kon ik wel bemerken en duidelijk zien, dat hun aangezichten niet waren als gisteren en eergisteren, Gen. 31: 2, waarover ik in mijn hart verslagen en bedroefd was, omdat ik, wanneer ik voor deze bij hen kwam ten allen tijde met de grootste liefde en vriendschap was ontvangen: en nu konden zij mij niet aanzien, ja zij wendden hun aangezichten met toorn en grimmigheid van mij af. Ik wilde hun niets vragen, maar ging van hen weg in de grootste verwondering met een bedroefd en geprangd hart.

De 20e augustus ging ik op de Joden Breestraat, waar mij een jongen ontmoette, oud omtrent 13 à 14 jaren; deze begon mij te lasteren en te vloeken, openlijk op de straat. Zulks kwam mij bijzonder vreemd voor, en ik was daarover zeer verschrikt. Ik vroegde hem welke aanleiding ik hem daartoe gegeven had, dat hij mij zo lasterde en vloekte, maar hij, met nog meer verwijde kaken, bracht mij onuitsprekelijke lasteringen toe, zeggen: *“Ei, gij Raschang (dat is, gij booswicht en goddeloze) al uw boze voornemens zijn openbaar geworden; de voorzanger Abraham heeft brieven van zijn vrienden uit zijn vaderland ontvangen, waarin hem alle uw boze voornemens bericht zijn. Kom, zeg eens, waarom hebt u uw vrouw een scheidbrief moeten geven? Bent u niet verbannen? gij vervloekte, Meschumad!”* De schrik trof mij zodanig, dat ik hem niet kon antwoorden; ik was overreed, dat hij mij de waarheid zei en dat al mijn geheimen openbaar waren. Hierbij begon allengskens een samenloop van volk te komen, uit wier midden ik mij niet dan met grote moeite kon redden; ik had te vrezen, dat mogelijk de eerste gracht mijn graf zou zijn: want zij waren alle zo overlopen van toorn, dat zij op hun tanden knersten; en wie had zich dan wat van mij aangetrokken? of wie zou tot hen gezegd hebben: wat doet u? Ja ik had integendeel te wachten dat de hele hoop zou roepen: Weg met hem, zijn naam en zijn gedachtenis zal uitgeroeid worden van onder de hemel! want volgens hun inbeelding en de inscherpingen van de Talmud, kunnen zij geen grote godsdienst verrichten, dan wanneer zij zulk een afvallige van de aarde uitroeien, zoals ik boven duidelijk gemeld heb, Ik weet niet, vanwaar ik ten die tijde de krachten had, om mij uit deze samengelopen hoop te scheuren, en van uit de handen van deze samenrotting mij gered te zien. O, natuurlijkerwijze is dit niet geschied, en kon dit ook niet geschieden, maar alleen door de hulp en bijstand van God. Hij alleen is machtig, uit alle noden en doodsgevaar te

helpen. Ik ging met doodsangst naar mijn herberg, en wist van verbaasdheid niet wat ik doen of waar naar toe ik de vlucht zou nemen; dit wist ik, dat ik moest vluchten, maar niet waarheen. Al mijn verstand scheen mij te zijn ontvloten; de tijd, om mij te beraden, was kort, en de dood stond tegen mij over. Ik stond in de deur, in bedroefde gedachten verdiept en geheel verlegen; waarop een kruier met zijn wagen voorbij ging, en mij deze woorden te binnenkwamen: *Sta op, eet! want de weg zou voor u te veel zijn*, 1 Kon. 19: 7. Ik riep de kruier hierop terug: liet mijn koffer door hem brengen buiten de Utrechtsche poort en liet deze daar voor een herberg neerzetten; terwijl ik in de herberg ging en een glas jenever eiste, niet om die te gebruiken, maar om tijd te winnen, dat ik mij kon bedenken, waarheen ik mijn vlucht en reis zou nemen, ik bleef in deze herberg drie uren lang, in welke tijd ik een besluit nam, om naar Londen te reizen, met de hoop, dat ik misschien daar voor korte tijd rust zou hebben, om de waarheden na te speuren en de zwaarigheden, met welke ik gekweld was, opgeklaard en weggenomen te vinden.

De 29^e augustus 1753 kwam ik gelukkig te Londen aan, en nadat ik daar een korte tijd was geweest, werd ik ziek; de oorzaak van deze ziekte was, zo ik meen, ten eerste: dat zich de schrik van vorengemelde ontmoetingen in de leden had gezet; ten andere, dat ik de spijs, volgens de Engelse manier toe bereid, niet kon verdragen (het zal niet nodig zijn, hiervan een beschrijving te geven, omdat het genoegzaam bekend is, dat de Engelsen gewoon zijn het vlees niet gaar te braden, zo zelfs dat soms het bloed uit het gebrad nog vloeit als men het met de tanden bijt). Deze mijn krankheid was zo gevaarlijk, dat ik dacht, dat eindelijk de dag was gekomen, om de grote reis te aanvaarden, namelijk, de reis naar de eeuwigheid; en ik kreeg zeer veel te doen in mijn gemoed met bovengenoemde woorden: *Sta op, eet! want de weg zou voor u te veel zijn*. Ik wendde mijn aangezicht tot God, zoals het mij op die tijd werd geschonken; mijn begeerte en mijn gebed waren niet, om uit deze krankheid gered te worden, om nog langer in het land van de levenden te blijven, mijn begeerte was het tegendeel; ik heb mij in deze ziekte menigmaal verheugd met mijn sterfdag, zoals degene, van welke Job spreekt, die blij zijn tot opspringens toe, en verheugen zich als zij het graf vinden; daar met deze dag een einde zou gemaakt worden aan mijn onuitsprekelijke wederwaardigheden, versmadingen, bespottingen, vervolgingen, enz. Menigmaal heb ik met mijn ogen tot God geweend, zuchtende: Och of mijn begeerte kwam, en dat God mijn verwachting gaf; en dat het Gode beliefte dat Hij mij verbrijzelde, Zijn hand los liet, en een einde met mij maakte! Dat zou nog mijn troost zijn, en zou mij verkwikken in de weedom, zo Hij niet spaarde; — wat is mijn kracht, dat ik hopen zou? of welk is mijn einde, dat ik mijn leven verlichten zou, Job 6: 8-11. En waarom zouden toch mijn ogen begerig zijn, nog langer op de aardbodem om te zwerven, daar ik immers alle ogenblikken te verwachten had, om in de handen van mijn vijanden (ik meen, mijn arme broeders naar het vlees) te vallen en een angstige, bittere en smartelijke dood te ondergaan. *Mijn broeders hebben trouweloos gehandeld als een beek, als de storting van de beek gaan ze door*. Was het niet beter en voortreffelijker, dat ik, volgens de loop van de natuur, in eer op mijn bed stierf? Want nu zou ik nederliggen en stil zijn, ik zou slapen; dan zou voor mij rust wezen. Maar mijn zuchten, bidden en smeken was, dat God, naar Zijn onuitsprekelijke barmhartigheid, op mij arme zondaar mocht nederzien, en de aanvechtingen en strijdigheden, die mijn boos hart en verduisterd verstand in mij opgeworpen en mij zo zeer gekweld hadden, zoals ik te voren gemeld heb, van mij wilde wegnemen, opdat ik in waarheid en oprechtheid mocht kunnen zeggen met Petrus: *Gij zijt de Christus de Zoon des levenden Gods*; en met Martha: *Ja, Heere! ik heb geloofd*; dat ik met de

Heere Jezus meer en meer mocht verenigd worden, zodat ik zeggen kon: *Hij is mijn Jezus, mijn Heiland, mijn Goël en Verlosser*; dat ik met Thomas kon uitroepen: *Mijn Heere en mijn God!* en met de boetvaardige tollenaar: *O God! wees mij arme zondaar in Christus Jezus genadig!* dat ik in het laatste ogenblik mijn geest in de handen van de barmhartige Jezus konden overgeven en uitroepen; *O Heere Heere! neem mijn geest in barmhartigheid op!*

Och, dat mijn arme ziel eerst recht verzadigd mocht worden, voor en aleer zij zulk een verre weg door de schaduw van de dood wandelen moet; dan zou ik terecht met Paulus kunnen zeggen: *Het leven is mij Christus, en het sterven is mij gewin*. Maar ach dat alles vond ik nog bij mij niet: ik vond nog de ware vrede niet in mijn hart, ik had nog geen grond genoeg, om wel gemoedigd en niet vrolijkheid te sterven; hoewel er in mijn sterven een einde gemaakt werd aan de uitwendige wederwaardigheden, vervolgingen, verachtingen en bespottingen, wat zou dit alles te achten zijn! Welk een verschrikkelijke gedachte is het, voor de Rechter van de hele wereld, Wiens ogen vuurvlammen zijn, te verschijnen, om rekenschap af te leggen, zonder dat ik mij kan troosten, dat Jezus zal zeggen: *Verlos deze dat hij in het verderf niet nederdale; Ik heb de verzoening gevonden*. Het is wel waar, Jezus heeft Zijn volk verlost, en is voor hen aan het vloekhout gestorven; maar niet voor mij, die zulk een afschuwelijke, bevlekte en bezoedelde zondaar ben. Zou Jezus voor zulk een goddeloze Zijn kostelijk bloed vergoten hebben? zou Hij voor zulk één gestorven zijn? dat is niet mogelijk! En indien zulks waar was, dacht ik, moest ik zulks buiten twijfel ondervinden; waarom word ik dan nog zo gekweld door mijn zonden; waarom vind ik geen ware troost in mijn ziel? waarom komt God mij voor als een vertoornd Rechter? Even daarom kan, ja moet ik met recht besluiten, dat Jezus niet voor mij is gestorven; want Hij neemt zulk een goddeloze zondaar als ik ben, niet aan.

Met deze bedroefde redeneringen bracht ik de tijd van drie uren door, zo, dat mij het koude zweet over mijn aangezicht uitbrak, en in mijn grote benauwdheid nam ik het Nieuwe Testament, om uit hetzelfde een capittel te lezen; ik sloeg het boek op en las Matt. 5, en toen ik las de woorden, vers 10-12: *Zalig zijn die vervolgd worden om der gerechtigheid wil; want van hun is het koninkrijk der hemelen. Zalig zijt gij, als u de mensen smaden, en vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken, om Mij nentwil. Verblijdt en verheugt u, want uw loon is groot in de hemelen: want alzo hebben zij vervolgd de Profeten, die vóór u geweest zijn*; toen was het mij niet mogelijk, om verder te lezen maar ik moest bij deze woorden blijven staan, en mij zelf afvragen in de tegenwoordigheid van de alwetende God: *Zijt gij niet vervolgd, versmaad bespot, enz. geworden, om der gerechtigheid, en om de naam van Jezus wil? Hebt u niet uw geliefde vrouw door een scheidbrief, en uw bemind dochtertje moeten verlaten, zoals een raaf haar jongen verlaat? hebt u niet moeten verlaten uw eer, uw rijkdom, uw gemak? Bent u niet vervolgd geworden tot de dood toe? is het u vergeten, hoe u hebt verborgen moeten zitten in de kelder? enz. En waarom is u dat alles overkomen? Moet u hierop niet in waarheid antwoorden: om der gerechtigheid, en om de naam van Jezus wil? O! ziet toch met uw ogen het hier geschrevene, dat Jezus dezulken zalig spreekt, die om der gerechtigheid en om Zijns naam wil vervolgd, bespot en versmaad worden; ja nog meer, Hij beveelt hun, dat zij zich zullen verblijden en verheugen, omdat hun loon in de hemel zal groot zijn. Waarlijk, deze woorden moesten u zo vrolijk maken, dat u geen genoegzame woorden kon vinden, om de goedertieren God te loven, te prijzen en te danken, dat u verwaardigd bent geworden, om voor de naam van Christus smaadheid te lijden en onder degenen, die de Heere Jezus zalig spreekt, uw naam te vinden. En waarom bedroeft u zo uw ziel met zulke redeneringen, onrechte en valse gedachten van de goedertieren en getrouwe Heiland, dat Hij zulke*

goddeloze zondaren, als u bent, niet wil aannemen? is Hij niet in de wereld gekomen om zondaren zalig te maken? hebt u niet voor enige dagen deze woorden gelezen: Het bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, reinigt ons van alle zonden; daar wordt niet gezegd: van deze of die zonden, maar van alle zonden; zij mogen zo vele zijn als zij willen, al waren zij als het zand der zee, al reikten zij tot de hemel, nochthans reinigt het bloed van Jezus ons (namelijk, die in Hem geloven) van alle zonden. En waarom zou u zulke gedachten vormen, dat Jezus u niet wil aannemen? Wie heeft u geroepen, toen u nog was in uw blindheid en duisternis? Wie heeft u opgewekt uit uw zondenslaap, en u overtuigd, dat u een afschuwelijk zondaar zijt? daar u immers tevoren in uw ogen, gelijk ook in de ogen van anderen, een heilige Farizeeër was, die staat maakte, om het zo uit te drukken, met kousen en schoenen ten hemel te wandelen? Wie heeft u zoveel kracht gegeven, om zo alles uit te staan, wat u overkomen is, en tot hiertoe te overwinnen, en om alles te verlaten? Ei! denk toch niet, dat zulks alles door uw eigen kracht geschied is; waarlijk, had Jezus aan uw verstokt hart niet geklopt, en u inwendig toegeroepen: „O arme zondaar! ga toch uit de duisternis?” ja, had Jezus uw blinde ogen niet geopend, en u doen zien, dat u blind was; en had Jezus u de ijver en de begeerte niet geschonken, om alles te verlaten, zo was u immers nog in uw blindheid; u was nog even dezelfde Farizeër, zoals u geweest bent, die van geen zonden wist. Indien ook Jezus u niet bewaard had voor de handen van uw vijanden, waar zou u nu reeds zijn? Uw vlees was reeds door de wormen verknaagd, en uw beenderen waren alreeds verrot. Overdenk dit alles eens met uw verstand. Waarom heeft Jezus aan u, onwaardige zondaar! zo veel gedaan? Zo Hij u niet wilde aannemen, was dit immers werk tevergeefs geweest, zou Hij dan zijn aangevangen werk laten varen? En dat u nog van uw zonden gekweld en beangstigd wordt, dat u nog in uw gemoed geen ware troost en vrede vindt, daarvan is alleen uw ongeloof de oorzaak, voortkomende van uw redeneringen met welke u uzelf plaagt, zodat u zich met smarten overlaadt: u wilt met uw bekrompen verstand zaken bevatten, die u nog te zwaar zijn, die u nog niet toekomen om te begrijpen; u wilt de zee in één keer uitdrinken, ja tot op de bodem toe uitlekken, zodat er geen enkele druppel water meer in te vinden is; bent u daartoe in staat, en is zulks in uw macht? U wilt de hele Bijbel, het O. en N. Testament, een boek, dat breder is dan de zee, in één keer, en dat in zulk een korte tijd, begrijpen. Ei, gedenk toch, dat het nauwelijks één jaar is geleden, dat u nog zo onwetend was, dat, zo men u het Oude Testament in het Hebreeuws voor ogen gelegd, en van u begeerd had, deze of gene tekst te verklaren, u zou hebben moeten antwoorden: „Ik kan niet lezen,” u zou immers hebben moeten vragen: „Welk boek is dat?” Wat zou u toch denken, indien u zag, dat een zeer zwak mens, die een langdurige ziekte uitgestaan had, en nu pas uit zijn ziekbed begon te kruipen, moetende nog door de mensen daartoe ondersteund worden, zich plaagde en van verbeelding was, dat hij een balk, van enige honderd ponden zwaar, die hem in de weg lag, opheffen en dit beletsel uit de weg ruimen wilde? Zou u niet denken, dat die mens verkeerd en onverstandig handelde, omdat zulks boven zijn macht was? dat hij goedsmoeds en vrolijk behoorde te zijn, wanneer hij reeds zo ver was, dat hij binnen zijn kamer zachtjes kon wandelen, en zichzelf door deze plagen en kwellingen, alleen voortkomende uit zijn verkeerde inbeeldingen, niet weer doen instorten in zijn vorige, of in een nog ergere krankheid? Hij moest liever de tijd verbeiden, tot hij sterker geworden en zijn gezondheid volkomener was. Waarlijk, zo is het met u insgelijks gesteld; u wilt in één keer zulke dingen begrijpen, die u nog te zwaar zijn, en dit komt voort uit uw hoogmoedig en boos hart; u denkt: ik ben verstandig, ik ben vernuftig, waarom zou ik dan dit of dat niet begrijpen? daarmee begint u te redeneren; door de redeneringen wordt u in uw hart gekweld, en daarom kunt u met uw gemoed en met

uw arme ziel niet werkzaam zijn voor God; geen wonder is het, dat u met Jezus niet meer en meer verenigd wordt; en vanwaar zal de ware troost en vrede in uw ziel ontstaan? moet die niet voortkomen uit de vereniging met de Heere Jezus? Is het dan geen wonder, dat u God voorkomt als een schrikkelijk en vertoornd Rechter? Och! dat u wijs mocht worden, en beseffen, wat tot uw eeuwige vrede dient, dat u met David uw ziel mocht troosten met Psalm 43: 5: Wat buigt gij u neder, o mijn ziel! en wat zijt gij onrustig in mij? hoop op God, want ik zal Hem nog loven; Hij is de menigvuldige verlossing mijns aangezichts, en mijn God; en met hem tot God te bidden, Psalm 119: 18: Ontdek mijn ogen, dat ik aanschouwe de wonderen Uwer Wet. Hij. wil, ja Hij zal alles op Zijn tijd wel maken, naar Zijn welbehagen.

In het midden van deze overdenking en samenspraak tussen mij en mijn bekommerde en beangstigde ziel, kwamen tot mij twee Joden, mijn broeders naar het vlees, om mij in mijn krankheid te bezoeken; zij deden een aanspraak tot mij, volgens de gewoonte van de Joden en hun opgestelde formulieren, die zij van hun Rabbijnen hebben, en welke juist niet onbillijk, maar integendeel voortreffelijk zijn, als bestaande merendeels in een getrouwe vermaning, om, daar men slechts nog een korte tijd overig heeft, zich tot God te bekeren; daarom eisten en begeerden zij, dat ik, volgens dit formulier, zou *Widui* zeggen, dat is, dat ik mijn zonden voor hen openlijk zou belijden met mijn mond: hetwelk ik moest opvolgen, omdat ik, uit vreze, hun zulks niet durfde weigeren, opdat zij van mij niets merken zouden. Ook vind ik in het hele formulier niets, dat enige lasterlijke woorden tegen de Heere Jezus behelst, zijnde daarin niets anders, dan een belijdenis van zonden voor de levende God, en om van Hem vergeving daarvoor te bidden. Eindelijk toen ik was gekomen tot de woorden: *Mijn dood zal een vergeving van al mijn zonden zijn*, enz; was het mij niet mogelijk, verder met hen te kunnen spreken en het formulier ten einde te brengen; deze woorden waren voor mij zo onbegrijpelijk en zo wonderlijk, dat ik dacht: hoe kan dit mogelijk zijn, daar mijn sterven of dood voor mij een vergeving zou zijn, dat ik immers moet sterven, al wil ik niet, en waarom dan juist voor mij? Moeten alle mensen niet sterven, zij mogen zijn, wie zij willen? En bijgevolg moeten zij dan ook allen vergeving van zonden hebben, daarom was het mijn stille verzuchting onder het spreken van de genoemde woorden: *“Och, dat Zijn dood, Zijn sterven (namelijk van Jezus), een vergeving van zonden voor mij zij!”* Maar mijn hart en mond waren hier verdeeld en niet overeenstemmende, met mijn mond en mijn tong was ik voor de mensen een leugenaar van die waarheid, die in mijn hart was begraven; waarom ik zo benauwd werd, dat ik verder geen enkel woord meer kon smeken. Zij schreven dat toe aan mijn grote zwakheid, die mij niet toeliet voort te varen, en lieten het daarbij blijven; zij zaten nog een kleine wijle voor mijn bed, en gingen vervolgens, met toewensing van een goede beterschap, van mij weg.

Ik dus wederom in mijn eenzaamheid zijnde, werd als voren, omdat deze redeneringen uit mijn boos hart opkwamen, in mijn arme ziel gekweld en bedroefd, en wel op deze wijze: *U wilt u met geweld bedriegen en voor eeuwig ongelukkig maken; u wilt uit de woorden van Matth. 5: 10-12 een troost zoeken, dat u bent van en onder dezulken, welke Jezus zalig spreekt, die om der gerechtigheid en om Zijns Naams wil vervolgd en versmaad worden, en indien Hij zulk een goddeloze zondaar als u bent, niet wilde aannemen, zo had Hij aan u zo veel moeite en arbeid niet ten koste gelegd. Zo doende stelt u en beeldt u in, dat u waarlijk onder diegenen mede moet behoren, welke Jezus zalig spreekt; dit was goed en zou kunnen bestaan, indien u in dit boek alles zo bevond, dat er niets strijdigs en zichzelf tegensprekende in was, ja zowel tegen het O. Testament als tegen zichzelf. Hoe kunt u zulk een boek als dit is (namelijk het*

Evangelie) voor waarheid aannemen, en u daaruit niet enige woorden troosten, daar het met zichzelf niet overeenstemt? Het kan zijn, dat er nog een ander dergelijk Evangelie is, hetwelk noch het O. Testament noch zichzelf tegenspreekt, maar in alles overeenstemt. Maar wie weet, of dat te vinden is onder de Roomsgezinden, of onder de Hervormden, of onder de Doopsgezinden, enz.; daarom moet u daarop uit zijn, en alle vlijt aanwenden, om van alle godsdienstige gezindheden het Evangelie machtig te worden, en deze naarstig onderzoeken, of ze ook met hetgene, dat u hebt, door Luther overzet, overeenstemmen of niet. Misschien ontmoet u een geheel ander Evangelie, waarin de vleierende woorden en zaligsprekingen, met welke u zich denkt te troosten en uw gemoed te bevredigen, niet zijn te vinden.

Ten andere, is het alzo, dat dit boek waarheid is, hebt u dan in hetzelfde niet gelezen de woorden van de grote Apostel Paulus, als hij zegt, 1 Cor. 13: 3: Al ware het, dat ik mijn lichaam overgaf, opdat het verbrand zou worden, en had de liefde niet, zo zou het mij geen nuttigheid geven? en, daar immers Paulus zo zeer vervolgd, bespot, veracht en versmaad is geworden van zijn broeders naar het vlees, is hem dit alles niet overgekomen om der gerechtigheid, om de naam van Jezus wil? Maar Paulus houdt zich met al deze dingen niet op, om daaruit troost voor zichzelf te scheppen, en zich daarmee te vleien, maar hij zegt veel meer: Al ware het, dat ik mijn lichaam overgaf, opdat het verbrand zou worden, en had de liefde niet enz.; en hoe wilt u zich zo bedriegen, en u troosten met uw vervolgingen? waarlijk het is een zandgrond.

Geliefde lezer! ik verwacht niet, dat u van mij zult vergen, een beschrijving te doen van het kampen en strijden, hetwelk op deze tijd in mijn ziel is omgegaan. Ik vraag veeleer: *is zulks mij mogelijk te beschrijven?* Immers nee; maar ik moet dit overlaten aan degenen, die uit eigen ondervinding in zichzelf zodanig iets bewust zijn; ik meen dezulken, aan welke zijn listen niet onbekend zijn; diegenen, welke ondervonden hebben, hoe zich de satan verandert in een engel des lichts, 1 Cor. 11: 14; deze zullen mij hier wel verstaan, al spreek of schrijf ik slechts halve woorden.

Mijn zielstoestand was in die tijd als iemand, die met een zware, hete krankheid overladen is, en die midden in de grootste hitte wordt overvallen met een ongemene koude en huivering, zodat alle zijn beenderen, ja zijn ingewanden in hem beven. Mijn hart was wel brandende en begerig naar Jezus, om Zijn gerechtigheid, die Hij heeft verworven, deelachtig te worden; maar door mijn bovengenoemde redeneringen werd ik wederom koud, en in vertwijfeling gebracht zodat ik noch koud noch warm was; in het bijzonder ontstond mijn grootste kwelling vanwege de voorstelling van de duivel, en die van mijn eigen verkeerd en verdorven verstand, dat het Evangelie, volgens de overzetting van Luther, hetwelk ik toen had, het rechte niet wezen mocht; want zodra ik mij met deze of gene troostwoorden van de Heere Jezus daaruit wilde opbeuren of troosten, was ook de duivel aan de deur van mijn boos en verdorven verstand, om met allerlei strijdigheden en twijfelingen mijn bepaalde gedachten te verstrooien en te verwarren. Ja zelfs heeft hij mij menigmaal trachten in te boezemen, dat ik in het geheel in dit boek niet meer lezen, noch mijn tijd daaraan besteden moest, omdat het toch een vals boek, of ten minste het rechte niet was; en dit was mij de grootste kwelling des geestes.

Met deze benauwdheden en kwellingen des geestes bracht ik de tijd van mijn krankheid door; het ene ogenblik was zeer onderscheiden van het andere; nu eens troost en verkwikking, dan schrik en vreze; waarover ik mij niet verder zal uitbreiden. Maar God, die vol van barmhartigheid en genade is, en die geen behagen heeft in de dood van de zondaar, maar dat hij zich bekere en leve, de grote Geneesmeester, Die de krankheden van Zijn volk Israël geneest, heeft met barmhartigheid op mij onwaardige zondaar nedergezien en mij uit mijn krankheid opgeholpen, zodat ik in staat geraakte

om te kunnen uitgaan, hoewel nog in zwakheid. Mijn goud dat ik te Amsterdam verdiend had, was in die tijd zeer verminderd (de onuitsprekelijke wijsheid van God bestierde dit: ik moest wederom tot armoede komen.) Ik kon wel zien en begrijpen, dat het mij onmogelijk was, om in Londen mijn verblijf te houden, maar dat ik besluiten moest naar een ander land te reizen, hoewel ik niet wist naar welk land! Hierop besloot ik, om met hulp en bijstand van God naar Duitsland te vertrekken. Maar hoewel mijn vertrouwen op God, als Die macht had mij te bewaren, gevestigd was, zo was dit echter met vreze gemengd; want mijn hele voornemen nu in Amsterdam bekend zijnde, had ik te vrezen, dat de Parnassyns het aan alle plaatsen zouden bekend maken, zoals gemeenlijk hun gewoonte is, om dus zulk een verbannene (Koopher) onder geheel Israël te doen kenbaar zijn, en hem, zo het mogelijk was, van de aarde uit te roeien.

De 20^e oktober 1763 reisde ik van Londen, op welke reis ik in groot gevaar geraakte op het schip; ook hieromtrent zal ik niet breedvoerig zijn, omdat het tot mijn zaak niets afdoet, en indien ik al de gevaren, die mij in mijn reizen door deze woestijn bejegend zijn, beschrijven wilde, zou het mij en de ook de geëerde lezer verdrietig zijn; gelijk ik zulks onnodig acht, omdat er reisbeschrijvingen genoeg in de wereld zijn, en mijn doelwit in deze niets anders is, dan alleen maar te melden ***de bijzonder merkwaardige wegen, die de Heere met mij, arme en vloekwaardige zondaar, heeft gehouden; hoe Hij mij, als een blinde, geleid heeft op een weg die ik niet kende.***

§ 5

De 25^e november 1763 reisde ik van Utrecht met de postwagen naar Arnhem; in dezelfde wagen bevond zich nog een Jood, met welke ik gezelschap maakte. Het was namiddag vier uur toen wij (ik en deze Jood, die voor ditmaal mijn reisgenoot was) ons begaven om het avondgebed te verrichten volgens de ordening en gewoonte van de Joden. Gedurende de tijd dat wij hiermede bezig waren, werden wij zeer belacht en bespot door een Hoogduitse heer, die mede in de wagen was; hij schudde zijn hoofd, babbelde met zijn tong en bootste spitsgewijze onze bewegingen en gebaren na; waarover mijn reisgenoot en broeder naar het vlees met hem in woordentwist geraakte. Ik stelde mijn Joodse reisbroeder voor, dat wij moesten gedenken, dat wij onder alle volkeren in verachting staan; maar hij antwoordde mij, dat zulks in Duitsland en elders, waar de Roomsgezinden het bewind voeren, wel zo was, dat wanneer de studenten een Jood op het kinnebakken slaan, of hem met stenen werpen, alsdan de arme Jood in alle stilheid zijn weg moest voortzetten, zonder zijn mond tegen zijn kwaaddoener te openen; maar hier te lande hebben de Hervormden het bewind in handen; deze pijnigen en versmaden de Joden zo niet, en geven ons alle vrijheden, ja wij hebben hier veel meer vrijheden, dan de Roomsgezinden worden toegelaten; ook hebben zij meer liefde en achting voor ons, dan voor de Roomsgezinden. (Mijn reisgenoot drukte zich zo sterk uit, omdat hij zich verbeeldde en veronderstelde, dat onze Hoogduitse reisgenoot ook van de Roomse godsdienst was, ten einde hem dus de mond te stoppen.)

Onze Hoogduitse reiziger antwoordde hierop: *“Het is de waarheid, en ik sta dit toe, dat de Joden in Holland grote vrijheden genieten, en niet alleen in Holland, maar in alle plaatsen, waar de Protestanten het bewind hebben; maar u maakt het even gelijk uw voorvaderen: wanneer het hun wel ging en zij in vrede woonden, vergaten zij God, en dienden allerlei afgoden; waarlijk, u handelt niet beter; u erkent niet, ja wilt niet erkennen de bijzondere voorrechten, die ulieden geniet in deze landen, waar het Evan-*

gelie zo klaar verkondigd wordt, want u blijft desniettemin in uw verblindheid en verstoktheid van hart. O, wat moet ten genen dagen uw verantwoording zwaar en verschrikkelijk zijn! Wel is waar, dat ik gelachen en gespot heb met uw bewegingen en gebaren, die u in uw bidden maakt; maar wie kan zich zulks onthouden? U maakt het even als de paarden in de zomer, wanneer zij de wormen in de kop hebben: dan bewegen en schudden zij de koppen wonderbaarlijk; moet men niet denken, dat het u aan het verstand hapert, en moet men u niet aanzien als mensen, die uitzinnig zijn? en zou zulk een gebed Gode aangenaam zijn, omdat het immers niet mogelijk is, dat u uw gedachten kunt bepalen bij hetgeen u bidt; want uw mond en uw tong bewegen zich sneller dan de wielen aan deze wagen; voor dat het eerste woord is uitgesproken, is reeds het tweede, ja zelfs het derde in de mond; hoe is het mogelijk dat uw gedachten zo vliegend zouden zijn, dat u zou weten en verstaan, wat u bidt? En moet dan God niet in geest en in waarheid aangebeden worden? Ei, zegt mij toch eens, waarom verricht u altijd dit gebed voor zonsondergang? Want ik heb altijd, met Joden reizende, ondervonden, dat, als de zon neigde naar haar ondergang, zij hun gebed deden. Is dan de dag niet lang genoeg, of mag u 's avonds of bij nacht niet bidden?" Op deze woorden kon mijn Joodse reisgenoot en broeder naar het vlees, hem niet antwoorden, maar zei: *"Onze Rabbijnen hebben ons bevolen, op deze tijd te bidden."* *"Dat is geen voldoende antwoord op mijn vragen,"* zei onze Hoogduitse reisgenoot; *"u hebt menselijke geboden en inzettingen aangenomen, en indien men u naar redenen vraagt, bent u verstomd, en u moet de hand op uw mond leggen."*

Ik kon mij niet langer van spreken onthouden, en zei tot hem: *"Dit doen wij in navolging van onze vrome voorvaderen. Wij vinden een Izaak tegen de avond in het veld gaan, om te bidden, Gen. 24: 63. Zo moest ook alle dagen, zowel 's morgens als 's avonds, in de tempel geofferd worden, Ex, 29: 39-41; daarom verrichtte de grote profeet Elia zijn gebed tegen de avond, 1 Kon, 18: 36, 47: Het geschiedde nu, als men het spijsoffer offerde, dat de profeet Elia naderde en zei: Heere, God Abrahams, Izaaks, en Israëls! enz. Zo had ook Daniël op drie tijden des daags, gelijk ook een Ezra, cap. 9: 5, 6; en zo zijn er meer dergelijke bewijzen, die ik zou kunnen bijbrengen (ik was voornemens, om bij te brengen Hand. 3: 1, en van hem verklaring over deze tekst te verzoeken; maar de vrees voor mijn arme broeder wederhield mij, om mij verder te openbaren, opdat hij aan mij niets bemerken mocht, waardoor enige achterdocht bij hem verwekt kon worden); maar ik denk, dat deze genoeg zullen zijn, om te tonen, op welke grond de Rabbijnen ingesteld en bevolen hebben, dat wij, ten tijde als de zon tot haar ondergang helt, het avondgebed zouden verrichten, zoals mijn broeder gezegd heeft."*

Hij antwoordde mij: *"Dit alles is nu afgeschaft met de dood van Christus, die ter negende ure, dat is, des namiddags te drie uur, op de tijd wanneer het avondoffer in de tempel moest geofferd worden, is gestorven en derhalve is er nu geen gezette tijd meer om te bidden; maar wanneer onze ziel door de Geest van God daartoe wordt opgewekt en verwakkerd, dan kunnen wij voor de troon van God komen met gebeden, om Hem in Geest en in waarheid te aanbidden."*

Deze uitdrukking kwam mij zeer wonderlijk voor; ik kon daaruit besluiten, dat deze heer niet van de Roomse godsdienst moest zijn, omdat deze voor de houten en stenen beelden, die zij met eigen handen gemaakt, met hamers saamgeklonken, en op de straten opgericht hebben, nederknielen, en deze, als het hun slechts in het hoofd komt, aanbidden; zoals ik zulks menigmaal, nog in mijn land en mijn stad zijnde, met mijn ogen gezien heb. Ik vroeg hem op zijn gezegde, of hij zelf dit in acht nam: namelijk, of hij dan en niet eerder bad, maar zo lang wachtte met te bidden, totdat hij door de Geest van God daartoe verwakkerd en bekwaam gemaakt werd; en niettemin ik

niet zeker wist van welke godsdienst hij was, zo vroeg ik hem nochtans, of hij volkomen overtuigd was, dat wanneer de leraars in hun Kerken, op de tijd, die mede bepaald is het gebed verrichten, zij dan altijd de Geest hebben, en in waarheid bidden; *“dit zou mij,”* vervolgde ik, *“als iets wonders, als iets onbegrijpelijks, ja ongelofelijks voorkomen, indien hij mijn vraag wilde beantwoorden met ja; want wij mensen hebben zulke verstrooide gedachten, en zijn zodanig verkleefd aan, en vergiftigd door de dingen en ijdelheden van deze wereld, dat onze aandacht veeltijds verward wordt en vervliegt, en onze mond dus tot God bidt, maar niet ons hart; wij kunnen wel mensen bedriegen, door onze ogen te draaien of deze toe te sluiten, de handen samen te vouwen, als waren wij in de grootste aandacht, en als baden wij tot God in Geest en waarheid, terwijl nochtans ons hart omzwerft, en hoereert met de afgoden van deze wereld. Dus drukt de Profeet Jeremia zulks terecht uit: cap. 17: 9, 10: Arglistig is het hart, meer dan enig ding, ja dodelijk is het, wie zal het kennen? Ik heb dit veelmalen ondervonden, en het Woord van God leert het mij. Wel is waar, dat het onze plicht is, en wij schuldig zijn, de alwetende God, Die de harten en nieren van alle mensen proeft, in waarheid te aanbidden; maar het is ook waar, dat wij zulks te allen tijde en in alle gelegenheden door onze eigen krachten niet kunnen verrichten zoals het behoort. Ik weet, dat mijnheer mij zal antwoorden, dat het hun van God wordt gegeven, een geheiligde aandacht te hebben in het gebed; maar, zoals dit waar is, zo is het dan ook aan te merken als een vrij geschenk en een gave van God; daarom blijft dan mijn vorige vraag dezelfde: hoe kunnen de Leraars alle zondagen, of in de week, op de gezette tijden en uren, daartoe te voren bepaald, hun gebed verrichten? Wordt hun zulks dan op alle tijden geschonken? Of kunnen zij tevoren weten en zich verzekeren, dat het hun op die tijd zal geschonken worden? dit is mij niet mogelijk te geloven; en ik denk, dat, indien men hun zelf hierover ondervroeg, zij getuigen zouden, dat ik de waarheid zeg: daarom komen mij de gezegden van mijnheer, om namelijk niet eerder te bidden, dan wanneer men door de Geest van God daartoe opgewekt en bekwaam gemaakt wordt, zeer wonderlijk en onbegrijpelijk voor! En waarom bespot en belacht mijnheer ons, omdat wij onze hoofden schudden en bewegingen maken, als scheelden het ons in het verstand, en houdt ons als uitzinnige mensen, die, zoals de paarden, de worm in het hoofd hebben? In deze maakt mijnheer het, als eertijds Michal, Sauls dochter, toen zij David verachtte en versmaadde in het hart, 2 Sam. 6: 16-20: En het geschiedde, als de ark des Heeren in de stad Davids kwam, dat Michal, Sauls dochter, door het venster uitzag. Als zij nu de koning David zag, springende en huppelende voor het aangezicht des Heeren, verachtte zij hem in haar hart. Waarom zou mijnheer daarmede spotten? het komt immers op de uitwendige gebaren niet aan. De mensen zien niet, dan hetgeen voor ogen is, maar God ziet in het hart; voor Hem zijn alle dingen openbaar.”*

Hij antwoordde hierop: *“Ik heb uw redenen met verwondeing en ontzetting aangehoord; ik moet met beschaming vergeving en verzoening van u bidden, vanwege mijn lastering en bespotting; nu heb ik waarlijk van een Jood zulke bewegelijke uitdrukkingen gehoord, die mij in mijn hart getroffen hebben, en zoals ik deze in de hele tijd van mijn leven niet eerder gehoord heb, zo vaak ik met Joden gereisd en met hen geredetwist heb; onbegrijpelijk is het mij, zulk een taal te horen van een Jood; ik wenste, dat wij reisgenoten bleven tot in Zwitserland, dan zou mij deze reis aangenaam zijn; maar zo zulks niet wezen kan, dan is het mijn hartewens, dat de leer u verder de ogen moge verlichten, en dat u een navolger mag worden van uw broeder naar het vlees, Rabbijn Jachiël Herschlein, die in het jaar 1746 te Zurich is gedoopt in de Hervormde Kerk, hetwelk ik, nog jongeling zijnde, heb bijgewoond.”*

Zodra had hij deze woorden niet gesproken, of onze Joodse reisgenoot begon de genoemde Rabbijn te lasteren, zeggende, dat die een bedrieger was geweest, dat hij gedacht had zich te verrijken, maar dat hij, ziende, dat hem zulks niet wilde gelukken, en dat hij in zijn voornemen en in zijn verwachting bedrogen was, wederom als een arme bedelaar te Amsterdam gekomen, en daar als een Jood gestorven en begraven is. Hierop zei onze Hoogduitse reisgenoot tot hem: *“Dit is een openbare leugen; want voor korte tijd, eer ik naar Amsterdam gereisd ben, heb ik zelf met hem gesproken; en hij is een waar Christen.”*

Ik bewaarde deze woorden in mijn hart, en nam voor om naar Zurich te reizen en gelegenheid te zoeken, met mijn bovengenoemde broeder naar het vlees en naar de geest mondeling te spreken, en hem alle zwarigheden en strijdigheden in het Evangelie, welke mij kwelden, voor te dragen, in verwachting, dat hij mij deze buiten twijfel zou beantwoorden, en mij uit mijn benauwdheden helpen; hoe kan ik (dacht ik bij mijzelf) beter of voortreffelijker middel in de wereld vinden, dan dit!

Onze Hoogduitse heer vroegde mij, hoe ik zo diep in gedachten was. Ik antwoordde: *“In het hart des mensen zijn vele gedachten, maar de raad des Heeren bestaat. Salomo zegt de waarheid: ‘Het hart des mensen overdenkt zijn weg, maar de Heere stuurt zijn gang,’ Spreuk. 16: 9. Daarom zegt hij, cap. 20: 24: ‘Hoe zou dan een mens zijn weg verstaan?’ De arme en onmachtige mens neemt somwijlen wel het één of ander voor, maar hij kan niet weten, en wel nog veel minder, zichzelf verzekeren, dat hij zijn voornemen en zijn begeerte zal kunnen volvoeren; en indien hij daartoe wordt verwaardigd, om al zijn zorg op de Heere te werpen, zijn vertrouwen alleen op Hem te hebben, en de tijd met geduld af te wachten, zo heeft hij reden zulks aan te merken als een groot voorrecht, hem van God geschonken; maar ach! onze natuur is zo verdorven, ten minste de mijne, dat zo wij gaarne door onze eigen wijsheid, en door onze eigen krachten zelf iets willen werken, vooruitzien, en mag ik mij zo eens uitdrukken, de alwijze God vooruitlopen, en Hem de wegen voorschrijven; en indien het niet naar onze inbeelding en ons verkeerd begrip uitvalt, zoals onze verdorven natuur het gaarne had, dan beginnen te murmureren, enz.”*

Mijn arme broeder naar het vlees begon met mij te morren en werd zeer boos, zeggende: *“Waarom verspilt u uw tijd, door met die Goi, Heiden, te redetwisten? Dit komt mij vreemd en onbekend voor, ik kan van die twist geen begrip vormen: want wat zult u toch met die Goi utrachten? hij is en blijft een Heiden! hij gelooft immers niet aan de levende God Abrahams, Izaaks en Jakobs, maar aan de Tolui (dat is, de opgehangen Jezus)!”* Hier moest ik mijn mond sluiten, opdat er geen achterdocht tegen mij zou opgevat worden.

Onze Hoogduitse reisgenoot kon wel zien en bemerken, dat mijn broeder boos tegen mij was, en dat ik wel genegen ware, verder met hem te spreken, maar dat ik verhinderd werd; maar de tijd liet het ook niet meer toe, daar wij voor de poort te Arnhem genaderd waren. De Hoogduitse heer nam afscheid van mij, zeggende: *“Och! laat uw licht schijnen voor de hele wereld!”* waarop ik hem antwoordde: *“Zolang het duister is en duister blijft, is er geen licht.”* Hij vroegde mij, waar ik mijn intrek dacht te nemen, maar ik kon hem zulks niet beduiden, omdat het voor de eerste maal was, dat ik in deze stad kwam. Hij ging van mij met een bedroefd gemoed, onder toewensing, dat de almachtige God het licht uit de duisternis wilde doen voortkomen.

Ik moest in Arnhem blijven, om daar te rusten op de Sabbath, die de volgende dag inviel. Ik bracht de nacht door met overdenkingen, wegens de samenspraken, gehouden met mijn Hoogduitse reisgenoot, terwijl mijn voornemen was, op zondagmorgen wederom van Arnhem weg te reizen, ten einde met de hulp en bijstand

Gods, van mijn geliefde broeder Jachiël Herschlein raad te ontvangen, en mij met hem te verblijden.

Op Sabbath, 's morgens, ging ik in de Synagoge, welke was in het huis van Salomon Cohen, en nadat de plechtigheden en het gebed voleind waren, werd ik zeer vriendelijk verzocht, bij Samuël Jakob Hanau het middagmaal te houden; in de namiddag kwam bij mij Jakob Posna, welke mij vroeg, of ik wel Rabbijn bij hen wilde zijn, daar er te Anhem geen Rabbijn was. Ik antwoordde: nee; maar dat mijn voornemen was, om verder te reizen. 's Avonds moest ik wederom, volgens de gewoonte van de Joden, bij Samuël Jakob Hanau komen, om met hem te spijzen, en Jakob Posna kwam insgelijks. Zij hielden wederom bij mij aan, om bij hen als Rabbijn te blijven; ik nam zulks in overweging; vooreerst, mijn vermogen was niet toereikend; om zulk een verre weg op mijn eigen kosten te reizen; het geld, dat ik te Amsterdam had verdiend, was bij de Londense reis verteerd; en ten andere, het was nu winter en dus bezwaarlijk om te reizen; mogelijk, dacht ik, kan mijn broeder Jachiël Herschlein, voor en aleeer ik te Zurich kom, door de tijdelijke dood overvallen en in zijn eeuwige rust alrede zijn ingegaan, omdat wij toch sterfeijk en geen ogenblik voor de dood veilig zijn; en dit zo zijnde, wat zou u dan beginnen, en wat zou het einde zijn van uw omzwerven? zo lang u van de ene plaats tot de andere moet trekken, is het u niet mogelijk, het Evangelie recht met uw verstand te begrijpen, want bij dag hebt u geen gelegenheid om te lezen, omdat u zulks altijd in het verborgene en tersluiks moet doen, en bij nacht bent u afgemat van het reizen; is het dan wel wonder dat er zich voor u zo vele zwarigheden opwerpen, die voor u onopgelost blijven? waarlijk, u hebt deze aanbieding niet te verwerpen; hier Rabbijn zijnde, hebt u tijd, en u is een schone gelegenheid geopend, om het Evangelie te kunnen onderzoeken; en God te bidden om licht: Ontdek mijn ogen opdat ik aanschouw de wonderen van Uw wet, dat Hij uw duister verstand door zijn Geest wil verlichten, en u daartoe de tijd met geduld van God mag afwachten; en uw geweten kan u niet kwellen, als u wederom Rabbijn bent: God is immers de kenner van de harten, en de proever van de nieren, die alle dingen weet, want voor Hem is niets verborgen, voor Hem is het openbaar, waarom dit geschiedt; uw doelwit is immers niet om deze of gene wereldse genoegens en vleselijke begeerlijkheden daardoor te verkrijgen, maar om tijd en gelegenheid te vinden tot het rechte onderzoek van het Evangelie, ten einde haar waarheid te verstaan; Jezus zelf vordert en begeert zulks, als Hij zegt "*Onderzoekt de Schriften enz.*"; en de uitwendige plechtigheden, die u mede zult verrichten, zullen u niet verdoemen. (Maar om ronduit de waarheid te zeggen, moet ik bekennen, dat mijn hart op deze tijd nog zo verkleefd was aan de plechtigheden en inzettingen, dat ik zeer gaarne altijd nog wat wilde medewerken, en mijn zaligheid niet op de verdiensten van Jezus Christus alleen te vertrouwen: die waren mij geen genoegzame grond; maar ik wilde door mijn goede werken ook nog iets toebrengen: deze afgod was nog diep in mijn hart geworteld.) Althans mijn gemoed en mijn geweten vonden toen nog geen zwarigheid noch beschuldiging voor God, en ik werd Rabbijn, en bleef toen van diezelfde ure af in het huis van Samuël Jakob Hanau, hoewel in angst en vreze, denkende, dat dit onmogelijk van duur kon zijn, want Amsterdam, dacht ik, is slechts eem dagreis van hier, en daar zijn al mijn voornemens en verborgenheden openbaar, en zo zij daar gewaar worden, dat ik hier Rabbijn ben, wat heb ik anders te verwachten, dan wederom vervolgd te worden! Maarik wierp al mijn zorgen op de Heere, en stelde op Hem mijn vertrouwen; Hij is machtig, mij te helpen en te beschermen!

Deze Samuel Jakob Hanau had een zoon, die twaalf jaren oud was; hij verzocht mij deze zijn zoon te onderwijzen en te leren, maar in niets anders dan in de Bijbel, en

voornamelijk in de Profetie van Jesaja, waarover ik zeer verwonderd was, omdat anders de Joden hun kinderen in niets anders dan in de Talmud doen onderwijzen, zodat, wanneer zij zes of zeven jaren oud zijn, hun ogen reeds verblind worden. Ik verblijdde mij zeer, dat ik een zo schone gelegenheid had verkregen, om de Bijbel, namelijk het O. Testament, openlijk te kunnen onderzoeken, en dus besteedde ik mijn tijd niet bij dag in het Oude, en bij nacht in het Nieuwe Testament te lezen; ik sliep 's nachts niet meer dan vier of vijf uren, en mijn verblijf in dat huis was met grote vergenoeging. Ik werd niet behandeld als een Rabbijn, maar als was ik hun eigen kind; kortom, ik genoot zo vele verkwikkingen, dat al mijn vorige wederwaardigheden in vergetelheid geraakten.

In het bijzonder was het mij aangenaam, dat ik daar dingen ondervond, welke ik niet verwachtte, en die ik met de grootste verwondering moest nadenken: want, vooreerst, wanneer deze lieden (zowel de man als vrouw) hun gebed verrichtten, geschiedde dit niet op de wijze als van de andere Joden, die hun gebed verrichtten met een wrevelig hart, met een trots en onbeschaamd aangezicht, zonder aandacht en eerbied; maar deze deden hun gebed met een nederig en ootmoedig hart; hun huis was ook bijzonder ingericht: niet in het wilde, maar alles welgevoegelijk en in orde, terwijl alles ook in stilheid moest geschieden; in het bijzonder waren zij zeer oplettend, dat de name van God niet misbruikt werd, en nog veel minder mocht er een vloek- of scheldwoord plaats hebben.

Ten andere, ben ik met deze mijn huiswaard in die tijd veel in de eenzaamheid geweest, en wij hebben alsdan de tijd met zeer nuttige gesprekken besteed. Zijn oefening bestond in niets anders dan in de Bijbel; en in het geleerde boek More Nebuchim. De Talmud was bij hem in zeer geringe achting, ja hij wilde daarmee zijn tijd niet verkwisten; dikwijls heeft hij zich tegen mij beklaagd, en zulke ouders bejammerd, die hun kinderen in de Talmud, uit welke zij toch geen nuttigheid kunnen hebben, laten studeren, terwijl zij van Mozes en de Profeten onwetend en verblind blijven. “Wat moet, wat zal niet,” zei hij, “hun verantwoording ten genen dage zwaar en schrikkelijk zijn!” Daarenboven heb ik ondervonden, dat hij vele van hun plechtigheden voor zich niet alleen had afgeschaft, maar dat hij zelfs daarmee spotte; zoals met de Kidusch Lebaana: dat is, wanneer de maan nieuw is, zo moeten mijn arme broeders, de Joden, een zegen over de maan verrichten, en driemaal met hun voeten op en als tegen de maan springen, terwijl zij onder het springen de volgende woorden tegen de maan moeten spreken: *“Zo zeker, als ik tegen u opspring, en het mij nochtans niet mogelijk is, u te raken, zo zeker zullen ook al mijn vijanden mij niet ten kwade kunnen aanraken.”* Vervolgens schudden zij hun klederen af, verbeelden zich en zeggen, dat zij daarmee de Schedim, de boze geesten, van zich afschudden en afwerpen; nog daarenboven beelden zij zich in en troosten zichzelf, volgens de vaste verzekering van de Rabbijnen, dat zij, indien zij zulks getrouw waarnemen, in die maand niet zullen sterven; daarom zijn zij in hun verblindheid en in hun bijgeloof zo ijverig op de Kidusch Lebaana, om zulk een gewichtig werk vooral niet te verzuimen; al moesten zij om hetzelfde te middernacht uit de slaap opstaan, zo zou hun zulks in het geheel niet bezwaarlijk vallen; en daarom, indien het gebeurt, dat de maan, in de winter of op andere tijden, tot de vijftiende dag met wolken bedekt is, en geen genoegzame schijn geeft, dat zij niet mogen de Lebaana, de maan Mekaadesh zegenen, dan zijn zij zeer bedroefd.

Hoewel het niet waardig is, mij langer bij deze fabel op te houden, moet ik echter nog in het voorbijgaan zeggen, dat het te verwonderen is, hoe, het komt, dat er immers dagelijks, wekelijks en maandelijks, mensen onder hen sterven; waarom nemen zij dit

verordend geneesmiddel niet beter waar? en waarom toch zijn die Rabbijnen gestorven, die hun zulk een kostelijk middel uitgevonden hebben? Waar is hun eigen gegeven verzekering, en waartoe hebben de Rabbijnen nog daarenboven nodig gehad, het studeren zodanig in te scherpen, als een Panacaeum tegen deze kwaal, en met dezelfde verzekering, namelijk, dat, zo lang de mens studeert, de Malach hamawet, doodsengel, geen macht noch geweld op hem heeft of kan oefenen, gelijk zij zulks bevestigen willen met de dood van David, zoals de Talmud uitdrukkelijk leert, Sabbath, bl. 30: “De Koning David kon niet sterven zo lang hij studeerde, daarom had hij eerst tot God gebeden, en hem dus aangesproken. Heere! maak mij bekend mijn einde, en welke de mate mijner dagen zij, Psalm 39: 5. De Heere antwoordde hem: Het is bij Mij besloten, dat men geen mens zijn einde zal bekend maken, maar zo veel zult u weten, dat u op een Sabbath sterven zult. Hierom zat David op alle Sabbatten de hele dag te studeren, opdat de doodsengel geen macht aan hem zou kunnen hebben, Maar toen de Sabbath verscheen, op welke hij sterven moest en de doodsengel bij hem kwam, kon hij hem echter niets doen, omdat David niet ophield met studeren, en zijn mond niet stilstond; waarover de doodsengel zeer verlegen was, niet wetende, wat hij zou beginnen, om een list te gebruiken, en David voor een ogenblik van het studeren af te brengen. Eindelijk ziet, daar was een hof aan zijn huis, waarin de doodsengel ging en een groot geruis in de hoornen maakte. David, zulks horende, wilde in de hof gaan, om te zien, wat er te doen was; op de trappen komende, brak er een trede onder zijn voet, en uit hoofde van de schrik, die hem daarom overviel, stond zijn mond een weinig stil van het studeren, en in dat ogenblik stierf hij. Daarop zond Salomo iemand naar de Hogeschool, en liet vragen, zeggende: Mijn vader is gestorven en ligt in de zon, en mijns vaders honden zijn hongerig, hoe zal ik het maken? (dat is te zeggen, wat zal ik eerst doen, mijn vader uit de zon dragen, of eerst de honden wat te eten geven)? De Rabbijnen lieten hem antwoorden, zeggende: Neem een stuk van een aas, en werp het de honden voor, en leg dan op uw vader een brood of een kind, en draag ze tesamen weg. Daarop sprak Salomo, Pred. 9: 4: Een levende hond is beter dan een dode leeuw.” Deze schrikelijke leugen en ijdelheid der ijdelheid heb ik boven bl. 32, uit hun eigen Talmud, nog meer bewezen.

Ik zeg, wat is dat nodig? zij kunnen immers tegen de dood een vrijbrief voor een hele maand hebben (en waarom had David zulks niet beter waargenomen? Maar misschien kan het studeren voor een middel dienen in de winter; of anders, wanneer de maan door de wolken bedekt is; of mogelijk, om hen te bevrijden van de helse straf (zie boven bl. 32, 33). Ik denk, dat de Rabbijnen zich in hun blindheid bedrogen en zelf hebben ondervonden, dat het één zo veel helpt is het andere. Wat dunkt u, geliefde lezer van deze fabel? Moet men geen medelijden hebben met dit arme, blinde volk? Zij maken terecht naar hun inbeelding een verbond met de dood, en een voorzichtig verdrag met de hel, en zij nemen hun toevlucht tot de leugen, en verbergen zich onder de valsheid van de uitgedachte fabels van hun Rabbijnen, zoals terecht wordt uitgedrukt door de Profeet Jesaja, cap. 28: 15. O! dat zij mochten verschrikt worden door het zeggen van de Profeet: *Ulieder verbond met de dood zal teniet worden, en uw voorzichtig verdrag met de hel zal niet bestaan, wanneer de overvloeiende gesel doortrekken zal: dan zult gijlieden van denzelven vertreden worden, want het bed zal korter zijn, dan dat men zich daarop uitstrekken kunne; en het dek zal te smal wezen, als men zich daaronder voegt*, vers 18-20; terwijl God hen nog in Zijn lankmoedigheid draagt en nog toeroept door Ezechiël, cap. 18: 31: *Werpt van u weg al uw overtrengen, waardoor gij overtreden hebt, en maakt u een nieuw hart en een nieuwe geest; want waarom zoudt gij sterven, ohuis Israëls!*

Hun arme vrouwen zijn in deze zeer te beklagen; want zijn van zulke voortreffelijke

middelen door de Rabbijnen beroofd. Studeren mogen zij niet, dat is hun verboden in de Talmud; en de Lebaana, de maan mogen zij ook niet Mekaadesh, zegenen, zodat zij dus geen ogenblik tegen de dood verzekerd zijn. Zijn dan de Rabbijnen zulke vijanden van de vrouwen geweest? Ik weet het niet en in de Talmud vindt ik het ook niet, maar wel het tegendeel, zoals zeer duidelijk te zien is Keduschin, bl. 81: “Rabbijn Tarphon was zo onkuis, dat men de vrouw van zijn zoon van hem niet wel kan vrijspreken.” En bl. 51: “Rabbijn Meir was zo onkuis, dat hij zich niet alleen ten aanzien van een hoer in groot gevaar begaf, maar men moest zelfs zijn eigen dochter voor hem verbergen”. Nog meer andere dergelijke stukken zou ik kunnen bijbrengen, maar ik denk, dat deze genoeg zijn: het is zoals de Profeet Jeremia klaagt: *Als welgevoederde hengsten, zijn zij vroeg op; zij hunkeren een iegelijk naar zijns naasten huisvrouw.* O! terecht heeft de godzalige Luther gezegd en gewenst: “Och dat ik een kraam wist, waarin schaamrood te koop was!, ik zou de Joden één, twee of drie gulden vereren, opdat zij daarvoor een pond schaamrood kochten, en dat zij hun voorhoofd, hun ogen en wangen ten minste daarmede bestreken, omdat zij toch hun onbeschaamde harten en tongen niet bestrijken”, enz. Maar het is een hardnekkig volk, Deut. 9: 13. Daarom was de Profeet Jeremia zo verlegen, als hij zegt: *Tot wie zal ik spreken en betuigen, dat zij het horen? Ziet, hun oor is onbesneden, dat zij niet kunnen toeluisteren; ziet, het Woord des Heeren is hun tot een smaad, zij hebben geen lust daartoe. Of men hun al toeroept, met de woorden van deze Profeet, cap. 4: 14: Hoe lang zult gij de gedachten uwer ijdelheid in het binnenste van u laten vernachten? zo blijven zij echter in hun hardnekkigheid, in hun onbeschaamdheid. Zij handelen zottelijk, omdat zij de weg des Heeren, het recht huns Gods niet weten,* Jer. 5: 4. *Zij hebben een hoeren-voorhoofd, zij weigeren schaamrood te worden,* cap. 3: 3. Maar, o Heere! gedenk aan Uw verbond met Abraham, Izaak en Jakob. Zij zijn toch Uw knechten en Uw volk, dat U verlost hebt door uw grote kracht, en door Uw sterke hand; o Heere! doe het niet om hunnentwil maar om Uws naams wil, en geef hun dat zij zich schamen, en dat schaamrood worde het huis Israëls; doe het hun gedachtig zijn, dat zij zich schamen, en hun mond niet openen, vanwege hun schaamte. Ja, doe hen met een Ezra op hun knieën vallen en zeggen: Van de dagen van onze vaders af zijn wij in grote schuld tot op deze dag, en wij zijn om onze gerechtigheden overgegeven, wij, Koningen en Priesters, in de hand van de Koningen van de landen, in zwaard en gevangenis, en in roof, en in schaamte van het aangezicht, zoals het is ten deze dage.

Het schijnt en is zeer klaar te begrijpen, dat deze Samuël Jakob Hanau enige overtuiging van, en inzien in hun uitgedachte fabelen heeft gekregen, als ook van het bijgeloof, hetwelk hun Rabbijnen uitgevonden en in de Talmud samengeflanst hebben, omdat hij niet alleen zulke fabelen in het verborgene in zijn hart verachtte, maar dat hij openlijk met deze de spot dreef, zoals hij mij veelmalen spitswijze heeft gevraagd, of ik ook niet wilde heengaan, om de maan te zegenen en tegen deze te springen, zodat ik wel kon bemerken, dat er waarlijk bij hem iets bijzonders in zijn gemoed moest omgaan; maar ik durfde hem niet vragen, en ik bewaarde zulks in mijn hart. Ondertussen moest ik in verwondering wegsmelten over de Voorzienigheid van God dat ik zulk een voortreffelijke en bekwame gelegenheid had gevonden, om de Bijbel te onderzoeken! Maar de zwarigheden, die ik boven heb aangeroerd, bleven mij nog verborgen, en waren mij een kwelling des geestes, zodat ik genoeg te strijden en te kampen had met mijn boze hart; want de Satan verstrooide mijn gedachten telkens onder het lezen van het N. Testament, mij voorhoudende, dat het een vals boek was, en dat er daarom bij mij in mijn duister verstand zo vele strijdigheden waren. Zijn toeleg was, om teweeg te brengen, dat ik het geheel niet zou lezen, noch mijn tijd daartoe besteden.

Gedurende deze tijd, gebeurde het, dat er te Arnhem een Jood kwam, genaamd Scholam, met een vrouwspersoon genaamd Rebekka; deze hadden een attestatie, ondertekend door de Rabbijn van Amsterdam, inhoudende, dat deze Rebekka een Christin was geweest, en dat zij in Amsterdam de Joodse godsdienst had aangenomen; hij gaf aan haar daarin de getuigenis, dat hij haar nauwkeurig onderzocht en oprecht had bevonden. Verder verzocht hij in diezelfde attestatie, onder aanbeveling aan heel Israël dat men haar op alle plaatsen, waar zij zouden komen, in liefde op- en aannemen zou; dat men aan haar alle hulp en barmhartigheid zou bewijzen, dat zij zouden de vreemdeling liefhebben en gedenken, dat zij vreemdelingen in Egypte waren geweest, enz.

De Joden te Arnhem waren met haar zeer verblijd, bijzonder Salomon Cohen, in die tijd Parnassijn was, zij ontvingen haar met de grootste liefde, en verzorgden haar van alles, wat zij nodig had, van spijs, drank, enz., en mij werd opgelegd, om haar het Hebreeuws te leren lezen, opdat zij haar gebeden (welke in de Hebreeuwse taal moeten geschieden, hoewel zij deze niet verstaan, noch weten wat zij bidden) in de Synagoge mede zou kunnen verrichten. Ik kon hun dit verzoek niet weigeren, maar denk, geliefde lezer! welk een kwelling dit voor mij was, en hoe bedroevend voor mijn arme ziel, dat juist ik daartoe als een werktuig moest gebruikt worden. Maar wat zou ik doen! Ik heb haar verscheidene malen ondervraagd, hoe zij tot zulk een besluit was gekomen, om de Christelijke Godsdienst te verlaten, en het Joodse geloof aan te nemen, daar wij Joden immers van alle volkeren veracht en onderdrukt worden. Maar haar antwoord bestond in niets anders, dan in lasteringen en bespottingen, en wel zulke, als ik in mijn hele leeftijd van geen Jood gehoord heb, en die ik veel minder met mijn hand hier wil beschrijven. Onuitsprekelijk was mijn verwondering over Gods grote lankmoedigheid, dat Hij zulke lasteraars, die de Zoon van God met voeten treden en het Testament onrein achten, nog in geduld verdraagt, en deze niet in Zijn toorn verdelgt! Nog meer was ik verwonderd, hoe het mogelijk is, om uit het licht in de duisternis te gaan; en inzonderheid, daar zij, volgens haar voorgeven, de dochter was van een Lutherse Predikant te Hamburg, en tot die stap reeds sinds vele jaren het voornemen had gehad, maar niet eerder gelegenheid had kunnen vinden; maar dat deze Jood Scholam haar nu getrouwelijk met raad en daad had geholpen dat zij gelukkig naar Amsterdam was gekomen, en daar haar begeerte bereikt had: om welke reden zij ook met hem in het huwelijk was getreden, en hem voor haar man had genomen. Maar of haar woorden en haar voorgeven de waarheid behelsden, weet ik niet, en kan het dus niet als waarheid melden; ik ben van gedachte, dat haar ouders, die haar toch op die tijd moeten gemist hebben, het beste daarvan overtuigd zullen zijn; en deze kunnen door deze mijn beschrijving naricht hebben (indien zij de waarheid in deze gezegd heeft), waar hun kind is gebleven, mogelijk weten zij zulks nog niet, en zijn in de verbeelding, dat hun kind verongelukt is; zij was lang van persoon en van aangezicht, had bruine ogen, en was omtrent vijf en dertig jaren oud. Maar wat mij betreft, ik heb haar aangemerkt als een overspelige hoer, van welke de Profeet Ezechiël zich uitdrukt, cap. 16: 33, 34: *Men geeft loon aan alle hoeren, maar gij geeft uw loon aan al uw boelen, en gij beschenkt ze, opdat zij tot u van rondom zouden ingaan om uw hoererijen. Zo geschiedt met u in uw hoererijen het tegendeel van de vrouwen, omdat men u niet naloopt, om te hoereren; want als gij hoerenloon geeft en het hoerenloon u niet gegeven wordt, zo zijt gij tot een deel geworden.* Zo dikwijls als ik haar heb gevraagd naar gezonde redenen, welke haar hadden bewogen, zulk een verandering te ondergaan, om vader en moeder te verlaten, en wat dies meer zij, wist zij mijn vragen nooit te beantwoorden, maar begon met het Evangelie te spotten; dat het was een vals, een verdicht boek, dat er nooit zulk een Jezus in de

wereld geweest was; dat dit niet anders dan enkel uitvindingen en leugens zijn, waarop ik haar antwoordde: “Wat dit betreft, de Joden loochenen zelf niet, maar bekennen, dat er zulk een Jezus, Cie zich voor de Messias heeft uitgegeven, is gekruisigd geworden: ja de Talmud zelf, en verscheidene andere Rabbijnen, geven daarvan getuigenis.” Hierop werd zij eindelijk boos op mij en verklaagde mij bij de Parnassijn Salomon Cohen, dat ik haar in verdenking hield, en dat ik haar wilde wijsmaken, dat er zulk een Jezus geweest en gekruisigd was; dat ik haar nog twijfelmoedig zou maken, enz. Salomon Cohen haar woorden gelovende, was zeer verbitterd tegen mij, zodat ik bij hem een grote verantwoording daarover moest afleggen. Dit uitwerksel bevonden hebbende, was ik genoodzaakt, om in het vervolg voorzichtig te zijn en te zwijgen. O, wat was mij dit een kruis! Bestrijdingen in zichzelf te hebben; voor zijn gemoed zelf duister te staan! en dan nog met zulk een werktuig van de duivel te doen moeten hebben, en zulke lasterwoorden te horen!

Op deze tijd was het in Amsterdam onder de Joden bekend geworden, dat ik in Arnhem Rabbijn was. Toen ging het vuur bij mijn arme broeders naar het vlees in brand, zij schreven aan Salomon Cohen, de Parnassijn, en gaven hem bericht van alle zaken, die met mij in mijn stad waren voorgevallen; dat mijn voornemen was, een Christen te worden, dat ik verbannen was uit hun Synagoge; en eindelijk, dat ik zo was vervolgd geworden, dat ik alles had moeten verlaten, vrouw, kind, rijkdom, enz.; en zij vermaanden hem, als een voorstander en opziener van de Joden, dat hij mij niet alleen als Rabbijn niet meer zou dulden, maar dat het veelmeer zijn plicht was, zulk een booswicht en godverloochenaar tot de dood toe te vervolgen, en alle mogelijkheid en vlijt aan te wenden, dat zulk een Meschumad, vervloekte, van de wereld uitgeroeid en verdelgd mocht worden. Zodra Salomon Cohen deze berichten uit Amsterdam had bekomen, werd hij, zoals ligt te begrijpen is, vervuld met grimmigheid en toorn tegen mij, gelijk een Haman; de bovengenoemde verklaring, door Rebekka aan hem van mij gedaan, verstrekke hem tot een genoegzaam bewijs ter bekrachtiging van zijn verkregen bericht; hij besloot mij te verdelgen en van de wereld uit te roeien.

Hoe nu mijn gemoed in deze tijde bedroefd en beangstigd was, verklaart zichzelf; ik riep in mijn verlegenheden en benauwdheid, die in mijn ogen waren als zeer hoge bergen, welke niet over te klimmen zijn, met een David uit, Psalm 121: 1: *Ik hef mijn ogen op naar de bergen, wanneer zal mijn hulp komen?* Maar Samuel Jakob Hanau was van gevoelen, dat deze zaak eerst nader onderzocht moest worden. Hij schreef dan ook daarover naar Amsterdam aan een Jood, genaamd Hiersch Fransman, die een bijzonder vriend van hem was: hij stelde hem de zaken voor, hem vragende, wat hij daarvan dacht. (Merk, geliefde lezer! de wonderbare redding van God!) Deze Hiersch Fransman schreef aan Samuël Jacob Hanau tot antwoord, dat deze beschuldiging en lastering afkomstig was van Abraham, de lamme voorzanger, die ik van Frankfort aan de Main hier naar Amsterdam gebracht had, dat het hem waarschijnlijk voorkwam, dat de voorzanger Abraham uit haat en wraak zulk een gerucht uitgestrooid had; dat ik misschien met hem in woordentwist was geraakt, omdat hij mij veertig dukaten afgekort had van het bij ede beloofde geld (zie bl. 114), en dat hem zulks niet wonderlijk moest voorkomen, omdat het gemeenlijk zo toegaat, dat degene, die geholpen wordt, een vijand, en wel hoe groter de weldaad is, aan hem bewezen, des te groter vijand wordt jegens zijn weldoener, en hem betaalt met het boze, in plaats van met het goede. (Met deze woorden moet Hiersch Fransman wat bijzonders in het oog gehad hebben, omdat deze tussen: twee haakjes stonden, en het schijnt, dat hij hem met deze uitdrukking iets heeft willen te kennen geven en in gedachten brengen.) Toen Samuël Jakob Hanau deze brief ontving troostte hij mij, zeggende: “Rabbijn Salomon!

wees niet bevreesd, ik zal voor u strijden, zolang er een druppel bloeds in mij is.” Hij heeft verscheidene malen aan Hiersch Fransman hierover geschreven, en ik heb al zijn hierop ontvangen antwoordbrieven gelezen, die mij tot grote verkwikking verstrekten, zodat ik in mijn gedachten bij mij zelf moest uitroepen: O Heere! hoe wonderlijk zijn alle uw wegen!”

Deze vorengemelde Salomon Cohen zocht, met zijn aanhang, alle middelen, om mij uit deze wereld uit te roeien maar Samuël Jakob Hanau wilde zulks, door de besturing van God, niet toestaan. De Profeet Jeremia, als hem de priesters wilden doden, werd door een enige persoon, die zulks niet wilde toestaan, gered, cap. 26; 11, 23: *Maar de hand van Ahikam, de zoon van Safan, was met Jeremia, dat men hem niet overgaf in de hand des volks, om hem te doden.* De enige persoon, Ahikam, triomfeerde over hen allen; men moet echter niet denken, dat dit door zijn eigen kracht geschied is; want wat zou hij hebben kunnen uitrichten tegen al de Priesters, die gezamenlijk tegen Jeremia met vijandschap waren ingenomen, en hem zochten te doden? Was dan de macht van een enige Ahikam meer dan die van al de Priesters? Maar ik denk, dat de almachtige God, Wie alle dingen mogelijk zijn, Ahikam als een middel en werktuig heeft gebruikt. O ja, de hand des Heeren is niet verkort, dat zij niet zou kunnen verlossen, al is het dat de dood voor ogen staat.

Toen nu Salomon Cohen zag, dat Samuël Jakob Hanau zich mij zozeer aantrok, en dat hij zijn boze voornemens aan Mij niet volbrengen kon, werd Samuël Jakob Hanau bij hem zelf in de ban gedaan (maar in stilte), zoals uit het volgende zal blijken.

Op elke Sabbath wordt in de Synagoge uit de rol van het boek, dat is uit de vijf boeken van Mozes gelezen; dit is afgedeeld in twee en vijftig delen, waarvan op elke Sabbath één deel gelezen wordt, dat wederom in zeven Tarschat of afdelingen is verdeeld. Om dit lezen bij te wonen, worden verzocht en geroepen zeven personen: ten eerste een Priester, ten tweede, een Leviet, en dan nog vijf Israëlieten. Deze wordt door de voorzanger, die Parscha, of dat deel van dezelfde week voorgelezen; en hierin bestaat hun eer en hoogmoed: wanneer zij het eerst en het meest daartoe geroepen worden, ja daarover ontstaat onder hen veeltijds de grootste twist en haat, waarover ik breedvoerig zou kunnen zijn, maar ik zal mij slechts met dit ene geval vergenoegen.

Samuël Jakob Hanau was van die tijd af, dat hij zich mij had aangetrokken, de man niet meer, om daarbij genodigd te mogen worden, en nog veel minder ik: maar integendeel moest hij om mijnentwil veel versmaadheid en spotwoorden horen; maar hij achtte alle hun verachtingen en versmadingen niets, zodat ik mij veelmalen over hem heb moeten verwonderen; hoewel ik ook daarin opmerkte, dat God hem daartoe als een middel gebruikte, en bekwaam maakte, om alle versmaadheden en bespottingen om mijnentwil te dulden; want onze zelfzuchtige natuur wil zulks niet ondergaan, om door onze naaste zo bespot te worden, en dat met geduld te verdragen, ja daarbij nog zijn vriend te blijven, zoals in vorige dagen,

Ik moest ook de daad van Hiersch Fransman erkennen, dat hij mijnentwege zo vele brieven aan Samuël Jakob Hanau geschreven had. Dus oordeelde ik het mijn plicht te zijn, aan hem mijn dankbaarheid, wegens zijn menigvuldig genomen moeite, te betuigen, en schreef hem daarom een brief met grote voorzichtigheid, om de Waarheid, die in Mijn hart geworteld was, niet te verloochenen, en daarom slechts bestaande in een enkele natuurlijke dankbetuiging, voor de moeite, door hem genomen; hem tegelijk onder het oog brengende, de kwaadaardigheid van voorzanger Abraham, die in vroegere tijden had moeten rondzwerven, om op iedere Sabbat op een andere plaats te komen, ten einde iets te verdienen, welke verdiende gelden in de volgende week weer verteerd waren, terwijl zijn vrouw, als verlaten, in honger en kommer in haar land bleef, en dat, nu ik hem door Gods hulp in die staat gebracht had,

hij voor zijn leven en bestaan niets te zorgen had, en hij ook zijn vrouw reeds bij zich had doen komen, hij mij nu zo onrechtvaardig beloonde, en niet alleen veertig dukaten te kort deed, maar nog daarenboven zocht te verderven en uit de wereld te helpen, enz. (De geëerde lezer gelieve deze merkwaardige zaak wel op te merken; want van deze Jood Hiersch Fransman, alsook van deze brief, welke ik hem uit dankerkentenis wegens zijn genomen moeite, geschreven heb, zal ik nog vele voorvallen te verhalen hebben).

Er zijn, gedurende mijn onrustige tijd in Arnhem, nog andere merkwaardige zaken voorgevallen, van welke ik nog veel te schrijven zou hebben, maar ik ben te rade, om met dit stuk, dat van gewicht is, voorzichtig te handelen; zo het een werk van God is, dan kan het onmogelijk verborgen blijven, maar het moet met de tijd openbaar worden, en dan zal ik mijn in de Heere verblijden. Ik verzoek intussen, dat de lezer deze weinige regels, hoewel hem deze nu in het leven onverstaanbaar voorkomen, in gedachtenis gelieve te houden; mogelijk zullen deze nog spreken na mijn dood, en menigeen zijn tot beschaming, en als een knagende worm in het geweten; dan zullen zij moeten erkennen, dat zij verkeerd, en met een ingenomen vooroordeel hebben gehandeld. Mocht het daartoe dienen, dat zij daarvan een levendige indruk bekwamen, en zien mochten hun nog aanklevende dorvenheid, zwakheid en verkeerdheid, en hoe licht wij met boos en vergiftigd hart weglopen, zo wij niet daarover waken en er acht op geven; want dan willen wij, naar onze mening en eigenliefde, gelijk hebben, en koppelen zonde met zonde te zamen, om onze eerste verkeerde behandeling voor de mensen te rechtvaardigen.

Ik besteedde intussen mijn tijd in het onderzoeken van het O. en N. Testament, zoals boven gezegd is; enige zwarigheden werden mij in deze tijd opgelost, maar niet alle en er bleef nog duisternis genoeg in mijn boos hart, met welke ik te strijden en te kampen had. Mijn sterkste aanvechting was, dat de duivel en mijn boos hart mij zochten wijs te maken, om mij van het lezen af te houden, dat het Evangelie, volgens de vertaling van Luther, hetwelk ik had, het rechte niet was.

De 9e maart 1765 bereikte de zoon van Samuël Jakob Hanau de ouderdom van dertien jaren, van welk tijdstip hij werd Bar Mitzwa, dat is, van diezelfde dag af aan begint men te zondigen op zijn eigen rekening, en heeft te verwachten, dat men door God over zijn zonden zal gestraft worden; want zo lang een zoon minder dan dertien jaren oud is, moet de vader al de zonden van zijn zoon dragen, en daarom door God gestraft worden. Om deze reden wordt op zulk een dag door de vader een maaltijd aangericht, en hij is zeer vrolijk, dat hij van deze straf bevrijd is. Met zulke fabels worden zij door hun Rabbijnen verblind. Moet men, geliefde Christenen! geen medelijden met dit arme volk hebben?

Hun arme dochters zijn ook van dit voortreffelijk voorrecht door de Rabbijnen beroofd: om welke reden, weet ik niet; misschien stelden zij, dat het vrouwelijk geslacht geen zonden heeft; want zij beweren in de Taluud, dat de vrouwelijke sekse van de hele Wet bevrijd is, en zij niet nodig hebben, die te onderhouden; alleen zijn er slechts drie dingen te haren laste, dat is: ten eerste, haar gezette onreinheid, volgens Lev. 12: 1-6, en 18: 19, in bewaring en in acht te nemen; ten tweede, wanneer zij een deeg of koek maakt, zo moet zij de eerstelingen daarvan afnemen, van welke Mozes spreekt, Num. 15: 20, 21: *De eerstelingen uws deegs, een koek zult gij tot een hefoffer offeren; gelijk het hefoffer des dorsvloers zult gij dat offeren. Van de eerstelingen uws deegs zult gij de Heere een hefoffer geven, bij uw geslachten* (in de tegenwoordige tijd moet zij zulk in het vuur branden); ten derde, moet zij op elke Sabbat de lampen aansteken; dit is het, waarin de Joodse vrouwen zonden kunnen begaan. Daarom

schrijft de Talmud, Sabbath, cap. 2: “Wegens drie zonden sterven de vrouwen ten tijde wanneer zij baren moeten, namelijk: wanneer zij de drie bovengenoemde geboden niet recht waarnemen.” Dientengevolge is het licht te denken, dat de dochters tot haar dertienjarige ouderdom zonder zonden zijn; daarom, denk ik, hebben ook de vrouwen niet nodig te studeren, noch ook de maan te zegenen, want zij kunnen bovengenoemde drie dingen gemakkelijk onderhouden. Moet u, geliefde lezers! niet in verwondering vragen: Is dat het Joodse geloof? Is dat het volk, hetwelk God in vorige tijd uit al de volkeren had uitverkoren? De profeet Jeremia zal u de vraag beantwoorden, wanneer hij zich in de klagelijkste woorden uitdrukt, Jer. 8: 8, 9. *Hoe zegt u dan: Wij zijn wijs, en de Wet des Heeren is bij ons! Ziet, waarlijk, tevergeefs werkt de valse pen der Schriftgeleerden. De wijzen zijn beschaamd, verschrikt en gevangen; ziet, zij hebben des Heeren Woord verworpen, wat wijsheid zouden zij dan hebben?* Cap. 6: 10. *Tot wie zal ik spreken en betuigen, dat zij het horen? Ziet hun oor is onbesneden, dat zij niet kunnen toeluisteren; ziet het Woord des Heeren is hun tot een smaad, zij hebben geen lust daartoe.* Cap. 5: 4, 5. *Doch ik zeide: Zeker: deze zijn arm; zij handelen zottelijk, omdat zij de weg des Heeren, het recht huns Gods niet weten. Ik zal gaan tot de groten, en met hen spreken, want die weten de weg des Heeren, het recht huns Gods; maar zij hadden tesamen het juk verbroken, en de banden verscheurd.* Cap. 4: 22. *Zeker mijn volk is dwaas, Mij kennen zij niet; het zijn zotte kinderen, en zij zijn niet verstandig; wijs zijn zij om kwaad te doen; maar goed te doen weten zij niet.*

De gemelde zoon van Samuël Jakob Hanau moest op deze Sabbat zijn geloofsbelijdenis in de Synagoge afleggen, volgens hun gebruiken; welke geloofsbelijdenis niet bestaat in het beantwoorden van vragen over de leer, zulks is bij hen niet nodig, maar hun belijdenis bestaat daarin, dat de belijder (en dan moet hij al grote bekwaamheden hebben) uit het boek van de rol voorleest dat gedeelte, hetwelk in deze week moest gelezen worden (zie boven bl. 154), en dat is dan hun geloofsbelijdenis. Daarom is het geheel niet te verwonderen, dat zij zo onwetend zijn en in hun blindheid verhard blijven.

Nu moest de zoon van Samuël Jakob Hanau voorlezen uit het boek Exodus, van cap. 30: 11, tot aan het 35ste capittel, en de Synagoge was in het huis van Salomon Cohen. Deze houdt de Synagoge niet als een tempel, waarin de Almachtige God aangebeden wordt, maar veeleer als een huis van twist, en om de zodanigen, welke hij, omdat zij hem niet naar de begeerte van zijn hoogmoedig hart vleien, voornemens is te versmaden en te bespotten. Dus heeft hij geen betere gelegenheid kunnen uitdenken, dan deze Synagoge, en die gebruikt hij daartoe als een bekwaam werktuig; hier kan zijn hoogmoedig hart zich verlustigen en verzadigen, om zulke personen, die hij bedoelt, voor het oog van allen, die tegenwoordig zijn, te beschamen en te bespotten, zoals hij daarvoor genoeg onder de inwoners van Arnhem bekend is, niet alleen onder, de Joden, maar zelfs onder de Christenen. Hij bezit zo veel hoogmoed, als eertijds Haman, die begeerde, dat zich al de Joden voor hem zouden bukken, Esth. 3: 5.

Mijn hart wordt onder dit schrijven zeer bedroefd, en daarom, wilde ik liefst zulks afbreken; maar omdat ik denk, dat mijn arme broeders naar het vlees ongetwijfeld uit nieuwsgierigheid dit boek zullen lezen, kan ik niet nalaten, hoe bedroefd ook om met weinige woorden mijn arme broeder in zijn blindheid te vermanen en te waarschuwen. De Heere kan ook deze weinige stamelende woorden zegenen; Hij kan speeksel gebruiken, om een blinde ziende te maken. O ellendig mens! die slechts bent als stof dat door de wind wordt heen gedreven; als het gras dat haast verdort, als een wolk die in een ogenblik verdwijnt, moet u zulk een gruwelijke hoogmoed bezitten? Denkt u geheel niet aan de schrikkelijke dag, dat u zult moeten sterven, en in een eng duister graf opgesloten worden, waar uw dikke buik een spijs zal zijn voor de wormen, en u

weer tot aarde zult worden, waaruit u genomen bent? Ik wil u mede eens voorstellen (indien u zo blijft in uw hardnekkigheid en blindheid) uw eeuwige rampzaligheid, dat u zult geworpen worden in het eeuwige vuur, hetwelk de duivel en zijn engelen bereid is.

Toen dan op bovengemelde Sabbat het morgengebed verricht was, en de Sepher Tora, dat zijn de vijf boeken van Mozes, als één rol samengerold, uit de kast, voor welke een voorhangsel is, zouden gehaald worden, moest zijn vijandschap zich openbaren; de verborgene ban, in welke Samuel Jakob Hanau, om mijnentwil was, kon nu niet meer verborgen zijn: Salomon Cohen wilde niet toestaan, dat de zoon van Samuel zijn geloofsbelijdenis zou doen, namelijk met in de rol van het boek te lezen (zoals eertijds het oude Israel, Ezech. 18: 2, zei: *De vaders hebben onrijpe druiven gegeten, en de tanden der kinderen zijn stomp geworden.*) Hij gebruikte weer de Synagoge voor de bekwaamste plaats, om Samuel Jakob Hanau voor het oog van de hele vergadering te versmaden, te bespotten en te verachten; er kwam twist onder hen; Samuël Jakob Hanau liep, en nam de rol met geweld uit de kast; Salomon Cohen rukte deze uit zijn arm; Jakob Posnau, zijnde een goed vriend van Samuël Jacob Hanau greep deze weer uit de handen van Salomon Cohen; en dus sprongen zij met de rol in de Synagoge rond, van de ene hoek in de andere; ten laatste werden zij handgemeen, en begonnen elkaar met vuistslagen te begroeten en tegen de grond te werpen, om elkaar aldus te vermoorden. Dat was waarlijk een droevige toestand in de Synagoge! wat zeg ik, Synagoge? het leek veelmeer naar een wijn- of hoerhuis! Ik moet hier niet voorbijgaan te melden, dat Salomon Cohen, uit voorzorg, zijn huis van voren en van achteren wel degelijk had laten sluiten; welk voornemen hij gehad heeft, is mij verborgen.

De vijand maakte mij hier weer zo benauwd, zo moedeloos en vreesachtig, dat ik in dit tijdstip alle hoop van ontkomen had opgegeven, vermits ik voor mijn ogen zag hetgeen Samuel Jakob Hanau, omdat hij zich mijner had aangetrokken, wedervoer; en ontmoette hem dit om mijnentwil, hoe zou het dan niet mij aflopen; *geschiedde zulks aan het groene hout, wat zou dan aan het dorre geschieden?*

Jakob Posnau nam zijn tijd waar, terwijl zij elkaar ter aarde geworpen hadden, en bezig waren elkaar te slaan, om uit de Synagoge te vluchten; maar hij vond de deuren gesloten, en wilde hij zijn leven redden, zo moest hij over de muur klimmen; hier boven op geklauterd zijnde, riep hij om hulp. De Christenen in de straat, die achter het huis van Salomon Cohen woonden, toegeschoten zijnde, reikten hem een ladder toe, en hielpen hem, dat hij, door middel daarvan, gelukkig neer en op straat kwam. Zij vroegen hem, wat er gaande was; maar hij, de tijd niet willende verzuimen, liep, zonder antwoord te geven, in alle haast tot de Burgemeester, en verzocht van hem hulp en bijstand, die hem ook terstond werd toegestaan. Hem werd een gerechtsdienaar mede gegeven met welken hij naar de Synagoge terugkeerde; een bijzonder bewijs van het voorrecht, hetwelk de Joden in deze landen genieten, want mijn arme broeders naar het vlees, die in de landen onder de Roomse regering verstrooid zijn en onderdrukt worden, gebeurt zulks niet, om zo dadelijk tot de Overheid toegelaten te worden; maar zij moeten, zich aangemeld hebbende, één of twee uren op de straat voor de deur vertoeven, en met schrik wachten, dat het hun vergund zal worden, hun begeerte voor te dragen.

Vóór dat nu bovengemelde Posnau wederkeerde, was het aan Salomon Cohen bekend geworden, dat hij over de muur ontvlucht was en dat vele Christenen achter zijn huis waren tesamen gelopen. Dit scheen hem met vrees te bevangen, als zich wel kunnende voorstellen, dat de genoemde zich om hulp en bijstand tot de Overheid gewend had, waarom hij in stilte bevel gaf, om de deuren te ontsluiten; zoals dan ook Jakob Posnau, met de dienaar aan de Synagoge komende, de deuren open vond. Vervolgens

ging Samuël Jakob Hanau zelf tot de Burgemeester, en stelde hem voor, welk een versmading en bespotting hem was wedervaren in de Synagoge. Deze werd wederom een dienaar medegeven, en Salomon Cohen werd bevolen, dat hij de zoon van Samuël Jakob Hanau zijn geloofsbelijdenis, volgens hun gebruiken, moest laten verrichten, en hem geenszins hinderlijk zijn. Salomon Cohen moest derhalve met beschaming zulks toestaan, wilde hij aan het bevel van de Burgemeester gehoorzamen.

Zie, geliefde lezer! zo is het gelegen met dit arme volk, ten aanzien van hun godsdienst; zo gebruiken zij hun Synagogen, en op zulk een wijze wordt hun godsdienst verricht; en dit is niet alleen te Arnhem zo gesteld maar door de hele wereld. Bekwamer plaats kunnen zij niet uitvinden of uitdenken, om hun twisten uit te voeren, dan de Synagogen! Als er slechts drie of vier Joden op een plaats wonen, dan kunnen zij elkaar niet verdragen; zoals de profeet Jeremia zich uitdrukt, cap. 9: 8: *Hun tong is een moordpijl, zij spreekt bedrog; een ieder spreekt met zijn naaste van vrede met zijn mond, maar in het binnenste legt hij zijn lagen.*

Overdenkt zelf, geliefde Christenen! hoe mijn gemoed op die tijd gesteld was; ik zal mij, met zulks te beschrijven, niet ophouden; mijn hart wordt door het te herdenken te veel aangedaan, en het is niet nodig, omdat ik mij kan voorstellen, dat alle ware Christenen het schrikkelijk verval van dit arme, maar in vroegere tijd zo geliefde volk niet zonder weemoedigheid en medelijden beschouwen. Moeten nu alle ware Christenen hierbij een teder en medelijdend hart hebben, hoe veel te meer moet mijn ziel in deze tijd bedroefd zijn geweest, daar ik één van hun broeders naar het vlees was. Had niet de grote Apostel Paulus een aanhoudende droefheid en smart in zijn hart, wegens zijn broeders naar het vlees, zodat zijn mond daarvan overvloedde, daar hij zich in zulke klagelijke woorden uitdrukt, als Rom. 9: 2, 3, wanneer hij hun ongelooft en de geest van diepe slaap, die over hen heerste, in overweging nam?

Ik was op diezelfde dag zo bedroefd, dat ik geen lust tot eten of drinken had, en ik kon mij wel voorstellen, dat het voor mij onmogelijk was, om langer in Arnhem te blijven, daar immers alle deze schrikkelijke omstandigheden en aangerichte verwarde twisten enkel om mijnentwil waren voorgevallen. Wat zou ik nu beginnen? Tot de Christenen over te gaan en mij te laten dopen, was mij nog niet mogelijk; er waren mij wel enige zwarigheden opgelost, maar er was nog te veel duisternis in mijn hart; voorts, tot welke secte onder de Christenen zou ik mij wenden? Hoe kon ik weten en verzekerd zijn, welke van die de ware Godsdienst was? Was het niet beter en voordeliger, nog enige tijd te wachten, en alles, zo veel als mogelijk was, te onderzoeken, dan wellicht wederom van de ene godsdienst tot de andere te lopen, en door die verandering van de mensen voor een bedrieger gehouden en uitgescholden te worden? De Christenen zouden dan met recht zeggen: ziet, deze is insgelijks een bedrieger, zoals de anderen.

Samuël Jakob Hanau kon wel bemerken, dat ik bedroefd en benauwd was; hij sprak mij aan, zeggende tot mijn vertroosting: “Rabbijn Salomon! wees toch niet bevreesd of verlegen, ik heb zo lang voor u gestreden, en allerlei versmaadheid, bespottingen en verachtingen, welk mij om uwentwil zijn overgekomen, niet geacht en ik zal verder voor u strijden, zo lang als er een druppel bloed in mij is, ik zal zelf in mijn huis een Synagoge oprichten”, enz. Ik antwoordde hem, dat ik zeker vele dankbaarheid en verplichting aan hem verschuldigd was voor zijn getrouwheid en liefde, die ik van hem genoten had tot op die dag, maar dat het mij onmogelijk was, om langer te Arnhem te blijven; en ik stelde tevens de tijd tot weggeven vast, namelijk de 15e april of daaromtrent. Maar ik wist niet waarheen; ik had wel gelegenheid, om naar Zurich in Zwitserland tot mijn broeder Jachiel Herschlein te reizen, maar het kwam mij bezwaarlijk voor, zulk een verre tocht te ondernemen. Mijn uitzicht was tot de Heere, dat Hij mij als een blinde wilde leiden naar Zijn welbehagen; Samuel Jakob Hanau

ging, toen hij mijn vastgesteld voornemen verstond, bedroefd heen.

Enige dagen hierna ontstond er in mij wederom een smartelijke strijd, met allerlei redeneringen en twijfelmoedigheden, denkende bij mij zelf: waarheen zal ik nu mijn reis nemen, en waar zal ik wederom zulke voordelige gelegenheden tot onderzoek van de waarheid vinden? waar zal ik wederom zulk een getrouwe vriend ontmoeten, die zich om mijnentwil zal laten bespotten en verachten? Wie zal zich nu mijner aannemen? zo ik van hier wegreis, wat heb ik anders te verwachten, dan tot de dood toe vervolgd te worden? Op deze wijze werd ik zeer in de engte gedreven, zodat ik mij niet wist te helpen, noch te redden en ik bleef in deze benauwde redeneringen enige dagen.

Van de boven genoemden Sabbath, toen de schrikkelijke omstandigheden, door Salomon Cohen teweeg gebracht in de Synagoge, waren voorgevallen, had Samuël Jakob Hanau een Synagoge in zijn huis opgericht, daartoe zijn beste kamer verkiezende, zodat de Joden te Arnhem, hoewel weinig in getal, en slechts twintig of vijfentwintig huishoudingen uitmakende, nu in twee partijen verdeeld waren, zoals voortijds Juda en Israel, en de vijandschap had onder hen zodanig de overhand genomen, dat de arme reizende en omzwervende Joden er slecht aan toe waren, want zodra zich een Jood bij Salomon Cohen had aangegeven, kon hij zich niet meer bij Samuel Jakob Hanau aanmelden en zo ook omgekeerd. Beide partijen overliepen dagelijks de Burgemeester, en veroorzaakten zijn Ed. vele moeite en ongelegenheid, en echter konden zij niet verenigd worden; de reden, waarom niet, is licht te begrijpen, want de één zowel als de ander hield de ware oorzaak van de onenigheid en vijandschap (die alleen om mijnentwil was ontstaan) voor de Burgemeester verborgen, omdat zij niet raadzaam oordeelden, deze aan zijn Ed. te openbaren; maar zij namen allerhande fabels te baat, dingen die niet noemenswaardig zijn, terwijl het vuur inwendig hevig brandde; waarom zij niet konden verenigd worden. Het ging even zo, als wanneer een zieke zijn kwaal voor de geneesheer verborgen houdt, en hem deze niet wil openbaren, om welke reden hij ook daarvan niet kan geholpen worden. De heer Burgemeester heeft wel grote moeite aangewend, om deze twee partijen weer te verenigen, maar het was alles om niet en vergeefse moeite; zelfs werd hun vrijheid gegeven, om op een bijzondere plaats, en dus noch in het huis van de ene, noch van de andere, een Synagoge op te richten, en daarbij vrede te houden; maar alles kon niets helpen; Salomon Cohen liet door zijn bediende aan Samuël Jakob Hanau weten dat hij alles wilde aannemen en achtervolgen, en met hen weer de beste vrienden worden, mits dat de Meschumad, de Godverloochenaar (mij bedoelende), eerst uit Arnhem uitgeroeid was; en zo lang zulks niet geschiedde, moest het in twee partijen blijven.

De 2e april stond ik (in mijn bijblijvende benauwdheden) 's morgens vroegtijdig op, en ik kreeg voor mijn gemoed deze woorden: *Ik zal u onderwijzen, en u leren van de weg, die gij gaan zult; Ik zal raad geven, Mijn oog zal op u zijn* Psalm 32: 8. Deze hadden grote indruk op mijn hart, en gaven mij troost in benauwdheid; ik moest mij verwonderen, dat de Heere op zulk een aardworm met Zijn ontfermende ogen wilde nederzien, en hem leiden als een blinde op de weg, die hij te bewandelen heeft. Mijn ziel was opgewekt, maar de grote rover, en mijn eigen boos en ongelovig hart, zochten mij zulk een troost te bestrijden en te ontroven, mij voorstellende, dat zulks slechts inbeelding was, en dat ik uit zulke invallende woorden geen troost moest zoeken voor mijn gemoed; dat het soms kan gebeuren, dat zulke woorden de mens invallen en ijdel zijn; en ik werd weer in mijn vorige benauwdheid gejaagd en gekweld; ik begon weer met mijn verstand te redeneren: waarheen zal ik nu mijn reis nemen? enz. Echter bleven er enige vonken van de vorige troost en de vorige bemoediging in mijn ziel over. Ik viel op mijn knieën voor de Heere, en riep uit de diepte van mijn

benauwdheden: Och Heere! hoor toch mijn stem, en verberg Uw aangezicht niet voor mij, Heere, wijs mij Uw weg, en geleid mij op de rechte baan, om mijner vijanden wil; hoe lang zult U mij vergeten! O, hoe lang verbergt U Uw aangezicht voor mij, hoe lang zal ik raadslagen voornemen in mijn ziel, droefenis in mijn hart! Keer U tot mij, o Heere, en red mijn ziel; help mij om Uwer goedheid en om Uwer genade wil verlicht mijn ogen, opdat mijn vijanden over mij niet roemen; want zij zijn mij te machtig geworden. Hierbij weet ik dat U lust aan mij hebt, dat mijn vijand over mij niet zal juichen. Verhoor mij, o Heere! om Uws naams wil, opdat ik Uw lof vertel in de poorten van de dochter van Sion, dat ik vrolijk en verblijd ben over Uw hulp, Amen! De 10e april 1765 kwam Samuel Jakob Hanau weer bij mij, om te horen of mijn voornemen, om weg te reizen, nog vastgesteld bleef; hij vermaande mij met de bewegelijkste woorden; hij stelde mij weer al de versmadingsen en verachting voor, die hem om mijnentwil waren overgekomen; “en,” zei hij, “waar zult u weer zulk een plaats vinden om dergelijke vergenoegingen en verkwikkingen te genieten?” als ook, dat hij onmogelijk kon begrijpen, hoe het kwam, dat ik zo vast bij mijn besluit bleef, om van Arnhem weg te reizen. Hierop antwoordde ik hem, dat, het laatste betreffende, ik zelf moest toestaan, dat ik veel goeds, ja overvloedig boven verdienste ontvangen had, waardoor ik mij zeer verplicht vond, bijzondere dankbetuiging aan hem te doen; dat ik mij ook met geen mogelijkheid kon voorstellen, om verder een zo vergenoegd leven te hebben; maar dat van de zijde van God en door Zijn wonderlijke Voorzienigheid zulks en nog meer mogelijk was, dan in enige van de schepselen macht is. “Hij alleen,” vervolgde ik, “is machtig mij te begenadigen, te troosten, te verlustigen en te vervrolijken. Wie zou hebben kunnen denken van Jozef, toen hij door zijn broeders uit vijandschap als slaaf verkocht werd: die man zal God groot maken? Wie zou hebben kunnen denken van Jakob, toen hij, uit vrees voor zijn broeder Ezau, de vlucht nam, over de Jordaan trok, en niet dan een staf in de hand had: die man zal met twee heiren wederkeren? Ja, wie had kunnen denken van David, toen hij de schapen van zijn vader op het veld weidde: hij zal de kroon en scepter over Israël bezitten, en van alle vervolgingen gered worden. Zie, geliefde vriend! zo wonderlijk zijn Gods wegen! en Hij doet op zijn tijd alles, wat Hem behaagt en de mens het meest tot nut dient; daarom is mijn hoop en mijn vertrouwen alleen op de Heere, dat Hij ook verder mij niet zal verlaten, en dat Hij Zijn ogen op mij zal houden. En wat aangaat, dat u zovele versmaadheden en bespottingen om mijnentwil hebt doorgestaan en geleden van Salomon Cohen en zijn aanhang, is mij zeker tot de grootste verwondering geweest, en nog; maar dit is insgelijks waar, dat zulks uit uw blote menselijke natuur, uit vlees en bloed niet is voortgekomen of geschied. O mijn geliefde en getrouwe vriend! denk toch niet, dat u door uw eigen kracht daartoe zou bewogen zijn, en nog veel minder, om alle verachtingen om mijnentwil te verdragen; want natuurlijkerwijze was u mij even zo tot een vijand geweest, die mijn vervolging en uitroeiing gezocht, en er naar gedorst had, zoals de anderen; maar de God van Israël, Die nimmer sluimert noch slaapt, heeft, naar Zijn onuitsprekelijke barmhartigheid en genade, uw gemoed daartoe opgewekt, gesterkt en bekwaam gemaakt, om voor mij te strijden en hen te overwinnen, Hierom moet ik zulk een weldaad, die op zichzelf goed en voortreffelijk is, niet aan u toeschrijven of verder mijn vertrouwen op u stellen; want dat doende zou mij zeker en buiten twijfel treffen die verschrikkelijke vloek, welken de Profeet Jeremia beschrijft cap. 17: 5: *Vervloekt is de man, die op een mens vertrouwt en vlees tot zijn arm stelt, en wiens hart van de Heere afwijkt!* Maar mijn vertrouwen is op de levende God, en dan heb ik Zijn uitgesproken zegen te verwachten, vers 7: 8: *Gezegend daarentegen is de man, die op de Heere vertrouwt, en wiens vertrouwen de Heere is! want hij zal zijn als een boom,*

die aan het water geplant is, die zijn wortelen uitschiet aan een rivier en gevoelt het niet wanneer er een hitte komt, maar zijn loof blijft groen; en in een jaar van droogte zorgt hij niet, en houdt niet op van vrucht te dragen.”

Aldus heb ik de tijd met hem in gesprek doorgebracht, omtrent twee uren lang, en toen hij bemerkte, dat alle zijn voorstelling en bewegelijke woorden niets op mij vermochten, maar dat het bij mij vastgesteld en besloten was, weg te reizen, is de eerste liefde verkoeld en veranderd in vijandschap. “Och,” zei hij, “ik wenste, dat ik u in mijn hele leven niet gekend, noch met mijn ogen aanschouwd had! Hoe zullen mijn vijanden zich nu verheugen en roemen dat zij overmogen en over mij triomferen! ik zal mijn ogen tegen hen niet kunnen opheffen!” en hij ging toornig van mij weg.

§ 6

Enige dagen hierna vertrok ik van Arnhem. Ik zal mij niet ophouden met een verhaal, hoe mijn gemoed in die tijd gesteld was, en hoe ik te strijden had niet mijn boos hart, het mocht de geëerde lezer te veel tijd benemen; alleen zal ik kortelijk als met de vinger aanwijzen. Na mijn aangenomen reis, ontstond er in mijn boos hart een vleselijke geerlijkheid; ik maakte het even zo als het oude murmurende volk van Israël, hetwelk, hoewel gespijsd met manna, echter weende en murmureerde tegen God, Num. 11: 5, 6: *Wij gedenken aan de vissen*, enz. Zo dacht ik ook aan de onuitsprekelijke verkwikkingen, die ik te Arnhem genoten en nu verlaten had, en dat zo moedwillig, hoewel er nog geen mens was, die mij jaagde, maar wel het tegendeel; ik wilde dus gaarne weer naar Egypte (ik meen naar Arnhem) wederkeren, waarover ik ook aan Samuël Jakob Hanau enige brieven schreef, in verwachting dat hij mij weer in liefde zou opnemen; maar mijn hoop werd teleurgesteld, en mijn verwachting was tevergeefs; zijn toorn was in hem brandende gebleven, omdat ik in het eerst zijn voorstellen en dringende woorden verworpen had.

De 13e mei 1765 arriveerde ik te Wezel, en werd daar weer Rabbijn; ik bracht, daar zijnde, wederom mijn tijd door met het onderzoeken van de Bijbel, en hier waren het voor mij de bitterste tijden, die ik had ontmoet sedert de 6e mei 1762, toen de genadehand van de grote Ontfermer aan mijn ziel gelegd werd. Aan de ene zijde beschuldigde mij mijn geweten en joeg mij in de engte, dat ik met mijn uitwendige werken Christus voor de mensen verloochende; de schrikkelijke woorden van de Heere Jezus, en het zware oordeel, hetwelk diegenen te verwachten hebben, die Hem voor de mensen verloochenen, Matt. 10: 33: *Wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader Die in de hemelen is*, waren mij als een knagende worm; en aan de andere zijde werd ik op nieuw gekweld met de strijdigheden, welke mijn boos hart mij weer uit het Evangelie voorriep; en bijzonder was dit het voorwerp van mijn redeneringen, tot welk een Kerkgenootschap ik mij wenden zou; de satan begon hier mij te ziften als de tarwe; hij herinnerde mij het gesprek, gehouden met de Priesters in het jaagschip, en hun waarschuwing, zoals ook hun beloften (zie boven bl. 113), terwijl hij deze waarschuwing bevestigde met de woorden van de Rabbijn (zie boven bl. 91), om kort te gaan, de duivel bracht het zo verre, dat ik wegens mijn redeneringen diep in zijn netten verviel, die hij tegen mij had gesteld, om mij te vangen, zodat mijn boos hart begon te hoereren naar de Priesters, met welke ik het gesprek in het jaagschip had gehad; denkende dat hun getrouwe waarschuwing de waarheid moest behelzen, omdat de Rabbijn mij insgelijks gezegd had, dat hij vreesde en bezorgd was, dat de Christenen hem niet zouden geloven, en niet vertrouwen, dat het hem inderdaad om zijn zaligheid te doen was;

maar hem insgelijk houden voor een bedrieger, omdat zij reeds zovele malen door de Joden bedrogen waren. Daarom dacht ik, omdat hun en zijn woorden in dit stuk overeenstemden, dat deze waarheid moesten behelzen, en dat zulk een algemeen vooroordeel bij de Luthersen en Hervormden tegen de Joden, welke hun godsdienst willen aannemen, zeker plaats moest hebben. Wat stond mij nu te doen? Keerde ik mij nu tot de Luthersen of tot de Hervormden (daar ik nog geenszins verzekerd ben, welke van die godsdiensten de ware of de rechte is), en ik in het vervolg ondervond, dat zij mij de waarheid gezegd hadden, ach! wat ving ik dan aan? Was het niet het voordeligst, dat ik mij vervoegde tot de Roomsgezinden, en mij aan hen openbaarde? Daar ik immers hun getrouwheid en liefde ondervonden heb, die zij betuigen tegen zulke Joden, welke hun godsdienst willen omhelzen. Hoe verheugd toch waren de Priesters in mijn stad, toen zij mijn voornemen hoorden, en welke moeite hebben zij niet aangewend, dat ik mijn kind weer verkreeg (zie bl. 67-69)! en zo heb ik het voor de tweede keer ondervonden van de Priesters in het jaagschip; wat hebben zij mij niet al beloofd! Mogelijk, dacht ik, indien ik hun godsdienst omhels, zullen zij, door de macht die zij hebben, mijn kind mij weer bezorgen, hetwelk voor mij onmogelijk te hopen of te verwachten is, zo ik de Lutherse of de Hervormde omhels, daar in mijn land, en bijzonder in mijn stad, het bestuur in de handen van de Roomsgezinden is.

Aldus kwam weer het vaderlijke hart in mij op; de vaderlijke genegenheden werden in mij opgewekt, van welke ik een lange tijd niets gevoeld had, en die als vergeten waren geweest. Door deze bedroefde redeneringen kwam het eindelijk zo ver, dat ik de 26e juli 1765 een uitvoerige brief opstelde aan de Bisschop te Keulen aan de Rijn, waarin ik hem mijn voornemens en begeerte openbaarde, en daarbij met de eerste post antwoord van hem verzocht; maar zoals ik deze brief wilde verzegelen, begon mijn hand zodanig te beven en te trillen, dat mij zegel en lak uit de handen vielen, en ik moest, wegens de onuitsprekelijke benauwdheid, die mij daarbij was overvallen, uitroepen: *Och Heere! wat wilt Gij, dat ik doen zal?* De satan dreef mij zeer sterk, dat ik maar de brief moest verzegelen, en deze op de post bezorgen; maar het was mij onmogelijk; want zodra ik ondernam, om het lak wederom in mijn hand te nemen, begon ik als te voren te beven, en mijn benauwdheid werd vergroot. Dat was een strijd en een worsteling in mijn gemoed! ik wist niet, wat ik met de brief zou aanvangen. Eindelijk deed ik wat ik kon, om alle mijn krachten te verzamelen, mijn benauwdheden te overwinnen, en toch de brief te verzegelen; maar zoals ik het lak aan het licht vloeibaar maakte, viel mij zoveel van het brandende lak op mijn hand, dat ik het uit mijn hand moest werpen. Toen kon ik klaar zien en ik had een genoegzame proef en ordervinding, dat het de wil van de Heere niet was, om deze brief te verzenden, en mijn benauwdheid deed mij weer uitroepen: "Heere! wat zal ik doen? O, hoe lang zal ik in mijn beroerde benauwdheden blijven!" Ik nam de brief en sloot hem ter bewaring in mijn koffer.

De volgende dag, namelijk de 27e juli, was het Sabhath, en toen wij volgens gewoonte in de Synagoge waren, kwamen daarin twee Christenen (zijnde Joodse Zendelingen, welke jaarlijksch van Halle door het Joden-Instituut worden uitgezonden, om met alle vlijt het arme volk, ik meen de Joden, te bekeren, met hen te redetwisten, en hun blindheid en verkeerdheid voor ogen te stellen, waarover ik mij niet zal uitbreiden alzo het een zaak is, die genoegzaam, in het bijzonder bij de Luthersche gemeente, bekend is). Ik, niet wetende welke mensen dit waren, moest mij zeer over hen verwonderen; want zij stonden zo aandachtig om aan te horen, hetgeene uit de Zepher Tora, d. i. het boek van de rol, door de voorganger werd voorgelezen, dat ik met mij zelf redeneerde, of zij niet wel de Hebreeuwse taal verstonden; zij bleven zo nog in de Synagoge, tot dat al de plechtigheden en het gebed verricht waren; en zoals wij uit de

Synagoge begonnen te gaan, raken deze Zendelingen de Joden aan, en vermaanden hen er getrouw, met de eigen woorden van de Profeet Jesaja, elke op die tijd in de Synagoge waren gelezen, uit cap. 1: 14, 15. *Uw nieuwe maanden en gezette hoogtijden haat Mijn ziel, zij zijn Mij tot een last; Ik ben moede geworden die te dragen. En als gijlieden uw handen uitbreidt, verberg ik Mijn ogen voor u; ook wanneer gij het gebed vermenigvuldigt, hoor ik niet: want uw handen zijn vol bloed.*

Met grote ontsteltenis en verwondering hoorde ik zulk een getrouwe en Godvruchtige bestraffing en vermaning, en dat uit de mond van een Christen, zo gegrond op het Woord van God; het scheen mij iets onbegrijpelijks, en om de waarheid te zeggen, ik dacht, dat het onmogelijk was, dat deze geboren Christenen waren; want hoe zouden zij anders de Hebreeuwse taal zo machtig zijn? Zij moeten zeker, dacht ik, voorheen Joden zijn geweest, die vervolgens door overtuiging Christenen zijn geworden; nochtans was het mij onbekend, tot welk kerkgenootschap zij behoorden. Mijn gemoed werd opgewekt; ik overlegde hoe ik een bijzondere gelegenheid mocht vinden, om met hen te spreken.

Mijn arme broederen, deze getrouwe waarschuwing en vermaning van de Zendelingen horende, begonnen te spotten en te lachen, zoals de algemene gewoonte van de Joden is, hetwelk mij grote smart in mijn ziel veroorzaakte. Ik vermaande mijn arme broeders zeggende: “Vrienden, het is geen kunst, iemand te bespotten en te belachen, zonder dat ik hem bij zijn aangevoerde van het verkeerde overtuige en hem heb overwonnen.” Daarop keerde ik mij tot de Zendelingen en zei: “Het is waarheid, dat de Profeet Jesaja met bovengemelde woorden Israël, hetwelk in die tijd zeer boos, en van God afgeweken was, heeft bestraft; maar het is insgelijks waar, en dient tot opwekking en troost, hetgeen de Profeet in het volgende 18de vs., in de naam van de Heere, aan Israël ter bemoediging heeft gezegd, luidende: *“Komt dan, en laat ons samen rechten, zegt de Heere: al waren uw zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw, al waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol”*; zo getuigt insgelijks Mozes, die grote Profeet, Deut. 4: 29-31. Mijn broeders ziende, dat ik mij met hen in gesprek inwikkelde, werden toornig op mij, gingen allen weg, en ik alleen bleef staan. Hierop gaven de Zendelingen mij te kennen, dat zij begeerte hadden om tot mij te komen, en over de waarheden te handelen. Ik antwoordde, dat mij dit zeer aangenaam zonde zijn; maar dat het bij mij aan huis te komen, bij mijn broederen te veel nadenken zou verwekken; waarom ik verzocht of zij in de namiddag wilden komen in de Nederstraat, in no. 13, bij meester Cros, omdat ik alsdan gelegenheid zou zoeken, om hen daar te ontmoeten. Zij bewilligden mijn voorstel, en de afspraak was gemaakt, zonder dat iemand zulks wist.

Ik ging naar huis; de huisgenoten morden, en gedurende de maaltijd kreeg ik meer dan één zuur gezicht, zodat mij daardoor de lust tot eten verging; ten laatste moest het bij hen uitbarsten; zij bestraften mij, dat ik de Minim gehoor verleend en mij met hen in gesprek had ingelaten, “want,” zeiden zij, “het zijn schadelijke mensen, die zo wat omzwerven in de wereld, om te zien, of zij ons Joden met hun redetwisten kunnen in de war brengen; wij kennen deze en weten welke mensen het zijn; in het begin is, zo het schijnt, hun aanspraak en vermaning zeer getrouw en aangenaam om te horen, hetwelk zij, door hun listen, zeer wel weten te schikken; als men zich met hen in samspraak inlaat, stellen zij zodanige strikvragen voor, dat men niet gemakkelijk van hen kan ontslagen worden; en eindelijk komen zij voor de dag met Jischo Hanotzre den Tolui, d.i. met Jezus de Nazarener, de opgehangene, en willen ons wijsmaken, dat die de Moschiach, welke wij nog verwachten, reeds is, en dat men alleen door in Hem te geloven de zaligheid te verwachten heeft en van niets anders, hetwelk men zonder lachen niet kan aanhoren.” Ik vreesde hun bestraffing te beant-

woorden, en zweeg derhalve, terwijl ik maar wenste, dat de maaltijd geëindigd werd, opdat ik gelegenheid mocht hebben, om, volgens de afspraak, met genoemde Zendelingen in gezelschap te komen, maar ik moest met smart de tijd verbeiden, totdat na het eindigen van de maaltijd het gebed verricht was.

Ik vervoegde mij dan met voorzichtigheid in de Nederstraat, in no. 13, bij bovengemelde meester, en verzocht aan de waardin, om mij een kamer voor enige uren tot mijn dienst af te staan, omdat, zei ik, hier enigen personen zouden komen, met welke ik gaarne alleen wilde spreken, en dat ik haar de volgende dag daarvoor tot genoegen zou betalen, also heden, omdat het Sabbat was, de betaling niet mocht geschieden. Zij antwoordde mij: “Jawel, Rabbijn! zeer gaarne; mijn kamer is tot uw dienst.” Ik verzocht haar koffie gereed te maken, en die in de kamer te brengen. Eindelijk kwam er één van de Zendelingen, en wij dronken tesamen de koffie, maar ik liet aan hem niet het minste blijken, dat er enige opwekking of overtuiging in mij plaats had, maar ik gaf mij een ander voorkomen en hield mij zeer stijf voor hem, Mijn voornemen was, om alle mijn zwaarigheden, welke mij mijn boos hart en duister verstand opwierpen, en die mij een geruime tijd zo zeer gekweld hadden, hem voor te leggen, en hem daarmee te overwinnen, indien hij mij deze niet volkomen beantwoordde. zijn eerste aanspraak was uit Dan. 9: 24, 25, om daarmee te bewijzen, dat de Messias reeds moest gekomen zijn, omdat de tijd, daar bepaald, reeds lang voorbij was, dat Jezus van Nazareth het beloofde vrouwenzaad was, die de slang de kop zou vermorselen, volgens Gen. 3: 15, en dat Hij dus de ware Messias was, die de gerechtigheid en de verzoening had teweeg gebracht door Zijn bitter lijden en sterven, zo als de Profeet Jesaja, cap. 53, door Gods geest voorzegt heeft.

Ik antwoordde hem: “Dit is haastig, mijnheer! u schijnt een dikke en harde boom met een slag te willen nederslaan, of deze met een enige hand van zijn diepe wortels te ontwortelen, en ik denk, dat het geen van beide te doen is; en ten tweede: mijn vriend gelieft het begin te maken met zulk een stof, die in zulk een korte tijd, als wij hebben, niet kan afgehandeld worden. Kan UEd. mij uit de Bijbel (want van andere schrijvers wil ik niets weten: ik heb een te ongelovig hart, om mijn vertrouwen op hen te stellen) bewijzen, wanneer de zeventig weken haar begin hebben genomen, en dan overtuigend aantonen, wanneer deze haar vervulling hebben gehad? Dat wij daarom de weinige tijd, die wij hebben, ons niet laten ontglijden, maar deze liever daarmee doorbrengen, om eenvoudig uit het Woord van God te spreken, zonder dat wij nodig hebben, ons hoofd met uitgebreide rekening te breken.” Hierop kreeg hij twee boeken uit zijn zak, namelijk het O. Testament in het Hebreeuws en het Nieuwe Testament in het Hoogduits, en legde deze op de tafel neer, zeggende: “Dit, namelijk het O. Testament, is het boek van de voorzeggingen, en dat, namelijk het N. Testament, is het boek van de vervulling, zodat deze beide het Woord van God en de waarheid zijn, en op deze grond zullen wil bouwen; bent u daarmee tevreden?” Ik antwoordde: Wat het O. Testament betreft: ja; maar het Nieuwe Testament betreffende, kan ik zulks onmogelijk voor waarheid en een Goddelijk boek erkennen, omdat het op vele plaatsen, waar het zich op het O. Testament beroept, daarmee niet overeenstemt, maar ook spreekt het zichzelf tegen, want ieder Evangelist beschrijft de Evangelische geschiedenis op een andere wijze, en hoe kan ik zulk een boek voor waarheid en voor een Goddelijk boek erkennen, omdat toch het eerste kenteken is, de overeenstemming; overigens zijn er zo veel Evangelien in de wereld: de Roomsgezinden hebben er één opgesteld naar hun zin, en zoals het hun heeft behaagd; de Lutherse hebben wederom een ander; de Hervormden wederom een ander, en zo vervolgens. Wie onder hen heeft nu het rechte? Vraag ik aan een Roomsgezinde, die zal zonder twijfel zeggen: dat het zijne het rechte is, en zo zal ieder het zijn voor het rechte willen doen doorgaan.”

(Hier moest, zoals de lezer kan zien, mijn verkeerd begrip, dat ik van het Evangelie gevormd had (zie bl. 125), uitspreken; want wegens de vele zwaarigheden, die mijn boos hart daarin had opgeworpen, ben ik door mijn vernederingen zo ver in mijn gedachten vervallen en verzonken, dat ik geloofde, dat ieder Christelijk Kerkgenootschap een bijzonder Evangelie had, omdat er naar mijn begrip, als dit niet zo was, slechts één Kerkgenootschap zou zijn).

Hij gaf mij ten antwoord: “Betreffende dit laatstgemelde, kan ik wel zien en bemerken, dat zulks ontstaat door verkeerde, inbeeldingen, welke haar oorsprong moeten hebben uit menigvuldige redeneringen, waarbij dan de duivel zich eindelijk voegt, en zoekt wijs te maken, alsof zulks waarheid was; hij is een duizendkunstenaar, het is hem even veel, welk middel hij gebruikt, om de mens te verblinden, en deze, al ware het met verkeerde en ongerijmde veroordeelen, in zijn net te verstrikken en te vangen; maar,” vervolgde hij, “ik moet mij over uw eenvoudigheid verwonderen, maar ik verzeker u in waarheid, dat in de hele wereld, onder al de godsdiensten, die de naam van Christelijke dragen, niet meer dan een enig overeenstemmend Evangelie is, en het komt er maar op aan, welke godsdienst de rechte en ware zin des Geestes van het Evangelie heeft. En wat het eerste, de schijnstrijdigheden betreft, die u daarin voorkomen, het is wel zo dat er zich zulke zwaarigheden opdoen, en die in het begin zich schijnen te vertonen als Enaks kinderen, die, wegens hun ongemene grootte, niet zijn te overwinnen, maar alle zulke zwaarigheden zijn zeer wel te beantwoorden. Ei, Rabbijn; ik ben zeer begerig, om enige daarvan van u aan te horen, die u zich verbeeldt, en u voor ogen staan, als de zwaarste en onoverkomelijkste te zijn.” Hier had ik, geliefde lezer! een ruim en breed veld, indien ik al de door mij aan hem voorgestelde zwaarigheden wilde beschrijven, met bijvoeging van de uitgebreide antwoorden, door hem op deze gegeven; maar dit zou dit boek te veel doen uitdijen, het is alreeds meer vergroot, dan ik mij had voorgesteld, omdat ik nog veel te beschrijven heb van de wonderlijke leiding van God, en wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft, hetwelk toch alleen mijn doelwit is; daarom zal ik zulk een uitbreiding verkorten, en de geliefde lezer de tijd daarmede niet benemen; het zal genoeg zijn te zeggen, dat wij tesamen drie uren in gesprek waren, en dat ik daarbij mijn oogmerk bereikte, om mijn boos hart voor hem uit te schudden, en de grootste zwaarigheden, met welke ik lange tijd was gekweld geweest, aan hem voor te dragen. Enige daarvan heeft hij mij voortreffelijk beantwoord, zo, dat ik aan deze mijn toestemming geven, en ze met ja en amen van harte moest beantwoorden, hoewel niet alle; want er waren enige daaronder, met welker beantwoording ik mij niet konden verenigen, noch die toestemmen, en zo is onze tijd verstreken en tekort geworden, om al de zwaarigheden te beantwoorden; nochtans is het niet zonder zegen gebleven.

De volgende dag ben ik weer met hem in datzelfde huis tezamen gekomen, maar de tijd van ons gesprek was weer te kort. Hij sprak mij zeer getrouw aan, en vermaande mij ernstig, dat ik toch aan mijn arme ziel zou denken, en dat deze niet anders dan alleen in en door de Heere Jezus kon behouden worden; maar mijn mond was gesloten, en mijn boos hart wilde niet bukken, om mij aan hem te openbaren; er ontstond een inwendige vrees in mij, waardoor ik belet werd, zulk een geheim aan hem toe te vertrouwen. Het schijnt, hoewel ik mij voor hem nog zo bedekt gehouden had, dat hij echter iets van mijn inwendige overtuiging moet gemerkt hebben. Hij nam afscheid van mij, met toewensing van Ps. 82: 5: *De Heere zal u zegenenen uit Sion, en gij zult het goede Jeruzalem aanschouwen al de dagen uws levens.*

Ik ging in de grootste verwondering, maar meer bedroefd, van hem weg; mijn geweten beschuldigde mij wegens de voortreffelijke gelegenheid die ik hier had gehad om mij aan hem te openbaren, en dat ik niet alleen zulks niet gedaan had, maar dat ik nog

daarenboven met mijn mond Christus had verloochend. Dus werd ik weer in benauwdheid gedreven, denkende: nu is alles verloren, hiervoor is geen vergeving bij God te verkrijgen; bij al de overtuigingen van mijn gemoed, nog zo verhard tegen God en Christus te blijven! Ik moest in mijn vertwijfelende benauwdheid klagen! “Zal ook voor deze zonde bij U, o Heere Jezus! balsem zijn te vinden, tot genezing van mijn ziel?” Ik wendde alle moeite aan, om te zien op alle straten, of ik die Zendelingen weer mocht ontmoeten, maar kon mijn begeerte en hoop niet bereiken; ik bleef in mijn benauwdheid zonder troost: alle hoop was bij mij verloren, denkende: zou Jezus zulk een booswicht, als ik ben, nog willen aannemen en hem genadig zijn? o, dat is onmogelijk!

De 4e augustus kwamen er te Wezel twee omreizende Joden die zich bij mij vervoegden, verzoekende, dat ik voor hen bij de Parnassyn een woord ten goede zou spreken. Ik kon terstond bemerken, zo aan hun kleding als spreektrant, dat zij uit mijn land moesten zijn. Ik vroeg hun, maar zeer voorzichtig, eerst over verscheidene steden in Hongarije of zij daarin waren geweest? waarop zij toestemmend antwoordden. Vervolgens kwam ik, met uitgezochte redenen door omwegen zo ver, dat ik hun vroeg, of zij ook in Neuchatel, gelegen bij de rivier de Vaag, waren geweest? (Ik hield mij vreemd van hen, zoals eertijds Jozef, toen hij met zijn broederen sprak). Zij beantwoordde dit ook met ja. Om kort te gaan, wij kwamen zo ver in samenspraak, dat zij mij verhaalden de bedroefde en schrikkelijke zaken, welke in die stad voor enige jaren met Rabbijn Salomon Duitsch waren voorgevallen en dat zij bij Salomon Cohen (die mijn schoonvader is) op Sabbat gegeten hadden. Denk zelf, geliefde lezer! hoe mijn gemoed op die tijd moet gesteld geweest zijn! Maar ik maakte mij sterk en vroeg hun verder hoe het dan daarmede was afgelopen, en hoe het ging met zijn vrouw? Het moet toch, zei ik, haar bitter zijn! Zij antwoordden mij: wat het eerste betreft, kunnen wij niet zeker weten waar hij beland is. Hij, die Raschang, die booswicht, is gebannen en vervolgd geworden tot de dood toe, zoals hij verdiend had. Mogelijk is hij reeds gestorven of heeft zichzelf uit wanhoop verdrongen. (Ik dacht ondertussen bij mijzelf: indien u te Arnhem of Amsterdam komt, en daar de één of ander ontmoet, die kennis aan mij heeft, zo zult u betere narichten van mij ontvangen, en u zult dan beseffen, met wie u nu spreekt). “En”, zeiden zij, “wat zijn vrouw aangaat, het gaat haar zeer wel en zij is wederom aan een andere man getrouwd”.

Is het u niet licht te beseffen, geliefde lezer! dat mij het aanhoren van zulke woorden vurige pijlen in mijn natuurlijk en zwak hart zijn geweest? Ik wilde hen gaarne verder gevraagd hebben naar mijn geliefd kindje, of het nog leefde, enz.; maar mijn vaderlijk hart werd bevend en zodanig aangedaan, dat ik mij niet langer kon inhouden, of mijn tranen voor hen verbergen, daarom moest ik mij haasten, om in een bijzondere kamer mijn vaderlijk hart, hetwelk als met een schroef was tesamen gedrukt, in tranen te ontlasten, zoals eertijds Jozef, Gen. 43: 30. *En Jozef haastte zich, want zijn ingewand ontstak jegens zijn broeder, en hij zocht te wenen; en hij ging in de kamer en weende daar;* welk geval van het mijn hierin onderscheiden was, dat Jozefs tranen voortvloeiden meer uit blijdschap, daar hij, zijn broeder Benjamin, naar welke ongetwijfeld zijn broederlijke begeerte reeds vele jaren zal gehongerd en gedorst hebben, op deze tijd voor ogen hebbende, hierin zijn wens verkreeg; maar bij mij was 't het tegendeel. Ik, weer uit mijn kamer komende, moest alle krachten inspannen, om de ware gesteldheid van mijn aangezicht voor hen te verbergen, en mij voor hen vrolijk en welgemoed te vertonen, opdat zij aan mij niets bemerken konden. O! dat is de grootste kwelling, die te bedenken is, zijn inwendige smarten en droefheden niet alleen te verbergen, maar nog daarenboven met een lustig en vrolijk aangezicht voor de mensen te moeten verschijnen. Hierom zocht ik gelegenheid, om hen met weinige

woorden van mij weg te zenden, zeggende, dat ik nog die avond met de Parnassyn hoopte te spreken tot hun voordeel, en dat zij dan op morgen tot hem zelf konden gaan. Zij bedankten mij, en gingen naar hun herberg.

Van die tijd af werd het wederom zo duister voor mijn gemoed, en daarbij zo moedeloos, dat ik buiten staat was, om een capittel, zo min in het Nieuwe als in het Oude Testament, met aandacht te kunnen lezen; want zodra als ik mij daartoe wilde schicken, werden mijn gedachten verstrooid, door de smarten en kwellingen, die in mijn vaderlijk hart telkens vernieuwd en verwekt werden. Welke pogingen en worstelingen ik ook in het werk stelde, om mij zelf te verloochenen, het kon mij niets helpen, vermits ieder ogenblik, wanneer ik deze meende vergeten te hebben, de vijand weer aan de deur van mijn hart klopte, en mij toeriep: hoe kunt, hoe zult u dat lieve kind vergeten? enz. Ik zocht mij te verstrooien met dagelijks op het aangename plein te wandelen; maar ik kon mijn gekneusd en bedroefd hart niet thuis laten, ik droeg het met mij, en bracht het ook weer naar mijn woning terug, ja dikwijls bedroefder dan ik het meegenomen had.

Het gebeurde op zekere dag bij mijn wandelen onder het geboomte, dat mij daar ontmoette een heer, die insgelijks daar wandelde, met zijn kleindochtertje aan zijn rechterhand; dit dochttertje geleek en kwam mij voor in haar wezen en aangezicht even als mijn kindje, waarop mijn vaderlijk hart in die tijd weer in tranen moest uitbreken, maar het was er hier geen plaats toe wegens de mensen, die mij ogenblikkelijk ontmoeten; derhalve besloot ik, naar mijn woning te gaan. Op de weg daarheen moest ik een schildwacht passeren; de soldaat, op zijn post staande, groette mij en zei: “Schaloom, d.i. Vrede, Rabbijn! bent u nog gezond?” Ik antwoordde hem: “Ja,” en vroeg hem: vanwaar hij mij kende. Hij antwoordde mij, dat hij in de Nederstraat, no. 13, in het kwartier lag, waar ik, niet lang geleden, met de Zendeling in de kamer in samenspraak was geweest, en dat hij gedurende dat gesprek aan de deur gestaan en onze redetwist met grote verwondering had aangehoord; en wel inzonderheid was het hem verwonderlijk en onbegrijpelijk, dat een Joods Rabbijn in het Nieuwe Testament zo ervaren was. “Ei, Rabbijn!” zei hij, “wat dunkt u van Jezus de Nazaréner, is Hij de ware Messias niet geweest?” Deze woorden verschrikten mij zeer, en verwekten een nieuwe vrees in mijn versaagd hart, denkende: indien de Joden gewaar worden, dat ik in het verborgene en in de eenzaamheid bij de Zendeling ben geweest, wat zullen zij daarvan moeten denken? u dacht, dat zulks in het geheim was geschied, en het is reeds genoegzaam openbaar; en uit mensenvrees, die mij op deze tijd beheerste, zocht ik een uitvlucht door Christus met mijn mond te verloochenen, en het Evangelie te verkleinen. (Ach! zo is het met onze menselijke gebrekkigheid, welker sterkte enkel zwakheid is; en wee ons, zo wij in de tijd van de verzoeking de tegenwoordigheid van de Heere Jezus missen: zo Hij ons dan Zijn genadehand niet toereikt en ons te hulp komt, kan ons iedere kleinigheid te gronde werpen; en zo Hij ons niet ondersteunt, is iedere verzoeking in staat, om ons weg te voeren, al ware het een zwakke dienstmaagd of een soldaat). Ik zei daarom tot hem: “Het is waar, ik heb het Nieuwe Testament gelezen, maar het is zo onverstaanbaar, ja het wedersprekt zich op vele plaatsen; ieder Evangelist beschrijft de zaken op een andere wijze,” enz. Ik kwam eindelijk zo ver met hem, dat ik hem vroeg, of er geen verklaringen over het Nieuwe Testament te bekomen waren. Hij antwoordde: “Ja, die zijn er vele in de wereld, en inzonderheid de voortreffelijke boeken van de godzalige en hooggeleerde heer Lampe, in zes banden, over het Genadeverbond; en Mels, in twee banden, over de Zeven Donderstemmen.” Hierop gaf ik hem enig geld tot een verering, en ging met verwondering van hem weg; want mij schoot te binnen, hoe wonderlijk ik door de Voorzienigheid Gods de eerste keer aan het Evangelie was gekomen; een soldaat moest denken en voornemens zijn

een Joodse Rabbijn te bedriegen (Zie bl. 89), en nu moest ik weer door een soldaat (wegens de voormelde merkwaardigheid) aanleiding en onderricht bekomen omtrent zulke boeken, die over het Evangelie, en ter verklaring daarvan schrijven; is dat niet wonderlijk!

Mijn begeerte en mijn ijver, om zulke boeken slechts te zien, was zo groot, dat het mij onmogelijk was naar huis te gaan, maar ik moest eerst gaan naar het huis van de heer Bredo, Boekverkoper, en daar naar bovengemelde boeken vragen, of deze bij hem te bekomen waren. In zijn winkel komende, vond ik daar zijn dochter, en stelde haar mijn vraag voor; zij antwoordde: “Ik weet het niet;” en liep daarop tot haar vader, om het aan hem te vragen, en bracht mij tot antwoord, dat hij tegenwoordig niet daarvan voorzien was, maar dat haar vader daarom zou schrijven. Ik ging daarop van haar weg, en alzo het mij onmogelijk was met lege handen naar huis te gaan, besloot ik liever alle mogelijke vlijt aan te wenden, om gemelde boeken te bekomen; daarom ging ik bij een andere Boekverkoper, namelijk de heer Redir, en daar verkreeg ik voor goede betaling de begeerde boeken. Deze in mijn macht hebbende, maakte ik ook een begin met het lezen daarvan; ik had ook vergenoeging daarin met zegen, maar zij voldeden niet aan mijn begeerte; want ten eerste waren zij mij te zeer uitgebreid, en benamen mij veel tijd, en ten andere was ik begerig, een korte verklaring over het Nieuwe Testament te hebben, en wel van vers tot vers voortgaande, inzonderheid wegens de zwaarigheden, die mij overgebleven waren, welke mij de Zendeling niet tot volkomen genoegen had beantwoord, en die mij nog tot een steen des aanstoets waren.

Na enige dagen zond bovengemelde Boekverkoper Bredo zijn dienstmaagd tot mij, die mij boodschapte, dat haar heer nu de boeken, naar welke ik had gevraagd, ontvangen had. Ik liet hem door dezelfde boodschapster zeggen, dat ik reeds van die boeken voorzien was. (Ik zou mij, geliefde lezer! over dit stuk niet uitbreiden noch melden, welk een aanstotelijke ontmoeting mij dit was, maar ik ben genoodzaakt, er kortelijk, met voorbijgaan van vele omstandigheden, iets van te zeggen, vermits ik daardoor weer in bedroefde benauwdheid en in een vervaarlijke toestand werd gedreven, en dat over zulk een kleinigheid, als hierna volgt).

Ik zat bij de Parnassyn aan tafel, en ziet daar kwam gerechtsdienaar aan huis, om mij aan te zeggen, dat ik op het Stadhuis moest verschijnen, omdat de Boekverkoper Bredo mij bij de Heeren van het Gerecht aangeklaagd had. De parssyn was zeer verwonderd, zoals gemakkelijk te denken is, en vroeg mij: wat ik met de heer Bredo uit te staan had? maar ik was zo ontsteld, wegens de schrik over dit onverwacht voorval, dat ik niet in staat was, hem zijn vraag te beantwoorden; echter zei ik met mijn verschrikt hart: “Ik weet niet wat Bredo van mij hebben wil!” De Parnassyn wilde met mij naar het Stadhuis gaan om te horen wat er voorviel, en om, als het nodig was, voor mij een woord ten goede te spreken bij de Heren; maar zulk een aanbieding stond mij nog te minder aan, en diende, om mijn schrik te vergroten; de vijand begon te werken en mij weer in de engte te jagen, omdat ik dacht: nu is het gedaan; indien de Parnassyn en de andere Joden horen, dat ik naar zulke boeken gevraagd heb, wat zullen zij denken? en zo zij mij daarover vragen, wat zal, ja wat kan ik daarop antwoorden, en hoe zal het mij dan gaan? Ik stelde in mijn verlegenheid en benauwdheid alle moeite in het werk, om de Parnassyn van zijn vornemen af te brengen, door hem af te raden, dat hij mij naar het Stadhuis vergezelde, zeggende, dat ik alleen slechts wilde heengaan, om te horen, wat hij tegen mij mocht hebben in te brengen. Ik kon wel begrijpen, om welke redenen ik was geroepen; maar zo gaat het met een gemoed, dat verschrikt is: het wordt gejaagd tot allerlei uitvluchten, om zich te helpen, ook in dingen, die in zichzelf geen grond hebben, en nog veel minder hem

helpen kunnen. Toen ik dan besloot, om naar het Stadhuis te gaan, begon mijn versaagd hart weer dus te redeneren: wat zult u toch op het Stadhuis doen? het is nu alles voor u te vergeefs; dit is een waarheid; zo u anders uw leven bemint, durft u, daar geweest zijnde, van nu al niet weer naar uw woning te keren; want zo Parnassyn of de Joden u zullen vragen, om welke redenen u op het Stadhuis geroepen bent geweest, wat zult u dan kunnen antwoorden? U bent geen koopman, om met dergelijke zaken, als daarbij somtijds voorvallen, uw voorval te kunnen verbloemen; en zo u hun de waarheid zegt, denk dan zelf, hoe naar het er met u zal uitzien; maar gesteld, u wilt de waarheid voor hen verbergen, meent u, dat zij, gedwongen door zulk een grote begeerte en nieuwsgierigheid, zoals blijkt uit hun verwondering en hun verlangen, om te weten, om welke redenen u op het Stadhuis geroepen bent, uw zeggen zo maar blindelings zullen geloven? O! daarmee zult u zich jammerlijk bedriegen; zij behoeven slechts bij de boekverkoper te gaan, en hem te vragen, zo zullen zij een genoegzaam en volkomen antwoord verkrijgen; daarom, zo u anders uw leven lief hebt, is het enige en beste middel voor u, dat u zich tot de Christenen begeeft, en u aan hen openbaart, eer u nog op het Stadhuis verschijnt. Dus ging ik al redenerende voort, en was wederom in de grootste verlegenheid, tot welk Kerkgenootschap ik mij zou keren. In dit heengaan moest ik het Dominicaner klooster voorbij, in hetwelk mij de duivel als met geweld wilde slepen; hij verwekte wederom in mij de bovengenoemde waarschuwing van de Priesters, zoals hij daarom gezegden zocht te bevestigen, dat ze waarheid moesten zijn, omdat de meergemelde Rabbijn mij zulks met dezelfde reden geklaagd had. Al mijn krachten schoten te kort, om tegen deze brullende leeuw te strijden en hem wederstand te bieden, en ik werd als gesleept, zoals een os ter slachtbank gevoerd wordt, waarvan Salomo spreekt, Spreuk. 7: 22. Juist toen ik het klooster wilde ingaan, zag ik voor mijn ogen een groot en hoog kruis staan, en daaraan hing het beeld van Christus, zoals Hij is gekruisigd geworden: hetwelk alles van hout gemaakt was. Zulk een beeld was als doornen en distelen in mijn ogen, en mijn gemoed riep mij toe, Hab. 2: 19: 20: *Wee dien, die tot het hout zegt: Word wakker! en ontwaak! tot de zwijgenden steen. Zou het leren? ziet, het is met goud en zilver overtrokken, en er is gans geen geest in het midden van hetzelfde. Maar de Heere is in Zijn heiligen tempel; zwijg voor Zijn aangezicht, gij ganse aarde!* Ziet! zulk een wee, dacht ik, zal over u uitgeroepen worden, indien u mijn getrouwe waarschuwing niet wilt horen; u zelf zult met de tijd eens uw overhaasting bejammeren, bewenen en beklagen en met uw eigen mond moeten bekennen en zeggen, Spreuk. 5: 12, 13. *Hoe heb ik de tucht gehaat, en mijn hart de bestraffing versmaad! En heb niet gehoord naar de stem mijner onderwijzers!*

Vanwege deze verschrikkelijke beroerte, die in mijn ziel ontstond, moest ik in angst van het klooster wegvluchten, en zo kwam ik met een beklemd en gebroken hart op het Stadhuis: Daar zijnde, werd ik voor de Heeren geroepen. De boekverkoper Bredo, als aanklager, stelde zijn eis voor, namelijk, dat ik hem order gegeven had, dat hij voor mijn rekening zulke boeken zou ontbieden, en dat ik deze nu niet wilde ontvangen. De Heeren dachten, dat ik wegens zijn aanklacht zo verschrikt was; zij vraagden mij: wat ik daarop antwoordde? Ik zei: “Mijne heren, dit is de eerste keer, dat ik de eer heb, voor de Christelijke Overheid te verschijnen; ach ik ben ontsteld van verwondering, dat de heer Bredo, om zulk een kleinigheid, mij in moeite betreft, en zichzelf en anderen zoveel tijd berooft. Was de schade van deze boeken zo groot, dat ik daarom op het Stadhuis moest verschijnen? Maar om hem op zijn verkeerde eis, die hij maakt, te antwoorden, moet ik hem maar deze enige vraag voorstellen, namelijk, of ik de heer Bredo in persoon gesproken heb, en ik naar de boeken in kwestie vroeg?” Hij antwoordde: “Nee.” “Hoe kunt u,” zei ik, “dan zo vrijmoedig zeggen, dat ik aan u

order gegeven heb, om deze boeken voor mij te ontbieden?” Daarop verhaalde ik aan de heren eenvoudig, hoe de zaak was voorgevallen (zie bl. 156). Maar hij veranderde mijn woorden, en zei, dat ik de order aan zijn dochter gegeven had. Kortom, de heren deden uitspraak, dat ik met een eed moest verklaren, dat ik aan zijn dochter geen order had gegeven, of dat ik de boeken moest ontvangen en dezelve betalen. Ik antwoordde: “Mijne heren! in mijn gehele leeftijd heb ik nog nooit bij de naam van de Heere gezworen, en ik hoop mij daarvoor verder te wachten; inzonderheid om zulk een kleinigheid de naam van de Almachtige in mijn mond te nemen. En ten andere, denkt men, dat alle Joden zo maar gereed zijn om te zweren, en wel tegen een Christen, zodat zij daarvan geen zwaarigheid maken? Om zulke gedachten uit de weg te ruimen, zal ik, als het niet anders kan, de boeken ontvangen en betalen, al is het, dat ik deze nu niet behoef; de schade zal immers zo groot niet zijn of ik zal deze met verlies van twee of drie gulden wel weer aan een boekverkoper kunnen kwijt raken. Echter heb ik eerst aan de heren te vragen, of ik geen vrijheid heb te verzoeken, dat mij dan toegestaan wordt om de eed, die mij opgelegd is, op de heer Bredo over te brengen, zodat hij daardoor bevestige, dat ik aan hem of aan zijn dochter orde heb gegeven?” (Mijn ogmerk hiermede was om hem op de proef te stellen, omdat ik besloten had, om hem indien ik zag dat hij een eed wilde doen, de Mammon voor zijn ogen neer te werpen, en hem daarmede van het zweren te ontheffen; hetwelk zeker hem tot beschaming zou zijn geweest). De heren zagen mij allen aan in verwondering, en zeiden dat mijn verzoek mij toegestaan werd, maar de heer Bredo stond dit antwoord niet aan, en het verwekte bij hem een zuur gezicht. Hij vroeg aan de heren, of zijn ja, als dat van een Christen en burger van de stad, niet beter en geloofwaardiger was dan wanneer een Jood, een Smous, zweert. Ziet, hier moest zijn hoogmoedig hart uitbarsten, en zijn mond daarvan overlopen! Niet alleen dat hij begeerde, dat zij hem, als een man die niet kan liegen, zouden aanzien, en hem slechts bij zijn woord ja geloven, maar hij moest nog daarbij zijn naaste met lasterwoorden begroeten, zoals eertijds de hoogmoedige Farizeër; het was hem niet genoeg zichzelf te prijzen, maar hij verachtte daarbij nog de arme tollenaar. De heren antwoordden hem: “Nee, dat gaat niet aan, indien u de boeken wilt betaald hebben, zo moet u zweren!” Zweren? Dit stond hem niet aan, en hij dacht de eed weer op mij te werpen, zodat ik zou zweren of betalen; maar dit wilde hem niet gelukken, de heren zeiden tot hem, dat zulks niet in zijn macht stond, en de rechten zulks ook niet meebrachten: omdat ik de eerste maal van de eed op hem geappeleerd had, zo moest het daarbij blijven; maar dit wilden zij hem toestaan, dat zijn dochter kon zweren, dat ik haar order had gegeven enz. Maar dit kon ook geen voortgang hebben: om welke redenen weet ik niet; of het was, dat zij nog geen belijdenis gedaan had, of dat zij nog niet meerderjarig was, of om welke oorzaak anders, is mij onbewust. In het kort hij kon niet zweren en hij ging van het stadhuis.

Toen kwam wederom mijn eerste bedroefde verlegenheid in mij op, te weten, indien de Parnassyn of de andere Joden u zullen vragen: om welke oorzaak bent u door de dienaar op het Stadhuis geroepen? Welk antwoord zult u hun kunnen geven? De vijand joeg mij weer in de engte, en ik wist niet, wat ik beginnen zou. Ik ging echter, hoewel in benauwdheid en verlegenheid, naar mijn woning, en ziet, ik vond de Parnassyn als zijnde geheel verward en verstrooid van gedachten, bezorgd, en verlegen, zodat hij wegens zijn verlegenheid zelf niet wist, wat hij deed! Wat er in deze korte tijd was voorgevallen, weet ik niet, en is mij onbekend gebleven; maar ik merkte het aan, dat de Goddelijke voorzorg het zodanig bestierde; kortom, de Parnassyn zag niet eens naar mij om, veel minder dat hij mij zou vragen, waarom ik op het Stadhuis was geweest, hij sprak niet enig woord, en zo is dit geval voor de

andere Joden geheel verborgen en onbekend gebleven, Geliefde lezer! denk zelf, in welk een verwondering mij dit voorval moest brengen, daar men zo klaar de onbegrijpelijke voorzienigheid, de bestiering van de Almachtige met de ogen kon zien; moet men niet als versmelten en in verwondering wegzinken? O ja, waarlijk men moet met beschaamdheid de ogen ter aarde keren en uitroepen: *Ach! wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt?*

De 17e oktober nam ik een vast besluit, om naar Leeuwarden te reizen. De reden waarom juist naar Leeuwarden, was deze: ten eerste, aan de begeerte, in vroegere tijd in mij ontstaan, om naar Zürich te reizen, was voor mij zeer bezwaarlijk te voldoen, mits de weg zo ver was, en ten andere, omdat er in de tijd, dat ik te Arnhem Rabbijn was, in de Couranten was gemeld van een boek, dat uitgegeven werd, behelzende een samenspraak van een koopman te Leeuwarden met een Joodse Rabbijn, opgedragen aan de Parnassyns van de Joden Amsterdam. Mijn huiswaard Samuël Jakob Hanau, die Courant lezende, was begerig, om dit boek te bekomen, en maakte daartoe toestel, dat hem het binnen korte tijd werd bezorgd. Ik heb hem met veel lust daarin horen lezen, en niettegenstaande ik de Nederduitse taal niet verstond, zo kon ik nochtans soms de inhoud begrijpen. De ervarenheid van de koopman, stelde mij menigmaal in zulk een verwondering, dat ik mij voor mij zelf moest schamen, om mijn ogen op te heffen. "Zal", zei ik, "een Christen zo ervaren zijn in het Oude Testament?"

Eensdeels was mij ter verkwikking zijn getrouwe en liefderijke behandeling, die hij aan de Rabbijn had bewezen, anderdeels veroorzaakte het mij smart en kwelling in mijn ziel; menigmaal dacht ik: och! was ik bij deze lieven vriend, buiten twijfel zou hij mij uit mijn verlegenheid en nauwdheid helpen, en al de zwaarigheden, welke mij in het Evangelie voorkomen en mijn ziel kwellen, beantwoorden! Maar dit enige was mij in de weg, en verhinderde mij, om reeds van Arnhem derwaarts te reizen, omdat ik bezorgd was, dat hij mijn spraak niet zou kunnen verstaan zo wederom integendeel, om het besluit, dat ik had genomen, van niet langer de naam van Jezus voor de mensen te verloochenen, was mijn voornemen, om bij de eerste gelegen tijd naar Leeuwarden te reizen, en mij daar te openbaren aan de Rabbijn en aan de koopman, die omtrent de Rabbijn zo vele moeite heeft aangewend, opdat hij hem van de waarheid overtuigde. Ik dacht: waarlijk, bij deze man moet een bijzondere liefde branden tot het arme volk, ik meen de Joden, mijn arme broederen naar het vlees, om hen van hun blindheid te overtuigen en te vermanen, dat zij zich tot God en Christus mochten bekeren en leven. En zo het al ware, dat wij elkaar niet konden verstaan, mogelijk kent hij het Hebreeuws, en zo niet, dan kan de Rabbijn mij tot hulp zijn, en mij tot een tolk verstrekken, zoals eertijds Aäron voor Mozes was.

Ik ging dan heen, om enige kleinigheden te kopen, die ik dacht op de reis nodig te zullen hebben. Door de Voorzienigheid Gods werd ik gebracht in de Neurenburger winkel van de heer Bierd. Zodra zijn Eds. huisvrouw mij zag, kwam haar Ed. bij mij, en sprak mij aan met deze woorden: „Och, mijn vriend, wanneer zult gij uw ogen openen uit uw blindheid!" Ik hoorde dit gezegde met verwondering, denkende, dat is al een zeldzame aanspraak, en wel de eerste maal, dewijl deze juffrouw mij van haar leven nooit gezien, veel minder gesproken had.

Ik gaf haar ten antwoord: „O, mijn lieve juffrouw! UEd. meent, dat ik blind ben, maar ik denk en hoop, dat ik tegenwoordig al ziende ben geworden?"

Wat op dit ogenblik in haar gemoed omging, is mij onbewust; haar Ed. zelf kan het best overtuigd zijn van de werkzaamheden van haar ziel op die tijd. Ondertussen scheen het, dat mijn antwoord haar hart raakte, want zij sprak geen enkel woord meer, maar ging van mij weg in haar kamer. Ik betaalde aan de knecht de waarde van hetgeen ik gekocht had, en ging mijn weg.

Toen ik thuis kwam, werd ik van mijn broeders verzocht, om de 22 Oktober te Santen te komen. De reden daarvan was, dat er te Santen een Jodenbruiloft stond gehouden te worden, waarbij altoos vele schriften op te stellen zijn, volgens hun gewoonten en de instellingen der Rabbijnen, waaraan wel een dag werk is, om ze te vervaardigen. Ik was dan ten dien einde verzocht om die schriften, welke veel voorzichtigheid vereisen, te schrijven. Dit was mij wel een onaangename boodschap, maar om alle gevaar en argwaan nog een tijd lang voor te komen, moest ik hun verzoek inwilligen.

De 21^e Oktober moest ik een pennenmes kopen, omdat ik het de volgende dag buiten twijfel zou nodig hebben. Ik werd wederom als een blinde geleid in dezelfde winkel van de heer Bierd.

Na een korte tijd daar vertoefd te hebben, kwam de heer Matthias Jorissen, Theologisch Kandidaat, uit een kamer te voorschijn. (Ik denk, dat misschien juffrouw Bierd mij ontdekt en zulks aan hem bekend gemaakt had; of ook kan het zijn, dat haar Ed. aan hem hare aanspraak en mijn gegeven antwoord, voor enige dagen voorgevallen, had meegedeeld). Die heer kwam bij mij en verzocht mij, om met hem in zijn kamer te komen. Ik zei: „Zeer gaarne, mijnheer! maar ik heb niet veel tijd."

Wij hadden verscheidene gesprekken, zowel over het Oude als het Nieuwe Testament. Ik had deze morgen gelezen Lukas 22, waarin mij in het bijzonder vers 35-38 zeer wonderlijk voorkwamen. Ik nam de vrijheid en verzocht aan mijnheer Jorissen, om gezegde verzen mij te willen verklaren. Maar wegens de geringen tijd die ik had (want ik moest aan het posthuis gaan, om een plaats te bespreken, daar ik de volgende dag met de postwagen naar Santen moest rijden), kon ik mijn begeerte niet verkrijgen, derhalve nam ik van hem afscheid. De heer Jorissen verzocht mij, dat ik, van Santen teruggekomen, hem weer zou komen bezoeken. Ik antwoordde, dat ik zulks met veel genoegen zou doen.

Den 22 Oktober ging ik 's morgens vroeg naar het posthuis, om naar Santen te rijden, en juist toen de wagen zou afrijden kwam de zoon van de heer Bierd met een brief in zijn hand, aan mij geadresseerd door mijnheer Jorissen. Zeer groot was mijn begeerte, om de inhoud daarvan te weten, maar omdat de wagen op het ogenblik afreed, moest ik geduld oefenen, totdat ik te Santen kwam. Zodra ik daar gekomen was, las ik die brief met aandacht, met genoegen en met zegen. Want ik bevond dezelve te zijn een uitvoerige beantwoording op Lukas 22 : 35-38; in het slot daarvan verzocht gemelde heer mij, mijn gedachten, of wel een verklaring aan hem te zenden over 1 Cor. 1 : 21-24. Mij ziel was onder het lezen van deze brief zo opgewekt en verlevendigd geworden, dat ik mij onmogelijk onthouden kon van mij in de eenzaamheid te begeven, om mijn knieën voor de Heere te buigen. Maar de vijand en mijn boos hart verstrooiden mijn gedachten en werkzaamheden. En zie, daarbij kwam nog, dat ik geroepen werd om bij de Rabbijn van Kleef te komen (deze is de Opper-Rabbijn over al de Rabbijnen in geheel Kleefland), welke ook tot de bruiloft verzocht was, om de genoemde schriften te vervaardigen. Ik had aan die schriften deze en de volgende dag, genoeg te werken.

De 24^e Oktober was ik des morgens vroeg bezig in het lezen van de profeet Ezechiël, kap. 20, waarin mij zeer wonderlijk voorkwamen de woorden van vers 25, luidende: *Daarop gaf ik hun ook besluiten, die niet goed waren, en rechten, waarbij zij niet leven zouden.* Ik bracht den gehele voormiddag door met hetzelfde te overdenken, maar de rechte zin des Geestes daarvan bleef voor mij verborgen.

Des namiddags reisde ik met den gemelde Opper-Rabbijn terug naar Wezel. Ik kon mij onmogelijk onthouden van hem te vragen en te verzoeken, om mij dt vers te verklaren. Hij gaf mij ten antwoord: „Ik heb mij in mijn ganse leven daarmee niet opgehouden om de Profeten te lezen; zou ik mijzelf zó van mijn tijd beroven? Heb ik

mijn tijd niet genoeg nodig, met in de Talmud te studeren? Ik zei: „Rabbijn! Moet ik dan niet, en is het mij niet geoorloofd het Woord van God te verstaan?" „Nee," hernam hij, „wij hebben dat niet nodig te verstaan; het is voor ons verborgen; en al wat verborgen is, dat is alleen voor den Heere, en het geopenbaarde is voor ons en voor onze kinderen, zoals Mozes spreekt, Deut. 29 : 29. Wij hebben genoeg aan de Talmud, dat is ons openbaar en al diegenen die vervallen zijn tot het navorsen van de Profeten, en daarmee hun tijd verspillen, worden eindelijk scheurmakers en afvalligen." Hij begon mij te bestraffen en te waarschuwen, dat ik daarmee mijn tijd niet verzuimen en verkwisten moest. Ik kon onmogelijk stilzwijgen, en vroegde hem, „of dan al de Rabbijnen, die verklaringen over de Profeten hebben geschreven, als een Kimchi, Aben-Esra, Bengerschoon, Arbarbernel en meer anderen, *Minim en Apikorsim*, d. i. scheurmakers en afvalligen waren geworden? “En," vervolgde ik, „waarom lezen wij dan op elke Sabbat in de Synagoge uit de vijf boeken van Mozes? Zijn dan deze meer openbaar, en minder verborgen dan de andere Profeten? Heeft dan Mozes zowel door de Geest Gods niet gesproken als de anderen Profeten? Indien wij die niet durven lezen, omdat zij schadelijk zijn, waarom zijn ze dan door de Profeten geschreven? Waarom worden deze tot op deze tijd gedrukt, en waartoe dienen ze ons dan?"

Toen werd hij boos en toornig op mij, en zei: „Hebt gij niets anders te zeggen? Is de Talmud niet groot en wijd uitgebreid genoeg om daaruit te redetwisten?" Nu moest ik zwijgen en mijn mond toesluiten.

Van die ure aan had ik geen rust meer in mijn gemoed, om langer zo te blijven, en nog langer Christus voor de mensen te verloochenen. Ik maakte mijn besluit om van Wezel te vertrekken, aan mijn broederen bekend, en nam dagelijks van hen afscheid.

De 4 November nam ik de vrijheid, om bij de heer Jorissen te gaan, ten einde insgelijks afscheid van zijn Ed. te nemen, en tevens hem te bedanken voor de beantwoording over Lukas 22 : 35-38. Onder het spreken met zijn Ed. vond ik zulk een opgewektheid en levendigheid in mijn gemoed, dat ik mij niet onthouden kon, mijn inwendige overtuiging en mijn voornemen aan hem te openbaren; ja het was alsof mijn mond met geweld werd geopend. Ik moest spreken, en aan zijn Ed. openbaren en vertellen alles, wat de Heere aan mijn ziel gedaan had; hoe de getrouwe en goede God Israëls mij geleid heeft als een blinde op wegen die ik niet kende; de wonderbare redding van, en bescherming tegen mijn vijanden, enz.; en dat ik nu onmogelijk rust meer voor mijn gemoed kon vinden, om nog langer onder mijn broederen in hun blindheid te blijven verkeren. „Nu is de vrucht rijp," zeide ik, „en de tijd is genaderd, dat de vrucht haar Heere zal toegebracht worden, met lof en dankzegging. Ik moet nu zien, voor den Naam van Koning Jezus vrij uit te komen en hem voor de mensen te belijden, het mag gaan zo als het wil, leven of sterven!"

En ik vertelde hem, hoe de satan het eindelijk zo ver gebracht had, dat ik een brief naar Keulen aan de Rijn, aan de Bisschop had vervaardigd, en hoe ik door de Goddelijke bewaring in dit voornemen was verhinderd (zie blz. 158). „Maar," vervolgde ik, „zover heeft mij de Heere geholpen, dat ik nog standvastig ben gebleven door Zijn hulp en Zijn bijstand. Nu is mijn voornemen, om morgen vanhier naar Leeuwarden te reizen, mij daar bij de Christenen te voegen, en mij aan hen te openbaren. Daarom verzoek ik van UEd., mij met goede raad te dienen en mij behulpzaam te zijn; en, indien het mogelijk is, om mij een goede aanbeveling mee te geven, zulks zou mij zeer aangenaam zijn. Terwijl ik hoop en vertrouw, dat mijnheer in deze gewichtige zaak niets van al hetgeen hem mogelijk is zal nalaten."

Ik zal mij niet ophouden, hier te melden, met welk een blijdschap de heer Jorissen was aangedaan, dewijl zulks niet nodig is; ieder kind van God moet zich immers verheugen als het koninkrijk van Koning Jezus uitgebreid wordt en wanneer er enige van de verloren schapen van het huis Israëls tot de gemeente van Christus toegedaan worden. Het is het immers de aanhoudende bede der ware gelovigen: *Uw koninkrijk kome!*

Hij verzocht mij, dat ik toch tegen de avond eens weer bij hem zou komen om antwoord; en hij troostte mij, dat hij mij naar alle zijn vermogens zou dienen en behulpzaam zijn. Ik ging van hem vrolijk en welgemoed; echter was mij deze dag tot een last, en ik verwachtte de avond met smart. Ik kwam dan op de bestemde tijd weer bij de heer Jorissen, ten huize van de heer Bierd, en vond daar Dominee Willik, Leraar van de Franse gemeente (zulks was mij echter onbewust, maar ik verbeeldde mij, dat hij waarschijnlijk Predikant bij de Hoogduitse was). Ik was verblijd, en bovengemelde Predikant sprak een geruime tijd met mij. Hij vroeg mij naar de redenen, waarom ik de Christelijke godsdienst wilde omhelzen, en ik antwoordde hem, zoals het mij op die tijd van de Heere gegeven werd. Enige uren daarna kwamen nog meer andere vrienden, als juffrouw Kals, en hare zuster juffrouw Kogs (geliefde lezer! het is licht te beseffen, welk een aangenaam avonduur dit moet geweest zijn). Om kort te gaan, het kwam zo ver, dat er besloten werd, dat ik te Wezel zou blijven, en daar bij de gemeente worden aangenomen. De heer Bierd en zijn huisvrouw, met de andere vrienden, bewilligden, om mij van alles te verzorgen, als eten, drinken, vuur, licht, enz., maar zij waren verlegen, waar zij zo schielijk een kamer voor mij zouden krijgen. Hierom was onze afspraak, dat de heer Bierd de volgende morgen om vijf uur een kruier aan mijn woning zenden, en mijn koffer vandaar zou doen halen, om die te brengen in een huis van deze of gene van de vrienden. (De reden, waarom niet in het huis van de heer Bierd, zal de lezer vervolgens ontdekken, en tevens zien, hoe wijselijk alles van hen overlegd was). Maar ik zelf zou aan het huis van de heer Bierd komen, en die dag daar blijven, gedurende welke tijd zij een kamer voor mij zouden zien te vinden. Ik ging van hier in de grootste verwondering, wegens de onuitsprekelijke liefde, welke ik voor de eerstemaal hier ondervond, en wegens de bijzondere zorg, die zij voor mij hadden. Ik dacht nog aan mijn broeder, ik meen de Rabbijn, en wenste, dat hij hier tegenwoordig was, dan zou hij waarlijk ondervinden, dat zijn gezegden inblazingen van de vijand zijn, of dat de Joden zulke spreekwijzen en gelijkenissen zelf moeten bedenken en uitstrooien, om daarmee het arme onwetende volk nog meer te verharderen, en een schrik in hen te verwekken, of ook kan zulks mogelijk zijn oorsprong hebben van dergelijke Roomse Priesters, als bl. 110 te zien is. Ik had van mijn broeders reeds afscheid genomen, zoals gemeld is, en 's morgens vroeg om vijf uur kwam de kruier, volgens afspraak, en bracht mijn koffer in het huis van de vader van de heer Jorissen, en ik ging naar het huis van heer Bierd, en bleef daar de hele dag. Het schijnt, dat mijn arme broeders naar de vlees in deze tijd enig vermoeden op mij gekregen hadden; zij liepen naar het posthuis, om te vragen, of ik met de postwagen was weggereden, maar kregen ten antwoord van nee; zij liepen daarop naar de Rijn, om te vernemen, of zij bij de schippers enig naricht van mij bekomen konden, maar het was te vergeefs, ook daar konden zij niets van mij vernemen; zij liepen naar alle poorten om aan de schildwachten te vragen, of er ook een Rabbijn te voet de stad was uitgegaan, maar al hun moeite was te vergeefs, zij hoorden niet anders, dan hun vragen met nee beantwoorden, zowel op de ene als op de andere plaats; daarom keerden zij onvoldaan wederom naar huis. Daarop geraakten mijn broeders, zoals ligt te denken is, in de grootste erlegenheid "Ach, ach!" klaagden zij, "hij moet in de stad onder de Christenen zijn verborgen; o! welk een schande komt

nu over ons!” Men hoorde een schrikkelijk oproer en weeklagen onder hen; zij zochten, zij deden navragen in de stad, maar zij konden niets van mij ontdekken. (Mogelijk zult u, geliefde lezer! vragen, hoe weet u dat alles, wat onder de Joden op deze dag is voorgevallen, daar u immers, volgens uw schrijven, de hele dag in het huis van de heer Bierd bent geweest? maar heb een weinig geduld, en het zal u vervolgens onder het lezen beantwoord worden).

’s Avonds werd ik gebracht, en met vreugde vergezelschap door de heer Bierd en nog andere vrienden, in het huis van Arnoldus van Mook, Hervormd stads schoolmeester, alwaar mij een kamer tot mijn gebruik, met een bed, stoelen, tafel, kandelaar, enz., werd aangewezen, zoals mij verder alles bezorgd werd wat ik nodig had, ook bezorgde men mij voortreffelijke boeken, waarin ik dag en nacht met een grote verkwikking las. Enige dagen hierna kwam de heer Jorissen mij bezoeken, en ziet, hij brengt mij de beschrijving van de bekering van Rabbijn Jachiël Herschlein van welke de voorheen gemelde Hoogduitse reisgenoot, op de postwagen van Utrecht gesproken had (zie bl. 132), dit was een vreugde voor mij. Eindelijk werd het ruchtbaar onder de Christenen, en ik kreeg zo menigvuldig, ja overvloedig bezoek, dat het mij menigmaal, in het lezen en de werkzaamheden verhinderde, maar wat zou ik doen? Ik troostte mij, dat zulke bezoeken binnen korte tijd wel een einde zouden nemen, want ik kon bemerken, dat zulks van de meesten enkel uit nieuwsgierigheid geschiedde. Toen mijn arme broeders naar het vlees ondekt hadden, in welk huis ik mij ophield, gebruikten zij allerlei list en middelen, om mij weer van mijn voornemen af te brengen, opdat hun zulk een schande, zoals zij zich in hun blindheid verbeeldde, niet aangedaan mocht worden. Toen zij eindelijk zagen en ondervonden, dat zij met alle uitvindingen niets konden uitrichten, begonnen zij mijn naam onder de Christenen te lasteren en mij te smaden, zoals hun gewoonte is, en zoals meester Fors mij vervolgens heeft verhaald, wat er in zijn huis met een voorzanger is voorgevallen.

Op de voornoemde kamer heb ik drie weken doorgebracht, maar ik had nog geen vrijheid voor mijn gemoed, om van de spijs van de Christenen te gebruiken: van het onderscheid van de spijs was ik nog niet losgemaakt, de heer Bierd wilde mij gaarne het eten van zijn tafel bezorgen, maar ik durfde het niet aannemen, veel minder gebruiken, zo was ik daaromtrent nog door de satan gebonden. Ik wilde gedurende deze drie weken niets anders gebruiken, dan brood, boter, koffie, bier en dergelijke spijzen, maar in het drinken van wijn vond ik geen zwaarigheid voor mijn gemoed, omdat ik in het Oude Testament niet het minste daarvan aangetekend vond, en het alleen voor enige honderden jaren door de Rabbijnen uitgevonden en aan de Joden verboden is, om wijn te drinken, die door de Christenen geperst was. Naderhand hebben de volgende Rabbijnen verder verboden, dat wanneer een Christen slechts een glas, waar wijn in is, met zijn vinger aanroert, een Jood deze niet drinken mag.

Ik was gedurende deze drie weken in de grootste verwondering, dat in al die tijd niet eens door de heren Predikanten naar mij gevraagd werd, en nog veel minder toestel gemaakt, om mij in de Goddelijke waarheden te onderwijzen. De duivel, of laat ik liever zeggen, mijn boos en hoogmoedig hart, begon mij daaromtrent weer te kwellen en te slingeren; ik verbeeldde mij, dat het also moest toegaan, zoals ik eertijds in mijn verlaten stad van de roomse Priesters had ondervonden, waar, zodra zij mijn voornemen ontdekt hadden, terstond niet één, maar drie Priesters tegelijk met grote blijdschap bij mij kwamen, zonder dat ik deze daartoe had behoeven te verzoeken, en dat niet eens, maar verscheidene malen (zie bl. 66-71). Hoe komt het, dacht ik, dat men geheel naar mij niet laat vragen, dat het immers in de stad genoeg bekend is? Ja, zelfs heb ik met de Predikant in het huis van de heer Bierd gesproken. (Ik was om

deze redenen getroost en gerust geweest, omdat ik mij verbeeldde, dat die heer, die ik had gesproken, buiten twijfel Predikant van de gemeente was; want ik wist toen nog niet, dat er een Franse gemeente te Wezel was, en dat die van de Hoogduitse gemeente onderscheiden is). Eindelijk, na deze tijd, kwam de Heer Jorissen, volgens gewoonte, mij op een avond bezoeken, en vroeg mij, of ik met hem bij een Leraar wilde gaan? Ik verheugde mij over die vraag, en zei, dat ik zulks van harte gaarne wilde doen, zoals ik dan ook met hem ging. (Ik had in die tijd mijn baard nog, als zijnde nog zodanig aan het wettische vastgehecht, dat ik vooral niet wilde overtreden, hetgeen God uitdrukkelijk verboden heeft, Lev. 19: 27: *“Gij zult de hoeken uws hoofds niet rond afscheren; ook zult gij de hoeken uws baards niet verderven.”*) Wij kwamen bij Dominé Windies, waar wij ook Dominé Carp vonden. Zij deden mij verscheidene vragen, die ik beantwoordde, zoals de Heere op deze tijd mijn tong bestuurdde. Eindelijk, toen wij afscheid zouden nemen, kon ik wel bemerken, dat er bij hun Eerw. enige onwilligheid en verdrietelijkheid omtrent de heer Jorissen moest plaats hebben, maar de oorzaak waarom, was mij onbekend; daarop deed Dominé Carp een uitdrukking, zeggende tot mij: *“Mijnheer Jorissen zal nu uw Rabbijn zijn;”* welke woorden mij als een vurige pijl in het hart griefden. Ik kon zien dat zij in onvergenoegdheid gesproken werden, en dat hier een fout moest begaan zijn, omdat de Predikanten zo gemelijk waren; door mij werden allerhande overwegingen gemaakt, waarin toch de fout mocht bestaan, maar zulks was en bleef voor mij verborgen. Daarop gingen wij van elkaar, een iegelijk naar zijn woning. Ik bracht de hele nacht door met redeneringen: hoe zal het met u gaan! hierbij kwam mijn boos en vergiftigd hart in mij op, en begon te murmureren en mij te kwellen, zodat ik de hele nacht niet kon slapen noch enige rust genieten, hetwelk ik hier, om gewichtige redenen, niet nader zal beschrijven, maar zulks de opmerkende lezer ter nadenking overlaten.

Des morgens vroeg wilde ik mij schikken, om, volgens gewoonte in de Bijbel te lezen, en zie, opmerkende lezer! Ik sloeg het 5e cap. van de profeet Ezechiël op, en toen ik het eerste vers las: *“En gij, mensankind! neem u een scherp mes, een scheermes der barbieren zult gij nemen, hetwelk gij zult laten gaan over uw hoofd en over uw baard;”* werd ik in grote verwondering gesteld, denkende bij mij zelf: Heere! Gij hebt immers Israël zulks verboden. Lev. 19: 27: *“Gij zult de hoeken uws hoofds niet rond afscheren; ook zult gij de hoeken uws baards niet verderven;”* en wel inzonderheid daar Ezechiël een Priester was, en hij zulks dus door geen ander mocht laten verrichten, maar met zijn eigen handen moest volvoeren; en evenwel vind ik hier, dat hem bevolen werd, zijn baard af te snijden; en hoe moest dit Israël niet verwonderen, hun Profeet en Leraar zonder baard te zien wandelen, hetwelk uitdrukkelijk door Mozes was verboden. Nog meer was mijn verwondering over de Profeet Ezechiël zelf, dat hij met dit bevel terstond tevreden was, en geen woord daartegen had in te brengen, zoals eertijds met hem geschied was, toen de Heere hem beval: *“Gij zult een gerstenkoek eten, en die zult gij met drek van des mensen afgang bakken voor hun ogen,”* cap. 4: 12, als wanneer hij antwoordde en zeide: *“Ach, Heere Heere! zie, mijn ziel is niet verontreinigd geweest; want ik heb van mijn jeugd af tot nu toe, geen dood aas noch dat verscheurd is, gegeten, en geen verfoeilijk vlees is in mijn mond gekomen.”* vs. 14. Maar hier vind ik er niets van aangetekend, zelfs niet een enkel woord, dat hij het geringste daartegen zou hebben ingebracht; het één is immers zowel een verbod van de Heere als het andere! Ja, dit was nog aanstotelijker dan het vorige; want het voornoemde had hij nog meer in het verborgene kunnen verrichten, terwijl dit openbaar moest worden voor geheel Israël: en dit zou immers aan hen gelegenheid kunnen geven, om hem te bespotten en te lasteren; zou dit een Profeet en Leeraar

onder Israël doen! en waarom ik al wilde denken, dat hem dit in een gezicht in de slaap zo voorgekomen, maar niet in een wezenlijke daad door hem ten uitvoer gebracht is, zo zou ik zulks dan ten aanzien van het bevel, cap. 4: 12, ook moeten stellen, om geen onderscheid te maken, en evenwel was hij daarbij niet tevreden.

Terwijl ik dus in mijn verwondering redeneerde, kwamen er in mijn hart hevige kloppingen, en het was alsof mijn gemoed mij toeriep en mij vermaande met de zelfde woorden, tot de Profeet gesproken. Ik wilde daartegen strijden, zoals mijn verdorven natuur medebracht; maar ik had rust noch vrede, ieder ogenblik kwamen er andere bestraffende woorden in mij op; nu eens: hoe lang zult u naar Mijn woorden niet horen? dan: hoe lang wilt u nog aan de Wet gebonden zijn, en deze niet afsterven? enz. Ik viel wegens benauwdheid op mijn knieën voor de Heere, en zeide: Och Heere! *wat wilt Gij dat ik doen zal?* Maar de bovengemelde woorden klopten weer aan de deur van mijn hart, zodat ik moest uitroepen: “Och Heere! sterk mij dan, opdat ik macht en sterkte mag hebben, om tegen mijn boos hart te strijden, mij zelf te verloochenen, Uw heilige wil te gehoorzamen en die te volbrengen. Ik heb uw hulp nodig, o Heere! door mijn eigen kracht kan zulks onmogelijk geschieden,” enz. en ik stond op en nam een schaar (welke ik in de winkel van de heer Bierd gekocht had) in mijn rechterhand en ik begon met trillende en bevende hand mijn baard af te snijden. Hier had ik, geliefde lezer! een uitgebreid veld, om een beschrijving daarvan te geven, maar zulks is mij niet mogelijk, en ik zal mij daarmee niet ophouden, zullende, zonder mij verder uit te breiden, dit weinige genoeg zijn: ik zag mijn bleek en dodelijk verschrikt aangezicht voor mijn ogen in de spiegel; ik verbeeldde mij, dat ik er aldus zou uitzien, als ik eens gestorven ben: hetwelk mij schrik op schrik aanbracht, menigmaal ontviel mij de schaar aan de sidderende hand wegens onuitsprekelijke benauwdheid. O! dat was een strijd! Ik besteedde zo twee uren tijd, totdat ik mijn baard genoegzaam had afgeschoren toen begon mijn gemoed een weinig te bedaren en gestild te worden, en ik begaf mij een uur om te rusten en te slapen, en hierna ontwakende, wist ik van mijn vorige benauwdheid niets meer te zeggen. Ik nam weer de schaar; en herstelde de gebrekkelijkheden welke mij de bevende hand veroorzaakt had. Hierop vond ik rust in mijn gemoed en ik dankte de Heere voor Zijn hulp en bijstand, aan mij ellendige aardworm bewezen, en die mij tot hertoe geholpen en mij in mijn zwakheid gesterkt had, omdat Hij mij nog verder zou helpen. En och! dat ik maar mocht verwaardigd worden, om te allen tijde en in alle gelegenheden te geloven, dat Hij helpen wil en helpen kan, en dat ik mijn vertrouwen alleen op Hem moge stellen.

De daarop volgende zondag maakte ik een begin, om voor de eerste maal in de kerk te gaan, ten einde het Woord van God te horen prediken; hetwelk ik met innig genoegen bijwoonde; niet dat ik zoveel voor mijn gemoed kreeg, dat kan ik juist niet zeggen, maar mijn vergenoeging bestond eigenlijk in het bemerken van de eerbiedigheid, en ten andere dat ik hoorde, dat het Woord van God zo in kracht verklaard werd, en wat daarin verborgen ligt, zodat ik moest zuchten en klagen: Och: waren mijn arme broeders naar het vlees hier ook tegenwoordig, opdat zij mochten horen, hoe het Woord van God verklaard wordt, dan zouden zij zich ten minste schamen over hun schrikkelijke onwetendheid en oneerbiedigheid, welke in hun Synagoge heerst bij hun ingebeelde godsdienst.

Aldus dan bracht ik mijn tijd door tot de 4e februari 1766, op de kamer, die mij vergund was, in mijn eenzaamheid, in het onderzoeken van de waarheden. Ik kon wel genoegzame gelegenheid vinden, om dagelijks vrienden te gaan bezoeken, maar de tijd was mij te kostelijk, om deze daarmee te verspillen. Mijn verkwikking was, dat

ik het kostelijk Woord van God kon horen in de Kerk of in de Catechisatie; en was ik in gezelschap, zo was mijn gezelschap een Godzalige Stampfer, Lampe, en andere Godzalige schrijvers; zij spraken met mij na hun dood door hun boeken. Zij leerden, vermaanden, bestrafden en troostten mij, dan nam ik voor mij de kostelijke Bijbel, die onuitputtelijke bronwel, uit welke zij allen gedronken hebben; en wanneer ik verwaardigd werd, dat de Heere Jezus met Zijn Heiligen Geest de ogen van mijn verstands verlichtte, en mijn hart met het vuur van Zijn liefde ontstak, o! Dan was het zo aangenaam voor mijn hongerige, dorstige en zoekende ziel, dat ik moest uitroepen met de Psalmist: *“O Heere, hoe zoet zijn Uw redenen mijn gehemelte geweest, meer dan honig mijn mond!”* Psalm 119: 103.

Wat mijn onderwijs in de waarheden betreft, hetwelk ik genoten heb van de Eerw. en Hooggeleerde Predikanten, om hiervan het nodige te melden, zo mag ik uit mensenvrees niet spreken als een huichelaar, maar ik ben verplicht openlijk voor de waarheid uit te komen, en ook in dit stuk de wonderlijke bewaring van God te roemen; daarom is eerst mijn zucht tot de Heere: Och dat Hij mij wijsheid en voorzichtigheid schenke om met een bedaard gemoed de behandelingen jegens mij hier neder te stellen; dat dit niet geschiede in drift, om daarmede de droefheid van mijn gemoed, die ik op die tijd gehad heb, te ontlasten; maar ook daarentegen, om niet te ver van de Heere af te wijken door mensenvrees. O Heere, maak mij daartoe bekwaam, schenk mij de nodige vrijmoedigheid, en laat het dienen om Uw naam te verheerlijken, en Uw lof te vertellen in de poorten van de dochter van Sion!

Ik zal hier met weinige woorden ter neer stellen, hetgeen ik nodig oordeel, het overige aan de verstandige en Godvruchtigen lezer ter nadenking overlatende, die mijn uitzicht wel zal kunnen begrijpen, om welke redenen ik mij hierover niet uitbreid en het bij dit weinige zal laten berusten.

De hele tijd, te weten van de 4 november 1765 tot 4 februari 1766, heb ik niet meer kunnen verkrijgen dan een enkele keer één uur lang bij Dominé Windies te komen, om met zijn Eerw. te spreken. Het heeft aan mij niet ontbroken; want verscheidene malen heb ik de dienstmaagd van mijn huiswaard Arnoldus van Mooock (zoals hij mij daarvan getuigenis kan geven) bij de heren Predikanten, en in het bijzonder aan het huis van Ds. Snij der, gezonden, om door haar te doen vragen, wanneer het zijn Eerw. zou gelegen komen, om met mij te spreken; maar het schijnt dat hun Eerw. altoos met zo vele bezigheden zijn bezet geweest, dat de begeerten van mijn ziel door hen niet konden voldaan worden, waardoor ik als aan mij zelf en mijn smart werd overgelaten, die ik wel kan betuigen, dat op die tijd niet gering is geweest.

Ondertussen ben ik gewaar geworden, dat Ds. Snijder zich heeft doen horen, dat zijn Eerw. daarmede niets wilde te doen hebben; de reden daarvan was, omdat zijn Eerw. voor enige tijd door een Joodse dochter, die zich bij hem had aangemeld, en voorgegeven een Christin te willen worden, nog vóór dat zij werd gedoopt, was bedrogen geworden. Of nu echter die heer hierdoor vrijheid had om zich aan mij zo geheel te onttrekken, laat ik aan het nadenken van de verstandige en Godvruchtige lezer over. Hebben dan de Apostelen opgehouden en geweigerd te dopen, omdat een Simon met bedrog omgegaan is? En zouden dan alle juist zulke bedriegelijke Simonieten zijn?

Eindelijk ondervindende, dat ik met het zenden van de gemelde dienstmaagd niets uitrichtte, zo ben ik dan zelf gegaan als diegenen, die het water zoeken, maaf te vergeefs, van welke Job spreekt, cap. 6: 19, 20: *“De reizigers van Theman zien ze, de wandelaars van Scheba wachten op haar. Zij worden beschaamd, omdat elkeen vertrouwde: als zij daartoe komen, zo worden zij schaamrood.”* Ach, dat was bedroefd!

Verwacht niet, geliefde lezer! dat ik met mijn hand hier zal ter neder stellen, wat in deze geruime tijd in mijn bitter gemoed en vergiftigd hart is omgegaan, en welke gevaarlijke redeneringen en aanvechtingen van de duivel hieruit zijn voortgekomen; ik zal deze voor ditmaal om gewichtige redenen liever verzwijgen, het zou ook mogelijk voor u van weinig nut zijn. Om deze redenen moet ik tot mijn ziel zeggen: Mijn ziel, zwijg Gode!

Echter verzoek ik de verstandige lezer hier een weinig stil te staan, en te herlezen blz. 152, 153, en daarbij mijn toenmalige toestand te overwegen, zo zal hij lichtelijk kunnen begrijpen, welke smarten en kwellingen in een aangevochten en eerstzoekende ziel omgaan moeten. O! daar heeft de vijand de beste en voortreffelijkste gelegenheid om te werken, ten einde zulk een zwakke ziel in de engte te jagen en moedeloos te maken, en de weinige zwakke vonken, die zich nog in haar bevinden, te doven en geheel uit te blussen. Indien de Heere mij niet had bewaard, hoe zou het er met mij uitgezien hebben! maar dit is en blijft eeuwige waarheid, dat hoewel de mensen hun aangezicht verbergen voor zulk een verlegen en bekommerde ziel, en deze daarover geslingerd en in haar redeneringen heen en weer gesleept wordt, zulks alles haar te meer dringt en drijft tot de grote Leraar Jezus Christus, om van Hem Zelf geleerd te worden; en de getrouwe Heiland laat zich ook niet onbetuigd aan zulk een dorstige ziel; maar Hij doet haar ondervinden, dat Hij nabij de ziel is, die in waarheid naar Hem vraagt en zoekt; Hij roept haar toe: *Wat weent gij? Wien zoekt gij?* en geschiedt zulks al niet ten alle tijde, zo zijn er echter enige ogenblikken of uren, waarin dit wordt ondervonden; daardoor leert de ziel, van mensen af te zien en haar vertrouwen alleen op de Heere te vestigen, en daardoor ondervindt zij, dat alles haar ten goede moet medewerken.

De 4 februari 1766, in de namiddag, werd mijn huiswaard Arnoldus van Moock, benevens zijn huisvrouw en zijn zwager met zijn huisvrouw, verzocht, om 's avonds om 7 uur te komen aan het huis van Ds. Carp, en dat zij mij in hun gezelschap zouden meebrengen; hetgeen mij zeer wonderlijk voorkwam. Wij gingen op de bestemde tijd naar bovengemelde Dominee, en toen wij omtrent een uur met onderscheidene gesprekken doorgebracht hadden werd de tafel gedekt en wij zetten ons daaraan. Dominee was bijzonder vriendelijk jegens mij, en ik werd geplaatst aan zijn rechterhand; dit alles stelde mij in de grootste verwondering. Ik kon onmogelijk begrijpen de zeldzame verandering, welke ik hier ondervond; het was mij een raadsel. De Dominee begon aan bovengenoemde vrienden ieder in het bijzonder te vragen, hoe zij met hun gemoed stonden. Ik acht het onnodig, hun gegeven antwoorden te beschrijven, omdat ik de korthed moet in acht nemen.

Onder hun samenspraak was mijn zuchten tot de Heere, dat indien het mocht gebeuren, dat de Dominee ook mij een dergelijke vraag deed, de Heere mijn tong wilde besturen, mij vrijmoedigheid schenken om te spreken, en alle mensenvrees uit mijn hart verbannen, opdat ik toch niet als een huichelaar spreken, maar naar waarheid zijn Eerw. beantwoorden, en mijn murmurierend hart voor hem bedekken of hem verloochenen mocht.

Eindelijk kwam de tijd, dat de Dominé ook mij vroeg, zeggende: "Salomon! hoe is het met uw gemoedsgestalte gelegen?" Mijn hart was innig getroffen, ik antwoordde hem: "Dominee! ik begrijp uw vraag niet recht, en weet niet, op welk een wijze die geschiedt? Beschouwt Dominee mij als een bedrieger, dan ben ik niet waardig in uw Eerw. gezelschap te delen, noch aan uw tafel geplaatst te zijn, en nog minder, dat er zulk een vraag aan mij gedaan wordt; beschouwt Dominee mij anders, als een heilbegerige en zoekende ziel, welke het alleen om de waarheid te doen is, ach! dan

kan Dominee zichzelf zeer wel verbeelden. en daarvan overtuigd zijn, wat er in zulk een hongerige, dorstige en zoekende ziel, die zo onverzadigd blijft en als het ware versmachten moet, wat er in zulk een bedroefd gemoed omgaat. Ik zal dan ook spreken en niet vrezen, mij mag overkomen wat het ook zij; al wilde Dominee mij ook uit zijn huis uitwerpen, mijn bedroefd gemoed moet nochtans spreken; mijn mond moet nu overlopen van datgene, waarmee mij hart vervuld is.

“Het is nu dertien weken geleden,” vervolgde ik, “dat ik mij in deze stad aan de Hervormde gemeente ontdekt heb; en ik heb het mij getroost, om in de waarheden welke een Christen, nodig zijn te weten en te geloven, in liefde onderwezen te zullen worden; maar ik heb zulks niet ondervonden, maar gebleven als een schaap, dat geen herder heeft; niemand van de herders, die de schapen weiden moeten, heeft gedurende die tijd naar mij omgezien, en al mijn moeite, die ik daartoe aangewend heb, is vruchteloos geweest. Mijn huiswaard van Moock is hier tegenwoordig, laat hem zelf spreken, indien het hem belieft; hij is daarvan in waarheid overtuigd, hoe menigmaal ik zijn dienstmaagd gezonden heb, en ook hoe ik zelf ben gegaan, maar alles tevergeefs! heb ik daarom wel nodig te beantwoorden, hoe het in mijn bedroefd gemoed gesteld is? En indien men mij in de Christelijke waarheden niet wilde onderwijzen, noch mij in de gemeente op- en aannemen, waartoe is het dan nodig, voor zulk een aardworm, als ik ben, vrees te hebben, om dit aan mij bekend te maken? Dan toch kon ik weten, mij te wenden of ter linker- of ter rechterhand; de wereld is immers groot genoeg; de Heere, die mij tot dusverre geholpen en mij tot hiertoe gebracht heeft, zal, ja zal mij ook verder niet verlaten!” Tot hiertoe kon ik voortvaren te spreken, maar niet verder, want mijn ogen waren door de tranen zo zeer overweldigd, dat het mij niet mogelijk was, deze te kunnen verbergen, noch mij van schreien te onthouden; ik moest uitbarsten en weende bitterlijk! De dominee begon mij te troosten, maar alles kon mij niet helpen; ik was in de tijd van een half uur niet te bedaren. Vervolgens deed Dominee het nagebed, en wij gingen naar ons huis.

De uitwerking van dit alles was ondertussen, dat Dominee na enige dagen wat meer werk van mij begon te maken; ook werd mij van de Magistraat alle maanden een halve Louis d’or toegelegd. Dominee begon eindelijk met mij te catechiseren uit klein Lampe over het Genade-verbond; het is waar zijn Eerw. heeft mij onderwezen, maar het schijnt, dat hem geen tijd meer overig is geweest tot dit onderwijs, dan alle veertien dagen eenmaal.

Aldus heb ik wederom mijn tijd doorgebracht tot de 28 maart 1766 met verscheidene redeneringen, zoals licht te begrijpen is. Ik heb het aan de weinige vrienden, die ik had, menigmaal geklaagd, wat zal er hier te Wezel nog van mij worden! en in het bijzonder aan Ds. Willik, die ik de eerstgemelde avond in het huis van de heer Bierd ontmoet had, maar hij kon en durfde mij niet helpen; omdat het mij onmogelijk was, mijn belijdenis in de Franse taal te doen; zijn Eerw. durfde mij niet helpen, om geen onenigheid onder en twist tussen beide gemeenten te verwekken; hij zag mij aan met medelijden, maar dat kon mij wederom niet helpen, en nog minder troost geven aan mijn bedroefde ziel.

Ik heb menigmaal met mij zelf geredeneerd, dat er waarlijk een bijzondere reden moest zijn, dat ik van de heren predikanten zo behandeld ben geworden; er moet zekerlijk een fout begaan zijn, waarom zulks geschied is. Ik herinner mij die avond, toen mijnheer Jorissen met mij ging in het huis van Ds. Windies; en hoewel ik reeds die avond genoegzame proeve had, en bemerken kon, dat er onvergenoegdheid en verdriet bij deze heren tegen de heer Jorissen moest plaats hebben, wegens de bovengemelde uitdrukking van zijn Eerw. (zie bl. 169), bediende ik mij echter verder

van alle mogelijkheid, om na te sporen en gewaar te worden, wat toch de oorzaak daarvan was. Eindelijk vernam ik stuksgewijze, van de één en andere goede vriend, dat de oorzaak van de onvergenoegdheid (om vrij uit te spreken), was, dat de heer Bierd met de heer Jorissen, benevens de vrienden, mij diezelfde avond (zie bl. 167), zonder kennisgeving aan de heren Predikanten, op- en aangenomen, en zo terstond een kamer, met al wat ik verder nodig had, bezorgd hadden.

Ziedaar, geliefde lezer! de reden en oorzaak van dit verdriet tegen de heer Jorissen, en dat mij zo zeer heeft getroffen, hoewel ik daaraan geen schuld had; want mijn gedachten waren op die tijd zeer verstrooid, en mijn voornemen was geenszins, om in Wezel te blijven, maar naar Leeuwarden te reizen; en ten andere was ik op die tijd in dat stuk vergenoegd, zijnde in de verbeelding, dat Ds. Willik, welke ik diezelfde avond in het huis van de heer Bierd ontmoette, de Predikant van hun gemeente was, zoals ik boven reeds breedvoerig gemeld heb.

Toen ik dit eindelijk verstaan had, werd mijn ziel verschrikt, en ik verviel en verzonk in bijzondere redeneringen en kwellingen, met welke mij de vijand geslingerd en aangevochten heeft, waarbij mijn boos en verdorven hart begon te murmeren: daarom besloot ik om mijn vorig plan, van naar Leeuwarden te reizen, te volvoeren, en al mijn zorg op de Heere te werpen. Hij, die mij arme en ellendige aardworm, door Zijn vrije ontferming zo ver gebracht had, zou ook Zijn genadehand van mij verder niet aftrekken, en mij in de wateren, hoewel deze over mijn hoofd gaan, niet laten verzinken.

Maar ik had mijn gedachten en voornemens niet zo ras aan mijn geliefde vrienden geopenbaard, of zulks werd mij geheel en al afgeraden. “Ach!” zeiden zij, “dat is zeer gevaarlijk voor u! want zo u nu van hier vertrekt, en u, waar het ook zijn mag, bij een Leraar ter bevordering van uw zaak aandient, zal de eerste vraag zijn: Waarom bent u uit Wezel weggereisd? Is dan daar geen gelegenheid voor enz., en zo zult u in verdenking geraken als een bedrieger; want al wat u zult aanbrengen, al behelst het in zichzelf de waarheid, zal niemand geloven; en wat zult u dan vervolgens beginnen, immers niets; in de grootste twijfelingen en verzoekingën geraken, is alles wat u te verwachten zult hebben! Het zou geheel anders met u zijn, indien u zich hier niet ontdekt, en uw baard niet afgesneden had.”

De lezer gelieve zelf eens te bedenken, hoe deerlijk het in die tijd met mij gesteld was. Toen deze getrouwe waarschuwing door mijn beste vrienden aan mij gedaan werd, overviel mij aan de ene kant de lust, om mijn voorgenomen reis te volbrengen, en aan de andere kant de zucht, om in Wezel te blijven; maar om mijn arme ziel van honger en dorst te laten versmachten, was mij onmogelijk, dus werden mijn smarten en kwellingen dagelijks groter, zodat ik door bedroefde nagedachten en aanvechtingen geheel moedeloos werd.

Het gebeurde op die tijd, dat er zeker Jood, Levi genaamd, te Wezel was, die zich daar een tijdlang opgehouden en verscheidene gelegenheden gezocht had, om mij te spreken; dit was zijn voorgeven, en omdat ik geen hartenkenner ben, moet ik het beste van mijn naaste geloven. Hoe het zij, zijn zeggen was, dat hij, uit vrees voor de Joden, zijn en mijn broeders, het niet had durven wagen, openlijk bij mij te gaan; eindelijk gelegenheid gevonden hebbende, kwam hij bij mij op mijn kamer; ik ontving hem vriendelijk, en vroeg, wat zijn begeerte was? Hij antwoordde met een samengedrongen gemoed, zeggende: “O Rabbijn! mijn begeerte is niets anders, dan dat u mij toch raad geeft, wat ik doen zal? Ik heb sedert enige tijd verscheidene malen zulke kloppingen aan mijn geweten gehad, dat ik dikwijls niet wist, wat ik zou beginnen, en ik was reeds veel eerder hier gekomen; maar ik heb het niet durven wagen, uit vrees, dat de Joden, die hier zijn, mochten zien, dat ik in dit huis ging,

enz.”

Ik antwoordde hem: “Mijn lieve broeder! vooreerst moet ik u bidden, mij niet met de titel van Rabbijn te vereren, dit komt mij niet meer toe: ik moet en wil gaarne een leerling worden; maar uw begeerte, dat ik u raad zou geven, komt mij zeer wonderlijk en onbegrijpelijk voor; immers is het u niet onbekend, dat ik voornemens ben, om een Christen te worden, en indien ik u raadde mij na te volgen, zoals ik ook in waarheid geen andere raad kan vinden, zou u naar mijn woorden toch niet willen horen. Eer ik mij dus verder met u in gesprek inlaat, moet ik een vraag aan u doen, en wel deze: Zeg mij toch eens, mijn lieve broeder! waarin deze benauwdheid bestaat?” “Ik weet het,” zei hij, “zelf niet; maar mijn gemoed wordt soms zo tesamen gedrukt, dat ik zelf niet weet, wat ik van benauwdheid zal beginnen; en om de waarheid te zeggen, zo moet ik bekennen, dat er, toen ik een jongeling van slechts vijftien jaren oud was, verscheidene malen een begeerte in mijn ziel is ontstaan, om een Christen te worden: maar ik heb steeds zulke opwekkingen uit mijn gedachten zoeken te verdrijven; maar sedert ik de tijding van u gehoord heb, dat uw voornemen was, om een Christen te worden, van dat uur af zijn mijn vorige begeerten, van welke ik sedert zo vele jaren niets meer heb geweten, wederom in mij opgewekt; en als ik deze opwellingen door allerlei middelen in mij zoek te onderdrukken of te verdrijven, dan word ik zodanig benauwd, al moest ik op een schavot gebracht worden, en daar door beulshanden sterven. Nu ben ik hier, en verzoek van u, dat u mij toch raad geeft. Is er dan bij de Talui, Opgehangene, namelijk Jezus Christus, rust te vinden?” Ik antwoordde hem: “O ja, mijn broeder! bij Hem alleen is de enige en eeuwige rust te vinden; en al degenen, die hun rust bij Hem in waarheid zoeken, vinden deze ook; maar mijn vraag, u voorgesteld, is nog niet beantwoord: ik heb u horen spreken van uw eerste begeerte, om een Christen te worden, welke begeerte na enige tussentijd, toen deze verdoofd scheen, wederom in u levendig is geworden, enz. Ei, zeg mij eens met korte woorden, de oorzaak en oorsprong van deze uw begeerte: want als ik begeerte tot een zaak heb, zo moet ik eerst en vooraf van de voortreffelijkheid, nuttigheid en noodzakelijkheid van deze zaak overtuigd zijn; wat beweegt en drijft u dan, om een Christen te worden? wat dringt u, om in de gekruiste Christus te geloven? Welke noodzakelijkheid ziet u voor u daartoe?” (Ik had gaarne van hem gehoord, dat hij zichzelf in zijn ellendige toestand meer of min had leren kennen, en dat hem zijn zonden drukten; maar hiervan vernam ik niets van hem; hij was nog rijk in zichzelf!)

Hij antwoordde, dat hij mij op mijn vraag geen andere reden wist te geven, dan die, welke hij boven gegeven had en dat hij wegens de grote begeerte, die in hem was ontstaan, gelegenheid had gezocht, om het Nieuwe Testament machtig te worden (hierop bracht hij een Nieuwe Testament uit zijn boezem te voorschijn) en het te lezen; “maar wat zal ik zeggen?” vervolgde hij, “de vier Evangelisten heb ik gelezen met verwondering, en menigmaal de bladeren met mijn tranen doornat gemaakt, maar de brief van Paulus aan de Romeinen en andere kon ik onmogelijk verstaan, of daarvan enig begrip krijgen, deze zijn mij duister, en komen mij zeer ongerijmd voor.” Ik was met hem verlegen, want ik kon aan hem bespeuren, dat hij uit zijn benauwdheid sprak. Ik wilde hem wel raad geven, dat hij bij de één of andere Predikant (maar vooral niet bij de heer Jorissen of de andere goede vrienden) zou gaan, om met hem te spreken, maar ik was bevreesd; dat hij zo mocht behandeld worden, als ik het tot mijn smart ondervonden had, hetwelk dan de weinige lichte vonken, die in hem ontstoken waren, wederom uitgeblust zou hebben; daarom dacht ik, met hem voorzichtig te moeten handelen, zoveel als mij maar mogelijk was. Ik verzocht hem, dat hij na verloop van enige dagen weer bij mij zouden komen, omdat mijn voornemen was in die tussentijd met mijn vrienden daarover te spreken. Hij bleef

nog een uur lang bij mij, en toen vertelde hij mij, welk een schrikkelijk oproer er onder de Joden, mijn arme broeders, de 5e november 1765 geweest was; hoe zij waren gelopen naar het posthuis, aan de Rijn bij de schippers, aan de poorten bij de soldaten, en op alle plaatsen navraag naar mij gedaan hadden, maar dat zij niets konden gewaar worden (zie bl. 167); en welke middelen zij vervolgens in het werk gesteld hebben, toen zij vernamen, in welk huis ik mij ophield; alsmede, toen zij hadden ontdekt, dat ik onder de fijnen was gekomen, eindelijk moedeloos zijn geworden, en hun tot hiertoe nog gevoede hoop hebben opgegeven: “Nu is alle arbeid, alle moeite vergeefs; hij is, ach arme! onder de fijnen geraakt!” zeiden zij.

Toen hij nu van mij wegging, prees ik hem aan, dat hij met aandacht het Nieuwe Testament zou lezen, in het bijzonder Joh. 16: 8: “En die (de Trooster) gekomen zijnde, zal de wereld overtuigen van zonde, en van gerechtigheid, en van oordeel”; en dat hij God om die Geest moest bidden, enz.; hierbij gaf ik hem het boekje, de beschrijving van Rabbijn Jachiël Herschlein, hetwelk ik van de heer Jorissen had (zie bl. 167), en zei hem, dat hij mij na enige dagen wederom zou komen bezoeken.

In deze dagen had ik gelegenheid, om over dit voorval met enige van mijn vrienden te spreken, en hen daarover om raad te vragen; maar zij waarschuwden mij, dat ik voorzichtig moest zijn, zeggende, dat hun de zaak verdacht voorkwam, dat misschien de Joden, volgens hun listen, deze als een werktuig wilden gebruiken, en dat hij zich daarom, tot betere ingang bij mij, zodanig moest vertonen, zoals hij voorgaf, en ik nam hun getrouwe waarschuwing in acht.

Enige dagen hierna kwam mijn arme broeder weer bij mij; en zei: “Ik heb de wonderlijke beschrijving van R. Jachiël met ontzetting gelezen; maar ik moet u verhalen, wat er in deze dagen gebeurd is; het schijnt, dat iemand uit de Joden mij moet gezien hebben, dat ik in dit huis gegaan ben, daarom ben ik bij hen verdacht geworden; en om nu hun wraak aan mij uit te voeren, hebben zij mij bij de heren aangeklaagd, dat ik hun afbreuk en nadeel in hun koopmanschap toebracht, omdat ik in de stad omliep bij de ene en de andere, en dat zij daarbij te kort kwamen” (want in Wezel mogen zich geen vreemde Joden ophouden, om koopmanschap te drijven; niet dat zulks door de Christenen belet wordt; nee, maar de wangunst van hun eigen broeders, de Joden, die inwoners van de stad zijn, doen het; en zo is het eveneens in al de plaatsen van de Koning van Pruissen), “Ziet, dit hebben zij uitgedacht, om hun wraak aan mij te kunnen uitvoeren; maar welk een schade kan ik hun toebrengen, als ik soms een oud kleed of dergelijke kleinigheid koop? Wat zal ik arm mens nu beginnen? Want zij hebben mij gedreigd, dat, indien ik niet gewillig uit Wezel wilde wegtrekken, zij mij door de dienaars met spot en schande de poort zullen laten uitbrengen!” Hierop begon hij bitterlijk te wenen. Ik wilde nochtans, wegens de getrouwe waarschuwing van mijn vrienden, zijn voorgeven niet vertrouwen en zocht daarom gelegenheid, om hem met weinige woorden van mij weg te zenden en te doen heengaan, zeggende, dat ik hem niet helpen kon.

Enige weken daarna hoorde ik, dat deze arme Jood door de dienaars de stad uitgebracht was; het schijnt dat zij hem andermaal moeten gezien hebben bij mij in huis gaan, dus had ik hier volkomen verzekering, dat hij in dit stuk naar waarheid aan mij geklaagd had, en ik had voor mijn gemoed zeer veel daarmede te doen, dat ik mijn arme en ellendige broeder zo trouweloos had behandeld; mogelijk was zijn voorgeven waarheid! Mijn moedeloosheid nam van dag tot dag de overhand, en ik was zeer ter neder geslagen.

Toen mijn geliefde vrienden zulks aan mij bemerkten, raadden zij mij, dat ik mij voor

enige dagen een aangename uitspanning moest verschaffen, en een wandeling doen naar Mulheim aan de Roer, hetwelk zeven uur van Wezel aflight, om dus aan mijn nedergeslagen en moedeloos hart enige verandering toe te brengen.

Op de avond van de 28e maart ging ik bij Ds. Carp, om hem bekend te maken, dat ik voornemens was, om voor enige dagen naar Mulheim te gaan, vragende, of Dominee ook iets te bevelen had; waarop zijn Eerw. mij verzocht, Ds. Engels van zijnentwege vriendelijk te groeten.

De 29e maart 's morgens vroeg ondernam ik mijn wandeling naar Mulheim aan de Roer. Ik ben wel niet voornemens, om de bijzondere vergenoeging en verkwikking, welke ik daar ondervonden heb, hier te beschrijven, maar deze weinige regels worden hier om gewichtige redenen ter neer gesteld; zoals de geliefde lezer vervolgens onder het lezen verder zal bemerken, dat deze hier niet tevergeefs zijn opgetekend; dit zal voor het tegenwoordige genoeg zijn. Bij de Eerw. en Hooggeleerden Predikant Ds. Engels heb ik grote kennis verkregen, hier leerde ik eerst onderscheiden, welke liefderijke woorden, als het hart in liefde tot de Heere Jezus ontbrandt, de tong voortbrengt. De tijd viel mij hier niet lang, ja ik had mogen zeggen: Het is hier goed te zijn.

Het was mij inzonderheid tot verwondering, dat zich als bij geval, in de weinige dagen, die ik mij te Mulheim ophield, één van de voorheen gemelde Zendelingen daar bevond, niet degene met wien ik in gesprek was geweest (zie bl. 149), maar de andere, die, mede in de Synagoge zijnde; de aanspraak en vermaning aan de Joden buiten de Synagoge gedaan had (zie bl. 148), welke in die tussentijd tot Predikant was beroepen in een stad niet ver van Mulheim gelegen. Hij was ongemeen verblijd, toen hij mij zag, maar wegens de weinige tijd, welke hij had, kon ik niet veel met hem spreken.

De 2e april wandelde ik naar Duisburg, om in persoon te leren kennen de Eerw. en Godzalige Predikant Henke, van welke ik in Wezel zo veel met lof had horen spreken; niettegenstaande hij Predikant bij de Lutherse gemeente was. Veeltijds heb ik zulks met verwondering aangehoord, omdat ik in die tijd, wegens mijn eenvoudigheid en onwetendheid, die nog bij mij plaats had, vaststelde, dat niemand buiten de Hervormde godsdienst kon zalig worden, en dat er immers niet meer dan een enige ware en rechte Godsdienst zijn kon; maar dacht ik hoe komt het dan, dat de Hervormden, en wel in het bijzonder de vromen, met zulke lof spreken van een Luthers Predikant, dat hij zulk een Godzalig man is, en de Heere vreest.

Omdat ik dan hier zulk een kostelijke gelegenheid vond, dacht ik bij mijzelf: Ei kom, en zie het! laat u de weg die toch niet meer dan twee of drie uren van hier is, niet te ver zijn, Zodra ik dan bij hem kwam, en slechts enige woorden met hem had gesproken, werd ik zodanig in verwondering gebracht, dat mij de tranen in de ogen stonden, ik kan hier geen genoegzame woorden vinden, om mij volkomen uit te drukken, hoe deze Godzalige man zich verblijdde, en hoe liefderijk hij mij ontving; zulks stelde mij wederom in verwondering. Ik redeneerde bij mijzelf: hoe komt dit omdat hij immers weet, dat ik mij in Wezel aan de Hervormde gemeente ontdekt en geopenbaard heb, en hij niet het minste daartegen heeft in te brengen? Hij sprak daarvan niet een enig woord, dat ik namelijk de rechte Godsdienst nog niet had gevonden, of dat ik de Lutherse moest omhelzen, of dergelijke, daarom dacht ik, er moet waarlijk slechts weinig onderscheid tussen de beide Godsdiensten zijn. Eindelijk, ik moest 's middags met hem eten, waarbij ik zeggen moet, dat zijn tafelredenen mij tot meerdere verkwikking voor mijn ziel waren, dan de uitwendige middelen, die ik bij hem genoot, voor het lichaam.

In de namiddag ging ik bij enige vrienden, om deze te bezoeken, en ik moest mijn woord geven aan de schoolmeester, om in zijn huis te vernachten (dit was insgelijks

een Godvruchtig man, en de tijd viel mij bij hem mede niet lang). 's Avonds te tien uur zond Ds. Henke, en liet zeggen, dat hij mij verwachtte, en dat ik bij hem moest komen, om in zijn huis te slapen. Ik deed zijn Eerw. bedanken zeggende, dat ik mijn woord reeds aan de schoolmeester gegeven had, om in zijn huis te slapen.

's Nachts kon ik niet slapen of rusten! mijn boos hart begon wederom te redeneren en te murmureren; hierbij kwam ook de vijand, en begon mijn ziel te kwellen en te pijnigen, dat ik mij te zeer overhaast had, met mij in Wezel te openbaren, daar ik nog de rechte Godsdienst niet had gevonden, het was, alsof hij zei: Hebt u daarvan geen genoegzame proeve, en moet u met uw verstand ten volle daarvan niet overtuigd zijn? Eilieve! denk eens welk een onderscheid u tevoren in Wezel hebt ondervonden; hebt u wel, gedurende de gehele tijd een enkele keer kunnen verkrijgen, om met hen in zulke verkwikking en vereniging van het hart te spreken? Wat bestuur en troost hebt u de hele tijd van hen genoten? Hoe vele weken ja maanden, hebt u moeten zenden en zelf lopen, om hen slechts te mogen spreken? Hebt u uw begeerte wel verkregen? En wilt u nadenken en overwegen, het onderwijs in de waarheden voorbijziende; hoe u bent gebleven van de 4e november tot de 4e februari; bent u dan in de tijd van zeven weken wel verder gekomen, dan tot het vierde hoofdstuk over Lampe's Genadeverbond, hetwelk men kleine kinderen, die eerst beginnen te leren, geeft te gebruiken? Moet u u voor u zelf niet schamen, dat u uw zoekende ziel van honger en dorst zo laat versmachten? Merk eens op, met welk een liefde u ontvangen bent bij de Lutherse Predikant Henke en dat voor de eerste keer, dat u hem ontmoette; zijn woorden waren vriendelijk en liefelijk, als ware ze met nardus vermengd, en nog 's avonds te tien uur heeft hij om u gezonden, dat u bij hem zou komen vernachten; zie, dat is liefde! en wat zou u al liefderijke behandelingen hebben ondervonden indien u zich aan de Lutherse had ontdekt en geopenbaard om hun godsdienst te willen omhelzen! Met welk een liefde en een ijver zou u in de waarheid onderwezen zijn geworden! Bijzonder moet u hiervan overtuigd zijn, zo u wilt overwegen welke moeite de Lutherse aanwenden tot de bekering van Israël, omdat zij Zendelingen door de hele wereld uitzenden, om met de Joden te redetwisten, hen van hun blindheid te overtuigen en te bewegen dat zij zich toch tot God in Christus bekeren en leven; die hun toeroepen: "O huis Jakobs! kom, en wij zullen in het licht des Heeren wandelen," zoals u zulks in Wezel met uw ogen gezien, en met uw oren gehoord hebt.

Zo de geliefde lezer voor een ogenblik deze ontmoetingen eens gelieft tegenover elkaar te stellen, dan zal hij daaruit lichtelijk kunnen besluiten, welke verstrooiingen van zinnen en gedachten deze in mij veroorzaakt hebben, en hoe ik gedurende die tijd daardoor als een schip zonder roer, nu naar de ene, en dan weer naar de andere kant geslingerd werd, zonder te weten, waar een veilige haven te vinden, waar ik door het bestuur van de Goddelijke Voorzienigheid rust voor mijn ziel zou kunnen vinden.

Hier moet ik mijn pen uit de hand leggen, om niet verder uit te drukken de kwellen en smart, met welke mijn ziel nu onder dit schrijven nog wordt aangedaan, en die deze bedroeven; en inzonderheid is het nu een tijd, dat men zwijgen moet, volgens de woorden van de Profeet Amos, cap. 5: Maar om voor Koning Jezus en voor de waarheid vrij uit te komen, is het een tijd van spreken, en alle mensenvrees ter zijde te stellen. Hoewel ik mij tegen hen reken als een mug of sprinkhaan, zo moet ik echter aan hen enige vragen stellen, namelijk: Wat hun Eerw. op die tijd van mij gedacht hebben: of zij van mensen, waarmede ik toen binnen en om Wezel verkeerde, bericht zijn geworden, dat mijn daden niet met mijn woorden overeenstemden, ja of ik in mijn hele gedrag, gedurende al die tijd, hetzij met woorden of daden, enigen de minste schijn gegeven heb, dat hun Eerws. redenen hadden of konden hebben, om mij te wantrouwen? zo ja, waarom dan niet rechtstreeks gehandeld, waarom mij niet geheel

van de hand gewezen, en mij openlijk als een bedrieger ten toon gesteld? Ik was immers geen persoon, voor wien zij enige vrees behoeften te hebben, hetgeen naar mijn gedachten mij hier genoegzaam rechtvaardigt. Verder moet ik hun Eerws. vragen, of zij nu van achteren, nu zij zien, dat ik in weerwil van al die wederwaardigheden en tegenspoeden, toch standvastig ben gebleven, niet moeten toestemmen, dat het mij om de waarheid alleen is te doen geweest? Maar het beste is, deze zaak hierbij te laten berusten, zonder van mijn kant hieromtrent iets of het geringste te vrezen. En waarom zou ik vrezen? Indien ik de waarheid niet heb geschreven, of deze vervolgens niet zal schrijven, dan zouden hun Eerws. volkomen recht hebben, mij als leugenaar te beschuldigen. Ik vraag hun derhalve, of datgene, hetwelk ik van hun Eerws. onderwijs aan mij gegeven, hier geschreven heb, waarheid is of niet? En bijzonder, of zulks met de volgende vraag, met welke ik de hele zaak zal besluiten, niet insgelijks zo is, te weten: of ik de tijd van zeven en twintig weken verder ben gekomen, dan tot het zesde hoofdstuk van het gemelde kleine boekje. Mogelijk zal men mij antwoorden: Uw zeggen is waar; maar wij hebben zulks uit voorzichtigheid gedaan, omdat wij waren bedrogen geworden, en inzonderheid Ds. Snijder (zie bl. 173).

Maar dit aangaande, laat ik zulks de verstandige lezer ter nadenking over; want hoe kan men daarmee een bedrieger op de proef stellen, dan men hem in de waarheid niet onderwijst? Daarmee zou men hem veeleer een grote dienst doen, dat hij niet nodig heeft met onderzoeken en leren zijn hoofd te breken. Een bedrieger zou daarover geheel niet murmureren, nog veel minder zich daarover kwellen en bedroeven; ja men zou hem dus tijd en gelegenheid geven, om in zijn bedriegelijke gedachten zijn doen beter te overleggen en over na te denken. Is een bedrieger niet beter op de proef te stellen, wanneer men hem streng in de waarheden onderwijst, ten einde te zien of er bij hem een rechte ijver is? Om die waarheden slechts te weten, en enkel te kunnen nastamelen een les, welke hij uit dat boekje van buiten leert, maakt immers de zaak niet uit: een papegaai zou zulks insgelijks kunnen leren; dit zou een bewijs zijn, dat het hem niet om de waarheid te doen is! Maar daarop dient men vooral acht te hebben, of er bij hem een honger en dorst is, om de waarheden, welke hij met zijn mond tracht te belijden, naar de zin en de mening des Geestes te verstaan. En gebeurde het al, dat zij bedrogen werden: ziet, waarin bestaat dit bedrog? Niet in zilver of goud (dat hadden zij niet nodig aan hem te geven, indien zij niet wilden), en wat kwamen zij dan daarbij te kort? Niet anders dan een weinig tijd van nu en dan een half uur; en zo veel mag er immers toch nog wel af voor dat arme en eertijds zo geliefde volk, hetwelk toch is te beminnen omwille van hun vaderen.

Kortom, ik kwam in mijn redeneringen, waarin ik zo de hele nacht doorbracht, eindelijk zo ver, dat ik begon te twijfelen, of het wel mogelijk kon zijn, dat ik de ware Godsdienst gevonden had; misschien, dacht ik, is het in de Voorzienigheid van God, dat ik hierheen heb moeten komen, om de rechte en ware Godsdienst te vinden, enz. Zo ontstond weerm strijd en kamp in mijn ziel, en ik besloot, om de volgende dag te gaan bij de Godzalige Ds. Henke, en de bedroefden toestand van mijn ziel aan hem te openbaren, en daarbij te verzoeken, dat hij zich toch over mijn ziel wilde ontfermen, mij aannemen en in de waarheden onderwijzen. Ik dacht: kan Ds. Henke in de Lutherse godsdienst zalig worden, waarom dan ik ook niet?

's Morgens vroeg, terwijl ik met mijn vriend, de schoolmeester, koffie dronk en voornemens was, naar Ds. Henke te gaan, kreeg ik voor mijn gemoed de volgende woorden: "*Een dubbelhartig man is ongestadig in al zijn wegen.*" Jak. 1: 8; welke woorden mij eerst waren tot beschaming, zodat ik moest uitroepen: O hartenkenner en

nierenproever! aan U is het immers bekend, dat het mij alleen te doen is om de waarheid en het behouden van mijn ziel! en onder mijn zuchten en smeken werd ik getroost met de woorden van vers 12: *“Zalig is de man, die verzoeking verdraagt; want als hij beproefd zal geweest zijn, zo zal hij de kroon des levens ontvangen, welke de Heere beloofd heeft degenen, die Hem liefhebben.”* Ik moest wederom uitroepen: O Heere Jezus! schenk mij geduld in mijn aanvechtingen, en bewaar mij, opdat ik niet struikele en dat ik bestendig blijve!

Toen waren mij de eerste woorden tot lering; zeker, indien ik deze stap had gedaan, dacht ik, zouden vervolgens de Predikanten te Wezel zich daarmee verschoond hebben, zeggende: “Ziet, deze is ook een bedrieger en huichelaar geweest, want een twijfelaar is onbestendig; wij konden het hem uit de ogen zien, dat hij een bedrieger was, en daarom hebben wij ons zo teruggehouden met hem in de waarheid te onderwijzen: zouden wij die kostelijke paarlen voor de zwijnen werpen? Nu wordt het openbaar; toen hij heeft gezien, dat hij zijn bedriegerij niet kon uitvoeren, heeft hij zich tot de Lutherse gekeerd, om die te bedriegen.” En dan zou ik de deur, die reeds voor mijn arme broeders genoegzaam is gesloten, nog verder dicht gemaakt, ja als met hameren vernageld en met grendelen gesloten hebben.

Dus dacht ik dan nog verder in geduld te vertoeven, en het kruis te dragen door hulp en bijstand van de Heere Jezus; en ik ging bij Ds. Henke, om van zijn Eerw. afscheid te nemen. Ik bleef bij hem omtrent twee uren; wij brachten de tijd door met verscheidene aangename gesprekken, maar ik meldde niet een enig woord van al de redeneringen, met welke ik de hele nacht had doorgebracht. En zo nam ik van hem afscheid; maar ik moest mij sterken als een man, dat de tranen, met welke mijn hart overstelpt was, mij niet mochten overweldigen en overwinnen.

Den 4e april wandelde ik wederom naar Mulheim, met enige vrienden, die mij vergezelden; daar gekomen, ging ik nog eens bij de Godzaligen Ds. Engels, om van hem afscheid te nemen, zoals ook bij enige andere goede vrienden.

Maar voor en aler ik met mijn verhaal kan voortgaan, vind ik mij gedrongen, om hier ter neder te schrijven het goede, hetwelk de Heere behaagd heeft aan mijn ziel, gedurende mijn kort verblijf daar, te doen. De heer Schmidt daar woonachtig, bracht mij, onder aangename samenspraken, op het land in een boerenwoning, waar ik mij ten hoogste moest verwonderen over het aantal der Godvruchtige landlieden, die als om strijd zich daar in die woning bij ons vervoegden. O! hoe verkwikkend is mij nog heden in dit uur, mijn geliefde lezers! de herinnering daarvan, en is die in staat, om mij nu nog vreugdetranen uit de ogen te persen, denkt dan eens, hoe in die tijd, toen ik het volle genot van die verkwikking ondervond, mijn geslinderd gemoed moet gesteld geweest zijn! Als ik nog heden nadenk de troost, die ik aan mijn ziel, en de sterkte, die ik voor mijn gemoed ondervond, onder het gezelschap van gemelde vrienden, dan moet ik nogmaals met verwondering en dankzegging erkennen, de onbegrijpelijke en tedere liefde, welke de Heere Jezus aan Zijn zwak volk toedraagt. Daar, zou ik mogen zeggen, heeft Hij zijn belofte vervuld, namelijk dat, waar twee of drie in zijn naam zouden vergaderd zijn, Hij daar in het midden zou wezen. Het ging mij als de Emmausgangers; zij spraken niet alleen van Jezus, maar mijn hart was brandende. Ach! hoe zwom mijn hart hier, onder een vloed van tranen, in een zee van vergenoeging. Ja, het was met mij, als eertijds met de kinderen Israëls, toen zij van Mara tot Elim kwamen, vindende daar twaalf fonteinen en zeventig palmbomen; toen verkwikten en versterkten zij zich voor die tijd, dat zij daar vertoefden; maar hoe verkwikkend die plaats ook voor hen mocht zijn, moesten zij die echter weder verlaten, om de woestijn te doorreizen!

De 8e dito wandelde ik wederom naar Wezel, en alzo heb ik wederom mijn tijd

doorgebracht in smarten en kwellingen tot de 14e mei. Het catechiseren is zo gebleven, zoals te voren; waarover ik mij niet verder zal uitbreiden.

Eindelijk kreeg ik wederom begeerte, om naar Leeuwarden te reizen; maar ziet, mijn redeneringen namen wederom de overhand en begonnen mij te kwellen, en in mijn ziel smarten te veroorzaken. Wat wilt u beginnen: weg reizen? hoe zal dat gaan, en hoe bedroefd zal het er niet u uitzien? Bent u vergeten de getrouwe waarschuwing van uw beste en geliefdste vrienden, dat, wanneer u van hier, wegreist, u van alle mensen voor een Judas en bedrieger zult gehouden worden? (zie bl. 178). Wat zou u toch antwoorden, indien men u vroeg, om reden te geven, waarom u van Wezel bent weggereisd? Daar zijn immers ook Godvruchtige Leraars, die het Evangelie prediken: is er in Wezel geen water om te dopen? Waarom bent u dan daar niet gebleven; waaraan heeft het u ontbroken? Zie, dat zal de eerste vraag zijn, die door ieder verstandig mens aan u zal voorgesteld worden; wat antwoord zult u geven? Ja mogelijk verbeeldt u zich, de gehele geschiedeis met al de omstandigheden, die hier zijn voorgevallen, te verhalen, om uzelf daarmee te rechtvaardigen: o! daarin zult u zich bedrogen vinden; wie zal zoveel tijd verkwisten, deze aan u vergunnen, om dit alles te verhalen? Dit vereist wel een gehele dag! en ten tweede: denkt u, dat men uw verantwoording zal geloven? Daarmede zou u zich nog meest bedrogen vinden. Zij zullen antwoorden: dit is onmogelijk te geloven. En bracht u het eindelijk al zo ver, dat u zich beriep op het onderzoek van zaken; dat u aan de Predikanten in Wezel daarover schreef, en aan hun Eerws. zelf vroeg naar de reden, om welke u daar niet bent gebleven, ei, stel u zelf in uw verstand eens voor, welk een antwoord zouden toch de Predikanten u geven? Al kunnen zij naar waarheid u niet het minste ten laste leggen, om u te beschuldigen, wie zou eindelijk gelijk krijgen? Buiten twijfel, hun Eerws., en u zou als een leugenaar en bedrieger gescholden worden, en wat vervolgens aanvangen? Waar zou u wederom zulk een vrije kamer, met hetgeen daarbij behoort en wat u verder nodig hebt, aantreffen? Wie zal u zulks bezorgen? Arbeiden kunt u niet, daartoe bent u te zwak; te bedelen schaamt u zich, en uw rijkdom is u zelf bekend, vraag het uw beurs, die zal u wel antwoord geven. Waar zou u datgene, dat u nodig hebt, om uw leven te onderhouden, vandaan halen? Denkt u dan dat God wonderen zal doen? Het manna van de hemel zal doen regenen; of kwakkelen door de oostenwind, of vlees door de raven, of brood door een Engel u zal toebrengen? En zullen dan uw schoenen niet verslijten, en uw klederen niet verouderen, zoals eertijds Israël is wedervaren? O nee! God werkt in deze tijd zulke wonderen niet meer; daarom besef zelf, hoe het er met u zal uitzien; alle hoop is verloren, enz.

Ik acht het, geliefde lezer! onnodig, om hier neer te stellen, welke murmureringen in mijn boos hart al zijn omgegaan, en hoe mijn ziel is aangevochten en gekweld geworden, terwijl er dikke zwarte duistere wolken, die niet te doorzien waren, voor mijn zwakke ogen zweefden, dit zal Gods kinderen door hun ondervinding niet onbekend zijn; zodat ik met een verlegen David moest uitroepen: U hield mijn ogen wakende (hij wil zeggen, dat God hem met zulk een zwaar kruis en zodanige bekommernis onverhoopt thuis bezocht had, dat hij daarvan niet kon slapen); *“ik was verslagen, en sprak niet,”* Psalm 77: 5; *“Want de vijand vervolgt mijn ziel; hij vertreedt mijn leven ter aarde; hij legt mij in duisternissen, als degenen, die over lang dood zijn. Daarom wordt mijn geest overstelpt in mij, mijn hart is verbaasd in het midden van mij,”* Psalm 143: 3, 4.

Maar merk, waarde lezer! hoe de grote ontfermende God zich aan zulk een verlegen ziel niet onbetuigd laat om haar te hulp te komen, en uit haar slaap en sluier op te

wekken, al ligt zij met Elia onder een boom te slapen, en begeert vanwege haar vervolging van de Duivelse Izébel en Beëlzebub, die haar zoekt te doden, om niet alleen de tijdelijke, maar de eeuwige dood te sterven: zij wordt opgewekt en haar toegeroepen: Sta op en eet! Zij ziet wel met haar geestelijke ogen, die nog vol slaap zijn, rondom, redenerende: wat zal ik eten, vanwaar hier iets in deze woestijn bekomen? Zij vindt nochtans spijs en drank, die beter is, dan een koek op kolen gebakken, en een kruik water; want zij wordt gespijsd met het brood en het water van het eeuwige leven. En al wordt zij voor de eerste maal niet genoegzaam verzadigd, niet wegens gebrek aan spijs en drank, die is genoegzaam en overvloedig, maar omdat zij zich van het slapen niet kan onthouden, en niet één uur kan waken, maar omdat zij zich wederom nederlegt om te slapen, zo wordt haar voor de tweede maal toegeroepen: Wat slaapt u? kunt u dan niet waken? Sta op, en eet! want de weg zou voor u te ver zijn; de weg, die u in de woestijn zult hebben te wandelen, zou u te zwaar vallen, indien u niet beter eten en u de spijs en drank zou ten nutte maken, dan u de eerste keer gedaan hebt; doe maar uw mond open en eet hetgeen Ik u geef! Alsdan wordt zij eerst recht wakker; zij blijft zo nedergeslagen niet liggen, en valt wegens haar zwakheid niet wederom in slaap, zoals het haar de eerste keer wedervaren is, en het schijnt haar toe, ten aanzien van de spijs en drank, welke zij de eerste maal had genoten, als ware het slechts een droom, waarvan de grote profeet Jesaja zegt, cap. 29: 8: *“Zoals wanneer een hongerige droomt en ziet hij eet, maar als hij ontwaakt, zo is zijn ziel ledig; zoals als wanneer een dorstige droomt, en ziet, hij drinkt, maar als hij ontwaakt, ziet zo is hij nog mat, en zijn ziel is begerig,”* nee, nee! maar zij staat op; zij richt haar nedergeslagen geest op, en verkwikt en verzadigt zich, zodat, al moest zij veertig dagen in de woestijn omdolen, zij nog kracht heeft.

Aldus bracht ik mijn tijd door in benauwdheid, verlegenheid en moedeloosheid, zodat ik niet wist, wat ik zou beginnen, om mijn nedergebogen geest op te wekken en te verwakkeren; dan wilde ik het kostelijk Woord van God lezen, om voor mij daaruit enige troost te zoeken, maar dit kon onmogelijk met een geheiligde aandacht geschieden; wilde ik mijn knieën voor de Heere buigen, het was mij nog onmogelijker, om mijn begeerte, smeken en zuchten met mijn verstomde tong uit te drukken; en ondernam zulks wel, en ging menigmaal in het verborgen, om mij voor de Heere te schrikken, maar ik was stom, en moest ledig wederom heengaan, zodat ik moest uitroepen: Heere! ik kan niet bidden! Heere Jezus! leer mij bidden; U bent machtig om mijn lippen te openen, en dan zal mijn mond Uw lof vertellen!

Op de 2e mei 1766 's avonds, wanneer ik mij ontkleedde, om mij tot rusten te begeven, schoten mij deze woorden te binnen: *“Ik overdacht de dagen van ouds, de jaren der eeuwen,”* Psalm 77: 6; maar, dacht ik, welk een troost kan ik scheppen uit deze woorden? Asaf is hier in dit geval gehoorzaam aan het bevel van God, Deut. 32: 7. *“Gedenk aan de dagen van ouds, merk op de jaren van elk geslacht;”* dat is te gedenken aan de wonderwerken, die God van eeuwigheid gedaan heeft, zoals zulks het grondwoord duidelijk uitdrukt, zo zei ook David, Psalm 143: 5: *“Ik gedenk aan de dagen van ouds; ik overleg al Uw daden, ik spreek bij mij zelf van de werken Uwer handen;”* en Psalm 74: 12-18: *“Evenwel is God mijn Koning van ouds af, die verlossingen werkt in het midden der aarde. Gij hebt door Uw sterkte de zee gespleten; Gij hebt de kop des Leviathans verpletterd; Gij hebt hem tot spijs gegeven aan het volk in de dorre plaatsen. Gij hebt een fontein en beek gekleefd; Gij hebt sterke rivieren uitgedroogd. De dag is Uwe; Gij hebt het licht en de zon bereid. Gij hebt al de palen der aarde gesteld, zomer en winter die hebt Gij geformeerd.”* (In deze beide plaatsen komt hetzelfde grondwoord voor en drukt uit van eeuwigheid).

Eindelijk, nadat ik omtrent een uur geslapen had, werd ik wakker gemaakt, wederom

met dezelfde woorden; zodat ik moest uitroepen: Heere! niet alleen wil ik zulks gedenken, maar ik wil het ook met David (naar bovengemelde Psalm 74: 12-18) met mijn mond belijden, en met Asaf in deze Psalm zeggen: *“Wie is een groot God, zoals Gij, o God!”* enz. En terwijl ik bij mijzelf overlegde: zal er in deze woorden voor mij een troost zijn te vinden? ziet, toen werd mijn angstvallige en slapende ziel opgewekt, en deze woorden waren mij tot zulk een bestraffing voor mijn ongelovig hart in alle mijn verkeerdheden, dat ik met deze de hele nacht doorbracht in tranen. Ach! dacht ik, mocht u deze woorden van de vrome en Godzalige Asaf recht nadenken: aan de dagen van ouds, en de jaren der eeuwen, wat de getrouwe en goedertieren God al aan u gedaan heeft, van moeders lijf aan, hoe Hij ten allen tijde voor u heeft gezorgd, toen u buiten staat waart, om te kunnen zorgen; Hij heeft u gegeven zulk een heerlijk en kunstrijk lichaam, zijnde een meesterstuk, hetwelk alle verstand te boven gaat, en tot verwondering verstrekt, zodat u met David moet bekennen: *“De kennis is mij te wonderbaar, zij is te hoog, ik kan er niet bij,”* Psalm 139: 5. Hij heeft dit lichaam versierd met alle leden; Hij heeft daarin geblazen een geest van leven; een onsterfelijke ziel; Hij heeft het in het lichaam van uw moeder geformeerd, gevoed, bewaard, het uit deze duistere kerker doen tevoorschijn komen, en op de bewoonde aardbodem geplaatst! O! waarom heeft Hij dit alles gedaan? is daarvan wel een andere reden te geven, dan deze: opdat de grote Schepper in dit lichaam en in die ziel zou verheerlijkt worden? en daartoe heeft Hij de tijd, hoe lang zulks geschieden zal, in de eeuwigheid, door een onveranderlijk raadsbesluit, verzegeld; maar onmogelijk kon immers dit geschieden, om dit einde te bereiken, zo God de mens lichaam en leven, hetwelk Hij hem eerst geschonken had, ook niet tot op de bestemde tijd met alle nooddrift onderhoudt en verzorgt, en even daarom is alles, wat er in de wereld geschapen is, omwille van de mens geschapen, zoals de grote Dichter zingt, Psalm 104: 14, 15: *“Hij doet het gras uitspruiten voor de beesten, en het kruid tot dienst des mensen, doende het brood uit de aarde voortkomen, en de wijn, die het hart des mensen verheugt, doende het aangezicht blinken van olie; en het brood, dat het hart des mensen sterkt.”* O! het kan immers onmogelijk missen: wie een lamp ontsteekt, die voegt ook zeker de olie daartoe, zonder welke dezelve niet zonde kunnen branden; zou Hij dan zulk een kostelijk huis, dat Hij zelf gebouwd heeft, wederom laten vervallen? Immers nee, maar zo lang het Hem zal believen het te gebruiken tot zijn eer, zo lang verzorgt Hij het ook met al wat nodig is, om te kunnen leven, al zou Hij ook, bij gebrek aan natuurlijke middelen, wonderen doen. O! werd Ismaël van Abraham zijn vader uit huis gestoten, moest hij met zijn moeder Hagar in een dorre woestijn als een pelgrim omdolen en daarin verdwalen, zonder weg noch pad te kunnen vinden, en kwam het eindelijk zo ver, dat hun het water ontbrak en er wijd en zijd geen fontein of bron was te vinden, zodat hij van dorst moest versmachten: ook van zijn moeder werd hij ten laatste verlaten; zij legde hem neder onder een struik, en ging weg: niet uit liefdeloosheid, maar wegens weedom van haar hart, omdat zij hem niet kon zien sterven. Deze verlating veroorzaakt hem nog meerder smarten: had hij nog in de armen van zijn moeder zijn geest mogen uitblazen, zo mocht het sterven hem in zijn doodsangst nog verdragelijker zijn geweest; maar zijn troosteloze moeder kon hem niet anders helpen dan met wenen: Zij weende bitterlijk. En zou zij niet wenen? moest haar moederhart niet verscheurd worden, als zij de zoon van haar buik aldus zag liggen, zijn tong verdroogd en verdord, om de geest te geven? Riep en klaagde David over zijn zoon Absalom, van wie hij zo zeer was vervolgd geworden toen hij hoorde de dood van zijn zoon, zeggende: *Absalom, Absalom, was ik voor u gestorven!* welke klaagredenen zal deze bedroefde moeder over haar enige zoon geuit hebben: Ismaël, Ismaël! och! dat ik voor u mocht sterven, enz. Maar met al haar

klagen, met al haar wenen, kon zij hem niet helpen, al wilde zij haar vergoten tranen alle verzamelen, zij kon nochtans daarmee onmogelijk zijn dorst lessen en hem van de dood behouden, alle hoop was verloren; maar *“de hand des Heeren was niet verkort, om te kunnen helpen,”* al is hij van zijn vader verstoten en van zijn moeder verlaten; zijn toezegging, welke Hij aan zijn moeder Hagar gedaan had, voor en aleer hij nog geboren was, Gen. 16: 10-12, moest vervuld worden. *“Zou Hij het zeggen en niet doen?”* Ziet, haar werd een waterput getoond, opdat zij haar smachtende zoon kon verkwikken, zodat hij ten aanzien van deze uitwendige redding en voorzienigheid met recht kon zeggen en roemen: *“Mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de Heere heeft mij niet verlaten, heeft mij aangenomen.”* O wonderbare redding! Ja al moest de hemel manna regenen, de oostenwind kwakkelen, al moesten de rotsstenen water, de raven vlees, de Engelen brood, en de vissen geld aanbrengen: is dan zijn hand verkort, of verlaat Hij de werken van Zijn handen?

En u kwelt uzelf met uw mistrouwende en ongelovige zorgen, alsof er geen God in de hemel was, die zo lang voor u heeft gezorgd, en die in Zijn heilig Woord heeft gezegd: *“Ik zal u niet begeven, en Ik zal u niet verlaten.”* Hebr. 13: 5. Heeft dan God opgehouden voor u te zorgen, dat u daarmee moet beginnen! Of weet Hij geen raad meer, dat u Hem ten raadgever wilt zijn? of is Zijn almacht en Zijn vermogen uitgeledigd, zodat Hij u niet meer helpen kan, dat u zich zo bezorgd maakt en uw hart afknaagt met te vragen: van waar zal toch dit of dat komen? hoe zal het niet dit of dat nog aflopen? U weet immers zelf, hoe groot uw rijkdom is, en wat zult u beginnen? *Zal dan God vensters maken in de hemel?* O gedenk toch aan de dagen van ouds, aan de voorbijgegangene twee en dertig jaren, welk een ontelbare menigte van weldaden er aan u geschied zijn, heeft Hij u niet verzorgd, en veel meer aan u gedaan, dan hij had durven wensen of denken? Ei! stel toch uw vertrouwen verder op Hem, en u zal verder alles gegeven worden naar Zijn heilige raad en wil. O! hoe recht drukt zich de Godzalige en heldhaftige Hervormer uit, ik meen Luther: *“Zijn wij niet,”* zei hij, *“heilloze en ondankbare mensen over welke God billijk zou toornen? Wij moeten belijden, dat Hij ons het grote en meeste van Zichzelf en ongebeden gegeven heeft: en wij willen toch Hem niet vertrouwen, dat Hij ons het mindere zal geven: het zou immers een rijke man, die u duizend gulden had geschonken, tot smart zijn, als u hem zoveel niet vertrouwdde, dat hij u een paar oude schoenen zou geven; even also doen wij in waarheid tegen onze God in de hemel, wanneer wij zorgen voor eten en drinken, daar Hij ons reeds lijf en leven geschonken heeft, enz.”*

En wilt u zich eindelijk herinneren de verleden tijden, en nadenken over de verlopen acht en twintig jaren hoe u in uw blindheid, in een stikdonker land en schaduw van de dood hebt gewandeld, en als het veulen van een muilezel hebt omgezworven; hoe de Heere Zijn genadehand aan u gelegd, en u uit uw zondenslaap heeft doen ontwaken, hoe Hij u gesterkt, bemoedigd, getroost, en bewaard, ja vele keren van de dood gered, en als een blinde geleid heeft; hoe Jezus, de getrouwe Heiland, ten allen tijde heeft gezorgd, en menigmaal de zware zorgsteen, welke uw hart samengedrongen en gepakt, heeft afgewenteld; ei! kunt u dan niet met recht besluiten en u troosten, dat de Heere ook in het toekomstige voor u zal zorgen, en u met een David uw bekommerde en verlegen ziel toeroepen: *Keer weder, mijn ziel! tot uw rust; want de Heere heeft aan u welgedaan.* In de oude tijden, van 's moeders lijf aan en in de lang verleden jaren, toen u uit uw zondenslaap werd opgewekt; *wat buigt gij u neder, o mijn ziel, en wat zijt gij onrustig in mij! hoop op God! want ik zal hem nog loven,* enz. Waarlijk bij iedere weldaad en wondervolle leiding, die tot hiertoe aan u geschied is, hoort u een altaar en gedenkzuil op te richten, met het opschrift daar boven: *Tot hiertoe heeft de Heere geholpen!* en het opschrift aan zijn voet: Hij zal verder helpen! Maar u

overhoopt u, ach arme! en uw hart wordt vervuld met zulk een last van zorgen, dat deze doornen zo welig opgroeien, dat zij het goede zaad verstikken, Daardoor vergeet u de oude tijden, en gedenkt niet aan de verlopen jaren, al de weldaden, die aan u, zowel naar het lichaam als naar de ziel, zijn geschied; daardoor vergeet u, voor uw kostelijke ziel, voor uw eeuwig heil, voor de spijs die eeuwig blijft, te zorgen, en gedurig uit te roepen: Och! wat zal, wat moet ik doen, opdat ik zalig worde? U wedervaaert, wat eertijds de vette koeien en de volle aren wedervoer, welke Farao in zijn verschrikkelijke droom zag, wordende deze door de magere koeien en dorre aren verslonden. Och! dat uw ziel van haar geestelijke slaap en droom verschrikt en opgewekt mocht worden, en dat dit uw enige en gewichtige zorg mocht zijn, om van uw zonden, die meerder zijn dan de haren van uw hoofd, ontledigd te worden, en een verzoende God en Vader in de hemel te aanschouwen, het brood en water des levens, de klederen des heils, en de mantel der gerechtigheid deelachtig te worden! Zeker, zo u dit recht levendig en krachtig voor ogen stond, en het uw hoofdzorg was, o! u zou zo uw eigen hart niet afknagen, en u dag en nacht niet kwellen met zorg op zorgen, zoals de woedende zee, die niet kan rusten, maar wiens wateren steeds slijk en modder opwerpen; want uw zielszorg zou de andere verjagen en verdrijven, zoals de duistere en dikke wolken door de wind verdreven worden, ja zoals eertijds Dagon voor de Verbondsark ter aarde nederviel, en de Egyptische tovenaars hun staven door de staf van Mozes verslonden zagen. O! hoe gelukkig zou u zijn, dan zou u met zekere Godvruchtige Leraar in vertrouwen kunnen zeggen: “Indien Ik wist, dat er een tijd zou komen, dat God zou ophouden God te zijn, te regeren, te zorgen, en de zijnen te beschermen en te onderhouden, zo zou ik mij tot vele zorgen schikken; maar zo lang mijn God en Vader leeft, en voor mij zorgt, zie ik niet van welke nuttigheid mijn zorg zou zijn; waar deze zon schijnt, heeft men geen licht te ontsteken, en waar God beloofd heeft alles zelf te dragen, te verschaffen en te behouden, daar heeft men geen zorgzuilen op te richten.” Dan zou u eerst recht onder het oog gebracht, en op uw hart gedrukt worden, om te gedenken aan de dagen van ouds en aan de jaren der eeuwen, met beschaamdheid, hoe u deze hebt doorgebracht: merendeels met murmeren, met ongelooft, met zorgen en met tranen, tegen zulk een goede en barmhartige God, Die rijk is in barmhartigheid, daar Hij ingewanden der barmhartigheden heeft en “*Zich ontfermt over degenen die Hem vrezen, zoals zich een vader ontfermt over de kinderen,*” Psalm 103: 13; terwijl Hij meer overvloedig kan en zal doen, dan u zelf bidden en denken kunt. Dan zou u beginnen te bedenken “*de dingen die boven zijn, waar Christus is, en niet die op de aarde zijn.*” Dan zou u in waarheid en in geloof uitroepen: Ik werp al mijn zorgen op de Heere, Hij zal mij onderhouden; ik beveel al mijn wegen aan de Heere, en hoop op Hem, Hij zal het welmaken; ja dan zou u ondervinden, niet alleen, dat de Heere in de honger van de dood zal verlossen, maar u zou in de honger lachen, enz.

Eindelijk, door deze bestraffing en vermaning, die mijn ziel in deze nacht had ontvangen, werd ik zo opgewekt, dat ik vast besloot van Wezel te vertrekken, het mocht dan gaan zoals het wilde, en al mijn wegen aan de Heere over te geven, mijn vertrouwen op Hem te stellen, daar Hij het is, Die het hart van alle mensen in zijn macht heeft, ook de harten van de Koningen, om deze te neigen naar Zijn welgevallen; Hij is ook machtig, de harten van Zijn knechten, die Zijn kostelijk woord verkondigen, op te wekken, dat zij met de ogen van de Geest kunnen inzien in mijn hart, dat ik geen bedrieger ben, maar dat het mij alleen om de waarheid en mijn om eeuwige gelukzaligheid te doen is.

Ik maakte mijn gedachten en mijn vastgenomen besluit van mijn wegreizen aan mijn

geliefde vrienden bekend; zij begonnen mij wederom te beklagen en te waarschuwen, zoals zij eertijds gedaan hadden (zie bl. 177); maar alles kon nu niets helpen, ik gaf hun tot antwoord en zei: “Waarlijk, ik moet met schaamte bekennen, dat, indien ik een waar en levendig geloof aan, en een zodanig vertrouwen op de Heere Jezus had gehad, ik de tijd, die de Heere uit vrije liefde en genade mij nog heeft geschonken, om in het land der levenden te zijn, hier in Wezel niet zou hebben doorgebracht, en mijn ziel zo laten versmachten; ach! waarom zal ik de welaangename tijd en de dierbare uren zo verzuimen, die nimmer te herroepen zijn, en aan welke de eindeloze eeuwigheid vast is; zal ik dan zodanig wachten, totdat eindelijk de avond en de donkere nachtschaduw bij mij aanbreken? Wie kan mij van die ure verzekeren? Immers geen mens van de wereld. O nee! maar ik wil mij niet meer kwellen met hetgeen dat voorbij is, maar strekken naar hetgene dat voor mij is; ik wil niet verder vertoeven, en de tijd verzuimen, maar mijn uitzicht is op de Heere, Hij zal mij geleiden naar Zijn welbehagen,” enz.

Ik maakte mijn voorgenomen reis bekend aan bovengemelde Ds. Engels, Predikant te Mulheim aan de Roer, en ik ging insgelijks weder bij Ds. Carp, om mijn weggezen mede aan hem bekend te maken, zijn Eerw. daarbij verzoekende dat hij mij geliefde een attestatie, hoe ik mij te Wezel had gedragen, te doen toekomen, bij welke gelegenheid ik mij van schreien niet kon onthouden; maar zodra zijn Eerw. mijn vastgesteld voornemen van het weggezen verstond, was het (ik moet hier de waarheid belijden) zijn Eerw. leed (wat in zijn gemoed in deze tijd is omgegaan, is mij onbekend.) Hij stelde alle mogelijke middelen te werk, om mij van mijn voornemen af te brengen; hij beloofde mij, dat mij van de Magistraat meer zou toegelegd worden (zie bl. 188); bijzonder wilde zijn Eerw. in het catechiseren meerder vlijt aanwenden, enz.; “want,” vervolgde hij, “geen Predikant in Holland, u mag komen waar u wilt, zal u in persoon in de waarheid onderwijzen, maar zij zullen u aan een Catechiseermeester overgeven, om u te leren,” enz. Maar al zijn redenen ter beweging konden mijn hart niet buigen, noch mij bewegen om in Wezel te blijven; ik antwoordde hem daarom: “Ik bedank nu, Dominee! mijn vertrouwen is op de Heere, en ik verzoek, als het UEerw. belieft mij attestatie te geven,” en zo bracht ik, onder tranen, omtrent een uur tijds bij zijn Eerw. door.

Eindelijk toen Ds. zag, dat al zijn beweegredenen en beloften niets konden helpen, zei hij, dat ik vóór mijn weggezen bij hem zou komen, en dan zou zijn Eerw. mij niet alleen een attestatie geven, maar nog daarbij een aanbeveling bezorgen. Ik bedankte en ging tot mijn geliefde vrienden, hun vertellende, wat Dominee mij beloofd had. O! wie was vrolijker dan ik op deze tijd, en mijn hart liep reeds met deze attestatie en deze aanbeveling (hoewel ik deze nog niet eens in handen had), in hoogmoed weg; nu, dacht ik, ben ik geholpen, nu heb ik niet meer te zorgen; en daardoor begonnen mijn ogen van de Heere af te zien, en ik had mijn vertrouwen op het schrift van een gebroken rietstaf, welke door zwakke handen van een mensenkind, dat veranderlijke gedachten heeft, zou geschreven worden.

De 4e mei begaf ik mij bij bovengemelde Ds. Henke, Predikant te Duisburg bij de Lutherse gemeente, welke zich toen voor enige dagen binnen Wezel ophield, om zijn vrienden te bezoeken, hebbende zijn intrek genomen bij juffrouw Kals (zijnde de zuster van de heer Jorissen, waarom ik een vrije toegang in haar huis had, en haar menigmaal in deze tijd bezocht heb). Ik herinner mij de bijzondere verkwikkingen, die ik in mijn ziel had ondervonden onder onze samenspraken, daarom dacht ik: zou ik deze godzalige man niet nog eens voor mij weggezen van hier toespreken, en hem ook mijn voornemen bekend maken? Eindelijk, ik ging naar hem toe; en ondervond dezelfde liefde als te voren; ik bracht bij hem omtrent twee uren door, in bijzondere

verkwikkingen voor mijn ziel; ik maakte hem mijn voornemen, om van Wezel weg te reizen, bekend en verzocht daarbij van hem, dat hij mij met zijn handschrift tot een gedenkteken, wilde verwaardigen; waarop zijn Eerw. antwoordde: “O ja, zeer gaarne; kom maar morgen vroegtijdig bij mij, zo zal uw verzoek en uw begeerte vervuld worden.” Ik ging van hem weg met grote liefde, welke ik voor de tweede maal bij hem ondervond, en ik kocht een klein schrijfboekje, om daarin door hem te laten schrijven; hierin, dacht ik, is het beter bewaard, dan op een los blad papier, en in het bijzonder dacht ik ook de attestatie, welke mij Ds. Carp beloofd had, daarin te laten schrijven. De volgende dag ging ik ’s morgens vroeg tot de geliefde Ds. Henke, en bleef bij hem meer dan een uur, terwijl hij in mijn bovengenoemd boekje het volgende in de Hoogduitse taal schreef:

Ik wens mijn lieve vriend Salomon geluk, dat hij zich met het overblijfsel naar de verkiezing der genade (Rom. 11: 5 *Alzo is er dan ook in deze tegenwoordige tijd een overblijfsel geworden, naar de verkiezing der genade*) heeft opgemaakt, om de put die door de Joden gedempt is weer op te graven, en ik zal hem met meerdere vrolijkheid geluk wenssen wanneer hij de put van het water des levens zal hebben gevonden, en dat hij haast uit deze in Rehoboth (Gen. 26: 22: *En hij brak op vandaar, en groef een andere put, zij twistten over die niet; daarom noemde hij deszelfs naam Rehoboth, en zei: Want nu heeft ons de Heere ruimte gemaakt en wij zijn gewassen in dit land*) zal mogen drinken, in het geloof, dat Jezus de ware Messias is. Geloofd zij eeuwiglijk Zijn naam, tot ere Gods des Vaders; de Geest des Heeren verklare dezelve in hem, en in allen, die het getuigenis van Jezus hebben!

Op verzoek is dit geschreven, tot een getuigenis van enige kennis te hebben met hem (te weten Salomon Duitsch).

(Was getekend):
De 5e mei 1767.

JOHANNES CHRISTOFFEL HENKE,
Evangelie-Prediker te Duisburg

“De goede Herder, Die Zijn leven heeft afgelegd voor Zijn schapen, brenge ook dit schaap uit het huis Israëls tot zijn kudde, tot blijdschap van Zijn volk! Amen.”

De 7e dito ging ik bij de Eerwaarde Ds. Willik, welke ik de eerste avond in het huis van de heer Bierd ontmoet had (zie bl. 166), om van zijn Eerw. afscheid te nemen, en hij schreef in hetzelfde boekje de volgende attestatie:

Rabbiijn Salomon is mij hier te Wezel bekend geworden, en betuigde grote lust en begeerte te hebben, om in de waarheden van de Christelijke Godsdienst onderwezen te worden, en was overtuigd, dat Jezus van Nazareth de waarachtige Messias is. Hier ter plaatse geen gelegenheid ontvangen hebbende, om door belijdenis en de H. Doop in de schoot van de Christelijke Kerk opgenomen te worden, zoekt hij deze elders, waar hij tegelijk gelegenheid wenst te vinden, door het onderwijzen in de Hebreeuwse taal zijn brood te winnen. Op zijn verzoek wilde ik hem dit getuigenis niet weigeren, en betuig tegelijk, dat zijn gedrag sedert zes maanden, dat ik hem heb leren kennen, onberispelijk geweest is.

Mijn hartelijke wens is, dat de Heere, die hem zo verre verlicht heeft, verder met Zijn Geest in hem werke, opdat hij tot de geloofsvereniging met de Heere Jezus komen mag; alsmede dat de albesturende Voorzienigheid hem zo mag geleiden, dat hij op een plaats mag komen, waar hij naar ziel en lichaam mag gelukkig zijn.

Och of Israëls hulp uit Sion verschijnen, en God Zijn gevangen volk verlossen mocht

Psalm 14: 7: *Och, dat Israëls verlossing uit Sion kwame! Als de Heere de gevangenen Zijns volks zal doen wederkeren, dan zal zich Jakob verheugen, Israël zal verblijd zijn.* (Was getekend):

Wezel,
de 7e mei 1766

MATTH. DE WILLIK,
Predikant bij de Waalse en
Franse Gemeente

(Bladzij 200 originele uitgave)

Hier beroep ik mij op het schrijven van deze Godzalige Leraar, om voor de verstandige lezer te bevestigen, dat hetgeen, wat ik (blz. 175 en 176 orig. uitg.) heb geschreven van de behandeling en het onderwijs in de waarheden, oprecht en naar waarheid is; zodat de geliefde lezer maar gelieft te herlezen en te overdenken de woorden van deze heer, daar hij betuigt en schrijft: Hier ter plaatse geen gelegenheid ontvangen hebbende, om door belijdenis en de H. Doop in de schoot van de Christelijke Kerk opgenomen te worden, zoekt hij deze elders, enz. Hier is de vraag: waarin het heeft bestaan, dat er in Wezel geen gelegenheid was voor mij, om mijn belijdenis te doen en door de H. Doop in de schoot van de Christelijke Kerk opgenomen te worden; wie heeft zulks tegengestaan? En wat was dan de oorzaak daarvan? Was er van de 4e november 1765 tot de 7e mei 1766 geen tijd genoeg, om een belijdenis te leren? enz. Moet u niet, geliefde lezer! in uw verstand ten volle overtuigd zijn: dat de oorzaak daarvan alleen is gelegen in hetgeen ik boven breedvoerig naar waarheid geschreven heb, en hetwelk deze Godzalige Leraar in deze attestatie met zijn hand niet heeft willen schrijven, om gewichtige redenen niet nodig hier te verklaren? Maar deze aangehaalde woorden zijn genoeg tot mijn bevestiging, en zeker, ware er maar het minste te vinden geweest, om mij te beschuldigen, zo zou deze Godvruchtige man, die ook het Evangelie van Jezus Christus predikt, mij zulk een attestatie niet hebben gegeven. Wat denkt u er van, geliefde lezer! Ik laat het over aan uw verstandige beoordeling.

Eindelijk ging ik bij Ds. Carp, om van hem te verzoeken de beloofde attestatie en aanbeveling, nemende in mijn eenvoudigheid mijn boekje, in hetwelk de vorige attestaties waren geschreven, en gaf het zijn Eerw., opdat hij zijn attestatie daarbij zou voegen; maar zodra Dominee de voornoemde attestatie las, zei zijn Eerw. tot mij: “Nu hebt u niets meer nodig,” welke woorden mij in het begin in mijn zwakheid zeer verschrikten, en een overvloed van tranen uit mijn ogen persten; maar alles kon niets baten, en ik ging ledig en ongetroost van zijn Eerw. weg, welke echter tot mij zei, dat ik vóór mijn vertrek nog weer tot hem zou komen.

De vijand begon mij weer te kwellen, mij inboezemende: wat zult u nu beginnen, enz.; en terwijl ik zo in mijn bedroefde redenering over het plein naar mijn huis wilde gaan, om het voorgevallene aan mijn geliefde vrienden te klagen, werd ik in mijn ziel getroost met de woorden van de Profeet Jesaja, cap. 43: 2: “*Wanneer gij zult gaan door het water, Ik zal bij u zijn, en door de rivieren, zij zullen u niet overstromen; wanneer gij door het vuur zult gaan, zult gij niet verbranden, en de vlam zal u niet aansteken;*” zodat ik moest uitroepen: “Heere Jezus! zo U met mij bent, dan heb ik niets meer nodig; o! dan kan mij noch water noch vuur schade toebrengen; ja dan zou ik met David kunnen zeggen en roemen: Met mijn God spring ik over een muur. Maar, o, grote Ontfermer! sterk U mijn geloof, opdat ik deze troost te allen tijde mag kunnen geloven, dat U, o Heere Jezus, met mij bent!” En ziet, zoals ik in mijn gedachten en werkzaamheden voortwandelde, ontmoette ik Ds. Snijder, bij wie ik gedurende de hele tijd, dat ik in Wezel was geweest, nog de eer niet had kunnen

verkrijgen, om in zijn huis te komen of met zijn Eerw. te spreken. Dat is toevallig, dacht ik, moet ik ZEerw. dan nog ontmoeten vóór en aleer ik van hier vertrek? Eindelijk wij kwamen bij elkaar, en Ds. vroeg mij: “Salomon! hoe gaat het u?” Ik antwoordde: “Zeer wel, Dominee!” en toen sprak ik met zijn Eerw. onder vier ogen, en nam tevens van hem afscheid.

De 9e mei schreef mijn huisvader Arnoldus van Moock in het voornoemde boekje de volgende attestatie:

Rabbijn Salomon heb ik onderschrevene, uit liefde, de 5e november 1765 in mijn huis opgenomen, en hem zes maanden huisvesting vergund. In die tijd heeft hij zich niet alleen onberispelijk gedragen, maar ook een grote lust betoond in de waarheden van onze allerheiligste Godsdienst onderwezen, te worden. Daartoe besteedde hij meest de hele dag, en verheugde zich zeer, als hij boeken in handen kreeg, die hem tot een meerdere kennis van de Goddelijke waarheden konden verstrekken. Vooral was hij een liefhebber van het Woord van de Zoon van God. Daar hij nu willens is, om naar Holland te reizen, en bijzonder naar een zodanige plaats, waar hij, indien het zich zo voege, de kost door het onderwijzen in de Hebreeuwse taal kan verdienen, en tevens verder in de waarheden van onze allerheiligste Godsdienst onderwezen en tot de Bondtekenen toegelaten te worden, zo heb ik mij verplicht geacht, om zijn gedrag bij mij naar waarheid schriftelijk te betuigen.

Ook wens ik, dat de Heere hem meer en meer door zijn Heilige Geest in zijn begonnen werk mag sterken, en daarin tot roem van God en Zijn vrije genade, tot zaligheid van zijn ziel mag volharden, en dat de Heere Jezus Zijn kracht en sterkte, tot heil van zijn ziel, aan hem mag openbaren, opdat hij met ziel en lichaam de algenoegzame God door Zijn zoon, in tijd en eeuwigheid, moge verheerlijken.

(Was getekend):

Wezel,
de 9e mei 1766

ARNOLDUS VAN MOOCK,
Hoogd. Schoolmeester bij de
Herv. Gemeente.

De 10 dito schreef ik een zeer uitgebreide brief, in de Hebreeuwse taal, aan het Joden-Instituut te Halle, waarin al mijn omstandigheden, zoals ik deze hier heb beschreven, maar meer ingekort, voorkomen.

De oorzaak, waarom ik deze brief heb geschreven, is daarin gemeld. Ik heb wel een afschrift van de brief behouden, maar ik acht het onnodig, zulk een uitgebreide brief, die ten minste 30 of 40 bladz. zou bestaan, hier in te voegen. Ik had zelfs niet gedacht, dat dit werk zo ver uitgedijd zou zijn, en waarlijk, ik heb voor mijn gemoed daarmee te doen, dat ik mij zo lang heb opgehouden en mijn tijd doorgebracht met de fabels uit de Talmud hier ter neer te stellen, omdat ik mij daarmee van mijn kostelijke tijd en van papier beroofd heb. Maar ik denk, dat zulks niet is geschied buiten de albestierende Voorzienigheid van God, en mogelijk kan het nog dienen tot beschaming en opwekking van mijn arme broeders naar het vlees. En ten aanzien van bovengenoemde brief, denk ik, dat mogelijk het Joden-Instituut te Halle zelf de brief na verloop van tijd in druk zal uitgeven (zo dit niet alreeds geschied is); dan zal de lezer eerst recht kunnen inzien mijn gemoedsgesteldheid op die tijd, terwijl deze hem zal dienen ter bevestiging van de waarheid, die ik hier geschreven heb.

In de namiddag ontving ik van Ds. Engels, op een brief, door mij aan ZEerw. geschreven, en waarin ik mijn vertrek uit Wezel aan hem had bekend gemaakt, het volgende antwoord in het Hoogduits:

Hartelijk geliefde Vriend!

Zoals u mij sedert uw laatste onopgesmukte kinderlijke omgang steeds geweest bent, en mij uw zaak, wegens de harde proeven, die u of reeds getroffen hebben, of nog aanstaande zijn, innige verzuchtingen verwekt heeft, zo diende het mij weer tot uitnemende blijdschap, uit uw laatste brief uw tegenwoordige toestand te vernemen. Ik heb uwentwege vele bestrijdingen moeten uitstaan, niet alleen van mensen, die ik naar hun inwendige staat niet mag beoordelen, maar ook van ware kinderen van God, die intussen bij mij niets anders hebben uitgewerkt, dan een sterkere liefdedrang voor u, om tot de Heere te roepen. Dit scheen de beste hulp voor u te zijn, en ik weet dat de ontfermende God het smeken van mij en anderen niet zal laten te schande worden.

Alle verdenkingen, die er tegen u zijn ontstaan, ook bij verlichte zielen, zowel uit uw bekwaamheid in het schrijven, als de kennis in de Hoogduitse taal; insgelijks uit uw grote erkenenis; verder uit uw onophoudelijk voortdrijvende gelegenheden ter uwer overtuiging; uit uw lang verblijf in het Jodendom; uit uw voorheen bezeten grote rijkdom; uit het aan de Zendelingen door u gegeven antwoord hebben bij mij niet de minste kracht. Ik hoop, dat die anders welmenende vrienden gelukkig aan u zullen bedrogen, en door een recht zalig gevolg wederlegd worden. Hoe onvolständig menig-een uw levensgeschiedenis toeschijnt, zoveel te onopgesmukter en geloofwaardiger komt mij deze voor.

Mogelijk zullen Christenen van een voorzichtige denkwijze mij dit aan u geopend vertrouwen kwalijk nemen; indien dit het geval is heb ik boven de zwaarigheden opgemerkt, die hun uwentwege in de weg zijn, maar zulks hindert mij in het geheel niet.

De volgende dag des Heeren moet ik te Dinslaken prediken, zijnde de 11e mei; indien het u mogelijk is, zo kom tot mij; ik zal mij bevljigten, onder Gods genadige bijstand uw reis af te raden. Maar waarom doe ik dit liever niet reeds in deze brief? Ik kan klaar zien, dat er een hand van God en ook van de duivel in het spel is; de eerste wil u op allerlei wijze oefenen in gehoorzaamheid, in geduld, in welberadenheid, in een geworteld geloof, in ootmoed en tevredenheid, enz.; houdt u het nu onder alle schuddingen uit, zo wordt de zaak van God te helderder en roemruchtiger gerechtvaardigd, en het vermoedelijk wijze uitzicht, hetwelk de Predikanten in de plaats bij uw ophouden tevens beogen mochten, met blijdschap bereikt. Even daardoor worden de diepten van de bozen te schande gemaakt, die u door zulk vertrek uit Wezel weer in zijn netten wil lokken, u ten volle alle vertrouwen benemen, en het gebouw op eenmaal doen instorten, terwijl het nabij zijn voltooiing en kroning was gekomen.

Tot te meerder onbezorgde voortgang, willen wij in zulk een geval gaarne in ootmoed iets zoeken te doen, maar waartoe ik anders bij anderen weinig raad kan zien.

Gelieve de Heer Jorissen te zeggen, dat ik hem kortelijk hij monde op zijn brief zal antwoorden.

Wat mij betreft staat datgene, hetwelk u betreft, uitgedrukt, Joz. 1: 7-9; 2 Kron. 20: 12; Hebr. 13: 5, en Openb. 2: 10.

Ik ben uw ellendige Medebroeder,

ENGELS

Mulheim 9 mei 1766

De 11e Mei 's morgens vroeg wandelde ik naar Dinslaken (hetwelk omtrent 3 uren van Wezel en 4 uren van Mulheim aflight). In welk een vergenoeging wij daar enige uren doorgebracht hebben, zal ik voor ditmaal, om de korthed te betrachten, niet melden, en hij schreef in het gemelde boekje het volgende:

De uitstekendste proeven van geloof of ootmoedigheid, waarmede het de goede God behaagd heeft, toonder dezes, Rabbijn Salomon, door Zijn gezegende Geest, tot zonderlinge verkwikking van allen die het goede oprecht beminnen, te versieren, doen mij uit grond des harten wensen, dat het de wijze Voorzienigheid believen moge, hem aan deze of gene plaats een ambt of een post overeenkomstig zijn dierbaar talent te beschikken, om tot een gedenkteken ons Christenen en zijn geslacht te verstrekken, hoe de vrijmachtige Ontfermer uit stenen een zaad van Abraham maken kan. Dit getuigt en wenst met vluchtige, maar teder liefhebbende zielsbewoordingen,

(Was getekend):

Dinslaken, 11 mei 1766

P. ENGELS

V. D. M. te Mulheim aan de Roer

's Avonds wandelde ik wederom naar Wezel, en ging vervolgens nog eens bij Ds. Carp, Zijn Eerw. vroeg mij telkens, of ik ten volle bij mijn besluit bleef, om van Wezel te vertrekken; hetwelk ik hem toestemmend beantwoordde, hopende onder de bijstand en de hulp van God, de eerstkomende Woensdag, zijnde de 14e dito, mijn reis voort te zetten: ik verzocht zijn Eerw. andermaal om de attestatie: maar het was tevergeefs, nee bleef nee, de redenen waarom weet ik niet. Zo nam ik dan afscheid van hem, en ziet, zijn Eerw. gaf mij drie gulden reisgeld, en maakte daarbij toestel, dat ik van de Magistraat ook nog iets verkreeg, benevens een vrije pas, hetwelk mij in verwondering bracht. Zag ZEerw. mij aan voor een bedrieger, waarom mij dan reisgeld gegeven? Hield ZEerw. mij voor oprecht, waarom mij dan een attestatie geweigerd? Het bleef voor mij een raadsel, wat dunkte u er van, geliefde lezer!

Eindelijk ging ik bij mijn weinige goede vrienden, om van hen afscheid te nemen, hetwelk zonder tranen niet kon geschieden. Het scheiden van een vreemdeling, van zulke lieve en toegenegen vrienden, kan niet dan smartelijk en bitter vallen! Ik zat in het huis van de heer Bierd, en weende zeer, waarbij juist kwam de Predikant van de Franse Gemeente, de heer Willik, welke heer, wegens het grote medelijden, dat hij met mij op deze tijd had, besloot om mij in de waarheden te onderwijzen, en in de Franse gemeente op en aan te nemen, hoewel ik mijn belijdenis in die taal niet kon doen; mijnheer en juffrouw Bierd verplichten zich insgelijks, om mij verder alle nooddrift te bezorgen; maar mijn hart was niet meer in Wezel, en ik kon het onmogelijk daartoe meer bewegen, en welk een onenigheid zou dit tussen deze beide Gemeenten hebben kunnen verwekken, zou ik dan daartoe het werktuig zijn? dat zij verre!

§ 7

De 14e mei 1766 vertrok ik van Wezel; mijn huisvader Arnoldus van Moock deed mij uitgeleide tot in het schip. De 17e dito arriveerde ik hier in deze stad Amsterdam; mijn voornemen was, om mij alhier gedurende de Pinksterdagen op te houden; maar wat zal ik zeggen! De satan stelde mij deze stad voor, als was het een Nazareth: wat wilt u voor goeds in Amsterdam vinden? zei hij. Om kort te gaan, ik bevond mij zodanig gejaagd en benepen, dat het mij onmogelijk was alhier te vernachten en ik nog diezelfde avond met het schip naar de Lemmer varen moest. Wij hadden zeer goede wind, en ik arriveerde de 19e dito op de eerste Pinksterdag tegen de avond te Leeuwarden. Maandag de tweede Pinksterdag ging ik in de Kerk, om het woord van God te horen, maar ik kon er niets van verstaan, omdat ik de Nederduitse taal niet

genoeg machtig was, en ik ging leeg en bedroefd weer heen.

Ik vatte echter het voornemen op, om in de namiddag weer in de kerk te gaan, en de Predikant in het oog te houden, ten einde hem, als hij uit de Kerk naar zijn huis ging, van nabij te volgen, en met hem in zijn huis te spreken, voor en aleer ik mij aan de koopman ontdekte (zie bl. 163), opdat ik niet weer in hetzelfde geval mocht geraken als ik te Wezel ondervonden had; daarom dacht ik het beter te zijn, om eerst met de Predikant te spreken. Na geëindigde predicatie werd er gecatechiseerd en dus moest ik zolang geduld hebben. Eindelijk, na het eindigen van de catechisatie, ging Ds. Schevalie naar zijn huis en ik volgde hem. Hij vroeg mij, wat ik begeerde. Ik kon zijn Eerw. niet veel antwoord geven, wegens mijn onmacht in de Nederduitse taal; daarom vertoonde en gaf ik aan zijn Eerw. het boekje, in hetwelk de voornoemde attestaties waren geschreven; daarom had ik verder niet nodig veel te spreken, omdat daaruit mijn begeerte genoegzaam te zien was; maar ziet! zijn eerste vraag was terstond: “Waarom bent u uit Wezel weggereisd? Was daar dan geen gelegenheid om te dopen?” Door welke vraag ik zodanig ter neder geslagen was, dat ik geen woord meer kon spreken. Al het gebeurde en alle omstandigheden, welke in Wezel waren voorgevallen, te verhalen, was niet mogelijk; want ik was zwaar van mond en van tong; daarbij begon de duivel en mijn boos bedorven hart mij te kwellen: “Heb ik het u niet gezegd en genoeg voor ogen gehouden, en hebben uw beste vrienden het u niet voorzegd, dat het u zo zou gaan? Dat de eerste vraag zijn zou: “Waarom bent u uit Wezel weggereisd?” (zie bl. 175) Wat kunt u, ja wat zult u nu beginnen? Al uw moeite is voor niet en tevergeefs,” enz. Ik antwoordde met mijn gebroken hart en mijn nedergeslagen geest, dat Ds. zulks aan de heren Predikanten te Wezel zelf geliefde te vragen, om dus het zekerst de oorzaak van mijn vertrek te weten; dat ik onderwijl zo lang vertoeven, en naar het antwoord, hetwelk hun Eerw. zouden schrijven, wachten zou. Maar Ds. zei, dat hij mij onmogelijk kon helpen, dat er in Wezel ook Godzalige Leraars waren, en dat hij mij geen andere raad kon geven, dan deze: dat ik weer naar Wezel moest reizen, en wel te meer, omdat daar Hoogduitse Predikanten waren, enz.

De verstandige lezer kan licht denken, met welk een bedroefde en benauwde gemoedsgestalte ik van ZEerw. wegging; en het spreekt als vanzelf, welke bedroefde en gevaarlijke redeneringen in zulk een aangevochten ziel moesten oprijzen. Ach! dacht ik, wat zal ik nu beginnen, wat zal ik bij de koopman doen, en wat kan mij die toch helpen? Waarom zal ik mijn tijd daarmede verzuimen, daar immers de Predikant mij van de hand heeft gewezen en de raad gegeven, dat ik wederom naar Wezel reizen moet? Daarenboven hoorde ik, dat de Rabbijn, met wie de koopman de samenspraak had gehouden, en naar wie al mijn begeerte was geweest, zich niet meer in Leeuwarden bevond. Toen werd ik beschaamd in mijzelf, en ik moest uitroepen: “Heere, U bent rechtvaardig, want ik heb mijn vertrouwen te veel op een menskind gesteld, om door hem geholpen te worden. O! van U alleen, Heere Jezus! moet toch de hulp komen; sterk mij in het geloof, en dat ik mag verwaardigd worden, om van alle mensen af te zien, deze afgoden uit mijn hart te verbannen en mijn vertrouwen op U alleen te stellen!”

De 21e dito vertrok ik naar Groningen, en ging bij de heren Predikanten, maar alles was tevergeefs; telkens hoorde ik de bovengemelde vraag: “Waarom bent u van Wezel weggereisd?” enz.; men gaf mij drie gulden en zes stuivers reisgeld, zeggende, dat ik weer naar Wezel moest gaan, en dat was het alles. Nu was ik als een jaagde ziel, die in zichzelf wanhoopt, wat te beginnen. Ik keerde wederom naar Amsterdam, maar waarom juist naar Amsterdam? Daarvan weet ik zelf geen redenen te geven, zoals een blinde, die geleid wordt op een weg, die hij niet kent; maar zodra ik de stad naderde, was ook de boze geest al weer aan de deur van mijn hart, en hij stelde mij weer deze

stad voor ogen als een Nazareth: “Wat goeds zult u in Amsterdam vinden?” En hij dreef mij wederom naar Rotterdam. Daar komende, ging ik bij de krankenbezoeker Hoff, van wie ik met zo veel lof had horen spreken en roemen, door mijn geliefde vriend meester Hendrik, toen ik nog in Wezel was, en welke tezamen bijzonder goede vrienden waren. Hierop dacht ik, mogelijk zal hij mij met een goede raad en hulp voorkomen. Hij ontving mij zeer vriendelijk, en ik klaagde hem mijn bedroefde en gevaarlijke toestand, en nog daarenboven begon het mij aan geld te ontbreken. Hij verwonderde zich, dat ik uit Wezel was vertrokken, en hij beklagde mijn gevaarlijke toestand, maar zei, dat hij niet kon helpen; en de reden daarvan was deze; dat hij, niet lang geleden, ook grote moeite had gehad met een Jood, welke voorgaf een Christen te willen worden, en voor wie hij zoveel te weeg gebracht had, dat hem twee gulden per week was bezorgd, en desniettemin staande was hij eindelijk bij nacht vertrokken, zodat men niet wist, waar hij beland was; daarom, zei hij, zouden de Predikanten daarmee niets willen te doen hebben, en kon mij geen andere raad geven, dan dat ik weer naar Wezel ging; en dat, indien ik hem zulks wilde beloven, hij dan zou maken, dat mij reisgeld bezorgd werd, enz. Dus hoorde ik weer een bedroefde tijding, namelijk, dat ook hier een bedrieger was geweest, en hoe zouden, ja hoe konden zij, dacht ik, mij vertrouwen; buiten twijfel word ik ook voor een bedrieger aangezien; ach! het is tevergeefs; en alle hulp is verloren! Wij brachten nochtans onze tijd door met spreken tot 's nachts 12 uur, en onder het spreken werd ik zodanig aangevochten, dat ik te zwak was, om daartegen te strijden; om kort te gaan (ook onder het schrijven word ik, daaraan denkende, zo aangedaan en benauwd, dat mijn hand siddert), het kwam zo ver dat mijn leven mij begon tot een last te worden en verdrietig te vallen, en ik verzonk zo diep in de netten van de boze, dat mijn voornemen was, mij, als ik naar mijn herberg ging, in de eerste ontmoetende gracht te werpen, en daar rust en troost te zoeken; ja de tijd van spreken was mij te lang en verveelde mij, en het was alsof ik van mijn zitplaats op- en weggescheurd werd, zodat ik in mijn wanhoop moest opstaan, zeggende: “Mijnheer! het is nu mijn tijd om te gaan; ik kan hier niet langer blijven.” Maar merk, waarde lezer! de wonderlijke bewaring en Voorzienigheid van de Allerhoogste. Deze geliefde vriend antwoordde mij: “Het is goed, ik wil u niet ophouden, maar ik moet u naar uw herberg brengen.” Dit antwoord stond mij niet aan en was mij geheel niet aangenaam. Ik verzocht hem dat hij dit toch niet zou doen, omdat dat onnodig was; maar hij wilde mij geen gehoor geven, en al mijn voorstellen waren tevergeefs: hij wilde en moest mij naar mijn herberg brengen, zei hij, en zo ging ik met hem al sidderende en bevende uit zijn huis tot voor de deur van mijn herberg, waardoor bijgevolg mijn gedachten en boze voornemens verijdeld zijn geworden, en ik nam van hem afscheid.

Zie, Godvruchtige lezer! zo wonderbaarlijk moeten wij ellendige en zwakke aardwormen in de kracht van God bewaard worden van de boze, van de aanvechtingen van de duivel, van de boze en arglistige wereld en haar vervolgingen, en eindelijk van ons eigen boos en verdorven vlees, en daarom, omdat wij zulk een krachtige bewaring nodig hebben, zo heeft de getrouwe Heiland Jezus Christus, in Zijn Hogepriesterlijk gebed, tot zijn Hemelse Vader gebeden, ten eerste, voor Zijn geliefde leerlingen en vervolgens herhaalt Hij zulks niet alleen voor hen, maar ook voor diegenen, die door hun woord in Hem zouden geloven; biddende: *“Heilige Vader! bewaar ze in Uw naam, die Gij mij gegeven hebt,”* Joh. 17: 11. *“Ik bid niet, dat Gij hen uit de wereld wegneemt, maar dat Gij hen bewaart van de boze,”* vers 15. Niet dat Hij heeft gebeden, dat Zijn hemelse Vader hen van al deze boze verzoeken bevrijden zou, zo, dat geen duivel hen aanvechten, geen wereld hen vervolgen; geen vlees hen tot zonde verlokken zou, nee, zij moeten door het vuur gaan, en op de proef gesteld

worden. Ach! menigmaal komen zij in de nacht van de Goddelijke verlatingen, in verschrikkelijke inwendige verzoekingingen en aanvechtingen van de duivel, zodat zij geheel troosteloos worden, en wanhopen in zichzelf, menigmaal ruisen hele stromen water (ik meen vervolgingen van deze boze en arglistige wereld) over hun zielen, met zulk een geweld en een onstuimigheid, dat zij zeer vreesachtig en kleinmoedig worden, en God, het hoogste goed, door hen als een grimmige vijand wordt aangezien. En zo geraken zij ook menigmaal, wegens hun zwakheid en de prikkelingen van hun bedorven vlees, in zonden, gelijk een David, Salomo en anderen wedervoer, dat zij daarover in een geestelijke sluimer en slaap vallen; en aan kruis en tegenspoeden ontbreekt het hun nooit, zoals zij immers dagelijks ondervinden. Maar de bede van de Heere Jezus bestond eigenlijk daarin, dat, wanneer zij in het boze of het kwade geraakten, de Vader hen daaruit genadig weer wilde helpen en hen bewaren, opdat ze niet geheel verzinken, en door de duivel, de wereld en het vlees verslonden mochten worden. Zeker zou de duivel alle zijn vurige en vergiftige pijlen tegen hen afschieten, en zich aan hen wreken, gelijk eertijds aan de godzalige Job; maar door de krachtige bewaring van de Vader, zullen zij zijn pijlen kunnen uitblussen, hem wederstaan en overwinnen, zodat hij ten laatste van hen vliede; en de Vader hoort Zijn gebed, en bewaart hen in de gruwzame verzoekingingen en aanvechtingen, wanneer de satan hen zoekt te ziften als de tarwe, zoals eertijds Petrus; zo is de voorbede van Koning Jezus reeds voor de troon van Zijn Vader, dat hun geloof niet ophoudt; en zij strijden en kampen tegen deze helse geest en zielenmoorden, totdat zij het einde van hun geloof, de volkomen zaligheid van hun zielen, daarvan wegdragen. De wereld moet hen toch, volgens de voorzegging van Jezus, haten en vervolgen, maar zij worden bewaard midden in alle kruis en vervolgingen, die hun in deze jammervolle wereld bejegenen; “wanneer zij door het water gaan, zo is Hij bij hen, door de stromen, zo verdrinken hen dezelve niet, wanneer zij door het vuur gaan, zo verbranden zij niet, en de vlam doet hun geen leed.” Ja, zij roepen in de verdrukkingen en niets ja niets, “noch verdrukkingen, noch honger, noch naaktheid, noch gevaar, noch zwaard, kan of zal hen van Zijn liefde scheiden; en geraken of vallen zij menigmaal wegens hun zwakheden en aanprikkelingen des vleses in zonden, zo worden zij nochtans bewaard.” Hij laat hen wel zinken, zoals Petrus op het water, maar niet verzinken en verdrinken; Hij reikt hun Zijn genadehand toe, en helpt hen wederom op. O wonderlijke bewaring!

Toen ik in mijn herberg kwam, vond ik de huiswaard boos en toornig op mij, omdat ik zo lang was uitgebleven; hij liep en sloeg de deur met geweld in zijn toorn dicht, en ik moest te bed gaan, maar welk een angstige en gevaarlijke nacht dit voor mij was, acht ik onnodig hier breedvoeriger te beschrijven.

’s Morgens vroeg reisde ik weer naar Amsterdam; de volgende dag stond ik als een verlegene en verslagene op de Dam, in moedeloosheid en vreze, redenerende aldus bij mij zelf: Ach! wat zult u nu beginnen? alreeds bent u op zo vele plaatsen geweest; te Leeuwarden, te Groningen, en te Rotterdam, en men heeft u geen andere raad gegeven, dan naar Wezel terug te keren; een zaak, die u onmogelijk is, want daartoe kunt u uw hart niet bewegen, en indien u de hele wereld wilde omzwerven, zo zou u toch niet geholpen worden; maar gesteld, u wilde nog verder reizen, hoe zal zulks kunnen geschieden? Uw hele rijkdom is slechts een enige gulden, en hoe ver zult u daarmee komen? Om te voet te gaan, daartoe bent u buiten staat, want uw krachten hebt u in deze bedroefde jaren verloren; iemand aan te spreken, en die uw nood te klagen, is u nog minder mogelijk; en wie zult u, ja wie kunt u aanspreken? hebt u in deze stad wel een enig mens, met wie u bekend bent?

De satan begon hier weer mijn raadgever te zijn, en dat zo welmenend en zo lustig, dat

ik hem niet kon wederspreken; hij stelde mij voor: “Het is nu toch alles te vergeefs: u mag aanvangen, wat u wilt, u kunt het onmogelijk uithouden, wat zult u doen? Er schiet geen andere raad noch hulp voor u over, indien u anders uw leven nog wilt behouden, en uw geest van honger niet wilt doen verkwijnen, dan deze, dat u naar de één of andere onbekende en afgelegen plaats reist, waar men u niet kent, dat u uw naam verandert, en u wederom tot de Joden keert, als wanneer u voor uw onderhoud en andere dingen niet hebt te zorgen, noch daarmede uw hoofd behoeft te breken; hun uitwendige plechtigheden, die toch in zichzelf slechts fabels zijn, kunt u mee verrichten, deze zullen u niet verdoemen, u kunt daarom in uw hart aan Christus gelooven: wat zult u doen? De nood dringt u! Hebt u niet gelezen, wat de vrome en Godzalige David heeft moeten doen, en welke middelen hij heeft moeten gebruiken, om zijn leven te behouden: ten tijde dat hij door Saul werd vervolgd, en hij voor hem moest vluchten, toen hij te Nob tot de Priester Achimélech kwam en van hem brood begeerde, en Achimélech hem antwoordde, dat hij geen gemeen brood had, en niets anders dan de toonbroden, die de Priesteren alleen geoorloofd ware te eten, volgens Ex. 29: 33; Lev. 24: 9? Wegens de honger, die David bevangen had, gaf de Priester het Lechem Hapamin, de troonbroden aan David, omdat er geen gemeen brood onder zijn hand was, 1 Sam. 21: 6. Zondigde David daarmede; wie heeft hem daarover beschuldigd? Vindt u daarvan wel het minste in Gods Woord aangetekend? Ja de Heere Jezus Zelf maakt met deze daad de huichelachtige Farizeën beschaamd, toen het zijn discipelen aan brood ontbrak, en zij zich genoodzaakt vonden, om aren te plukken, ten einde daarmede hun honger te stillen, hetwelk de Farizeën ziende, zeiden tot Hem; Zie, uw discipelen doen, wat niet geoorloofd is te doen op de Sabbat; zij namen het de Heere kwalijk, dat Hij Zijn discipelen daarover niet bestrafte! maar de Heere Jezus stopte hun de mond zodanig, dat zij niet een enig woord daartegen konden spreken, zeggende: *Hebt gij niet gelezen, wat David gedaan heeft, toen hem hongerde?* enz., Matt. 12: 1-4; daarom heeft Jezus deze daad van David geheel onzondig aangemerkt; de nood sprak hem vrij, en ook hadden de Farizeën niet het geringste tegen dit aan hen gegeven antwoord in te brengen; zij zeiden niet: moeten dan Uw discipelen zondigen, omdat David gezondigd heeft? Maar zij gingen verstomd en beschaamd van Hem weg. Zo bent u immers insgelijks in nood, en die spreekt u vrij; wat zult u doen, ja wat zult u doen kunnen, hetwelk u nog niet gedaan hebt? Het heeft immers aan u niet ontbroken, u hebt alle mogelijkheid en vlijt daartoe in het werk gesteld, om de naam van Jezus voor de mensen te belijden, enz.; en gesteld, u wilt hun aan u gegeven raad, om naar Wezel te reizen, opvolgen, verbeeldt u zich, dat zij u weer zullen aannemen? Denk toch aan de vorige behandeling, en hoe zou het er nu uitzien! ook kunt u onmogelijk naar Wezel terugkeren, wegens de brief, die u naar Halle aan het Joden-Instituut voor uw wegreizen hebt geschreven, in welke u uw bedroefd gemoed voor hen hebt uitgeschud en daartoe zulks met driftige en hartbrekende uitdrukkingen bekrachtigd; mogelijk hebben zij deze brief in druk uitgegeven, of staan zulks in het kort te doen, en als zulks hen dan voor ogen komt, o, bedenk met welk een smaad en spot u uit Wezel zult weggejaagd en verdreven worden? en gesteld, u wilt nog langer in de wereld rondzwerven (al bent u daartoe buiten staat), te voet wandelen, en uw brood met bedelen aan de huizen zoeken, zo kunt u nochtans onmogelijk daarmede iets uitrichten; overal waar u komt en u bij de Predikanten aanmeldt, zal de vraag altijd dezelfde zijn: “Waarom bent u uit Wezel weggereisd?” zoals het was te Leeuwarden, te Groningen en te Rotterdam; en zo zult u zich, met rondzwerven, van uw gezondheid beroven, en eindelijk de geest geven. Bent u zulk een vijand van uw eigen leven, kunt u dan in uw hart niet aan Jezus geloven, hoewel u de plechtigheden van de Joden mee uitoeft? Zullen die u dan

verdoemen? Heeft niet Paulus, zelfs na zijn bekering zich eens met de Nazareërs laten scheren, en in de tempel geofferd? Heeft hij Timothéus niet laten besnijden? Is hij daarom niet zalig geworden? O! bedenk toch, dat God alwetend en het voor Hem openbaar is, dat u zulks uit nood moet doen, en Hij is een barmhartig God, Hij zal u dit niet tot zonde rekenen,” enz.

Volk van God, bedenk toch eens, in welk een gevaarlijke verzoeking ik hier ben geraakt! van buiten zo duister en geheel hulpeloos te zijn, en wanneer de satan nog daarbij zich als een Engel des lichts voorstelt, komende zo met de Bijbel onder zijn arm en het Woord van God in zijn mond; wanneer zich daarbij als een vreemdeling in een stad bevindt, waarin men niet een enige bekende vriend, broeder of zuster heeft, waarvan men raad, bestuur, troost of hulp kan verwachten, en nog daarenboven de taal niet machtig is, maar als een stom mens moet omwandelen: wat moet in zulk een benauwde en moedeloze ziel een strijd en kamp voorvallen! Ik vraag het aan Gods kinderen die ondervinding hebben: zij zullen mij verstaan; want het is mij onmogelijk zulks met woorden uit te drukken, al had ik duizend tongen! Ja, ik weet en ben overtuigd, dat zij zullen antwoorden: waarlijk er is een krachtige genadige bewaring van God nodig, om zulk een vertwijfelde en aangevochten ziel met troost te hulp te komen. Dit is waar, Hij alleen kan helpen, en het moet ook door Hem geschieden; maar ach! hoe klein en hoe zwak is het geloof in die tijd, wanneer de baren, welke de woedende zee opwerpt, over het hoofd gaan! De lieve Apostelen, eertijds alles verlatende, waren hun Heere nagevolgd; maar toen zij met de Heere Jezus in het schip waren, en het schip door de golven, wegens het woedende onweder, bedekt werd, zodat zij vol schrik en vrees, die hen overviel, hun Heere en Meester opwekten met een klagend geschrei, zeggende: “Bekommert het u niet dat wij vergaan!” toen vergaten zij als het ware, dat zij hun lieve Heere en Meester Jezus bij zich in het schip hadden. Wat nood kan er toch zijn waar Jezus tegenwoordig is, die belooft: *“Wanneer gij zult gaan door het water, Ik zal bij u zijn, en door de rivieren, zij zullen u niet overstromen; wanneer gij door het vuur zult gaan, zult gij niet verbranden, en de vlam zal u niet aansteken?”* Jes. 43: 2; en evenwel wekten zij Hem op. Het schijnt dat zij dachten, dat Hij moest ontwaken, eer Hij hen kon redden, terwijl immers Zijn Goddelijke natuur, hoewel Zijn menselijke sliep, nooit sluimert of slaapt. Daarom bestrafte hen ook de Heere Jezus, zeggende; *“Wat zijt gij bevreesd, gij kleingelovigen! Ik ben toch hier bij u in het schip, hebt gij geen geloof?”* Zij hadden wel geloof dat Jezus hen kon helpen, maar hun geloof was met menselijke zwakheid vermengd, en door schrik en vrees verminderd; de vrees werd uit het ongeloof geboren, en het ongeloof werd vervolgens door de vrees versterkt, totdat eindelijk de Heere Jezus de wind en de zee stilde, zodat het geheel bedaard werd.

Terwijl ik dan zo in mijn gevaarlijke aanvechtingen van de satan op de Dam stond, en hij het eindelijk zo verre gebracht had, dat ik hem op zijn raadgeven, namelijk om mij wederom tot mijn broederen te wenden, het jawoord gegeven had, en ik reeds bij mij zelf redeneerde en overlegde, waarheen ik mijn reis nemen zou, maar verlegen was, waar ik zulk een onbekende en afgelegen plaats zou vinden, waar men mij niet kende — (ach! hoe geneigd is toch vlees en bloed, om zich tegen de kruiswegen te verzetten, en hoe groot is de liefde tot het tijdelijke en vergankelijke leven, als het op de proef aankomt, om het stedelijke leven op te offeren, wat zoekt en tracht men niet, hoe begeert men niet, om van de dood gered te worden, vlees en bloed wil daar niet aan! al moest men Christus voor de mensen verloochen en zeggen: *“Ik ken de mens niet!”*) — Terwijl ik dus op de Dam stond, werd mijn hart verschrikt door deze woorden: *“Zo wie zijn leven zal willen behouden, die zal hetzelfde verliezen; maar wie zijn leven zal verliezen om Mijnentwil, en om des Evangelies wil, die zal hetzelfde behouden”*, Mark.

8: 35. Ach! dacht ik toen, zal ik mijn eeuwig leven verliezen, terwijl ik slechts bedenken mijn kort en tijdelijk leven te behouden, daar ik toch niet verzekerd ben van de weinige dagen van mijn leven? Zal ik ter elfder ure het tijdelijk leven wederom zo lief krijgen, dat ik het eeuwige leven daarbij zou verliezen? Zal ik niet gedenken aan de verlopen jaren, welk een kruis, en hoevele wederwaardigheden ik in dezelve door de hulp en bijstand van de Heere te boven geworsteld ben? Zal ik nu op eenmaal zo moedeloos worden, alle hoop opgeven, alsof de almachtige God niet meer kon helpen. En zo men nu eens vroeg: hebt u al gebrek gehad, zou u in waarheid moeten antwoorden: nee nog nooit! Moet u zich dan niet schamen voor uzelf en over uw ongelovig hart? Immers bent u in zulk een nood nog niet, dat u zo verlegen en moedeloos behoeft te zijn? En gesteld, het kwam eindelijk zo ver, dat u van honger op het veld moest omkomen: hoe, bent u zo bevreesd voor de dood? U moet immers eens sterven; en hoe moeten dan deze woorden, die Jezus Zelf gesproken en beloofd heeft: *“Wie zijn leven verliest om Mij nentwil die zal hetzelfde behouden”*, in het laatste oogenblik, wanneer u uw geest zult uitblazen, u niet troosten en in het sterven als levend maken! zo is het sterven, als men het eeuwige leven behoudt, geen sterven, het is waarlijk niets meer te rekenen dan een slapen. Zo heet het bij Stefanus (hoewel hij gestenigd werd): En hij ontsliep; en Jezus zei tot zijn discipelen: *Lazarus, onze vriend, slaapt, enz.*

Om mij verder uit te breiden over mijn gemoedsgesteldheid en werkzaamheid in die tijd, is mij onmogelijk, omdat ik geen genoegzame woorden kan vinden, om het uit te drukken, mijn tong is te zwak en te stom daartoe; maar deze weinige en stamelende woorden zullen genoeg zijn. Mijn hart was zodanig ontstoken en brandende van vurige liefde tot de Heere Jezus, dat ik moest uitroepen: “Heere Jezus! U leef ik, U sterf ik! och! schenk mij genade en sterkte, opdat ik bestand zij tegen de boze bezoeker, die mij zoekt te verderven, en om tegen mijn verdorven vlees te strijden, mij zelf te verloochen, en U, o Heere Jezus! na te volgen, Uw wil onderworpen te zijn, en de tijd met geduld af te wachten.”

Wegens het vuur van de liefde, hetwelk op deze tijd tot de Heere Jezus wederom ontstoken en ontvlamd werd, nam ik mijn koffer en bracht die in de bank van Lening nabij de Nieuwe Kerk, op welke ik dertig gulden ontving, hoewel de vrouw van het huis meer moest raden, wat ik begeerde, dan dat zij zulks uit mijn woorden zou kunnen verstaan: maar ik kwam echter met haar terecht. Nu bleef mij niets over, dan twee vuile hemden; echter was ik in mijn hart niet het minste daarover bedroefd, maar integendeel, ik was vrolijk en welgemoed. Ach! dacht ik, zo ik maar met de mantel van Jezus’ gerechtigheid, en met de klederen des heils van Koning Jezus bekleed mag worden, dan heb ik de sierlijkste en voortreffelijkste kleding, al had ik uitwendig een slechte rok, ja al moest ik bekleed zijn met een slecht linnen boerenkleed; en ik nam het besluit, om naar Zwolle te reizen, en vervolgens rechtstreeks mijn reis naar Halle voort te zetten; daar, dacht ik, zal ik buiten twijfel geholpen worden, het Joden-Instituut dat zo veel liefde tot dat arme volk, de Joden, heeft, en dat door de hele wereld Zendelingen heeft, zal mij zo niet van de hand wijzen, en bijzonder als zij de attestatie zien van de Godzalige Ds. Henke, Predikant te Duisburg bij de Lutherse Gemeente. Daarenboven was ik verblijd, dat ik daaraan zulk een uitgebreide brief, gedagtekend de 10e mei 1766, voor mijn afreizen uit Wezel geschreven, en in deze mijn omstandigheden en de oorzaak van mijn vertrek uit Wezel gemeld had; hierdoor, dacht ik, moeten zij immers overtuigd zijn van de waarheid en mijn oprechtheid; u hebt immers onder de Luthersen ook Godzalige mannen gevonden, die de Heere vrezen, en die de Heere Jezus in oprechtheid liefhebben; waarom zou u dan in die Godsdienst niet kunnen zalig worden?

Ik begaf mij dan op reis, kwam gelukkig te Zwolle, en reisde voort tot Osnabrug; daar gekomen zijnde, waren mijn dertig guldens ook juist verteerd; wat nu begonnen? Nu was er niets meer in mijn vermogen, waarmee ik mij kon helpen, want ik was naakt en van alles ontbloot. Hier schoot mij te binnen en herinnerde ik mij, dat, toen ik nog te Wezel was, ik daar bij geval in het huis van de heer Bierd, een Hollandse Officier ontmoet had (laat ik liever zeggen, een waar Israëliet, niet naar het vlees, maar naar de geest), en toen hoorde ik de tale Kanaäns spreken, zodat ik in verwondering moest wegzinken; o! dacht ik, Heere! hoe hebt U Uw volk en Uw geliefde kinderen op alle plaatsen verstrooid; ook zelfs onder de soldaten zijn deze te vinden? Intussen had deze geliefde broeder verteld, met welk een zegen hij had horen prediken de Godzalige Lutherse Predikant te Gooveld, zijnde omtrent drie uren van Pruisisch Minden gelegen, en dat hij daar een hele schare van Gods volk had gevonden, enz. Ik had hem verder gaarne horen spreken, maar zijn tijd liet het hem niet toe, omdat hij voornemens was, om bij Ds. Carp te gaan, en daarom nam hij van ons afscheid. Dit voornoemde geval maakte ik mij in deze mijn verlegenheid ten nutte, en ik besloot, deze Godzalige Leraar te Gooveld te bezoeken, en hem mijn begeerte voor te stellen, hopende, dat hij mij buiten twijfel helpen en zorg dragen zou, om een middel uit te vinden dat ik naar Halle kon reizen; maar hier moest ik leren te voet te gaan, en dat in een land, waar ik weg noch steg wist; overweeg zelf, geliefde lezer! hoe het er in zulk een gemoed moet uitzien! Eindelijk kwam ik gelukkig te Minden, en ik had niet meer dan twee grossen, zijnde omtrent drie en een halve stuiver Hollands, in mijn vermogen; dat was mijn hele rijkdom; daarbij was ik zo van de reis afgemat, dat ik vreesde op de straat in flauwte te zullen neervallen, daar ik in de tijd van vier dagen geen druppel warm water had genoten. Ik moest daarom mijn intrek in een herberg nemen, en een glas bier eisen, om mijn verzwakt en afgemat lichaam te verkwikken. De waardin vroeg mij, waar ik naar toe dacht te reizen, ik zei tot haar naar Gooveld, en haar mond begon over te vloeien van de Godzalige leraar uit die plaats, zodat ik dit zonder verwondering niet kon aanhoren; och! dacht ik, was ik reeds bij hem! “Maar”, voegde zij daarbij, “zo het mij voorkomt, is hij tegenwoordig in Holland om een collecte te doen, omdat zijn huis met alles wat hij heeft, door het vuur in de as gelegd en verteerd is.” Dit was mij weer een bedroefde boodschap; o, dacht ik, van waar zal dan mijn hulp komen? Nu ben ik van deze verwachte hoop ook beroofd! “Maar wat zal ik zeggen:” vervolgde: “wij hebben hier te Minden ook een Godzalige Mauritius, die is niet veel minder,” enz.

Ik dacht, dit is wonderlijk; moest ik juist in dit huis komen om zulk een bericht te krijgen! Zeker heb ik geen vrijheid om deze leraar voorbij te gaan, en hem niet toe te spreken. Ik rustte omtrent een uur lang en na verloop daarvan ging naar het huis van de leraar Mauritius en vroeg aan de dienstmaagd, of mijnheer thuis was, omdat ik hem graag wilde spreken, zij antwoordde ja, en dat zij het zou gaan vragen. Eindelijk, mijnheer de leraar kwam en vroeg mij, wat mijn begeerte was. Ik antwoordde: “Ik ben hier gekomen, om met mijnheer te spreken, en ik hoop van UEd. raad en hulp te verkrijgen.” Hij bracht mij in een kamer, en beval aan de dienstmaagd, dat zij koffie zou gereed maken. Ik zei: “Mijnheer vóór dat ik spreek, heb ik mijnheer te verzoeken, de geringe moeite te nemen, om de attestaties, welke in dit boekje zijn geschreven (zie bl. 211-217, en hierbij gaf ik hem deze over) te lezen, daardoor zal mijnheer mijn begeerte ontdekken, en dan hoop ik, dat het mij vervolgens vergund zal worden, om te mogen spreken.” Hij las de attestaties met groot genoegen; daarna vertelde ik hem met weinige woorden, hoe ik in deze woestijn had omgezworven, maar dat nu mijn vastgesteld voornemen was, om met de hulp en bijstand van de Heere naar Halle te reizen, en dat ik daarom de heer leraar verzocht mij met hulp en raad bij te staan,

opdat ik mij begeerte eindelijk eens verkrijgen mocht, buiten welke ik mij niet wist te helpen; “want zulk een verre weg voet te wandelen,” vervolgde ik, “ben ik buiten staat om uit te houden, en geld heb ik niet meer; mijn hele rijkdom nog één en een halve gros (dat is twee stuivers en drie cent Hollands). Zo lang er nog iets in mijn vermogen en mij macht geweest is, heb ik niet gezocht of begeerd om van mensen geholpen te worden, maar nu ben ik naakt en van alles ontbloot; mijn koffer met kleren heb ik voor dertig gulden te Amsterdam in de Bank van Lening verpand, en dat geld is ook verteerd. Wat zal ik doen! Als het de Heere zo behaagt, wens ik met de gelovigen, die Paulus te scheep geleiden, te zeggen: *De wil des Heeren geschiede!*” Daarop antwoordde de leraar: “Mijn lieve vriend! ik heb uw begeerte en uw voornemen met groot genoegen en innige deelneming, zowel gelezen als uit uw spreken verstaan; kom, laten wij koffie drinken, mogelijk hebt u deze dag nog niets genoten; wees verder voor niets bezorgd, u zult in alles worden geholpen; één van beide moet geschieden: of men zal middelen beramen, om u naar Halte te doen komen, of u blijft hier te Minden. Intussen, verzoek ik, dat u alle dagen tweemaal bij mij komt, om aan mijn tafel te spijzen, en hetgeen u verder in de herberg nodig hebt, zal voor u gezorgd worden; ontvang hierbij dit tot uw verkwikking.”

Geliefde lezer! moet u, onder het lezen van deze weinige regels niet in bewondering wegzinken? Ik ben niet in staat, om zijn gesproken vertroosting in volle kracht hier neer te stellen, zo als deze uit zijn liefderijke mond voortvloeiden. O! hoe sprong mijn bedroefd hart in mij van blijdschap op! een menigte tranen vielen in de koffie welke mij zoeter voorkwamen dan suiker. Ik bedankte hem voor zijn vertroosting en getrouwe verzekering, en ging welgemoed naar mijn herberg. Nu, dacht ik, heb ik het gewonnen. Maar nadat ik slechts weinige dagen te Minden geweest was, werd ik dodelijk ziek. Ik zal hier niet melden van de onuitsprekelijke weldaden, welke aan mij, ellendige aardworm in deze ziekte werden bewezen, maar alleen kortelijk zeggen, dat het mij aan niets ontbroken heeft, alles werd mij bezorgd, zowel de doktor, als de medicijnen, benevens andere dingen, die een ziek mens nodig heeft. De heer leraar bezocht mij verscheidene malen en heeft, met gebogen knieën en warme tranen, menigvuldige gebeden voor mijn bed gedaan; en de grote Geneesmeester heeft mij, vloekwaardige zondaar! wederom van voor de poort des doods gered en mij wederom opgericht. Vervolgens ben ik tweemaal daags gegaan, om aan de tafel van de heer leraar te spijzen; eindelijk besloot hij, dat ik te Minden zonde blijven, en hij maakte een begin met mij in de waarheden te onderwijzen, met zodanige ijver en zulk een vurige liefde, als ik te Wezel niet ondervonden had; het minste was driemaal in de week, en telkens twee uren lang, behalve de nuttige gesprekken, zo over tafel als op andere tijden, die ik bij hem genoten heb.

Dit alles was voortreffelijk en goed, maar echter niet volkomen; waaromtrent ik kortelijk zeggen moet, dat het, gelijk de meesten bekend is, de gewoonte bij de Luthersen in Duitsland is, om nog beelden en altaren in de Kerken te hebben, zoals de Rooms-gezinden. Toen ik nu deze beelden en altaren in de Kerk zag, waren deze als distelen en doornen in mijn ogen. Zo lang als ik mij afgetrokken en mijn ogen gesloten kon houden, ging het wel en kon ik het kostelijk Evangelie met zegen horen prediken; maar zodra mijn ogen de beelden ontdekten, begonnen mijn gedachten verstrooid en mijn gemoed gekweld te worden, zodat het mij menigmaal voorkwam, alsof ik in een Roomse Kerk was, en dit veroorzaakte mij zulk een benauwdheid en zodanige angst in mijn ziel, dat hij mij niet alleen alle aandacht, zoals een wolk verdween, maar dat ik zelfs graag uit de Kerk wilde vluchten; hetwelk ik echter niet durfde doen, uit vrees van anders in verdenking te komen, zodat mij menigmaal van

het angstzweet uitbrak; er ontstond in mijn ziel een heimelijke begeerte, een verlangen en wens naar de Hervormde godsdienst (ik moet hier de waarheid belijden); niet dat die in mij ontstond wegens de wijze van leren en prediken van het Evangelie, alsof ik mij daarmede niet zou kunnen verenigen, nee, want daarmede was ik zeer wel tevreden (en bijzonder met de leer en stelling van de vrije wil en de algemene genade, zoals onze verdorven natuur daartoe geneigd is, om ons zelf een vrije wil toe te schrijven, en zichzelf nog zo geheel verdorven, dood en onmachtig tot al het goede niet aan te merken), zodat ik nog graag op twee wegen hinken wilde, namelijk, de uitwendige handelingen en het onderricht in de waarheid bij de Luthersen te hebben, en ondertussen de ware Godsdienst in de Hervormde Kerk bij te wonen, waar zulk een poppenwerk niet gevonden noch voor de ogen gesteld wordt. Het tweede stuk, waarmede mijn hart zich niet kon verenigen, was, dat ik het volk bij de Pastoors zag ter biecht gaan, en hoewel dit niet zo afgodisch verricht wordt als bij de Roomsgezinden, is het nochtans een overgebleven bittere wortel daarvan, want niemand heeft macht, om de zonden te vergeven, dan alleen de algenoegzame God. En het derde, hetwelk mij ergerlijk voorkwam, was, dat ik zag, dat de Pastoor, wanneer hij na de predicatie de zegen over het volk sprak, alsdan met zijn hand een kruis over het volk maakte; gelijk zulk kruismaken insgelijks door hen geschiedt over het brood en de wijn voor de Avondmaalsbediening. Ach! dacht ik, waartoe kan zulks toch dienen? Zijn dat nog niet overblijfselen van de Roomse fabelen en hun bijgeloof? Ik herinnerde mij de Roomse Priesters van mijn stad, die mij een kruis wilden keren maken, met verzekering, dat, wanneer ik dat maakte, de boze geesten van mij moesten wegvlieden (zie bl. 62). Zie, geliefde lezer; deze stukken waren het die mij veel ergernis, bittere kwellingen, strijd en kamp in mijn arme ziel veroorzaakten, zodat van dag tot dag mijn heimelijke begeerte, honger en dorst naar de Hervormde godsdienst, de overhand nam; maar wat zou ik doen, ik kon mij zelf onmogelijk helpen. Zou ik weer van Minden vertrekken? Dan is alles gedaan, en alle hoop verloren, dan ben ik een openbare bedrieger voor alle mensen, dacht ik, maar ik zal uitzien naar de Heere, en op Hem hopen; voor Hem is mijn oprechtheid openbaar, en dat het mij alleen om mijn zaligheid te doen is, door de bestelling van Zijn Voorzienigheid moeten zich andere gelegenheden opdoen, die mij gewichtige reden en oorzaak moeten geven voor de mensen, om van Minden weg te reizen.

Eindelijk, de heer leraar begon mij niet alleen dagelijks met de grootste liefde en toegenegenheid in zijn (namelijk in de Lutherse) leer te onderwijzen, maar bezorgde mij daarenboven een kamer bij een kastemaker, wiens naam ik vergeten ben; en ik moet bekennen, dat zij beiden, zowel de man als de vrouw, de Heere vreesden, en dat zij om hun zaligheid ijverden; maar de huishouding op zichzelf was bedroefd en elendig, hetwelk oorzaak was, dat mij hier de sterkste verzoeking en het zwaarste kruis, gedurende mijn omzwerven in de woestijn, overkwam. Of zulks door hun onachtzaamheid kwam, of dat het bed, waarop ik rust voor mijn vermoeide ziel dacht te vinden, tevoren door soldaten of ander gering volk beslapen was geweest, die het onzuivere ongedierte daarin geplant en het tot mijn erfdeel daar hadden nagelaten, dan of deze bezoeking een straf van Gods slaande hand was, zulks is mij onbewust, en echter heb ik het in alle onderwerping daarvoor aangemerkt. Dit ongedierte kwelde mij zo onverdragelijk, dat ik het met geen pen beschrijven kan; dit alleen kan ik zeggen, dat doodsangsten mij omringden, wanneer ik de nacht zag naderen, ik mij tot rust zou begeven, want als ik slechts een kwartier te bed gelegen had, was het eveneens alsof mijn lichaam in een zak vol levende maden gestoken was, ja het was zo menigvuldig, dat ik mij niet meer bewegen kon. De vrouw van een glazenmaker, door Christelijke liefde en innerlijk medelijden bewogen, wilde mij gaarne van deze

plaag verlossen, zij nam met hare eigen handen het ongedierte van mijn handen en mijn aangezicht af, zij gaf mij een nieuw hemd, om mij te verschonen, enz.; maar dit kon niet baten; 's morgens was het weer hetzelfde, zodat ik moest zeggen en beken-nen, waarlijk *dit is een vinger Gods!* De Egyptische tovenaars konden wel, toen Aärons staf, voor de voeten van Farad nedergeworpen, in een slang veranderde, of toen Mozes met dezede wateren sloeg en die in bloed deed veranderen, het nadoen; maar bij deze wonderlijke plaag moesten zij met beschaamdheid erkennen: *dit is een vinger Gods!*

Bedenkt eens, waarde lezers! welk een smart en bittere pijn mij zulks geweest moet zijn! *“Alzo zijn mij maanden van ijdelheid tot een erfdeel geworden, en nachten van moeite zijn mij voorbereid. Als ik te slapen lig, dan zeg ik: Wanneer zal ik opstaan, en Hij de avond afgemeten hebben? En ik word zat van woelingen tot aan de schemertijd. Mijn vlees is met het gewormte en met het gruis van de stof bekleed; mijn huid is gekleefd en verachtelijk geworden,”* Job 7: 3-5; zodat ik menigmaal op het smartvol leger met Job moest uitroepen: *“Och of mijn verdriet recht gewogen wierd, en men mijn ellende tesamen in een weegschaal ophief! Want het zou nu zwaarder zijn dan het zand der zeeën, daarom worden mijn woorden opgezwolgen.”* cap. 6: 1, 2.

Stel u, geliefde lezer! mij eens voor ogen en overweeg mijn toenmalige bedroefde en ellendige toestand, als een verdreven en verjaagde van huis en hof, verlaten van vrouw en vrienden, beroofd van een teder geliefd kindje, ontbloot van kleren en tijdelijke middelen, omzwervende als een vreemdeling; ik bid u, neem deze bedroevende omstandigheden in overweging, en voeg daarbij deze smartelijke plaag van dit ongedierte, dat mij even als de wormen het vlees van mijn lichaam knaagde; dat is kruis van buiten! en daarbij nog met aanvechtingen en kwellingen van de duivel van binnen overhoopt te zijn; want in zulke omstandigheden heeft hij de beste gelegenheid, om zijn vurige pijlen op de arme zielen te schieten, om deze tot de dood toe te wonden. Ik vraag, moet u niet in verwondering wegzinken en met uzelf als in samenspraak geraken, hoe heeft toch deze arme man zoveel kracht gehad, om dit alles te overwinnen? O? niet door mijn natuurlijke kracht, dan was het onmogelijk geweest, om dit uit te staan, maar het is de goedheid van de Heere, die mij in deze zo zware verzoeken door Zijn Geest heeft ondersteund, en eindelijk tot op deze dag geholpen, dat ik nog ben, die ik ben; Hem alleen komt daarvan de eer toe!

Ik klaagde deze mijn bittere plaag enige malen aan de heer leraar, en zei tot hem, dat ik mij schaamde, om bij enig ordentelijk mens te komen; maar wat zal ik zeggen? Wegens de menigvuldige bezigheden, waarmede zijn Eerw. dagelijks overhoopt en beladen was, schijnt dit uit zijn gedachten te zijn verdwenen, om er zorg voor te dragen, en ik bleef dus zonder hulp. Maar ik moest de Heere rechtvaardigen, dat Hij mij met Zijn strafroede tuchtigde; want ik vloekwaardige zondaar! heb veel meerder straf verdiend; en mijn enige zucht was, dat de Heere mij, ellendige aardworm! sterkte wilde geven, dat ik in mijn smartelijk lijden geduldig en aan Zijn heilige wil onderworpen mocht zijn.

Maar bij dit alles was mijn zwaarste kruis, dat, wanneer ik in de kerk kwam, om het Woord van God te horen, en daardoor mijn ziel te verkwikken en te verzadigen, zoals ik reeds gezegd heb, ik de beelden en de altaren aanschouwde en de Prediker met zijn hand, na de zegen, het kruis zag maken, ach! dat knaagde mij nog het meest in mijn gemoed; ik kon mij onmogelijk daarmede verenigen. Dan dacht ik wederom aan de oude tijden, toen ik in Wezel was, waar ik zulke bijgelovige fabels in de Gereformeerde Kerk niet gevonden noch gezien had; maar wat zou ik doen? Ik kon mij onmogelijk helpen. Om van Minden wederom weg te reizen, had ik nog geen genoegzame redenen, om mij voor de mensen te rechtvaardigen; en mogelijk

geschiedde zulks, om mij op de proef te stellen, of ik in het kruis geduldig en de Heere getrouw zou blijven.

Maar ziet, wat gebeurt er? Daar kwam voorhanden een verkoping van boeken, uit een grote bibliotheek, en de heer leraar moest deze in persoon bijwonen, en zich daarmede omtrent vier weken ophouden, in welke tijd ik zo met zijn Eerw. niet kon spreken, noch veel minder, dat hij mij, gelijk voorheen, in de waarheid kon onderwijzen, en mijn hongerige en dorstige ziel verzadigen; nu was het op deze tijd nog erger dan in Wezel, wegens de andere bedroefde omstandigheden die hiermede vergezeld gingen (gelijk te voren breedvoerig gemeld is). Weliswaar, en ik moet het erkennen, dat de heer leraar mij zeer liefderijk troostte en zei, dat ik geduld moest hebben, en dat hij vervolgens het verzuim met verdubbelde vlijt vergoeden zou; maar deze gegeven troost kon mijn gemoed niet bevredigen. Evenwel, ik bracht deze tijd, hoewel met smarten, door; de verkooping van de bibliotheek was geëindigd; maat toen moest de heer leraar de rekening voor het Weeshuis vervaardigen. Toen was het niet meer mogelijk, om het langer te dulden, dit gaf mij vrijheid voor mijn gemoed, om van Minden te vertrekken, waartoe ik dan ook geredelijk besloot, en wel, om zulks de 23e augustus 1766 in het werk te stellen; maar niet, om als een bedrieger zo maar in stilte weg te lopen, zonder eerst mijn voornemen bekend te maken en daarvan reden te geven; nee, ik ging bij mijn geliefde vrienden, om van hen afscheid te nemen, hetwelk zonder tranen niet kon geschieden, bijzonder bij de leraar Geutinkhuizen (welke in datzelfde jaar te Amsterdam was geweest, om een collecte te houden bij de Lutherse Gemeente voor de Martini Kerk); daar verzadigde ik mijn bedroefd gemoed met tranen, onder het afscheid nemen van hem. Mijn voornemen was, om naar Wezel te reizen, en daarin de raad, mij gegeven door de heren Predikanten te Leeuwarden en Groningen alsook door de krankbezoeker te Rotterdam, op te volgen; en indien het mocht gebeuren, dat de heren Predikanten in Wezel mij niet wilden op- en aannemen, dan zou ik naar Mulheim aan de Roer reizen, mij voor de deur van mijn getrouwe vriend Ds. Engels nederwerpen, en van zijn dorpel niet afwijken, totdat hij zich over mij ontfermde en mij aannam, al moest ik voor zijn ogen sterven. Maar God, Die alle ondernemingen van de mensen vernietigt, en hun raadslagen verijdt, zoals Salomo zulks met recht uitdrukt in zijn Spreuken, cap. 16: 9: *“Het hart des mensen overdenkt zijn weg. maar de Heere stuurt zijn gang”* liet mij ook bij deze gelegenheid duidelijk bespeuren, dat niet mijn gedachten en voornemens, maar dat de raad des Heeren moet bestaan; ik moest ondervinden, dat de tijd der minne nog niet daar was; integendeel, het behaagde de Almachtige, mij weer in nieuwe beproevingen te stellen, zoals uit het volgende duidelijk gezien kan worden.

§ 8.

De 23e augustus, in de namiddag, reisde ik met de postwagen af van Minden; enige goede vrienden geleidden mij tot buiten de poort, en ziet daar was tot mijn ongeluk (of liever tot mijn geluk en voordeel, maar dat ziet en ondervindt men eerst van achteren), op deze postwagen tot mijn gezelschap een kwellende satan, een werktuig van de duivel; ik meen, een woedend en dronken mens, van welke ik met recht mag zeggen, dat hij niet van één, maar van zeven duivelen bezeten was. Deze duivelse helgeest plaagde mij zodanig de hele nacht, dat mij het zweet van angst en benauwdheid uitbrak; ik wist hulp noch raad; alles wat ik in het werk stelde, om het akelige spooksel tot stilte en bedaren te brengen, was tevergeefs. Zweeg ik stil, dan scheen hij woedend te worden, omdat ik tegen hem niet sprak, noch hem antwoordde, sprak ik tegen hem in bedaardheid, om hem tot stilte te krijgen, dan beantwoordde hij mij met de

allerschrikkelijkste vloeken en scheldwoorden, zoals ik nog in mijn hele leeftijd nooit gehoord had, noch ook wens weer te horen; hierbij begon hij, verscheidene malen, in zijn boosheid en arglistigheid, met zijn hand naar mijn aangezicht te slaan, en het haperde bij hem alleen aan de eerste slag. Het is mij onmogelijk hier uit te drukken, in welk een angst ik mij bevond; het bange hart sloeg in mijn binnenste, het angstzweet stond op het aangezicht, wegens zijn schrikkelijk vloeken, dat hij met eden en zweren bevestigde. Ik dacht zeker (en ik geloof het nog in dit uur), dat hij de boosheid, om mij te vermoorden, aan mij zou volbracht hebben, zo niet de Goddelijke Voorzienigheid mij, ellendige aardworm! tot mijn redding, op het alleronverwachtst, de heer Postmeester, welke op extra-postwagen was, toen wij omtrent Bijleveld waren, toegezonden had. Ik dankte de Heere in de stilheid van mijn hart, dat Hij zich aan zulk een vloekwaardig zondaar weer toonde te openbaren, als een God van nabij, ja als een God, Die machtig is te helpen en te redden, ook midden in de dood; en ik moest wegens deze wonderlijke redding en bescherming met David in mijn ziel uitroepen: *Loof de Heere*, enz., Psalm 103: 1, 2. Toen wij te Bijleveld gekomen waren, werd mij door de voornoemde Postmeester geraden, dat ik liever enige dagen hier zou vertoeven, tot de aankomst van de volgende Postwagen van Minden, en liever deze laten wegrijden, dan dat ik mij wederom in zulk een doodsgevaar begeven zou, en met zulk een booswicht, welke reeds de duivel geheel overgegeven scheen, verder in gezelschap te reizen! Ik dankte hem voor zijn getrouwe raad, en liet deze wagen met de duivel heen rijden. Maar door deze voorvallen werd mijn reis naar Wezel, en dus ook mijn voornemen afgebroken en verijdeld; zodat ik nu van achteren zien kan, dat het Gods weg is geweest, dat ik dus doende weer naar Amsterdam zou komen, gelijk wij ellendige mensen altijd de handelwijze van God van achteren zien kunnen, indien wij maar zo lang geduld hebben en niet vooruit lopen willen: dan ervaart men, dat alles, hoe schrikkelijk en welk een kruisweg of bitter lijden het zij, moet medewerken ten goede, en mijn gedachten werden omgezet, om mij, in plaats van naar Wezel, naar Zwolle te begeven en van daar wederom naar Amsterdam te reizen. Maar, gelijk ik meermalen gezegd heb, indien men mij gevraagd had: “Waarom naar Amsterdam, en wat zult u daar uitrichten, daar u immers de Nederduitse spraak niet machtig bent, en er voor u geen vriend noch bekende in de stad te vinden is?” zou ik daarop geen antwoord hebben kunnen geven. Ziet, zo ben ik als een blinde geleid op de weg, die ik niet kende. Al heeft de satan mij deze stad als een Nazareth voorgesteld, en mij zelfs driemaal daaruit gesleept en in de woestijn omgevoerd, zo moet toch de raad van de Heere bestaan, en Zijn wil ten uitvoer worden gebracht: ik moest wederom, hoewel tegen mijn wil, naar Amsterdam reizen. O hoe onbegrijpelijk, hoe wonderlijk zijn toch de wegen van God! maar zulks ziet men, zoals ik gezegd heb, eerst van achteren.

Na verloop van omtrent een uur reed er een postwagen van Minden op Zwolle, met welke ik mij op reis begaf, en wij arriveerden gelukkig daar; waarop ik naar het schip ging, om daarmee naar Amsterdam te varen. Maar denk, geliefde lezer! met welk een gemoedsgestalte zulks geschiedde! Ik ging wel in het schip, om niet daarmee te varen, maar geld, om er de vracht mee te betalen, had ik niet; het weinige, dat ik te Minden van mijn geliefde vrienden gekregen had, was wederom verteerd en tot op niets verminderd. Mogelijk zal men mij hier vragen: hoe kon u besluiten, om in het schip te gaan, daar het u immers niet onbekend was dat voor het medevaren vracht moest betaald worden, en dat dit zonder geld niet kon geschieden? Zeker was mij dit ten volle bekend, en ik had zulks gedurende mijn omzwerven overvloedig ondervonden, en dit veroorzaakte geen geringe smart en kwellen in mijn verlegen en gejaagde ziel. Maar ik moet op deze vraag weer vragen: wat zou ik in Zwolle zonder geld hebben begonnen, waar ik geen vriend of bekende had, en ten andere, wegens de begeerte en

neiging, die in mijn ziel was ontstaan, om naar Amsterdam te reizen, werd ik aangedrongen en gejaagd, om in het schip te gaan, hoewel ik buiten staat was, om de vracht te kunnen betalen, mijn ogen slaande op de Goddelijke Voorzienigheid, met de hoop, dat de getrouwe God, die mij zo menigmaal uit doodsgerevaren gered en Zijn hulp aan mij niet onbetuigd had gelaten, ook hier in deze mijn verlegenheid zich wederom niet onbetuigd laten, maar mij hulp zou beschikken. Maar in zulke gevallen komt het juist op de proef aan; want het is geen kunst, met een welvoorzien goudbeurs van dukaten of ridders, en met obligaties of wisselbrieven van enige duizenden voorzien te zijn, en dan op de Heere te vertrouwen; maar van alle hulp ontbloot te wezen, en dan op de Heere te vertrouwen, o! dat is een gave van God; want vanwege onze verdorven natuur kan dit onmogelijk geschieden, en de Heere schenkt zulks ook aan Zijn kinderen op die tijd, wanneer zij zulks nodig hebben. Is het niet zo, kinderen van God! hebt u zulks niet menigmaal ondervonden? Och! dat wij mochten verwaardigd worden, om in alle onze verlegenheden, in alle gevaarlijke verzoeking, om hulp van U, o Heere Jezus! af te wachten: nimmer zouden wij beschaamd worden. Schenk ons daartoe Uw Geest, en sterk ons in het geloof, om Uws naams wil, maar alles uit vrije genade!

Evenwel was te die tijde mijn vertrouwen met menselijke zwakheid en vrees vermengd; hoe verder wij kwamen, hoe meer mijn vrees voor de schipper, dat hij om geld zou komen, vermeerderd werd, en het ongeloof begon te redeneren, zeggende: nu zult u beschaamd worden voor alle mensen; wat zult u toch antwoorden, bedrieger! als die man om zijn verdiende vracht zal komen? En bij dit alles wilt u nog de hoogmoed van uw hart niet afleggen? Waarom hebt u in Zwolle niet de één of ander aangesproken, om weldadigheid aan u te bewijzen? Daar zouden immers nog wel barmhartige en medelijdende mensen zijn geweest, die u hun milde hand toegereikt zouden hebben; maar nee, zulks wilt u niet ondergaan, daarvoor schaamt u zich; u denkt, u bent een man geweest, en dan zulks te doen, is voor u onmogelijk! Zal dan de Heere vensteren maken in de hemel? Wacht, in weinige uren zult u het ondervinden, en in uw vertrouwen beschaamd worden. De satan begon mij nog meer in de engte te jagen en mij te benauwen, en dus zat ik, met bedroefde verlegenheid overladen, in een hoek van het schip. Hierop kwam een heer uit mijn reisgenoten bij mij, en plaatste zich nevens mij, mij vragende met een liefderijke taal: "Mijn vriend, hoe bent u zo bedroefd en ter neder geslagen?" Deze vraag ontstelde mij nog meer, en het was mij echter onmogelijk mijn natuur te verbreken, en hem mijn nood te klagen. Hierom gaf ik hem ook geen antwoord op zijn vraag, maar ik wilde gaarne mijn aangezicht voor hem verbergen, en wenste, dat hij maar van mij wegging en mij in stilte liet rusten. Maar deze vriend herhaalde zijn vraag met de allernadrukkelijkste en liefderijkste woorden, daarbij voegende: "Mijn vriend! ik zal van u niet afwijken, noch nalaten te vragen, totdat u mij geantwoord hebt." Ik zag deze vriend met verwondering aan. Eindelijk dacht ik: kom, wat heb ik te verliezen? Mijn schande moet toch buitendien voor de mensen openbaar worden, en ik zei tot hem met weinige woorden: "Mijnheer! zou ik niet bedroefd zijn en verslagen ter neder zitten? Ik heb geen geld, om de vracht te betalen!" "Is het anders niet," zei deze vriend, "kom, kom!" en hij verzocht mij, dat ik met hem op het dek van het schip zou gaan, en met hem tot gezelschap een pijp tabak roken. Daar gekomen zijnde, zag ik de stad Amsterdam voor mijn ogen, en ziet de schipper begon van de passagiers de vracht in te vorderen; dit was mij alsof ik de dood voor ogen zag; mijn benen begonnen mij te beven, mijn gelaat veranderde van kleur, maar deze vriend vertoefde zo lang niet, totdat de schipper bij ons kwam, maar ging hem te gemoet, zeggende tot hem: "Zie daar is de vracht voor twee personen, voor mij en voor deze vriend," en hij gaf mij daarenboven nog twee schellingen ter

verkwikking. Verder vraagde hij niet, wie ik was, noch welke mijn verrichtingen in Amsterdam waren. Ik was wegens deze onverwachte hulp zo verslagen, dat het mij onmogelijk was, om een enig woord te spreken, ja ik was buiten staat, om aan hem mijn verschuldigde dankbetuiging te doen; maar de tranen vloeiden mij uit de ogen, en ik werd beschaamd, dat ik mij van mijn ongelovig hart zo had laten kwellen, alsof God niet machtig was, mij ook uit deze benauwdheid te helpen, zonder juist in deze tijd zulke wonderen te doen, dat de vissen geld moesten brengen, om de didrachmen te betalen, daar de Heere Zich toch wel van andere middelen bedient, om de zijnen in tijd van nood uit hun verlegenheid te helpen, zodat zij niet beschaamd worden: maar overtuigd, dat hun Hemelse Vader weet, wat zij nodig hebben; en niet alleen, dat Hij alle dingen weet, maar dat Hij ook kan en wil helpen degene, die op Hem vertrouwen, opdat zij nimmermeer beschaamd worden.

Zo bracht ik mijn tijd door met boven op het dek te wandelen, totdat wij alhier aan de wal kwamen. Ik was als verzonken in mijn gedachten, wegens de wonderbare hulp, aan mij door de goedheid van God wederom bewezen, zodat ik met Jacob moest uitroepen: *“Heere! ik ben geringer dan al deze weldadigheden, en dan al deze trouw, die Gij aan uw knecht gedaan hebt.”* Gen. 32: 10.

Mijn hart sprong op van vreugde, toen wij de wal naderden, en ziet! het wonderlijkste van dit alles was, dat deze stad Amsterdam die mij de satan voorheen had voorgesteld als een Nazareth, en mij daaruit reeds driemaal uitgedreven en in de woestijn door allerhande listige verzoeking had omgevoerd, deze stad mij nu voorkwam, als zou ik in Kanaän, in Jeruzalem mijn intocht doen, en in het ogenblik, dat ik met mijn voet aan de wal stapte, was het alsof mijn gemoed toeriep: *“In deze zal uw rust zijn!”* hetgeen een diepe indruk op mij teweegbracht; maar omdat mij niet tevens te binnen kwam, die woorden ergens in de Bijbel gevonden te hebben, zo kon ik ook niet overgaan, om daarvan een vast besluit te maken, denkende liever, dat deze slechts in enkele verbeelding bestonden, en als bij toeval in mijn gedachten waren opgekomen. Het beste is, alles aan de Heere over te geven, en de uitslag daarvan af te wachten; de tijd leert toch alles. Ik nam mijn reiszak onder de arm (omdat ik daaraan niets zwaars te dragen had), en wandelde zo langs het water, om een bekwame herberg te vinden, waar mijn goede naam geen aanstoot mocht lijden; eindelijk één vindende, die mij dacht daartoe geschikt te zijn, en vragende: *“Kan ik hier logeren?”* antwoordde de hospita (die zeer goed Hoogduits sprak): *“Ja,”* en toonde mij daarop een zeer geschikte kamer, met een goed bed, enz. zeggende: *“voor deze kamer betaalt men zes stuivers per dag, en verder kan mijnheer hier eten en drinken, wat hem belieft, zonder dat men hier betaling vraagt, voor en aleer mijnheer weer vertrekt.”* Ik kon deze woorden niet zonder verwondering aanhoren, denkende, hoe weet u, dat ik geen geld heb, om te betalen? Ach! dacht ik, wist u, dat mijn hele rijkdom bestond in twee schellingen, u zou mij geen mijnheer noemen, ja mogelijk niet eens herberg verlenen, en nog minder uw crediet aanbieden. Verder vroeg mij die vrouw, of ik ook van enige spijs of drank wilde gediend zijn; hetwelk door mij met nee beantwoord werd, denkende: zou ik hier mijn buik vullen, daar ik niet weet, vanwaar de penningen te bekomen, om het genotene te voldoen? Nee, ik wil mij liever vergenoegen met een stuk droog brood en een teug klaar water, en rust voor mijn gemoed hebben, dan naderhand daardoor in ongelegenheid te geraten; ik heb reeds zorgen genoeg, vanwaar dagelijks een schelling voor slaapgeld zal komen. Nadat zij heengegaan was, sloot ik de deur, boog in eenzaamheid mijn knieën voor de Heere, en had op die tijd voor mijn gemoed een zeer aangenaam avonduur; in stilte op de Heere vertrouwende, zei ik: *“Hij zal, ja hij wil mij alles geven, wat mij nodig is.”* Ik was in deze mijn

eenzaamheid zo vergenoegd, dat ik mij nog gaarne enige uren met lezen in Gods Woord verlustigd had, maar zeer vermoeid het bed aanschouwende, dacht ik mij dit ten nutte te maken en begaf mij daarop ter rust.

Geliefde lezer, denk eens, hoe deze nacht een nacht van verkwikking geweest is voor een afgepijnigd lichaam, dat voorheen door het ongedierte zo gemarteld was; geen zulke nacht van rust had ik genoten sedert de 14e mei, toen ik van Wezel reisde, tot op de 3e september, de dag, toen ik in Amsterdam hen gekomen. Ik was in mijn rust zo opgetogen, dat mij dacht, dat mijn legerstede met tapijtsieraad was opgemaakt, met uitgehouwen werken, met fijn linnen van Egypte; ja het was mij, alsof deze met mirre, aloë en kaneel welriekend gemaakt was, slapende in die zoete verrukking van gedachten, tot 's morgens negen uur. Och! hoe gaarne had ik nog enige uren die aangename verkwikking genoten! Maar de woorden van Salomo, waarmee hij de luiaard vermaant in zijn Spreuken, cap. 6: 9: *Hoe lang zult gij, luiaard! nederliggen? wanneer zult gij van uw slaap opstaan?* deden mij het bed verlaten, en ik dankte de Heere voor de onverdiende weldaden, die ik in deze nacht genoten had.

De 4e september 's morgens opgestaan zijnde, zoals reeds gezegd is, wist ik niet, waar te gaan, noch met wie ik spreken zou, om mijn omstandigheden en begeerten te ontdekken, en om raad en hulp te vinden, want ik had hier geen enige bekende vriend; daarbij wist ik noch weg noch steg in deze wijd uitgestrekte stad, en was daarenboven de spraak onmachtig; ach! hoe ellendig was het met mij gesteld en echter zo in de herberg te blijven zitten, dat kon mij mede geen verlichting aanbrengen. Eindelijk ging ik uit, om te wandelen, maar zonder te weten waarheen, zuchtende tot de Heere, dat Hij mij wilde bewaren, en wederom in vrede in mijn herberg brengen. Dus voortgaande, kwam ik op de Dam; daar herinnerde ik mij aan het altaar, hetwelk ik de Heere op die plaats in mijn hart had opgericht, en aan de verkwikking, die ik voor mijn ziel daar genoten had; zodat ik moest uitroepen: "Heere Jezus! nu heb ik niets meer in mijn macht, dat ik voor U kan overgeven, dan het weinige bloed en zwakke leven, dat mij nog overig is, om voor uw naam op te offeren; ach! schenk mij daartoe sterkte!" enz. Ik ging daarop weder naar mijn herberg, na voor een stuiver brood gekocht te hebben, om mijn honger te stillen.

In de namiddag om drie uur begaf ik mij wederom tot wandelen, om te zien, wat mij door de Voorzienigheid van de Heere ontmoeten mocht. Voorbij de Nieuwe Kerk gaande, vond ik daar een hele vergadering van mensen, die tot aan de deur van het portaal stonden, waarbij mijn nieuwsgierigheid gaande werd, welke mij deed vragen, wat alhier te doen was. Na ten minste deze vraag wel tienmaal herhaald te hebben, bekwam ik eindelijk zoveel tot antwoord, dat ik begrijpen kon, dat daar Consistorie werd gehouden. Consistorie, dacht ik bij mij zelf, moet zeker een vergadering van Predikanten zijn, daar moet ik zien binnen te komen; aan niemand toch kan ik beter mijn begeerte voorstellen, dan aan hun Eerw.; tot wie toch kan ik zekerder mijn toevlucht nemen, dan tot die Herders, die de schapen weiden, en aan wie deze zijn toevertrouwd? En ik nam daarom zo veel vrijmoedigheid, dat ik in het portaal binnen trad, met het voornemen, zo lang te wachten, tot al het volk geholpen was; dan, dacht ik, zal het voor mij de beste gelegenheid zijn, om te spreken. Daar wachtende geslingerd door hoop en vrees, zo kwam er eindelijk iemand bij mij (hij heette de Vries en was dienaar van de Eerw. Kerkeraad), en vroeg mij: "Wat wilt u hebben?" Ik antwoordde hem met mijn gebroken taal, zo goed mij mogelijk was, dat ik van harte wenste de heren Predikanten te spreken, en het antwoord was: "Dat is vandaag niet meer mogelijk, het is nu te laat, u moet wachten tot over ,acht dagen, en dan moet u komen in de namiddag vóór half drie." Dit deed mij mijn opgevatte hoop en mijn troost bijna geheel verliezen; maar ik verzocht hem nogmaals, dat hij mij, die, een

vreemdeling zijnde, van deze bepaalde tijd niet wist, voor ditmaal helpen wilde; waarop de tranen mij zo begonnen te overweldigen, dat ik deze niet kon verbergen, en het schijnt, dat mijn toestand het hart van gemelden de Vries tot medelijden bewoog; want hij vroeg, wat mijn verlangen was. Ik verontschuldigde mij, dat zulks mij niet mogelijk was te zeggen; echter, omdat ik gaarne de heren Predikanten wilde te kennen geven, welk een vreemdeling ik was, waarin eigenlijk mijn begeerte en mijn verlangen bestond, ik zulks doen kon, zonder nodig te hebben, mij met mijn verstomde tong uit te drukken, zo haalde ik het meergemelde boekje, waarin mijn attestaties geschreven waren, voor de dag, en gaf hem het over, zeggende: “Mijn vriend! dit zal voor mij spreken.” Hij zag er in, en ik kon wel bemerken, dat het lezen daarvan niet zonder gemoedsbeweging geschiedde; daarop zei hij tot mij: “Ik wil onderzoeken, of het nog mogelijk is, om u te helpen,” en ging daarop in de kamer. Toen dacht ik: nu zal ik mogelijk geholpen worden, maar deze opgevatte hoop was van korte duur; want zo terstond kwam gemelde de Vries met een andere heer (zonder dat ik zou kunnen bepalen, of deze een Predikant of een Ouderling was) bij mij, en brachten mij in een andere kamer, en nadat de heer mijn attestaties doorlezen had, hoorde ik wederom hetzelfde antwoord, namelijk: “Het is heden te laat, u moet over acht dagen weder komen.”

Denk eens, geliefde lezer! waarin gemoedsgestalte ik mij bevond, moetende zo in mijn droefheid ongetroost en ongeholpen terugkeren. O, welk een smart voor mij. De eerstgenoemde persoon betoonde mij daarop verder zijn medelijden, en wilde mij uit liefde enig geld mededelen, zo ook de dienstmaagd van de koster, die mij een boterham aanbood, maar mijn hart was toen nog zo trots en hoogmoedig, dat ik hen bedankte en weigerde hun liefdegaven aan te nemen; ik, hoewel in zulk een armoede zijnde, dat mijn hele rijkdom in niet meer dan elf stuivers bestond, die niet eens konden toereiken, om twee nachten slapen te betalen, veelmin, dat ik iets tot verkwikking in mijn macht had, ik weigerde hier, hetgeen mij uit liefde werd aangeboden. En waarom weigerde ik het? Zeker, mijn boos hart speelde hier de meester; ach! wat heeft de verdorven mens een boos en hoogmoedig hart in zich! het is niet mogelijk, dat te doorgronden, dan alleen in zulke gevallen; dan kan men er de bewijzen van vinden, als men het nauwkeurig gadeslaat.

Ik begaf mij daarop in grote droefheid wederom naar mijn herberg; daar gekomen zijnde, bevond ik mij zo afgemat en flauwhartig, dat het mij onmogelijk scheen, het nog een uur te kunnen uithouden; ik wilde gaarne iets gebruiken, om mij te verkwikken, en wel bijzonder een weinig warme spijs (want ik had reeds in zes dagen geen druppel warm water genoten); maar wanneer ik mijn kapitaal overdacht, verging mij wederom de lust daartoe, denkende: wat dan morgen begonnen, en zo de tijd op mijn kamer in droevige overwegingen doorbrengende, kwam er een rechtmatig verwijt bij, dat ik trots geweigerd had, de liefderijke handreikingen aan te nemen. Eerst had mij de hoogmoed van mijn hart genoodzaakt deze te weigeren; nu stelde het zich tegen mij, en deed wat het kon, om mij te kwellen en te pijnigen; dus deed de Heere mij mijn verkeerde handelingen zien, en hoe ik tegen Zijn wil strijdende was; zodat ik in de schuld moest vallen en uitroepen: “Heere Jezus! neemt U toch dat boos, hoogmoedig en arglistig hart van mij; zie, daar is het! O! mocht ik het geheel aan U kunnen overgeven; o! mocht ik ondervinden, dat U het, o Heere, door Uw Geest besneden had!” Ik wilde mij schikken, om op mijn knieën voor de Heere te vallen, maar toen werden mij op het hart gedrukt de woorden van mijn getrouwe Heiland als Hij zei: “*Zijt dan niet bezorgd tegen de morgen; want de morgen zal voor het zijne zorgen.*” Matt. 6: 34. Deze woorden waren mij tot zulk een bestraffing en vermaning, dat ik voor deze korte tijd zo levendig voor mijn gemoed stond, dat ik in vertrouwen

al mijn zorgen op de Heere wierp en dacht: nu is het geen tijd om te bidden, maar wel, om gehoorzaam te zijn en mijn verflauwd lichaam met warme spijs te versterken, en niet voor de andere morgen te zorgen, maar dat alles aan de Heere over te laten. Ik riep daarop de huiswaardin, vragende, of zij mij niet een weinig soep met een stukje vlees bezorgen kon. “Ja;” antwoordde zij; waarop zij de tafel dekte en ik mij op de aangenaamste wijze verkwikte; daarna vroeg ik aan haar, wat ik voor deze maaltijd schuldig was, en het was alsof haar mijn hele rijkdom bekend was; want zij vroeg even zoveel, en ik gaf haar mijn nog overig hebbende elf stuivers.

Omtrent het verdere, geliefde lezer! moet ik hier kort zijn, vanwege de aandoeningen van mijn gemoed, die ik nog heden onder het schrijven ondervind; ik zal daarom met weinige woorden zeggen, dat ik van donderdag in de namiddag tot de daaropvolgende zondag, geen kruimel brood, veelmin iets anders, over mijn lippen gebracht heb; dit, denk ik, zal genoeg zijn, om de staat van mijn omstandigheden aan te duiden, en het mijn toeleg niet is, om het hart van mijn Godvruchtige lezers te ontroeren, twijfel ik echter niet of de teerhartigen zullen dit blad met tranen van medelijden bevochtigen; maar, vrienden! ei, doe het toch niet; erken veelmeer met mij de krachtige bewaring van God, en hoe Hij niet laat varen de werken Zijner handen. Laat u deze, als in verwondering, verrukken, en looft de Heere, zoals het mij op dit ogenblik vergund wordt; ziet, ik leef nog tot op deze dag, en kan met David de naam van de Allerhoogste verheerlijken en uitroepen: “*De Heere heeft mij wel hard gekastijd, maar Hij heeft mij ter dood niet overgegeven.*” Psalm 118: 18. Komt, wekt uw geest op, en zingt met mij het 2-4 vers van Psalm 107 in rijm.

Op zondagmorgen vroeg ik aan de hospita, of hier niet in het Hoogduits gepredikt werd. Zij antwoordde mij, dat Dominé Kesler alle Zondagen in de namiddag hier in de N.Z. Kapel predikte. Kom dan, zei ik tot mij zelf, verzadig uw ziel nog eenmaal onder zijn gehoor, mogelijk zal dat de laatste prediking van het onschatbaar Evangelie zijn, die u zult kunnen horen, zo het de Heere niet behagen mocht, u door de weg van Zijn Voorzienigheid een redding te schenken; en ik gebruikte alle mijn nog overig zijnde vermogens, om met mijn machteloos lichaam naar de Kerk, als het ware, te kruipen; moest dikwijls rusten; ieder ogenblik dacht ik tegen de aarde neder te zinken en mijn geest uit te blazen. Ik had, in ’t vooruitzicht van mijn zwakke gesteldheid, het meergemelde zakboekje, waarin mijn attestaties geschreven waren, benevens de brieven van Wezel en Mulheim aan de Roer, bij mij gestoken, om reden, dat, zo mij enig toeval mocht overkomen, men ten minste zou kunnen weten, wie en welk een persoon ik was, en wat eigenlijk mijn beogingen geweest waren (anders zouden de Joden mij hebben kunnen begraven als een reiziger van hun natie, en wie zou hun dat hebben kunnen betwisten?) Nog kon het dienen, om daardoor mijn geliefde vrienden in Wezel en Mulheim te overtuigen, dat ik getrouw gebleven was tot in de dood, en mijn leven niet dierbaar geacht had om Christus’ wil, noch hun getrouwe liefde aan mij bewezen, tevergeefs geweest was, terwijl het tevens beletten kon, dat anderen, die met vooroordeel tegen mij ingenomen waren, zouden kunnen zegen: “Is hij ook misschien een bedrieger geweest? Waar is hij beland? Men hoort immers niets van hem; hij moet zeker weder tot de Joden zijn teruggekeerd!” Nee, nee; deze ingebeelde troost vergunde ik aan hen ook na mijn dood niet. Ga naar Amsterdam, en vraag daar zelf de doodgravers, zij zullen u mijn graf aanwijzen, en antwoorden: “Hier ligt Salomon Duitsch begraven.” Och! mocht het daartoe dienen, dat zij in schaamte en in schuld voor de Heere mochten vallen, om hun verkeerde handelingen met hun mond te belijden, en om verzoening van de Heere te smeken!

Eindelijk, ik bracht het zo ver, dat ik om half één in de Kerk kwam; ik vond er niemand dan een oude man, en nevens hem een vrouw; ik dacht: zeker moeten deze

vrienden uit Duitsland zijn; ik voegde mij dus bij hen, vragende, of de Hoogduitse Dominee Kesler in de namiddag alhier prediken zou; maar zij konden mij niet recht verstaan. Ik drukte mij met mijn verdroogde tong zo sterk uit als het mogelijk was, waarop ik, tot mijn grote ontsteltenis van die oude man tot antwoord bekam: “Dominé Kalkoen zal hier de dankzegging doen over het Heilig Avondmaal.” Hierop zonk mijn ziel in droefheid weg, dat ik ook in dit stuk gelijk een blinde naar de wand getast had. De vijand voegde zich wederom in mijn boos hart, en spoorde mij aan, om de Kerk te verlaten: “Wat zou u hier doen of uitrichten”, stelde hij mij voor, “dit is toch immers niet voor u; bent u de nederduitse taal, waarin hier zal gepredikt worden, machtig? Is het niet veel beter voor u dat u naar uw herberg gaat, dan dat u uw afgemat lichaam nog meer ontstelt?” enz. Hier had ik wederom te strijden en te kampen met de verleidende geest, om hem te kunnen overwinnen, en ik zette mij voor gemelde lieden neder en klaagde met Sion: *“O! de Heere heeft mij verlaten, en de Heere heeft mij vergeten!”* Jes. 49: 14; *Want zo anders de Heere met mij is, waarom is mij dan dit alles wedervaren?* Richt. 6: 13. *“Och Heere, tot hoe lange zult Gij nog Uw aangezicht voor mij verbergen?”* enz. Onder dit zuchten en weeklagen werd ik in mijn beangstigd gemoed getroost met deze woorden: *“Mijn zoon! verwerp de tucht des Heeren niet, en wees niet verdrietig over Zijn kastijding; want de Heere kastijdt degenen die Hij lief heeft, ja gelijk een vader de zoon in wie Hij een welbehagen heeft.”* Spreuk. 3: 11, 12; zodat ik wederom moest uitroepen: “Heere zou ik uit deze tuchtiging besluiten, en in mijn benauwdheid mij daarmede troosten kunnen, dat U mij lief hebt, en dat U mij een Vader in Christus geworden bent? Och! schenk mij dan, o grote Ontfermer de troostrijke verzekering daarvan, laat ik dat met een levendig gevoel in mijn ziel ondervinden, dat Jezus, Uw geliefde Zoon, voor mij, vloekwaardig zondaar, met Zijn bitter lijden en sterven aan Uw Goddelijke gerechtigheid voldaan, en mij met U verzoend heeft, opdat ik vrijmoedigheid heb, om te kunnen roepen: *Abba, Vader!* dan zou ik met de oude Simeon wensen, dat mijn ogen voor de dood mochten toegesloten worden, en ik met vrede ten grave dalen mocht; maar, o Heere, ik vind deze troost en vrede nog niet in mijn gemoed; het is mij nog te eng en te bang, mijn hart is nog met angst en benauwdheid vervuld. Ach, zou u mij dan in treurigheid mijn geest laten uitblazen?” Onder deze verzuchting werd ik wederom getroost met de woorden van de Apostel Paulus, in zijn brief aan de Hebreëen, cap. 12: 11: *“Alle kastijding, als die tegenwoordig is, schijnt geen zaak van vreugde, maar van droefheid te zijn; maar daarna geeft zij van zich een vreedzame vrucht der gerechtigheid degenen die door dezelve geoefend zijn.”*

En ziet, in dit ogenblik klopt de oude man met zijn hand op mijn schouder, vragende: “Vriend? kan ik u met een stukje koek dienen?” Maar hoewel ik reeds als met één voet in het graf stond, zo hield echter ook hier wederom mijn hoogmoedig hart de overhand, ik bedankte hem en wilde het niet aannemen! Daarom begon mijn geweten mij te bestraffen en te beschuldigen, dat ik zo moedwillig tegen de wonderbare en aanbiddenswaardige Voorzienigheid van de Heere mij verzette; ik kreeg inwendige slagen, en mijn hart klopte zoals een hamer; maar wat gebeurt er, de Heere bewerkte en bewoog het hart van de oude man, dat hij mijn weigering en dankzegging niet aannam, maar hij nam een halve koek en stak die in mijn zak, met een dubbeltje daarenboven, en één van de oude vrouw, die nevens hem zat. Ik ontwaarde het wel, dat mij iets in de zak gestoken werd, maar liet zulks als ongemerkt doorgaan. Denk nu, geliefde lezer, met welke gretige handen ik die koek uit mijn zak aan de mond bracht, om mijn versmachtende ziel te versterken, en in welk een verbazende verwondering mijn gemoed als verzonken was, toen ik bovendien nog twee dubbeltjes in mijn zak vond; o! wie was rijker dan ik op die tijd!

Ik ben overtuigd, dat de geliefde lezer, onder het lezen hiervan, zichzelf als verliezen zal over de klaarblijkelijkheid van de wonderbare redding; hoe veel te meer diegene, die zulks dadelijk ondervindt en gewaar wordt de wonderbare Voorzienigheid van de Heere.

Zo bracht ik de tijd door, totdat zijn Eerw. op de predikstoel kwam; zijn gebed en zijn inleiding kon ik niet horen, veel minder verstaan (want zijn Eerw. was zeer zwak van stem), hetgeen mij veel smart en kwelling in mijn ziel veroorzaakte; maar mijn verzuchtingen waren tot de Heere, dat het Hem mocht behagen, mijn oren, waarmede ik niet kon horen, en mijn gesloten hart, te openen, opdat ik zou kunnen acht geven op hetgeen van Zijn dienaar zou gesproken worden, zoals Hij eertijds aan Lydia had geschonken en laten ondervinden; en dat Zijn geest met Zijn Woord mocht gepaard zijn, opdat het in mijn ziel mocht dringen als een tweesnijdend zwaard.

Eindelijk hoorde ik ZEerw. tot tekst aflezen, Psalm 138: 8: *“De Heere zal het voor mij voleinden; uw goedertierenheid, Heere! is in eeuwigheid; laat niet varen de werken Uwer handen.”* Wat zal ik zeggen, ja wat kan ik zeggen? Het is Die, Die de harten en nieren beproeft, alleen bekend, waarin gemoedsgestalte ik mij nog op deze dag, als ik daaraan gedenk, bevind; hoeveel te meer is er in mijn dorstende en versmachtende ziel omgegaan, onder het gehoor van die predicatie! Ik had in die tijd in mijn verbeelding bijna gezegd, dat nog nooit niet meer zegen en nut voor een ziel het Woord van God was verkondigd en gepredikt geworden, dan ik in dat namiddaguur voor mijn ziel genoten heb! ik was gedurende de verklaring van ZEerw. zo opgetogen, dat ik mij niets anders verbeeldde, dan dat de leraar zuiver Hebreeuws sprak, zo duidelijk kon ik ZEerw. verstaan; ja mijn verkwikking ging zo ver, dat ik meer dan eens in mijn verwondering dacht: wat doen toch alle deze mensen hier in de Kerk? Zij kunnen immers toch de leraar niet verstaan! O! hoeveel spijs en drank vond ik hier voor mijn hongerige en dorstige ziel! Maar de grote rover ving aan, temidden onder mijn verkwikking, mijn gedachten af te trekken en te verstrooien. “Hoe bent u toch zo verrukt en opgetogen,” stelde hij mij voor, “in uw verwondering? dat u deze predikatie zo goed verstaat, is dat zulk een wonder? U bent immers de Nederduitse taal machtig! hoe kunt u zichzelf dan wijsmaken, dat u deze niet verstaat? U hebt het slechts te beproeven, en u zult beschaamd en overtuigd worden, dat het niets anders dan louter verbeelding is,” enz. Door deze bedroefde aanvallen en verstrooing van gedachten, bracht hij het zo ver, dat ik aan mijzelf begon te twijfelen, zodat ik gedrongen werd, van een vriend, naast mij zittende, een boek te lenen, om te beproeven, of het waar dan vals ware; maar het was en bleef voor mij een verzegeld boek; ik moest van mijzelf antwoorden: ach ik kan niet lezen! Toen was ik beschaamd voor mijzelf, dat ik mij door de bozen verleider en duivelskunstenaar zo had laten verleiden en aftrekken, en mij in mijn gezegende aandacht zo had laten verwarren en daarvan beroven. Ik wilde gaarne ZEerw. met mijn gedachten wederom navliegen, en spande daartoe alle vermogens van mijn ziel in, maar alle moeite was om niet en tevergeefs; niet een enig woord van zijn toepassing kon ik verstaan, hoe smartelijk zulks voor mijn ziel moet gevallen zijn, kan de lezer licht nagaan. Zo op eenmaal van zulk een gadeloze verkwikking beroofd te wezen, viel mij hard; maar de Heere wekte mijn ziel wederom op, dat ik in mijn gedachten herhaalde de gedane verklaring van ZEerw., en die nadenkende, een toepassing voor mijzelf maakte. Zie toch, dacht ik, uw ongelovig hart; u hebt gedacht: “De Heere heeft u verlaten, de Heere heeft u vergeten,” enz.; u hebt gedacht: het is nu onmogelijk een redding meer te vinden; u moest naar lichaam en ziel versmachten. Ziedaar, o kleingelovige! bent uniet verzadigd geworden, zowel naar ziel als naar lichaam? Hebt u niet meer ontvangen, dan u had kunnen denken of wensen? Moet u niet beschaamd zijn voor uzelf over uw ongeloof? Zou dan de Heere

de werken van Zijn handen varen laten? Ach dat u mocht verwaardigd worden, om met de Godzalige David ten allen tijde en in alle gelegenheid, in alle verzoeken en aanvechtingen, in geloof en vertrouwen u te troosten, en uw ziel toe te roepen: De Heere zal het voor mij voleinden; en met een verbrijzeld hart tot God te bidden: uw goedertierenheid, Heere! is in eeuwigheid; laat niet varen de werken Uwer handen.

Het onderscheid tussen het licht overdag en 's nachts, ja ik mag zeggen tussen dood en leven is niet groter dan het onderscheid van mijn gemoed was vóór de aanvang van de preek, en na het eindigen daarvan, maar voor ik mij uit de Kerk begaf, vroeg ik aan de meergemelde oude man of hij mij niet iets kon zeggen en onderrichten van zekere plaats, op de Achterburgwal bij de Lijnbaansteeg, en of daar op dinsdag en donderdag oefening werd gehouden. Ik dankte hem zeer vriendelijk, en riep al mijn vermogens te zamen, om gemelde plaats in mijn geheugen te bewaren, en daarop begaf ik mij in een zeer verheugde gemoedsgesteldheid uit de Kerk, om naar mijn herberg te gaan en mijn mond moest overlopen van lof en dankzegging tot de getrouwe goedertieren God, die het werk van Zijn handen niet varen laat, dat Hij mij zo als een blinde geleid, en mij naar ziel en lichaam verkwikt had, voorheen had ik, wegens mijn machteloze toestand, naar de Kerk als een zwakke worm moeten kruipen, maar nu kon ik volgens mijn verbeelding, wel naar mijn herberg vliegen! Ik haalde mijn twee dubbeltjes uit mijn zak, en liet mij voor één stuiver scheren; voor de tweede kocht ik roggebrood; voor de derde rooktabak, waarnaar ik zeer verlangende was; en de vierde bewaarde ik als een schat! In mijn herberg komende, begaf ik mij in mijn eenzaamheid, na eerst mijn knieën voor de Heere gebogen te hebben, aan mijn bereide koningsmaaltijd; hoewel het niet meer dan een stuk droog roggebrood was, zo smaakte het mij echter als het manna, dat Israël in de woestijn genoten had, welker smaak was als honingkoeken, en nog daarbij was ik niet in staat (zo hongerig als ik was), de helft van dat brood op te eten, en was toen wel verzadigd! Ik geloof niet dat een Alexander, die bijna de hele wereld onder zijn macht had, ooit een half uur gedurende zijn hele leeftijd zo vergenoegd gesleten heeft, als ik dit avonduur doorbracht.

De volgende maandag wandelde ik wederom in mijn eenzaamheid heen en weer, met uitzicht op de Goddelijke Voorzienigheid, en keerde weer in mijn herberg zonder iets merkelijks te ontmoeten, mij vergenoegende met de overgebleven helft van mijn brood. De volgende dinsdag viel mij zeer lang en smartelijk; ik was verlangende naar de klok van zes uur, en wenste, dat de schaduw van de graden van de zon zich tien graden voorwaarts mocht spoeden. Eindelijk te vier uur was het mij niet meer mogelijk, in mijn herberg te blijven, en ik ging op de sluis van de Lijnbaansteeg; hier bleef ik staan, denkende: al weet ik juist eindelijk het huis niet, waar die oefening gehouden wordt, zo moet toch het volk hier voorbij passeren. De klok sloeg half vijf, ja vijf en ik zag niemand; een weinig daarna zag ik eindelijk, nu een heer, dan een juffrouw, dan weer een oude vrouw, die allen, op even dezelfde gracht, door een kleine deur hun ingang namen; maar juist toen ik hierover vreugde bij mij gevoelde, denkende: nu heb ik de plaats gevonden waar ik wezen moet, vervoegde zich mijn boze raadgever weer bij mij, en wilde mij wijsmaken, dat dit een wijnhuis en een vergadering van zijn gezellen was, om reden, dat ik zag, dat nabij die deur door een wijnkopersknecht flessen gespoeld werden, en hij wilde mij weer van deze plaats wegvoeren, mij voorstellende: wat zult u in een wijnhuis doen! enz. Maar ik redeneerde bij mijzelf: deze mensen, welke ik hier heb zien voorbij gaan, gelijken niet zulk soort van volk, die de tijd in een wijnhuis doorbrengen; zij gaan mij te bedaad, en terwijl ik zo met mijn gedachten werkzaam was, kwamen er twee juffrouwen, hebbende ieder van haar een waaier in de hand; deze volgde ik: waaiers, dacht ik, worden nooit in de wijnhuizen gebruikt, en zo anders de schijn mij ook bedriegen

mocht, wat zwaarigheid dan? Ik kan immers weder terugkeren, want niemand zal mij tegen mijn wil en mijn begeerte houden, en nog minder als ik naar naar waarheid verklaar, geen geld te hebben. Zij gingen mede die zelfde deur in, en ik volgde haar achterna, de trappen op (en al had ik tien trappen moeten opklimmen tot op de zolder, ja tot de vliering, ik zou van achter haar niet zijn afgeweken). Eindelijk, ik kwam in de kamer, en toen ik de boeken, op de tafel liggende, ontdekte, sprong mijn hart van blijdschap in mij op; ja, dacht ik, hier is de plaats, daar ik wezen moet. Toen kon ik van achteren besluiten, dat de boze weer zijn listen in het werk had gesteld, om ware het mogelijk, mij van deze plaats af te houden. Ik zette mij bij de deur neder, dankende God voor Zijn goedheid, dat Hij mij, zwakke aardworm, wederom bewaard had voor de verleider, om hem te kunnen wederstaan. Och, dat Koning Jezus met Zijn Geest in mijn ziel mocht instralen, en mij de kracht van Zijn Woord doen ondervinden, zoals het Hem behaagd had de vorige zondag aan mij te schenken! Eindelijk, de tekst werd afgelezen uit Psalm 34: 20: “*Velen zijn de tegenspoeden des rechtvaardigen.*” Ik moest onder die verklaring als wegzinken: mijn verwondering ontstelde mij zodanig, dat ik mij onmogelijk kon verbeelden, wie aan deze spreker de mij overgekomen tegenspoeden zo in de grond geopenbaard had; ik heb immers, dacht ik, in deze stad nog met geen mens daarover gesproken; weet hij dan, dat juist ik hier tegenwoordig ben? Hij kan onmogelijk een ander persoon onder het oog hebben, dan mij alleen; want al de mensen, die ik hier voor mijn ogen zie (dus was mijn verbeelding), hebben toch al deze voorgestelde en verklaarde tegenspoeden nog nimmer ondervonden! en ik moest al de tegenspoeden, die in deze verklaring voorgesteld waren, met mijn hart erkennen, en bij mij zelf zeggen: ja dit is zo, al deze tegenspoeden, en nog veel meer, heb ik met smart ondervonden. En ten aanzien van het tweede gedeelte van dit vers: “*Maar uit alle die redt hem de Heere,*” hieromtrent dacht ik: dit is een eeuwige waarheid; want natuurlijkerwijze was het onmogelijk geweest, deze te overwinnen, of daaruit gered te kunnen worden. Maar ik hoorde spreken van een rechtvaardiging, niet in en door zichzelf, maar in Christus Jezus, en toen werd mijn verlangende begeerte weer opgewekt. O! dat ik deze rechtvaardiging en troostrijke vrijspraak in Christus klaar en gevoelig mocht ondervinden! dat is mijn begeerte, o Heere Jezus! dat U mij met Uw goede Geest troost, en tot mij zegt: “Mijn zoon! uw zonden zijn u vergeven.”

Geliefde lezer! verwacht niet dat ik mij hier zal uitdrukken, met welk een gemoedsgestalte, of met welk een verkwikte en vertrooste ziel ik van deze oefening ben wedergekeerd; dat zal ik voor ditmaal sparen, en het tussen de Heere en mijn ziel laten berusten, om, zoveel het mij mogelijk is alle veroordeelen en verkeerde gedachten voor te komen. de Heere alleen komt ook de eer en dankzegging daarvan toe. Licht is het intussen te denken, welk een begeerte en verlangen daardoor in mijn ziel moet zijn ontstaan, om mondeling met deze vriend te spreken; maar de Heere stelde mij in bedaardheid, om niet in te dringen en vooruit te lopen, maar de Voorzienigheid van de Heere af te wachten.

Na het eindigen van deze oefening, dacht ik mij in stilte naar mijn herberg te begeven, maar ik werd door enige vrienden aangesproken, waardoor wij in een belangrijke samenspraak geraakten, en ik tevens gelegenheid kreeg, om in kennis met vele vrienden te komen; het waren wel veelal arme mensen, maar de liefde was in hen zo dringende, dat zij gaarne hun bete broods met mij deelden; zodat ik in waarheid bekennen en roemen moet, dat ik van die avond af tot op deze dag nog nooit gebrek gehad heb. Dit gesprek geëindigd zijnde, had ik nog meer stof van vergenoegdheid, en ik vertrok naar mijn herberg.

Donderdag, in de namiddag om twee uur (welke tijd ik met de grootste begeerte had ingewacht), begaf ik mij naar de Consistorie, wel zorg dragende, dat ik niet te laat mocht komen. Ik vervoegde mij in het portaal, en meldde mij aan hij de bediende van het Consistorie, de Vries, welke tot mij zei! “Mijn vriend! het is goed, ik zal u aandienen; u moet hier zo lang wachten.” Gedurende de tijd van dit wachten werd ik geslingerd door allerlei veranderende gedachten, en weer dacht ik vrijmoedigheid te hebben, om te kunnen spreken. Maar wanneer soms de deur van het Consistorie open ging, en ik met een flauwe aanblik deze eerwaarde Vergadering aanschouwde, dan verzonk mijn hart in kleinmoedigheid, en de vrees overstroomde mij zodanig, dat ik sidderde en beefde, zoals een blad, dat van de wind bewogen wordt. Eindelijk het ogenblik gekomen zijnde, dat ik werd binnengeroepen, en daar verschenen zijnde, vroeg de Eerw. heer President mij, wat mijn begeerte was. Daar stond ik als een stomgeboren mens, maar ik overhandigde aan zijn Eerw. mijn zakboekje, in hetwelk mijn attestaties geschreven waren, welke in mijn plaats zouden antwoorden (omdat het mij niet mogelijk was, de zwaarigheid, waarom ik van Wezel was weggereisd, beter te beantwoorden): waarop ik aan ZEerw. verzocht zo goed te willen zijn, deze kleine moeite te nemen, om zelf daarover naar Wezel te schrijven, hetwelk, mijns bedunkens, voor hun Eerwaarden het best voldoende zou zijn. Ik dacht, laat ik eerst zien en horen, wat mij zal geantwoord worden; ik ben ten minste getroost, en heb een vrij geweten, dat de heren Predikanten van Wezel niet het geringste tot mijn beschuldiging kunnen melden, en dat is vooreerst genoeg; en daarna dient het des te krachtiger en voortreffelijker tot mijn bevestiging. Daarop werd mij in liefde zes gulden gegeven, en daarbij gezegd dat ik na verloop van acht of veertien dagen om bescheid zou komen. Ik was verheugd, dat ik reeds zover gevorderd was; hier wordt u, dacht ik, de raad om naar Wezel terug te keren, niet gegeven, gelijk in de voorheen gemelde plaatsen geschied is.

Met welk een verkwikking en blijdschap van gemoed ik uit deze Vergadering ben gegaan, kan zich de geliefde lezer gemakkelijk verbeelden; ik was zo ontsteld van blijdschap over de zes gulden, dat ik nauwelijks kon spreken; zes gulden! in de macht van iemand, die niet dacht, dat er zo veel geld meer in de wereld was; daarvan geheel alleen bezitter te zijn, en die zo op het onverwachtst te verkrijgen! Ik moet in waarheid belijden, dat op deze tijd mijn boos hart zo hoogmoedig begon te worden en zich in mij opblies, dat ik in mijn dwaze verbeelding in staat was, om een Salomo met al zijn rijkdom te trotseren! zodat ik moest uitboezemen: “Heere Jezus! bewaar mij toch, dat ik door het boos en hoogmoedig hart niet weggesleept worde, en U vergeet, zoals eertijds het boze volk Israël het gemaakt heeft, toen U hun had wel gedaan!” *Als nu Jeschurun vet werd, zo sloeg hij achteruit; (gij zijt vet, gij zijt dik, ja met vet overdekt geworden!) en hij liet God varen, Die hem gemaakt heeft, en versmaadde de rotssteen zijns heils*, Deut. 32: 15. (ik denk, dat Agur dit ook ondervonden had, en zich daarom in zijn begeerte uitdrukte, Spreuk. 30: 7-9: *Twee dingen heb ik van U begeerd, onthoud ze mij niet, eer ik sterve: armoede of rijkdom geeft mij niet: voed mij met het brood mijns bescheiden deels; opdat ik, zat zijnde, U dan niet verloochene, en zegge: Wie is de Heere? of dat ik, verarmd zijnde, dan niet stele, en de naam mijns Gods aantaste*).

Maar van deze vreugde bedaard zijnde, begaf ik mij diezelfde avond in grote verwachting naar de vorgemelde oefening, ik dacht, dat dezelfde vriend, welke dinsdagavond zo uit mijn hart en gemoed had gesproken van de tegenspoeden, en mij tot verkwikking en zegen geweest was, ook deze avond het tweede gedeelte van zijn tekst zou verklaren, op welke ik ja, en amen moest zeggen, hetwelk ik nog op deze dag ondervonden heb; want wie had mij kunnen vertellen, of hoe had ik kunnen geloven,

dat ik nu zes gulden rijk zou zijn! Maar mijn verwachting mislukte; daar werd door een andere vriend over de Catechismus gehandeld, en ik ging ledig wederom van daar. Eindelijk bovengemelde bestemde tijd verlopen zijnde, begaf ik mij, volgens het aan mij gezegde, weer naar het Consistorie; maar mij werd in alle vriendelijkheid verzocht, over acht dagen weer te komen, en zo ben ik, van de 11e september tot de 23e oktober, vijfmaal voor hen verschenen, waarbij mij nog tweemaal een hulp- en noodpenning in liefde toegereikt is, iedere keer van zes gulden. Ik kon wel denken, wat eigenlijk de oorzaak was, dat de Eerw. Kerkeraad tot geen vast besluit kwam; zeker, dacht ik, zullen hun Eerw. uit Wezel nog geen voldoende antwoord ontvangen hebben, waarom het mij ook niet verdrietig is gevallen; maar hoe meer hun Eerw. onderzochten, hoe liever het mij was. O, een vrij geweten is meer dan duizend getuigen!

De 23e oktober, zijnde de vijfde en laatste maal, voor de Eerw. Kerkeraad verschijnende, kreeg ik van de heer President ten antwoord: “Vervoeg u bij Ds. van Essen, die wil u uit liefde onderwijzen.”

Ik deed mijn nederige dankbetuiging, en verliet zeer ontsteld en aangedaan deze Vergadering. Maar één van de heren Predikanten volgde mij na tot in het portaal, mij vragende of ik de weg wel wist tot mijn aangewezen onderwijzer, de Eerw. heer van Essen. Ik antwoordde: nee; waarop het ZEerw. behaagde, met mij de grootste vriendelijkheid in liefde te onderrichten aangaande de weg naar het huis van ZEerw. Deze liefderijke onderrichting veroorzaakte zulk een kalmte en verkwikking in mijn ontsteld gemoed, gelijk een zachte westenwind met zijn liefelijke blasing aan de ontstelde oceaan veroorzaakt, wanneer die te voren door een felle orkaan woedende geworden is.

In deze bedaarde gemoedsgesteldheid begaf ik mij op weg, om te gaan naar het huis van ZEerw., ten einde hem mijn boodschap bekend te maken. Waarlijk, geliefde lezer! ik weet niet, op welk een wijze ik mij hier genoegzaam zal kunnen uitdrukken, ik denk dat het mij veeleer mogelijk zal zijn, om mijn geroofd en teder geliefd kindje, waarover mijn vaderlijk hart nog menigmaal in het verborgene al te samen gepakt wordt, te vergeten, dan dat ik zou kunnen vergeten de genegenheid, met welke ZEerw. mij aannam, de bereidwilligheid, welke deze getrouwe Herder mij deed zien, om mij, die als een verloren schaap in de woestijn van de ene plaats tot de andere had omgezworven, tot de Kudde van Koning Jezus te brengen, en die zich jegens mij betoonde als een vader, een raadgever, enz.; zou ik dat kunnen vergeten? O nee!

Ik kan mij wel voorstellen, dat zich hier de gunstige lezer onder het lezen van deze weinige regels verheugen zal, zowel als ik mij op die tijd verblijd heb; ja, ik ben overtuigd, dat het volk van God in hun harten de Heere zal loven en prijzen, omdat zij zich mogelijk wel verbeelden zullen, dat nu eindelijk, na zovele moeilijkheden, welke zij, die alle nagaande, met mij zijn te boven gekomen, nu de tijd van de minne en van de rust gekomen was, bevrijd van vervolging, doodsangsten en gevaren, bevrijd van nood en gebrek, en dat ik nu met mijn ziel de Heere met ijver zou kunnen dienen en deze verzadigen onder de aangename en liefelijke onderwijzing van ZEerw. Dat is ook zo, maar, mijn vrienden! O! wanneer het alles gewonnen schijnt, en men denkt de aangenaamste rust te genieten, dan is het op het gevaarlijkste, en dan is het tijd om te waken. Velen, velen van mijn lezers zullen zich de waarheid daarvan kunnen herinneren.

Hier, geliefde lezer! had ik voor mij een ruim veld, om met mijn verhaal te kunnen uitweiden, wegens zekere ontmoeting, mij de 28e oktober met twee Joden aan het huis van zekere heer, alhier binnen de stad woonachtig, overgekomen; maar omdat de noodzakelijkheid juist het verhaal daarvan niet vereist, zo wil ik dit liever met de

liefde bedekken, en voor ditmaal voorbijgaan; hoewel dit geval voor mij van die uitwerking was, dat ik de volgende dag met een zware koorts overvallen werd, en ik in zulk een krankheid geraakte, dat men aan mijn herstel begon te twijfelen, welke ziekte mij bijbleef, tot op vrijdag de 14e november, wanneer ik mij wederom in staat vond, om mij onder de levenden in 's Heeren bedehuis te vervoege, waar ik mijn belofte, zo door de mond van de Eerw. Ds. Porizonius (predikende in N.Z. Kapel), als met mijn hele hart betaalde voor zijn grote ontferming, welke hij wederom aan mij, onwaardig zondaar, had laten ondervinden.

De daarop volgende maandag, de 17e dito, begaf ik mij wederom naar het huis van de Eerw. Ds. van Essen, om zijn liefderijk onderwijs te genieten. Indien ik hier alles wilde ter neder stellen aangaande de getrouwheid waarmede mij dit onderwijs door ZEerw. gegeven werd, zou ik te breedvoerig zijn; het zij genoeg te melden, dat dit geschiedde naar de volgende orde; eerst heeft ZEerw. gehandeld over Psalm 22: 69 en 72; voorts over Jes. 53; Zach. 3, en 9: 9-11, Mich. 5: 1, Deut. 18: 15-22, en nog meer andere dergelijke plaatsen; vervolgens is ZEerw. overgegaan, om met mij te handelen over de Godgeleerde waarheden, maar bij dit alles heeft ZEerw. mij niet een enige schrijver over deze waarheden aan de hand gegeven, noch mij aan één daarvan gebonden, maar ik heb zijn vragen zó beantwoord, dat de woorden, welke ik met mijn mond heb gesproken, met mijn hart overeenstemden, en voor mijn gemoed voldoende waren; het was mij niet slechts daarom te doen, dat ik ZEerw. voldeed, maar om de rechten zin des Geestes te verstaan, en de kracht van de waarheid in mijn ziel te ondervinden. En zo heeft ZEerw. zijn getrouw onderwijs voortgezet tot de 9e april 1767, wanneer het ZEerw. behaagde, met zeer nadrukkelijke woorden tot mij te zeggen, dat hij mij niet langer kon onthouden van de toediening van het Bondzegel, de H. Doop, voegende ZEerw. daarbij, dat hij voornemens was, een reis te doen naar Wezel, om daar zijn zoon de WelEerw. heer Kremer, in het H. dienstwerk en predikambt te bevestigen, en dat zijn collega, de WelEerw. heer R.A. ten Brink, ZEerws. reisgenoot zou zijn, welke heer insgelijks naar Wezel moest, doordien de vader van ZEerw. juist toen daar overleden was en dat ik in die tussentijd een opstel van de belijdenis van mijn geloof op het papier zou stellen, en het bij ZEerws, terugkomst aan hem overhandigen zou.

Denk eens, geliefde lezer! hoe mijn gemoed gedurende dit gesprek ontroerd was! Vreugde en droefheid bestormden mijn ziel beide tegelijk op het hevigste; vreugde, omdat ik hoorde van ZEerw., dat eindelijk de tijd naderde, om mij met de H. Doop te verwaardigen, de naam van mijn getrouwe Heiland Jezus Christus voor de mensen te belijden, en in zijn Kerk ingelijfd te worden; ja vreugde omdat ik hier duidelijk ondervond, dat de Goddelijke Voorzienigheid werkzaam is.

Ik vraag hier in het bijzonder aan het volk van God: was het menselijkerwijze gesproken, dat juist op deze tijd de zoon van ZEerw. in Wezel tot Herder en Leraar beroepen werd; dat juist ZEerw., die mij in de waarheden heeft onderwezen, verzocht werd, om zijn zoon te bevestigen en dat ZEerw. dus naar Wezel moest reizen. Was het niet toevallig, dat nu deze twee heren juist tezamen in gezelschap naar Wezel moesten reizen? Tot deze stad, waar ik mijn begeerte en mijn ijver tot het ware Christendom het allereerst had geopenbaard: welke mij zovele bekommering had veroorzaakt, en waar men van mijn gehouden gedrag, gedurende mijn verblijf daar de nauwkeurigste inlichting kon verkrijgen, om achter de zuivere waarheid te komen? Ik vraag nogmaals: wie ziet niet met mij in dat alles de wonderbare Goddelijke Voorzienigheid? Moet dat niet zulk een ziel in haar ondervinding in de grootste vreugde brengen?

Droefheid bestormde tevens mijn, ziel om het gemis van ZEerw. en de getrouwe

onderwijzing, gedurende de tijd, welke deze reis zou duren; maar ik verzocht ZEerw. om de ernstigste nasporing aangaande mij te doen, mij verzekerd houdende, dat Ds. niet het geringste tot mijn nadeel of tot mijn beschuldiging zou bericht worden, en dit verzoek werd van ZEerw. aangenomen en mij toegezegd, hierbij nam ik van ZEerw. afscheid, hem toewensende, Jehovah's dierbare zegen gedurende de reis te mogen genieten.

Verliet ik een hartevriend, ik werd nog daarenboven aan gevallen van mijn oude vijand, en in grote engte gejaagd, en dat bestond eigenlijk over het laatste gesprek van ZEerw. en zijn begeerte, dat ik namelijk in die tussentijd een opstel van mijn belijdenis van het geloof zou vervaardigen. "Nu zult u eindelijk", stelde de vijand mij voor, "beschaamd worden; u moet schrijven, maar waar zult u beginnen? Staak het liever; maar u hebt zulks aan de Dominee beloofd!" enz. Verder zal ik mij hier niet uitbreiden, welke angst deze aanvallen in mij veroorzaakten; maar veel liever wil ik mijn mond laten overvloeien van de goedertierenheid van de Heere! Het behaagde Hem, door zijn goede Geest op mijn hart te drukken de woorden van de grote Apostel Paulus in zijn brief aan de Romeinen, cap. 10: 9, 10: *"Indien gij met uw mond zult belijden de Heere Jezus, en met uw hart geloven, dat Hem God uit de doden opgewekt heeft, zo zult gij zalig worden. Want met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid, en met de mond belijdt men ter zaligheid;"* maar ik was nog nauwelijks tien schreden van het huis van ZEerw. gekomen, toen in mijn gemoed dezelfde vraag kwam van de stokbewaarder, door hem gedaan aan Paulus en Silas: *"Lieve Heeren! wat moet ik doen, opdat ik zalig worde?"* Hand. 16: 30, welke woorden door mij bij mijn thuiskomst werden opgetekend, en het heeft de algenoegzame Jehovah behaagd, onder de medewerking van Zijn alverlichtende Geest, aan mij zo veel licht en vermogen te schenken, dat ik uit de laatstgemelde woorden mijn belijdenis van het geloof opstelde in die orde, zoals deze door mij onder de titel: *"Jehova verheerlijkt, door de erkenning van de ware Messias Jezus Christus"*, enz., in het licht is gegeven; waarover mijn wens en mijn bede tot de Heere is, dat het Hem verder moge behagen, Zijn zegen te gebieden over de stamelende woorden, door mij, onwaardig zondaar, in zwakheid daar ter neder gesteld. Och, dat het mocht dienen tot verdere uitbreiding van het Rijk van Koning Jezus, onder het verstokte Jodendom, mijn arme broeders en zusters naar het vlees, die alsnog aan hun blindheid zijn overgegeven, en die op de middag omtasten, zoals als een blinde omtast in het donkere, Deut. 28: 29. Och! dat zij eens mochten zien, dat zij blind zijn, opdat zij mochten ziende worden, en dat die tijd mocht naderen, dat dagelijks tot de gemeente werd toegedaan, en dat geheel Israël zalig werd: voor diegenen, die de naam van Jezus belijden, tot vreugde en versterking, in het geloof, en tot eer en heerlijkheid van de Drieëenige God, Amen!

Met welk een gemoedsgestalte ik het voornoemde werkje heb opgesteld, hiervan zal de verstandige lezer, onder het doorlezen daarvan, zich gemakkelijk een denkbeeld kunnen maken; hoewel ik op een verbloemde wijze mij daar in de gelovige stokbewaarder heb voorgesteld. Zulks was iets, dat de stof van mijn belijdenis, waarmede ik begonnen en geëindigd heb, vereiste, maar mijn oog was op die tijd niet verre van Hem en hetgeen, waarmede mijn gemoed toen vervuld was, en dat mijn ziel klaar en duidelijk ondervonden heeft, is mijn mond overgelopen, en dit is door mijn hand ter neder gesteld, in het bijzonder, hetgeen men in het genoemde werkje vindt bl. 169 enz.

Maar wat zal ik zeggen tot u, lievelingen van God! tegenwoordig zoek ik naar die gezegende uren, die ik op die tijd genoten heb, maar zij zijn en blijven thans voor mij verborgen; het is nu reeds sedert veertien dagen, dat mij niets anders dan donkerheid en dikke duisternis overvalt, en mij, zowel van buiten als van binnen, niets dan

bitterheden als omringen: zodat ik niet in staat ben, om dezelfde verkwikking en vreugde, die ik toen in mijn ziel onderwonden heb, hier te herhalen, veelmin dat ik mij in staat bevind, om aan het volk van God mede te delen en te vertellen, wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft vóór, in en na mijn Doop, hetgeen mij smart op smart in mijn ziel veroorzaakt, zodat ik niet in staat ben, de geliefde lezer omtrent dit gewichtig stuk, waarop alles aankomt, voor ditmaal aan zijn begeerte te kunnen voldoen. Maar hoezeer mij dit ook smart, het is zo; hoewel ik nog zo dikmaals mij onderwonden had, om het ten uitvoer te brengen, zo vind ik mij telkens gedrongen, mijn pen hierbij neder te leggen; de wereld is en blijft, zo lang men zich daarin bevindt; een woestijn; het kruis wacht op mij en staat gereed voor mijn ogen; maar hoe duister het ook thans voor mijn gemoed is, zo is het toch mijn troost, dat Jezus mijn getrouwe Borg en Heiland, die voor mij nog zwaarder kruis gedragen heeft, mij niet meer zal opleggen, dan ik in staat zal zijn te kunnen dragen, en de Heere het voor mij zal voleinden; want, Zijn goedertierenheid is in eeuwigheid; Hij laat niet varen het werk Zijner handen. Mogelijk zullen er zich in het kort zaken openbaren, waardoor de geliefde lezers in zichzelf overtuigd zullen worden, da ik hier de waarheid geschreven heb; namelijk, dat ik de tegenspoeden vooruit gezien heb; dan ik weet, dat men zal overtuigd zijn van de duistere staat van mijn gemoed, en zeggen: dat was geen wonder! Maar dit alles zal mij niet scheiden van de liefde, die daar is in Christus Jezus, om voor de waarheid uit te komen; laat komen, wat er wil, alles zal toch voor mij ten goede medewerken, en dienen, om de naam van Jehovah verder te verheerlijken! Daarom is mijn verzoek nogmaals aan de geliefde lezers, en bijzonder aan het volk van God, om zich voor ditmaal hiermede te vergenoegen. En ik roep u toe, o volk van God, met de woorden van de grote Dichter: Maakt de Heere met mij groot, en laat ons Zijn naam tezamen verhogen.

Maar U, o Heere! dank ik voor al de genade en onverdiende weldaden, die U mij, in zichzelf doemwaardig zondaar! uit vrije ontferming geschonken hebt, en dat U mij door uw raad geleid hebt als een blinde, op wegen en paden, die ik niet kende, Voor U, o hartenkenner! zijn alleen bekend de einden en oogmerken van datgene, hetwelk hier door mij is ter neder gesteld, waardoor ik naar niets anders getracht heb, dan U te verheerlijken, en uw ganse lof te vertellen in de poorten van de dochter van Sion. Wat ik ben, dat ben ik voor U, mijn God! van U, door U, en tot U zijn alle dingen; U zij de eer van nu aan tot in eeuwigheid, Amen.

**HET VERVOLG VAN
DE WONDERLIJKE LEIDING GODS,
OMTRENT
EEN BLINDE LEIDSMAN DER BLINDEN,
OP WEGEN EN PADEN DIE HIJ NIET KENDE.**

§ 1

“*Er is een tijd om te zwijgen, en een tijd om te spreken;*” aldus luiden de woorden van de wijze koning Salomo, Pred. 3: 7. Hij spreekt eerst van de tijd, en dan verdeelt hij deze, namelijk, dat er een tijd is om te zwijgen, en een tijd om te spreken.

De grote, almachtige Schepper, Die de hemel en de aarde met al wat er in is, uit niet geschapen heeft, heeft ook uit enen bloede het ganse geslacht der mensen gemaakt, om op de gebeden aardbodem te wonen, “*bescheiden hebbende de tijden tevoren verordend,*” Hand. 17: 26; zodat er niet is noch geschieden kan, hetwelk niet aan de tijd onderworpen is, wanneer het zijn begin, voortgang en einde nemen zal, omdat God zelf de tijden, waarin alle dingen ten uitvoer zullen gebracht worden, in Zijn eeuwig raadsbesluit bestemd en verordend heeft. Wij mensen zijn, helaas! wegens ons bepaald en verdorven oordeel, gereed, om ons te stoten en te ergeren, als ons iets voorkomt, dat met ons oordeel en onze wil niet overeenstemt; dit schijnt ons toe (ten minste voor een korte tijd) als zeer ongeregeld en onbetamelijk te zijn. Bijvoorbeeld, als men ziet de voorspoed der bozen in hun goddeloosheid en onrechtvaardige ondernemingen, die als het ware door hun voorspoed schijnen gekoesterd en aangemoedigd te worden, om in hun goddeloosheid voort te varen, en zonde op zonde te doen; zoals ook integendeel als men ziet die nare verdrukking en bittere vervolging van de vromen, en dat wel om der geringheids wil; dit komt ons somtijds zeer vreemd voor; dan denken wij wel eens, om met Asaf dit stuk nauwkeurig te willen onderzoeken, ten einde het te mogen verstaan, maar het is moeite en verdriet in onze ogen; ja, dit heeft zelfs de gemoederen van de Godzaligste mensen verontrust, en als een onstuimige en woedende zee gaande gemaakt; aldus hoort men de Profeet Jeremia met verwondering aan de Heere vragen: “*Waarom is der goddelozen weg voorspoedig?*” Jer. 12: 1; aldus hoort men een godzalige Asaf klagen: “*Ziet, deze zijn goddeloos; nochtans hebben zij rust in de wereld, zij vermenigvuldigen het vermogen,*” Psalm 73: 12-15; en meer andere Godvruchtige mannen; ziet Psalm 24 en Job 21. Maar wanneer wij Gods werken in de grond konden verstaan en die beschouwen in zijn wijze schikking, en met Asaf op hun einde letten, o! dan zouden wij moeten belijden en zeggen, dat alles zeer goed en wijs door de Goddelijke Voorzienigheid is geschied en dat God ieder ding heeft schoon gemaakt in zijn tijd; dat is, op zijn tijd, die Hij in Zijn eeuwige raad daartoe bestemd en verordend heeft.

Deze gewichtige en heilzame waarheid legt Salomo tot een vaste grond in het eerste vers van dit aangehaalde 3e cap., waar hij met deze woorden begint: “*Alles heeft een bestemde tijd;*” alles, hoe ook genaamd, wat er in de wereld is of geschiedt, is niet slechts maar zo toevallig en buiten de Voorzienigheid, nee, maar alles heeft een bestemde tijd, die God in Zijn eeuwige raadsbesluit bestemd en verordend heeft, hoe, wanneer en op wat wijze dat alles op zijn tijd geschieden zal; ten einde hiermede te tonen, dat alle aardse dingen (waarvan hij in het voorgaande 2^e cap. breedvoerig gesproken heeft) ijdelheid zijn, en dat het ware geluk er niet te vinden is, niet alleen vanwege hun onzekerheid en veranderlijkheid, maar voornamelijk, omdat zij geheel zijn buiten de macht van mensen om deze naar hun wil te kunnen bereiken omdat zij alleen zijn in de handen van God, die de volstreckte Eigenaar daarvan is, en die deze

geeft of neemt, naar Zijn vrijmachtig welbehagen; op Zijn tijd. Laat dan de mens zich met nog zo veel zorg beladen, of laat hij met nog zo veel ernst voornemen, dit of dat te doen, denkende bij zichzelf: dit of dat wil ik doen, zó wil ik het beginnen, voortzetten en eindigen, hij zal toch eindelijk met al zijn overleggingen, met al zijn raadslagen beschaamd uitkomen en ondervinden, dat hij met al zijn wijsheid, sterkte en macht, die hij zich verbeeldt te bezitten, nochtans de Goddelijke Voorzienigheid onmogelijk kan buigen en overhalen naar zijn wil; heeft God het anders besloten, of is die bestemde tijd nog niet daar, zo komt de mens met al zijn zorgen en raadslagen veel te kort. En hierdoor zoekt Salomo de hart van de mensen te bewegen tot een heilige gerustheid, tot blijmoedige afhankelijkheid van de Goddelijke Voorzienigheid en onderwerping aan Zijn wil.

Ten bewijze nu van de waarheid van dit algemeen voorstel, dit 1e vers van hem ter nedergesteld, zo laat hij hierop onmiddellijk wel veertien tegen elkander overstaande tijden volgen om hierdoor zijn eerste vaststelling duidelijk op te helderen en te bevestigen. Onder dit register van de tijden vinden wij ook een tijd om te zwijgen, en een tijd om te spreken.

Het vermogen om te spreken heeft de grote Schepper de mens boven alle andere schepselen vooruit gegeven en hem daarmee begunstigd, en hetwelk dus ook volstrekt aan de mens alleen eigen is en blijft, om de begrippen en bevattingen van zijn ziel aan zijn medemensen te kunnen uitdrukken en bekend maken. Nochtans is dit alleen niet genoeg dat de Heere hem met zulk een uitnemende gave boven; het schepsel op de aardbodem verwaardigd en begunstigd heeft, maar daarenboven heeft hij nog:

1) *Wijsheid* nodig, om dit spraaklid op een rechte en betamelijke wijze te gebruiken. Salomo zegt in zijn Spreuken 18: 3: “*Die zijn mond bewaart, behoudt zijn ziel;*” hij wil zeggen: die de wacht houdt over zijn tong, en zorgvuldig let op de woorden die hij spreken zal, wordt bewaard voor vele moeite en levensgevaar; “*maar voor hem is verstoring, die zijn lippen wijd opendoet,*” en zo maar alles uitbuldert, wat hem in de zin komt, zonder eerst te overleggen en te letten, hoe en wat hij spreken zal; een stuk, waaromtrent de ondervinding genoegzaam geleerd heeft, dat velen hun leven zelfs hebben moeten verliezen, wegens hun onbedachtzame woorden, die zij met hun tong in haast of drift hadden uitgesproken, omdat zij integendeel anderen uit doodsgevaar gered hebben, door hun zorgvuldig, wel overdacht en zachtmoedig antwoord, dat zij gegeven hebben, en dus de grimmigheid van hun tegenpartijders hebben afgekeerd en uitgeblust, zodat zelfs dood en leven in het geweld der tong zijn, Spreuk. 18: 21. Maar voornamelijk heeft hij:

2) *Goddelijke genade* nodig om zijn tong in toom te houden, opdat hij deze niet misbruike noch gewenne tot vloeken, zweren en lasteren, en wat dergelijke verfoeilijke dingen meer zijn, maar om dat voortreffelijke lid te gebruiken tot eer van God, en tot stichting van zijn naaste, om daardoor God te loven, te prijzen en te verheerlijken, zijn evenmens te vermanen, te besturen en te troosten. Maar wie is de man, die zijn tong zo gebruiken, ja zo bedwingen en tot onderwerping brengen kan, zonder de hulp en bijstand van de Goddelijke genade? Niemand, de wilde dieren kunnen nog getemd en bedwongen worden binnen traliën en hokken, “*maar de tong kan geen mens temmen*” (dat is, niemand, hij zij wie hij wil, kan dat doen door zijn eigen wijsheid en kracht); “*zij is een onbedwingelijk kwaad, vol van dodelijk venijn,*” Jak. 3: 8. De Godzaligste zal hier zijn gebrek vinden en betuigen moeten dat het hem moet geschonken worden, zal hij dit lid op een betamelijke wijze kunnen gebruiken.

Eindelijk heeft hij:

3). *Oplettendheid* nodig, om ook op tijd en omstandigheden nauwkeurig te letten, wanneer hij zwijgen of spreken moet. “*O, hoe goed is een woord op zijn tijd!*” Spreuk. 15: 23; want het is niet altijd een tijd om te spreken, maar er is ook een tijd om te zwijgen, alles heeft een bestemde tijd: “*Er is een tijd om te zwijgen, en een tijd om te spreken.*”

Verwacht niet van mij, waarde lezer! dat ik al de tegen elkaar overgestelde tijden, namelijk, wanneer te zwijgen of te spreken moet waargenomen worden, hier zal aanhalen, dat is eigenlijk mijn oogmerk niet, en het zou mij ook zowel in het schrijven, als u in het lezen te veel tijd benemen, Ik zal dan maar enige voorbeelden, zowel in het natuurlijke als in het geestelijke, tot opheldering hier bijbrengen, om dus mijn oogmerk te bereiken, en tijd en gelegenheid te vinden, om te spreken.

Bedenk eens, toen de vrienden van Job gehoord hadden al het kwaad, dat over hem gekomen was, kwamen zij een ieder uit zijn plaats, om deze ellendige en bedroefde vriend te bezoeken; eensdeels om hem te beklagen, om hun aandoening en hun medelijden over zijn rampen te tonen, en te wenen met die wenende, hetwelk een vertroosting voor de ellendige is; maar voornamelijk, om hem ook met troostrijke woorden te troosten; nochtans toen zij bij hem kwamen, begonnen zij niet aanstonds te spreken, nee, dit zou voor hen vergeefse moeite zijn geweest, het was nu voor hen een tijd om te zwijgen, en zij oordeelden het gevoegelijker te zijn, hem enige tijd te gunnen, om lucht te kunnen scheppen in zijn droefheid: “*Alzo zaten zij met hem op de aarde, zeven dagen en zeven nachten, en niemand sprak tot hem één woord, want zij zagen dat de smart groot was,*” Job 2: 13, en dus wachtten zij met geduld, totdat hij aan hen gelegenheid zou geven, om te spreken, en toen hij eindelijk zijn klachten uitgeoezemd had, was het hun tijd om te spreken.

Het is ook geen tijd om te spreken, als men, bijvoorbeeld, met, een ongeluk onverwachts overvallen wordt, waartoe men raad van goede vrienden nodig heeft, en deze juist voor die tijd zo aanstonds niet bij de hand zijn, om tot zulk één te kunnen spreken; dan is het voor deze een tijd om te zwijgen, en de komst van die raadslieden met geduld af te wachten. Dus gedroeg zich vader Jakob, toen hij de droevige tijding hoorde van die snode verfoeielijke daad van Sichem, namelijk, dat hij zijn dochter Dina verontreinigd had, juist waren zijn zonen op die tijd met het vee op het veld, zodat hij ten aanzien van deze smartelijke zaak niet wist wat hij doen zou; toen was het voor hem een tijd om te zwijgen, hij bedwong zijn driften en zweeg stil, totdat zij kwamen, Gen. 34: 5, ten einde dus met hen over dit ongelukkig voorval te spreken en te raadplegen. Maar in het bijzonder, het is een tijd om te zwijgen.

1) Uit *gehoorzaamheid*. Toen Petrus, Johannes en Jakobus boven al de andere apostelen verwaardigd werden, dat de Heere Jezus hen medenam op de berg, om hen daar aanschouwers van Zijn heerlijkheid te doen zijn, opdat zij door die glans en die heerlijkheid, die zij nu daar zouden zien, bemoedigd en versterkt zouden worden tegen die aanstaande verschrikkelijke donkerheid, welke zij naderhand in Gethsémané Matth. 26:37, ook zouden moeten bijwonen, o! toen zagen zij de gedaante van Zijn aangezicht veranderd, blinkende gelijk de zon, die haar licht en haar stralen uit haar zelf voortbrengt; toen zagen zij de Zon der gerechtigheid, Zijn Goddelijke natuur door Zijn vlees luisterrijk en heerlijk doorstralen, zodat zelfs hierdoor zijn klederen zeer blinkende waren. Daar zagen zij Mozes, hun verlosser uit de slavernij van Egypte, de gever van de Goddelijke wet aan Israël, die gestorven is naar de mond des Heeren, in die God begraven heeft, wiens grafplaats niemand weet tot op deze dag; ja, benevens

Mozes zagen zij ook nog Elia, die met ziel en lichaam was ten hemel gevaren. Waarlijk een zeer heugelijk gezicht voor deze discipelen! niet alleen hun dierbare Meester in zulk een Goddelijke heerlijkheid, maar nog daarenboven twee zulke uitmuntende mannen in verheerlijkte lichamen, te zien verschijnen bij Christus, welke met Hem spraken over Zijn uitgang, die Hij zou volbrengen te Jeruzalem, zodat Petrus, in zijn opgetogenheid, op deze heerlijke plaats tabernakelen wilde bouwen. Ja, nog meer, daar hoorden zij een stem uit de wolken, zeggende: *“Deze is Mijn geliefde Zoon, in Welke Ik Mijn welbehagen heb.”* O heerlijke openbaring! wie kan uitspreken, hoe wonderlijk dit heerlijk gezicht en deze heugelijke vertooning hun moet zijn voorgekomen!

Nochtans is het opmerkenswaardig, dat ons de Evangelist Lukas, cap. 9: 36 verhaalt: *“En als zij van de berg afkwamen, zwegen zij stil, en verhaalden in die dagen niemand iets van hetgeen zij gezien hadden.”* Men zou met verwondering kunnen vragen: hoe was het mogelijk! van zulk een wonderlijk en heerlijk gezicht, waarmede zij verwaardigd werden om het te zien en te horen, te kunnen zwijgen en aan niemand iets daarvan te verhalen? Dat zij aan de Farizeën en Schriftgeleerden, of aan de grote schare, die hun tegemoet kwam, niets van deze heerlijke dingen verhaalden, is zozeer niet te verwonderen, want zeker, die zouden er maar de spot mede gedreven, en hen voor dwepers en fijmelaars uitgescholden hebben, dat zij zich verbeeldden Jezus de Nazarener, Die geen gedaante noch heerlijkheid in hun ogen had, die veracht en de onwaardigste onder de mensen was, zo verheerlijkt te hebben gezien, de gedaante van Zijn aangezicht veranderd, blinkende gelijk de Zon! En niet minder zouden ook de Sadduceën niet hun woorden gespot hebben, dat zij voorgaven, Mozes en Elia, die alreeds voor zo vele eeuwen geleefd hadden, nu op deze berg in verheerlijkte lichamen te hebben zien verschijnen, sprekende met Jezus! en wat nog meer is, zij gaven voor, een stem, een hoorbare stem uit de wolken vernomen te hebben; wat is dat anders dan verbeelding en geestdrijverij? zouden zij gezegd hebben, zo werkt God nu in deze dagen niet meer, zo heeft Hij gedaan in de oude dagen van Mozes en de Profeten!¹

¹ Wat zal ik zeggen? Ik bid u, Godvruchtige lezer! neem het mij niet kwalijk, dat nog een nieuwelings jongeling in het Christendom zulk een vraag doen durft, is het niet nog even zo gesteld in onze geesteloze dagen, die wij nu beleven? Wordt niet, helaas! het werk van de Heilige Geest menigmaal aangetast en voor geestdrijverij uitgekreten? En vooral, als het de Heere behaagt, met deze of genen van Zijn volk een bijzondere weg te houden, die boven de bevatting der mensen, ja die wonderlijk, die aanbiddelijk is, en waarin iets buitengewoons, iets heerlijks van de Goddelijke macht, wijsheid, goedheid en vrije genade doorstraalt, o! wat komt er al niet tegen op! Men wil de oneindige macht van God beperken, alsof Die niet meer machtig was om wonderen te doen, en alsof die vrije leiding van de Geest aan een middel gebonden was; en hoort of leest men van zulk een weg, van zulk een leiding, die met iemands begrip of weg niet overeenstemt, maar in omstandigheden aanmerkelijk verschilt, dan is het, zo werkt God nu niet meer in deze dagen, en dus wordt zulk een verdacht gehouden, en eindelijk voor een geestdrijver uitgekreten. Dat natuurlijke mensen, die de Geest niet hebben, zo bestaan, is zozeer niet te verwonderen, want zij kunnen niet onderscheiden de dingen die van de Geest zijn; maar ach, wat is het te betreuren, dat er zelfs onder sommigen die de naam van vromen willen dragen en ook daarvoor willen gehouden worden, zulk een onvoorzichtig bestaan gevonden wordt! Komt men in hun gezelschappen, men weet bijna niet, hoe men spreken zal! spreekt men van zodanige bevinding en genietingen, waarvan zij geen ondervinding hebben, dan is het te hoog gesproken; al zeggen zij het niet aanstonds in het aangezicht, nochtans hun gelaat ontdekt hetgeen in hun hart omgaat, en naderhand moet ook hun mond hiervan overvloeien, ter verachting van zulk één. Spreekt men van geloofswerkzaamheden en vertrouwen in donkere en duistere wegen, dan is het: man, dat is sterk geloof! Spreekt of klaagt men, hoe het geloof en vertrouwen hem bestreden is geworden, en wat hij met dat ongeloof te worstelen heeft gehad, dat is bij hen een zaak, die zij niet begrijpen kunnen, zó op het oogenblik in het geloof te staan, daarmede werkzaam te zijn, op God te vertrouwen, alles in zijn hand over te geven, en van Hem alle hulp naar ziel en lichaam te verwachten, en zo aanstonds door het

Maar dit is te verwonderen, hoe zij dit heerlijk gezicht voor de andere Apostelen en lievelingen van Jezus zo hebben kunnen verbergen en verzwijgen; want de Evangelist zegt: *“En zij zwegen stil, en verhaalden in die dagen niemand (ook zelfs niet aan de apostelen) iets van hetgeen zij gezien hadden.”*

Ik antwoord: zulks geschiedde uit gehoorzaamheid, om nauwkeurig het bevel van hun Meester op te volgen; want dus leest men Matth. 17: 9: *“En als zij van de berg afkwamen, gebod hun Jezus, zeggende: Zegt niemand (hij mag zijn wie hij wil, ook zelfs niet aan de andere Apostelen) dit gezicht, totdat de Zoon des mensen zal opgestaan zijn uit de doden;”* alsdan zou het voor hen een tijd zijn om te spreken, terwijl het nu voor hen een tijd was om te zwijgen, opdat men naderhand, ziende Zijn bitter lijden, bijzonder in Gethsémané en op Golgotha, niet zou geërgerd worden, en mogelijk wel hun verhaalde woorden verdenken en zeggen: hoe komt nu deze diepe vernedering met Zijn luisterrijke verheerlijking, die u zegt gezien en gehoord te hebben, overeen? Maar wanneer de Zoon des mensen zou opgestaan zijn uit de doden, dan zou die heugelijke tijd voor hen komen, om te spreken en te verkondigen die uitnemende heerlijkheid die zij gezien hadden; zoals zich ook Petrus naderhand hierop beroept, zeggende: *“Wij zijn aanschouwers geweest van Zijn Majesteit; want Hij heeft van God de Vader eer en heerlijkheid ontvangen, als zodanig een stem van de hoogwaardige heerlijkheid tot hem gebracht werd: Deze is Mijn geliefde Zoon, in Dewelke Ik Mijn welbehagen heb. En deze stem hebben wij gehoord, als zij van de hemel gebracht is geweest, toen wij met Hem op de heiligen berg waren,”* 2 Petr. 1: 16-18. En zo is het ook nu nog gesteld met het volk van God, de ware discipelen van Jezus: wanneer deze of gene van hem eens verwaardigd wordt met de bruid in de binnenkamer geleid te worden, en daar de heerlijkheid van Christus zijn koning, in Zijn schoonheid, met de ogen van zijn geloof van nabij te beschouwen, en dus gaarne wel eens wenste te spreken, om aan zijn medebroederen iets mede te delen van die uitnemende heerlijkheid, die hij is verwaardigd geworden in Jezus te zien; zo kan het nochtans gebeuren, dat zijn mond als gesloten wordt, en de Geest hem belet om te spreken; Alsdan moet hij voor die tijd hierin berusten, want het is dan voor hem een tijd om te zwijgen. Maar

2) Uit *onderwerping*, wanneer het de Heere behaagt, deze of genen van zijn uitverkorenen, die gesmaakt en geproefd heeft, hoe goed het is nabij de Heere te zijn, en de vrede van God, die alle verstand te boven gaat, te mogen genieten, nu met tegenspoeden te beproeven, aan de vijanden de ruime teugel te laten, om hem te benauwen, te bespotten en te belasteren, niet, alleen, maar, zo het hun mogelijk ware, hem van de wereld uit te roeien; ja zelfs de vorst der duisternis op hem los te laten, om hem te ziften als tarwe, zodat hij in zijn zielsangst moet uitroepen: o Heere! behoud mij, want het is mij bange! die oude slang, die mensenmoorder, gaat rondom mij als een briesende leeuw, om mij te verslinden! Maar boven dit alles, behaagt het de Heere, om ook zijn verlichtende en vertroostende Geest van Zich in te houden, aan hem te onttrekken, Zijn Vaderlijk aangezicht voor hem verbergen, zodat hij rondom met duisternis en donkerheid zowel van binnen als van buiten, overvallen en

ongeloof overvallen en geslingerd te worden, dat is, volgens hun gedachten, niet anders dan verbeelding. En gebeurt het eindelijk, dat hij op die tijd geen opgewektheid heeft om te spreken, of kan hij juist in dat stuk niet inkomen, waarvan zij willen dat hij spreken zal, en zegt hij: ik kan hiervan nu niet spreken; dan is het: u stelt een lijdelijk Christendom; ik kan altijd spreken, al is het juist niet met die levendigheid voor mijn gemoed, enz. O! wat heeft zulk een ziel de Goddelijke hulp nodig, ten einde toch bewaard te worden, om niet boven zijn hart te spreken, en tot zijn ziel te zeggen: *Het is nu een tijd om te zwijgen.*

verschrikt wordt, dan is het voor hem een tijd om te zwijgen, en zich aan de wijze raad en wil van God te onderwerpen: *hij zitte eenzaam, en zwijge stil, omdat Hij het hem opgelegd heeft. Hij steke zijn mond in het stof, zeggende: Misschien is er verwachting,* Klaagl. 3: 28, 29. En wat zou toch zulk een bedroefde en aangevochten ziel spreken? Zij heeft op die tijd geen lust, geen vrijmoedigheid, geen bekwaamheid om te spreken, ja zij kan niet spreken; haar gemoed is zodanig beklemd en benauwd, dat haar tong aan het gehemelte kleeft en niet in staat is, één woord voort te brengen, zelfs niet van haar eerste ondervinding, die zij nu en dan heeft mogen gewaar worden. En komt er al een woord uit haar mond, ach! het is zo schraal, het komt zo gedwongen en geperst uit, alsof er een geestelijke verstopping onder haare tong was, en het dus als met geweld uit de mond moet gehaald worden! Dan is het voor haar een tijd om te zwijgen; en met bedaardheid bij zichzelf in stilte na te denken de dagen van ouds, wat vóór deze tussen God en haar is omgegaan, waarin verlegenheden zij zich menigmaal bevonden en gedacht heeft: nu is al mijn hoop verloren; nu is het met mij gedaan! en hoe evenwel de Heere onverwachts haar menigmaal is voorgekomen de uitkomsten zelfs tegen de dood geschonken heeft; dat zou een middel kunnen zijn, waardoor zij zich, in haar grootste duisternis en benauwdheden, zou kunnen bemoedigen en opwekken, en tot zichzelf zeggen: O mijn ziel! zwijg Gode want van Hem, van Hem, Die niet laat varen het werk van Zijn handen, van Hem, Die zo vele wonderen aan mij gedaan heeft van Hem, die zo menigmaal uit zulk een grote nood en dood verlost heeft, van Hem is ook nu in deze mijn verlegenheid mijn verwachting! en ik zal dus met lijdzaamheid de tijd afwachten, naar Hem uitzien, wanneer Hij mij onwaardig zondaar verwaardigen wil, om mij, weder met Zijn verlichtende en vertroostende Geest te bestralen, en Zijn vrede in mijn hart te geven: *Het is goed, dat men stil zij en hope op het heil des Heeren.*

En komt eindelijk eens die tijd, dat zij van al haar vijanden die rondom haar waren, gered en wederom tot stilte en vrede gebracht wordt; komt die aangename tijd, dat de Heere Zijn aangezicht over haar verheft, de Zon der gerechtigheid zich in haar opnieuw openbaart, en haar wederom met haar verlichtende en vertroostende invloed bestraalt, zodat alle verschrikking, alle duisternis en donkerheid van haar verdwijnen, en wordt zij met smeer en vettigheid verzadigd, dan heeft zij ook een roemende mond, dan is het voor haar een tijd om te spreken: o! dan heeft zij ook lust, vrijmoedigheid en bekwaamheid om te spreken, ja, dan is haar gemoed zo vol, dat zij niet zwijgen kan, maar zij moet met Elihu uitroepen: *“Ik ben der woorden vol, de geest mijns buiks benauwt mij. Ik zal spreken, opdat ik voor mij lucht krijg.”* Job 32: 18, 30, Dan roept zij het volk van God met gejuich toe: *“Hoort toe, o allen gij, die God vreest, en ik zal u vertellen wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft!”* dan ziet zij over het hele scheepsel heen; niets op de aardbodem kan dan haar mond sluiten; niemand kan haar afschrikken, om tot roem en verheerlijking van haar grote Weldoener te spreken, en met vrijmoedigheid voor zijn zaak uit te komen; al werd er een leeuwenkuil, een vurige oven voor haar toebereid, zij zal evenwel spreken; ja was het haar mogelijk, om aan de hele wereld bekend te maken, wat de goedertieren God uit vrije genade nu wederom aan haar gedaan heeft, dat zou haar de grootste blijdschap zijn.

Ziedaar, waarde lezer! even ditzelfde is ook de reden, waarom ik nu een tweede stuk of Vervolg van de wonderlijke leiding Gods door de drukpers algemeen maak. Die het eerste stuk met aandacht gelezen hebben, hebben op het einde van hetzelfde kunnen zien, dat het een afgebroken werk was (evenals een mens, die temidden van zijn spreken gestuit en wie de mond gesloten wordt, en die zich dus genoodzaakt vindt, om van zijn gesprek op te houden en te zwijgen), waarover ook velen van mijn lezers

onvoldaan waren, omdat zij hun begeerte niet verkregen hadden, namelijk om de gesteldheid van mijn gemoed en de werkzaamheden van mijn ziel voor, onder en na mijn Doop, en voornamelijk hoe ik mij aan de Heere Jezus overgegeven, en mij met Hem verenigd heb, daarin te mogen aanschouwen. Maar, geliefde lezer! het was mij op die tijd niet mogelijk, om aan u nog iets verder te kunnen mededelen, zoals ik mij toen bij het slot met weinige woorden uitgedrukt en u verzocht heb, om u voor ditmaal hiermede te vergenoegen; want toen was er een tijd, dat mij niets anders dan dikke duisternis zowel van van binnen omringden en verschrikten; de lasteringen, bespottingen, de achterklappingen, die ik op die tijd van de vijanden, niet van de Joden, nee, van deze heb ik zo veel overlast in deze stad niet gehad: maar van dezulken, die de naam van Christenen dragen, ja van hen, die zich in vorige tijden als mijn hart- en boezemvrienden vertoond hebben, en die mij hielden voor een man, in wiens hart geen bedrog was; met één woord, die mij als een heilige aangemerkt en gewaardeerd hebben, en die het hun grootste voorrecht achtten, als ik maar bij hen kwam, met hen at en dronk, en met hen ging bij hun vrienden en gebeurde het eens, dat ik er niet bij kon zijn, dan was het niet wel, dan waren zij niet voldaan, dan werd alles niet geacht in hun ogen; maar die naderhand, omdat zij hun verkeerde oogmerken niet bereikt, en dus in hun dwaze verbeelding zich bedrogen gevonden hebben, in mijn grootste vijanden veranderd waren, heb moeten ondergaan, zijn genoegzaam in de wijduitgestrekte stad Amsterdam bekend, daar was nog nooit onder alle Joodse bedriegers, volgens hun voorgeven en hun uitroep, zulk een schurk, zulk een bedrieger geweest, als nu Christiaan Salomon Duitsch was, voor wie zij onlangs zulk een achting hadden gehad; en hadden zij hun razernij zover kunnen brengen, dat ik uit moedeloosheid en verdriet Amsterdam had verlaten, of wel naar hun wens en hun begeerte rechtstreeks tot het Jodendom, als een hond tot zijn uitbraaksel, ware wedergekeerd, dat zou hun grootste blijdschap zijn geweest, wanneer zij zich slechts door mijn val voor de ogen van de mensen hadden kunnen rechtvaardigen en zeggen: Waar is nu deze bedrieger? Dan zouden zij in hun handen geklapt en met hun mond gejuicht hebben: ha, ha! vreugde hebben onze ogen gezien!² Hiermede paarde zich de vorst der duisternis, mijn oudste en grootste vijand; deze had nu de beste gelegenheid, om mij te ziften als de tarwe: deze ging als een briesende leeuw rondom mij, om mij te verslinden en zijn vurige en venijnige pijlen, die hij op mij afschoot, troffen mij zodanig, dat ik bijna als een dodelijk gewonde in mijn moedeloosheid bezweek. En boven dit alles behaagde het de Heere, Zijn vriendelijk aangezicht voor mij te verbergen, de invloed van zijn verlichtende en vertroostende Geest, in deze droevige omstandigheden, van mij te onthouden; hierdoor werd mijn weg nog meer verdonkerd, en de bitterheden die mij van alle kanten omringden, begonnen mij ondragelijk te worden, en ik begon als het ware onder het kruis te bezwijken, zodat ik was als een radeloos mens, die niet weet wat te beginnen en waarmede hij zich opbeuren of troosten zal; ja, zo de Heere mij niet heimelijk ondersteund en bewaard had, mijn ziel zou de verwurging gekozen hebben en de dood meer dan mijn beenderen.

Ziedaar, dit is slechts een korte schets van mijn bedroefde toestand, waarin ik mij op

² O bedroefde vreugde! te wensen en zich te verblijden in de val van zijn evenmens; zich te verheugen tot opspringens toe, wanneer het hun kwalijk zou gaan, wanneer zijn goede naam gelasterd, onteerd en geschonden wordt, ja zelfs het werktuig te willen zijn, om nog anderen hiertoe aan te sporen; maar dit is eigen aan een valse en onzuivere liefde, die, wanneer zij haar verdorven einden en bijoogmerken, welke men zich had voorgesteld, niet kan verkrijgen, al zeer licht in de grootste haat en vijandschap verandert, en in openlijk lasteren en vervolgen uitbreekt; maar gezegend zij de Heere tot in eeuwigheid, Die mij aan hun wil niet heeft overgegeven!

die tijd bevond, en waarvan ik in dit vervolg van de wonderlijke leiding, die de grote Ontfermer met mij ellendige aardworm gehouden heeft, tot Zijn verheerlijking iets meerder aan u wens mede te delen. Blijf dan hier met uw aandacht een weinig stilstaan, en oordeel zelf, gunstige lezer! (maar in het bijzonder u, o volk van God, die het door ondervinding hebt leren kennen, hoe naar het voor zulk een ziel is, wanneer haar zo alles tegelijk overvalt); oordeel, zeg ik nog eens, of ik toen in staat was, om te kunnen voortvaren en u mede te delen, wat God vóór, in en na mijn Doop aan mijn ziel gedaan heeft; want niet alleen had ik er geen lust, geen vrijmoedigheid noch bekwaamheid toe, maar ik kon het niet doen, het was mij onmogelijk; mijn verstand was zodanig belemmerd, mijn gemoed zodanig beklemd en mijn ziel zodanig benauwd en met dikke duisternis beneveld, dat ik mij gedrongen vond, om de pen uit mijn hand te leggen, en tot mij zelf te zeggen: het is nu tijd om te zwijgen, en mij aan de raad en wil van God te onderwerpen, eenzaam te zitten en stil te zwijgen, omdat de Heere het mij opgelegd heeft, de tijd met geduld en lijdzaamheid af te wachten; totdat de Heere eens alle duisternis zal tot licht maken, en lust, vrijmoedigheid en bekwaamheid zal gelieven te schenken, om tot verheerlijking van Zijn grote naam te kunnen spreken, en zijn lof in de poorten van de dochter Sion te vertellen.

Maar nu heeft het de goedertieren God, Die niet laat varen het werk van Zijn handen, naar Zijn eindeloze barmhartigheid behaagd, om mij, onwaardig zondaar! van al mijn vijanden, tot hiertoe te redden, om hen in al hun voornemen en hun verwachting te beschamen, en mij wederom tot rust en vrede te brengen, ja wat nog meer is, Zijn Vaderlijk aangezicht over mij te verheffen, in Christus Jezus Zijn geliefde Zoon mij te aanschouwen, en door het licht van Zijn heilige en vrijmoedigmakende Geest mij te bestralen, mijn ziel te verkwikken en te vervullen met een aangename kalmte en vrede van gemoed; nu, zeg ik, is het een tijd om te spreken, om de ganse lof des Heeren in de poorten van de dochter van Sion te vertellen, en te zeggen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft. En zou ik dan niet spreken tot roem en verheerlijking van mijn grote Weldoener, die zo vele wonderen aan mij gedaan heeft, die mij ellendige aardworm! zo wonderlijk heeft bewaard en ondersteund, zodat ik door de genade van God nog ben die ik ben, zou mijn tong hiervan stom blijven? Welk een snode ondankbaarheid zou dit zijn! o, is Hij dat niet waardig! dat is immers het grootste einde van dat volk, hetwelk zich de Heere geformeerd heeft: Zij zullen zijn lof vertellen, volgens Jes. 43: 21, en dit zal immers ook in de eeuwige heerlijkheid hun werk zijn; zou ik dan niet met dat heerlijk werk, al is het nog maar stamelend, hier in deze woestijn reeds een begin maken, en dat voortreffelijk spraaklid, ja alle mijn leden daartoe niet gebruiken? Of zou ik mij door de vrees voor mensen, die mogelijk hiertegen zullen opkomen, hiervan laten afschrikken, en de stille gerustheid des levens, meerder dan de eer van mijn grote Koning kiezen? Verre van daar: ik zal spreken en niet vrezen, laat er opkomen wie wil, wat zal mij een mens doen? De Heere is met mij tot mijn Hulp; Hij heeft tot hiertoe geholpen, en Hij zal ook verder helpen, mijn mond zal de lof van de Heere uitspreken, het ga dan met mij zoals het wil, laat Zijn naam maar verheerlijkt worden: ik zal spreken; opdat ik voor mij lucht krijge. Ja, was het mij mogelijk, om het aan de hele wereld bekend te maken, en hemel en aarde toe te roepen, dat zij zich verheugen, en de bergen, dat zij gedreun en gejuich maken zouden, omdat God zoveel aan een onwaardige zondaar, gelijk ik ben, heeft willen doen, om mij te vertroosten, ik zou het niet nalaten. Kom dan, *“komt, hoort toe, o allen gij, die God vreest, en ik zal u vertellen wat Hij aan mijn arme ziel gedaan heeft.”* Maar, o God! wie ben ik, arme en in mijzelf onbekwame aardworm, om zulk een gewichtig werk te ondernemen! U weet het, grote God! wat ik in en tot dat werk al nodig heb: voor U, o Hartekenner en Nierenproever! is het alleen bekend, dat ik hier in deze niets anders bedoel, dan uw

grote naam te verheerlijken en uw ganse lof te vertellen, vanwege de wonderlijke leiding, die U met mij, onwaardige zondaar, gehouden hebt; hoe U mij als een blinde geleid en bewaard hebt op wegen en paden, die ik niet kende; hoe U alle duisternis, zowel van binnen als van buiten, tot licht en al het kromme recht gemaakt hebt. Welnu, Heere! open mijn lippen, zo zal mijn mond Uw lof verkondigen; maak mijn stamelende tong vaardig, om onbescheidenlijk te spreken; schenk mij hiertoe alle nodige bekwaamheden, schenk mij Uw vrijmoedigmakende Geest, om over het hele schepsel heen te zien, en Uw eer alleen in het oog te houden, bewaar mij, grote God, voor de vrees voor mensen, die toch zonder uw toelating zich niet roeren noch bewegen, veel minder het minste uitvoeren kunnen, opdat ik daardoor niet bevangen of afgeschrikt worde, om het één of ander van die wonderlijke wegen, die U met mij gehouden hebt, te verbergen en te verzwijgen! Bestuur mijn pen als die van een vaardige schrijver, opdat ik niets vergete, niets verzwijge van al de weldaden, die U aan mij gedaan hebt, en gebied daartoe Uw zegen!

Om nu de bescheiden lezer de wonderlijke leiding van God, met mij gehouden, verder mede te delen, zou het wel het gevoegelijkste zijn, om het stuk wederom daar op te vatten, waar ik het vroeger geëindigd heb, namelijk, wat God aan mijn ziel gedaan heeft vóór, onder en na mijn Doop. Maar daar zich voor deze H. plechtigheid enige merkwaardige omstandigheden hebben opgedaan, welke ik onmogelijk kan of mag voorbijgaan, vooreerst, om aan de heilbegerige lezer te voldoen, zo veel mij mogelijk is, en dezetevens een voegzame samenhang van de wonderlijke wegen van de Heere met mij gehouden, mede te delen, ten einde mij des te beter in het vervolg te kunnen verstaan en omdat het ook wederom geen afgebroken werk zou zijn; maar voornamelijk ten tweede om de ganse lof van de Heere te vertellen in de poorten van de dochter van Sion, en niets te vergeten, niets te verbergen van al Zijn weldaden, die Hij uit vrije ontferming aan mij naar ziel en lichaam gedaan heeft; hoewel juist alle dingen, die voorgevallen zijn, noch oorbaar zijn noch stichten zouden, zo wil ik echter van het één en ander iets zeggen. Maar o! hoezeer heb ik wijsheid nodig, om met de uiterste voorzichtigheid en bedaardheid hieromtrent te werk te gaan, ten einde, zo veel mogelijk is, de stenen des aanstoots te vermijden, en vooral geen naam noch toenaam van persoon in het openbaar bekend te maken, hetwelk ook de gunstige lezer niet moet hinderen, daar het immers tot de zaak zelf niets afdoet; want waartoe zou het u dienen, of u de naam van de persoon weet of niet? Diegenen intussen, met welke ik op die tijd verkeerd heb, en die de omstandigheden zelf hebben bijgewoond, zullen mij hier in deze wel verstaan, en voornamelijk dezulken, die daarvan iets gehoord, maar de waarheid niet onderzocht hebben, waardoor ik arme vreemdeling, bij hen in verdenking hen geraakt, kunnen hierdoor (als ze maar met een onpartijdig hart en zonder vooroordeel willen lezen en hun redelijk verstand gebruiken) overtuigd worden hoe verkeerd zij onderricht zijn geworden, en de leugen voor waarheid aangenomen hebben; voor anderen nochtans, die hiervan geheel onkundig zijn, acht ik het evenmin nodig als nuttig, om mij klaarder uit te drukken; indien zij oprechte Sionskinderen en burgers van Sion zijn, zullen zij de Heere wel met mij willen groot maken en verheerlijken, al zijn hun de uitwendige zaken, die voorgevallen zijn, onbekend; er zal onder het lezen van deze bladen nog wel het één of ander van de gesteldheid en werkzaamheid van mijn ziel voorkomen, waarin zij mij wel zullen verstaan, en waarmede zij zich kunnen verenigen. Of bijaldien sommige van mijn lezers nog zo ongelukkig waren, dat zij geheel onkundig zijn van die wegen, waarop de Heere Zijn volk leidt, dat Hij hen uit de ongelukkige natuurstaat op de ware weg van het leven gebracht heeft, en van die werkzaamheden van de ziel, die bij het volk van de Heere in mindere of meerdere mate gevonden worden, dezulken verzoek ik, om toch

voorzichtig te zijn, en vooral niet te lasteren hetgeen zij niet verstaan; maar om zichzelf eens bedaard hierbij neder te leggen en tot zichzelf in te keren, of het de Heere behagen mocht, om, onder het lezen hiervan, Zijn licht in hun zielen te doen opgaan, en hun te doen zien, wat zij nog missen en nochtans noodzakelijk hebben moeten, om voor eeuwig zalig en behouden te worden.

Ik kom dan tot de zaak zelf, en wel vooreerst tot die omstandigheden, welke voorgevallen zijn voor en in mijn ziekte, waarvan ik in mijn eerste stuk iets gemeld heb.

De 4e oktober 1766 werd ik, door een goede vriend, van mijn herberg op de kamer van zijn tante gebracht, om daar mijn verblijf te houden, en die mij uit liefde een plaats op haar zolder vergunde, om daar 's nachts mijn rust te mogen genieten; hetwelk in mij grote stof van verwondering over de wonderbare Voorzienigheid van God verwekte; want wie was ik, dat mij een dak vergund werd, om daaronder te vernachten! O! wat was mij dit aanbiddelijk, te mogen inzien in dat Borgtochtelijk lijden van de Heere Jezus voor Zijn Bondvolk: daar de Zoon des mensen, de Koning en eigenaar van hemel en aarde, de Zoon van de levende God, Zich zo diep had willen vernederen, dat Hij niets had, waarop Hij zijn hoofd kon nederleggen

Na daar een korte tijd geweest te zijn, kwam bij mij een zeker goed vriend, bij wie ik enige dagen tevoren, aan zijn huis zijnde, onder het gezelschap een zeker persoon ontmoette, die mij een gouden dukaat in de hand drukte, hetwelk mij als iets bijzonders voorkwam, denkende bij mij zelf: Zulk een gift, van een burgermens, die ik nooit eerder gezien heb, te genieten, dat kan ik niet begrijpen! Deze vriend nu vroeg, of ik met hem een boodschap wilde doen, en ik niet wetende waarheen, of bij wie noch tot wat einde, antwoordde hem: ja; waarop hij mij bracht juist in dat huis en bij die persoon, van wie ik onlangs een dukaat ontvangen had. Daar zijnde, werd ik gebracht op een gestoffeerde kamer, die mij in liefde aangeboden werd, om deze tot mijn dienst te kunnen gebruiken. Deze onverwachte aanbieding bracht mij nog meer in verwondering, denkende zulk een kamer voor een vreemdeling, voor een Jood, die nog maar enige weken in de stad is, over te hebben, en die zo vanzelf, zonder voorspraak, zonder aanbeveling hem aan te bieden! hoe komt dat, zou dan de Heere mijn weg nu zo voorspoedig willen maken! Ach! wie ben ik ellendige aardworm, onwaardig zondaar! die alles verbeurd heb en nog dagelijks verbeurd, dat mij zulks geschieden zou! Mijn gemoed was beklemd en benauwd, hoewel ik zelf niet wist, waarom. Ondertussen geraakte mijn hart in de hoogte, beginnende grote denkbeelden van mij zelf te maken, de beklemdheid van mijn gemoed te overwinnen, en dus de ruime weg te kiezen; maar dit gevoelende, werd ik bekommerd over mij zelf, vreemde dat ik hierdoor in hoogmoed mocht geraken, en omdat ik tot nog toe ook geen genoegzame reden had, om van mijn eerste huisgenoten, die mij, naar hun voorgeven, in liefde hadden opgenomen, te vertrekken, zo had ik ook geen vrijheid, om zulks te doen. Nee, dacht ik, wees niet te schielijk, u moet meer vrijheid voor u zelf, meer reden voor de mensen hebben, zult u deze weg inslaan; is het de weg van de Heere, is het Zijn wil, zo zal het op Zijn tijd geschieden, en openbaar worden, tot wat einde Hij u in deze weg gebracht heeft, en dan hebt u hierin een bevredigend en onergerlijk geweten voor God en de mensen; zodat ik die persoon bedankte voor zodanige beleefde aanbieding, en liever mijn voorgemelde zolder verkoos, die ik tot hiertoe met veel genoegen tot mijn nachtrust had mogen gebruiken.

Hierop volgde nu de droevige en onverwachte ontmoeting met die twee Joodse mannen in het huis van die heer, die mij had laten ontbieden; en waarvan ik reeds vroeger met weinige woorden iets gemeld heb; maar hetgeen ik daar met de liefde

bedekt heb, zal ook bedekt blijven, al is het zelfs tot mijn nadeel. Deze ontmoeting dan veroorzaakte niet alleen een ongesteldheid in mijn lichaam, maar zelfs een ziekte, die weinig hoop op herstel gaf, en hierdoor werd ik zodanig ter neder geslagen, dat ik mij niet opbeuren kon, maar in moedeloosheid verzonk. O! welke droevige redeneringen kwamen nu in mijn hart op, die ik hier niet zal aanhalen, maar liever u mededelen, hoe de Heere, in al deze droevige omstandigheden, mij niet begeven noch verlaten heeft, en ik zal maar kortelijk hier ter neder stellen, die oneindige goedertierenheden van God, welke ik in deze ziekte naar ziel en lichaam heb mogen ondervinden.

Toen ik 's avonds van het zogenoemde gezelschap wederom tot mijn huisgenoten kwam, en, wegens mijn droefheid en verslagenheid, geen lust noch begeerte had, om iets tot mijn verkwikking te gebruiken, dacht ik het best te zijn om mij ter rust te begeben; maar toen ik op mijn slaapplaats kwam, overviel mij zodanig een koorts, dat ik het dacht onmogelijk te zijn deze nacht ten einde te brengen. Daar lag ik nu, mijn tong verdroogde van dorst en kleefde aan mijn mond en gehemelte; maar wat zou ik, ellendige doen? Mijn huisgenoten uit hun slaap op te wekken, hiertoe had ik geen vrijmoedigheid, en dus moest ik zo de hele nacht in zuchten en kermen doorbrengen. Daarenboven geraakte ik in dit ongeloofig redeneren: hoe zal het nu met mij gaan? zo lang als ik gezond was, had ik geen nood, en kon mij ook in alles helpen; maar wie zal nu naar mij omzien? Wie zal mij iets toereiken? Hierbij voegde zich de boosheid van mijn hart en ving aan, om mij te kwellen: dit alles hebt u u zelf aangedaan; als u nu bij die persoon inwoonde, die u de kamer in liefde aangeboden heeft, dan zou u in het geheel geen nood hebben; maar u hebt daarvoor bedankt, en liever deze zolder gekozen, dus is het uw eigen schuld, en dit zult u nu ondervinden; wat zult u nu beginnen? Ja, het kan gebeuren, dat uw huisgenoten geen zieke in huis willen hebben, en u dus naar het gasthuis laten brengen, en dan kunt u uzelf voorstellen, hoe naar het met u zal aflopen? Waarde lezer! u kunt zelf nadenken, welk een droevige nacht dit voor mij moet zijn geweest, en daarom zal ik hiervan afstappen, en u liever voorstellen, wat de goedertieren God aan mijn ziel gedaan heeft.

Mijn huisgenoten (of zij dat zuchten en kermen, waarmede ik de hele nacht doorgebracht heb, in hun vertrek gehoord hebben, kan ik niet voor zeker zeggen) werden 's morgens uit medelijden bewogen, om mij, gedurende de tijd van mijn ziekte, in hun vertrek te laten liggen; ja, zij vergunden mij hun bed en behielpen zichzelf door op de vloer te slapen. Hierdoor ontstond in mij een diepe schaamte over mijn ongeloofig redeneren, waarmede ik mij de hele nacht gekweld had; dat ziet er nu anders uit, dacht ik bij mij zelf, dan u naar het gasthuis te laten brengen, o! wat bent u toch een wantrouwend schepsel! hoe flauw is uw vertrouwen op de goedertieren God! wat werken toch al de ondervindingen, die u tot nu toe gehad hebt, in u uit! Moesten die u niet opbeuren, troosten en bemoedigen, dat die God Die het met u tot zo verre wel gemaakt heeft, boven al uw verwachting, ook nog verder niet alleen machtig is, maar u ook zeker helpen zal?

Nu had ik enige dagen te voren beloofd om die avond in een gezelschap van vrome mensen te zullen komen, maar door dit toeval verhinderd zijnde, kwam een vriend bij mij, om te vernemen naar de oorzaak, waarom ik niet gekomen was, en mij ziek vindende, zo werd zulks door hem bekend gemaakt aan mijn andere goede vrienden. Dat arme volk, dit horende, onttrok hun liefde en hulp niet aan mij; ja weinige uren gingen in de dag voorbij, dat niet deze of gene van hen mij kwam bezoeken; en elk bracht in deze toe, zo veel in zijn vermogen was, om mij ellendige te ondersteunen; en dat met zulk een toegenegen en liefderijk hart, dat ik moest uitroepen: O Heere! ik ben geringer dan alle deze weldadigheden en trouw, die U aan mij bewezen hebt, en nog

tot deze dag toe aan mij bewijst; o, wie ben ik arme zondaar! dat U mij met zulke goedertierenheden, te midden van uw kastijding, omringt, de harten van Uw geliefd volk beweegt, om aan mij te gedenken, en mij met zo vele verkwikking voor te komen!

Wat beweegt U, grote God! dat U op mij nog zo in barmhartigheid nederziet! Heere! mijn tong is veel te onbekwaam, om U te kunnen danken.

Onder het beschouwen en nadenken van die oneindige goedertierenheden van God, werd ik recht ingeleid in de liefde van de Heere Jezus, en de wonderwerken, die Hij in Zijn omwandeling op aarde verricht had, wat medelijden en ontferming Hij met zondaars gehad, en welke weldaden Hij aan hen gedaan heeft! Zag Hij die grote schare, die niets bij zich had om te eten, dan rommelden Zijn ingewanden in ontferming over haar, en Hij wilde ze niet nuchter van Zich laten gaan, maar verzadigde hen alle, opdat zij op de weg niet zouden bezwijken, hoewel Hij zelf daartoe een wonderwerk moest verrichten. Zag Hij ellendigen, kreupelen, blinden, zieken, die tot Hem om genezing riepen, Hij zond hen niet ledig van zich weg, Hij zei niet: Er is voor deze kwaal geen geneesmiddel; maar tonende, dat Hij de grote Geneesmeester was en dat zijn hand niet verkort was om te helpen, en met ontferming innerlijk bewogen wordende, genas Hij allen zonder enig middel, alleen door het spreken van één woord. Maar in het bijzonder werd ik bepaald bij die wonderbare genezing, die Hij daar stelde bij die ellendige mens, die acht en dertig jaren aan Bethesda gelegen had; o! hierbij geraakte ik zo zeer in verwondering over de liefde van Jezus, dat mijn hart in mij als versmolt! en hetgeen mij hierin zo bijzonder voorkwam en mij zo gevoelig trof, bestond eigenlijk hierin, dat deze zieke niet riep tot Jezus, zoals andere ellendigen deden: O Zone Davids! ontferm U mijner, och, dat ik mocht genezen worden; nee, want hij kende Hem niet; maar de medelijdende Jezus, *ziende deze liggen, en wetende, dat hij nu lange tijd geleden had, zei tot hem: Wilt gij gezond worden?* O, welk een dierbare vraag! dacht ik bij mij zelf, hoe wonderlijk moet dit deze ellendige zijn voorgekomen! De plaats werd hem wel vergund, om daar te mogen liggen; maar er was niemand, die zich uit medelijden over hem ontfermde, en hem een hand toereikte, tot bevordering van zijn genezing; zodanig was de liefde voor de naaste onder Israël reeds verkoeld! En nu werd hem van iemand, die hij niet kende, zo onverwacht gevraagd: Wilt u gezond worden? Waarlijk, op dat ogenblik kwam het mij voor, alsof die grote Geneesmeester ook aan mij vroeg: Wilt u gezond worden, hetgeen mij eigenlijk niet zo zeer voorkwam, betreffende de ongesteldheid van mijn lichaam, om daarvan hersteld te worden, maar voornamelijk aangaande de ongesteldheid en moedeloosheid van mijn ziel; het was alsof mij gevraagd werd: Hebt u niet lang genoeg in uw ongeloof aan dat Bethesda gelegen! Hoe lang zult u nog zo in uw ongeloof, in uw moedeloosheid en verslagenheid blijven nederliggen? Ziedaar! Ik vraag u: Wilt u gezond worden? Geef u aan Mij over, en Ik zal u genezen en herstellen; Ik de Heere ben uw Heelmeester.

Volk van God! waar vind ik woorden genoeg, om mij uit te drukken, wat toen in mijn ziel omgegaan is! O! wat was dit groot in mijn ogen, dat de ontfermende Heere Jezus naar mij, naar mij, verdoemenswaardig zondaar, nog omzag en bereidwillig was, om mij te genezen! ja die zelf aan mij vroeg: Wilt u gezond worden; O! hoe zonk mijn ziel in verwondering weg, over die oneindige liefde van Jezus, Die zulk een wonder aan mij wilde doen, om mij te genezen! Dat vermurwde mijn hart, dat perste liefdetranen uit mijn ogen; hierdoor begon mijn moedeloosheid en verslagenheid te verdwijnen, en er kwam troost en bemoediging in mijn ziel, dat de algenoegzame Jezus, die goede en getrouwe Herder, die mij, als een dwalend en verloren schaap van het huis van Israël, heeft opgezocht; Die zoveel wonderen aan mij heeft gedaan; die

mij te midden van mijn verdrukking en vervolging, bewaard, getroost en ondersteund heeft, en die mij eindelijk, door zulk een hoge weg van Zijn aanbiddelijke en wonderbare Voorzienigheid, in dit gezegende Kanaän gebracht heeft, het ook verder voor mij zal voleinden, en niet laten varen het werk van Zijn handen. Tot wat einde zou Hij toch anders alle deze dingen aan mij gedaan hebben? Het zou immers alles tevergeefs zijn, indien Hij mij niet volkomen zou genezen, en dat toont Hij nu op dit ogenblik dat Hij zich over mij ontfermen wil, om mij te genezen; immers Hij roept mij, en vraagt mij: Wilt u gezond worden? Door deze uitlokkende liefde van de Heere Jezus, werd mijn gemoed zo gaande gemaakt dat ik moest uitroepen: Ja, dierbare Heere Jezus, dat is mijn wens, mijn begeerte, mijn verlangen; och! dat ik mocht genezen worden! Het is waar, U hebt grote dingen aan mij gedaan; maar, Heere! wat moet U niet alles nog aan mij doen, om mij volkomen te genezen! De kracht van de verdorvenheid is in mij nog zo groot, dat mij deze gevangen neemt en overwint; de schuld en straf van de zonde drukt en benauwt mij nog zodanig, dat er niets anders dan onrust en verschrikking in mij is, er is geen vrede in mijn beenderen, vanwege mijn zonden, en dat moet U grote Christus! wegnemen; U alleen en niets buiten U, kan mijn ziel genezen; U bent immers van de Vader tot dat einde gezonden, om te genezen die verbroken zijn van harte; wel, ziedaar! hier ligt voor uw voeten zulk een gebrokene van hart, zulk een geestelijke zieke, wiens hele hoofd ziek, en wiens hele hart mat en verbroken is; die zich geheel besmet, verontreinigd en melaats ziet en bevindt, van de voetzolen af tot de hoofdschedel toe, en die tot U uit de diepte roept om gereinigd en genezen te worden; genees mij dan, Heere Jezus! U hebt maar één woord van vrede tot mijn ziel te spreken, en ik zal genezen worden; och was het nu dat genadig ogenblik, dat ik mijn hart mocht kunnen kwijt raken, en door Uw bloed van alle mijn zonden gereinigd worden; och! dat er kracht van U mocht uitgaan, zodat in het onderpand van de Geest in mijn hart mocht ondervinden, en dat Uw vertroostende Geest mij mocht toeroepen: uw ongerechtigheid is verzoend! Toon mij Uw goedertierenheid, o Heere Jezus! en geef mij Uw heil, dat U verworven hebt door uw lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid, laat ik hiervan een levendig gevoel hebben en zeg tot mijn ziel: Ik ben uw heil! dan zou ik vrijmoedig kunnen zeggen: Jezus heeft mij genezen, nu ben ik met God in Christus verzoend, nu ben ik een vrijgekochte door Jezus bloed, en door zijn striemen is mijn genezing; nu zegt mijn ziel: De Heere is mijn deel, Hij heeft mijn ziel liefderijk omhelsd, Hij heeft al mijn zonden achter zijn rug geworpen; nu heb ik de Geest van de vrijmoedigheid, om te roepen: Abba Vader! U bent mijn Vader, mijn God, de rotssteen van mijn heil! ja dan zou ik van blijdschap uitroepen en juichen: Ik ben zeer vrolijk in de Heere, mijn ziel verheugt zich in mijn God; want Hij heeft mij bekleed niet de klederen van het heil, de mantel van de gerechtigheid heeft Hij mij omgedaan.

In deze werkzaamheid van mijn ziel gevoelde ik wel dat er iets in mij was geschied, dat ik nog nooit gekend had, nochtans durfde ik niet volkomen mijn genadestaat vaststellen, om met vrijmoedigheid te durven zeggen: Ik ben van de Heere; denkende bij mijzelf: zulke aangename ogenblikken hebt u wel meer gehad; welk een heugelijke tijd was het voor uw ziel, toen u op de Dam stond!³ wat hebt u toen mogen genieten, hoe wast u verblijd en verheugd, al had u op dat ogenblik moeten sterven! Wat was u op die tijd los van alle aardse dingen, hoezeer voelde u toen de liefde van Jezus in uw hart brandende, en welk een wederliefde ging uit uw hart tot Jezus, zodat uw mond daarvan overvloeide, en u moest uitroepen: Heere Jezus! U leef ik, U sterf ik; en evenwel, ziedaar! hoe is dit alles in uw hart naderhand weer verflauwd, in liefde

³ Zie het eerste stuk, bl. 227.

verkoeld, ja hoe bent u tot deze of gene zonde niet wederom vervallen: dat kan immers niet met genade bestaan! Hoe zou u zich bedrogen hebben, als u toen gedacht en uit uw verkwikkelijke gestalte besloten had, dat u met Jezus verenigd was! Evenzo is het nu ook met u gesteld; u bent zo verblijd en zo verheugd, maar zie wel toe, dat u zich niet bedriegt en verbeeldt: Ik heb genade gevonden in de ogen van de Heere, mij arme zondaar is barmhartigheid geschied! En wat zou het te zeggen zijn, wanneer u in uw drift en verbeelding aan de mensen ging verkondigen, dat Jezus u genezen had, en u zich van achteren zou bedrogen vinden! Hieraan toch zult u kunnen zien, of u waarlijk genezen bent of niet: want een ziel, die door Jezus genezen is, leeft ook heilig voor God, en is bedachtzaam, dat zij voortaan niet meer zondigt.

Hierdoor geraakte ik aan het redeneren bij mijzelf, en hoe verder ik kwam in het redeneren, hoe meer ik begon te twijfelen en mijzelf te verdenken; nochtans kon mij dit niet ontnomen worden, want het was mij zo groot, dat de barmhartige Jezus naar mij omzag, om mij te willen genezen, en ik kon mij niet inhouden, maar moest de vrienden die mij toenmaals kwamen bezoeken, toeroepen: Dat zij de Heere met mij zouden grootmaken, en Zijn naam psalmzingen. Maar in plaats van te zingen, hoorde ik tot mijn droefheid onder de bijzittende vrienden een verschil, of, laat ik liever zeggen, een driftige samenspraak, die met tranen vergezeld ging, en eigenlijk hierin bestond, dat onder degenen, die mij kwamen bezoeken, dezelfde persoon was, die mij de meergemelde kamer aangeboden had; maar met mijn dankzegging niet tevreden zijnde, kwam hij nu, om deze aanbieding wederom te herhalen; hierdoor geraakte de huisvrouw die mij het eerst ingenomen had, met die persoon in redekaveling. “Eerst,” zei zij, “was er niemand, die naar hem omzag, en werd hij voor een bedrieger gehouden, en toen was ik goed genoeg, maar nu, merkende het tegendeel, zo zoekt men hem van mij te onttrekken, even alsof ik hem niet wel behandelde; wat ontbreekt hem? Wat reden heeft hij om bij een ander te gaan inwonen? Ik laat het op zijn geweten aankomen; ben ik hem eerst goed genoeg geweest, toen er niemand was, die naar hem omzag, zo moet ik hem nu ook goed genoeg blijven;” waarop die persoon haar antwoordde, dat zij zich behoorde te verblijden, ziende mijn verbetering omtrent een woonplaats, en eindelijk gaf hij voor, in zijn gemoed bepaald te zijn, om mij te moeten herbergen. Dit was eigenlijk de hoofdzaak van hun redekaveling; de eerste wilde mij niet loslaten, en de andere moest mij hebben, en hierover twisten zij wederzijds met vele driftige uitdrukkingen, die ik liefst niet aanhaal.

Hierdoor werd ik niet alleen in mijn voornemen gestremd, om hun iets te kunnen mededeelen van de bereidwilligheid van de Heere Jezus, welke ik nu in mijn ziel had mogen ondervinden, maar hier had ik nodig te waken en te bidden, om voor hoge denkbeelden van mij zelf bewaard te worden, mijn verdorven natuur begon hierdoor wederom in de hoogte te steigeren, en mij voor te stellen: nu ziet u evenwel, dat die persoon het niet wil opgeven, noch met uw weigering en dankzegging tevreden wil zijn, maar rondborstig er voor uitkomt, van de Heere bepaald te zijn, om u te moeten herbergen: O, hoezeer had ik toen genade nodig om in de laagte te blijven, en mij niet als een heilige te beschouwen. Ach hoe weinig kan een mens verdragen, als hij door anderen geacht en geëerd wordt, als men zijn gemeenschap zoekt en een hoge prijs daarop stelt; hoe ligt wordt zijn hart daardoor trots en opgeblazen! Nochtans was en bleef mijn hart beklemd en benauwd, zelfs niet wetende waarom; even gelijk het was, toen mij die kamer eerst aangeboden werd, en ik antwoordde hun: “Waarde vrienden! u bedroeft mijn ziel met uw twisten; het kan immers gebeuren, dat ik nu naar mijn eeuwige rust ga, naar mijn eeuwig huis, mijn eeuwige woonstede, en dan heeft al uw twisten een einde; en zo het de Heere behaagde, om mij van deze ziekte wederom te herstellen en nog in het land der levenden te sparen, dan zal Hij ook deze weg, door

Zijn wijze schikking, meer en meer ophelderen, zodat niet alleen ik, maar ook deze vrienden zullen zeggen: nu is het voor u tijd, om van hier te vertrekken en bij u te komen inwonen; en dan hoop ik te volgen.” Maar mijn zwakke woorden waren vruchteloos, en zij hervatten wederom hun redekaveling, ja nog driftiger dan tevoren, zodat alle moeite, die de bijzittende vrienden aanwendden, tevergeefs was; hetwelk mij grote smart veroorzaakte, maar ik moest het einde daarvan met geduld afwachten, en dus werd mijn mond gesloten gehouden en kon ik niet verder spreken.

De volgende dag was ik zeer zwak; nochtans stond ik voor mijn gemoed bedaard, en was aan de raad en wil van God onderworpen, vertrouwend dat Hij niet mij zou doen, zo als goed was in Zijn ogen; en omdat mij toen niemand bezocht, zo dacht ik mij te verkwikken met het lezen van het zalig Evangelie, en ik las Matt. 19, waar ik in mijn dagelijks vervolg gebleven was. Maar onder het lezen van het 9e vers, waar de Heere Jezus tot de verzoekende Farizeërs met verwijt zei: zo wie zijn vrouw verlaat, anders dan om hoererij, en een andere trouwt, die doet overspel, werd ik gekweld, en ik dacht: ziedaar, hier vindt u uitdrukkelijk uw naam aangetekend als een overspeler: u bent die man; is dan uw vrouw een hoer geweest, en heeft zij dan hoererij bedreven? zo niet, hoe hebt u dan aan haar een scheidbrief kunnen of durven geven? en al bent u met geen andere getrouwd, zo bent u evenwel de oorzaak, dat zij overspel doet, volgens Matt. 5: 32; u hebt immers reeds in Wezel van die twee Joodse mannen duidelijk gehoord, dat zij een andere man getrouwd heeft⁴, en hiervan bent u de oorzaak!

Ik moest hier een weinig stilstaan, en eindelijk riep ik uit: Grote God! U weet het immers, dat ik haar niet verlaten heb uit vijandschap, of uit één of ander ongeoorloofd inzicht. maar zij heeft mij verlaten, zij heeft mij gedwongen en genoodzaakt; om aan haar een scheidbrief te zenden; en ten tweede, zijn dat niet Uw eigen woorden, Heere Jezus! dat niemand Uw discipel kan zijn, tenzij dat hij bereidwillig is, om zijn dierbaarste vrienden te verlaten en van hen af te zien, van vader en moeder niet alleen, maar ook van vrouw en kind, als zij hem tot hinderpalen zijn, of zich van hem onttrekken? Wel? hoe kan ik mij dan zo kwellen, alsof ik een overspeler zou zijn, omdat ik mijn vrouw verlaten heb: het is immers om Uws naam wil geschied; ja zo U mij niet bereidwillig daartoe gemaakt hadt, zo U mij niet heimelijk ondersteund had, zo U Uw liefde in mij niet had uitgestort, zodat deze in mij de overhand nam, o! nooit had ik zo ver kunnen komen, nooit ik zo veel voor U over gehad, evenmin als de rijke jongeling die van alle zijn goederen niet kon noch wilde afzien; mijn hart zou hieraan verkleefd gebleven zijn, hoe veel te meer aan mijn geliefde en beminde vrouw en mijn kind, dat ik zo teder lief had; hoe zou ik die althans hebben kunnen verlaten? Nee, vlees en bloed kunnen dit onmogelijk overwinnen, maar het is alleen Uw werk, Die mij uit vrije genade geroepen, uit de duisternis getrokken, en ook daartoe bekwaam gemaakt hebt, om alles, zelfs vrouw en kind te willen en te kunnen verlaten; en wat aangaat, dat zij met een andere man getrouwd is, hiervan ben ik de oorzaak niet: immers, ik heb haar getrouw gewaarschuwd, ja met tranen en smeeking. gebeden, dat wij een andere weg moesten kiezen, om uit de duisternis te komen, enz.⁵ Maar juist door deze getrouwe waarschuwing is haar bittere haat en haar vijandschap tegen mij zodanig ontstoken, dat zij niet alleen, van diezelfde ure af aan, mij verlaten en genoodzaakt heeft om haar een scheidbrief te zenden, maar daarenboven heeft zij naar mijn bloed gedorst, om, ware het mogelijk, mij uit het land der levenden uit te roeien, en zo U, o God! mij niet bewaard en beschermd had, zo U door Uw aanbiddelijke Voorzienigheid geen redding geschonken had, hoe zou het met mij zijn afgelopen?

⁴ Zie het eerste stuk, bl. 153.

⁵ Zie het eerste stuk, bl. 43.

Ach! zij hadden mij al lang verscheurd, en mijn vlees zou reeds door de wormen verteerd zijn, zodat ik dien aangaande vrede in mijn gemoed heb.

Ik begon dan het volgende 10e vers verder te lezen, en eindelijk komende aan het slot van dit capittel, waar Jezus tot Zijn discipelen zei: En zo wie zal verlaten hebben, huizen; of broeders; of zusters, of vader, of moeder, of vrouw of kinderen, of akkers, om Mijns naams wil, die zal honderdvoud ontvangen, en het eeuwige leven beërven; o, dat was voor mijn ziel een welriekende balsem! hierdoor werd ik versterkt, bevestigd en bemoedigd; ziedaar, dacht ik, een uitmuntende troost, ja een uitnemende en heerlijke belofte voor u! niet alleen dat de Heere Jezus gezegd heeft, dat wie Zijn discipel wil zijn, van al zijn beste vrienden moet afzien, en als het op de zaak zelf aankomt, hen moet verlaten, maar hier belooft Hij ook, dat zij het honderdvoud weder ontvangen zullen, en het eeuwige leven beërven; o! welk een stof van dankbaarheid, dat juist u daartoe bent verwaardigd geworden, om de naam van Jezus vervolgd te worden, en alles, ook zelfs vrouw en kind, daarom te kunnen verlaten! Hoe weinig is dit alles te waarden tegen deze heugelijke belofte, die u nu leest, om die eens te mogen genieten!

Maar juist toen ik het boek uit mijn hand wilde leggen, om wat te rusten, gevoelde ik, dat mijn hart zich heimelijk verhief of opgeblazen werd over mijn gelukkige staat, namelijk, even alsof ik het eeuwige leven te verwachten had als een loon en een verdienende oorzaak van mijn gehoorzaamheid, omdat ik zo alles om Jezus' wil verlaten had; maar dit was een strik, die voor mij gespannen werd; o! hoezeer had ik toen wederom met mij zelf te worstelen, om toch van deze zandgrond af te raken; maar ik kon er zo schielijk nog niet afkomen, want ik was al te ver in de stroom van mijn gedachten afgedreven, en de satan veranderde zich in een engel des lichts en verdraaide de H. Schrift: "Wel gelooft u dan niet het Woord van God? Daar wordt immers hier aan u de eeuwige zaligheid duidelijk beloofd!" dit mij inboezemende, om mij met list te vangen, en opdat ik mijn verzekering van het eeuwige leven op deze zandgrond zou bouwen, en nooit meer hierover mij bekommeren; waarin ik mij verstoutte en tot antwoord gaf dat wordt hier beloofd, maar nochtans alles uit genade; ook moet uit genade, uit vrije genade, om Jezus' heilverdiensten, gezaligd worden en het eeuwige leven beërven, want al zou ik mijn lichaam laten verbranden, nog zou ik niet het allermiste er door kunnen verdienen. Heere Jezus! reik mij Uw genadehand toe, trek mij af van zulke zandgronden, en bewaar mij toch voor zulke gedachten, o! hoezeer heb ik uw hulp en genadige bewaring ieder ogenblik nodig!

Dus had ik de hele dag te strijden en te worstelen, zonder tot rust te kunnen komen; die oude slang spoog haar vergiftig venijn op mij uit, om, ware het mogelijk, mij te doden; ogenblikkelijk wist die duizendkunstenaar, iets anders in mijn gemoed op te dringen, om mij te kwellen en mijn gedachten te verstrooien, en alle moeite, die ik zocht aan te wenden, om tegen die sterk gewapende te strijden, was tevergeefs, want hij bleef niet bij één en dezelfde zaak, maar hij viel van het één op het andere en had het er op toegelegd, om mij te verslinden, zodat ik begon te bezwijken, en om genadige ondersteuning moest roepen. Ik zag de hele dag uit, hopende, dat toch één of ander van mijn vrienden mij mocht bezoeken, opdat ik door het onderling samenspreken een weinig lucht mocht scheppen, maar er kwam toen juist niemand, en dus kon ik niet van de briesende leeuw ontslagen worden; o, welk een benauwde dag was dat voor mij!

Eindelijk schoot hij zijn laatste venijnige pijl op mij af om mij dat Goddelijke boek, die dierbare Bijbel, geheel te betwisten: "U hebt hier gelezen", stelde hij mij voor, "die belofte, welke Jezus aan Zijn navolgers gedaan heeft; maar waar vindt u in dit boek, waarvoor u zulk een achting hebt, en hetwelk u voor een Goddelijk boek houdt,

de vervulling van deze belofte aan hen beschreven, aangezien zij immers alles om Zijntwil verlaten hebben en zijn Hem nagevolgd, ja het tegendeel zult u vinden, dat zij al de dagen van hun leven, in armoede, verdrukking en vervolging, in smaad en bespottung, hebben moeten doorbrengen: ja, zoals u wel bekend is, welk een bittere dood hebben de meesten van hun moeten ondergaan! De één is gestenigd, de ander onthoofd, een derde gekruisigd, enz.; zijn zij dan niet bedrogen uitgekomen met hun belofte? Maar, wat meer is, beschouw eens de woorden op zichzelf; zijn ze niet ten hoogste ongerijmd? Gebruik toch uw redelijk verstand, hoe is het mogelijk, dat iemand honderd vaders, enz. zou kunnen verkrijgen? En om u volkomen te overtuigen, dat u zich met dat boek bedriegt, sla eens het oog op uzelf, hebt u niet alles om Zijntwil verlaten? Waar blijft dan de vervulling van deze belofte aan u? Dit is immers alreeds zo vele jaren geleden, en zou u dan nu nog denken, dat deze belofte aan u vervuld zal worden? zo dwaas zult u immers niet zijn, om u dat te verbeelden. Niet alleen, dat er weinig verwachting van uw herstelling is, maar genomen, u werd hersteld, waar vandaan zou u toch vader, moeder, broeder, zuster, vrouw en kinderen wederom verkrijgen? Moet u niet zelf zeggen, dat is onmogelijk! en even zo min, als u die ooit zult of kunt verkrijgen, evenmin zult u ook het eeuwige leven beërven⁶.

Wat zal ik zeggen, waarde lezer! mijn pen is te zwak, om mij uit te drukken en behoorlijk gewag te maken van die Goddelijke ondersteuning waarmede ik op die tijd verwaardigd werd; maar toen kon ik de woorden van Johannes verstaan, waar hij zegt: De Geest is het, die getuigt dat de Geest de waarheid is; en het behaagde de Heere, mij in te leiden in Zijn dierbaar woord, om het als een zwaard te gebruiken, ten einde daarmede te kunnen strijden, en te staan tegen de listige omleidingen des duivels: ja, Heere! moest ik uitroepen: Uw woord is de waarheid, en ook deze belofte is waarheid. Op dat ogenblik viel mijn oog juist op dat kostelijk boekje, hetwelk ik door Gods wonderbare Voorzienigheid was machtig geworden, toen een soldaat mij daarmede dacht te bedriegen⁶, en gelijktijdig werd mij herinnerd, welke een blijdschap en vreugde in mijn ziel daarover ontstaan was, welk een krachtige uitwerking het op mijn gemoed gehad heeft, en hoe mijn ziel daardoor menigmaal was getroost en bemoedigd geworden, ja welk een levensvoedsel ik nog op deze dag daaruit heb mogen halen; zodat ik hierdoor zonderling opgewekt werd, en zei: Wilt u, duivel! die een leugenaar bent, mij dit kostelijk boek betwisten? Is het een vals boek, zoals u mij wilt inboezemen, hoe hebt u mij dan de hele dag zo kunnen kwellen, om mij uit dat boek als een overspeler te veroordelen? En hoe hebt u mij dan weder integendeel daarmee willen troosten en aansporen, dat ik mij vast zou verzekeren, het eeuwige leven te zullen beërven: omdat het daarin duidelijk beloofd wordt aan diegenen, die om de naam van Jezus alles hebben moeten verlaten? Hierdoor wordt immers uw leugentaal openbaar, en blijkt het duidelijk, dat u een leugenaar bent en rechtstreeks uzelf tegenspreekt.

En aangaande deze dierbare belofte, ik wist reeds, dat ik deze niet in een letterlijke, maar in een geestelijke zin verstaan moest, namelijk, dat zij, die alles verlaten hebben, in God zullen genieten honderdvoud hetwelk hun geen schepsel op aarde, noch vader, noch moeder, noch broeder, noch zuster, noch vrouw, noch kind, veel minder aardse schatten of rijkdommen kunnen geven; zij zouden in het midden van hun verdrukking en vervolging, door de vertroosting van de H. Geest zodanig versterkt en bemoedigd, getroost en verkwikt worden, dat zij honderdmaal meer vergenoegd, meer verblijd, meer opgetogen zou zijn, dan met al hetgeen, dat zij om Zijntwil verlaten hadden, en uitroepen: Nevens U, beminnelijke Jezus! lust ons niets op aarde; wij hebben de

⁶ Zie het eerste stuk, bl. 125.

Heere tot ons deel, en dus hebben wij alles; God in de hemel is onze rijke en algoegezame Vader, Die voor ons als voor Zijn kinderen zal zorgen; Jezus is onze oudste Broeder, ons Hoofd, onze Bruidegom, onze Man, die ons veel beter is dan tien zonen; en die hem in onverderfelijkheid liefhebben, deze zijn onze broeders en zusters, deze zijn onze liefste vrienden, die wij op aarde hebben, met welke wij ons ten nauwste verenigen en van hart tot hart spreken kunnen, dragende elkanders lasten, en biddende tevens voor elkander; zodat natuurlijke broeders of zusters nooit zodanige verenigingen kunnen hebben; ende heilige Geest is onze Trooster, onze Leidsman, Die in o woont, bij ons blijft, in en voor ons bidt, wanneer onze ziel in ons overstelpt is; en wanneer wij ons in een Drieënige God zo moge verlustigen, dan is Hij ons overvloedig goud en krachtig zilver, en de blijdschap van de Heere is dan onze sterkte. Dit hebben de Apostelen, dit hebben ook al de Godzaligen, die om Jezus wil alles hebben moeten verlaten, ondervonden; met welk een blijdschap gingen de martelaren de wrede dood tegemoet, hoe zongen zij in het midden van de vlammen, die hun lichamen verteerden!

En wat mij aangaat, al kon ik mij nog niet onder deze Godzaligen rekenen, al vind ik in mij nog niet die volle ruimte, zoals ik deze gaarne wens, om te kunnen zeggen: Jezus is mijn Zaligmaker; evenwel is mij dit troost en verkwikking genoeg, dat Jezus tot dus verre naar mij verloren zondaar heeft omgezien en mij heeft opgezocht, terwijl Hij zo vele duizenden van mijn broederen voorbij gegaan is: o zalig voorrecht! al had ik nog honderdmaal zoveel moeten verlaten, ik zou geen berouw hebben; wat zeg ik, berouw? Die weinige ogenblikken, die ik nu en dan, en voornamelijk in deze dagen heb mogen genieten, proevende en smakende hoe goed de Heere is, mag ik reeds schatten honderdvoud tegen al hetgeen ik verlaten heb; niets op aarde is hierbij te vergelijken.

Maar hierop was het, alsof mij werd afgevraagd: Zou dan de Heere niet machtig zijn, om ook deze belofte in de letterlijke zin aan u te vervullen? Namelijk, dat u vader, moeder, broeder en zuster, ja vrouw en kinderen weder zou kunnen verkrijgen, waarin u honderdmaal meer vermaak, meer vergenoegen, meer verkwikking zou hebben, dan in diegene, die u verlaten hebt? Is dan voor Hem enig ding te wonderlijk? Is dan Zijn hand verkort om zulks te doen? Sla slechts het oog op de Godzalige Job en bedenkt, hoe de Heere hem uit zijn ellende; hersteld, en niet alleen vermeerderd heeft al hetgeen hij gehad had, tot dubbel zo veel, maar hoe hij hem ook zegende zonen en dochters; wel nu, diezelfde God is immers machtig om het ook aan u te doen, en deze belofte te vervullen.

Ik acht het onnodig, om de gunstige lezer voor te stellen hoe wonderlijk deze vraag mij is voorgekomen; sta hier slechts een weinig stil, en bedenk, hoe armoedig en ellendig mijn toestand op die tijd was, en u zult moeten zeggen: hoe is dit mogelijk, hoe zal dit geschieden? Nochtans moest ik de hand op de mond leggen, denkende bij mij zelf: Ja, grote God! U vermag alles, en U kunt alles doen, wat U behaagt; niets kan U beletten, om uw raad uit te voeren, geen van uw gedachten kan afgesneden worden; maar, o Heere zou U nog zulk een wonderlijke weg met mij ellendige aardworm willen houden?

Eindelijk tegen de avond kwamen enige vrienden mij bezoeken, hetwelk mij zeer verblijdde; zij vroegen mij, hoe ik mij bevond, en hoe ik het had? Waarop ik hun gaarne zou medegedeeld hebben hetgene, waarmede ik de hele dag had doorgebracht, maar mijn zwakheid en vermoeidheid lieten zulks niet toe; zodat ik maar met weinige woorden hun moest antwoorden: “Ik ben zeer zwak, maar de Heere is goed, en ik heb nog op deze dag Zijn genadige ondersteuning mogen genieten.” Zij begonnen met

elkaar te spreken; maar zodra zij bemerkten, dat ik gaarne zou willen drinken, en dat het mij zeer moeilijk viel, om mij zelf te helpen, stond een vriendin op, en reikte mij een kopje thee aan, en omdat ik mij vanwege mijn zwakheid niet genoegzaam kon opheffen, zo werd ook nog mijn hoofd van achteren ondersteunt door een andere vriendin, en ziedaar, op dat oogenblik werden de volgende woorden op mijn hart gedrukt: Deze heb ik voor u tot een huisvrouw bewaard.

Hier verzonk mijn ziel in een diepe zee van verwondering, en ik bewaarde deze woorden alle tesamen. Het ongeloof kwam wel daartegen op met krachtige redeneringen: wat zult u zich nog niet al verbeelden, scheelt het u dan in het hoofd? Denkt u er nu nog aan, om een vrouw te krijgen, en dat een burgerdochter uit deze stad? Wie zal u tot een man willen hebben? Wie zou zich aan u toevertrouwen? U bent immers een Jood, en wel een arme Jood; die niets heeft; en welke ouders zouden het toestaan, dat hun kind met een Jood zou trouwen? Nochtans werden de bovengemelde woorden met zodanige klaarheid en kracht op mijn hart gedrukt, dat ik deze niet kon kwijt raken, zodat ik moest zeggen: ja, Heere! hetgeen bij de mensen onmogelijk is, dat is bij U mogelijk; mij geschiede dan naar Uw woord! Voorts keerden de vrienden naar hun woningen, en de goede God gaf mij die nacht een stille rust te genieten, waardoor ik mij 's morgens in een veel betere toestand bevond hetwelk in mij nieuwe stof tot dankbaarheid verwekte; en toen deze vriendin na enige dagen weer kwam, om mij te bezoeken, vroeg ik, met de uiterste voorzichtigheid, opdat zij niet het minste zou kunnen bemerken, naar haar naam en haar woonplaats, welke ik in mijn memorieboekje optekende.

Na verloop van enige dagen ontdekte zich op de kamer van mijn verblijf een afschuwelijke zaak (die ik hier niet beschrijven zal, maar dit is mijn zucht, dat de Heere deze weinige woorden op haar gemoed mag drukken, om voor Hem in de schuld te vallen en in het dierbare bloed van Jezus verzoening te smeken, en van harte verlatende alle bedriegelijke uitvluchten, en bedekselen van de schande, zich ook als een door Jezus gereinigde en geheiligde waarlijk te gedragen en voor de mensen te betonen), zodat niet alleen ik, maar alle mijn bezoekende vrienden zeggen moeten: nu is het tijd, nu zien wij klaar, dat u van hier moet vertrekken.

Ondertussen kwam ook diezelfde persoon, die mij meergemelde kamer aangeboden had, en, deze bedroefde toestand nu ziende, had hij dus de beste gelegenheid, om mij te overreden, zodat ik zijn aanbieding niet meer kon afslaan; maar bij dit alles bleef mijn hart beklemd, niet wetende, wat mij zou overkomen; maar omdat mij dit klaar was, dat ik op die kamer nu niet langer vrijheid had te blijven, zo dacht ik bij mij zelf: Wat zal ik nu doen? Middelen heb ik niet, om bij een ander te kunnen inwonen, en deze persoon geeft voor, van de Heere er bij bepaald te zijn, om mij te moeten herbergen; laat ik toch eenvoudig de Voorzienigheid opvolgen, en mij laten leiden, als een blinde, op wegen en paden die ik niet ken; die God; Die mij zo verre bewaard heeft, zal mij ook verder bewaren.

De drift en aandrang van deze persoon gingen zo ver, dat hij zo lang niet kon wachten noch geduld hebben, totdat ik mijn openlijke dankzegging in Gods bedehuis gedaan had, wordende mij vrijdagmorgen, zijnde de 15e november, een briefje van hem toegezonden (hetwelk nog in mijn bewaring is), om oogenblikkelijk te komen, en als ik nog te zwak mocht zijn, zo zou mij een slede worden toegezonden. Dit kwam mij vreemd voor; nee, dacht ik, dat doe ik niet, ik moet eerst in de Kerk opgaan, en daar mijn gelofte openlijk aan de Heere betalen, wegens Zijn grote ontferming, die Hij aan mij onwaardig zondaar weer bewezen heeft; en dan zal ik morgen zien, hoe hier vandaan en bij die persoon te komen. De volgende dag 's morgens stond ik op, en ik was zeer verlegen met mij zelf, niet wetende, op hoedanige wijze het aan te leggen,

om toch ordelijk mijn woning te verlaten; en juist toen ik bij het vuur ging nederzitten, kwam de huisvrouw en zei tot mij: “Ik kan nu niet langer die onvrijheid dulden, u moet van hier vertrekken”. Ik antwoordde haar: “Dat ben ik ook juist voornemens om te doen;” tegelijk liet zij er echter op volgen: “U moet betalen!” Ik wist in het eerst niet, wat ik haar hierop zou antwoorden; dit was tegen mijn verwachting, omdat ik mij altijd verbeeld had (volgens haar voorgeven), dat zij mij uit liefde en ontferming had opgenomen; zoals ook die vriend, die mij bij haar gebracht had, nooit anders had gedacht, of het kwam uit een zuiver beginsel van liefde voort; en nu hoorde ik van betalen! Behalve dat zij onder haar spreken zo woedend en razend werd, dat ik in de uiterste verlegenheid geraakte, en haar vorige liefde nu in de grootste haat scheen veranderd te zijn. Ach! dacht ik, hoe zal dit hier nog aflopen? Was er toch maar één van mijn vrienden bij mij om nu haar gerust te stellen, antwoordde ik haar: “Ja, ik zal u betalen, maar ik moet eerst tot uw neef gaan, die mij hier bij u gebracht heeft, en die moet er ook bij zijn, als ik u betaal en van hier vertrek.” Ik kleepte mij dan aan, en ging, zo zwak als ik nog was, naar deze vriend toe, en verhaalde in het kort hetgeen mij op deze morgen zo onverwacht wedervaren was, en dat ik hem nu hartelijk verzocht, om daar te komen, en het zelf bij te wonen. Deze geliefde vriend verschrikte hiervan, want dit viel geheel tegen zijn verwachting en goede gedachten, die hij van zijn tante had, uit; hij was ontsteld en bedroefd, maar wat zou hij nu doen? Hij ging dan met zijn moeder tot zijn tante, en vond haar zoals ik hem verhaald had; maar alle moeite, die zij aanwenden, was tevergeefs, en daar was niets aan te doen. Ik, dit nu ziende, vroeg hoeveel ik aan haar schuldig was; waarop zij zei, dat zij dat aan mij overliet. “Nee”, antwoordde ik, “als ik u moet betalen, dan moet ik van u zelf horen, wat ik schuldig ben, want dan weet ik, wanneer ik u voldaan heb”. Eindelijk zei zij, dat ik haar voor iedere week van mijn verblijf daar twee gulden moest geven; nu was het zes weken, en dus kwam haar twaalf gulden toe. Zo? dacht ik bij mij zelf, bestaat hierin uw liefde, en hebt u zodanig uw aangezicht weten te veranderen? Ziedaar hebt u uw betaling, het is nu toch om de Mammon te doen; u hebt het ook tegenwoordig nodig tot; daar hebt u de Mammon, die u reeds misbruikt hebt, en nog verder misbruiken zult, tot uw eigen verderf naar ziel en lichaam! O beklagelijk mens! mocht de Heere het u doen zien en op uw hart drukken! Ik betaalde haar twaalf gulden, die ik vóór en in mijn ziekte van deze en gene van mijn goede vrienden ontvangen had, waardoor haar mond gesloten werd; ik kreeg mijn pakje, en die vriend met zijn moeder gingen met mij, en brachten mij in het huis van die meergemelde persoon, welke zeer verblijd was. Nochtans bleef de beklemdheid van mijn hart aanhouden; ja, dacht ik, wie weet hoe het hier nog gaan zal! u hebt nu reeds ondervinding, hoe weinig er op woorden van mensen te vertrouwen is; welke grote gedachten hebt u gehad van dit mens, die voorgaf aan u de zolder tot een schuilplaats uit liefde te verlenen, en ziedaar! van achteren is het openbaar geworden, dat zij niets anders dan haar eigen voordeel schijnt bedoelt te hebben; en deze beklemdheid van hart was van die uitwerking in mij, dat ik hierdoor voor opgeblazenheid bewaard en nederig gehouden werd, niet verzekerd zijnde; hoe lang het duren, veel minder, wat het einde wezen zou; en dus dankte ik de Heere voor elken dag, die ik daar mocht doorbrengen.

De daarop volgende maandag, de 17e dito, begaf ik mij wederom naar het huis van de WelEerw. heer Predikant van Essen, om ZEerwaardes liefderijk onderwijs te mogen genieten; en hoe getrouw zulks van ZWelEerwaarde geschied is, heb ik reeds in mijn eerste stuk gemeld, hetwelk ik onnodig acht hier te herhalen.

Aangaande mijn onderhoud gedurende deze tijd, kan ik niet zeggen, vanwaar ik dit gehad heb; wanneer men mij op die tijd gevraagd had; vanwaar zult u dit of dat tot uw onderhoud ontvangen? Ik had in waarheid moeten antwoorden dat weet ik niet,

vanwaar het zal komen, daar ik immers de allerminste vastigheid niet heb tot mijn ondersteuning, en zich ook niemand hieraan laat gelegen liggen, om dienaangaande voor mij te zorgen; nochtans, dit kan ik geloven, dat mij niets ontbreken zal; mijn vertrouwen is op de levende God, Die mij het leven gegeven heeft; Die zal het ook onderhouden, zolang als het Hem behaagt. En ziedaar, waarde lezer! ik had ook geen gebrek, de harten van dit arme volk werden zo bewogen, dat ik althans geen honger behoefde te lijden; nu at ik bij deze, dan bij gene, en hiermede was ik zo vergenoegd, dat ook niet één, in deze grote stad, in waarheid kan zeggen, dat hij mij ooit heeft horen klagen. Intussen bediende ik mij van de kostelijke tijd, om de leer van de waarheid, die naar de Godzaligheid is; te onderzoeken, zo veel mij mogelijk was.

Nu moet ik u, waarde lezer! verzoeken, om deze volgende regels in uw gedachten te bewaren, ten einde mij vervolgens des te beter te kunnen verstaan. Ik was nu in dit huis, waarvan ik reeds meermalen gesproken heb; het is waar, en ik moet ronduit belijden, dat veel goeds, ja boven mijn verwachting, en oneindig meer dan ik waardig was, daarin aan mij is bewezen: want al had ik een bloedvriend, ja een broeder geweest, zo had aan mij niet meer kunnen gedaan worden, maar ik wist niet dat er zulke verkeerdheden onder het hedendaagse Christendom nog plaats hadden; het doelwit en oogmerk van die persoon, waarom hij mij in huis genomen had, was voor mij verborgen, en ik dacht, dat alles uit zuivere liefde voortkwam. Mijn hart was wel gedurig beklemd en benauwd, maar het was mij onbekend, waarom? En de Heere geliefde mij voor de zaak blind te houden, zodat ik niets kwaads vermoedde: maar o! hoezeer had ik toen de Goddelijke bewaring nodig, wetende niet eens, dat het een bijzondere tijd voor mij was, om te waken en te bidden. Ach! waarvoor liggen wij arme mensen niet al bloot! en zo de bewaarder van Israël ons niet met Zijn Vaderlijk oog bewaakte en bewaarde, waartoe zouden wij niet al kunnen vervallen? Maar dit is een uitnemende en heerlijke troost, dat wij een biddende Middelaar hebben, die aan de rechterhand Vader in het bidden aanhoudende is: *“Heilige Vader: bewaar ze in uw naam, die Gij Mij gegeven hebt!”*

De 2e december was ik in het lezen van het O.T. gekomen tot Jozua, cap 21; maar omdat dat van niets anders spreekt, dan het getal en de namen van de steden die elk van de stammen van Israël aan het geslacht van Levi (teweten aan de Kohathiters, aan de Gersoniters en aan de Merariters) gegeven had, zo viel mij het lezen lastig en verdrietig; nu eens was het: wat heb ik er toch voor nut van, of ik weet, hoe vele steden aan hen gegeven zijn of niet; dan dacht ik weer, om dit capittel over te slaan en een ander te beginnen; zodat ik te worstelen had, om toch het Woord van God met aandacht en eerbied te lezen, waarop nochtans mijn gemoed gezet was; want, dacht ik bij mijzelf, al zijn het maar namen en getallen der steden, ik zie daarin evenwel de gehoorzaamheid van Israël aan het bevel van God, omdat zij zo vele van hun steden hebben willen missen, om die vrijwillig aan het geslacht van Levi af te staan.

Maar toen ik aan het slot van deze hele verdeling kwam, waar Gods getrouwheid en onveranderlijkheid in het houden van zijn beloften wordt voorgesteld, en bijzonder aan het laatste vers van dit kapittel, waar Jozua zegt: *Er viel niet één woord van al de goede woorden, die de Heere gesproken had tot het huis van Israël, het kwam altemaal;* toen vond ik voedsel en levenskracht voor mijn gemoed, en ik werd dermate in de beschouwing van Gods onveranderlijkheid ingeleid, dat ik moest zeggen: O ja, Heere! U bent de God Amen, en al Uw beloften zijn ja en amen! Al hadden de Godzalige oudvaders (aan wie eigenlijk deze beloften gedaan was, om hun dit land te geven) daarin als vreemdelingen moeten verkeren en niet een voetstap tot hun erfdeel verkregen; al zag het er naderhand met hun nazaten in Egypte nog zo naar en duister uit: ja, al ging hun verdrukking zo ver, dat men bijna zou hebben moeten zeggen: is er

geen mogelijkheid, om ooit van deze bittere slavernij verlost te worden, laat staan de vervulling van de gedane beloften te verwachten, om nog eens zulk een gezegend Kanaän tot hun eigendom te beërven; nochtans, toen hun verdrukkingen tot de hoogste top geklommen en hun ondragelijk geworden waren, toonde U Uw oneindige ontferming over hen, dat U de getrouwe en de onveranderlijke Jehovah was, dat U niet alleen aan Uw Verbond met Abraham, Izaak en Jacob gedachtig was, maar dat U juist toen die lang uitgestelde belofte wilde vervullen, en hen door een wonderwerkende kracht, die de vermogens van alle schepselen te boven gaat, van deze slaafse dienstbaarheid wilde verlossen, en brengen in het land hetwelk U aan hun vaders beloofd had! En o! welk een groot voorrecht was dit voor Jozua, om deze beloften, die reeds zo vele eeuwen geleden aan de oudvaders gedaan was, nu met zijn ogen vervuld te zien en te kunnen zeggen: *Er viel niet één woord van al de goede woorden, die de Heere gesproken had tot het huis Israëls; het kwam allemaal.* O! hoe moest ik mij niet veel meer troosten met Gods getrouwheid en onveranderlijkheid, hoe moest ik mij niet veel meer opbeuren en bemoedigen, te midden van mijn grootste verlegenheden en benauwdheden, zo naar ziel als naar lichaam, met die heerlijke, dierbare en troostrijke beloften die de God Amen aan Zijn uitverkoren bondvolk gedaan heeft, en die tot dat einde in Zijn Woord beschreven zijn, opdat zij van die alle een gelovig en vrijmoedig gebruik zouden maken, en het op hun bijzondere gevallen, noden en ellenden toepassen, om daardoor gedurig het hoofd wederom op te heffen. O! hoe moesten mij deze niet dienen tot hartsterking, om mijn neergebogen hart en hoofd uit het stof op te heffen, en te zeggen: Ik verwacht de Heere, en ik hoop op Zijn woord! Hoe kan ik toch menigmaal zo moedeloos en zo neergeslagen zijn, alsof het buiten hoop was, om deze woestijn te kunnen doorkomen; heeft Hij dan niet tot hiertoe al Zijn goede woorden aan mij vervuld! Heeft Hij dan niet Zijn oog op mij gehouden, en zal Hij dit dan niet verder doen? Zal Hij dan Zijn troostrijke belofte niet verder aan mij vervullen? Zal Hij dan zeggen en niet doen, of spreken en het niet bestendig maken? Wat of wie zou Hem daarin kunnen verhinderen?

Te midden van deze overdenking, kwam er in mij op: Wat dunkt u van die belofte, die u verbeeldt aan u gedaan te zijn, omtrent de vriendin, dat zij u tot een huisvrouw bewaard is, denkt u dan, dat ook deze belofte aan u nog zal vervuld worden! De tijd zal wel leren, hoe u zich met uw verbeelding bedriegt; hoe kan dit toch in uw gedachten opkomen, om te denken, dat deze uw huisvrouw zal worden? Wat zijn dit anders dan dweepachtige dwaalbegrippen, waarvan iemand wellicht tot u zeggen zou: Het scheelt u in het hoofd, en zo bedriegt u zich niet alleen met deze, maar met al uw gedachten; want het minste dat u maar in het hoofd schiet, merkt u aan en omhelst u als een Goddelijke belofte, en daarom hebt u wel toe te zien, dat deze ijdele gedachten in uw hart geen wortelen schieten.

Maar ik werd van binnen zo bemoedigd en gesterkt, dat ik moest zeggen: Zou dan God iets te wonderlijk zijn? Immers Zijn naam, Zijn persoon, Zijn woorden en werken zijn wonderlijk! Al zijn wegen, die Hij met mensenkinderen houdt, en die Hij in het bijzonder met Zijn volk en met mij, ellendige aardworm gehouden heeft, zijn wonderbaar; waarom zou Hij dan dit niet kunnen doen? Wat zou Hem toch kunnen verhinderen? Hij is niet alleen almachtig, zodat Hij alle dingen kan uitvoeren, en dus ook deze geringe zaak kan doen, maar Hij is ook waarachtig en getrouw, Hij zal het zeker doen; Hij heeft deze belofte aan mij gedaan, daarvan ben ik overtuigd, en daarom zal ook deze aan mij zeker vervuld worden op die tijd, als het voor mij het nuttigst zal zijn, en ik zal nog eens op mijn sterfbed met Jozua zeggen, tot verheerlijking van God: *Er viel niet één woord van al de goede woorden die de goedertieren God gesproken, toegezegd en beloofd had, aan mij onwaardig zondaar!*

het kwam altemaal.

Hierdoor werd ik zonderling opgewekt, om de woonplaats van deze vriendin op te zoeken, niet zo zeer om haar aanstonds daarover aan te spreken, want wie was ik op die tijd, om dit te durven ondernemen! en hoewel ik verzekerd was, dat God Zijn belofte vervullen zou, evenwel was het nog een tijd om te zwijgen, en Gods tijd geduldig en met onderwerping af te wachten, totdat Zijn voorkomende Voorzienigheid mij middelen en wegen daartoe zou aanwijzen en openen; maar het was alleen om haar te bezoeken, en tevens haar ouders te zien en te leren kennen. Toen ik aan de deur geklopt had, deed juist deze jonge dochter deze open, waardoor ik zodanig ontroerde, dat ik nauwelijks spreken kon, maar ik zocht, zo veel mogelijk, mij mannelijk te houden en zei, dat ik mij verplicht vond, om naar haar welstand te komen vernemen, omdat zij gedurende mijn ziekte, zo menigmaal mij bezocht had. “Het is wel,” zei zij, en zij riep haar moeder en ook haar vader, die in zijn werk bezig was, zeggende: “Vader! hier is die gewezen Joodse Rabbijn, die een Christen wil worden.” Zij kwamen af, en waren zeer vriendelijk jegens mij; en na enige tijd in onderling gesprek geweest te zijn, verzochten zij mij dringend om bij hen het middagmaal te houden; er tevens bijvoegende, dat ik altijd, wanneer ik van niemand te eten verzocht werd, maar vrijmoedig bij hen moest komen en dat hun huis voor mij open stond. Ik bleef dan bij hen eten en beantwoordde hun genegenheid met dankbetuiging, en van elkaar scheidende, nam ik met bedaardheid van hen afscheid zodat zij aan mij in het minste niets bemerken konden; maar niettemin was het mij zeer opmerkelijk, dat zij mij zo ongemeen genegen waren; immers werd ik er nog meer door bevestigd, dat de Heere op Zijn tijd ook die belofte zou vervullen; ja onder het eten was ik dikwijls zeer aangedaan geworden, en mijn gemoed riep mij toe: Zie! zie uw vader, uw moeder, uw zuster, ja uw huisvrouw, die de Heere voor u bewaard heeft! maar ik moest mij toen sterken, om mijn gemoedsaandoeningen zo veel mogelijk te verbergen. En ziedaar dacht ik, welk een voorrecht! mocht u meer letten op de wonderlijke wegen, die de goedertieren God u houdt; o! welk een stof van dankzegging(nu hebt u niet nodig om te zorgen waar of wat u morgen eten of drinken zult, het is u nu gulhartig uit liefde aangeboden, zodat u nooit behoeft verlegen te zijn; gebeurt het eens, dat u niemand, verzoekt, zo vindt u hier de deur geopend en een vrije toegang, en dus kunt u dan onverhinderd in het leren van uw belijdenis voortgaan en des te eerder de naam van de Heere Jezus voor de mensen belijden. Nochtans maakte ik van hun beleefde en minzame uitnodiging zeer weinig gebruik, en bezocht hen niet te veel, zoekende de getrouwe les van de wijze koning Salomo. Spreuk. 24: 17, in acht te nemen; en ik werd door de Goddelijke Voorzienigheid hiervan wederhouden, omdat ik dagelijks van deze en gene te eten verzocht werd, zodat ik nooit verlegen was; ja, wat zeg ik, verlegen. Ik moest menigmaal bedanken, omdat ik reeds verzocht was; zodanig geliefde de Heere mijn weg voorspoedig te maken, en de harten te bewegen, om aan mij wel te doen.

Middelerwjl werd ik eens op een gezelschap verzocht waar ik mij opgewekt vond, om zo kort mogelijk met mijn stamelende tong te verhalen de wonderlijke leiding, die de grote Ontfermer met mij, ellendige aardworm, gehouden had sedert de 10e november 1761 tot op die dag, zowel wat bitterheden ik gedurende al die tijd ondergaan, en waarin doodsgerevaren ik mij dikwijls bevonden had, alsook, hoe de Heere echter altijd redding geschonken had, zodat ik nog door de genade was, die ik was; voorts wat omdolen, wat omzwerven van de ene plaats tot de andere ik gedaan had, en hoe menigmaal ik in deze stad was geweest en daar weder uitgedreven ben geworden; maar hoe nochtans deze stad de plaats van mijn rust moest zijn; enz. Eindelijk toen ik

tot het verhaal kwam, hoe ik mijn koffer, met het weinige dat ik nog bezat, in de Bank van Lening gebracht had⁷; werd mij gevraagd, of ik dat briefje wel bewaard had; waarop ik antwoordde: “Ik denk niet, dat ik het nog heb; want waartoe zou ik het bewaard hebben, daar immers toenmaals mijn voornemen was, om mijn reis geheel naar Halle in Duitsland voort te zetten, en ik dus in het geheel geen gedachten had, om die ooit weder te kunnen lossen; want vanwaar zou ik toch zo veel geld bij elkaar bekomen! Ik was toen verblijd genoeg, dat ik er mede uit mijn verlegenheid gered werd, ten einde mijn voorgenomen reis onverhinderd voort te zetten, en mijn oogmerk te bereiken. Maar”, vervolgde ik, “ik zal zien, mogelijk vind ik het nog, en dan zal ik het u tonen (ik dacht, omdat zij naar dat briefje zo bepaaldelijk vroegen, dat zij twijfelden, of het wel zo was, en daarom zei ik, zo ik het mocht vinden, dat ik het hun zou laten zien); en genomen, ik had het uit onachtzaamheid verloren, zo kan ik nochtans de waarheid aantoonen uit mijn memorieboekje, waarin ik de dag heb opgetekend, wanneer ik de koffer naar de Bank van Lening gebracht heb, en dit zal ook zeker overeenstemmen met hun boek; ik kan ook nog ten naastenbij zeggen, wat in de koffer is, en mogelijk zal mij die juffrouw, die mij toen geholpen heeft, ook nog herkennen”. “Het is wel”, antwoordden zij, maar hun oogmerk, waarom zij deze vraag deden, was geheel anders, dan ik dacht; ook verwachtte ik geenszins datgene, hetwelk zich eerst naderhand openbaarde; nochtans werd ik op die tijd door mijn verkeerde redenering zeer gekweld, denkende, dat zij met vooroordeel tegen mij waren ingenomen, en dus mijn eenvoudig verhaal niet geloofden; zoals ik reeds meermalen zulke droevige ontmoetingen gehad heb, dat ieder woord van mij gewikt en gewogen werd op de goudschaal van schrander verstand en oordeel, om ware het mogelijk, iets te vinden, ten einde mij als een leugenaar ten toon te stellen. Maar integendeel, juist toen het gezelschap van elkaar zou scheiden, kwam een heer, en nam een handvol geld, zonder te zien hoe veel of wat het was en stak het onder het afscheidnemen in mijn zak. O! wat was ik toen beschaamd over mijn verkeerd redeneren; hier ondervond ik juist het tegengestelde, namelijk, dat zij met liefde en genegenheid jegens mij waren ingenomen; want bij mensen, waar vooroordeelen huisvesten, blijven hart, hand en beurs gelijkelijk toegesloten. O! dacht ik, wie weet, of deze vraag niet door hen gedaan is, tot dat einde, omdat zij mogelijk voornemens zijn, om de koffer te lossen; dat zou iets bijzonders zijn! maar hoe zou het gaan, zo u nu dat briefje niet meer kon vinden? Ik haastte mij dan naar mijn woonplaats, en beproefde ogenblikkelijk om het onder mijn papieren te zoeken; en ziedaar! ik vond het nog door de Voorzienigheid bewaard: o! welk een vreugde en blijdschap ontstond daardoor in mijn hart!

De volgende dag kwam dezelfde heer mij bezoeken, en gaf mij het adres van zijn woonplaats, en na verloop van enige weken bij hem komende, gaf hij mij last, om in zijn naam mijn huisgenoten te groeten, en te zeggen, dat één van hen met mij naar de Bank van Lening geliefde te gaan, en de meergemelde koffer te lossen, zullende hij het voorgesloten geld aan hen met dank terug bezorgen, hetwelk ook geschiedde.

Ik zal mij hier niet uitlaten met welke verwondering en aandoening van gemoed ik overstelpt was, toen ik de koffer weer voor mijn ogen zag, en met mijn handen opende; welke tranen van blijdschap op dat kleed rolden, toen ik het uitnam en beschouwde, en welk een dankzegging tot de goedertieren God uit mijn hart en mijn mond voortvloeiden, dit zal ik liefst ter aandachtige overweging van de gunstige lezer overlaten. Let slechts, wat er tegenwoordig onder het lezen van deze mijn zwakke woorden in u gemoed omgaat; bent u niet verblijd? Bent u niet verwonderd over de

⁷ Zie het eerste stuk, bl. 215.

oneindige goedheid van God en Zijn aanbiddelijke Voorzienigheid? Denkt u niet bij u zelf: Wat zijn toch de wegen van de Heere wonderlijk! Ik denk, dat u het met ja zult beantwoorden en zeggen: dat is zo; wie kan het zonder opmerken, zonder aandoening en verwondering lezen! Dus kunt u dan hieruit besluiten, hoe mijn gemoed, die het zelf ondervonden heeft, moet gesteld geweest zijn! Bent u met mij, toen ik op de Dam stond, bedroefd geweest; hebt u onder het lezen van het eerste stuk, waar ik gemeld heb van mijn ellendige toestand, uit medelijden uw tranen niet kunnen inhouden, o! verblijd u dan ook nu met mij, en help mij God danken en verheerlijken, Die alleen alle dankzegging toekomt tot in eeuwigheid.

Waarde lezer! thans verkiezende van de omstandigheden en de ontmoeting, die nog verder in de tijd van het leren van mijn belijdenis zich hebben opgedaan, niet meer te melden, omdat anders mijn verhaal te wijldlopg zou worden, ga ik liefst over tot het gebeurde op de 22e juni 1767, toen ik verwaardigd werd, om de Goddelijke waarheden, die ik gedurende deze geruime tijd nauwkeurig onderzocht en met mijn hele hart omhelsd en aangenomen had, nu ook tot verheerlijking van God in het openbaar voor de mensen met mijn mond te belijden en te bekennen: “Dat Jezus is de Christus, de Zoon van de levende God; dat Hij is de Zaligmaker en Heiland van de wereld, de van eeuwigheid verordineerde en in het paradijs beloofde Messias, naar Wiens heil en zaligheid die Godzalige oudvaders met verlangen uit gezien, en Wie zij hopen ververwacht hebben; Die in de volheid des tijd in het vlees is geopenbaard en in de wereld gekomen, om zondaars zalig te maken; die als Borg door Zijn lijden en sterven voor de zonden van de uitverkorenen, als aan de rechtvaardigheid van God volkomen heeft betaald, en hen met God verzoend; die de zaligheid, door Zijn lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid verworven, ook door Zijn Geest aan Zijn uitverkoren volk toepast, en die dus volkomen kan zalig maken al degenen die door Hem tot God gaan; gevende deze getuigenis al de Profeten, dat een iegelijk, die in Hem gelooft, vergeving van zonden ontvangen zal door Zijn naam, enz.” O! welk een aangename tijd was dit voor mij, dat ik de begeerte van mijn hart, waarnaar ik zo vele jaren verlangd en daarom van de ene plaats tot de andere omgezworven had, nu eindelijk door Gods goedheid verkregen had, om de naam van de Heere Jezus met mijn mond te belijden, en als een lidmaat van Christus en Zijn kerk erkend en aangenomen te worden; maar mijn innige zucht was: Och! dat mij geloofskracht mocht geschonken worden, om met mijn hart te geloven en met mijn mond te belijden, dat Hij Mijn Jezus, mijn Christus en mijn Heere is, en dat Hij meer en meer een gestalte in mijn ziel mocht krijgen en woning bij mij maken; dat ik met Hem hoe langer hoe meer mocht verenigd, in Hem vernieuwd, aan Hem gelijkvormig worden, en dus in kracht Hem vinden en genieten, en dat ik door mijn gedrag en mijn wandel mocht tonen en bevestigen voor de ogen van de mensen, dat hetgeen ik met mijn mond beleden had, geen bloot lippenwerk was; maar dat het in waarheid en oprechtheid van mijn hart geschied is, en ik dus tot eer, tot roem, tot blijdschap voor het volk van de Heere en tot beschaming van mijn vijanden, die tegen mij met vooroordeel zijn ingenomen, mocht leven; opdat door mij nog vele van mijn arme broeders naar het vlees mochten opgewekt, uitgelokt en verliefd worden, om de zalige dienst van Koning Jezus te omhelzen en aan te nemen, Hem te dienen, te zweren en te belijden: Dat Jezus Christus de Heere zij, tot heerlijkheid van God de Vader.

In deze werkzaamheden van mijn gemoed ging ik naar het huis van de WelEerw. heer van Essen, en eindelijk mijn belijdenis van geloof met vele aandoening afgelegd hebbende, reikte mij ZWelEerw. de hand, om mij tot lidmaat der Kerk aan te nemen, waardoor de aandoening van mijn gemoed zo hooggaande werd, dat ik alle krachten moest inspannen om mij, zo veel mogelijk stil en bedaard te houden, opdat mijn

gedachten niet verstrooid noch verward mochten worden; maar toen ik mijn hand uitstreckte, om deze aan ZEerw. te geven, werd ik opgewekt met deze volgende woorden: Geef de Heere de hand, en kom tot Zijn heiligdom, hetwelk Hij geheiligd heeft tot in eeuwigheid, en die de Heere uw God; maar omdat ik al mijn gedachten bepaalde, om acht te geven wat verder door ZWElEerw. tot mij zou gesproken worden, kon ik mij zo op het ogenblik niet herinneren, waar en bij welk een gelegenheid deze in Gods H. Woord beschreven staan, noch veel minder was ik hierdoor bekwaam, om met deze zeer gepaste woorden te kunnen werken; nochtans werd ik deze onder al het spreken niet kwijt, maar mij werd gedurig als toegeroepen: Om de Heere de hand te geven, enz.

Eindelijk nog een tijd lang al daar gezeten hebbende, bedankte ik ZEerw. hartelijk voor zijn getrouwe onderwijzing en liefderijke behandeling, die ik gedurende deze geruime tijd had mogen genieten, en tevens verzoekende, dat hij verder zijn vaderlijk oog op mij geliefde te houden; hetwelk ZWElEerw. mij beloofde, alsmede dat hij nog in die week aan mij de H. Doop zou toedienen. O, welk een blijde boodschap was dit wederom voor mijn ziel, om in de naam van een Drieëenige God gedoopt te worden! Ik ging dus met vreugde van deze plaats, bij mij zelf overwegende het uitnemende voorrecht, waartoe ik was verwaardigd geworden om de naam van de Heere Jezus te belijden, tot een lidmaat van de Kerk, naar Christus genoemd (en naar Wie ik nu ook genoemd zou worden), aangenomen te zijn en met de H. Doop nog in diezelfde week begunstigd te zullen worden; o! dat was groot in mijn ogen en hierdoor werd mijn ziel uitermate verheugd.

Vervolgens naar mijn woonplaats wederkerende, ontmoette mij een vriend, en omdat mijn hart zo vol was, dat mijn mond hiervan moest overlopen, zei ik tot hem: “Ziedaar mijn vriend! heden ben ik verwaardigd geworden, met mijn mond te belijden, dat de Heere Jezus is de Christus, de enige en algenoegzame Zaligmaker, enz., en ben dus door zijn dienstknecht tot lidmaat aangenomen, zullende hij mij nog in deze week de H. Doop toedienen.” “Dat is,” zei hij, “een dag van vreugde voor uw ziel, en ik verblijd mij met u, dat de goedertieren God u zo ver geholpen en de begeerte van uw hart geschonken heeft; ik wens, dat u een ware belijder van de Heere Jezus Christus mag zijn, en dat u, zoals u Hem beleden en aangenomen hebt, alsoo ook in Hem mag wandelen, en tot een levend lid van Jezus en Zijn Kerk, door de kracht van de Heilige Geest geheiligd mag worden.” Ik bedankte hem voor zijne Godvruchtige wens, zuchtende: Och! dat ik een lid van de Heere Jezus en Zijn ware gemeente mocht worden, opdat ik mij rekenen kon onder diegenen, die al hun heil verwachten in Christus Jezus en dat ik, gewassen zijnde door Zijn bloed; en geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest, de H. Doop gelovig ontvang (zoals vader Abraham de besnijdenis), tot een zegel van de rechtvaardigheid van het geloof.

Ondertussen kwam nog een onbekend heer, die zich als een vriend gedroeg, bij ons, en vernemende, dat ik, nu belijdenis gedaan hebbende, weldra gedoopt zou worden, liet hij ook meer of min blijken, hierover verblijd te zijn maar wetende, dat niet alle, die zich vriendelijk vertonen, voor welmenende vrienden te houden zijn, antwoordde ik hem even zo veel als ik nodig achtte, en na vele woordenwisseling vroeg hij eindelijk, wie ik tot peet had of verkoos. “Niemand,” zei ik, “en tot wat einde zou dit ook dienen? Ik zal alle mensen, die zich alsdan in de kerk bevinden en in het bijzonder Gods volk, tot getuigen nemen”. “Wel,” zei hij, “dat is op zichzelf goed, maar evenwel geschiedt dit in geheel Duitsland, waar de grootsten van het land hiertoe verzocht worden, en die, dit voor een bijzonder voorrecht achtende, in deze ook nooit weigerachtig zijn.” Hierom dacht ik eerst, dat hij van de Lutherse gemeente was en zei: “Dat is onder de Gereformeerden geen gebruik.” “Ja wel,” hervatte hij, “onder de

Gereformeerden heeft het ook wel plaats, zoals in Kleef waar ook voorheen een Joods Rabbijn gedoopt werd, die een grootvader van de koning van Pruisen zelfs tot peet gehad heeft, en met diens eigen naam Frederik benoemd werd, om niet meer gevallen bij te brengen; want eigenlijk geschiedt dit, omdat diegene van uw natie, die tot ons Christenen overkomen, doorgaans armoedige mensen zijn, en dus geen middelen hebben, om aan brood te geraken; hierom is dat middel uitgevonden, om hun zulke aanzienlijke en doorluchtige personen tot peet aan te wijzen, opdat zij door hen voortgeholpen en ondersteund worden, en dat zou immers voor u ook een geschikt middel kunnen wezen, om naar het uitwendige verzorgd te zijn. Want waar zult u anders van leven? En mogen, ja moeten wij Christenen niet alle betamelijke middelen inslaan en werkstellig maken?" Maar ik antwoordde hem: "Voorals is en blijft het onze uiterste plicht, om, met een uitzienend oog op de Heere, alle betamelijke middelen te gebruiken maar dit aangaande, hiermede breek ik nu mijn hoofd niet, want ik moet mij schikken naar de wijze van dit land, waar de goedertieren God door Zijn aanbiddelijke Voorzienigheid mij gebracht heeft, en waar ik niet denk, dat zulks in gebruik is; anders zou ik er wel van gehoord hebben; en als ik, mijnheer! de waarheid zal zeggen, hartelijk verblijd ik mij, dat ik geen peet hebben zal, zodat men nu niet zeggen kan: het is hem maar om de brode te doen, zoals dit vooroordeel merendeels plaats heeft; ja het is voor mij zelf zeer nuttig, hierdoor word ik in de laagte gehouden en bewaard, om op geen schepsel mijn vertrouwen te stellen, noch mijn hulp daarvan te verwachten. Maar vraagt mijnheer, vanwaar ik dan leven of wat ik bij der hand vatten zal, om mijn brood te winnen? Dat weet ik niet, en nochtans ben ik verzekerd dat ik geen gebrek zal hebben, naardien de grote ontfermende God, Die voor mij tot hiertoe gezorgd, mij ook verder niet verlaten zal, maar wel een weg zal weten te beramen, waardoor ik mijn brood kan verdienen, en dan zal Hem alleen ook de eer daarvan toekomen."

Wij bemerkten aan zijn gelaat, dat zijn hart hier tegenop kwam, zodat hij werk had, om zich te bedwingen; nochtans zei hij eindelijk: "Wij zullen dit bij de uitkomst zien," en zo ging hij van ons, zonder een woord verder te spreken. Ik vroeg aan mijn vriend, of hij die heer niet kende. "Nee," zei hij, "ik heb hem wel menigmaal in de kerk gezien, maar verder ken ik hem niet; maar zo het mij toeschijnt, moet hij uit Duitsland zijn, anders zou hij deze vraag aan u niet gedaan hebben, omdat het in ons land nooit in gebruik is, dat een bejaard persoon, hij zij wie hij zij, bij zijn Doop een peet heeft, zoals u hem zeer wel geantwoord hebt! O! dat u toch mag bewaard worden, en in het bijzonder in deze dagen, om niet door uitwendige omstandigheden afgetrokken te worden, maar dat u mag verwaardigd worden, om voor de Heere te kunnen werkzaam zijn; zoek eerst het koninkrijk van God, en alle andere dingen zullen u toegeworpen worden. Ja, ik zou u raden, thans niet veel onder de mensen te komen, maar liever in de eenzaamheid en stilte u te houden, tenzij dat u weet, waar en bij wie u gaat; want u hebt nu een kostelijke tijd voorhanden, en de duivel zal het er nu op toelleggen, om al zijn werktuigen te gebruiken, ten einde uw gedachten te verwarren en van uw werkzaamheden af te trekken. Nu, mijn vriend! ik heb nu geen tijd meer; ga in vrede, en als u thuis komt, lees dan met bedaardheid het Formulier van de H. Doop, hetwelk een bejaard persoon wordt voorgelezen, en mocht de Heere u nog een zegen onder het lezen schenken!" Hiermede namen wij afscheid van elkander, en elk ging zijn weg.

Thuis komende, begaf ik mij in het eenzame, om mijn knieën voor mijn grote Weldoener te buigen, mijn ootmoedige dankzegging voor Zijn voeten neder te leggen; en zie! juist toen ik mijn plicht en zwakheid volbracht had, kwamen de reeds genoemde woorden: *Geef de Heere de hand*, enz., wederom in mijn gemoed op en wel met zulk een kracht dat mijn hart overgebogen en gewillig werd, om met de Heere in

een Verbond te treden, en mij aan Zijn zalige dienst te verbinden; en op het ogenblik dat ik mijn hand wilde uitstrekken, om deze de Heere te geven en te zeggen: “Ziedaar, Heere! hier hebt U mijn hand, ik zal U dienen al de dagen van mijn leven, dat is de innigste zucht van mijn ziel, om U de Heere niet alleen met mijn tong, maar met alle mijn leden eer en heerlijkheid toe te brengen;” op datzelfde ogenblik werd mij een pijl in het hart geschoten en werden mij de volgende woorden als toegeroepen: “Wel hoe zou u, die zo melaats, zo onrein bent, dat durven ondernemen, om de Heere de hand te geven! Zou Hij dan van zulk een onreine de hand ooit willen aannemen? En hoe zou u het durven wagen, om Hem te dienen? U kunt Hem niet dienen want Hij is een heilig God.” Ja, die boze verleider begon mij eindelijk aan te sporen, dat ik hem liever de hand geven; en mij aan zijn dienst zou verbinden, zodat ik hieraan duidelijk bemerken kon, dat het een pijl van de satan was, dat hij niet alleen zocht mij af te schrikken en alle vrijmoedigheid te benemen, om mij niet aan de Heere te verbinden, maar dat hij zelfs, als een briesende leeuw rondom mij gaande, mij zocht te verslinden; nu, dacht ik, is het een tijd van waken en bidden, nu is het een tijd om te strijden tegen die boze verleider, die mij reeds zo lang gekweld en van de Heere afgehouden heeft; maar ik vond mij te zwak, om die sterkgewapende tegenstand te bieden en te overwinnen, zodat ik om genadige ondersteuning moest roepen, zeggende: “Heere Jezus! U hebt hem overwonnen en zijn kop vermorzeld, och! help mij, onmachtige aardworm, ondersteun mij door Uw Goddelijke kracht, om tegen de oude slang te kunnen strijden en haar te overwinnen;” en de Heere liet zich ook niet onbetuigd aan mij onwaardige, ik werd gesterkt en bemoedigd, zodat ik zei: “Wijk achter mij, satan! zou ik u mijn hand geven, om u te dienen? dat zij verre, ik heb u lang genoeg gediend, u hebt mij lang genoeg gebonden gehouden in uw strikken; maar nu zeg ik de zondedienst geheel op, ik zal mijn hand aan de Heere Jezus geven en mij aan Zijn zalige dienst voor eeuwig verbinden, en hiervan zult u mij niet kunnen afschrikken; het is waar, en dat wil ik ook met schaamte voor God en mensen belijden, dat ik van het hoofd tot de voeten melaats en geheel onrein ben; nochtans het bloed van de Heere Jezus Christus, die ik heden als de enige en algenoegzame Zaligmaker beleden heb, is machtig, om mij te reinigen van al mijn zonden; die fontein is nu geopend voor alle zondaars en dus ook voor mij, en derwaarts zal ik mijn toevlucht nemen, om gewassen en gereinigd te worden.”

Eindelijk viel hij mij aan: “Staan ook die woorden: *Geef de Heere de hand*, zo in de Bijbel?” O ja, dacht ik bij mij zelf, en ik nam het O.T., omdat ik deze woorden onlangs nog gelezen had, en doorbladerde al de Profeten, maar ik vond ze niet. Onder dat langdurig zoeken werd ik nog meer gekweld: “Ziet u nu wel, dat het u zo maar slechts voorkomt, alsof u ze gelezen hadt, maar u zult ze nooit vinden, en al uw zoeken is maar tevergeefs!” Ik dacht: hoe is het mogelijk, daar ik deze woorden immers meer dan eens gelezen heb, en deze nog zo in hun samenhang uit mijn mond vloeien; zou ik dan die niet kunnen vinden? Nee, ik zal niet aflaten, tenzij dat ik ze gevonden heb; eindelijk, tot blijdschap van mijn ziel, vond ik deze woorden geschreven 2 Kron. 30, waar ik de Godvruchtige koning Hiskia bezig vond in die grote Hervorming van de Kerk, op die tijd zo diep vervallen, latende geheel Israël door gezanten en brieven nodigen en opwekken, om tot het huis van de Heere te komen, en de Heere de God van Israël, het Pascha, dat reeds zo lang bij hen nagelaten, te houden; hen deswege ook vervolgens ter van hun voorbereiding latende vermanen, om niet slechts met een uitwendige gedaante van godsdienstigheid te komen, dat hun geen nut zou doen, maar vooral, dat zij zich zouden bekeren tot de Heere, de God van Abraham, en dat zij de Heere de hand zouden geven, en zich aan Hem onderwerpen met Hem het Verbond vernieuwen, en komen tot Zijn heiligdom, om Hem daar te

aanbidden en te dienen, zeggende met nadruk in het 8e vers: “Geef de Heere de hand, en komt tot Zijn heilgdom, hetwelk Hij geheiligd heeft tot in eeuwigheid, en dient de Heere, uw God.” O! daar verzonk mijn ziel van verwondering, wegens de gepastheid van deze woorden op mijn tegenwoordige staat, en onder een ingekeerde gemoedsgesteldheid dacht ik bij mijzelf: nu heb ik mijn belijdenis gedaan en ben tot lidmaat van de Kerk aangenomen, en dus wordt het nu ook mijn uiterste plicht, om Pascha (het tegenbeeldige Pascha) te houden, en de dood van de Heere tot Zijn gedachtenis te verkondigen; ja nu word ik zelf vanwege de Grote Koning, door Zijn gezanten en door de Evangeliebrieven daartoe genodigd, en ben dus ook ten duurste verplicht om tot Hem te komen; maar hoe moet ik komen! Niet met een uitwendige gedaante van Godzaligheid, maar ik moet de Heere de hand geven, en in gehoorzaamheid mij aan Hem onderwerpen, met mijn hand tegelijk mijn hart aan Hem overgeven en met Hem in een Verbond treden; och! mocht het nu dat zalig ogenblik zijn, dat ik mijn hart geheel mocht kwijt raken, en met de Heere Jezus verenigd worden!

Wat zal ik zeggen, volk van God! nu moet en kan ik slechts stamelen van die uitlokkende liefde, die ik in die tijd van de beminnelijke Jezus in mijn ziel ondervonden heb; trouwens, u zult mij wel verstaan, het was *alsof*⁸ de goedertieren Jezus mij toeriep: “Geef Mij de hand geef u aan Mij over, ik wil met u een Verbond, een eeuwig Verbond en een Verbond van vrede oprichten; Ik zal al uw zonden uitdelgen, Ik zal u reinigen van al uw ongerechtigheden, geef Mij maar de hand, zo melaats en onrein als deze is; geef Mij maar de hand in oprechtheid en waarheid met uw hele hart; geef maar uw hand en u zelf geheel en al aan Mij over, en Ik zal u tot de Vader brengen en u met Hem verzoenen.” O! hoe smolt mijn ziel in verwondering weg, over de bereidwilligheid en liefde van Jezus, dat Hij naar zulk een aardworm nog omziet, en ook nog zulk een zondaar toeroept: Geef mij de hand! Ja, riep mijn ziel, Heere Jezus! zou ik u de Heere, bij Wie uitkomsten zijn tegen de dood, en die een God bent van volkomen zaligheid, mijn hand niet geven en mij aan U toevertrouwen? Zou ik U, de Heere der heerlijkheid, die mijn vaders verworpen, de handen en voeten doorboord en aan het kruis genageld hebben, ja die ik zelf zo vele jaren met mijn zonden doorstoken, in het openbaar gelasterd, en (hoewel in mijn onwetendheid) daarenboven nog anderen aangespoord heb, om U te lasteren, en dus, als het ware, U de Heere opnieuw heb gekruist; zou ik U, die nochtans, o wonder! juist naar mij hebt omgezien, met voorbijgaan van zo vele duizenden van mijn broeders, en Uw oneindige hand van vrije genade aan mijn ziel gelegd hebt; mij als een verstrooid en verdwaald schaap opgezocht en zachtjes als bij de hand geleid, ondersteund, bewaard en gered hebt uit de handen van mijn vijanden, die naar mijn bloed dorsten, totdat U mij eindelijk tot uw kudde gebracht hebt, ja die zo bereidwillig bent, om mij aan te nemen, die zo menigmaal aan de deur van mijn hart geklopt hebt, die mij nu zo minzaam lokt en roept, om in Uw Verbond te treden, en die mij belooft te reinigen en met de vader te verzoenen, zou ik U, o Vorst van het leven! mijn hand kunnen weigeren? Ziedaar, Heere Jezus! hier hebt U mijn hand met mijn hele hart, met mijn hele ziel en met al mijn vermogens! Hoe melaats en onrein ik ben, U bent nochtans die Fontein, die geopend is voor walgelijk vuile zondaars; besprengt nu, dierbare Jezus! mijn bevleete ziel met Uw dierbaar bloed, steekt U Uw hand uit de hoogte en laat Uw genade-hand mij te hulp komen; ondersteun mij met de rechterhand van Uw

⁸ Ik schrijf hier *alsof* met andere letters, opdat niemand hierop aanmerking zou kunnen maken, en bij zichzelf denken of zeggen, dat ik voorgaf een hoorbare stem gehoord te hebben; dat zij verre, dat is mijn mening niet, zo min met deze als andere gelijkkluidende woorden; en daarom zeg ik; het was alsof, enz.

gerechtigheid en grijpt mij bij de rechterhand, houdt deze vast, opdat ik die nooit weer terugtrek; en weest U, o Heere Jezus! mij tot een heiligdom! U, Die de vader van eeuwigheid geheiligd en in de wereld gezonden heeft om een eeuwige verlossing voor het uitverkoren geslacht aan te brengen; U, die U Zelf voor hen in hun plaats tot een rantsoen opgeofferd en toegewijd hebt, en geheiligd zijnde en Uw dierbaar bloed tot een losprijs en tot een verzoening aan het kruis uitgestort hebbende, met Uw eigen Goddelijk bloed, als Hogepriester, in het heiligdom, die volmaakte tabernakel, die niet met handen gemaakt is, eenmaal ingegaan en voor het aangezicht van God verschenen bent, de toorn van Zijn rechtvaardigheid verzoend, en tot een genadetroon gemaakt hebt voor boetvaardige zondaars, die hun leven in hun handen niet vinden, en voor hen een eeuwige gerechtigheid, eeuwig verlossing hebt teweeg gebracht; o! ziedaar, grote Ontfermer! hier komt nu zulk een onreine, die met een neergebogen hoofd in diepe schaamte moet uitroepen: Onrein onrein! om van U en door Uw dierbaar zoenbloed gereinigd te worden! Hier komt nu zulk een zondaar, die de eeuwige verdoemenis verdiend heeft, die roept tot U, om genade en vergeving van zonden door U te ontvangen, met God verzoend en in Zijn gemeenschap gebracht te worden; op U, o Lam van God! leg ik nu alle mijn zonden, schenk mij Uw genadige vrede, die U verworven hebt, in mijn ziel te mogen ondervinden, met vrijmoedigheid in te gaan in het heiligdom door Uw dierbaar bloed, en in Uw naam te zeggen: Abba Vader! U bent mijn Vader, mijn God en de rotssteen van mijn heil.

De blijdschap van mijn ziel kan ik niet uitdrukken, maar wil zulks liever ter overweging van hen die daarvan kennis hebben, overlaten, als wel wetende, dat deze mij zullen toestemmen, dat het beter te ondervinden dan te beschrijven is; want wie is in staat, de zielevreugde met woorden recht uit te drukken en aan iemand mede te delen? Mensentongen zijn hiertoe veel te zwak; maar de blijdschap was zo groot, dat ik als gedrongen werd, om mij aan te kleden en bij deze of gene van mijn goede vrienden te gaan en hun te vertellen, wat de grote ontfermende God nu op deze dag aan mijn ziel gedaan had. Maar onder het kleden kwam mij in de gedachten; of het niet voordeliger zou zijn, deze werkzaamheid in mijn meergemeld memorieboekje tot een gedachtenis aan te tekenen, te weten, hoe, wanneer en op welke wijze ik mij aan de Heere Jezus had overgegeven; o ja! dacht ik, dat moet ik vooral doen en geen ogenblik uitstellen, want wat hebben die eerste aantekeningen, welke ik gedurende mijn omzwerving van dag tot dag gehouden heb, mij menigmaal, als ik duister voor mijzelf stond, of als ik mij in uitwendige benauwdheden en verlegenheden bevond, tot bemoediging en vertroosting gediend, wanneer ik deze met aandacht gelezen en herlezen heb! Hoe menigmaal heb ik moeten uitroepen: O God! hoe wonderlijk, hoe onbegrijpelijk zijn toch Uw wegen, die U met mensenkinderen houdt, en die U in het bijzonder met mij gehouden hebt en nog houdt! Ja hoe menigmaal heb ik deze met tranen moeten bevochtigen en tot mijn ziel zeggen: *“Wat buigt gij u neder, o mijn ziel! en zijt onrustig in mij? Hoop op God, want ik zal Hem loven voor de verlossing Zijns aangezichts, keer weder, mijn ziel! tot uw rust; want de Heere heeft aan u welgedaan,* hiervan hebt gij die gedenkstenen voor ogen, en zou dan die God die u tot zo verre geholpen heeft, ook niet verder helpen, en alle duisternis tot licht en al het kromme tot recht maken?” En zou ik dan nu zulk een merkwaardige gunst van God die alle Goddelijke weldaden overtreft, waarnaar mijn ziel zo vele jaren uitgestrekt en met verlangen uitgezien heeft, Met ter gedachtenis aantekenen en een Eben-Hazer oprichten? Och Heere! schenk mij uw indachtigmakende Geest, maak mij hiertoe bekwaam, en achtervolg het met Uw zegen!

Onder het aantekenen had ik gedurig te worstelen met schielijke inwerpingen, die mij bedroefden en kwelden, ja zulke dingen, die niet alleen mijn gedachten verstrooiden,

maar zelfs mijn hart weemoedig maakten, en die ik onmogelijk hier alle kan aanhalen; nu eens kwam mijn lief kind, hetwelk ik verlaten moest, en waarvan ik dacht nu een tijd lang losgemaakt te zijn, na hetzelfde aan de Heere, die een Vader van de wezen is, aanbevolen te hebben, wederom in mijn vaderlijk hart op, dan werden mij voorgesteld die droevige omstandigheden, welke zich in het huis van de Graaf⁹, waar ik, tegen alle verwachting, de ouders van mijn vrouw, vergezeld met de Parnassyns, ontmoette, toegedragen hebben, namelijk, hoe zij dat arm schepseltje in hun wreedheid uit mijn armen rukten, en niet wilde toelaten, om mijn vaderhart nog eens voor het laatst met een kus te verkwikken, hetwelk mij tot nu tot meerdere smart en droefheid verstrekte, dan toen het dadelijk plaats had, want toenmaals zag het er zo akelig met mij uit, dat de vrees voor de dood mij geheel omving, en ik niet anders dacht, dan dat mijn sterfuur daar was (gelijk de lezer het kan nagaan, door het herdenken of lezen van het eerste stuk bl. 74); en dus kon ik, door deze dodelijke verschrikking, de droefheid over het gemis van mijn kind met zulke een kracht niet gevoelen, dan wanneer deze, naderhand tot bedaardheid komende, in mijn vaderlijk hart doordrong en nu onder deze aantekening weder in mij opkomt; och! mocht ik het nog maar ééns vóór mijn dood zien! hoewel er, helaas! geen waarschijnlijkheid is, om dit te verwachten. Maar hierdoor werd mijn vaderlijk hart innig ontroerd, en met bittere droefheid dermate vervuld, dat ik, door een tranenvloed overstelpt zijnde, mij genoodzaakt vond, de pen neder te leggen en mijn voornemen te staken; maar tot God om losmakende genade roepende, liet zich de goedertieren Jezus aan mij niet onbetuigd zodat de hartstochtelijke aandoeningen bedaarden, en ik, van mijn vleselijke gehechtheid ontkluisterd wordende, aan het bidden geraakte, zeggende: “Ziedaar, Heere Jezus! ik heb mij naar ziel en lichaam aan U overgegeven, maar nu breng ik dat arme kind en leg het voor uw voeten neder; och! zegen het, en maak het nog tot een dochter Abrahams naar de geest!” En het behaagde Hem, mij weder bij de voorgaande werkzaamheden te bepalen en dus in te leiden, dat ik ze ongestoord kon aantekenen, en met mijn ziel er men Amen op zeggen.

De volgenden dag dacht ik deze aantekening met aandacht te herlezen, maar toen begonnen de bestrijdingen stormenderhand op mij aan te vallen, maar waarvan ik de gunstige lezer slechts een gedeelte zal mededelen en enkel doen zien hoe het snode ongeloof in ons zich uitstrekt, en zelfs onze beste werkzaamheden doet verdenken, zo snel wij ons met de oude slang in gesprek begeven en naar haar stem luisteren; o! dan zijn wij reeds in haar net gevangen, dan begint het ongeloof met kracht door te dringen en te redeneren, en hoe verder wij in het redeneren komen, hoe sterker het ongeloof in ons wordt, totdat wij eindelijk zo ver verward raken, dat wij onszelf beginnen te verdenken en tot de uiterste wanhoop zouden vervallen, zo de grote ontfermende God ons afgedwaalden door Zijn liefde en trouw niet weer tot zich trok, bemoedigde, en ons geloof versterkte. Ik zeg dan, toen ik deze aantekening met vele aandoening van gemoed en dankzegging tot God herlezen had, kwam in mij op: hoe bent u toch zo verblijd? Denkt u, dat u zich aan de Heere Jezus hebt overgegeven? Ja, u hebt in uw drift nu reeds aangetekend, dat u het eigendom van de Heere bent geworden, maar is het wel in waarheid zo geschied? U hebt het wel te onderzoeken en toe te zien, dat u zich niet bedriegt, immers hebt u de arglistigheid van uw hart leren kennen, hoe bedriegelijk het is, en wilt u nu zulk een stuk, hetwelk van een eeuwig belang is, maar zo aanstonds geloven, en niet eerst uw hart nauwkeurig onderzoeken, of het waarlijk inderdaad zo geschied is of niet? Mogelijk zijn al uw werkzaamheden, waarmede u zich verbeeldt verwaardigd te zijn geworden, en die zulk een blijdschap

⁹ Zie het eerste stuk, bl. 65-66.

in u verwekken, niets anders dan verstandsredeneringen, gepaard met aandoenlijke hartstochten, geweest, en zult u dat voor een dadelijke omgeving aan en vereniging met de Heere Jezus aanmerken en voor u zelf omhelzen? Wat is er toch in uw gemoed omgegaan? Hebt u dan kunnen gevoelen, dat u waarlijk uw hart geheel en al kwijt geworden bent? Hebt u dan kunnen gevoelen, dat u van de vloek van de Wet, van de schuld en straf van de zonde vrijgesproken, uw zonde vergeven en met de vertoornde Rechter verzoend bent? Hebt u dan kunnen gevoelen, dat de Heere van vrede tot uw ziel sprak? En zo u dit niet ondervonden hebt, wat is toch de stof van uw blijdschap? Zulke aandoeningen en verbeeldingen hebt u immers meer gehad, maar hoe ras zijn deze niet weer overgegaan en in u verflauwd? O! wat zou het te zeggen zijn, als u nu maar zo gerust en getroost zou heen leven, uzelf verbeeldende, dat u zich aan Jezus hebt overgegeven, en eindelijk op uw sterfbed u bedrogen zou vinden en voor een vertoornde Rechter moeten verschijnen! Maar het is nu nog tijd, steun en vertrouw niet op uw verbeelding, en geloof niet eerder, dat u zich aan Jezus hebt overgegeven, totdat u gevoelt, dat u vrede in uw ziel vindt en dat Jezus in uw hart woont.

Hierdoor was mijn ziel zeer ontroerd en ontrust geworden, vrezende voor zelfbedrog; maar ik werd tot bedaardheid gebracht, en herlas die aantekening nog eens met aandacht, onder verzuchting, dat de Heere het mij geliefde te ontdekken zo er een schadelijke weg bij mij was, tevens uitziende naar gevoelige verkwikking; maar hiermede behaagde het de Vrijmachtige mij op die tijd niet te begunstigen; nochtans werd mij geloofskracht geschonken, zodat ik tot mij zelf moest zeggen: Hoe is het mogelijk, dat dit maar enkel verbeelding en verstandsredeneringen zouden zijn geweest! Het is wel waar, een levendig gevoel van de vergeving van mijn zonden, heb ik eigenlijk zo niet gehad, gelijk ik dat wensen zou, inzonderheid de kracht van de rechtvaardigmaking te gevoelen, en dat de barmhartige Jezus nog eens tot mijn ziel mocht zeggen; Zoon! wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven; echter blijft dat de innige zucht van mijn ziel, met onderwerping en erkentenis, dat de Heere hierin vrij is; althans dit weet ik en daarvan ben ik overtuigd, dat het geen verbeelding, noch aandoenlijke hartstochten geweest zijn; immers heb ik er die niet onder bespeurd, maar wel, dat ik met de uiterste bedaardheid in het geloof en vertrouwen, naar ziel en lichaam als een doemwaardig zondaar, mij aan de volle en algenoegzame Heere Jezus, voor eeuwig heb overgegeven, om uit Zijn volheid te ontvangen genade voor genade; dit weet ik, dat ik al mijn zonden op dat Lam van God gelegd heb, om door Hem gerechtvaardigd te worden; dit weet ik, dat ik Hem met al zijn volwichtige verdiensten heb aangenomen, tot mijn Zaligmaker, tot Borg, tot mijn Profeet, Priester en Koning, en dus mij aan Zijn alige dienst voor eeuwig. verbonden heb, ja dat ik nu op dat ogenblik, met mijn hele hart het weer herhaal en plechtig bevestig, met een welmenend Amen! dat is de stof van mijn vreugde en blijdschap, dat geeft mij vrijmoedigheid, om getroost en ten volle verzekerd te zijn van de vergeving van mijn zonden, en dat ik in Christus voor God, rechtvaardig en een erfgenaam van het eeuwige leven ben; het Woord van de levende God troost en spreekt mij ook vrij, daarin vind ik de allertroostrijkste en hartinnemendste beloften, dat door Hem een iegelijk, die gelooft, gerechtvaardigd wordt, zoals Abraham geloofd heeft, en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend; van Hem getuigen de Profeten, dat een iegelijk, die in Hem gelooft, vergeving van zonden ontvangen zal; waarom zou ik mij dan niet met zulke dierbare beloften troosten en verzekeren, dat waarlijk mijn zonden vergeven zijn, en met de Apostel Paulus besluiten, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, en door het geloof gerechtvaardigd zijnde, vrede bij God heeft?

Nochtans bleef het niet zonder strijd, waarover ik mij nu niet verder zal uitbreiden, nu eens was het licht, dan kwam er weer zulk een donkere wolk van ongeloof op, die

alles in mij verduisterde en mij weder aan het redeneren bracht: o! is het wel zo, zou ik mij dan niet bedriegen? Totdat ik eindelijk door het ongeloof zo verward geraakte, dat ik zelf niet meer wist, wat ik van mijn staat oordelen zou, en dus oordeelde ik het beste te zijn, om deze gewichtige zaak aan andere vergevorderde Christenen voor te stellen en hun om raad en besturing te verzoeken. Ik ging bij een bijzonder goede vriend, een man, die zeer teer voor God leefde en van wie ik dacht, dat hij mijn staat beter zou kunnen beoordelen, en mij wel gulhartig zou zeggen, of dit geloofswerkzaamheden, dan wel enkel verstandsredeneringen zijn geweest. Daar komende, vond ik tot mijn blijdschap nog twee vrome juffrouwen, die onder elkaar spraken omtrent de laatste woorden van de Heere Jezus, die Hij aan het kruis uitriep: *Het is volbracht!* waarop mijn vriend antwoordde: O zalig voorrecht voor een arm zondaar, die in het geloof zeggen kan: *Het is volbracht!* Jezus heeft alles voor mij volbracht! Onder deze weinige woorden geraakte mijn gemoed weer zo vol omtrent de liefde van de Heere Jezus, Die zich zo diep had willen vernederen, om in de plaats van arme en onmachtige zondaars alles te volbrengen en aan de Goddelijke gerechtigheid volkomen te betalen, dat mijn hart in tranen wegsmolt; och! was mijn zucht, mocht ik het maar kunnen geloven, Heere Jezus! dat U ook voor mij, vloekwaardig zondaar alles volbracht hebt! Eindelijk vroeg mij die vriend, waarom ik zo stil zat; waarop ik hem antwoordde: “Ik vreesde, u in uw aangename samenspraak enigszins hinderlijk te zijn; maar ik moet u mijn staat voorstellen, vertrouwende, dat u mij gulhartig zult zeggen, of het slechts verbeelding en verstandsredeneringen, dan wel geloofswerkzaamheden zijn geweest;” en ik verhaalde hem vooreerst, hoe en op welke wijze ik gisteren werkzaam was geweest met de woorden van 2 Kron. 33: 8. Ik las hem die aantekening¹⁰ van woord tot woord voor, hoe ik mij aan de Heere Jezus had overgegeven en aan Zijn zalige dienst verbonden, enz., en voorts verhaalde ik hem weer de duisternissen met welke ik naderhand bevangen ben geworden, en waarmede ik heden bijna de hele dag had doorgebracht, zodat ik nu zodanig verward geraakt was, dat ik zelf niet meer weet, hoe ik mij te beschouwen had, of wat ik van mijn staat oordelen zou, vreemde dat ik mij zelf bedroog, er bijvoegende: “En dit is eigenlijk de rede, waarom ik hier ben gekomen, namelijk, om zulks aan u voor te stellen en uw gedachten daarover te vernemen, en nu verzoek ik u allen, mijn waarde vrienden! om met mij, in een stuk van een eeuwig belang, getrouw te handelen.”

Hierop gaf mij de vriend tot antwoord: “Ik heb u met blijdschap en droefheid horen spreken; met blijdschap, dat u zich als een arme onmachtige zondaar aan de volle en algenoegzame Heere Jezus, naar ziel en lichaam, hebt overgegeven, en Hem gelovig omhelsd en aangenomen tot uw Borg, uw Zaligmaker, uw Profeet, Priester en Koning, en u aan zijn zalige dienst verbonden hebt, enz., maar ik heb u ook horen spreken met droefheid, dat u, vervolgens naar het ongeloof luisterende, dusdanig daarvan schijnt overwonnen te zijn, dat u al uw eerste werkzaamheden in twijfel trekt, en zelfs niet meer weet, wat er van te denken zij, of het geloofswerkzaamheden, dan of het slechts enkel verstandsredeneringen zijn geweest, en wel, omdat u volgens uw gedachten niet krachtig genoeg gevoeld hebt de genadige vrijspraak van de vloek van de Wet, van de vloek en straf van de zonden, enz. Maar, waarde broeder! u werkt met dat stuk geheel verkeerd, hetwelk ik u met weinige woorden beduiden zal. Het zaligmakend geloof bestaat eigenlijk in een gelovig uitzien, reikhalzen, hongeren en dorsten naar de gerechtigheid van Christus; in een gelovig overgeven en toevertrouwen aan Hem in

¹⁰ De aantekeningen, die ik gedurig in mijn meergemeld memorieboekje gehouden heb. en dus ook deze, waren eigenlijk in de Hebreeuwse taal, omdat dit mijn moedertaal is, en omdat men, wegens de korthed van die taal, met weinige woorden veel kan uitdrukken, zodat ik in het Nederduits vertalen moest.

een gelovig aannemen van Hem; in een gelovig steunen op Hem, en in een verbondmaken met Hem; dat is het ware zaligmakend geloof. Niet alsof ik hiermede wil zeggen, dat de ziel zich niet verder uitstrekt en verlangende is, om de kracht van de rechtvaardigmaking te gevoelen; geenszins, dat is en blijft haar wens. Maar de Heere is vrij, hoe en wanneer de ziel er mee te begunstigen! Maar als de Souvereine Majesteit deze gift een tijd lang, om wijze redenen, die voor ons verborgen en nochtans zeer nuttig zijn, gelieft uit te stellen, en ons alleen door het geloof te leiden, zo moet men daarom zijn staat niet verdenken. U zult mij uit het Woord van God niet aantonen, dat Jezus geen anderen zalig spreekt, dan die de kracht van de rechtvaardigmaking gevoelen! maar Hij spreekt diegenen zalig, die naar Zijn gerechtigheid hongeren en dorsten, die in Hem geloven en op Hem vertrouwen: *Die in Mij gelooft*, zegt Jezus, *heeft het eeuwige leven*, en dat bevestigt Hlij met een dubbel *voorwaar, voorwaar!* opdat niemand aan Zijn belofte zou twijfelen en door het ongelooft redeneren: hoe is het mogelijk, dat ik maar alleen door het geloof het eeuwige leven zal hebben, daar ik immers nog de genadige vrijspraak van de schuld en straf van de zonden in mij niet *gevoel*, maar dus spreekt de Heere: Ik verzeker u, Ik, de onveranderlijke Jehovah, de God *Amen* zeg u en bevestig Mijn belofte met een dubbele eed of *voorwaar, voorwaar!* *die in Mij gelooft heeft het eeuwige leven*. En om het nog met meer andere gelijk luidende plaatsen aan te halen, zo is deze krachtig genoeg, om u te doen zien, dat alleen het geloof de grond en de hoop van onze zaligheid is; maar u wilt eerst *voelen* en tasten en dan geloven, en dat ontstaat, omdat u denkt dat het zaligmakend geloof eigenlijk bestaat in *gevoel*, in genieting, in de uitlating van God aan de ziel, en omdat u dit niet ondervindt in die trap, zoals u wel gaarne wenste, daarom acht u alle genieting te gering want u moet nog veel meer ondervinden, volgens uw gedachten, en eist streng van uw arbeid, waardoor het ongelooft begint te redeneren en de overhand te krijgen, totdat u eindelijk zo verward geraakt, dat u de beste werkzaamheden verdenkt en in twijfel trekt, Ziedaar, waarde broeder! hieraan hapert het u, dat u geen rechte bevassing hebt en niet weet de daad van de vrucht van het geloof te onderscheiden; och! mocht de Heere u maar licht en de Geest van het geloof schenken! Behalve dat ik mij verwonderen moet, hoe u zich zo van het ongelooft kunt laten kwellen, even of het enkel, verstandsredeneringen zouden zijn geweest; och! herlees toch eens met aandacht uw aantekeningen, en oordeel zelf of het wel mogelijk is, dat verstandsredeneringen zo ver zouden komen, om de satan en de zondedienst geheel op te zeggen, en zich aan Jezus naar ziel en lichaam over te geven, toe te vertrouwen, en Hem met Zijn volheid aan te nemen? Dat is immers onmogelijk, en geloof vrij, zo het niet anders dan verstandsredeneringen waren, u zou er niet zo verlegen onder zijn, het zou u niet gedreven hebben, om het aan de toets van anderen over te geven maar u zou er zelf opgeblazen door worden. Ziedaar, ik heb nu genoeg gesproken: maar, zusters! wat dunkt u? U zit zo stil, zou u ook niet een woord tot besturing of vertroosting aan onze vriend kunnen mededelen?"

"Dat is zo," antwoordde de ene, "u hebt het zeer wel gevat en onze vriend de bronwel aangetoond, waar het hem eigenlijk hapert, en zo zullen er velen in onze dagen gevonden worden, die van het wezen van het geloof geen rechte bevassing hebben, en denken, dat eigenlijk het geloof in gevoel, in verkwikking en in de uitlating van God aan de ziel bestaat dus zolang als zij enige aandoening gewaar worden, kunnen zij geloven, maar zo snel die verminderen en weggaan worden zij door moedeloosheid ter neder gedrukt, en aan het redeneren komende verdenken zij alle hun eerste ondervinding en blijven jaren lang dobberende en sukkelende; maar wat zal ik zeggen? Ik zelf heb, wegens mijn onkunde en blindheid, in dit gewichtige stuk ook misgetast, ik ben onder dezelfde bestrijding en worsteling langer dan vijf jaren twijfelmoedig gebleven;

nu eens kon ik geloven, dat ik mij waarlijk aan Christus had overgegeven en in een Verbond met Hem getreden was; dan werd het mij wederom bestreden, namelijk, dat het maar enkel verbeeldingen waren, omdat ik eigenlijk geen bijzondere uitlatingen van God, geen levendig gevoel van de vergeving van mijn zonden in mij bespeurd had, waardoor ik menigmaal in grote engten en benauwdheden voor mij zelf geraakte, voornamelijk als ik nu en dan Godzalige mensen hoorde spreken van hun bevinding en genieting; alsdan hield ik mijn staat geheel verdacht, omdat het ongeloof dan zei: “Dat kent u niet, en dat hebt u nooit in uw ziel ondervonden; dus ziet u immers, dat u zich bedrogen hebt?” Menende, dat het ware zaligmakend geloof bestaat in een hongeren en dorsten naar de gerechtigheid van Christus, in een gelovig overgeven en toevertrouwen aan Hem, in een gelovig aannemen van Hem en dat ik alleen door het geloof in Hem voor God rechtvaardig ben, en hierom werd ik bevreesd, dat ik bedrogen zou uitkomen, bijaldien ik dit slechts zo geloven zou; geenszins echter alsof de gerechtigheid van Christus niet genoegzaam zou zijn, om mij voor God te kunnen rechtvaardigen, dat zij verre, maar ik kon de gerechtigheid van Christus door het geloof mij niet toeëigenen en geloven, dat ik door het geloof in Hem voor God rechtvaardig ben anders zou ik, volgens mijn gedachten, vrede en blijdschap in mijn ziel ondervonden en gevoeld hebben, en al was de Heere door zijn eindeloze barmhartigheid zo goed om mij onwaardige nu en dan met verkwikkingen voor te komen en te begunstigen, dat mij voor korte ogenblikken zeer aangenaam was, nochtans was en bleef ik daarmee niet ten volle tevrede en getroost, omdat ik het niet zo in die trap ondervonden had, zoals andere Godzaligen het verhalen, en waarnaar zich mijn ziel uitstreckte, denkende: dat is althans tot mijn vaste verzekering niet genoeg, ik moest nog veel meer van de liefde van God, die er is in Christus Jezus, en van de verzegeling van de H. Geest smaken en proeven; ik moet gevoelen, dat mijn ziel liefelijk omhelsd en vrijgesproken wordt van de schuld en straf van mijn zonden, zou ik geloven en vrijmoedig zeggen kunnen: dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben en een erfgenaam van het eeuwige leven was, en dus bleef ik gedurig in onrust en verschrikking, als mijn zonden mij beschuldigden. Het is wel waar, deze ongerustheid heeft mij dikwijls naar het verborgene gedreven, om voor de voeten van de medelijdende en barmhartige Hogepriester te vallen en om genade te roepen, en om door de vertroostende Geest, Die Hij verworven heeft, te mogen getroost worden; evenwel herinner ik mij ook die tijden, als het ongeloof in mij de overhand nam, dat ik bijkans in moedeloosheid bezweek en geheel opgaf, dat het ooit met mij zou wel gaan. Maar nu zij de naam van de Heere gedankt, dat Hij mij heeft doen zien, hoe verkeerd ik gewerkt en hoe ik mijzelf door mijn ongelovig redeneren gekweld heb, om eerst de vrucht van het geloof te willen genieten, voelen en tasten voor en aler ik geloofde: nu blijft er een diepe schaamte en innig berouw in mij over, dat ik Gods geest zo bedroefd heb en zo ondankbaar geweest ben jegens God, die mij onwaardige zo menigmaal en goedertierenlijk verkwikt had, omdat ik nochtans door mijn ongeloof dat alles zo gering achtte. O mijn vriend! mocht het de goede God behagen, om het u te doen zien, hoe verkeerd u werkt, dan zou u zichgered vinden.”

Door dit gesprek werd ik een weinig bedaard en bemoedigd, dat die in Hem gelooft, niet beschaamd zal worden, maar zo ras ik van hen was weggegaan, werd ik door de voorgaande bestrijding heviger aangevallen, zodat ik bij mijzelf dacht: Och! had ik het maar aan deze vrienden niet verhaald. Hierom ging ik weer naar het huis van mijn vriend, om te verzoeken, dat zij het toch aan niemand verhalen mochten, maar ziedaar, ik vond noch mijn vriend noch die juffrouwen, en stond dus geheel verlegen, wat te doen. Geheel onrustig en ontroerd werd ik als een gejaagde gedreven, om naar de woonplaats van de juffrouw te gaan, en moest mij zo veel mogelijk, haasten, om toch

mijn vriend daar te ontmoeten. Eindelijk daar komende, zeiden zij: “Wel, vriend! komt u ons nu een blijde boodschap brengen?” “Ach nee,” was mijn antwoord, “maar de benauwdheid van mijn gemoed, heeft mij herwaarts gedreven, en ik bid u, waarde vrienden! geloof toch niet, dat het geloofswerkzaamheden van mijn ziel zouden geweest zijn, hetgeen ik u verhaald heb, o nee! ik vrees dat het niet anders dan loutere beschouwingen en verbeeldingen zijn geweest, en dat ik mij, helaas! bedrogen heb, toen ik u verhaalde, alsof ik mij waarlijk aan de Heere Jezus zou hebben overgegeven, en daarom bid ik u verhaalt het toch aan niemand.” “Het is wel,” zeiden de juffrouwen; “het blijft toch evenwel uw keus, en u verlangt immers, om uzelf aan de goedertieren Jezus over te geven en met Hem verenigd te worden?” “O ja!” antwoordde ik, “dat is en blijft de enige zucht en wens van mijn ziel, om dit zalig voorrecht eens in kracht te mogen ondervinden, om in Hem gevonden te worden, en dat ik de Zijne en Hij de mijne mag zijn; hierop zou ik, al moest ik op dit ogenblik sterven, mijn adem gerust kunnen uitblazen.” “Ja maar,” zei de juffrouw, “bijaldien het gebeurde, dat u nu of in deze nacht de geest gaf, waar denkt u toch te zullen aanlanden?” “Hoor, juffrouw!” zei ik, “waar ik belanden zou, weet ik niet, en juist dit maakt mij benauwd omdat ik geen grond genoeg voor mij zelf heb, om een zalige eeuwigheid af te wachten; het is waar, de Heere Jezus heeft grote dingen aan mij gedaan, maar ik mis Hem nog, ik ben nog niet met hem als een rank met Zijn wijnstok volkomen verenigd, nochtans weet ik geen andere weg, dan alleen mijn toevlucht tot Hem te nemen. Om door Hem gerechtvaardigd, geheiligd en tot eeuwige gelukzaligheid gebracht te worden, en als ik nu stierf, dan wens ik nog, als een arme zondaar uit vrije genade binnen te geraken, roepende: Heere Jezus! in Uw handen beveel ik mijn geest!”

“Wel nu,” zeiden zij, “ga in vrede, de Heere zal het licht uit de duisternis weer laten schijnen, en dan zult u zich voor uzelf en voor ons moeten schamen, dat u naar het ongeloof geluisterd hebbende, u daarvan zodanig laat overwinnen, maar dit slechts wil ik u nog aanbevelen: Zoek alle middelen in het werk te stellen, om maar tot stilte en bedaardheid te komen.”

Ik ging dan van hen en zocht hun raad op te volgen, maar alle moeite, die ik aanwendde, was tevergeefs, ja integendeel, de bestrijding en de benauwdheden in mijn gemoed werden vermeerderd, en ik werd zodanig gekweld, dat ik, thuis komende, met een pen mijn hele aantekening doorhaalde.

De volgende dag, zijnde de 24e juni, herinnerde ik mij, dat ik het Formulier¹¹ nog niet gelezen had; kom, dacht ik, de tijd nadert vast en morgen zal ik gedoopt worden, laat ik dit nu lezen, omdat ik nu daartoe nog tijd heb. Onder het lezen van de twee eerste vragen was ik nog enigszins bedaard, denkende: dat kan ik voor God en Zijn Gemeente in waarheid belijden en met ja beantwoorden; maar toen ik aan de volgende of derde vraag kwam, en bijzonder aan die woorden: “Of ik een lid van Jezus Christus en zijn Kerk, door de kracht van de Heilige Geest, geworden ben?” Daar stond ik, en ik werd zo ontroerd, dat alle mijn leden begonnen te beven, en ik riep in mijn benauwdheid: Heere! ben ik het? Ben ik waarlijk, door de kracht van de Geest, lid van uw geliefde Zoon Jezus Christus en Zijn Kerk geworden? Och, ontdek het mij, grote God! dat zal ik nu morgen voor Uw aangezicht en voor Uw Gemeente moeten belijden en met ja beantwoorden. Maar de aanvallen van de satan en de verschrikkingen, met welke hij op die tijd mij omringde, waren zo hooggaande, dat ik niet in staat was, om een zucht te kunnen uitboezemen; hij begon mij dan heftig te

¹¹ Dat mij werd aangeprezen, bl. 300.

ziften als de tarwe, en de een vurige pijl op de andere, zonder enige tussenpozing, in mijn hart te schieten, zodat ik mij niet kon ontworstelen; hij viel mij eindelijk aan: "Hoe is het mogelijk, dat in uw gedachte kan opkomen, om ooit een lid van Jezus Christus te worden? Zou zulk een goddeloos monster, als u bent, die de hele Wet van de grote Wetgever overtreden, en die oneindige Majesteit beledigd en tot toorn verwekt hebt; zou zulk een vijand van Jezus die Hem in het openbaar gelasterd en nog anderen daartoe aangespoord heeft, zich dit durven verbeelden? Herinner u slechts, hoe zich uw hart hierin verheugd en verblijd heeft, tot opspringens toe; herinner u maar, hoe u jaarlijks die nacht, als Christus' geboorte gevierd werd, doorgebracht hebt met vloeken en lasteren; ja u hebt u niet genoeg daarin kunnen verzadigen, en zou dan zulk een vijand, zulk een lasteraar, ooit een lid van Jezus kunnen worden? Zou Jezus zulk een hellewicht tot een lid aannemen en zich met hem verenigen?"

Daar lag ik gewond als een dode ter neder geslagen, niet het minste hebbende tegen deze beschuldiging in te brengen of om mij te verschonen; maar integendeel moest ik belijden en zeggen: o ja, zulk doemwaardig zondaar ben ik; maar zou er dan geen genade voor mij zijn? Zijn dan hoeren en tollenaars, ja zelfs een moordenaar aan het kruis, niet ware leden van Jezus geworden? En sla ik mijn oog op Paulus, die zichzelf verklaarde de voornaamste van de zondaren, ja een vijand, een vervolger en lasteraar van Jezus geweest te zijn, en die nochtans deze grote genade bewezen werd, dat hij niet alleen tot een lid van Jezus, maar zelfs tot een uitverkoren vat is geworden; waarom zou ik het dan betwijfelen en denken, dat er geen genade voor mij zou zijn, en onmogelijk achten, om ooit een lid van Jezus te kunnen worden, daar ik immers zulk een voorbeeld in Gods Heilig Woord duidelijk beschreven vindt? Maar hierop kreeg ik nog sterkere vuistslagen: Wel, denkt u zich dan te vergelijken bij de grote Apostel Paulus? Hebt u zich dan zo gedragen als Paulus? Let maar hoe hij van het eerste ogenblik van zijn overtuiging af voor de naam van Jezus in het openbaar en in het midden van zijn vijanden is uitgekomen, ja zo, dat hij zelfs zijn leven niet te dierbaar achtte al werd hij nog zo gelasterd, vervolgd, gestenigd en in gevangenissen geworpen, nochtans verloochende hij Jezus niet, maar hij sprak vrij uit, ja hij predikte Jezus zelf in de Synagogen van de Joden, die naar zijn leven stonden, zodat niets hem hiervan afschrikken kon. Maar u, hoe hebt u zich gedragen? Hoe vele jaren hebt u Hem na uw overtuiging nog gedurig voor de mensen niet al verloochend? Ja u bent zelfs nog Rabbijn geweest, eerst te Arnhem, naderhand wederom te Wezel, en hebt u daar een geveinsde betoond, willende God en mensen bedriegen; hoe kan het dan in uw gedachten opkomen, dat er nog genade voor u zal zijn, en dat Jezus u ooit tot een lid zou aannemen? En boven dit alles, hoe zult u durven ondernemen, als u morgen deze gewichtige vraag zal voorgelezen worden: Of u een lid van Jezus Christus en Zijn Kerk, door de kracht van de Heilige Geest, geworden bent, voor God en Zijn Gemeente ja te antwoorden? Uw eigen geweten zal u in het aangezicht vliegen en tot u zeggen: Dat is een leugen, u wilt God en mensen bedriegen, voorgevende te zijn hetgeen u niet bent; ja deze hele Gemeente zal in de grote oordeelsdag tegen u getuigen, dat u als een leugenaar geantwoord hebt, hetwelk zeker uw oordeel nog veel meer verzwaren zal.

Toen was het akelig met mij gesteld en ik geraakte zó verlegen, dat ik zelfs niet meer wist, wat ik beginnen zou, ofschoon niet eigenlijk wegens die eerste beschuldiging, namelijk, dat ik mij nog zovele jaren bij de Joden had opgehouden en zelfs Rabbijn was geweest, nee, dit zo zeer niet; hoewel het mij tot innige smart en droefheid was, dat ik mij zo vele jaren als een geveinsde heb moeten vertonen, nochtans kon ik mij dienaangaand troosten en zeggen: Heere Jezus U weet het. U weet, dat ik hierin niet anders bedoelde, dan alleen het zalig Evangelie te onderzoeken en de waarheid te

verstaan; U weet hoe het mij tot smart was, als ik uw naam hoorde lasteren; U weet, grote Hartenkenner! hoe menigmaal ik verlegen was, niet wetende, waarheen ik mij wenden en welke Godsdienst ik omhelzen zou; maar het laatste bracht mij in de grootste verlegenheid, ja deed mij in de uiterste benauwdheid vragen: Och wat zal ik nu beginnen. Hoe zal ik het nu morgen maken? Hoe zal ik deze gewichtige vraag voor de alwetende God en Zijn Gemeente met ja kunnen of durven beantwoorden daar ik nog niet volkomen verzekerd ben door de kracht van de Heilige Geest, een lid van Jezus geworden te zijn?

In deze angstvallige benauwdheid, bracht ik de hele dag door (maar o! wat is het mij nu tot innige droefheid, dat ik, helaas! zo gretig naar het ongeloof geluisterd, en zo halstarrig de vertroosting van de Heilige Geest geweigerd heb te horen, en dat ik door Zijn Goddelijke Majesteit; wanneer Hij mij goede en troostrijke woorden bij herhaling toevoegde, zo stoutelijk bedroefd heb), want hoewel het nu eens was: *Vrees niet, maar geloof!* dan eens: *Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn zal zalig worden*, dan weer: heeft de goedertieren Jezus u niet opgewekt en genodigd, om Hem de hand te geven? Heeft Hij niet u getoond Zijn oneindige liefde en bereidwilligheid, om u in het Verbond des vredes op en aan te nemen? Heeft Hij u niet beloofd, al uw zonden uit te delgen, en u van al uw ongerechtigheden te reinigen? Heeft Hij u dan niet beloofd, dat Hij u tot de Vader brengen en met Hem verzoenen zal? Zou u dan Zijn beloften niet geloven en aanmerken, als waren deze reeds aan u vervuld? Ja, hebt u dan niet met Hem het Verbond gemaakt en volkomen omhelsd? Hebt u zich niet aan Hem overgegeven en naar ziel en lichaam toevertrouwd? Hebt u Hem niet met al Zijn volheid aangenomen, tot uw Borg en algenoegzame Zaligmaker, tot uw Profeet, om van Hem geleerd, tot uw Hogepriester, om door Hem verzoend, tot uw Koning, om door Hem geregeerd en beschermd te worden? Is dan dit niet genoeg tot uw verzekering, dat u een lid van Jezus Christus en Zijn Gemeente, door de kracht van de Heilige Geest bent geworden? Hoewel ik, zeg ik, deze overdenkingen bij mij zelf had, nochtans was ik van het snode ongeloof zodanig overweldigd, dat ik naar al deze vertroosting en niet luisteren wilde en deze van de hand wees, denkende, ja het was wel, als ik dat zo in waarheid en in kracht in mijn ziel ondervonden had, dan zou ik mij volkomen kunnen verzekeren, dat ik waarlijk een lid van Jezus geworden ben; maar helaas! dit alles is niet anders dan verbeelding en enkele beschouwing van het verstand geweest, anders zou ik een geheel ander gevoel van vrede en blijdschap in mijn ziel ondervonden hebben, en let ik op mijn hart, zo is het nog één en hetzelfde; o! hoe borrelt de zonde nog gedurig daaruit op, als uit een stinkende bronwel! Hoe kan ik mij dan beschouwen als een lid van Jezus te zijn, daar ik mijn hart nog niet gereinigd vind? En hoe zal ik durven ondernemen, om deze vraag in de tegenwoordigheid van een alwetende God met ja te beantwoorden?

Echter was deze droevige toestand nog niet te vergelijken bij die angstvallige doodsbenaauwdheden, welke mij de volgende nacht omringden en verschrikten; want die waren zo hooggaande, dat ik mij in wanhoop dikwijls liet ontvallen Och! was ik toch nooit geboren! wat zal ik nu doen? Mocht ik maar in deze nacht nog sterven! om mij niet verder te laten, waar toe die mensenmoordenaar, door zijn listige raadgeving, mij nog heimelijk heeft aangespoord, en wat ik tegen hem te worstelen had; alleen zal ik met weinige woorden nog zeggen, dat het met mij zo ver kwam, dat ik een besluit nam, om mij liever niet te laten dopen, dan dat ik zulk een gewichtige vraag voor God en mensen in geveinsdheid met ja zou beantwoorden en mijn oordeel verzwaren.

In de eerste opslag scheen mij dit een weinig lucht te geven, mij troostende, dat ik de Heilige Doop nog zo lang zou uitstellen, totdat ik vastere verzekering voor mij zou bekomen hebben; maar deze troost duurde niet lang, en hiertegen kwan weldra een

volgende zwaarigheid in mij op: U hebt dat nu zo overlegd, maar dat zal zeer droevig aflopen; denk het eens na, het is nu reeds door de hele stad genoegzaam ruchtbaar, dat u uw belijdenis hebt gedaan, tot lidmaat aan genomen bent, en dus ook morgen zult gedoopt worden, ja u hebt het zelf in uw drift aan deze en gene van uw vrienden bekend gemaakt; nu kunt u zelf nagaan, hoedanige opspraak dit onder de mensen veroorzaken zal, bijaldien u niet gedoopt wordt; immers zal men u ronduit voor een bedrieger verklaren en de mensen, waarbij u nu inwoont, zullen u zeker hun huis ontzeggen, en wat zult u naderhand beginnen? Wie zal zich ooit met u verder willen bemoeien? Ja zelfs uw beste vrienden zullen u niet meer aan willen zien, en dus zult u tot de uiterste smaad en spot vervallen, u zult niet in staat zijn noch op de straat te gaan, noch in de Kerk te komen, of de mensen zullen u met vingers nawijzen en zeggen, ziedaar, daar gaat die bedrieger, die zoveel voorgegeven heeft, om een Christen te willen worden, en dus zult u van alle zodanige of ergere gevolgen zelfs de oorzaak zijn.

Deze bedenking stremde wel enigszins mijn voornemen want ik moest het toestemmen en zeggen: het is zo, dat ze er zeker op volgen; nochtans kan ik onmogelijk overgaan om mij te laten dopen, het ga hoe het ga, en het is beter voor een korte tijd van mensen, die in het hart niet zien kunnen, als een bedrieger veroordeeld te worden en een vrij geweten voor God te behouden, dan dat ik door mijn eigen geweten beschuldigd, en in die grote oordeelsdag voor God en Zijn Gemeente als een leugenaar, die God en mensen bedrogen heeft, veroordeeld te worden. Maar om die verachting en bespotting, welke ik tegemoet zag, voor te komen, zocht ik weer een andere weg uit te vinden, en besloot dadelijk om de volgende morgen heimelijk de stad te verlaten, en liever zo lang te zwerven en bij de huizen te gaan bedelen, totdat ik krachtig in mijn ziel ondervonden zou hebben, dat ik een lid van Jezus Christus en Zijn Kerk, door de kracht van de Heilige Geest, geworden was. Droevige uitvinding! hoe ver kan toch de arme mens niet al in het ongeloof verzinken, en door de listige omleiding van de satan weggesleept worden, zo de Heere hem niet bewaarde, en hem in zijn voornemen verdwaasde!

Deze vond dacht mij de allergeschikste te zijn, om uit mijn benauwdheid gered te kunnen worden, en ik zag met verlangen uit naar het licht van de dag, om zo mijn reis te kunnen aanvaarden; het één en ander kwam wel weer in mij op. Maar niets kon mij van dit voornemen meer afschrikken; dit alleen was mij het smartelijkste en doorgriefde mijn hart, dat die mensen, die aan mij zo wèl gedaan hebben, nu om mijnentwil gelasterd en beschaamd zouden worden. “Ziet u nu,” zullen de vijanden zeggen, “u hebt met deze Joodse bedrieger zoveel op gehad, u bent met hem zo weggelopen, hebt aan hem zo vele weldaden gedaan, voor hem zo gestreden en u in de bres gesteld, alle waarschuwingen die aan u gedaan zijn, in de wind geslagen en daar niet eens naar willen horen; maar wat zegt u nu? Waar is hij? Bent u niet met hem bedrogen? Hij heeft zijn bedriegerij zodanig weten te verbergen tot de laatste dag, dat hij gedoopt zou worden en toen is hij eindelijk heengegaan; nee, ons heeft hij niet kunnen bedriegen, ja al kwamen er duizend van deze bedriegelijke natie, voorgevende om Christenen te willen worden, zo moet men nooit geloven dat er één onder hen zal gevonden worden, die het waarlijk om de waarheid en zijn zielszaligheid te doen is.” Nochtans, hoe smartelijk en bitter mij dit was, zo kon ik er echter niet door bewogen worden, om van mijn voornemen af te zien en van gedachten te veranderen; maar zodra ik het licht van de dag zag aankomen, stond ik op, en wilde (zonder het minste mede te nemen) de trap afgaan, om stil het huis uit te komen, en dan verder, volgens mijn voornemen, de poort uit te gaan, maar, ziedaar, zoals ik de deur van de kamer opende, werd ik met angstvallige vrees dusdanig bevangen, dat alle mijn leden

begonnen te beven, en tevergeefs poogde ik voort te gaan, naardien ik niet de minste tred kon vooruit zetten; dit deed mij in het eerst denken, dat het verbeeldingen waren, en mij zelf en alles van rondom nauwkeurig beziende, ontdekte ik niets, dat mij tegen hield en verhinderde, zodat ik mij verkloekte, maar geheel zonder vrucht; en in plaats van de trap af te gaan, moest ik wegens mijn benauwdheid weer terug en werd genoodzaakt naar mijn kamer te keren en eindelijk uit te roepen: Heere! waarheen zal ik voor Uw aangezicht vluchten of mij kunnen verbergen? En toen was het alsof mijn ziel van 's Heeren wege tot mij zei: Mijn raad zal bestaan! en ziedaar, op dat ogenblik bemerkte ik: dat mijn huisgenoten ook reeds opgestaan waren en werd ik dus in mijn voornemen geheel verdwaasd, zonder meer te weten wat ik beginnen zou, maar werd midden in deze mijn verlegenheid genoodzaakt, mij desaangaande onder de raad van God te onderwerpen; en eindelijk van de kamer afgekomen zijnde, kwamen nog twee vrome mensen, naast ons wonende, bij ons, waarmede wij tesamen naar de kerk gingen.

In de kerk en in het doophek komende, moest ik een weinig wachten, totdat er plaats voor mij in het bankje werd klaar gemaakt, maar met hoedanige gemoedsgestalte ik daar stond, ziende en horende het gedruis van een grote toevloed van mensen, is mij, waarde lezers! onmogelijk u mede te delen; maar de grote ontfermende God liet Zich aan mij niet onbetuigd en deze volgende woorden werden mij krachtig herinnerd: *Ga uit, en aanschouwt, gij dochteren Sions de koning Salomo, met de kroon waarmede hem zijn moeder kroonde op de dag zijner bruiloft, en op de dag der vreugde zijns harten*, Hoogl. 3: 11; en ziedaar! het was alsof er een gordijn van voor mijn ogen werd weggeschoven en ik geraakte in zulk een diepe verwondering, ziende door geloofsogen de geestelijke Koning Salomo, van Zijn kribbe tot Zijn kruis, en van Zijn kruis tot Zijn hemelvaart, met zodanige eer en heerlijkheid gekroond, dat mijn ziel in de glans van Zijn heerlijkheid zich niet genoeg verzadigen kon: maar meer begerig werd nader door te dringen, om deze gekroonde Vorst nauwkeurig te aanschouwen, en in Zijn schoonheid en heerlijkheid mij te verlustigen, zodat mijn ziel er geheel door verrukt werd.

Hierom kan ik mij ook wel voorstellen, dat een heilbegerige lezer nu gaarne zou willen weten, hoedanige heerlijkheid ik eigenlijk in die gekroonde en geestelijke Salomo gezien heb; dit is wel de keuze van mijn ziel, om het tot verheerlijking van Koning Jezus, zoveel mogelijk, aan u mede te delen maar de zwarigheden, die mij dienaangaande zijn voorgekomen, zouden mij enigszins verlegen gemaakt hebben, naardien bij deze en genen wellicht enige bedenkingen zouden kunnen opkomen, namelijk: "hoe het toch mogelijk is, dat een werkzaamheid, in zulk een kort tijdsbestek voorgevallen, van zodanige uitgebreidheid kan wezen"; maar behalve dat ik mij buiten staat bevind, om u deze heerlijke beschouwing en welke onuitsprekelijke dierbaarheid ik in Zijn geboorte, in Zijn doop, in Zijn hele levensloop, in Zijn lijden en sterven, Zijn opstanding en luisterrijke verheerlijking al gezien heb, door gevoegelijke bewoordingen kortbondig voor te stellen, zo ben ik verzekerd dat de ervarenheid van Gods kinderen; die verwaardigd zijn geworden, de overheerlijke schoonheid van Vorst Messias in weinige ogenblikken te zien, te kennen en te onder vinden, dit ten overvloede bevestigen zal; dat zij, wanneer ze het aan andere verhalen en daarvan spreken, wel eens andere inlichting en inleiding in de bijzonderheden van Zijn Goddelijke en majestieuze heerlijkheid, waarvan zij slechts geringe stukjes van de zaken gezien hadden, dusdanig bekomen, dat zij vol van woorden geworden, en hart en mond overvloeiende, zich uitgebreider kunnen en moeten uitlaten, dan zij in kortstondige beschouwing tevoren ontdekt hadden. Omdat ik hierom dan ook genoodzaakt word, mijn werkzaamheid, naar mijn zwakke vermogens, uitgebreider

voor te dragen, zullen sommigen mogelijk gelegenheid vinden, om er op te vitten en aanmerkingen te maken, ja mogelijk mijn hele werkzaamheden te verdenken, en voor niets anders dan een beredeneerde beschouwing te houden; nochtans zal mij dit niet verhinderen, om zoveel mogelijk aan uw begeerte te voldoen, en het één en ander uw aandacht voor te houden, of het nog tot zegen en opwekking van uw ziel mocht strekken. Och! dat de geest van Christus uw ziel bestrale, en het de grote Koning behage, onder het lezen u in Zijn binnenkamers te brengen om daar in Zijn heerlijkheid met ongedekt aangezicht, als in een spiegel, te aanschouwen; o! dan zouden wij moeten uitroepen: Groot is de heerlijkheid van de Heere! Wij zien Jezus met heerlijkheid en eer gekroond, Hebr. 2: 9. Kom dan, waarde lezer, en in het bijzonder, *o gij dochteren Sions!* laten wij uitgaan om deze gekroonde Koning in Zijn heerlijkheid met ogen van het geloof te aanschouwen; laat ons blijde zijn, en vreugde bedrijven, Hem eer en heerlijkheid toegelmen!

Salomo, die een voorbeeld was van de geestelijke Vredevoorst, werd met deze sierlijke kroon van zijn moeder, als met een vrij geschenk, door haar liefderijk hart bewogen zijnde, op de dag van zijn bruiloft verwaardigd; maar die maar alleen voor die korte tijd, als hij deze droeg, tot versiering van zijn hoofd en tot verheerlijking van zijn persoon verstreken kon, en waarvan ook het ganse volk niet het minste voordeel had, dat zij het hoofd van hun koning voor een korte tijd met een vergankelijke kroon versierd mochten aanschouwen, en dat was het al; maar ziet, hier is meer dan Salomo! Hij, de eeuwige Zoon van God, die grote Koning van hemel en aarde, door Wie alle dingen gemaakt zijn, had niet nodig gekroond te worden, daar Hij immers, verheerlijkt in Zichzelf, alle heerlijkheid bij de Vader bezat, eer de wereld was. Maar ik zag Jezus met eer en heerlijkheid gekroond als Middelaar, Die, uit onbegrijpelijke menschenliefde tot vloekwaardige zondaars (welker de kroon van volmaaktheid van hun hoofd afgevallen zijnde, en alle heerlijkheid in Adam, hun hoofd, verloren hebbende, vervallen waren tot de uiterste ellende en rampzaligheid) zich zo diep willen vernederen, en een weinig tijds minder dan de Engelen geworden zijnde en de gestalte van een dienstknecht aangenomen hebbende, geen uitwendige gedaante noch heerlijkheid had, waarom men Hem zou begeren; ja die zelfs gehoorzaam is geworden tot de dood van het kruis, met een doornkroon van smart en verachting gekroond en aan het vloekhout genageld is geworden, om verloren doodschuldige zondaars, die door de zonde de heerlijkheid van God dierven, uit de dood tot het leven, en van erfwachters van de eeuwige verdoemenis tot erfgenaam van de eindeloze heerlijkheid te maken en hun de kroon van het leven, de onverderfelijke kroon van de heerlijkheid te geven. Maar laat ik liever tot de zaak zelf overgaan, en aan u mededelen, hoedanige heerlijkheid ik in Hem gezien heb, van Zijn kribbe tot Zijn kruis, en voorts van Zijn kruis tot Zijn luisterrijke hemelvaart, hetwelk met volle nadruk de dag van Zijn bruiloft mag genoemd worden.

Hoe zag ik Hem met eer en heerlijkheid gekroond in Zijn geboorte! Al werd deze grote Monarch in zulk een lage en armoedige staat ter wereld gebracht, dat zijn moeder geen plaats kon vinden, om het Hoofd van deze gezegenden Immanuel neder te leggen, dan in een slechte beestenkrib, nochtans kon Zijn heerlijkheid niet verborgen blijven, maar moest ten duidelijkste geopenbaard en aan de wereld bekend gemaakt worden. O! met welk een luisterrijke glans van heerlijkheid werden de herders nog diezelfde nacht omschenen en aan hen door de Engel geboodschapt, dat heden geboren was de Zaligmaker, welke is de Christus, de Heere, en hoe wonderbaar werd deze blijde tijding met een zegel van geloofwaardigheid bekrachtigd toen een menigte van hemelse heirlegers die hemelbode en Godsgezant verzelden, met hun saamgepaarde lofzangen God in de hoogste hemelen verheerlijkten, en deze met

gejuich tot blijdschap van de hele aarde, uitgalmden! Geen wonder dan ook, dat de herders, van de waarheid van deze gebeurtenis ten volle overtuigd zijnde, niet alleen alom bekend maakten, wat hun van dat kind gezegd was, en dat allen, die het hoorden, daarover verbaasd en verwonderd waren, maar dat zij tevens God verheerlijkten en groot maakten wegens alles wat zij gehoord en gezien hadden, hoewel de uitwendige omstandigheden, die zij met hun lichamelijke ogen aanschouwden, nog zo laag en gering waren.

Maar deze eer en heerlijkheid van die doorluchtige Hemelkoning moest in de enge landpalen van Kanaan en onder de Joden niet verborgen blijven, geenszins, maar dit heil moest tot aan het einde van de aarde, en onder de Heidenen bekend en geopenbaard worden, hierom hadden de Wijzen in het Oosten nauwkeurig vooruitzicht en onderricht van de komst van deze Heilvorst, door de verschijning van Zijn ster, reeds in hun land bekomen; hierom kwamen zij te Jeruzalem, vragende, waar de Koning van de Joden geboren was, opdat het niet alleen aan de Koning Herodes, maar ook aan het hele Joodse volk bekend zou worden, wat God deed en doen zou: hierom schaamden deze aanzienlijke Oosterlingen zich niet, om hun oogmerk te kennen te geven, maar betuigden openlijk, dat zij deze nieuwgeboren Koning wilden eerbiedigen en hulde doen hetgeen immers aan niemand onbekend bleef, naardien geheel Jeruzalem er over ontroerd was; hierom spoedden zich deze heilbegerige Wijzen naar Bethlehem, waar zij dit kindeke, onaangezien Zijn vernederde en armoedige staat, als Vredevorst van Jood en Heiden erkennende, in Zijn eeuwige Godheid eerbiediglijk aanbidden, en in Zijn ware mensheid uit hun schatten met geschenken vereerden.

En hoedanige koninklijke heerlijkheid zag ik van mijn geestelijke Salomo afstralen, toen mijn geloosbeschouwing die oude Godvruchtige Simeon naaogde, als door verborgen aandrijving van de Geest in de tempel komende, en met lichamelijke en geestelijke ogen de gewenste Zaligmaker, Die hij zo lang verwacht had, aanschouwende, in opgetogen blijdschap dat Goddelijk wonderkind Jezus, hoewel uit een geringe, arme, verachte en verdachte moedermaagd geboren, en wiens vader, zo gemeend werd, een gering timmerman was, in het bijzijn en ten aanzien van de Levitische Priesterschaar en een groot aantal van mijn Joodse natie, met beide armen omhelzende, en God verheerlijkende, onbeschroomd aan elk openbarende zijn uitgestrekte begeerten, om alle ondermaanse genoegens, eer en voordeel af te leggen en in vrede heen te gaan, omdat al zijn rijkhalzende verlangens ten volle vervuld waren nu hij die Vorst Immanuël had mogen zien, omarmen en hulde bieden.

Maar niet minder zag ik Hem met eer en heerlijkheid, in Zijn doop gekroond: Johannes, van God gezonden en gekomen, dopende met water, opdat Hij aan Israël zou geopenbaard worden, getuigde aan de afgezondenen uit het Levitische Priesterdom, en in het bijzijn van een hele schare van Joden, zelf vóór dat hij Jezus nog gezien of gedoopt had, dat Die na hem kwam als de eeuwige Zoon van God, Wiens uitgangen waren van de dagen van de eeuwigheid eerder was dan hij; hij maakte de uitnemende waardigheid van Zijn persoon aan hen bekend, en dat hij niet waardig was de riemen van Zijn schoenen te ontbinden; hij verklaarde hun duidelijk, dat al hetgeen hij doen kon, in niets anders bestond, dan alleen de uitwendige instelling te bedienen en hen met water te dopen tot bekering; maar dat hij de inwendige genade niet kon geven; maar dat die aan hem alleen moest geschonken worden door Christus, die na hem kwam en met de Heilige Geest dopen zou. En toen hij eindelijk de prediking van de bekering en de waterdoop enige tijd bediend had, en de ootmoedige Jezus, Die geen zonde kende, van Galilea naar de Jordaan zag komen om van hem gedoopt te worden, toen toonde Johannes wederom voor de hele schare

zijn diepe onwaardigheid, en de tegenovergestelde voortreffelijkheid en heerlijkheid van Vorst Messias, als uit Wiens volheid hij genade voor genade moest en wenste te ontvangen, hiervan aan Hem betuigende met verwondering en tot verbazing van anderen: *“Mij is nodig van U gedoopt te worden, en komt Gij, o eeuwige Zoon van God! Die eerder was dan ik: komt Gij, o Leraar der gerechtigheid! tot mij, die een zondig schepsel ben, die van U geleerd en door Uw dierbaar bloed gereinigd en geheilgd moet worden, en die dus gedurig Uw voorkomende genade nodig heeft; komt gij, o Lam van God, Die de zonden der wereld, en ook de mijne, draagt, tot mij, om van mij gedoopt te worden;”* O! hoe zag ik hier het hoofd van de allerdiepst vernederde Middelaar met een kroon van heerlijkheid gekroond, in het midden van deze grote schare, hoewel Hij geen gedaante noch heerlijkheid in der meeste ogen had.

En eindelijk gedoopt zijnde, hoedanige onvergelykelijke eer en heerlijkheid heeft Hij van God Zelf ontvangen, toen de stem van de Vader van de hoogwaardige heerlijkheid gehoord werd: *“Deze, op Wie de Geest rust, is Mijn Zoon! Mijn geliefde, Mijn natuurlijke, Mijn eeuwige en eniggeboren Zoon, die ik gegenereerd en tot Koning gezalfd heb over Sion, de berg Mijner heiligheid, en in Wie Ik tevens een welbehagen heb als priester, in Zijn volmaakte gehoorzaamheid en volwaardige offerande; in Welke Ik een welbehagen heb als Profeet, die ik tot deze bediening gezalfd, Mijn Geest op hem gegeven, en hem met een overvloedige mate van gaven, tot uitvoering van dit ambt, bekwaam gemaakt heb, om een blijde boodschap de zachtmoedigen te verkondigen; Mijn welbehagen in de weg van de zaligheid, en Mijn goedwillige en welmenende geneigdheid tot zondaren voor hen open te leggen; die man, die niet zal horen naar Mijn woorden, die Hij in Mijn naam spreken zal, van die zal Ik het zoeken!”* O! welke een heerlijke kroon was dit op het hoofd van die geestelijke Salomo, naardien niemand ooit, zelfs Salomo niet, alle deze drie ambten tegelijk bediend heeft.

Maar hier geraakte ik andermaal, deze gekroonde Middelaar, in de bediening en volvoering van zijn drie Ambten, te beschouwen, en wel vooreerst in Zijn profetisch ambt. Welke een Goddelijke wijsheid straalde in Zijn leer door: met welk een kracht moet zij op en in de gemoederen van de toehoorders gewerkt en tot hen doorgedrongen hebben; zodat hele scharen zich ontzetten en verslagen werden over Zijn leer! Geen wonder, want Hij leerde als machthebbende. En met welk een Goddelijke almacht van wonderwerken bevestigde Hij Zijn leer, zodat hele scharen, die Hem navolgden, niet slechts Hem voor een Profeet verklaarden, maar, met deze vreze bevangen zijnde, God verheerlijkten, zeggende: *“Een groot Profeet is onder ons opgestaan; en God heeft Zijn volk bezocht!”* Geen wonder dan ook, dat zij, volgens hun verkeerde bevatting aangaande de Messias, Hem genomen en tot Koning gemaakt zouden hebben, zo niet de alwetende Jezus, hun gedachten en hun voornemen wetende, zich onttrokken had, omdat Zijn koninkrijk niet van de wereld was.

Maar nog eens, hoe zag ik Hem als Hogepriester gekroond met blinkende en schitterende heiligheid, niet slechts voor Zijn voorhoofd op een gouden plaat gegraveerd, maar die de heiligheid van de Heere Zelf was, en die de Vader van eeuwigheid tot deze bediening geroepen en geheilgd had; ja die een heilig Hogepriester was, heilig, onnozel, onbesmet, en die geen zonde kende, dus ook geheel anders dan alle andere hogepriesters uit de mensen, die voor eigen zonden te offeren hadden; maar een Hogepriester naar de ordening van Melchizedek, die voor Zijn volk, Hem van de Vader gegeven, tot zonde is gemaakt en die Zichzelf in hun plaats geheilgd, Zijn menselijke natuur tot een slachtoffer opgeofferd, en Zijn dierbaar bloed aan het kruis tot een rantsoen uitgestort heeft, opdat Hij door Zijn eigen bloed

hen heiligen, de schuld van hun zonden uitwissen, aan Gods gestrenge rechtvaardigheid door Zijn volmaakte heiligheid genoegdoening in hun plaats volkomen betalen, en hen met God verzoenen zou. En al hing de Vorst des levens aan het vervloekte hout, tussen twee boosdoeners, zo moet nochtans één uit hen Hem als Heer en Koning voor alle Zijn vijanden verklaren en verheerlijken, zeggende: *Heere! gedenk mijner als Gij in Uw koninkrijk zult gekomen zijn.* En eindelijk, met welk een majesteit gaf Hij de geest, toen Hij, nog eerst met grote stem roepende: *Vader! in Uw handen beveel ik mijn geest!* ten duidelijkste toonde, dat niemand macht had om Zijn leven van Hem te nemen, maar dat Hij Zelf het vrijwillig wilde afleggen, waarom de hoofdman, ziende, dat Hij also roepende de geest gaf, en overtuigd wordende, dat Hij een Goddelijk persoon was, uitriep! *Waarlijk deze mens was Gods Zoon!*

Werd ik nu, begerige lezer! verwaardigd, om de Heere der heerlijkheid, in Zijn allerdiepste vernedering, met de majestieuze kroon van Goddelijke eer versierd, door geloofsogen van nabij te beschouwen, en u, hoewel oneindig beneden de waarde, een weinig daar gebrekkig van mede te delen: hoe zou ik, die een onbeschaafd Gallileër gelijk ben meer dan met een stamelende tong of met een ongeoeffende en vreemde pen kunnen schetsen, de allerflauwste trekken van hetgeen ik zag in de verhoogde Middelaar: hoe Hij aan dat vonnis van 's Vaders onkrenkbare rechtvaardigheid volkomen voldaan; n met een offerande het hele rantsoen tot de laatste kwadrantpenning ten volle opgebracht hebbende in zijn glorieijke en doorluchtige opstanding over dood, duivel en hel, over de hele macht van de duisternis, triomferende en door eigen Goddelijke kracht de doodsbanden ontworstelde, krachtig bewezen heeft de Zoon van God te zijn, Die de Vader Zelf verhoogd, verheerlijkt en met luisterrijke en koninklijke majesteit gekroond heeft tot Vorst en Zaligmaker, om aan Jood en Heiden bekering en vergeving van zonden te schenken; o! hoe allerblijkbaarst was dit te zien, toen zuivere troongeesten, in de gedaante van helderschijnende en schitterende bliksemstralen, van de hemel nederdaalden, en van de Vader afgezonden waren, om de Koning in Zijn uitvaart tot lijfwacht te verstreken, de deur van de kerker te openen, of de steen van het graf af te wentelen; Zijn vijanden te verstrooien en verschrikken, dat zij als doden werden en wegvluchten; zijn vrienden en verlost onderdanen te onderrichten, en te bemoedigen en te vertroosten en om die Heere, Die daar gelegen had, en die Heere is van hemel en aarde, van Engelen en mensen, met de uiterste hoogachting te vereren, en Hem met alle eerbied te bejegenen en te dienen.

Maar o! hoe zag ik ten laatste deze Goddelijke Borg, dat Hoofd en die Koning met onuitsprekelijke eer en heerlijkheid gekroond in Zijn zegevierende hemelvaart, omstuwd en vergezeld van en met vele duizenden van heilige Engelen, de duizenden verdubbeld, juichende en roepende: *Alle volken! klapt in de hand, juicht met een stem van vreugdegezang; want de Immanuel vaart op met gejuich, de Heere met geklank van bazuinen; hef dan uw hoofden op, gij poorten! verheft u, gij eeuwige deuren! opdat de Koning der ere inga; want de Heere der heirscharen, de Koning der ere naar boven door de hemelen opstijgende van de aarde, de voetbank voor Zijn voeten, beklimt als Middelaar de troon van de Goddelijke heerlijkheid ter rechterhand van Zijn Vader, om daar voor Zijn volk ten voorspraak en tot een gewis pand te verstreken, dat Hij hen in Zijn eeuwige nabijheid zal nemen, en om voor hen plaats te bereiden, opdat zij, bekleed met rein en blinkend fijn lijnwaad, en versierd met gouden kronen op het hoofd en met palmtakken in de hand, met Hem zouden zitten op Zijn troon, en als koningen heersen, aanschouwende Zijn eeuwige heerlijkheid, die Hem van de Vader gegeven is, o gelukkige onderdanen! riep mijn ziel uit, die zodanig een Koning tot hun hoofd hebben, och wie zou niet begerig en gaande worden, om zulk een Koning te kiezen, te dienen, te eren en te verheerlijken! Ja, mijn ziel was dermate*

opgetogen; dat mij dacht een hemel op aarde te hebben, en door geloofsvertegenwoordiging reeds in het verschiets de vierentwintig Ouderelingen te zien, met witte klederen en gouden kronen op hun hoofden, voor Hem die op de troon zit nedervallende en hun kronen voor de troon werpende, Die leeft in eeuwigheid, aanbiddende en toegalmende: *Gij, Heere! zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid, en de eer, en de kracht!* O! hoe smolt hier mijn ziel in een verbazende verwondering weg; hoe was mijn hart overstelpt van zielverrukkende blijdschap, zodat ik niet alleen mij innig verheugde maar ook gaarne alle kinderen van Sion zou hebben willen toeroepen, dat zij zich over hun Koning mochten verheugen, en de Heere psalmen zingen met de luit en met de harp, met de trommels en met de fluit, met het snarenspeel en het orgel, juichende met helklinkende cimbalen van vreugdegeluid voor het aangezicht van de Koning en van de Heere, en uitgalmende: Jezus is Koning! Jezus is Koning! leve de Koning der Koningen en de Heere der Heeren!

Ziedaar, waarde lezer! zo veel een Joodse proseliet mogelijk was ter uwer voldoening iets medegedeeld van die heerlijkheid, die ik verwaardigd ben geworden, in de geestelijk gekroonde koning Salomo te aanschouwen; mocht het nog tot zegen voor uw ziel dienen; maar nu zal ik trachten mijn geschiedkundig verhaal te vervolgen.

Mijn ziel was wel onder deze heerlijke beschouwing (zoals ik reeds gezegd heb) in een verbazende verwondering opgetogen, maar ziedaar! juist toen de WelEerwaarde heer van Essen zijn leerrede¹² geëindigd had en mij het Formulier van de Doop begon voor te lezen, kwam er weer een pijl in mijn hart: “Nu, komt het er op aan, wat zult u nu antwoordden, kunt u zich dan met volle bewustheid rekenen onder de dochters van Sion? Bent u dan een lid van Jezus Christus en Zijn Kerk, door de kracht van de Heilige Geest geworden? Hoe zult u dan durven ondernemen, om ja te antwoorden? Zie deze grote schare zal getuige zijn!” enz. Hier werd mij ontdekt de listige omleiding van de satan; dat hij nu weer mijn gedachten zocht te verstrooien, mij te kwellen en te benauwen, en ware het mogelijk mijn mond toe te sluiten, om niet te willen of te kunnen antwoorden; maar zoals deze gewichtige vraag mij voorgelezen was, riep ik met luider stem uit: “Ja, Ja, Heere Jezus, ik geloof, kom mijn ongeloof te hulp;” och! vermeerder mij het geloof, opdat ik door het schild van het geloof alle vurige pijlen van de satan kan uitblussen, en dat ik nu de Heilige Doop, die U ingesteld hebt, tot een zegel van de rechtvaardigheid van het geloof, zoals aan vader Abraham de besnijdenis geweest is, gelovig mag ontvangen!”

Met deze zucht ging ik naar de trappen van de predikstoel, om gedoopt te worden, en zodra ik de stem van de dienstknecht van de Heere hoorde: “Christiaan Salomon! ik doop u in de naam des Vaders,” riep straks mijn ziel; Och! wees U mijn Vader en mijn God! “en des Zoons,” terstond riep mijn ziel weer: “Och! Heere Jezus! wees U mijn Borg en Zaligmaker, was en reinig mij in en door Uw dierbaar bloed van al mijn zonden! “en des Heiligen Geestes:” Och! wees U mijn Trooster en heilig mij tot een levend lid van Jezus Christus, en hierop zei mijn ziel Amen! hetzij zo! de Drieëenige God is nu mijn Verbonds-God, maar de aandoeningen van mijn gemoed waren zo hooggaande, dat ik van mij zelf geraakte, hetwelk mij anders nooit gebeurd was, en hoe ik tot mijn plaats weder gekeerd ben, weet ik niet; maar eindelijk kwam ik weer tot mijzelf, en toen de Eerwaarde Leraar Van Essen de godsdienst met de zegen gesloten had, en van de preekstoel afkwam, nam hij, als een vader, mij onder zijn armen, mij leidende door een stroom van volk naar de kosterkamer, om daar te bedaren.

Daar een weinig gezeten hebbende en weer tot bedaardheid gekomen zijnde, ging ik

¹² Over Romeinen 10: 11-13.

met mijn huisvader naar onze woonplaats; maar met hoedanige ruimte, vreugde en hartverrukkende blijdschap ik vandaar ging, is mij onmogelijk aan de lezer mede te delen, dan alleen, dat zo ik mij niet bedwongen had, ik de kreupelgeboren gelijk zou geweest zijn, die, wegens gevoel van zijn onverwachte en wonderbare genezing, huppelende en springende in de tempel ging, om God te loven; immers zou ik ook wegens die onuitsprekelijke vreugde, die in mijn hart uitgestort was, gesprongen en elk opgewekt hebben: *Maakt de Heere met mij groot en laat ons Zijn naam tezamen verhogen!* Maar deze hartverruimende en uitgelaten blijdschap zocht ik, zo best doenlijk, te bedwingen en binnen de palen van zedigheid te houden, om anderen, die hierin vreemdelingen waren, niet te ergeren of geen aanleiding tot spotten te geven, even gelijk Michal deed over het huppelen van David voor de ark; zodat ik met een stil juichend hart, en een vervrolijkte ziel in de God van mijn heil, reikhalzende naar mijn woonplaats ging, om daar in het verborgen mijn hart voor de Heere uit te storten, en in stilheid lofzangen tot mijn God op heffen.

Thuis komende, vond ik, tot mijn uiterste verwondering, juist de bewuste vriendin, waarvan ik tevoren gesproken heb¹³, welke door de vrouw van mijn huiswaard verzocht en mede naar ons huis genomen was, om daar, iets te gebruiken. Met welke verbaasdheid ik stond, om juist haar en geen andere van al mijn vrienden zo onverwacht te moeten vinden, en hoe dit mij tot bevestiging, ja, vergun mij het zo uit te drukken, tot een teken en een zegel van de belofte, opzichtelijk haar aan mij gedaan, gediend heeft, zal ik aan uw overweging overlaten; nochtans hoe wonderlijk het in mijn ogen was, zocht ik hierop niet veel te starogen, opdat ik er niet door in mijn werkzaamheid omtrent de Heere Jezus mocht gestoord en afgetrokken worden. Vervolgens werd deze vriendin door mijn huisgenoten ook verzocht, om op het middagmaal te blijven, maar dit weigerde zij, en van hen afscheid genomen hebbende, zei zij tot mij; “Nu, Christiaan! ik heb u Amen horen zeggen op uw Heilige Doop, en dus wens ik, dat u ook verder mag leren Amen te zeggen in en op alle wegen, waar de Heere u belooft te leiden.” Aldus vertrok zij van ons, en verder kwam ook deze dag geen mens mij bezoeken; waarover ik zeer verblijd was, opdat ik in mijn stille eenzaamheid de Drieëenige Verbonds-God zou kunnen loven, prijzen en verheerlijken.

In deze heugelijke staat bleef ik tot zaterdag de 27e juni, en was zeer verlangende naar de volgende dag des Heeren, om met een stem van vreugdegezing en met lof, onder de feesthoudende menigte van Gods volk, tot de tafel van de Heere te naderen, en Zijn dood te verkondigen; dus ging ik ook naar de kerk om de voorbereidingspreek te horen; maar ziet, op de weg ontmoeten mij twee heren, waarvan de één begon te spreken van het voorval met die twee Joden aan het huis van zekere heer¹⁴, waaraan ik in het geheel niet meer dacht, maar bemerkende, dat mijn bedorven deel hierdoor gaande kon worden, zocht ik dit gesprek af te breken, verzoekende, zich daarover niet verder uit te laten, omdat mijn voornemen was naar de kerk te gaan, en zulk een gesprek dus voor mij geheel ontijdig zou zijn; maar al mijn aangewende moeite was tevergeefs, zij wilden niet aflaten, en poogden die bewuste heer tot het uiterste te rechtvaardigen, omdat deze Joden slechts bij toeval in zijn huis gekomen waren; hierdoor werden mijn verdorvenheden gaande, zodat ik mijn driftige natuur onmogelijk bedwingen kon en zei: “Hoe kan mijnheer dit zeggen? Is dit toevallig, dat in een stad, waar zovele duizenden Joden zijn, juist deze Jood Hiersch Franschman, aan wie ik te Arnhem, Rabbijn zijnde, een brief van dankzegging geschreven¹⁵, toen

¹³ Zie bl. 278 en 279.

¹⁴ Zie het eerste stuk, bl. 265.

¹⁵ Zie het eerste stuk.

zo onverwachts in dat huis zou gekomen zijn, en wat meer is, juist bijgeval ook dezelfde brief bij zich zou gehad hebben? Ja, is het nog niet klaar genoeg, dat dit met overleg geschied is? En was het niet zijn redelijke plicht geweest (ik zwijg van de Christelijke liefde), om mij ten minste enige kennis vooraf daarvan te geven, en niet zo onverwacht zulke bloeddorstigen aan mijn zijde te plaatsen?” Althans ik ging van hen, en mijn ziel geraakte niet alleen van al haar aangename overdenkingen af, maar mijn hart was daardoor ontroerd en met murmurerende gedachten vervuld geworden, zodat ik in en uit de kerk geheel ledig, ja met een dodig en verward gemoed ging. Droevige voorbereiding (dacht ik bij mij zelf), en dat wel voor de eerste maal, maar hoe zult u het nu morgen maken? Zou u het durven ondernemen in zulk een gestalte aan de tafel van de Heere te naderen? Dat zij verre! ik zou liever tot de tweede bediening wachten, en zien of ik in die tussentijd weer tot bedaardheid mocht komen. Nochtans was ik innerlijk bedroefd, dat juist op zulk een tijd, waarnaar mijn ziel zich met zulk een verlangen had uitgestrekt, zodanige ontmoeting moest hebben, die mij onbekwaam maakte, om het Paasfeest te kunnen vieren, en met of onder de feesthoudende menigte voor de Heere te kunnen verschijnen.

’s Morgens begon mijn oude vijand met zijn listige raadgeving wederom voor de dag te komen, om mij aan te sporen, dat ik liever in de voormiddag niet naar de kerk zou gaan: “Wat zou u daar doen, als u niet aan de tafel nadert?” enz. Dit na vele worsteling te boven gekomen zijnde, was eindelijk zijn inboezeming, dat ik vooral geen zwart kleed¹⁶ aantrekken, opdat de mensen daaruit zouden opmaken, dat mijn voornemen niet was, om aan de tafel van de Heere tafel te naderen, hetwelk ik zonder enig nadenken volkomen goedkeurde, omdat ik ook eertijds van anderen gezien had, en ging daarom ook naar de kerk. Maar mijn gedachten werden gedurig verstrooid en afgetrokken, zodat ik niet in staat was, het gepredikte met aandacht te kunnen horen, en dus zat ik daar indrukkeloos en onder gedurige prikkeling en aansporing van de satan: “Ei, wat doet u hier? Ga liever naar huis, misschien zult u het in uw eenzaamheid beter hebben, dan hier,” enz. En ik was reeds klaar, om van mijn plaats op te staan en zijn listige raadgeving op te volgen; maar hetgeen mij nog wederhield, was, dat ik nadacht, hoe aller ogen op mij gevestigd waren, hoe al mijn treden en gangen gewogen werden, en hoe het vele gesprekken onder de mensen en onder mijn vijanden veroorzaken zou, bijaldien ik de kerk uitging; hierom nam ik voor, om ondertussen voor mij zelf enige capittels in de Bijbel te lezen: maar zoals ik de dienstknecht van de Heere aan de bruilofstafel zag naderen, werd ik opgewekt en begerig, op de nodiging en roeping te komen, en de liefdegerechten van het volk van de Heere te bezien, zodat het mij onmogelijk was te blijven zitten, maar ik moest opstaan, hoewel met beschroomdheid zachtjes en van verre toetredende, totdat ik eindelijk tegenover de dienstknecht van de Heere stond, onder verzuchting: Och mocht er nog een kruimeltje brood des levens van deze koningstafel voor mij onwaardige en dode hond afvallen, waardoor mijn ziel levendig, verkwikt en verzadigd mocht worden; en ziende, hoe de één na de ander aan de welbereide dis naderde en allen zich verlustigden in hun Bruidegom, de Heere Jezus Christus, en hoe zij verzadigd werden met het goede, hoe sommigen dronken en anderen krank van liefde waren, of met liefdekussen van Zijn mond gekust en omhelsd werden, o! toen ging mijn hart open, denkende: Waarom zou ik toch zo ver staan? Ben ik dan een vreemdeling? En toen mijn hart met vurige liefde tot de Heere Jezus brandende was geworden, poogde ik mij ook onder deze aanzittende gasten te voegen, om de dood des Heeren te verkondigen. Maar daar kwam weder die boze verleider met geweld op

¹⁶ Het is in de Amsterdamse Gemeente de gewoonte dat de Avondmaalgangers genoegzaam altoos in het zwart gekleed deze plechtigheid vieren.

mij aanstormen: “Wat wilt u doen? U bent immers niet in het zwart gekleed, en wilt u aan de tafel van de Heere naderen? Wat zal dit nu weer veel gepraat veroorzaken!” En zo ras ik weer naar hem luisterde, bleef ik staan, hoewel niet zonder strijd. Eindelijk riep de dienstknecht van de Heere: “Wie nog niet genaderd is, die gelieve te naderen!” Nu dacht ik, dat hij mij in het bijzonder riep en nodigde, waardoor mijn begeerten nog meer gaande werden, en niettemin hield mij de sterkgewapende zo vast aan dat kleed gekluisterd, dat ik mij van hem niet ontworstelen kon en dus ging de tijd voorbij. Maar zodra was deze liefdemaaltijd niet geëindigd, of ik kreeg slagen van binnen, omdat ik mij door de vorst der duisternis had laten verleiden en afschrikken, en dat om zulk een beuzeling! Maar wat zou ik doen? Het was reeds te laat, en dus ging ik met diepe schaamte en innig berouw uit de kerk, onder uitzicht, het mocht mij tot lering zijn, om mij vervolgens beter te wachten en toe te zien, naar die oude slang en haar listige uitwerpingen niet weer te luisteren, en in hope, zo de Heere wilde, acht dagen later bij de tweede bediening van het Heilig Avondmaal aan de tafel van de Heere te naderen, met voornemen, door niets mij te laten weerhouden; maar, zoals ik ben en mij bevinden zou, slechts enkel uit gehoorzaamheid toe te treden, om de dood des Heeren te verkondigen; zoals ik ook bij de beantwoording van het doopsformulier voor God en Zijn gemeente beloofd had.

Intussen met uitgestrekt verlangen deze dagen hebbende doorgebracht, ging ik zondag 5 juli, blij en welgemoed, naar Gods huis, en dacht bij mijzelf: Heb ik verleden rustdag, toen ik maar van verre stond zo veel verkwikking genoten, wat zal dan nu mijn ziel met smeer en vettigheid verzadigd worden, daar ik nu zelfs met de bruilofskinderen aan de tafel van de Heere zal aanzitten! Maar aanzittende, en gedurig uitzien naar mijn Zielsbruidegom, onder verzuchting: Och! dat Hij mij kusse met de kussen Zijns monds, met een kus van zielverwarmende liefde, met een kus van hartvervulling vrede en hemelse vreugde; behaagde het Hem niet, mij met enige gevoelige verkwikking te verwaardigen, dan alleen, dat mij deze woorden voorkwamen: *Doch deze dingen alle werkt één en dezelfde Geest, delende aan een iegelijk in het bijzonder, gelijkerwijs Hij wil*, 1 Cor. 12: 11. Behalve dat ik op die tijd geen inzien in deze woorden had, niet wetende, wat ik hieruit leren, of hoe ik mij deze toepassen kon, ging ik onverzadigd, ja droefgeestig van de tafel van de Heere, en alle moeite, die ik aanwendde, om enig licht in deze woorden te krijgen, waren tevergeefs. Ofschoon de woorden op zichzelf in het oogmerk van de Apostel mij niet te duister waren, namelijk, om de Corinthiërs te onderrichten, dat alle geestelijke gaven niet aan bekwaamheden of verdiensten van mensen zijn toe te schrijven, maar dat die uit Gods vrije genade en Zijn souverain welbehagen voortkomen, en de Geest de Werkmeester en Gever daarvan is, die op een vrijmachtige wijze sommige met deze, en andere met gene gaven begunstigt; nochtans had ik geen licht, om er mee werkzaam te zijn, en mij die toepassende, er nut uit te trekken.

’s Avonds dan bij een oud Godzalig Christen verzocht zijnde, ontmoette ik weer daar, in Gods wonderbare en albesturende Voorzienigheid, het bewuste voorwerp, waarvan ik meermalen melding gemaakt heb; en dit was mij bijzonder opmerkelijk, dat ik haar na de bediening van het eerste, alsook nu na de bediening van het tweede Sacrament, en dat boven alle verwachting, had moeten aantreffen; hoe het ook zij, immers opmerkende lezers? ik werd er weer door versterkt, dat de Heere Zijn beloften met betrekking tot haar aan mij gedaan, hoewel nog zo onwaarschijnlijk en onmogelijk schijnende, op Zijn tijd en Zijn wijze zeker vervullen zou, naardien Hij de God Amen is en blijven zal.

Na enige tijd daar onder nuttige samenspraken vertoefd te hebben, werd mij eindelijk

gevraagd: “Wel, Christiaan, u bent nu heden voor de eerste maal verwaardigd geworden aan de tafel van de Heere te naderen, zou u ons ook iets kunnen mededelen van hetgeen uw ziel daar ondervonden heeft?” Ik geraakte dan gul en openhartig aan het spreken, hun verhalende, vooreerst, hetgeen mij voor acht dagen aan de eerste bediening boven alle verwachting wedervaren was, hoe goed en zielverkwikkend ik het gehad had, terwijl ik slechts van verre had gestaan; vervolgens, hoe ik deze hele week reikhalzende naar deze dag des Heeren geweest was, in verwachting, dat mijn hongerige en dorstige ziel met smeer en vettigheid zou verzadigd worden, en dat ik mij in mijn Zielsbruidegom zou hebben moge verlustigen; maar dat de Heere mij met geen gevoelige verkwikking verwaardigd heeft; en dus onverzadigd had laten heengaan, uitgenomen, dat mij deze woorden waren voorgekomen: *Doch deze dingen alle werkt één en dezelfde Geest, delende aan een iegelijk in het bijzonder gelijkerwijs Hij wil*; maar dat deze mij duister waren gebleven, niet wetende, hoe ik mij die zou kunnen toepassen, om er enige nuttige lering, of enige troost voor mij uit te halen; en dat alles is, zei ik, “waarde vrienden! hetwelk ik u kan mededelen.”

Hierop zei één van de vrienden: “Zo het mij voorkomt, kunt u hieruit leren, dat de Heere niet alleen vrij is in de bedeling van de gaven, maar ook in de bijzondere uitlating van Zijn liefde en gevoelige zielsverkwikking, waarmee Hij nu en dan deze en genen van Zijn gunstgenoten verwaardigt, en die Hij door de geest op hun gemoed naar Zijn vrijmachtige wil toepast: behalve dat ook de ondervinding van Gods volk hun dagelijks genoegzaam leert, dat wanneer zij allerondergeschikst dachten te zijn, en dus het allerminste niet verwachten, alsdan somtijds onverwacht hun zielen overstroomd en dronken van liefde gemaakt worden en zo ook weer integendeel, soms, wanneer zij denken zeer geschikt te zijn en in grote verwachting staan, en zij hun mond wijd open doen, om met het goede verzadigd te worden, zij dan geen kruimeltje brood krijgen. Immers zal uw eigen ondervinding mijn gezegde bevestigen; want verleden week was u volgens uw gedachten geheel ongeschikt en onbekwaam, om aan de tafel van de Heere te naderen, u stond maar zo van verre als een vreemdeling, als een onwaardige, als een dode hond, om slechts te zien en te horen, zuchtende, dat er toch maar één kruimeltje van de tafel van de Koning voor u mocht afvallen, en ziedaar! toen was uw ziel onverwacht verzadigd en verkwikt geworden; maar heden stond u in grote verwachting, om nog meer dan in de vorige week te genieten, en evenwel u moest onverzadigd en zonder gevoelige verkwikking heengaan; dus kunt u hieruit leren, dat de Heere in alles vrij is, en het minste niet toe te schrijven is aan onze verwachting, gesteldheid, geschiktheid of opgewektheid, maar dat voor de allerminste verkwikking, waarmede de Heere ons gelieft te begunstigen, wij overvloedige stof van dankbaarheid hebben, ja zelfs, dat als Hij maar ons iets leren wil, en onze verkeerdheden ons in liefde onder het oog brengt, zulks erkend en hooggeschat moet worden, maar hierin komen wij, helaas! veel te kort, wij willen wel gaarne van de beminnelijke Jezus omhelsd en gekust worden, dat ons zo aangenaam is en onze ziel verkwikt, maar wij moesten even gaarne van Hem willen geleerd zijn, ja dat moest ook zielverkwikkend voor ons zijn, dat wij onwaardigen zulk een grote Leraar hebben, Die ons leren wil en dadelijk leert. Ziedaar, broeder! wat u naar mijn gedachten uit deze woorden leren kunt.”

“Dat is zo,” antwoorde mijn meergemelde vriendin, “de Heere is vrij in al Zijn bedelingen, ook in de bepaling van tijd en wijze, hoe en wanneer Hij deze of genen van Zijn lieve kinderen met een mindere of meerdere verkwikking, Belieft te begunstigen; maar of dit juist in deze woorden tot lering voor onze vriend ligt opgesloten, kan ik eigenlijk niet zien; want, waarlijk vrienden! wij moesten in het oog houden, zowel het doelwit van de Apostel, alsook de hele samenhang van dit capittel:

nu bedoelt de Apostel in deze woorden niet, om van voorkomende verkwikkingen of uitlatingen van Jezus' liefde door de geest aan de ziel van Zijn gunstgenoten te spreken; nee, maar Hij bedoelt en spreekt alleen van bijzondere geestelijke gaven, en dat is dezelfde Geest, dezelfde Heere, dezelfde God, Die deze gaven aan deze en genen, naar Zijn vrijmachtige wil en behagen, mededeelt; en daarom, zo het mij toeschijnt, liggen in deze woorden voor onze vriend meer verborgen dan hij nog zien kan, en hetgeen mogelijk op de tijd van de Heere zal worden opgeklaard; niet dat ik hiermede iets zouden willen voorzeggen of profeteren, dat zij verre, maar ik houd mij alleen aan het Woord, naar de mening van de Geest, en dienovereenkomstig spreek ik, want naar mijn gedachten zal die vriend tot een werk geroepen worden, hoewel onbekend, wanneer en daartoe, maar waartoe hij de minste geschiktheid of bekwaamheid niet zal denken te hebben, en hierom, dunkt mij, heeft de Heere hem nu dit woord vooraf tot een belofte gegeven, opdat wanneer hij tot één of ander werk geroepen wordt, hij niet door het ongeloof zou zeggen: Ik ben hiertoe onbekwaam; maar dat hem dan deze woorden tot bemoediging zou verstreken, en om hem te doen geloven dat de Heere machtig is, hem door de Geest daartoe bekwaam te maken, en met alle nodige bekwaamheden en gaven te begunstigen."

In het eerst had dit laatste gesprek grote kracht en indruk op mijn gemoed, en ontroerd geworden, riep ik uit: "Grote God! waartoe zou U mij, die tot alle dingen ongeschikt en onbekwaam ben, nog willen gebruiken? Nochtans U bent machtig het te doen." Maar straks kwam in mij op, ziet u nu wel, nu wordt uw hart met haar woorden hoe krachtig reeds, vooringenomen, dat u, wegens die betrekking of verbeelding, die u hebt, alsof zij nog eens uw huisvrouw zal worden, alles wat zij maar zegt, stellig gelooft en omhelsd, en daarom wees voorzichtig, dat toch dit gesprek geen diepe wortels in uw hart schiet, immers zou u hierdoor opgeblazen en hoogmoedig kunnen worden, ja zelfs in de verbeelding geraken, om nog eens zulk een wonderman te zullen worden, die met bijzondere gaven van de Geest begunstigd werd; dit heeft wel plaats gehad ten tijde van de Apostelen, maar nu hebben deze wonderen reeds 1700 jaren opgehouden, en zou dan nu de Heere zulk een wonder, en dat juist aan u willen doen? Dat zij verre! Maar laat nu uw voornaamste zorg zijn, hoe aan uw brood te geraken; u hebt nu uw begeerten, waarnaar u, zovele jaren met verlangen hebt uitgezien, verkregen, u hebt nu uw belijdenis gedaan; u bent nu tot lidmaat aangenomen en gedoopt, nu wordt het ook eens tijd, om uit te zien en zorg te dragen, wat u zult beginnen of bij de hand nemen, om uw brood te verdienen, en niet zo alle dagen, nu bij deze en dan bij genen te gaan eten; een Christen moet werken, dat betaamt hem en hij is daartoe ook ten hoogste verplicht, behalve dat de mensen u niet altijd zo zullen ten eten nodigen en verzoeken, zoals zij tot hiertoe gedaan hebben; immers zal u de ondervinding dit wel anders leren; het mag wel enige weken duren, maar dan zal het van dag tot dag beginnen te verminderen en eindelijk geheel ophouden, en wat dan gedaan? Dus moet u bijtijds beginnen uit te zien en trachten tot een middel van bestaan te komen, enz.

Van dat ogenblik af geraakte ik aan het redeneren, wat eigenlijk te beginnen of waartoe mij te begeven, om mijn eigen brood, hoe gering ook, op een gepaste wijze te kunnen winnen; maar hiertoe had ik geen doorzicht, en dus ging ik met die zware last naar mijn woonplaats, en al wat ik verder deed, om mij enigszins op te beuren en te troosten, dat de Heere, die tot zoverre zorg gedragen en altijd uitkomst gegeven had, mij ook nog verder helpen en een weg banen zou, om een middel van bestaan te vinden, zo kon ik echter die last niet kwijt worden, en omdat de Heere door middelen werkt, zocht ik ook tot dat einde alle mogelijke wegen in te slaan, maar alles was tevergeefs; want sprak ik met Gods arm en ellendig volk, hoewel de meesten onder

hen innig medelijden met mij hadden, was het echter buiten hun macht, om mij te kunnen helpen, zodat ik van dezulken moest afzien, om hen niet buiten oorzaak te bedroeven; en vervoegde ik mij bij anderen, die mij wel konden helpen, bijaldien zij er maar gewillig toe geweest waren, daar vond ik hart en mond gesloten, zodat mij nimmer eens gevraagd werd: “Duitsch! waar leeft u van? Of wat denkt u te beginnen?” Laat staan, dat men mij een goede raad en bestuur gaf, en nog veel minder, dat er enige geneigdheid gevonden werd, om voor mij bij meervermogenden tot voorspraak te verstrekken, en dus werd ik van rondom verdwaasd en wist niet verder, wat te beginnen of wat te doen: want werken kon ik niet, hoewel ik mij niet schaamde te arbeiden, en mij zelf toen bewust was, dat ik niet door hoogmoed daarvan weerhouden werd, maar enkel ontstaande uit mijn zwakheden, veroorzaakt door het langdurig reizen en trekken, door veelvuldig omzwerven, droevige ontmoetingen en akelige doodsbenauwdheden, die ik enige achtereenvolgende jaren had moeten ondergaan¹⁷; kortom, na enige dagen, weken en maanden aldus doorgebracht te hebben, zonder dat iemand naar mij omzag of zich over mij bekommerde, begon ik onder de last van het ongeloof te bezwijken, vreemde dat ik eindelijk ten laatste bij de deuren zou moeten gaan bedelen, en dat daarom sommigen van mijn broeders naar het vlees, inzonderheid die te Amsterdam wonen, en waarbij ik zeer in achting geweest was, tot opspringens toe zich daarover verblijden en verheugen zouden, en ik bij anderen van mijn natie, die in overtuiging stonden, een afschrik zou veroorzaken, om ooit tot het Christendom over te gaan, voorziende, dat zij ook niet anders te wachten hadden, dan zulk een armoedig leven en tot zodanige verachte staat te vervallen, enz. Daarbij liet mijn inwendige vijand mij niet ongemoeid, maar bracht mij te binnen zekere samenspraak met enige Roomse priesters¹⁸, in het jaagschip tussen Bonn en Keulen, en mij daarmede gestadig kwellende, boezemde hij mij zachtjes in. Ziet u nu evenwel niet, dat zij u de waarheid gezegd hebben? Ondervindt u het niet zo? O! hoezeer begon toen mijn verdorven deel in mij te woelen, en mij aan het twisten en murmureren te brengen, en hoezeer had ik ondersteunende genade nodig, om daartegen worstelende, te blijven staan?

Onaangezien al deze zielbuigende moedbenemingen, verzwaarde het mijn kruis allermeeest, dat sommige Godvruchtige lieden mij ontdekten, onder hoedanige dwaze verbeelding en met welke verkeerde oogmerken die persoon¹⁹ bij wie ik woonde, mij

¹⁷ Zoals in het eerste stuk kan worden nagelezen en ik dus onnodig acht hier te herhalen.

¹⁸ Zie het eerste stuk, bl. 101-104.

¹⁹ Zie bl. 282, alwaar van deze persoon, gedeeltelijk bij wijze van voorverhaal, reeds staat aangetekend, en waarbij ik thans nodig acht te voegen, hoe diezelfde persoon, door tomeloze driften vervoerd zijnde, zich niet langer had kunnen bedwingen, om zulke dwaze verbeeldingen en gemeente of gewaande openbaringen, waarschijnlijk van het bedriegelijk of bedrogen hart, aan mijzelf te vertellen en voor te stellen; en hoewel mijn ziel ten enenmale er door ontstelde en ontroerd werd, kon ik echter mijn geluk niet genoeg waarderen, zoals ik thans nog God er niet genoeg voor danken kan, dat de zelfde listige inboezemingen van de satan, reeds door die persoon, als geloofswerkzaamheden, waren verhaald aan sommige van mijn vrienden, die mij dit in vertrouwen te kennen gaven, opdat ik mij tegen deze boze bedenkingen zou wapenen en op mijn hoede zijn zou; nochtans verzoek ik, dat niemand van mijn lezers misduide, dat ik die dwaze verkeerdheden niet duidelijker vermelden kan, naardien het ganselijk niet stichten, maar veeleer aan een spotzieke eeuw gelegenheid tot God-onterend schertsen zou geven, hoewel het anders, buiten mijn toedoen, onder velen in Amsterdam genoegzaam verspreid en ruchtbaar is geworden; maar ik ben alleen genoodzaakt, thans hier gelijk ook te voren, er iets met een woord van aan te roeren, opdat ieder een gevoegelijke samenhang van de wonderlijke wegen en bewaring, die de Heere met mij gehouden en aan mij ten koste gelegd heeft, zou ontdekken, behalve dat ook anders het vervolg van mijn geschiedverhaal voor sommige onverstaanbaar zou zijn. Ook vond ik mij daarenboven verplicht mijn goede naam om de eer van mijn grote Koning, Die ik dien, van uitgestrooide lastering te zuiveren, opdat diegenen, die er iets van gehoord en naar de waarheid van de zaken, echter niet nauwkeurig genoeg onderzoek gedaan hebben en waardoor ik arme vreemdeling bij

in huis had genomen en waarvoor ik tot die tijd blind was gehouden, niets anders denkende, dan dat het alleen uit zuivere liefde was voortgekomen; dus vermeerderden mijn verlegenheden, en mijn benauwdheden strekten zich wijd uit, ziende, dat ook dit huis de plaats van mijn rust niet was, en niet wetende waar heen; noch veel minder hoe aan middelen te komen, om een andere woning te huren en deze te voldoen; daarom was het mij zeer bang en werd ik gedrongen, tot een zeer waardige heer, die mij vele beleefdheden betoond had, mijn toevlucht te nemen, om mijn droevige en gevaarlijke omstandigheden voor hem open te leggen en ZEd. daarover te raadplegen. Nochtans bij ZEd. komende, werd mij wel sterk aangeraden, om zo spoedig mogelijk mijn woning te verlaten, maar op mijn vraag: Waar een andere woning te vinden, of vanwaar de middelen te bekomen, om de kamerhuur en de kost te betalen? wist ZEd. daartoe noch raad, noch uitzicht; waarom ik er moedelozer vandaan kwam, dan ik tevoren geweest was, niet wetende, waar ik mij keren of wenden zou.

Nochtans in mijn diepe moedeloosheid neergebogen naar mijn huis wederkerende, wilde God aan een onwaardige vreemdeling, in benauwde verlegenheid zijnde, zich niet onbetuigd laten, maar liet door een aanbiddelijk bestuur van Zijn Voorzienigheid mijn oog en mijn aandacht vallen op een blinde man, die door een leidsman bij de hand geleid werd, en bij de deuren om een aalmoes bedelde, waardoor mijn gemoed geheel omgezet en met goedertieren indrukken bezet werd. Hierdoor werd ik, in de eerste plaats, bij mijn eigen onwaardigheid bepaald, en moest ik uitroepen: “O Heere! hoe oneindig goedertieren bent u over mij geweest; ach! bijaldien U mij naar mijn ongerechtigheden vergolden had, dan zou ik dubbel verdiend hebben; en nog ogenblikkelijk verdienen, in gelijke ellendestaat als deze arme blinde man gesteld te worden, maar o wat heb ik integendeel overvloedige stof, ja onuitsprekelijke stof tot dankbaarheid, dat ik er tot op heden nog van verschoond ben en dat uw vrijmachtige ontferming mij tot hiertoe daarvoor bewaard heeft.” Vervolgens viel mijn oog op zijn leidsman en diens getrouwe zorgvuldigheid, opdat de blinde zich niet ergens aan stoten of over stuikelen zou, maar hem voor de tegenloop en alle onheilen, waarvoor hij anders ieder ogenblik bloot stond, met alle nauwkeurigheid bewaarde, ja dat de leidsman, bij deze en genen, die hem ontmoeten, nog een goed woord voor hem deed of tot voor spraak verstrekke, en dus één en ander bewoog, om aan deze arme ellendeling iets te geven of aan hem goed te doen. Eindelijk beschouwde ik het grote voorrecht van deze blinde man, als die zulk een getrouwe leidsman had, waarop hij zich volkomen verlaten durfde en vertrouwen kon, zodat hij hem gerust en onbevreesd slechts te volgen had; o! daar kreeg ik een oog in mijn blindheid, in mijn ongeloof en wantrouwend bestaan omtrent mijn grote en goedertieren Leidsman, de Heere Jezus Christus, tegelijk mij zelf herinnerende, hoe Hij mij beloofd had²⁰: *Ik zal u onderwijzen, en u leren van de weg die gij gaan zult; Ik zal u raad geven, Mijn oog zal op u zijn*; en hoe Hij mij als een blinde allerwonderlijkst geleid, en deze belofte tot heden toe nog aan mij, onwaardige, vervuld heeft, mij in alle wegen en paden, die ik niet kende en nochtans te gaan had, onderwijzende en raad gevende; voor alle onheilen, waarvoor ik ogenblikkelijk blootstond, mij onder de schaduw van Zijn vleugelen bewarende en beveiligende, uit alle doodsnoden mij reddende en Zijn liefderijk ontfermend oog van getrouwe voorzorg gedurig op mij houdende, en dat ik, niettegenstaande alle deze menigvuldige ondervindingen van Zijn onnaspeurlijke goedheden, helaas! nog zo ongelovig en wantrouwend bleef, alsof Hij niet machtig was, ook in deze duistere wegen mij te onderwijzen, te leren, te raden, onder de

hen in verdenking geraakt ben, overtuigd mogen worden, hoe verkeerd en vals aan hen desaaangende bericht gegeven is, en hoe de leugen voor de waarheid en schijn voor zijn door hen is aangenomen.

²⁰ Zie het eerste stuk, bl. 155.

schaduw van Zijn vleugels te bewaren en Zijn liefderijk oog van ontfermende genade op mij te houden, dermate, dat zelfs de poorten van de hel mij niet zouden kunnen overweldigen. O! welk een diepe schaamte ontstond hierdoor in mij; ik moest mijzelf verfoeien, dat ik naar dat snode ongeloof weer geluisterd en het de overhand had laten nemen, waardoor ik in zodanige moedeloosheid verzonken was, alsof er bij mijn Leidsman geen raad noch hulp meer voor mij verkrijgbaar zou zijn; maar weg, weg, ongeloof! nu moet ik, nu zal en wil ik het volgaarne bekennen, hoewel ik mij thans in een zware proefweg bevind, ja in een zeer gevaarlijke verzoeking, geen nood! Jezus leeft in eeuwigheid, zittende aan de rechterhand van God, biddende voor mij, onwaardige; Zijn naam is niet alleen Raad, maar Hij is groot van raad en machtig van daad! Hij zal mij ook in deze weg onderwijzen, leren en raad geven, hoe ik mij te gedragen heb, en Hij zal Zijn oog op mij houden en mij bewaren, ja ik zal nu en van achteren nog moeten zeggen: *Gaat niet uit de mond van de Allerhoogste het kwade en het goede? want wat kwaad is er in de stad dat de Heere niet doet, en wie zegt iets, hetwelk geschiedt, zo het de Heere niet beveelt?* Ook dit, dat in ik die weg ben gekomen, ook dit dat hart en mond van diegenen, die mij helpen konden, gesloten blijven, en over mij in het minst zich niet bekommeren; ook dit komt voort van de Heere der heirscharen. Hij is wonderlijk van raad, Hij is groot van daad²¹. Hij heeft Zijn goedertierenheid wonderlijk aan mij gemaakt en dus zal en moet Hij alleen de eer ervan hebben en bekomen.

In deze bedaarde gemoedsgesteldheid stond ik enige weken, wachtende op het heil des Heeren en daarnaar gedurig uitziende, hoewel mijn weg van dag tot dag nog donkerder begon te worden. De verzoeken en uitnodigingen van mijn vrienden, die voor mijn Doop zo overvloedig waren, dat ik menigmaal daarvoor moest bedanken, begonnen te verminderen en eindelijk geheel op te houden, en om dit voor mijn huisgenoten te bedekken, ging ik dagelijks op etenstijd een wandeling doen, mij onderweg voorziende van brood en kaas, waarvan ik in stilte op mijn kamer gebruik maakte en volkomen verzadigd werd, het overschot zorgvuldig wegsluitende, opdat niemand er iets van zou kunnen bemerken. Aldus bracht ik enige weken door, niet alleen weltevreden zijnde, maar zelfs niet overvloedige stof van dankbaarheid, dat ik, die door mijn zonden alles verbeurd had, en waardig was met gal en alssem verzadigd te worden, zodanig bevoorrecht werd, en deze gave mocht ontvangen en genieten uit de hand en in de gunst van een verzoende God in Christus: o! dat was zo groot in mijn ogen dat de liefdetranen menigmaal het brood bevochtigden, en het zoeter dan honig voor mijn gehemelte was! Evenwel begonnen mijn levenskrachten, die reeds tevoren weinig waren, door deze levenswijze nog meerder af te nemen; maar wat zou ik doen? Onverzocht bij één van mijn vrienden te gaan eten, dat kon ik wel doen, immers zo laag wilde mijn hart niet buigen, en in een herberg te gaan, vermocht ik nog minder, niet alleen omdat het te kostbaar voor mij was, maar vooral om mij te wachten voor alle schijn des kwaads, en opdat ik door eigen toedoen niet op de tong van lasterzieke mensen mocht geraken, wetende hoe velen alle mijn treden en wegen nauwkeurig gadesloegen en op mijn hielen letten, om, ware het mogelijk, iets tot mijn verwijt te vinden en mij openlijk ten toon te stellen; maar nee, dacht ik, dat zal, hoop ik, hun niet gelukken. Intussen verminderden mijn krachten zodanig, dat ik het wel niet langer zou hebben kunnen uithouden, totdat mij eindelijk, in mijn verlegenheid wandelende, herinnerd werd, die gulhartige nodiging van de ouders²² van meergemelde vriendin, en hoe vriendelijk en welmenend zij mij verzocht hadden dat ik, wanneer ik door nie-

²¹ Of liever, volgens het Hebreenwse grondwoord: Hij maakt Zijn daad wonderlijk, Hij maakt Zijn daad groot. Jes. 28: 29.

²² Zie bl. 279.

mand ten eten verzocht werd, dan altoos maar onbeschroomd bij hen moest komen, en dat hun huis voor mij open stond. Nu was het tijd, dacht ik, om er mij van te bedienen, en ik ging dus naar hun woning, waar ik niet alleen op de allervriendelijkste wijze ontvangen werd, maar juist tot mijn verkwikking een goede warme soep op de tafel klaar vond staan; die mij tegelijk tot medicijn en tot vernieuwing van mijn levenskrachten diende. O! hoe zag ik hier de wonderbesturende Voorzienigheid doorstralen, dat zodanige aanbieding, en dat wel van mensen, die ik nooit gezien noch gekend had, reeds voor negen maanden aan mij onwaardige had moeten gedaan worden, om in verlegen tijden mij daarvan te kunnen bedienen.

Maar behalve deze opgetogen verwondering, riep mijn gemoed mij ook onder het eten menigmaal weder toe: “Zie! zie uw vader, uw moeder, uw zuster, ja uw huisvrouw, die de Heere voor u bewaard heeft!” “Ja,” zei mijn ziel, “dat is zo, Heere! en nu zit ik hier slechts nog als een vreemdeling, wie deze gave uit mededogendheid en liefde wordt medegedeeld; maar er zal een tijd komen, dat ik als een zoon, met deze mijn huisvrouw, die U voor mij bewaard hebt, in veel grotere blijdschap aan deze tafel zal aanzitten²³, en hen met de namen vrouw, vader, moeder en zuster zal kunnen noemen. O! als ik de vervulling van deze uw belofte dadelijk zal mogen ervaren, welk een wonderlijke tijd zal het dan voor mij zijn!” Eindelijk gegeten hebbende, en denkende mijn afscheid te nemen, verzochten mij de ouders weder, om wat te blijven vertoeven en met hen een kopje thee te drinken, zodat ik bijna de hele middag daar doorbracht, meestal onder hartstochtelijke aandoeningen en zielverkwikkende samenspraken over geestelijke zaken, waar de Heere ons geliefde in te leiden, en terwijl mijn hart ook vervuld werd met de goedertieren en gelovige indrukken omtrent mijn toeleg en voornemen, zou mijn mond haast overgelopen en één of ander voorstel aan haar gedaan hebben, bijaldien ik er door opkomend ongeloof niet van wederhouden geworden ware, onophoudelijk bij mij opwellende: “Wat zult u vragen? Hoe en op welk een wijze zult u haar die zaak voorstellen? Ja het zal u zeer kwalijk genomen worden, dat u, die een arme gewezen Jood zijt, bent ondernemen, om aan een burgerdochter zulk een vraag voor te dragen; u zult dan nooit weer in dit huis mogen komen, en welk een schande zal dit voor u zijn! want als het naderhand ruchtbaar wordt, zullen uw vijanden de spot met u drijven en u verwijten, dat u reeds uit vrijen bent geweest, of het er op toegelegd hebt, om een burgerdochter te bedriegen, dat u mislukt is; of op zijn best, dat het u alleen te doen was, om een vrouw te krijgen; en tot wat einde zou dit vragen toch dienen? Immers bent u in zulk een armoedige staat, dat u niet kunt voorzien, waardoor uw brood te kunnen verdienen, laat staan om ook een vrouw van het nodige te kunnen verzorgen,” enz. Hierdoor ontstond in mij een strijd tussen vlees en geest, geloof en ongeloof; want dan dacht ik, onaangemerkt al deze zwaarigheden, hoe groot ook op zichzelf, alleen de aandrang, die ik in mijn gemoed bespeurde, op te volgen, en verder alles in de hand van de Heere over te geven, als Die machtig was, om tegelijk mijn tong te besturen en naar Zijn wil haar hart te buigen, ja mogelijk heeft de Heere haar reeds bepaald bij dit stuk en gewillig gemaakt, om Zijn raad op te volgen; en wat verder mijn armoedige staat betreft, kan ik niet ontkennen, of het is rondom duister, en heb ik geheel geen doorzicht hoe mijn brood te zullen winnen: nochtans, die getrouwe God, Die mij beloofd heeft, mijn brood zeker en mijn water gewis te doen zijn, zal op Zijn tijd het licht uit de duisternis doen opgaan en tonen, dat Zijn hand niet verkort is, om te kunnen helpen, en dat geen middelen Hem ontbreken, om mij zeker te doen toekomen; want zou Hij mij een vrouw, die Hij voor mij bewaard heeft, hebben willen geven en geen brood voor haar bezorgen? Dat zij verre. Maar midden onder deze

²³ Dezelfde woorden, als toen ik de eerste maal bij hen at, zie bl. 278.

bedenking kwam het ongeloof weer aanstormen, mij voorstellende, dat ik niet moest luisteren naar de aandrang van mijn gemoed, en dat deze aansporing alleen voortkwam uit mijn diepe verdorvenheid, die door het spreken gaande was geworden, behalve dat nog deze bedenking er bij opkwam, zo dit de raad en de wil van God was, zou zij denkelijk zowel als ik nopens dit gewichtig stuk van de Heere zijn bepaald geworden, en niettemin heb ik in het minst niet bespeurd, dat zij er enig werk mee voor haarzelf zou hebben; dus werd mijn mond gesloten gehouden, geen enkel woord hieromtrent kunnende voortbrengen; nochtans afscheid genomen hebbende, kon ik echter in het heengaan mij onmogelijk bedwingen, haar af te vragen: “Wel vriendin! hebt u in uw gemoed met niets te doen?” “Nee,” zei zij “ik heb het tegenwoordig zeer wel voor mijn gemoed, en heb met niets te doen.” “Niet?” hervatte ik nog eens, “hebt u in het geheel met niets te doen?” En omdat ik wegens haar antwoord ontroerde, zo viel uit mijn mond: “Dan staat u niet recht;” waarop zij weer antwoorde: “Juist daarom, omdat ik recht sta, zo heb ik ook in het geheel niet niets te doen.” Door dit haar antwoord, hetwelk ik niet recht verstond²⁴ en geheel verkeerd opvatte, werd ik zeer ter nedergeslagen, en geraakte weder aan het redeneren “Ziet u nu niet, dat het enkel verbeeldingen geweest zijn, en hoe ver uw bedriegelijk hart u vervoert? En welk een geluk, dat u naar zijn aansporing nog niet geluisterd, en datgene, waarmee uw hart vervuld was, niet klaarder aan haar ontdekt hebt! O! welke droevige gevolgen zou u anders nu te wachten gehad hebben; maar laat dit nu tot een getrouwe waarschuwing u dienen, om toch in het vervolg voorzichtiger te zijn, en niet zo onberaden naar dergelijke ingeboezemde aanzettingen van uw arglistig hart te luisteren, nog veel minder deze in drift op te volgen; ja om alle kwade gevolgen, waarvoor u in deze bloot ligt, voor te komen, ware het allerveiligst, nooit de drempel van dit huis te betreden. Dus werd ik door deze redenering voor mijzelf zodanig bevreesd en benauwd, dat ik mij voorts geheel onttrok, en liever verkiezende mij met mijn voorgaande levenswijze te vergenoegen, meende ik naar alle verdere aanwijzing en drijving van mijn gemoed niet meer te moeten luisteren, maar deze met alle macht tegen te gaan en uit te doven. Trouwens, Gods raad moest bestaan, want *de mens overdenkt zijn weg, maar de Heere bestuurt zijn gang*. Niet lange tijd mij aldus gedragende, gebeurde het, dat ik één van mijn goede vrienden bezocht waarmee ik aan het spreken geraakte over de wonderbare wegen, die God met Zijn volk houdt, hoe zonderling Zijn wonderlijke raad hun gedurig leidt, en hoe Zijn ontferming hen in alle omstandigheden ondersteunt en bewaart enz. En zie! op het onverwachtst, en midden onder dit gesprek, kwam mijn bemind voorwerp ook daar, om haar vriendin te bezoeken, waardoor mijn mond niet alleen aanstonds gesloten was geworden, maar ik werd zodanig ontroerd en voor mij zelf bevreesd, dat ik dacht: Nu is het tijd om te vertrekken; maar juist toen ik wilde opstaan, kwamen mij deze woorden in de gedachten; *Mijn raad zal bestaan, en ik zal al mijn welbehagen doen*; en dezelve werden met zodanige kracht op mijn gemoed aangedrongen, dat ik, over deze albeschikkende Voorzienigheid van God mij niet genoeg kunnende verwonderen, moest zeggen: *Dit is van de Heere geschied en het is wonderlijk, in mijn ogen! Hij is groot van raad en machtig van daad, en als Hij werkt, wie zal en wie kan het ooit keren?* En mijn gemoed werd zo vol, dat ik mijn tong niet langer bedwingen kon, maar zonder enige beschroomdheid aan het spreken geraakte,

²⁴ Ik verstond haar niet, want zij had reeds een tijd lang (zoals zij mij naderhand verhaald heeft) met dit stuk veel te doen gehad en was slechts na veel worsteling met haar onwil en haar ongeloof, het met de Heere eens geworden, om haarzelf in deze aan Hem onbepaald over te geven, en daardoor was deze stilte en vrede in haar gemoed ontstaan zodat zij mij geantwoord had; “Omdat ik recht sta, daarom heb ik ook met niets te doen.” Maar dit bleef voor mij verborgen, omdat ik haar antwoord niet recht verstaan had.

ja zelfs in de tegenwoordigheid van haar vriendin verhaalde ik, hoe, wanneer en bij welke gelegenheden ik omtrent haar was bepaald geworden, en dat de Heere haar voor mij tot een huisvrouw bewaard had, hoe ik hiermede voor de Heere werkzaam geweest was, als ook wat er al in mijn gemoed tegen opgekomen was, en hoe ik echter door de Goddelijke voorzienigheden menigmaal zonderling was bemoedigd en bevestigd geworden, enz. (in dier voege als ik het tevoren reeds aan de lezer heb medegedeeld, en dus onnodig acht hier te herhalen); en mijn verhaal met zeer vele vrijmoedigheid en bedaardheid geëindigd hebbende vroeg ik haar: “Welnu, vriendin! hebt u hierop iets te zeggen?” “Ja,” antwoordde zij, “wat eigenlijk de zaak op zichzelf betreft, dan had ik veel te zeggen, maar omdat het Gods weg en Zijn welbehagen is, daarom heb ik geen woord hier tegenin te brengen, en ik wens ook in deze de raad van God op te volgen, ik ben de Zijne en Hij is de mijne; de Heere doe nu, wat goed is in Zijn ogen! Hierop geraakte zij verder aan het verhalen, hoe en wanneer de Heere haar bij dit stuk bepaald had, en welke zwaarigheden en kwellingen al in haar gemoed er tegenop gekomen waren, hoe zij met haar onwil te worstelen had gehad, en hoe echter haar hart eindelijk was gebogen en met de Heere eens geworden, om zichzelf in deze weg ook geheel en onbepaald aan Hem over te geven, enz.²⁵ Denk nu met uw aandacht zelf na, Godvruchtige Lezer! met welk een verbazing en opgetogenheid mijn ziel onder dit gesprek wegzonk! Immers ben ik overtuigd, dat u deze weinige stamelende woorden niet geheel zonder aandoening en verwondering lezen zult, en wellicht bij uzelf denken en met uw mond zeggen: Hoe wonderlijk zijn toch de wegen van God! maar hoe moet ik dan, die het zelf ondervonden heb, ziende en horende haar goedwilligheid en bereidheid, om deze weg te volgen, hoe moet ik dan vraag ik, in hartverruimende verwondering opgetogen zijn geweest, toen ik hieruit bespeurde, dat de vervulling van de belofte van de Heere aan mij gedaan, zozeer naderde! Ja ik moest met Jezus wederom uitroepen: *Er viel niet één woord van al de goede woorden die de goedertieren God gesproken, toegezegd en beloofd had*, aan mij onwaardige zondaar want *het kwam allemaal*.

Geen wonder dan ook, dat ik van daar ging met een vervrolijkt gemoed, overvloeiende van dankzegging tot mijn grote Weldoener, en thuis komende richtte ik een gedenkwaardige Rehoboth op in mijn meergemeld memorieboekje, aantekenende deze wonderlijke ontmoeting, en hoe de Heere mij wederom ruimte gemaakt, Zijn beloften vervuld, en in mijn geloof en vertrouwen niet had laten beschaamd worden, hoewel er nu en dan nog kwellingen in mij opkwamen, vrezende dat haar ouders het niet zouden toestaan: echter was mij wederom tot sterkte: *Des Heeren raad zal bestaan, en Hij zal al Zijn welbehagen doen*. Hij die vooraf haar hart zo wonderlijk bewerkt en gebogen heeft, is nu ook machtig, om hun harten te buigen en te keren naar zijn wil. Aldus bevond ik het ook; want zo ras ik naderhand deze zaak aan haar ouders voorstelde, gaven zij terstond hun dochter niet alleen aan mij over, met de uiterste bereidwilligheid, maar met tranen in hun ogen betuigden zij: “Wij zien, dat het Gods weg is, en daarom, ziedaar, zoon! wij geven onze lieve dochter aan u tot een huisvrouw.” O! wat had ik weder moeite, om de aandoeningen van mijn gemoed te kunnen wederhouden en bedaard te blijven, toen ik mij nu met de naam van zoon hoorde noemen, en tevens met mijn ogen zag mijn vader, mijn moeder, zuster en huisvrouw, die de Heere voor mij bewaard, en dus Zijn raad uitgevoerd en al Zijn welbehagen volbracht had, door hun harten zodanig te bewegen, dat zij de minste

²⁵ Verwacht niet, begerige lezer! dat ik al haar werkzaamheden omtrent dit stuk hier ter neer zal stellen, omdat het te wijdlopg zou zijn, maar vooral vind ik mij onbekwaam, om zulks naar behoren en in een gevoegelijke orde te doen, zonder de waarde daarvan te benadelen, en daarom verkies ik liever het daarbij te laten.

bedenking of zwaarigheid niet opperden; maar hun dochter met een volvaardige liefde en onder een vloed van tranen en hartelijke zegewensen aan mij, die in zulk een armoedige staat was, overgaven. O! hoe uitnemend wonderlijk was dit in mijn ogen.

Nu was er nog enige kwelling in mijn gemoed, daardoor ontstaande, dat mijn weg naar het uitwendige zo duister bleef, niet wetende, waartoe mij te begeven of wat te beginnen, om aan mijn brood te komen en van mijn woning verlost te worden, en daardoor geraakte ik nog menigmaal in de uiterste verlegenheid en benauwdheid, maar uit de diepte roepende om genadige ondersteuning, bewaring en verlossing, beliefde het de goedertieren en algenoegzame Jehovah, door Zijn albesturende Voorzienigheid hulp en redding te schenken, en deze duisternis tot licht te maken. Niet alleen kreeg ik drie leerlingen, om de Hebreeuwse taal te onderwijzen, waarmee ik wekelijks drie gulden verdiende, maar na de 7 september 1767, toen mijn eerste werkje onder de titel van: *Jehovah verheerlijkt door de erkenning van de ware Messias Jezus Christus enz.*, het licht zag, geliefde de Heere die uitgave zodanig te zegenen dat ik er ordentelijk van leven kon: behalve dat het die vrijmachtige Albestuurder ook behaagde, naar Zijn onnaspeurlijke bestelling en boven alle menselijke verwachting, mij met een gelukkige vondst²⁶ van 450 gulden te begunstigen; welke oneindige en Goddelijke wijsheid macht en goedheid zag ik in deze weg doorstralen, ook daarom, dat niemand zich nu zou kunnen beroemen, de man of het middel van mijn uitredding geweest te zijn maar dat de Heere, Die hemel en aarde gemaakt heeft, en bij Wie uitkomsten zijn tegen de dood, alleen mijn hulp geweest was, en dus Hem alleen de eer toekwam.

Nu, dacht ik, is het tijd, om te zien, hoe op een ordelijke wijze uit mijn woning te vertrekken, en een kamer bij deze of genen in te huren, waar ik in stilte zou kunnen wonen, en met geduld de verdere tijd af te wachten onder uitzien, wat ik bij de hand zou vatten, om een vrouw te kunnen onderhouden en een huishouding van het nodige te verzorgen; althans mijn vast voornemen was, tot die tijd toe met het huwelijk te wachten.

Tot dat einde zag ik van dag tot dag uit, of er ook een weg in Gods Voorzienigheid geopend mocht worden, om in vrede uit mijn woning te kunnen vertrekken: maar er viel niets bijzonders voor ter bevordering van mijn voornemen; intussen zocht ik mij in de weg te stellen, en nu en dan hierover met mijn huisgenoten sprekende, stelde ik hun voor, hoe ik nu door de goedheid van de Heere mijn eigen brood kon verdienen, daar ik reeds drie leerlingen had, en mogelijk weldra nog meer bekomen zou; omdat de aanloop, die daardoor tegemoet te zien was, hun wellicht zou lastig vallen en vervelen, te meer, omdat wij de winter ophanden hadden, en het voor mij en de leerlingen, op een kamer, waar niet gestookt kon worden, te koud zou zijn, zodat het mij daarom best voorkwam, om hen niet verder tot last te zijn, dat ik bij andere lieden een kamer, waar ik stoken kon, zocht te huren. Maar dit mislukte mij, want van vertrekken wilde men geheel niet horen, men sloeg mij daarom voor, om tegen het ene raam van de kamer een kantoortje te laten maken, hetwelk dan met stoven warm genoeg te houden was; zodat alle zwaarigheden, die ik hiertegen verder inbracht, tevergeefs waren, dat ik genoodzaakt werd, om daarvan af te zien.

De 16e november 1767 zocht ik weer een andere uitweg, om, ware het mogelijk, in vrede daaruit te geraken. 's-Avonds bij elkaar zittende, zei ik: "Wel vrienden! het is heden juist een jaar, dat u mij in uw huis hebt opgenomen en vele weldaden aan mij

²⁶ Op raad van lieden van verstand en doorzicht; geef ik die vondst of die winst geen andere benaming, noch doe van deze enige nadere aanwijzing van weg en middel, hoewel geschied, zonder iemand van het zijne door bedrog te ontvreemden, en aan velen te Amsterdam door nijdigheid thans reeds genoegzaam is bekend geworden.

bewezen hebt verre boven mijn waarde: maar u ziet immers zelf, dat de Heere mijn weg zonderling voorspoedig gemaakt en gezegend heeft²⁷; hierom is nu mijn vriendelijk verzoek, dat u gul en eenvoudig gelieft te zeggen, wat ik schuldig ben, dan zal ik het u in dank voldoen.” Hierop antwoordde mijn huiswaard: “Geef ons 37 gulden en 10 stuivers, dan zijn wij voldaan.” Maar hoe zij aan deze rekening kwamen, omdat zij mij uit liefde hadden ingenomen, kon ik niet wel doorzien, veel minder, hoe zij hebben kunnen voorgeven, van de Heere daartoe bepaald te zijn; nochtans het einde in het oog hebbende; was het mij tot innige blijdschap dat naderhand hun mond daarom gesloten zou zijn, en zij de roem onder de mensen er niet van zouden wegdragen, maar God alleen, daarom verzocht ik hun andermaal, bijaldien zij niet volkomen er mee tevreden waren, het openhartig te willen zeggen al ware het tot 75 gulden en meer, hetgeen ik hun gewillig geven zou. “Nee,” antwoordde mijn huisvader, “dat zij verre, gelief ons maar 37 gulden en 10 stuivers te geven, en wij zijn hiermede volkomen voldaan.” Dus hield ik verder niet aan, en betaalde hun de gevraagde som, met bijgevoegde dankzegging voor al het goede, dat ik genoten had, maar om mijn bijzonder oogmerk te bereiken, vervolgde ik verder: “Nu, vrienden! dit is daarom dusverre afgedaan, maar nu moet ik vragen: hoe zal het in het vervolg zijn? Want als ik hier zal moeten blijven; dan moet ik in het minst u niet tot last of nadeel zijn; hierom begeer ik bij u niet te blijven, tenzij ik alle weken twee gulden voor de kamer betaal, en wanneer ik bij u mocht blijven eten, dat ik alsdan voor iedere maaltijd acht stuivers geef; wat ik verder benodigd ben, zal ik mij zelf bezorgen.” En dit zei ik met overleg en in die verwachting dat zij voor een kamer, waarin niet gestookt kon worden, en die zij gedeeltelijk mede tot hun eigen gebruik hielden, evenmin als voor het eten, zoveel geld zouden willen nemen, en juist daardoor mij de weg zou gebaand worden, om in vrede van hun te kunnen vertrekken. Maar terwijl ik aan hun gelaat hun onvergenoegdheid en verlegenheid, wat te antwoorden, bemerkte, werd eindelijk gezegd dat zij mijn voorstel tot de volgende morgen wilden in bedenking nemen; dit verblijdde en verheugde mij zo zeer, dat ik aan het vooruit lopen geraakte, en mij diets maakte, dat zij nooit mijn voorstel zouden inwilligen, en dat ik mijn doelwit zeker bereiken zou; maar hoezeer werd ik de andere dag verdwaasd en in verlegenheid gebracht, horende, dat zij bijkans mijn hele voorstel toestemden, uitgezonderd dat zij zes stuivers voor het eten hadden bepaald, zodat ik om een gering versil van twee stuivers niet kon weigeren te blijven, of ik zou tegen hun wil en met groot ongenoegen hebben moeten vertrekken, dat tegen alle bescheidenheid zou hebben aangelopen, en mij ook benauwd maakte, vrezende voor droevige gevolgen, waarom ik voor die tijd daarin berusten moest, onder verzuchting: “Heere! nu is het Uw werk, ik kan noch weet geen weg meer nit te denken; maar och! houdt U Uw oog op mij, en maak mij bedaard, om tijd en wijze van mijn uitredding en verlossing met geduld van U af te wachten.”

De tijd dan van omtrent vier weken in deze mijn verlegenheid nog doorgebracht hebbende, gebeurde het de 11e december, 's avonds om 10 uur, dat een goede vriend (zowel van mij als van mijn huisgenoten) twee boekjes van mijn “Belijdenis” kwam halen; en door het één en ander gesprek, dat toen voorviel, werd ik zodanig ontroerd, maar tevens zonderling van binnen gesterkt, dat ik zei: “Nu wordt het tijd, om van hier te vertrekken.” Nauwelijks had ik echter dit laatste woord uitgesproken, of het was, alsof de duivel vat kreeg op die reeds meergemelde persoon, en door de akelige om-

²⁷ Bedoelende mijn wekelijkse winst van omtrent drie gulden, voor mijn onderwijs in de Hebreeuwse taal, en de zonderlinge aftrek van mijn bovengenoemd werkje: behoudende echter de gunstige vondst van de bovengemelde 450 gulden verborgen, alzo ik het niet raadzaam oordeelde, met een zot mijn gehele geest uit te laten, maar liefst die achterwaarts te wederhouden. Spreuk 29: 11.

standigheden, die hiermee gepaard gingen, geraakten wij allen in een zeer grote ontsteltenis, en hadden veel werk, om die persoon weer tot enige bedaardheid te brengen, en naardien nu nog, onder het melden van dat geval, mijn hand bevende wordt, zo vindt ik mij genoodzaakt, om mijn pen neder te leggen en dit stuk af te breken.

De volgende dag zeer ontrust en voor meer droevige gevolgen bevreesd zijnde, was ik als een gejaagd mens, die niet weet, wat te beginnen; wat nu, dacht ik, om mijn gezegden te volbrengen en een kamer te gaan huren. Maar dan weer werd ik in de uiterste engte en benauwdheid gedreven, denkende: hoe zal dit gaan? Vielen er gisteren, toen u maar sprak van vertrekken, zodanige droevige omstandigheden voor, wat zal er dan te wachten zijn, wanneer u dadelijk vertrekken zult, immers zou het dan lichtelijk kunnen schijnen, alsof u daarvan de oorzaak was. Maar in deze verlegenheid kwamen met zonderlinge kracht op mijn gemoed deze woorden: *In de veelheid der raadgevers, is de overwinning*; och ja! dacht ik bij mij zelf, was er ooit een mens, die goede raad nodig had, dan ben ik het in deze omstandigheden, en ik besloot, om niet te haasten, noch het minste te doen, tenzij dat ik eerst met de één of ander hierover zou hebben geraadpleegd, opdat ik niet alleen voor alle beschuldigingen, die daardoor tegen mij zouden worden opgevat, van achteren gedekt zou zijn, maar zelfs tevens tot grote gerustheid voor mijn eigen gemoed mochten verstrekken. Intussen had het de albesturende Voorzienigheid behaagd, dat ik juist tegen deze middag, door een zeer waardig en verstandig heer, reeds voor enige dagen, was verzocht geworden, om bij hem te komen eten, waardoor mij gelegenheid gegeven werd, om deze mijn droeve omstandigheid aan ZEd. voor te dragen, met verzoek, mij met goede raad en de nodige hulp bij te staan en te begunstigen. Hij, dit horende, ontstelde zeer en zei: “Ik kan dit stuk op mij alleen niet nemen, maar zodra wij gegeten hebben, zal ik met u bij zekere heer gaan, om hierover te raadplegen.” Toen werden mij die gepaste woorden weer herinnerd: *In de veelheid der raadgevers, is de overwinning* maar de zucht van mijn ziel was dat de Heere Jezus, Wiens naam Raad is, in het midden van ons mocht zijn, opdat Hij, Die van zich getuigt: *Ik Wijsheid, woon bij de kloekzinnigheid en vindt de kennis van alle bedachtzaamheid. Raad en het wezen zijn Mijne; Ik ben het verstand*; opdat deze, zeg ik, onze bestuurder en raadgever mocht zijn. Waarde lezer! als ik u zou mededelen, hoe getrouw en met welk een voorzichtigheid deze zeer waardige personen met dit gewichtig stuk zijn te werk gegaan, zou ik mij niet alleen te ver moeten uitbreiden, maar de bedachtzaamheid en kloekzinnigheid verbieden mij hiervan meer te zeggen, tenzij dat dezulken, wien dit gebeurde aangaat, mij in het vervolg noodzaakten, ter handhaving van de eer van God, het geval in klaarder daglicht te stellen; intussen vergenoeg ik mij, dat, behalve meer andere, ook mannen van naam getuigenis dragen van de echtheid van mijn gezegden, immers acht ik het vooralsnog buiten noodzaak, mij verder daarover uit te laten, en het is mij ook tot voldoende blijdschap dat ik, in die tussentijd reeds een kamer gehuurd hebbende, de 24e december in vrede uit het bewuste huis vertrokken ben, en dat mijn huisvader zelf mij naar mijn nieuwe woning bracht, terwijl wij, na met elkander een vriendschappelijke pijp tabak gerookt te hebben, in liefde van elkaer gescheiden zijn.

Thans in een ruimere lucht kunnende ademhalen, verblijdde en verheugde ik mij in de goedertierenheid van de Heere, als die mij niet alleen uit zes benauwdheden verlost, maar ook in de zevende zodanig bewaard en uitkomst geschonken had, dat daarin geen kwaad tot mij genaakte, maar ik integendeel nu dadelijk bevond, dat niet alleen in mijn tent vrede was, maar dat bijzonder de vrede, die alle verstand te boven gaat, mijn hart en mijn zinnen bewaarde, zodat ik in mijn nieuwe tent stil en gerust wonende, en vrede van rondom genietende, de Heere met blijdschap diende, en mijn

ledige uren besteedde ter voldoening aan mijn belofte, in de voorrede van mijn “Belijdenis” gedaan, en tot het schrijven en laten drukken van mijn eerste stuk van de “Wonderlijke leiding Gods, omtrent een blinde leidsman der blinden,” enz., om dus die Ebenhaëzers, welke ik in het verborgene opgericht en aangetekend had, nu ook tot verheerlijking van Jehovah op de toppen van de bergen te verheffen, opdat deze afschriften door ieder mens, die slechts lust heeft om de wonderen van God te beschouwen, zouden kunnen nagelezen worden, en bijzonder om na te gaan, wat God aan mijn ziel gedaan heeft, hoe wonderlijk Hij in deze geruime tijd, mij onwaardige! als een blinde op wegen en paden, die ik niet kende, geleid, geleerd, ondersteund en Zijn oog van ontfermende genade gedurig op mij gehouden, mij voor struikelingen bewaard, en uit alle benauwdheden, die mij omringden, verlost heeft, opdat de rechtvaardigen, die het zien, horen of lezen, zich mochten verblijden en verstandig letten op de goedertierenheden van de Heere; maar of het ook nog een middel mocht dienen voor deze of gene van mijn arme broeders naar het vlees, en dat zij, hierdoor uitgelokt en verliefd wordende op de zalige dienst van Koning Jezus, tevens mochten opmerken, hoe die ware Immanuël zorg draagt voor de Zijnen, en hoe aan dezulken, die Zijn kruis op zich nemen, Hem in oprechtheid navolgen, en bovenal het koninkrijk van God zoeken, al het andere op zijn tijd en zijn wijze wordt toegeworpen; ook bijzonder, opdat al wie onder mijn broederen, overreed zijnde, dat Jezus de Christus gekomen is, niet langer door ongelovige kwelling, vrezende vanwaar hun uitwendig bestaan komen zou, mochten worden terug gehouden, en het goede zaad door deze doornen laten verstikken, maar in Gods mogendheid eens doorbrekende, de overstap doen, en dat niet alleen één of tien, maar tallozen van dat beminde volk om der vaderen wil, de slippen van Jezus aanbidders grijpende, mochten zeggen: *Wij zullen met u gaan, want wij zien en horen, dat God met u is.*

Ik was dan met het schrijven van het zo even gemelde werkje tot het einde genaderd, met het voornemen, om de lezer, zowel de uitlating van God aan mijn ziel, die ik onder het schrijven van mijn “Belijdenis” genoten had, als ook de werkzaamheden en verkwikkingen van mijn ziel, vóór en na mijn Heilige Doop, nog mede te delen en het werk daarmee te besluiten, zeggende met Salomo: *Maar nu heeft de Heere, mijn God, mij van rondom rust gegeven: er is geen tegenpartijder, en geen bejegening van kwaad*, 1 Kon. 5: 4; maar ik wist niet, dat er wederom duistere wolken boven mijn hoofd hingen, dat sommigen, die mij wangunstig waren, onderling met elkaar in een verdrag zo kort op mijn hielen waren, en het dus tijd voor mij was, om hart en handen tot de hemel op te heffen, en van de geestelijke Aäron genadige ondersteuning te smeken, zou ik niet van hen overmand worden.

Nochtans, waarde lezer! verwacht niet, dat ik alle smartelijke bejegingen, mij op die tijd aangedaan, voor u open zal leggen; ook zou het mij onmogelijk zijn, en ik nutteloos een groot deel van dit werkje er mede moeten bekladden; dus vermijd ik dit liefst, zolang ik er niet toe genooddaakt word, hoewel hiervan zulke bewijzen bij mij voorhanden zijn, dat ieder eerlijk gemoed er over verbaasd zou moeten staan, desniettemin zal ik er u een korte schets van geven, opdat vervolgens mij ieder beter zou kunnen verstaan, en waartoe ik dit weinige zal laten voorafgaan.

De 11e januari 1768, met het schrijven van dit mijn werkje, bijzonder rakende de voorzanger van de Joodse Synagoge te Amsterdam, bezig zijnde, kwamen deze woorden in mijn gedachten: *Wacht u, een iegelijk van zijn vriend, en vertrouwt niet op enige broeder, want elk broeder doet niet dan bedriegen, en elk vriend wandelt in achterklap*; maar om in het schrijven niet verhinderd te worden, gaf ik zozeer geen acht op deze getrouwe waarschuwing, denkende, dat deze toepasselijk waren op die evengemelde voorzanger, aan wie ik eertijds dacht niet alleen een vriend, maar een

broeder te hebben, en die mij naderhand zo jammerlijk bedrogen, en eindelijk door zijn achterklap in de uiterste benauwdheid en doodsgevaar gebracht heeft²⁸; en dus ging ik ijverig voort met schrijven, zonder aan deze woorden het minste gehoor te willen geven. Eindelijk tegen de middag bezocht mij een vriend, laat ik liever zeggen een broeder, wegens zijn toegenegenheid en liefde voor mij, die ik meende meermalen bespeurd te hebben; deze verzocht mij die middag ten eten; en welke moeite ik aanwendde om ontslagen te worden, met ernstig verzoek, het niet kwalijk te nemen mij te willen verschoonen, omdat ik de tijd zo nodig had, enz., wilde hij echter niet aflatenv, totdat ik hem mijn vast woord gaf. Ik volbracht dan mijn belofte; werd als weleer met de uiterste liefde en achting ontvangen, en gegeten hebbende, dwong hij mij tot 's avonds 9 uur bij hem te blijven. Intussen in onderlinge liefde met elkaar sprekende, en hoe voorspoedig de Heere mijn weg gemaakt had, zodat ik voor die tijd geen mensen hulp meer nodig had, geraakte mijn tong zo los, dat ik uit gulhartigheid die gelukkige vondst van 450 gulden hem openbaarde; hij was hierover zeer verblijd; maar nauwelijks had ik dit uitgesproken, of mijn hart begon mij over deze voorbarige onvoorzichtigheid te beschuldigen, tegelijk mij voorhoudende het ongenoegen van God over de hovaardij en onbedachtzaamheid van Hizkia, toen hij aan de gezanten van Babel alle zijn schatten en bezittingen vertoond had; behalve dat ik er ook zonderling over verlegen werd, omdat ik deze zaak; die voor mijn aanstaande huisvrouw nog verborgen was, aan een vreemde zonder oorzaak geopenbaard had, en dat wel tegen een stellige afrading, die vooraf gegaan was; want toen werd ik klaar overreed, dat de woorden, die mij voormiddags onder het schrijven onverwachts waren voorgekomen, betrekking hadden op deze vriend, waaraan ik gemeend had een broeder te hebben, en niettemin, door onoplettendheid op de getrouwe waarschuwing van de Geest, verzuimd had op mijn hoede te zijn, om zelfs voor deze vriend mij te wachten; maar hoe benauwd en neerslachtig ik hierover ook was, kon ik het onmogelijk herroepen, en keerde dus ongetroost weer naar mijn tent.

Echter behaagde het de Heere, mij nog twee maanden rust en vrede te laten behouden, zodat ik onverhinderd in mijn schrijven gevorderd was, tot de werkzaamheden die ik voor, onder en na mijn Heilige Doop gehad had, met voornemen, die op het papier te brengen. Maar het bleek, dat de gedachten van de Heere niet mijn gedachten waren, en dat ik alvorens de bittere naweën van mijn voornoemde onachtzaamheid moest gevoelen, en door een aaneenschakeling van smaadheden en lastering zou leren, ootmoedig, lijdzaam en voorzichtig te wandelen; want zodra mijn aanstaande huwelijk, tot die tijd stil gehouden en verborgen gebleven, ruchtbaar werd, kwamen nijd en wangunst op de been, en het scheen alsof alle man zich tegen mij zou opmaken, althans mijn gemeente broeder Jonathan was de eerste en de grootste van mijn beledigers en beschuldigers. Deze, die mij voor korte dagen zo minzaam en broederlijk bejegende en onthaalde, kwam nu onverwachts op de 28e februari, zijnde de dag des Heeren, als een briesende leeuw mij overvallen, en in een oplopende toornigheid kon hij geen lasterwoorden genoegzaam uitdenken of vinden, om zijn wraakzucht aan mij te koelen, hetgeen zo hoog liep, dat mijn bureu er over aangedaan werden, horende dat deze dolleman in zijn razernij mij voor een schelm, schurk, bedrieger en dronkaard uitmaakte. Ik stond geheel verslagen, en werd als een beroerd mens niet wetende, wat toch de oorzaak kon zijn, dat mijn vriend zo schielijk in een woedende vijand veranderd was; want al had ik hem of de zijnen ten alleruitsterste mishandeld of in zijn eer en zijn goed benadeeld, zou hij mij niet lelijker hebben kunnen afschilderen, terwijl ik mij nochtans niet het allerminste kon herinneren,

²⁸ Zie het eerste stuk, bl. 114-117.

waardoor ik zijn gemoed dusdanig zou hebben kunnen verbitteren. Hierom zocht ik eerst met zachte woorden zijn toorn te stillen, maar daar was geen stuiten aan; want zodra als ik maar een woord sprak, werd hij nog woedender. Dit bemerkende, zweeg ik stil, onder verzuchting dat de Heere mij maar bedaard mocht houden, en bewaren, opdat ik mijn driften, die ik voelde opkomen, niet mocht opvolgen; maar dat ik in stilheid en vertrouwen deze srnaadheid en verachting slechts mocht aanzien als een middel, hetwelk de Heere gebruikte, om mij te tuchtigen; mij voorts getroostende in navolging van David te zeggen: *Vloek mij*, want de Heere heeft het tot u gezegd, en die wil u gebruiken, om mij te vloeken en te versmaden; maar *misschien zal de Heere mijn ellende aanzien; en de Heere zal mij goed vergelden voor uw vloek, te dezen dage*, 2 Sam. 16: 12.

Dit buitensporig getier de tijd van twee uren geduurd hebbende, ging hij lasterende heen, zijnde tot op de drempel van het huis, zijn mond onophoudelijk overvloeiende van allerlei scheldwoorden, zodat hij tot afscheid mij nog bitter toegrouwde: “Smous! ik ontzeg u de tafel des Heeren, want u bent een dronkaard!” Hoewel ik merkelijk ondersteund en bewaard werd, om zijn onzinnige toornigheden in het allermiste niet te beantwoorden, nochtans was ieder woord, dat uit zijn mond ging, als een scherp zwaard, dat mijn hart doorgriefde; maar niets smartte mij meer, dan dat ik juist van hem, die ik meende mijn boezemvriend en broeder te zijn, nu zo op het onverwachts en zonder de minste oorzaak zodanig gehoond en gelasterd werd; dit deed mij in een vloed van tranen wegsmelten, en dreef mij naar het verborgene, om mijn hart voor de Heere open te leggen, en als een verdrukte, die overstelpt is, mijn klachten voor Zijn aangezicht uit te storten. Maar eindelijk van mijn klagen en zuchten moe geworden zijnde, en met tranen mijn legerstede nat gemaakt hebbende, werd ik ingeleid in de allerbitterste bejegening, die de Messias heeft ondergaan, en hoedanige hoon, smaad en diepe verachting die heilige Jezus, die geen zonde gekend noch gedaan heeft, en in wiens mond geen bedrog geweest was, van mijn voorvaderen al geleden heeft, zo wanneer zij Hem met de uiterste verachting, een zoon van de timmerman noemden, als wanneer zij Hem voor een Samaritaan uitscholden: Hem vloekten en uitkreten voor een vraat en wijnzuiper; ja die zij eindelijk, Hem als een godslasteraar ter dood veroordeeld, in het aangezicht gespogen en met vuisten geslagen hebbende, in hun woedende razernijen aanklaagden en beschuldigden als een kwaaddoener, verleider en bedrieger, die onder voorwendsel, dat Hij de Christus, de Koning der Joden was, het volk afkerig maakte, om de Keizer behoorlijke schatting te geven, en alzo in hun buitensporige en dolle drift volhardden, totdat zij de Heere der heerlijkheid gekruist hadden! Maar hoe nochtans de zachtmoedige en lijdzame Jezus, onder al hun onmenselijk geschreeuw en hun wrede mishandelingen, onder al hun beschimpingen en bespottingen, geen enkel ongeduldig woord uit zijn mond liet gaan, maar als Hij gescholden, gehoond en gelasterd werd, niet weder schold, en *als Hij leed, niet dreigde maar het overgaf aan Die, Die rechtvaardig oordeelt*. O! daar smolt mijn ziel in verwondering weg, en ik moest tot mij zelf zeggen: o! wat heb ik, die onder de vloek lag, welke mijn voorouders over zichzelf en hun kinderen ingeroepen hebben, wat heb ik die een zondig mens en door mijn zonden allerlei smaad en vloek waardig ben; wat heb ik dan te klagen over deze smaad en hoon, die mij nu wordt aangedaan? Maar laat ik liever klagen over mijn zonden, die U, o lieve Jezus doorstoken hebben, ja die ik zelf zovele jaren in het openbaar gehoond, vervloekt, gesmaad en gelasterd heb, en nog anderen van mijn natie aangespoord heb om U te honen en te lasteren; o gruwel! laat ik dan liever klagen en treuren daarover dat ik U zoveel smaad heb aangedaan, maar laat ik mij dan tevens verwonderen over Uw oneindige liefde, dat U naar

zulk een lasteraar hebt omgezien, en mij met een eeuwige liefde liefgehad hebbende, met voorbijgaan van duizenden van mijn broeders, die beter waren in mijn ogen dan ik, juist mij met goedertierenheid getrokken en tot uw zalige gemeenschap hebt overgebracht, en laat ik mij schamen en treuren over mijn ongebogenheid en ongelijkvormigheid, dat daar U, o menslievende Heiland! voor uw geliefd volk geleden hebt hun een voorbeeld nalatende, opdat zij Uw voetstappen zouden volgen, ik echter een kroon van eer zou willen hebben, maar geen kruis noch smaad wil dragen, noch verdragen, en dus beter wil zijn, dan mijn Heere en overste Leidsman, Die het kruis verdragen en de schande veracht heeft, en alzo in Zijn heerlijkheid ingegaan is. Hierdoor geraakte ik eindelijk aan het zuchten: “Och Heere Jezus! maak mij hiertoe bekwaam, om mijn kruis met geduld op te nemen; en Uw heerlijk voorbeeld en heilig voorschrift te willen en te kunnen opvolgen; mijn vijanden die mij vloeken, haten en geweld aandoen, hartelijk lief te hebben, te zegenen, ja zelfs voor hen te bidden; zoals U voor Uw vijanden, die U vervolgd, gehoond, gelasterd, ja gekruist hebben, nog aan het vervloekte hout hangende, ernstig en welmenend badt tot Uw hemelse Vader: *Vader vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.*

De volgende morgen vroeg, toen ik mij door de slaap nog een weinig dacht te verkwikken, kwam mijn gewaande vriend als een woedende vijand weer aanstormen, en met niet minder wreedheid dan de vorige dag: ja was het hem mogelijk geweest; hij zou zich niet ontzien hebben, zijn handen aan mij te slaan; maar de mensen bij welke ik woonde, zijn razen en tieren gelukkig gehoord hebbende, kwamen in mijn kamer, en wederhielden hem, zijn boosaardige wraakzucht uit te voeren; en dus ziende, dat hij zijn toorn niet koelen kon liep hij in zijn oplopende grimmigheid naar mijn eerste huisgenoten, van welke ik in stilte vertrokken was, en waarvoor ik de Heere met een verruimd hart had mogen danken. Maar hij nu daarheen lopende, om deze lieden van achterklap vol te blazen, dat hun het geheim, dat ik nog aan niemand, dan alleen aan hem geopenbaard had, ontdekt (ik bedoel die gelukkige vondst van 450 gulden)²⁹. ten einde hun alzo enige argwaan, alsof ik hen bedrogen had, te doen opvatten, en hen op te hitsen en tot toorn te verwekken, opdat zij dan tesamen met meerdere kracht mij zouden kunnen aanvallen en overwinnen. En ziet, daar kwam mijn gewezen huisvader ook straks, als een verscheurende tijger, bij mij aanlopen, mij beschuldigende, dat ik hem bedrogen had, omdat ik die gunstige vondst of winst, voor hem verborgen had gehouden, en eiste dus, dat ik 40 gulden en 10 stuivers moest betalen. Ik antwoordde hem: Wel vriend! waarom zou ik die genoemde som nog moeten betalen? Heb ik u dan niet op de 19e november volkomen voldaan? Heb ik u niet tot tweemaal toe vriendelijk verzocht, zo u met die 37 gulden en 10 stuivers, die u slechts van mij gevorderd hebt, niet volkomen voldaan mocht zijn, dat u dan maar geliefde te zeggen, hoeveel ik nog betalen moest, al was het tot 75 gulden of meer hetwelk ik u dan geven zou³⁰? Wel, wat had ik dan nog meer te doen? Ja, hebt u niet zelf aan die vrienden, die tegen u over wonen, betuigd, dat ik u voldaan heb: hoe kunt u, ja hoe durft u dan ondernemen, om deze nabetaling weer te vorderen? Maar ik zal het u zeggen: waar het u hapert: omdat u nu door mijn nijldige vriend vernomen hebt, hoe de Heere aan mij heeft welgedaan, en die vriend heeft ook tevens uw oren volgeblazen en u tot toorn verwekt zoals ik zulks aan uw gelaat en aan uw taal wel bemerken kan, zo komt nu de

²⁹ Geen wonder, dat een achterklapper het heimelijke openbaart, of anders, zoals het volgens de grondtekst van Spreuk. 11: 13 luidt, *dat die het heimelijke*, hem toevertrouwd, met verzoek van het stil te houden, echter tegen zijn belofte *openbaart*, verondersteld en vastelijk daarvoor gehouden moet worden, *in achterklap te wandelen*, want deze twee zonden zijn zo nauw aan elkaar verknocht, dat niet licht te onderscheiden is, welke van de beide de moeder of de dochter zij.

³⁰ Zie bl. 106.

nijd en de wangunst ook bij u op, van mij vorderende hetgeen u eerst geweigerd hebt, kan dit nu wel met oprechte liefde bestaan? Kortom, daar was niets aan te doen, en wilde ik rust en vrede hebben, zo moest ik hem eindelijk zijn volle eis voldoen, zoals ik nu altijd met zijn eigen ondertekening kon aantonen, dat hij (behalve nog 8 gulden voor de overige vier laatste weken) daarenboven 78 gulden van mij ontvangen heeft. Maar dit waren niet alleen de bittere vruchten van mijn onachtzaamheid en de rechtvaardige gevolgen van mijn onwilligheid, om naar de getrouwe waarschuwing van de Heere te luisteren, en mij te wachten voor mijn allerbeste vriend; maar integendeel, door onachtzaamheid, op één die in schijn en uit verkeerde oogmerken, als een getrouw vriend zich had weten aan te stellen, mijn vertrouwen al te zeer gesteld hebbende, moet mij nog het allersmartelijkste overkomen dat ik hierdoor bij vele in de uiterste smaad en onder verdenking geraakte; want de bewuste persoon, waarvan tevoren meermalen gewag is gemaakt, door de geruchten, die zich van het één en ander alom verspreiden, bemerkt hebbende, dat hij zich nu, bij alle verkeerde inbeeldingen, dromen en gewaande openbaringen, waarin hij zich een tijdlang gekoesterd en zich daarmee gekitteld, ja, die zelfs ook aan anderen verteld had, bij de uitkomst bedrogen vond, en tevens gewaar geworden zijnde, dat nu alles bij deze en genen reeds bekend en ruchtbaar was geworden, zo veranderde niet alleen zijn eerste liefde in bittere haat en vijandschap, maar zichzelf ook gaarne voor de ogen van de mensen, die het hart niet bezien kunnen, een groot geroep en onder een verfoeilijke schijnheiligheid alle verbeeldingen te verdraaien, en op rekening van die ondeugende Jood te zetten, en mij hevig beschuldigen, alsof ik die Belials man en uitvinder van al die dwaasheden geweest was; althans zij mompelden samen: “Een Belials stuk kleeft hem aan;” en al juichende zeiden zij: *“Hij die nederligt, zal niet weder opstaan,”* Psalm 41: 6-10³¹.

In die tijd ondervond ik eerst de smartelijke naweeën van die onoplettendheid, waardoor ik de Heilige Geest bedroefd had, want de lasteringen, die ik toen moest doorstaan, zouden met de schranderste pen niet kunnen worden beschreven, immers was er, volgens hun voorgeven en hun leugenachtige uitstrooisels, zoals op bl. 105 gezegd is, onder alle Joodse bedriegers, nog nooit zulk een bedrieger en schurk geweest als Christiaan Salomon Duitsch, waarvoor zij onlangs en voor weinige dagen zulk een afgodische achting hadden; ja in hun onzinnige wraakgierigheid hadden zij zelfs de stoutheid, om de handtastelijkste leugens te verzinnen, en daarmee de hele stad als het ware in brand te blazen, even (om er slechts één van te noemen) alsof ik van een Godzalig leraar te Amsterdam gezegd zou hebben, dat hij met al zijn toehoorders naar de hel verloren ging. Bedenk eens, waarde lezer! of snoder lastertongen ooit bekend zijn geweest, naardien de leugenstoffeerders zelf mij menigmalen aan de voeten van die waardige heer en onder zijn gehoor hadden zien zitten, en meermalen uit mijn eigen mond had horen zeggen, dat ik hem met het uiterste genoegen en tot verkwikking van mijn ziel had horen prediken: hetgeen ik thans nog in het openbaar staande houd en met vele getuigen bevestigen kan. Met één woord, wat slechts mogelijk was uit te denken, liet men niet na te verbreiden, niet om mijn goede naam te onteren, als om mij te beledigen en te benadelen! zodat ik niet alleen mijn vijf leerlingen in één keer kwijt raakte, maar ook van velen met de nek werd aangezien, en was het hun naar hun wens gegaan, dan zouden zij mij gaarne hebben gezien uit wanhopige moedeloosheid de stad Amsterdam verlaten, of liever tot

³¹ Zoals het doorgaans gaat met liefde, die niet wel geplaatst is; of uit eigenbelang en voordeel, of uit verkeerde en ongeoorloofde gronden voorkomt, waarvan wij genoegzame voorbeelden in Gods Heilig Woord beschreven vinden, om daarmee te kunnen bevestigen, maar die ik liefst alsnog zal verzwijgen, om niet duidelijk te spreken.

het Jodendom, als een hond tot zijn braaksel wederkeren: dit zou hun mogelijk tot grote blijdschap geweest zijn, want dan hadden zij de beste gelegenheid gehad, om zich voor de ogen van mensen te kunnen rechtvaardigen, en juichende te vragen: “Wat is er nu van die bedrieger geworden?” En wie zou hun hebben kunnen tegenspreken? Maar toen was het voor mij Magor Missabib, vreze van rondom! en wat zou ik arme vreemdeling doen? Zou ik in die wijduitgestrekte stad rondgelopen hebben om mij te rechtvaardigen? Dat was mij immers onmogelijk; hoe zou ik ook aan een ieder zulk een wijldlopij verhaal hebben kunnen doen, om hem van mijn oprechtheid te overtuigen en hoe weinigen zouden mij ook zoveel tijd vergund hebben, om uit te spreken, want zelfs wanneer lieden van eer en geloofwaardigheid, die van mijn zaken grondig onderricht waren, en wel wisten, hoe al mijn omstandigheden in deze beginselen en voortgang zich toegedragen, en deze uit de mond van de bewuste persoon zelf gehoord hebben, mij zochten voor te spreken en van al die uitgestrooide lasteringen te zuiveren, nauwelijks konden zij gehoor krijgen, om uit te spreken, althans in plaats dat men nauwkeurig onderzoek naar de waarheid van de zaken deed, werden dezen integendeel berispt, omdat zij het eerder met een vreemdeling en gewezen Jood hielden, dan met een inboorling en burger van de stad, die men kende en wel wist een Christen te zijn; even alsof men het recht van de vreemdeling meer verdraaien mag, dan dat van een inboorling, recht strijdig met Gods wet, Lev. 19: 33-34, en met het liefderijk bestaan van Johannes, 3 Joh. vers 5. Hierom moest ik menigmaal in mijn moedeloosheid met David zeggen: *Och: dat mij iemand vleugelen ener duive gave, ik zou henenvliegen, waar ik blijven mocht*, ik zou verre wegzwerfen en liever in de woestijn vernachten, opdat ik maar mocht ontkomen van die drijvende winden en stormen, van die wreedheid en woedende razernij van mijn vijanden, die erger zijn dan de wilde en verscheurende beesten in de woestijn! Maar dan zouden zij hun oogmerk eerst recht bereikt hebben, dus was er geen andere weg voor mij, dan tot de Heere, Die geen aannemer des persoons is, maar die naar waarheid oordeelt en in het binnenste ziet, mijn toevlucht te nemen en uit de diepte te roepen: “*O mijn God! zult Gij geen recht tegen hen oefenen? Want in mij is geen kracht tegen deze grote menigte, die tegen mij opkomt en ik weet niet wat zij doen zullen; maar mijn ogen zijn op U in vertrouwen, dat Gij het zult maken, en mijn gerechtigheid doen voortkomen als het licht, en mijn recht als de middag*,” Psalm 57: 5-6³².

³² Laat ik hier een uitstap doen, om mijn beledigers nog eens liefderijk en medelijdend aan te spreken, of het de goedertieren God, Die rijk is in genade en vol van barmhartigheid, nog mocht behagen, mijn zwakke en stamelende woorden met Zijn zegen te achtervolgen, en het op hun gemoederen te drukken. O vrienden! — ja ik spreek u aan als vrienden, niet in geveinsdheid: God weet het, dat het in oprechtheid en waarheid geschiedt; en dat in mij niet alleen niet de minsten haat noch enige vijandschap omtrent u, wegens al uw onrechtvaardige beledigingen, mij aangedaan, plaats heeft, maar dat ik wens, zoals het ook mijn uiterste plicht is, om deze hartelijk te vergeven, *want die zegt dat hij in het licht is, en zijn broeder haat, die is in de duisternis tot nog toe, ja hij is een doodslager, en gij weet, dat geen doodslager het eeuwige leven heeft in zich blijvende*, 1 Johannes 2: 9; 3: 15; en u zult het ook ondervinden, dat ik nooit de weldadigheden, die ik van en door u genoten heb (hoewel van uw kant met een verkeerd oogmerk bewezen), zal zoeken te verdonkeren, veelmin te verhelen, dat zij verre van mij; maar integendeel, ik heb reeds bl.42 gulhartig bekend, dat ze verre boven mijn waarde waren, ja al ware ik een broeder van u geweest, dan had niet meer aan mij kunnen gedaan worden, en dus wens ik al de dagen van mijn leven u voor alle genoten weldaden hartelijk dankbaar te zijn en te blijven. Maar ik bid u, waarde vrienden! hoe staat u er mee? Kunt u zich wel herinneren, of kunnen u wel die uitgestrooide lasteringen, waarmee u mij onrechtvaardig beschuldigd en mijn goede naam onteerd hebt, onder de ogen komen, zonder dat uw eigen geweten u moet beschuldigen en veroordelen? Zou u dan niet eens tot nadenken komen (al werd u bij de mensen, zonder enig onderzoek naar de waarheid te doen, gerechtvaardigd), dat er evenwel een dag aanstaande is, waarop u en ik voor die alziende en rechtvaardige Rechter zullen moeten verschijnen, om van al ons doen, ja van elk woord rekenschap te geven? Och, dat de banden van uw volharding, om nog langer de ellende te willen bedekken en

Nochtans zo lang ik een oog in mijn eigen onwaardigheid, en wat smaad en hoon ik (hoewel in mijn ontwetendheid) de Heere Jezus had aangedaan, en dus Hem rechtvaardigende gebogen stond, om Zijn roede te kussen, het kruis gewillig op mij te nemen en de voetstappen van mijn grote Leidsman na te volgen, was het mij nog alles dragelijk; maar zodra mijn opkomende verdorvenheid de overhand nam en onder de weg van de Heeren niet wilde bukken, geraakte ik aan het murmureren en twisten tegen de rechtvaardige Rechter, alsof ik dergelijke smaad en hoon nooit verdiend had,

verbloemen, door Goddelijke genade mochten losgemaakt worden, en dat God u bij deze schuld krachtdadig mocht bepalen; opdat dit nog als een middel mocht dienen tot overtuiging van uw diepe verdorvenheid en geneigdheid tot alle kwaad, en liefde het de Heere, deze mijn zwakke verzuchting te verhoren, en u te overreden, dan behoeft u niet zozeer u voor mij te verootmoedigen, noch voor mij, ellendige aardworm, in de schuld te vallen en verzoening te smeken; nee, ik herhaal het nu nog eens en betuig voor God en mensen; dat ik u alles vergeven heb en nog op dit ogenblik hartelijk vergeef; maar verootmoedigt u, en gaat met deze en al uw zonden voor de troon van God, belijdende deze hartelijk met innige schaamte en berouw en smeekt van Hem verzoening in en door het bloed van Christus; en mocht ik dat voorrecht beleven, om nog eens te vernemen, dat God, Die rijk is in barmhartigheid, de genadige vergeving had doen verkrijgen in het bloed van Zijn Zoon, dan zou zich mijn ziel verblijden. Maar vooral, wat ik u bidden mag, wacht u voor moedeloosheid, om niet door ongeloof met een wanhopige Kaïn te zeggen: *Mijn zonden zijn te groot en te zwaar dan dat ze zouden kunnen vergeven worden*, laat u veeleer het voorbeeld van Paulus bemoedigen, troosten en opwekken, die immers (zowel als ik) zelfs een lasteraar van de gezegende Immanuel was, en evenwel barmhartigheid in Gods ogen gevonden heb, mogelijk, moet dit alles ook tot dit einde dienen, opdat Jezus Christus al Zijn lankmoedigheid over u aan een ieder luisterrijker openbaren zou, en dat Hij Zijn genade in u, door uw val en struikeling allermeest zal hebben willen verheerlijken. Hierom buig ik nog mijn knieën voor u, o mijn waarde vrienden! opdat u nog mocht bekennen de oneindige liefde van Christus; die alle verstand te boven gaat.

Maar mogelijk zult u zeggen: “Is dit niet met geveinsdheid gesproken? want als u zulk een vriend was, zoals u nu voorgeeft te zijn, hoe hebt u ons dan met de namen van vijanden, briesende leeuwen, verscheurende tijgers, en wat dergelijke hatelijke uitdrukkingen meer zijn, hier in dit werkje zo dikwijls kunnen bestempelen? Dit is immers geen kenteken van vriendschap, maar geheel tegenstrijdig met uw voorgeven; ja u moest dit hele verhaal van onze mishandelingen en beledingen omtrent u, niet eens aangehaald, maar met broederlijke liefde bedekt en ten enenmale verzwegen hebben.” In deze eerste opslag zou mogelijk deze tegenwerping aan deze en gene toeschijnen alsof hierop niets te antwoorden was, maar ik vraag u, vooreerst; heb ik dan de waarheid niet geschreven? Hebt u zich dan niet zelfs in het openbaar tegen mij dusdanig gedragen? Dus komen deze namen u immers met recht toe, maar desniettemin staande al hebt u mij nog zodanig beledigd, ja al bent u tegen mij nog, tot op deze dag toe, met zulk een vijandschap vervuld, echter omdat ik voor God betuigen kan, dat in mij niet de minste haat tegen u plaats heeft en ik zelfs met medelijden aan u denken moet, zo kan ik u ook van mijn kant niet anders dan als vrienden aanspreken, aldus sprak de Heere Jezus Zelf Zijn verrader aan en noemde hem vriend! niet om hem hiermede te beschimpen, ook niet omdat hij zich als Zijn vriend vertoonde door Hem te groeten en te kussen; de alwetende Jezus wist, dat dit enkel uit snode geveinsdheid geschiedde, en dat het een Joabs kus was, 2 Sam. 20: 9; maar de menslievende Jezus noemde hem vriend, omdat Hij hem altijd en ook nog in deze nacht als vriend behandeld had en om tevens te tonen, dat zelfs ook nu, wegens zijn snode trouweloosheid niet alleen geen haat noch wraakzucht bij Hem plaats had, maar dat Hij zelfs een innig medelijden met hem had, zeggende: “*Vriend! waartoe zijt gij hier gekomen?* Is het om Mij door een kus in de handen van mijn vijanden over te leveren? Opdat door zulk een vriendelijke aanspraak zijn geweten wakker en gevoelig mocht worden. Maar aangaande het laatste namelijk, dat ik al de beledigingen met de mantel van broederlijke liefde had moeten bedekken, dit weet de grote Hartenkenner en Nierenproever, dat het mijn doelwit niet is, om u openlijk te beschuldigen of te veroordelen en in de ogen van de mensen hatelijk te maken, dat zij verre; immers voor dergelijke verzoeking, als waarin u gevallen bent, liggen zelfs de besten van Gods kinderen open en bloot, zo God hen niet bewaarde en zij niet wakende en biddende gemaakt worden; maar ik acht het mijn plicht te zijn, om mijn goede naam van alle lasteringen te zuiveren en te rechtvaardigen; niet uit hoogmoed, om voor een rechtvaardig man te willen aangezien worden, maar om de eer van mijn grote Koning, die ik dien, en tevens ook om aan te tonen de wonderlijke leiding, bewaring en ondersteuning van God, in al deze omstandigheden, en dus, dat ik door genade nog ben die ik ben en om de ganse lof van de Heere in de poorten van de dochter van Sion te vertellen, namelijk wat die goedertieren God aan mij nietige en onwaardige zondaar, naar ziel en lichaam gedaan heeft.

en durfde nog vragen: *Waarom komt mij al dat kwaad over?* O! dan waren mij die woelingen en kwellingen, die uit verdorvenheid en ongebogenheid voortkwamen, nog veel smartelijker, dan al de lasteringen van mijn vijanden. Maar eindelijk werd de vorst der duisternis ook losgelaten, en thans de beste gelegenheid vindende om mij als de tarwe te ziften, ging hij ook steeds rondom mij, zoekende mij gedurig te verslinden, toen was het, helaas! treurig met mij gesteld; want boven dit alles behaagde het de Heere, Zijn vriendelijk aangezicht voor mij te verbergen, en de invloed van Zijn verlichtende en vertroostende Geest in deze droevige omstandigheden in te houden, zodat ik geheel radeloos werd, en niet wetende waarmede mij meer op te beuren of te troosten, begon ik door ongeloof geheel in de moedeloosheid te bezwijken en alles op te geven; ja ik was in zodanige wanhopigheid verzonken, dat ik niet in staat was, om mijn knieën voor de Heere te kunnen buigen, en zo de getrouwe Jehovah mij niet inwendig ondersteund en bewaard had, mijn ziel zou de verworping en de dood meer dan mijn beenderen gekozen hebben.

Blijf dan hier met uw aandacht een weinig stilstaan, en oordeel zelf, opmerkende lezer! of ik toen in staat was om in het schrijven te kunnen voortvaren, en u mee te delen, wat God voor, onder en na mijn Heilige Doop aan mijn ziel gedaan heeft; niet alleen dat ik er geen bekwaamheid toe had, omdat mijn verstand zo belemmerd en met dikke duisternis beneveld was; maar ik kon het onmogelijk doen, omdat op die tijd, door dat snode ongeloof en de aanvechtingen van de duivel, mijn gehele staat en al de werkzaamheden van mijn ziel, die ik in het reeds meergemelde memorieboekje aangetekend had, zodanig bestreden werden, dat ik, hetgeen ik de ene dag met grote worsteling geschreven had, de andere dag, het herlezende, weer met de pen moest doorhalen of verscheuren.

In deze droevigen staat omtrent veertien dagen doorgebracht hebbende, en ziende, dat ik nu in dit werk niet meer vorderen kon, maar telkens mij genoodzaakt vond, om de pen neder te leggen, besloot ik, dit werkje met de bovengenoemde bladzijde te eindigen, en met geduld af te wachten, of het de Heere nog eens behagen mocht, om al deze duisternissen tot licht; en al het kromme recht te maken, mij onwaardige met Zijn vertroostende Geest weer te verwaardigen, en in het binnenste van mij een vaste geest te vernieuwen, opdat ik dan zou kunnen pogen, om de leesgierige lezer met een *Vervolg op de wonderlijke leiding Gods*, te voldoen; waarom ik de gunstige lezer op dezelfde bladzijde tot twee maal toe verzocht heb, om zich voor ditmaal daarmede te willen vergenoegen, en intussen de Heere met mij groot te maken en Zijn Naam te verhogen, wegens al de getrouwe weldadigheden, die Jehovah God aan mij, geringe en onwaardige, tot die tijd toe bewezen had. Evenwel terwijl ik het slot van het eerste stuk opmaakte, begon reeds het licht door alle deze duistere wolken in mijn verdonkerd gemoed te stralen, zodat ik, op dat ogenblik een hele omzetting van mijn twistend en murmurerend hart bespeurende, mij gelovig troosten en met de pen uitdrukken kon, dat de Heere Jezus, mijn getrouwe Borg en Heiland, Die voor mij nog oneindig zwaarder kruis gedragen had, mij niets meer zou opleggen, dan ik in staat was te kunnen dragen, en dat Hij het voor mij zou voleinden, omdat Zijn goeder-tierenheid in eeuwigheid is en Hij niet laat varen de werken van Zijn handen.

Wellicht zullen nu sommige van mijn oude broeders en natuurlijke nazaten van vader Abraham, die door één of ander bewijs tot nadenken gebracht zijn, of niet de lang beloofde Messias reeds gekomen is, en in Jezus van Nazareth vervuld geworden, maar die zich nu aan mij ergeren en door hun gegronde redeneringen zeggen: "Hoe! ondergaat onze natie onder de Christenen zo veel hoon, smaad, belediging, mishandeling, lastering, gebrek en armoede naar buiten, en zo vele donkerheid, aanvechting en woedeloosheden naar binnen, hoe kunnen wij dit verstaan of overeen

brenge met alle heerlijke beloften, aan ons volk gedaan, bijaldien zij zich tot de Heere hun God en David hun Koning bekeren zouden? Dat zij juichen en toevloeien zouden tot het goed van de Heere, tot het koren, de most en de olie, en dat hun zielen zouden zijn als een gewaterde hof, en voortaan niet meer treurig zijn; maar dat zij met het goed van de Heere goed zouden verzadigd worden; ja dat zij, in plaats dat zij verlaten en gehaat geweest waren, gesteld zouden worden tot een eeuwige heerlijkheid en tot een vreugde van geslacht tot geslacht; en dat zij zouden weten, dat de Heere hun Heiland, hun verlosser en de machtige Jakobs is, Jer. 31; Jes. 60; en welke dergelijke heugelijke beloften er meer zijn, wel, dat gelijkt er immers geheel niet naar; want bijaldien onze broeders Salomon Duitsch tot de ware Messias bekeerd, en Jezus van Nazareth de ware David, de Heiland, de Verlosser en de machtige Jakobs was, die over ons als Vorst en Koning heersen zou, hoe lezen en horen wij dan zulke droevige omstandigheden, niet alleen van hem, maar dat dit doorgaans het lot is dergenen, die van onze natie tot de Christenen overgaan? Zoals het bij de uitkomst ook altijd blijkt, dat zij eindelijk, in de grootste armoede, met smaad en spot tot ons moeten wederkeren, immers moet dit grote twijfel bij ons veroorzaken, of Jezus wel de ware Messias is.”

Ik antwoord u, mijn beminde vrienden om der vaderen wil vooreerst; dusdanig redeneren komt, helaas! voort uit uw onkunde, en omdat u aangaande het koninkrijk van de Messias geheel met verkeerde denkbelden ingenomen bent, alsof het koninkrijk van Christus van deze wereld was, en in niets anders dan alleen in eten; drinken en aardse voorspoed zou bestaan³³, en hieruit ontstaat ook, dat u alle gelijksoortige beloften slechts letterlijk beschouwd; daarom is het ook geen wonder, dat u niet begrijpen kunt hoe het mogelijk is, dat een belijder van de ware Messias zoveel gebrek en tegenspoed moet ondergaan, en door al zulke en dergelijke ongegronde redeneringen geraakt u zo ver aan het wankelen, dat u eindelijk vaststelt: Jezus van Nazareth is de ware Messias niet. Maar gaat eens in bedaardheid bij uzelf na, of niet de getrouwe aanhangers en ook de tegenstanders van Koning David, nadat hij te Bethlehem door Samuël tot koning gezalfd was, met evenzoveel recht en reden zouden hebben kunnen redeneren en verdenken, of God hem wel tot koning over Israël verheven had, ziende en horende hoedanige smaad, hoon, belediging, mishandeling, lastering, vervolging, gebrek en armoede hij onderging, eer hij tot het bezit van zijn koninkrijk geraakte, en welk een strijd, welke donkerheid, aanvechtingen en moedeloosheden hij in de dagen van zijn druk al heeft moeten ervaren, zoals men dat uit een groot aantal van zijn Psalmen en elders kan nagaan; maar nee, zoals het Gods weg geweest is met koning David, de zoon van Isai, zo is het ook geweest met Vorst Immanuël, de zoon van David, die tegelijk zijn Heere was, de ware tegenbeeldige David, Jezus van Nazareth, Die ook de ware Messias, de Heiland der wereld, de Verlosser Israëls en de machtige Jakobs is, Die komen zou en in de volheid des tijds gekomen is, om zondaars zalig te maken; want hoeveel hoon, smaad, lastering, mishandeling en vervolging heeft Hij niet uitgestaan, van Zijn kribbe tot Zijn kruis, en is alzo in zijn heerlijkheid ingegaan en zo zal het Zijn getrouwe aanbidders en aanhangers ook zijn, omdat het Gods wijze en gewone weg is, al wie Hij verhogen en met zegeningen overladen wil, door verootmoediging groot te maken. Waarom zou ik mij dan vreemd houden, en waarom zou u, kinderen Israëls! u aan mij ergeren, over alles wat mij bejegt, wat mij reeds bejegend is, en nog verder bejegenen mocht? Zouden dan Zijn knechten meerder zijn, dan hun Heere en Meester? Immers heeft Hij dit hun ook vooraf voorzegt, dat zij verdrukking in de

³³ Zoals ik u zulks in het tweede deel van Israëls verlossing, duidelijk heb aangetoond waarom ik mij dienaangaande hier niet verder zal inlaten.

wereld zouden hebben, en dat hun weg steeds met afwisseling van licht en duister, van bitter en zoet, en van voor- en tegenspoed zijn zou, maar hoe niettemin het einde van al hun kruiswegen en beproevingen vrede zou zijn, en dat Hij hen in geen noden begeven noch verlaten, maar altoos betonen zou, de vervuiler en waarmaker van alle Zijn beloften te zijn; zoals Hij tot hertoe aan mij gedurig bewezen heeft, en ook nog verder bevestigen zal, dat Hij de getrouwe Jehovah is.

Misschien zult u nu denken: hoewel wij u dit voor zo verre toestaan, blijft ons nog evenwel één zwaarigheid over, namelijk, dat volgens uw eigen gezegden, dit noodwendig het lot moet zijn van al diegenen, die Jezus navolgen en Zijn discipelen willen zijn. Nu behoeven wij niet eens te vragen, hoe het komt, dat diegenen, die in het Christendom geboren of opgevoed worden, dergelijke verachting en verdrukking zelden uitstaan; maar wij hebben zelfs nooit gezien noch gehoord dat een Turk of een Heiden, tot het Christendom overgaande, aan zulk een minachting en lastering onderworpen is, als die van onze natie. Immers omdat wij de natuurlijke takken zijn, waaruit Jezus, de Zaligmaker, naar het vlees zou zijn voortgesproten, alzo het heil uit de Joden moest zijn, en omdat ook de Apostelen, onze broeders zijnde, zoveel liefde betoond, en zoveel moeite tot de bekering van de Heidenen aangewend hebben, dat zij zelfs hun bloed daarvoor opofferden, hoe komt het dan, dat er nu niet alleen zo weinig achting en zo weinig liefde onder de Christenen gevonden wordt voor diegenen van onze natie, die Jezus willen belijden of beleden hebben de ware Messias te zijn, die komen zou! maar dat zij zelfs integendeel onder de Christenen zo verdacht gehouden, en zo veracht worden? Althans, men hoort zelfs de jongens op de straten hun naropen: “Daar gaat de smous!” en wat dergelijke bespottingen meer zijn.

Dat is zo, waarde broeders! maar, zo kort mij mogelijk is, dient hierop tot antwoord: Vooreerst, dat niet alleen onze voorvaders aan de gezegende Immanuël alle hoon en smaad aangedaan, en Deze schandelijk belasterd en bespot, verworpen en tot de dood toe vervolgd hebben, maar dat zij in hun woedende razernijen zelfs de vloek hebben ingeroepen, toen zij verklaarden, gerustelijk te durven afwachten, dat Zijn bloed over hen en ook over ons, hun kinderen, zou komen. Is het dan wel wonder, dat wij de bittere vruchten van dat boosaardig kwaad moeten smaken? Ten tweede, moeten wij ons herinneren (och, mocht de Heere u maar bij dit stuk krachtdadig bepalen), wat al hoon, smaad en verachting wijzelf, helaas! in het openbaar die gezegende Heiland, jaren lang, hebben aangedaan; och! waarom zou ons dan dit zo vreemd voorkomen, dat wanneer wij Jezus leer aannemen en Hem voor de Christus erkennen en belijden, ook ons, alle hoon, smaad, verachting en verdrukking van rondom wordt aangedaan? Hebben wij dan dit alles en niet nog veel meer verdiend?³⁴ En zouden wij ons dan beter achten te zijn, dan die grote Apostel Paulus, die zoveel heeft moeten lijden om Jezus naam, zodat hij zijn roem daarin stelde, 2 Cor. 11; en waarom is hem zoveel meer verdrukking overgekomen dan de andere Apostelen, tenzij alleen, omdat hij volgens zijn eigen belijdenis, een Godslasteraar geweest was, die de gezegende Immanuël belasterd en vervolgd had?

Maar ten derde, de voornaamste reden, zo het mij toeschijnt, waarom de Christenen onze natie zo zeer wantrouwen, en met minachting behandelen en bespotten is, omdat velen van ons volk zo niet allen, die tot het Christendom overgegaan zijn, eindelijk en ten laatste tot het Jodendom wederkeren, of ten minste niet de tijd van hen openbaar geworden is, dat zij meestal bedoelden groot, rijk, aanzienlijk en geëerd onder de Christenen te worden, of meenden, dat alles hun van rechtswege toekwam, als die door hun overgang de Christenen zeer grote diensten gedaan hadden, en dus zulke

³⁴ De lezer zie, wat ik hiervan bl. 114 reeds gezegd heb.

voordelen noodwendig verwachten moesten; waarom zij, wanneer hun naderhand rechtstreeks het tegendeel ontmoette of overkwam, en zij zich dus in hun ijdele verbeelding bedrogen zagen, straks tegen de Christenen verbitterd werden en het Christendom verlieten; even gelijk in de tijden van Jezus omwandeling op aarde en bij de eerste toebrenging van de Heidenen, als wanneer velen mede, die Jezus onder schijn van oprechtheid, slechts om den brode en als huichelaars volgden, en ziende de mishandeling, verachting en vervolging van Jezus navolgers, of ook zelf enigszins gedrukt en benadeeld wordende, het ras moede werden, en Jezus en Zijn leer verlieten. Maar hoewel de slechtste soort van lieden onder de Christenen, zich omtrent diegenen van onze natie, die het Christendom omhelzen, onbetamelijk gedragen, zo is het echter onder lieden van beschaafder zeden en opvoeding veelal anders gesteld; behalve dat er nog ware geestelijke Israëlieten onder hen zijn, die met ijver en aanhoudendheid tot God bidden en roepen, dat u, die zij houden voor de beminden om der vaderen wil, tot hun Vorst en Zaligmaker mag bekeerd worden. En daarom, wat ik u bidden mag, waarde broeders! zo één of ander onder u in beraad mocht staan, om wel uit enige gemene overtuiging het Jodendom te willen verlaten, maar tevens niet anders bedoelen zou, dan werelds goed en vleselijke eer en voordeel te bejagen, die raad ik vooral, om zulks toch niet te ondernemen, want niet volhardende, benadelen noch bedriegen zij zozeer het Christendom, als wel de Joodse natie, die juist door zulke schandelijke en gruwelijke trouweloosheid in de uiterste verdenking en verachting meer en meer gebracht wordt: terwijl zij ook daardoor deze, die het in oprechtheid en waarheid menen, grotelijks benadelen, maar helaas! allermeeest zichzelf bedriegen; want niet alleen dat zij hun oogmerk niet bereiken zullen, en dus zichzelf en hun familiën tevergeefs benadelen, bedroeven en smart aandoen; maar vooral, hoe verschrikkelijk zal dit voor hen zijn in die grote oordeelsdag, als Jezus de wereld oordelen zal; wanneer zij uit zijn mond het vonnis van eeuwige verdoemenis zullen moeten horen en met dubbele slagen geslagen worden!

Maar u, waarde broeders! die uit ware overtuiging van uw zonden en ellenden wel gaarne zou wenschen tot het Christendom over te gaan en Jezus te belijden voor die Heiland en Verlosser, Die de machtige Jakobs is, maar wellicht denkt: wat is het evenwel een bittere kruisweg voor ons, eerst alles te moeten verlaten, en dan nog onder de Christenen zelf in verdenking en minachting te zijn, alsof het ons om de waarheid niet te doen was, en daarenboven nog zo veel gebrek te moeten ondergaan; immers vrezen wij terecht, dat wij het onmogelijk ten einde toe zullen kunnen uithouden, en dus is het dan veel beter, dat wij ons onder schijn als Joden blijven vertonen, en voorzover de uitwendige Joodse plechtigheden waarnemen, gelovende echter in onze harten, dat Jezus van Nazareth de waarachtige beloofde en gekomen Messias is, door Wiens voldoende gerechtigheid wij alleen moeten gerechtvaardigd en gezaligd worden; want zegt Jezus niet: Die gelooft, heeft het eeuwige leven? Och mijn vrienden! dat u het eens recht verstond, wat geloof is, en wat dit enkel woord geloof al in zich sluit, dan zou u met die uitgezochte vond, die u de duivel geleerd heeft, u niet langer kunnen troosten noch tevreden stellen; want zó in het Jodendom blijvende, al is het maar in schijn, verloochent u echter met de daad Jezus voor de mensen, en hoort, wat Hij zegt: Wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader, Die in de hemelen is, Matt. 10: 33. En wat aangaat uw vrees, om in zodanige kruisweg niet te zullen volharden: zeker, zo u denkt het kruis in uw eigen kracht op u te nemen, te dragen en alzo te volharden dan zult u gewis daaronder bezwijken; maar geeft u over, naar ziel en lichaam, aan de getrouwe en beminnelijke Jezus, Hij zal u het kruis helpen dragen, Hij zal het voor u voleinden, Hij zal u troosten en redden in en uit alle benauwdheden, Hij zal u ondersteunen en

bewaren door Zijn voorkomende en versterkende genade, en Hij zal maken, dat uw werk in waarheid wordt, zodat, door uw aanhoudendheid, al uw verdenkers ten laatste zullen moeten zeggen: Ziet, waarlijk een Israëliet, in welke geen bedrog is. Laat u dan het ongeloof toch niet langer van Jezus afhouden en weest niet bekommerd, door welk middel u aan uw brood zult komen, Hij zal weten voor u te zorgen al zouden de raven het u beschikken; immers zult u geen gebrek hebben, want Hij heeft aan Zijn ware belijders en navolgers beloofd, dat hun brood zeker en hun water gewis zal zijn, ja dat Hij al wat zij om Zijn naam verlaten; honderdvoud belonen zal, en hun het eeuwige leven doen beërven. Komt dan, waarde broeders! *vergeet uw volk en uws vaders huis*, en zo het in oprechtheid geschiedt, zo waarachtig als de Heere leeft: *De Koning zal een welbehagen aan ulieden hebben*, Psalm 45: 11, 12. Ook kan ik u uit eigen ondervinding verzekeren, dat u wegens uw overstap, immers buiten merkelijke verzoeking en beproevingstijden, nooit berouw zult hebben, tenzij daarover, dat u zo lang geaarzeld en het niet eerder gedaan hebt. O! terwijl u dan Jezus vermaningstem nog mag horen, verhardt toch niet langer uw harten; hierom besluit ik ook nog deze mijn aanspraak met de betuiging van Paulus. Rom. 10: 1; 9: 1-3: *Broeders! de toegenegenheid mijns harten, en het gebed dat ik tot God voor Israël doe, is tot hun zaligheid; ik zeg de waarheid, ik lieg niet (mijn conscientie mij mede getuigenis gevende door de H. Geest), dat het mij een grote droefheid, en mijn hart een gedurige smart is, dat Israël wederhorig blijft, en weigert zich te bekeren: Want ik zou zelf wel wensen verbannen te zijn voor mijn broederen, die mijn maagschap zijn naar het vlees, Amen!*

Om nu voort te gaan met mijn verhaal, geraakte ik dan van die tijd af weer voor mijzelf in een zeer bedaarde toestand, en werd niet alleen gebogen, om alle lastering gewillig te ondergaan en te verdragen: maar ook met geduld naar het heil des Heeren uit te zien en te wachten; maar wat zal ik zeggen? Zoals de Heere het beloofd had, alzo heeft Hij het ook gedaan: want Zijn goedheid heeft mij in deze omstandigheden niet begeven noch verlaten, maar Hij heeft het voor mij volbracht, en Hij heeft het zo gemaakt dat de waarheid en mijn oprechtheid volkomen zegepraalden! Zoals het aan vermaarde en geloofwaardige mannen waarop ik mij zelfs desnoods altijd zou kunnen beroepen, ten overvloede bekend is; maar omdat ik voornemens ben, nog het één en ander van *de wonderlijke leiding Gods*, met mij gehouden, mede te delen, wil ik er liefst niet meer van melden.

De 8e april 1768 vernam ik weer op het onverwachtst, dat een nieuwe laster, tegen mij verzonnen, werd uitgestrooid. Althans zekere juffrouw was bij mijn hospes geweest, om te vernemen, of het waar was, dat mijn twee huwelijksgeboden in de kerk waren afgelezen en nu gestuit geworden zijnde, zij daaronder zeer verlegen en met groot medelijden over mij was aangedaan: niettemin was het nog nooit in mijn hart opgekomen, om eerder ons huwelijk te doen voltrekken dan nadat ik een vaste broodwinning zou bekomen hebben; zoals ik reeds op bl. 111 te kennen gaf, veel minder dat wij reeds zouden zijn aangetekend en twee proclamatiën van ons huwelijk zouden geschied zijn. Nochtans niet wetende, dat de tijd nabij was, dat raad van de Heere ten uitvoer gebracht zou worden en dat deze laster strekken moest, om ons huwelijk te verhaasten, verwekte dit in mij weer nieuwe verlegenheid en droefheid, vrezende, dat ook de goede naam van mijn beminde hierdoor benadeeld zou worden. Hierom spoedde ik mij, om het haar bekend te maken; daar komende, vond ik tevens in de weg van de Voorzienigheid onze vrienden, aan wier huis en in wier tegenwoordigheid ik voor de eerste maal met mijn beminde over het huwelijk in onderhandeling getreden was (zie bl. 102), en na enige voorgaande woordenwisseling gaf ik te kennen, hoedanige nieuwe lastering tegen mij of ons, opzichtelijk ons aanstaande

huwelijk, werd verbreid. Maar hierdoor kon ik eerst van achteren de wijze schikking van Gods wegen bezien, en wel waarom ik juist aan het huis van deze vriendin en in haar tegenwoordigheid voor de eerste keer met mijn beminde zo gulhartig had moeten spreken; althans het gevolg van onze onderlinge gesprekken was dat met volle goedkeuring van de ouders van mijn vrouw besloten werd het beste te zijn, om alle lastermonden te snoeren, dat, hoewel alles er duister uitzag, en wij geen zekere broodwinning hadden, wij ons echter in de weg zouden stellen, om voortgang met ons huwelijk te maken: want terwijl ons geloof nu zichtbaar op de proef gesteld werd, of wij ons levensonderhoud wel alleen van Gods oneindige goedheid zouden durven afwachten, zo waagden wij het met God, onder een vertrouwend uitzien, dat de Heere, die deze vrouw voor mij bewaard en ons zo wonderbaar uit het oosten en uit het westen bij elkaar gebracht en samengevoegd had, ook zorgen zou, dat ons brood zeker en ons water gewis zou zijn.

Lichtelijk zou nu iemand kunnen denken, even als sommige vrienden in die tijd, toen ons huwelijk bekend werd, zich uitlieten, alsof zij omtrent dergelijke huwelijken vele zwaarigheden vonden, en dus het onze niet konden goedkeuren, en die mij daarom tegemoet zouden kunnen voeren: "Wel, Duitsch! wat aangaat de scheiding van uw laatst voorgaand huwelijk, zo hebt u mij met het lezen van uw verantwoording en verklaring op bl. 33 in zo verre voldaan maar wat betreft dit tegen uw tegenwoordig huwelijk, kan ik onmogelijk begrijpen, evenmin van u als van uw beminde, hoe u toch zulk een ongeoorloofd huwelijk hebt durven aangaan; zegt dan de Heere Jezus niet: Die de verlatene trouwt (dus ook, die de verlatenen trouwt); die doet overspel? Matth. 5: 32, wel, hoe heeft uw beminde dan tot zulk een huwelijk kunnen overgaan? Maar allermeest heeft men zich over u te verwonderen, want hoe hebt u toch een andere vrouw weer durven trouwen? Of zegt niet de mond der waarheid allerduidelijkst: *zo wie zijn vrouw verlaat, en een andere trouwt, die doet overspel tegen haar?* Mark. 10: 11; en wat zegt Paulus nog daarenboven. *Indien zij ook* (dus ook hij) *scheidt, dat zij* (of ook hij) *ongetrouwd blijve*, 1 Cor. 7: 11. Zouden dan deze nadrukkelijke woorden u niet van uw voornemen hebben moeten afschrikken?" Ik antwoord: nee, noch ik, noch mijn beminde zijn ooit door deze of soortgelijke zwaarigheden tegengehouden of afgeschrikt, om ons voornemen te willen volbrengen; maar hebben integendeel volkomen ruimte in ons gemoed daartoe gevonden; want behalve dat wij niet kunnen geloven, dat de Heere er ons ooit bij bepaald, onze harten daartoe overgebogen en de wegen in Zijn aanbiddelijke Voorzienigheid zo wonderbaar geschikt en geopend zou hebben, bijaldien het met Zijn heilige Wet en lering strijdig was, zo dient tot volkomen overtuiging van allen, die anders denken, of gemoedelijk daarover menen bezwaard te zijn, en bijzonder ook van sommigen, die al zulke gemoedsbepalingen en aanwijzing voor geestdrijverij houden en daarom met het reeds gezegde niet voldaan kunnen zijn, dat men slechts met bedaardheid de samenhang van de aangehaalde Bijbelplaatsen heeft na te lezen, om van zulke schijnzwaarigheden ontheven te worden; want de grote Leraar der gerechtigheid, bedoelt niet anders in de woorden van Matth. 5: 32 en Mark. 10: 11, dan om een vraag van de Schriftgeleerden: *Is het een mens geoorloofd, zijn vrouw te verlaten, om allerlei oorzaken?* te beantwoorden, hun valse begrippen tegen te gaan, en aan te tonen, dat wie zijn vrouw verlaat om andere redenen, dan om hoererij, overspel doet, en naardien hij dan geen vrijheid heeft om van zijn wettige vrouw te scheiden, zo volgt ook vanzelf, dat, bijaldien hij een andere trouwt, hij gewis overspel doet tegen haar; immers doet hij niet alleen overspel voor zichzelf en met de vrouw, waarmede hij op nieuw getrouwd is, maar hij veroorzaakt ook, dat tegelijk zowel zijn verlaten vrouw, als diegene, die met de verlatene trouwt, beide overspel bedrijven, naardien de verlatene nog zijn wettige vrouw gebleven is, en

de man aan de vrouw verbonden is, zolang zij leeft, vergel. met 1 Cor. 7: 39 en Rom. 7: 1-3; hoewel dit alles alleen te verstaan zij betrekkelijk gelijke huwelijken, en wel bepaaldelijk van dezulken, die beide van de Joodse Godsdienst waren, want anders is het genoeg bekend, dat geen Jood een vreemde vrouw mocht trouwen, of die getrouwd hebbende in zodanig huwelijk niet mocht volharden; maar had volkomen vrijheid en was zelfs verplicht, om de vreemde vrouw te verlaten en weg te zenden. Ook geheel anders is het niet, wanneer iemand door zijn echtgenoot vervolgd wordt om de naam van Christus, of gedwongen, om de belijdenis van zijn naam en zijn komst te verlaten en te verloochenen, of een scheidbrief te tekenen; of wanneer iemand, (zoals de kanttekening over 1 Cor. 7: 15 meldt), zijn echtgenoot verlaat of van zich jaagt, en de band van het huwelijk hardnekkig van zijn zijde teniet doet³⁵; want ongetwijfeld heeft dan de verlatene, of die gedwongen is te scheiden, niet alleen de vrijheid, maar ook volstrekt van zijn plicht gevorderd, om te scheiden, immers in die zin zegt de Heere Christus: *“Wie zijn vrouw niet haat, die kan mijn discipel niet zijn”*, Luk. 14: 26, vergel. met Matth. 10: 37, 38. En heeft nu zodanig een de vrijheid, ja is hij verplicht na alle middelen ter verzoening vergeefs aangewend te hebben, zijn vrouw te verlaten, of van haar te scheiden, of zich een gedwongen scheiding te laten welgevalen, zo heeft hij ook vrijheid, om met een andere te trouwen; maar dit laatste is eigenlijk het stuk, dat bewezen moet worden, en dan zal onze zaak voldongen zijn. Nu dan, Paulus zal het voor ons goed maken, en de Heilige Geest heeft door zijn pen ons huwelijk gewettigd; want dus luidt het 15e vers van 1 Cor. 7, hier even te voren genoemd: *Maar indien de ongelovige scheidt, dat hij scheide. De broeder of de zuster wordt in zodanige gevallen niet dienstbaar gemaakt*; maar God heeft ons tot vrede geroepen. En is het u nu te doen, om van de waarheid van mijn gezegden overreed te zijn, zo geeft u de moeite om hierover na te zien, wat de geleerde kanttekens tot uitlegging van deze plaats er bijvoegen, en beziet dan, of zij niet volkomen mijn stelling bevestigen, want in zodanige gevallen wordt de broeder of de zuster, aldus luidt hun kanttekening, niet gehouden van hun zijde de band van het huwelijk verder te houden, of ongetrouwd te blijven; maar heeft daarom volkomen vrijheid, om met een ander te trouwen. Even hetzelfde bevestigen ook zeer nadrukkelijk de Engelse Godgeleerden in hun verklaring over dit vers: *“In zulke omstandigheden zijnde,”* zeggen zij, *“dat of Christus moet verzaakt worden, of dat anders de ongelovige wil scheiden, is de gelovige verplicht, om zich niet naar de zodanige te schikken, maar moet liever de scheiding gedogen; noch is de gelovige verbonden, ongetrouwd te blijven, maar heeft vrijheid om met een ander te trouwen, nadat alle bekwame wegen tot verzoening ingeslagen zijn, en deze ondoenlijk blijkt. De verlating,”* zeggen zij verder, *“in zulk een geval en met zodanige omstandigheden vergezeld, is een verbreking van het huwelijksverdrag en een ontbinding van de band van het huwelijk, en de verlaten persoon mag wettig wederom trouwen; anders zou een broeder of een zuster, in zulk een geval, dienstbaar en als een slaaf onderworpen wezen aan zulke ongelovigen;”* zij bevestigen verder dit hun gevoelen met het zeggen van de oudvader Hilarius: De Christen heeft in dit geval vrijheid om met een andere Christin te trouwen.

Daarenboven, het huwelijk met mijn laatst voorgaande Joodse vrouw, op zichzelf beschouwende, als zijnde een bloedschande, omdat zij de zuster van mijn overleden vrouw was, met welke ik in mijn blindheid (toen ik nog gehecht en vooringenomen was aan en met de leer van de Talmudisten en de valse pen van de Schriftgeleerden, die het Woord van God verdraaiende tot hun eigen verderf, zulke schandelijke

³⁵ Zie het eerste stuk, bl. 52.

huwelijken of bloedschanden niet alleen toestaan, maar zelfs aanprijzen), getrouwd ben zou, zo ras ik een Christen werd, als geheel strijdig met de Wet van God, Lev. 18, ongeoorloofd en onbestaanbaar geweest zijn, en zelfs zouden wij van rechtswege van elkaar hebben moeten gescheiden zijn geworden, waarom ik gewisselijk reden heb, om over mijn laatst voorgaand huwelijk mij nog te schamen en te verfoeien, en niets minder nodig acht, dan het Goddelijk bloed van Christus, om van deze mijn walgelijk onreine zonden gezuiverd te worden. Maar nog ten overvloede gaf mij zonderling ruimte tot dit huwelijk, dat ik reeds twee jaren tevoren, toen ik nog te Wezel Rabbijn was, uit de mond van die twee Joodse reizigers vernomen had, dat mijn laatst voorgaande huisvrouw reeds met een andere man³⁶ weer getrouwd was, dus richtte ik hier weer, tot eer van mijn Goël, een Rehoboth op, want Hij Zelf heeft mij ruimte gemaakt; immers mag ik ook nog de vrede van God daarom in mijn gemoed bespeuren en genieten.

Maar hoewel er nu volkomen vrijheid voor God was, om ons huwelijk te voltrekken, als zijnde de veiligste weg, om alle lasteringen tegen te gaan en tot rust te komen, werd het mij nochtans bedenkelijk en rezen daarom nieuwe bekommelingen in mijn hart op, of niet de Heeren Commissarissen van de huwelijkszaken, horende, dat ik van een Joodse vrouw gescheiden was, en de omstandigheden dienaangaande vernemende, wel geloof aan mijn woorden zouden geven, en niet alvorens oordelen, nauwkeurig onderzoek daarnaar te moeten doen, en dus, weigerende ons aan te tekenen, onverrichterzaak ons zouden terugzenden; dit baarde in mij vele zwarigheden, vrezende dat zij; die mij wangunstig waren, hierdoor weer gelegenheid zouden vinden, om opnieuw hun lastertongen tegen mij te scherpen, en in hun handen klappende, te juichen: “Ha! ha! vreugde hebben onze ogen gezien!” Hierdoor werd ik geweldig geslingerd, en hoewel mij herinnerd werd, dat ik een Akte van bevrijding en afscheiding had, en deze getekend was door drie Rabbijnen, alsmede eigenhandig door mijn gewezen huisvrouw, in hun tegenwoordigheid en in het bijzijn van nog twee andere getuigen zijnde door de twee laatstgemelden mede met hun ondertekening bekrachtigd, en dat deze Akte van scheiding in mijn veelvuldig reizen niet weggeraakt, maar door Gods bijzondere en goedertieren Voorzienigheid onder mij bewaard was gebleven, zo werd ik nochtans door andere ongegronde kwellingen, ontstaande uit mijn onkunde, ontrust, eensdeels omdat gemelde Akte, in het Hebreeuws vermengd met Chaldeeuwse en Rabbijnse bewoordingen geschreven, door geen Christen zou kunnen gelezen worden; anderdeels dat ook geen Jood mij in deze behulpzaam wilde zijn en ik het Nederduits nog niet machtig genoeg zijnde, om deze in een behoorlijke orde over te zetten en voor te lezen, hun Ed. Achtbaren die geenszins voor echt houden noch aannemen zouden. Maar in deze mijn verlegenheid vervoegde ik mij bij zekere heer, die mij een zonderlinge vriend was, en vond hem straks gewillig, om mij met raad en daad te helpen; en van mij daarom meergemelde Akte vorderende, liet hij deze door een Procureur in handen van de heer Jakob d’Lion Arons, beëdigd Joods Translateur, stellen, met verzoek, dat hij deze geliefde over te zetten; zodat ik door de moedgeving van mijn vriend verder gerust, stil, gemoedigd en geduldig op de uitslag van zaken was wachtende. Echter duurde het al enige weken, eer ik de overzetting daarvan bekwam, want nu had de Joodse Translateur geen tijd gehad, en dan behielp hij zich weer met andere uitvluchten: denkelijk, om er mij mede te kwellen, hoewel ik mij zeker verbeelden kon, dat hij zelf het meest gekweld werd, omdat hij, een Jood zijnde, zulk een Meschumad met zijn eigen handtekening moest bekrachtigen; kortom zo ras hij gewaar werd; dat hij wegens het langdurig uitstel bij

³⁶ Zie het eerste stuk, bl. 164, 165.

de heren van het gerecht zou worden aangeklaagd, was de overzetting spoedig klaar, en werd deze mij op de 10e mei ter hand gesteld. Hierdoor werd mijn hart niet alleen met blijde dankzegging tot God vervuld, omdat zijn onverdiende goedheid mij weer over deze zwaarigheden goedgunstig geholpen had; maar het was mij ook tot stof van verwondering en aanbidding, zowel dat daarover deze akte van scheiding in mijn veelvuldig omzwerven zovele jaren bewaard was gebleven, alsook dat juist één uit mijn natie als een middel had moeten dienstbaar zijn, om de waarheid aan de dag te brengen en met zijn getuigenis mijn zaken te rechtvaardigen, ja ook deze met zijn naam te ondertekenen en met zijn zegel te bevestigen; maar bijzonder ook onder dit uitzicht, of het nog in het middellijke dienen mocht opdat dezulken, die met vooroordeel tegen mij ingenomen, aan het verhaal van mijn eerste stuk geen geloof geven, maar het tot hiertoe ten enenmale verdacht gehouden hebben, het met aandacht zouden kunnen lezen; hierom heb ik het ook nodig en raadzaam geoordeeld, een nauwkeurig afschrift van deze Akte hierop in druk te laten volgen, hopende, dat men nu, zodanig naar de waarheid overtuigd wordende, mag zegge: Wij geloven het nu niet omdat u het zegt, maar omdat onze ogen zelf gezien hebben, dat één van uw natie de waarheid bevestigd heeft; aldus luidt die acte woordelijk:

TRANSLAAT,

“Alzo op heden de hieronder genoemde datum, wij ondergeschreven als rechters verricht hebben de gerequireerde ceremoniën tot de Scheidbrief, dewelke de Ed. geleerde Rabbijn Salomon Duitsch door een mandataris gezonden aan zijn huisvrouw Juffrouw Sara, dochter van de Ed. Salomon Cohen, en aangezien dat haar wettelijke quetubah (zijnde het huwelijkscontract) en akte van duary verloren zijn, zo hebben wij ondergetekenden als Rechters buiten effect gesteld dezelve quetubah en akte van duary dewelke haar gecompeteerd heeft ten laste van de voornoemde Salomon; van nu af aan blijven de voornoemde akten van quetubah en duary vernietigd en gemortificeerd als gebroken aardewerk, zodat zij, noch haar representanten en erfgenamen, uit dezelve geen vordering mogen formeren ten laste van de voornoemde Salomon, noch ten laste van zijn representanten en erfgenamen, alzo de voornoemde Juffrouw Sara reeds gerenuncieerd heeft haar quetubah en duary ten behoeve van meer gemelde Salomon met een volkomen renunciatie en een eeuwige afstand, dat zij, noch haar erfgenamen of representanten, van hem of van zijn erfgenamen of representanten, van hem of van zijn erfgenamen of representanten, ooit een heller van het montant van haar voornoemd quetubah en duary vorderen zal; en wie er ook uit de vier hoeken der wereld mocht opkomen, om van de voornoemde Salomon of zijn erfgenamen en representanten de voornoemde quetubah of duary te vorderen, zullen zijn voorgevingen als nietig geconsidereerd worden en geen gerecht zal aan zijn allegatien het oor lenen, alzo alles volmaaktelijk afgestaan is. Al het vorenstaande is gedaan met haar goede wil, zonder enige nood of dwang, nee, met een volkomen wetenschap en met een vrijwillig gemoed; zijnde dit ook gedaan met tenietdoening van alle geheime protesten, en de getuigenissen van zodanige protesten met de gevolgen van die tot in eeuwigheid, en zodanig als men dezelve omtrent scheidbrieven gewoon is te vernietigen; ook heeft zij met dure eden, ter algemene intentie, bevestigd, omtrent al het vorenstaande, zodanige geheime protesten niet gemaakt te hebben. En deze Akte van bevrijding en renunciatie zal door geen tegenspraak of querellinge ter wereld kunnen gekrenkt of ullisoir gemaakt worden, nee, maar dezelve zal altoos in zijn vigeur en uitwerkende kracht subsisteren. evenals alle akten van renunciaties, die eostumir zijn onder Israël en gemaakt werden volgens de instellingen van onze Rabbijnen, glorieuser gedachtenis. en niet als een zwakke verzekering, en ook niet als een ontwerp van een akte geconsidereerd mogen worden en tot getuigenis en blijk van dien, hebben wij in geschrift gebracht en ondertekend, hetgeen ten overstaan van ons gedaan is, heden maandag 21 Tamus 522 (naar het kleine getal van de Joodse tijdrekening, overeenkomende met de 12e juli 1762), alhier te Nieuwstad.

(Was getekend)

Zo zegt de onderdanige Mozes van Hamburg, thans te Nieuwstad.
 Zo zegt de onderdanige Meijer Epstyn Levita van Broda thans te Nieuwstad.
 De onderdanige Meijer Cohen, zoon van de Opperrabbijn van Cremesier zal.
 Sara dochter van Salomon Cohen, die God beware!”

“Voor ons ondergeschreven getuigen, heeft de voornoemde vrouw, Juffrouw Sara, dochter van de Ed. H. Salomon Cohen, met haar eigen hand de vorenstaande ondertekening gedaan, waarom wij dezelve daarvoor verklaren en bevestigen; en tot een waar blijk, hebben wij dit ondertekend heden dinsdag, des avonds voor het ingaan van de maand Ab, 522, naar het kleinste getal van de Joodse tijdrekening (overeen-komende met de 20e juli 1762).

(Was getekend)

Zo zegt Jehuda, zoon van David, zal., voorzanger en gecommitteerde van de Joodse kerk te Nieuwstad. En zo zegt Henoch zoon van Salomon Levita, koster van de Joodse kerk te Nieuwstad.

Getrouwelijk vertaald uit het Hebreeuws, met Chaldeeus doormengd, te Amsterdam de 9e mei 1768.

(zegel)

JACOB D’LION ARONS,
“Beëdigd Translateur.”

Deze Acte nu getranslateerd bekomen hebbende, gingen wij de 13 mei naar het Stadhuis, om ons te laten aantekenen, en nadat onze huwelijksgeboden, zonder de minste verhindering waren afgekondigd, zijn wij de 1 juni 1768 getrouwd; toen moest ik uitroepen: “Ja, Heere! al Uw beloften zijn in Christus Jezus ja en amen, ook niet uitgezonderd die U omtrent deze jonge dochter aan mij zonderling gedaan hebt: maar hebt haar voor mij tot een huisvrouw bewaard; want ook deze heeft thans haar volkomen vervulling verkregen. Maar och; wat zal ik U de Heere nu vergelden; voor al die weldaden aan mij onwaardige bewezen!” enz. Vervolgens, omdat alle lastertongen gesnoerd waren, leefden wij samen in vrede en vergenoeging, dienende de Heere met eenparige schouders, hoewel de weg naar het uitwendige duister bleef, en dus geen de minste broodwinning hebbende, geraakte het overschot van die bovengemelde 450 gulden, door verloop van tijd, mede ten einde en begonnen wij te leren, hoe door het geloof alleen te moeten leven in vertrouwen, dat onze Vader in de hemelen, Die wist, wat wij nodig hadden, ons van alles zou verzorgen, om Christus wil, en dat heeft ook die God, Die oneindig is in goedertierenheid, gedurende deze geruime tijd getrouwelijk gedaan; want alle morgens, dagen, weken en maanden, waren Zijn goedheden vers en nieuw over ons, immers zo iemand ons gevraagd had: Waarvan zult u morgen of aanstaande week leven? Wij zouden hebben moeten antwoorden: Wij weten niet, waarvan of door wie het ons zal toegevoegd worden; maar de Heere zal het voorzien! en zo was het ook, Hij heeft ons geloof niet beschaamd laten uitkomen, want wij verkochten altijd door de albeschikkende Voorzienigheid van de Heere, van die werkjes, die reeds in het licht waren, alsook van die twee deeltjes van Israels verlossing, die naderhand uitkwamen, zoveel, als wij nodig hadden om te leven, zodat wij in het geheel niet genoodzaakt werden, om enig mens lastig te vallen, en ook tot heden kan niemand zeggen, dat hij ons ooit heeft horen klagen; o nee! hierom moet God ook alleen de eer er van hebben dat Hij geholpen heeft, en geen schepsel, hoe ook genaamd. Het is waar, ons geloof is wel menigmaal en zodanig op de proef gesteld, dat het er zeer donker uitzag, en wij zelfs geen brood in huis hadden (dit zeg ik nu tot roem van Gods getrouwheid); nochtans die ontfermende Albestuurder, Die altoos zorg draagt dat Zijn arm en ellendig volk nooit van honger of dorst versmacht noch vergaat, heeft ook voor ons ellendigen, zorg gedragen, en wanneer het van rondom duister gesteld en het water tot aan de lippen geklommen was, zichtbaar getoond, dat Zijn hand niet verkort was om te helpen, maar, naar Zijn onverdiende barmhartigheid, op het onverwachtst hulp en redding geliefde te schenken, hetzij dat Hij ons een godzalige juffrouw uit Utrecht toezond;

hetzij dat op andere tijden, of een Oost-Indisch kapitein om boekjes kwam, of dat een kruier een toegelakt briefje, zonder schrift en zonder de zender te willen noemen, met vijf gulden bracht; of dat een zeer waardig en Godvruchtig heer, die ik nooit gezien noch gekend had, bij ons kwam, en nadat wij enige uren in een zonderling zielverkwikkend gesprek doorgebracht hadden, mij onwaardige een papiertje met zes dukaten toereikte, die ZEd. zei, op last van een ander, aan mij te moeten bezorgen, behalve meer andere dergelijke gevallen, die ontelbaar zijn, en hoewel ze alle in mijn gedenkboekje aangetekend staan, mij nochtans te uitvoeriger zouden doen worden, wilde ik deze alle mededelen, en hoe gaarne ik ook mijn dankbaarheid aan deze mijn weldoeners in het openbaar door het melden van hun namen, zo ver mij die bekend zijn, alhier zou willen betonen, zo verbiedt mij dit echter de zuivere bedoeling van milddadige liefde; hetzij dan genoeg (wordt mijn bede verhoord), dat de Opperzegenaar de gezegende zielen uit- en inwendig naar Zijn wijze en vrijmachtige bedeling vet make!

Nu meen ik aan mijn voornaam oogmerk voldaan; en de lezer medegedeeld te hebben de droevige omstandigheden, waardoor ik genoodzaakt ben geworden mijn eerste stuk af te breken, en tevens nu opgegeven, hoe God verder aan mij geringe en nietige naar ziel en lichaam, hoewel geheel onverdiend, zich niet onbetuigd gelaten, noch mij begeven noch verlaten, maar mij wonderlijk geleid, krachtdadig ondersteund, met alle getrouwheid uit vele moeite en verdriet gered, en van rondom bewaard heeft. O! hoe vele redenen heb ik dan niet, om vrijmoedig, in dankerkentenis tot God, aan ieder te betuigen of te vragen: Wat heb ik toch om de naam van de Heere Jezus verlaten, dat ik niet honderdvoud weder bekomen heb! Heb ik een vrouw, die een dochter van Abraham naar het vlees was en die de zonde en de wereld diende, verlaten; de Heere heeft mij een dochter van Abraham naar de geest, een vrouw, die de Heere vreest, daarvoor in de plaats gegeven; viel het mij smartelijk, om mijn enig geliefd dochttertje te moeten verlaten: hoe heeft Hij het dubbel weder verzoet of vergoed, nu Hij mij met twee zonen thans begunstigd heeft; heb ik rijkdom en aardse genoegens verlaten! nochtans kan ik betuigen, dat ik nooit zo rijk geweest ben als tegenwoordig; o! welk een rijkdom is het Christus eigendom te zijn, en te kunnen geloven, dat noch ik noch mijn zaad ooit verlaten zullen worden of gebrek zullen lijden! Ook heb ik nooit vroeger gekend, wat het te zeggen is, een stuk brood en een teug water als een ellendige en onwaardige, die alles verbeurd heeft en nog dagelijks verbeurt, in de gunst van een verzoende God in Christus te mogen genieten; en was ik voorheen een leraar van de Wet, en was het toen in mijn blindheid mijn voorrecht en mijn eer, een zogenaamde verkondiger van het Oude verbond te zijn: Wie weet, waartoe God mij nog zou kunnen en willen verwaardigen, althans mijn lust en mijn leven zou het zijn, een leraar van het Evangelie en een verkondiger van het Nieuwe Verbond te worden en te kunnen betuigen: Mij de voornaamste van de zondaren is deze genade gegeven, om door het Evangelie te verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus; hoewel ik aan Gods wijze en vrijmachtige bestelling wens over te laten, zowel de wijze hoe, als de tijd wanneer en aan wie, hetzij aan mijn oude maagschap naar het vlees, hetzij anderzins, want hoewel de toevoer en de blijken van waarschijnlijkheid op verre na nog niet toereikende zijn, om de studiën van de Heilige Godgeleerdheid die ik aanvaard heb, of, mij thans nog in de Latijnse taal oefenende, aanvaarden zou, en waartoe ik met mijn vrouw en twee kinderen thans alhier te Utrecht achter Clarenburg woonachtig ben, te kunnen voleindigen, dan of het hieromtrent wellicht nog duister zal blijven, zo meen ik echter geen onzekere gronden van hoop daartoe te hebben, die ik alsnog raadzaam oordeel te moeten verbergen, maar die, aangezien God Zelf alle waarschijnlijke wegen, om tot een behoorlijke broodwinning te geraken,

gesloten had, en mij hiertoe met ruimte bewogen heeft, mijn ziel meermalen in deze wijze, wonderbare en aanbiddelijke leiding en besturing van God zichzelf doet verliezen, en met stilheid doet wachten dat de Heere het werk van Zijn handen niet zal laten varen, maar het op Zijn tijd en op zijn wijze bevestigen zal; waartoe ook de goedwilligheid van enige weinige vrienden, die, merendeels in Noordholland woonachtig, door zonderlinge voorzienigheden bewogen zijn geworden, reeds hun milddadigheid in deze te betonen, niet weinig strekt, om in dit mijn uitzicht gesterkt te worden, en waarvoor ik ook niet kan nalaten hun mijn dankbaarheid openlijk te betuigen; nochtans hoe het zij of wezen zal, immers zeg ik het nogmaals, al had ik al de schatten van alle koninkrijken en al de voorrechten en voordelen van de gehele aarde moeten verlaten, nog heb ik op dit ogenblik geen berouw, wat zeg ik: berouw? Dat is de stof van mijn blijdschap, dat ik ja juist ik verwaardigd ben geworden, zoveel smaad, armoede en verdrukking om de naam van Christus, te moeten lijden, en dat zal ook de stof zijn, waarmede ik de Drieëenige God in de eeuwige gelukzaligheid hoop te zullen verheerlijken, intussen maak ik (heden de 21e december 1770) een einde aan dit mijn verhaal, met een Gode dankende Ebenhaezer, halleluja!

**INTREDE-REDE
OVER
EFEZE 3: 8**

VOORAFSPRAAK

Mannen broeders! kinderen van het geslacht Abrahams, en die onder u God vrezen! tot u is het woord dezer zaligheid gezonden. Dus luidt de hartinnemende aanspraak van Paulus aan zijn broeders naar het vlees, in de Synagoge te Antiochië, Hand. 13: 26.

A. Hij had eerst, om hun hart in te nemen, hun voorgedragen die grote weldaden, die de God van Israël aan hun voorvaderen gedaan had, van die tijd af, dat Hij hen uit alle volken van de aarde uitverkoren, en tot een volk verhoogd had, tot de regering van Koning David toe, vs 16-22.

B. Daarna brengt hij hun onder het oog, dat God hen met de grootste weldaad begunstigd had, Die alle weldaden van hun voorvaderen zeer verre overtreft: namelijk, dat Hij uit Davids zaad, volgens Zijn belofte, de Zaligmaker Jezus verwekt had, vers 23.

C. En hij beroept zich desaangaande op de prediking van Johannes de Doper, die hun allen genoegzaam bekend was, vers 24, 25.

D. Ja dit niet alleen, dat God Zijn belofte vervuld heeft, maar dat zij ook dit voorrecht hadden, dat de God van Israël Zijn knechten nog tot hen zond, om het woord van de zaligheid hun te verkondigen. De Apostel wil zeggen: “O mannen broeders! kinderen van het geslacht Abrahams, en die onder u God vrezen! erkent toch die grote weldaad, waarmede de God van Israël, zelfs boven uw voorvaderen, u begunstigd heeft. Niet alleen dat Hij zijn belofte vervuld, en uit het zaad van David de Zaligmaker Jezus verwekt heeft, maar Hij heeft ook het woord van de Zaligheid tot u gezonden! tot u, niettegenstaande u zich deze weldaad onwaardig gemaakt hebt! tot u, niettegenstaande u de Heere der heerlijkheid gekruist hebt! tot u nochtans is het woord van de zaligheid gezonden, u moet eerst het woord van de zaligheid verkondigd worden! En daarom, hoe groot is dan uw verplichting, om het gelovig aan te nemen, en de God van Israël te verheerlijken! Hoe zou u het kunnen verantwoorden, hoe zult u het kunnen ontvlieden, als u op zulk een grote zaligheid, die tot u gezonden is, geen acht zou geven!”

1. Oordeelt zelf, waarde Hoorders! was dit zulk een groot voorrecht voor Israël, dat het woord van de zaligheid tot hen gezonden is, wat is het dan niet een onuitsprekelijk voorrecht, die afkomstig zijn uit de Heidenen, dat het woord van de zaligheid ook tot hem gezonden is! De God van Israël zendt nog dagelijks Zijn knechten, tot ons, om het onder ons te verkondigen. Maar hoe zullen wij het kunnen verantwoorden, hoe zullen wij Zijn toorn kunnen ontvlieden, indien wij op zulk een grote zaligheid geen acht geven, en deze moedwillig zouden versmaden!

2. Mannen broeders! neigt uw oren tot mij en hoort! ik, de allermiste van al de heiligen, die hedenmorgen, door de knechten van de Heere, in de heilige dienst, o dierbare gemeente van Mijdsrecht! als uw wettig Leraar ben ingezegend, zal u, in de naam van de Heere, het woord van de zaligheid verkondigen! Och, dat u het ter harte mag nemen, en van het woord van de zaligheid, met een gelovige toepassing op uzelf, een recht gebruik mag maken! Welaan, wenden wij ons tot God, Die een God is van volkomen zaligheid, en laten wij Hem aanroepen om Zijn zegen! enz.

TEKST EFEZE 3: 8

Mij, de allerminste van al de heiligen, is deze genade gegeven, om onder de Heidenen door het Evangelie te verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus.

A. Nadat de kruisgezant de gelovigen van Efeze onder het oog gebracht had hun voorgaande ellendige en rampzalige staat, waarin zij van nature als verzonken lagen, en hun tegenwoordige gelukstaat, in welke zij zich thans door Goddelijke genade bevonden, cap. 2;

B. Gaat hij over, om hen te vermanen en op te wekken tot standvastigheid in de leer van de waarheid, die hij hun verkondigd had, en dat zij toch vooral aan die grote weldaden van God, uit vrije, eeuwige, ontfermende genade aan hen bewezen, door een heilige wandel mochten beantwoorden, cap. 3: 4.

C. En opdat zij door zijn banden en verdrukkingen, niet in ongelovige redeneringen geraken, en door deze in de oefeningen van het geloof en van de Godzaligheid niet vertragen zouden, brengt hij hun onder het oog:

A. Wat eigenlijk de grondoorzaak is van zijn banden, namelijk, dat hij een gevangene was voor hen, die Heidenen waren; en hij beroept zich dienaangaande op hun eigen kennis, die zij hiervan hadden, vers 1 en 2 van ons tekstcapittel.

B. Dat de verborgenheid van de roeping van de Heidenen hem door openbaring bekend gemaakt en uitdrukkelijk belast was, om deze hun te verkondigen, vs. 3-12. En

C. Dat daarom dit zijn zucht was, dat zij niet mochten vertragen in zijn verdrukkingen voor hen, hetwelk hun heerlijkheid was, vers 13.

Onze tekstwoorden dan behelzen in zich een ootmoedige en Godverheerlijkende betuiging van Paulus, dat aan hem, de allerminste van al de heiligen, deze genade gegeven was, om onder de Heidenen door het Evangelie te verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus; woorden, die mij bij deze gelegenheid zeer gepast voorkwamen, om met deze de heilige dienst, waarin ik, als de allerminste van al de heiligen, ingezegend ben, onder u, dierbare gemeente van Mijdsrecht! te beginnen, en de onnaspeurlijke rijkdom van Christus onder u, wier voorvaderen afkomstig waren uit de Heidenen, door het Evangelie te verkondigen.

Och! dat de Heere de eerstelingen van mijn werk met Zijn zegen mocht bekronen, en dat al uw uitgeledigde en verarmde schatkamers, door de onnaspeurlijke rijkdom van Christus, vervuld mochten worden met bestendige goederen. Amen!

Ik zal mij in de verklaring van de woorden, zoveel doenlijk is, trachten te bekorten; verleent mij dan uw aandacht, om te letten:

A. Op de ootmoedige verklaring, die de Apostel doet omtrent zijn persoon.

B. Op de Godverheerlijkende betuiging, die hij, tot roem van vrije genade, uitboezemt omtrent de Genade van God, aan hem bewezen.

A. De ootmoedige verklaring, die Paulus doet omtrent, zijn persoon, bestaat hierin, dat hij zich op het diepst vernederd, en zich noemt de allerminste van al de heiligen.

A. Heiligen worden in de Godgewijde bladen zeer dikwijls genoemd:

1. Vooreerst, in het algemeen, al de gelovigen, ziet Psalm 34: 10; dus vinden wij hen ook met deze erenaam bestempeld cap. 1: 1.

a. Niet alsof zij van nature en in zichzelf heiliger waren dan anderen;

b. Maar omdat zij mt een heilige roeping geroepen, door Gods Geest wedergeboren,

geheiligd, en naar Gods beeld vernieuwd zijn; en omdat zij ook van hun kant, door hartoverbuigende en heiligende genade, zich aan de Heilige Israëls toegewijd en verbonden hebben, om in heiligheid en gerechtigheid voor Zijn aangezicht te wandelen, al de dagen van hun levens. Maar,

2. Ten tweede, worden ook in het bijzonder de Profeten en Apostelen zeer dikwijls in de rol des boeks met deze erenaam bekroond.

a. Omdat zij tot deze zeer gewichtige en heilige bediening afgezonderd, geroepen en geheiligd waren;

b. Omdat zij door ingeving van de Heilige Geest gesproken, en de raad van God bekend gemaakt hadden;

c. Omdat zij met een meerdere mate van heiligmakende genade van de Geest begaafd, en dus als voorbeelden in heiligheid van leven boven anderen uitblinkende waren.

a. En vraagt iemand: welke van deze heiligen worden hier bedoeld?

b. Ik antwoord:

1. Er zijn, die denken, dat de Apostel alleen het oog zou hebben op de laatstgenoemde; en zij bevestigen hun gedachten nog nader met het voorgaande 5e vers van ons tekstcapittel, waar hij uitdrukkelijk van heilige Profeten en Apostelen gesproken had.

2. Echter, wat mij betreft, ik zou het liever in de ruimte nemen, omdat Paulus zelf geen bepaling maakt, en zich noemt:

B. de allermiste van al de heiligen. De woorden zijn klaar en hebben, mijns bedunkens, geen uitbreiding nodig. Hij wil dan hiermede kortelijk zeggen: "Ik erken en verklaar mij voor God en mensen als de allermiste, als de alleronwaardigste van al de heiligen, zo in het gemeen, als van de Profeten en Apostelen in het bijzonder; die niet waardig is, onder het getal van de heiligen gerekend, nog veel minder, een Apostel genaamd te worden

1. En geen wonder; want,

a. Vooreerst, keerde hij tot zichzelf in als Christen.

a. Dan ontdekte hij in zich nog zo vele overgebleven verdorvenheden en verborgen afdwalingen, die gedurig uit de schuilhoeken van zijn hart voortkwamen, dat hij in niemand zo veel gebreken zag, dan in zichzelf, en waardoor hij ook alle andere heiligen uitnemender achtte, dan zichzelf. Ja, dat niet alleen, maar

b. Dan moest hij zich verfoeien, en in verlegenheid uitroepen: *Ik ellendig mens! wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?* Rom. 7: 24. Maar voornamelijk,

b, Ten tweede, keerde hij tot zichzelf in als Apostel, en herinnerde hij zich, welk een bittere vijand hij eertijds was van Christus, hoe hij de gezegende Heiland en Zijn Goddelijke leer op het snoodst gelasterd had, hoe hij met een blakende woede en moorddadige wreedheid de belijders van Christus tot in de buitenlandse steden vervolgd, ja het zelfs op hun leven toegelegd had, om, ware het mogelijk, hen geheel en al uit het land der levenden uit te roeien.

a. Dan moest schaamte zijn aangezicht bedekken, en droefheid zijn hart vervullen, dat hij tegen Christus en Zijn gemeente (hoewel in zijn onwetendheid en ongelovigheid) zo grotelijks gezondigd had.

b. Dan kon hij ook zijn verfoeilijke daad niet stilzwijgend voorbijgaan, noch deze met de mantel van eigenliefde enigszins bedekken en bewimpelen: maar hij moest openlijk, voor God en mensen met schaamte en ootmoed belijden en zich verklaren als de allermiste van al de heiligen, die zich tot deze zeer gewichtige heilige bediening ten diepste onwaardig gemaakt had, en die dus niet waardig was, een Apostel genaamd te worden. Maar

c. Dan, dan moest hij ook tegelijk in heilige verwondering als verrukt staan, dat aan hem, aan zulk een godslasteraar en vervolger, aan zulk een onwaardige, de allermiste

van al de heiligen, deze genade gegeeve was, om de onnaspeurlijke rijkdom van Christus onder de Heidenen te verkondigen door het Evangelie!

2. Trouwens, dit is

B. De Godverheerlijkende betuiging, die hij tot roem van vrije genade uitboezemt omtrent de genade, die aan hem gegeven was. Wij zullen,

A. Vooreerst, het zalig voorrecht dat Paulus had, in het afgetrokken aan uw aandacht voorstellen; en dan,

a. Ten tweede, hoe hij dit voorrecht met recht als een genade aanmerkt, die aan hem, de allermiste van al de heiligen, gegeven was, kortelijk in het verband overwegen.

A. Het zalig voorrecht, dat Paulus had, bestond hierin om de onnaspeurlijke rijkdom van Christus onder de Heidenen te verkondigen, door het Evangelie.

1. De hoofdinhoud dan van zijn verkondiging is de onnaspeurlijke rijkdom van Christus.

a. Rijkdom noemen wij, in het algemeen, zulk een volheid van goederen te bezitten, door welke de bezitter van deze gelukkig is, en die ook ter onderhouding van armen, ellendigen en behoeftigen kunnen verstrekken.

b. Dat wij hier echter aan geen aardse en vergankelijke goederen maar aan geestelijke en hemelse schatten moeten denken, acht ik onnodig te betogen; want de Apostel spreekt niet van de rijkdom van de wereld, maar van

a. de rijkdom van Christus.

1. Trouwens beschouwen wij Christus als de Middelaar Gods en der mensen, in Zijn naturen, ambten en staten, dan bezit Hij:

aa. Een rijkdom, een volheid van Goddelijke deugden en volmaaktheden.

bb. Een Rijkdom, een volheid van gaven en genaden van de Geest.

cc. Een Rijkdom, een volheid van verdiensten en genadegoederen, die Hij, door Zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid, voor het uitverkoren volk verworven heeft.

dd. Een rijkdom, een volheid van eer en heerlijkheid. Ja,

ee. Een rijkdom, een volheid, waardoor alle verarmde en uitgeledigde schatkamers van uitverkoren zondaars, met bestendige goederen vervuld worden.

2. En bent u begerig, waarde Hoorders! om de rijkdom van Christus, die wij zo even geschetst hebben, in al haar volheid, dierbaarheid en algenoegzaamheid, in enige bijzonderheden nog wat nader te horen: welaan, verleent mij uw aandacht, en let op het volgende. Ik zeg,

aa. Beschouwen wij Christus naar Zijn Goddelijke natuur, dan bezit Hij een rijkdom, een volheid van Goddelijke deugden en volmaaktheden.

aa. Hij is de Jehovah, de El-Gibbor, de waarachtige God en het eeuwige leven; God, boven alles te prijzen tot in der eeuwigheid; ja een God van volkomen zaligheid, bij Wie uitkomsten zijn tegen de dood.

bb. Hij is de Almachtige, Die doen kan wat Hij wil; de Alwetende, Die alle dingen weet, en die harten en nieren onderzoekt; de Overalomtegenwoordige, die met Zijn volk is al de dagen, tot aan het einde van de wereld.

cc. Hij is de eniggeboren Zoon van de Vader, vol van genade en waarheid; *het afschijnsel van 's Vaders heerlijkheid, en het uitgedrukte beeld Zijner zelfstandigheid*, geboren toen de afgronden nog niet waren, en Die de Vader het leven heeft gegeven te hebben in Hem zelf, gelijk Hij het leven heeft in Hemzelf.

bb. Beschouwen wij Christus naar Zijn menselijke natuur, dan bezit Hij een rijkdom, een volheid van volmaakte heiligheid, rechtvaardigheid, zachtmoedigheid en nederigheid, die geen sterveling ooit bezeten heeft.

aa. Hij is de schoonste van de mensenkinderen; geboren uit een maagd; onnozel, onbesmet, en afgescheiden van de zondaren.

bb. Hij kon alleen zeggen en zijn grootste vijanden uitdagen: Wie van u overtuigt Mij van zonde?

cc. Hij kon zich alleen stellen tot een voorbeeld, en Zijn leerlingen toeroepen: Leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart.

cc. Beschouwen wij Christus als de Immanuel, de Godmens, dan bezit Hij een rijkdom, een volheid van verborgen schatten, die wij met ons bekrompen verstand nooit doorzien noch bevatten kunnen.

aa. In Hem zijn al de schatten van wijsheid en van kennis verborgen, Col. 2: 3.

bb. *Ja, het is des Vaders welbehagen, dat in hem al de volheid der Godheid lichamelijk woont*, Col. 1: 19.

dd. Beschouwen wij Christus als de Messias, de gezalfde des Heeren, dan bezit Hij een rijkdom, een volheid van gaven en genaden van de Geest.

aa. *Hij is gezalfd met vreugde-olie, boven Zijn medegenoten*, Psalm 45: 8, en Die God de Vader de Geest niet met mate heeft gegeven.

bb. *Op Hem rust de Geest des Heeren, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreze des Heeren*, Jes. 11: 2.

ee. Beschouwen wij Christus als Borg en Middelaar, dan bezit Hij een rijkdom van verdiensten, een volheid van genadegoederen, die Hij door Zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid voor de gegebenen des Vaders verworven heeft.

aa. *Hij, Die rijk was, is arm geworden, opdat zij door Zijn armoede zouden rijk worden*, 2 Cor. 8: 9.

bb. Hij, die de wet op Sinaï in de handen van Mozes gegeven had, is geworden onder de wet, om te verlossen degenen, die onder de wet waren.

cc. Hij, Die de heiligheid Zelf is, is gekomen, om de wet te vervullen, en heeft dus door Zijn dadelijke gehoorzaamheid het leven, dat de wet op een volmaakte gehoorzaamheid beloofd, voor hen verworven.

dd. Hij, Die geen zonde kende, is tot zonde voor hen gemaakt, opdat zij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.

ee. Hij, Die het gezegend zaad is en in Wie al de volken zouden gezegend worden, is een vloek geworden voor hen, om hen te verlossen van de vloek der wet. Ja,

ff. Hij, Die het leven is, heeft zijn ziel gesteld tot een rantsoen, en heeft zich overgegeven tot in de dood, opdat zij door Hem zouden leven, hier in genade en volmaakt namaals in heerlijkheid!

ff. Beschouwen wij Christus in Zijn drie ambten, als Profeet, Priester en Koning, dan bezit Hij een rijkdom, een volheid, om Zijn arm en ellendig volk voor tijd en eeuwigheid gelukkig te maken.

aa. *Hij is hun van God geworden tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing*.

bb. Hij verlicht hun verstand, buigt hun wil, besnijdt hun hart, en geeft hun het leven, dat Hij door zijn dood verworven heeft.

cc. Hij leert en onderwijst hen, in welke weg zij gaan zullen; Hij bekleedt hen met de klederen des heils en de mantel Zijner gerechtigheid.

dd. Hij is hun Voorspraak bij de Vader, en een verzoening voor hun zonde.

ee. Hij bewaart ze als de appel van Zijn oog, zodat de poorten van de hel hen niet overweldigen kunnen.

gg. Beschouwen wij Christus als de verhoogde Vorst en Zaligmaker, dan bezit Hij een rijkdom, een volheid van eer en heerlijkheid.

aa. *Hij is door God de Vader uitermate verhoogd, en Hij heeft Hem een Naam gegeven, welke boven alle naam is, opdat in de Naam van Jezus zich zou buigen alle knie dergenen, die in de hemel, en die op de aarde, en die onder de aarde zijn, en alle tong zou belijden, Jezus Christus de Heere is, tot heerlijkheid Gods, des Vaders, Filipp. 2: 9-11.*

bb. *Hij is met eer en heerlijkheid gekroond, Wie alle Engelen Gods aanbidden.*

cc. *Hij is het, Wie alle macht is gegeven in hemel en op aarde, Matth. 28: 18, en Die de sleutels der hel en des doods heeft, Openb. 1: 18.*

dd. Hij is het, op Wiens dijen geschreven staat: *Koning der koningen, en Heere der Heeren! Eindelijk,*

hh. Beschouwen wij Christus in Zijn volheid en algenoegzaamheid, dan bezit Hij zulk een rijkdom, zulk een volheid van genade, heil en zaligheid, waardoor alle uitgeledigde en verarmde schatkamers van uitverkoren zondaars vervuld worden met bestendige goederen, en uit Wiens volheid zij ontvangen genade voor genade.

aa. Hij voedt hen met het brood des levens, Hij drenkt hen uit de fontein des levens, Hij leidt hen op de weg des levens, en Hij vervult al de reine begeerten van hun zielen uit de volheid van Zijn algenoegzaamheid.

bb. *Hij is voor hen alles en in allen; bij Hem is rijkdom, en eer, duurzaam goed, en gerechtigheid, Spr. 8: 18.*

cc. Hij is een erfgenaam van alles, Hebr. 1: 2, en in Hem hebben zij een recht op alles.

a. O, welk een rijkdom! een rijkdom, die de rijkdom van Salomo, ja van de hele wereld, oneindig overtreft! een rijkdom, die onvergankelijk, bestendig en eeuwigdurend is! een rijkdom, die nooit uitgeledigd kan worden! wat zeg ik? hoe langer en hoe dieper men in deze goudmijn graaft, des te meer rijkdom en zielvervullende schatten men daarin zal vinden!

b. Een rijkdom daarom, die alle kennis te boven gaat, en die daarom de Apostel met recht nog nader omschrijft als:

b. de onnaspeurlijken rijkdom van Christus.

1. Onnaspeurlijk is deze, omdat noch Engelen noch mensen zulk een rijkdom, zulk een volheid van hemelse schatten en zielverrijkende goederen, voor arme en doemschuldige zondaars, die alles in Adam verloren hebben, ooit zouden hebben kunnen uitvinden.

2. Onnaspeurlijk is deze, omdat Christus de onwaardeerbare schatten van genade en heerlijkheid voor Zijn volk verworven heeft, *niet door vergankelijke dingen, zilver of goud; maar door Zijn dierbaar bloed, door Zijn Goddelijk bloed!*

3. Onnaspeurlijk is deze voor de natuurlijke mens. Hoe schrander en ervaren in kunsten en wetenschappen hij ook zijn mag, om dingen, die in de natuur voor anderen verborgen zijn, door zijn verstand te kunnen uitvinden en aan de dag te brengen, echter Christus, en dus ook de rijkdom van Christus, is en blijft voor hem verborgen en onnaspeurlijk; al spreekt hij nog zoveel daarvan, nochtans de rijkdom zelf kent hij niet, en die is voor hem onbegrijpelijk. Ja,

4. Onnaspeurlijk is deze zelfs voor de verstgevorderde in de genade. Zo lang zij van de Heere uitwonen, en met een lichaam van zonde te worstelen hebben, kunnen zij de rijkdom van Christus met hun eindig en bekrompen verstand nooit ten volle bevatten;

zodat (zoals ik reeds gezegd heb) hoe meer zij verwaardigd worden, Christus in al Zijn graveerselen, in al Zijn volheid van genade en heerlijkheid, met ogen des geloofs van nabij te aanschouwen, des te meer dierbare en zielverrijkende schatten zij in Hem ontdekken, en in heilige verwondering moeten uitroepen: o onnaspeurlijke, oneindige, onbegrijpelijke rijkdom!

2. Deze onnaspeurlijke rijkdom van Christus, had Paulus het voorrecht, door het Evangelie te verkondigen onder de Heidenen.

a, Zeker, hij had deze ook menigmaal verkondigd onder de Joden; getuigen zijn hiervan de Tempel te Jeruzalem, de Synagoge te Antiochië en meer andere plaatsen.

b. Echter stelt hij voornamelijk hierin zijn voorrecht, dat hij als de Apostel van de Heidenen verwaardigd is geworden, om de onnaspeurlijke rijkdom van Christus te verkondigen.

a. Onder de Heidenen.

1. Onder de Heidenen, die vervreemd waren van het burgerschap Israëls, en de verbonden der belofte, en die zonder God, zonder Christus, en zonder hoop in de wereld leefden.

2. Onder de Heidenen, die God niet kenden, noch in Zijn wezen, noch in Zijn deugden en volmaaktheden, en zulken dienden, die van nature geen goden zijn.

3. Onder de heidenen, die geen rechte kennis hadden van de oorsprong van de zonde, omdat sommigen van hun niet alleen zo ver verdwaald waren, dat zij deze in het stof en anderen in het lichaam zochten: ja zelfs genen van hen twee wezens verzonnen hadden, en het één tot de oorzaak van het kwade gesteld hebben.

4. Onder de Heidenen, die geheel onkundig waren van het ware middel ter verzoening, om de vertoornde God te bevredigen, en tot zijn gemeenschap te kunnen komen. Getuigen hiervan zijn niet alleen de menigvuldige offeranden van redeloze dieren; maar zelfs het storten en opofferen van mensenbloed, ja zelfs van hun tedere naastbestaande en dierbaarste panden.

5. Onder de Heidenen, die naar Gods vrijmachtig welbehagen overgegeven waren aan het goeddunk van hun hart, om hen te laten wandelen in hun eigen wegen, en, ongevoelig geworden zijnde, om alle onreinigheid gieriglijk te bedrijven.

6. Onder de Heidenen, die van de Joden gehaat en als honden en onreinen geacht waren, met welke men niet de minste gemeenschap wilde noch mocht behouden.

7. Onder de Heidenen dan, hoe groot hun rampzalige staat ook was, hoe diep zij ook in hun ellende verzonken lagen, en hoe veracht zij ook hij de Joden waren, stelt Paulus echter hierin zijn voorrecht, dat hij verwaardigd is geworden, om de onnaspeurlijke rijkdom van Christus onder hen.

b. Te verkondigen.

1. Te verkondigen, de heerlijken Persoon van Christus in al Zijn graveerselen, in Zijn naturen, ambten en staten onder hen bekend te maken, en hen tot zijn gemeenschap te nodigen.

2. Te verkondigen, de onnaspeurlijke rijkdom van Zijn verdiensten, en al de hemelse schatten en zielsverrijkende goederen, die Hij door Zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid verworven heeft, hen aan te bieden en aan te prijzen; dat ook zij aan al Zijn verworven heilgoederen deel kunnen en zullen krijgen, wanneer zij maar als armen en behoeftigen tot Christus mochten komen, om uit zijn volheid te ontvangen genade voor genade.

3. Te verkondigen, niet met wijsheid van woorden, maar op een klare, vatbare en hartinnemende wijze, ja met bidden en smekingen, om, ware het mogelijk, hen tot het geloof in Christus te bewegen, opdat zij, die arm waren, door de rijkdom van Christus rijk mochten worden. Ja,

4. Te verkondigen, niet door de wet, want die werkt toorn, en is alleen een tuchtmeester tot Christus; maar te verkondigen.

c. Door het Evangelie. Trouwens, Christus is de hoofdinhoud van het Evangelie, en daarom kan ook de rijkdom van Christus niet anders verkondigd worden, dan:

1. Door het Evangelie, door die blijde boodschap, die God Zelf eerst aan onze gevallen voorouders in het paradijs geopenbaard heeft, die Hij namaals door de heilige Patriarchen en Profeten heeft laten verkondigen, door de offeranden en ceremoniën van de wet heeft laten voorbeelden, en ten laatste, door zijn eniggeboren Zoon vervuld heeft.

2. Door het Evangelie, door die blijde boodschap, van welke de eerste verkondigers de Engelen waren, die de Bethlehemitische velden deden weergalmen, dat de Zaligma-ker, de Heere, geboren was in de stad van David.

3. Door het Evangelie, door die blijde boodschap, dat God geopenbaard is in het vlees; dat Jezus Christus in de wereld is gekomen, om zondaars zalig te maken.

4. Door het Evangelie, door die blijde boodschap, dat Christus aan de Goddelijke gerechtigheid volkomen voldaan, de zonde verzoend, een eeuwige gerechtigheid aangebracht, over alle overheden en machten getriomfeerd, de dood verslonden en het leven en de onsterfelijkheid aan het licht gebracht heeft.

5. Door het Evangelie, door die blijde boodschap, dat Christus, een eeuwige verlossing teweeg gebracht hebbende, door Zijn eigen bloed in het heiligdom is ingegaan, en dus de weg tot de troon der genade geopend heeft, die door de zonde gesloten was.

6. Door het Evangelie, door die blijde boodschap, dat Christus de middelmuur van de afscheiding verbroken, de vijandschap aan het kruis gedood, en beiden, Joden en heidenen, in één lichaam verzoend heeft, zodat beiden nu *door Hem de toegang hebben door één Geest tot de Vader*, Ef. 2: 18.

7. Door het Evangelie dan, hetwelk Hij niet van een mens ontvangen, noch geleerd heeft, maar door de openbaring van Jezus Christus, Gal. 1: 12, had Paulus het voorrecht de onnaspeurlijke rijkdom van Christus te verkondigen onder de Heidenen; dat de waardij van Zijn verdiensten zich niet alleen uitstrekt tot de Joden, maar ook tot de Heidenen, ja dat er in Christus zulk een volheid van genade, heil en zaligheid is, waardoor ook hun uitgeledigde en verarmde schatkamers met bestendige goederen vervuld kunnen worden.

B. Met recht daarom merkt Paulus dit zalig voorrecht aan als een genadegift, waarmede hij door de allerhoogste God begunstigd was, Mij, zegt hij, de allerminste van al de heiligen is deze genade gegeven.

1. Trouwens, het was genade, vrijmachtige genade, omtrent al de Apostelen, dat God, met voorbijgaan van zo vele anderen, juist hen, buiten, boven, ja tegen al hun verdiensten, hiertoe heeft willen verwaardigen, om door hen die blijde boodschap van genade aan doemschuldige zondaars te laten verkondigen. Is dit niet het zaligst voorrecht voor een sterveling, die alles verbeurd heeft, in zulk een heerlijke bediening gesteld te worden? is dit niet de hoogste eer, die een sterveling ooit kan bereiken, als een gezant van Christus, het Evangelie van genade te verkondigen, en uitdeler te zijn van de verborgenheden Gods? Is dit niet vrijmachtige genade?

2. Maar voornamelijk was het genade, ja een onbegrijpelijke onuitsprekelijke genade omtrent Paulus, dat hij verwaardigd is geworden, als een eersteling van de ontkomenen uit Israël, door de gezegende Heiland, tot de Heidenen, die Zijn gerucht niet gehoord, en Zijn heerlijkheid niet gezien hadden, gezonden te worden, om Zijn heerlijkheid onder de Heidenen te verkondigen, volgens de belofte van de Heere. Jes. 66: 19. En, om bij mijn tekstwoorden te blijven, was het niet een grote genade voor

Paulus, dat hij verwaardigd is geworden, de onnaspeurlijke rijkdom van Christus, door het Evangelie te verkondigen onder de Heidenen?

a. Want.

a. Zag hij op zichzelf, wie hij van nature eertijds was, een doemschuldige zondaar, een kind des toorns, gelijk anderen, dan was er niets in hem, dat God zou hebben kunnen bewegen, om hem in zulk een heerlijke bediening te stellen, wat zeg ik? Hij was eertijds een godslasteraar en vervolger van Christus en Zijn gemeente, en daarom de allerminste van al de heiligen, die zich tot deze zeer gewichtige en heilige bediening ten hoogste onwaardig gemaakt had, en die dus niet waardig was, onder het getal van de heiligen gerekend, noch veel minder een Apostel genaamd te worden.

b. Zag hij op het heerlijk voorwerp van zijn verkondiging, het was geen eigen gerechtigheid, zoals hij deze eertijds in zijn blindheid predikte; maar het was Christus, de Zoon van de levende God! het was Christus, de Immanuël, Maria's wonderzoon, de schoonste van de mensenkinderen! het was Christus, de beloofde Messias, Die met vreugde-olie gezalfd is, boven zijn medegenoten; het was Christus, naar Wiens dag vader Abraham met verlangen had uitgezien, en op Wiens zaligheid vader Jakob stervende wachtende was! het was Christus, het licht der wereld, het verbond van het volk, de wens van de Heidenen! ja het was Christus, Die hij eertijds gelasterd had en die echter door vrije ontfermende genade in Zijn heerlijkheid zich aan hem geopenbaard, hem in zijn razende woede gestuit heeft, en zijn Heer en Koning is geworden! wat zeg ik? het was de onnaspeurlijke rijkdom van Christus, en al de heilgoederen en hemelse schatten, die Hij, door Zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid, voor doemschuldige zondaars verworven heeft

c. Zag hij op de onderwerpen, aan welke hij het voorrecht had, de onnaspeurlijke rijkdom van Christus te verkondigen, het waren Heidenen, die vervreemd waren van het burgerschap Israëls en de verbonden van de belofte, het waren Heidenen, die zonder God, zonder Christus, en zonder hoop in de wereld leefden; het waren Heidenen, die in de rampzaligste staat verzonken lagen, dood in zonden en misdaden; ja het waren Heidenen, die eertijds van de Joden, en dus ook van hem, als onbesneden, onreine, ja als honden, veracht en gehaat waren!

d. Zag hij op het middel, waardoor hij de onnaspeurlijke rijkdom van Christus onder de Heidenen verkondigde, het was niet de wet, die geen troost aan de strafschuldige zondaar kan geven, maar het was het Evangelie, die blijde boodschap, dat Jezus Christus in de wereld is gekomen, om zondaars zalig te maken, dat Christus, niet rechtvaardigen, noch rijken: maar arme, verlegen, beladen, belaste en vermoeide zondaars nodigt, dat zij tot Hem zullen komen, met belofte, om hun alles te schenken, wat zij nodig hebben, en dat hun zielen rust zullen vinden; dat Christus beide, Joden en Heidenen, in één lichaam verzoend heeft; dat Christus, als het licht der Heidenen, ook de Heidenen toeroept: *Wend u naar Mij toe en wordt behouden, o alle gij einden der aarde!*

e. Zag hij op de wijze hoe? hoe en op de wijze hij een dienaar van het Evangelie, een Apostel, ja een Apostel van de Heidenen is geworden, o! dan moest hij in verwondering en aanbidding als verrukt staan omtrent de vrije genade van God, aan hem bewezen; want hij is tot deze heerlijke bediening niet geroepen van mensen, noch door mensen: maar door Jezus Christus en God de Vader, Die Hem uit de doden heeft opgewekt; en het is daarom met recht een genade, die hem gegeven is. Trouwens,

1. Deze genade is hem gegeven; hij was reeds in het eeuwig raadsbesluit van God een uitverkoren vat, om de naam van Christus te dragen onder de Heidenen, Hand. 9: 5-15.

2. Deze genade is hem gegeven; hij was tot deze zeer gewichtige bediening, van zijn

moeders lijf aan, afgezonderd en naderhand onmiddellijk door Jezus Christus, en God de Vader geroepen, en door de genade Gods bekwaam gemaakt, om de Zoon van God door het Evangelie, te verkondigen onder de Heidenen, Gal. 1: 15, 16.

3. Deze genade is hem gegeven, toen Christus hem ook naderhand te Jeruzalem in een verrukking van zinnen was verschenen, en hem in zijn Apostelschap niet alleen nog nader bevestigd, maar dadelijk tot de Heidenen afgezonden had, Hand. 22:17-21.

4. Deze genade is hem gegeven; hij is een dienaar geworden van het Evangelie, naar de gave van de genade van God, die hem gegeven was, naar de werking van Zijn kracht, volgens het 7e vers van ons tekstcapittel. Eindelijk,

5. Deze genade is hem gegeven; hij is zelfs ook door de andere Apostelen als een Apostel van de Heidenen plechtig aangesteld. Toen Jakobus, en Cephas, en Johannes, die geacht waren pilaren te zijn, de genade, die Paulus gegeven was, bekenden, gaven zij hem de rechterhand der gemeenschap, opdat hij tot de Heidenen, en zij tot de besnijdenis zouden gaan, Gal. 2: 9.

b. Geen wonder dan, dat hij, in verwondering als verrukt zijnde, zich op het laagst vernedert, en God op het hoogst verheerlijkt, tot roem van vrije genade uitboezemende: Mij, de allerminste van al de heiligen, is deze genade gegeven, om onder de Heidenen door het Evangelie te verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus!

A. Ziedaar, geliefden! de Godverheerlijkende betuiging van Paulus kortelijk met uw aandacht overwogen.

B. Verscheiden en zeer gewichtige leringen zouden wij uit onze tekstwoorden kunnen trekken; maar de tijd wenkt mij, om deze naar tijdsomstandigheden, waarin wij ons thans bevinden, wat nader toe te passen.

A. Dit moet ik vooraf aanmerken, dat mijn roeping tot deze heilige bediening bij lange na niet te vergelijken is bij die van Paulus, die niet van noch door mensen, maar onmiddellijk door Jezus Christus en God de Vader geroepen is; ja, bij deze grote man, bij deze flonkerende star mij te willen vergelijken, zou de grootste vermetelheid en dwaasheid zijn.

A. Echter als ik mij herinner mijn voorgaande staat, wie ik eertijds was en als een blinde leidsman der blinden in eigen gerechtigheid leefde; als ik mij herinner die tijd der minne, toen het de ontfermende God behaagde, naar mij onwaardige, met voorbijgaan van zo vele duizenden van mijn broeders naar het vlees, in liefde om te zien, toen ik naar Hem niet omzag en op de vlakke des velds in mijn eigen bloed vertreden lag; als ik mij herinner, hoe de gezegende Heiland mij, als een verloren schaap van het huis van Israël, opgezocht, de ogen geopend door Zijn liefdekoorden uit de duisternis getrokken, en mijn hart gebogen heeft, om Hem als het Lam van God te volgen; als ik mij herinner, hoe de liefderijke Jezus, de overste Leidsman, mij als een blinde, op wegen en paden die ik niet geweten noch gekend heb, geleid, alle duisternis tot licht gemaakt, en, door voorkomende, versterkende en vertroostende genade, mij zodanig bewaard heeft, dat ik door de genade van God nog ben die ik ben; ja als ik mij herinner, hoe de vrijmachtige God mij onwaardige tot deze heilige bediening geroepen, bekwaam gemaakt, en eindelijk zover gebracht en verwaardigd heeft, om Jezus Christus en Die gekruist (die de Joden een ergernis is, wat zeg ik? die ik eertijds met mijn voorvaderen gelasterd, ja gekruist heb), als de enige en volkomen Zaligmaker te verkondigen en aan te prijzen; met één woord: als ik mij herinner, de aanbiddelijke weg van de Goddelijke Voorzienigheid, hoe deze in deze mijn roeping gewerkt, en hoe Hij, Die alle harten van mensen in Zijn handen heeft, boven, ja tegen alle mijn verwachtingen, uw hart bewogen, en door uw roepende stem, o dierbare

gemeente van Mijdrecht! mij geroepen en tot u gezonden heeft, om onder u het woord van zaligheid te verkondigen, zodat ik in dit uur voor de eerste maal verwaardigd wordt, om deze hoge plaats als uw wettige leraar te beklimmen, en de heilige dienst onder u te aanvaarden: o! dan, dan wordt mijn hart van verwondering en aanbidding overstelpt, en ik moet tot roem van vrije genade met Paulus uitroepen: *Mij, mij de allerminste van al de heiligen, is deze genade gegeven, om onder u* (wier voorvaderen afkomstig waren uit de Heidenen), *door het Evangelie te verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus!*

1. Maar mij dunkt u bent verwachtende, dat ik hiervan wat uitvoerig zal spreken, en wel.

a. In het algemeen, hoe, wanneer en op welke wijze de goedertieren God mij, onwaardige uit het blinde en verstokte Jodendom getrokken en tot de zalige gemeenschap van Christus en Zijn Kerk overgebracht heeft, en

b. In het bijzonder, hoe, wanneer en op welke wijze mij, de allerminste van al de heiligen, deze genade gegeven zij, om onder u de onnaspeurlijke rijkdom van Christus door het. Evangelie te verkondigen.

a. Wat het eerste stuk betreft, kwam mij enigszins in bedenking, of niet sommigen (omdat ik, reeds enige jaren geleden, *de Wonderlijke leiding Gods, omtrent een blinde leidman der blinden*, door de drukpers, aan de leesgierige wereld bekend gemaakt heb), zullen oordelen, dat het thans onnodig was, om hiervan te spreken, maar dat ik mij alleen bij het tweede stuk moest bepalen. Echter omdat ook hier misschien zulken tegenwoordig zullen zijn, die het bovengenoemde werkje nooit gelezen hebben en ook anderen, die de aanbiddelijke Voorzienigheid, met mij, onwaardige gehouden, uit mijn eigen mond zullen willen horen, zal ik trachten, door een kort verhaal, aan uw verwachting ook in deze te voldoen. En waarom zou ik zulks stilzwijgende voorbijgaan? Spreken dan niet anderen, bij dergelijke gelegenheden, van hun geboorte, afkomst, opvoeding, lotgevallen, enz., niettegenstaande deze iedereen genoegzaam bekend zijn? waarom zou ik dan, een vreemdeling zijnde, niet de vrijheid mogen nemen, om bij deze gelegenheid de goedertierenheden van de Heere te gedenken en Zijn lof in de poorten van de dochters van Sion te verkondigen? Zou mijn zwijgen niet een sprekende ondankbaarheid zijn? Ik zal dan de Heere verhogen in de vergadering van Zijn volk en, tot roem van vrije genade, u allen vertellen, wat God aan mijn ziel gedaan, hoe wonderlijk Hij mij geleid, bewaard en tot hiertoe gebracht heeft. Echter zal ik mij, vanwege de korthed van de tijd, alleen bij het hoofdzakelijke moeten bepalen en de opschriften van de Eben-Haëzers, die ik op de weg naar Sion, van Sittim af tot Gilgal toe, door genade heb mogen oprichten, herlezen en aan uw aandacht mededelen; mogelijk zal het nog voor deze of genen tot een zegen verstrekken.

Ik ben een Joods man, geboren in het jaar 1734 te Temeswal in Hongarije. Dertien jaren oud geworden zijnde, werd ik gezonden naar Praag, zijnde daar de voornaamste Akademie van de Joden. Zeven jaren daar gestudeerd hebbende, vertrok ik naar mijn vaderland, tredende in het huwelijk met de dochter van Salomon Cohen, wonende te Nieuwstattel, bij de rivier de Vaag.

Na verloop van zes jaren, werd mijn vrouw op het onverwachts door de dood uit mijn armen gerukt, mij nalatende één dochttertje van zes maanden oud, en ik werd door mijn schoonvader en mijn schoonmoeder bewogen, om met hun andere dochter (volgens de wetten van de Joden in het huwelijk te treden.

Meer zal ik tot verheffing van mijn persoon, karakter en de goederen die ik bezat, niet

spreken. De Joden, in Amsterdam wonende, kunnen, dit aangaande, getuigenis van de waarheid geven.

Althans ik leefde als een Farizeer uit de Farizeën, de zaligheid verwachende door mijn eigen gerechtigheid. Maar ziet; het behaagde de God van Jacob³⁷, naar mij om te zien, en mij als een verloren schaap op te zoeken. Hij opende mijn ogen, zodat ik mij zelf en mijn rampzalige staat leerde kennen. Ik zocht alles in het werk te stellen, om door mijn gerechtigheid God te verzoenen en de zaligheid te verdienen; echter in plaats van vrede in mijn gemoed te vinden, was het verschrikking. Ik zag hoe langer hoe meer mijn verdoemelijke staat en mijn machteloosheid, om de wet van God te kunnen onderhouden, en van de weg van de zaligheid onkundig zijnde, moest ik menigmaal in wanhoop uitroepen: Ach, was ik niet geboren!

De tijd van zeven maanden in zware overtuigingen en hooggaande aanvechtingen doorgeworsteld hebbende, behaagde het God, in Zijn Gezalfde, aan mij onwaardige Zich nader te ontdekken en Christus de Gekruiste mij als de enige weg van zaligheid aan te wijzen, zodat ik alleen in Hem behouden en gezaligd kon worden.

Mijn vrouw, door enige uitdrukkingen, die ik gedaan had, mijn gedachten enigszins bemerkende, ging met mijn geliefd dochttertje van mij weg tot haar ouders, en mijn woorden tot haar gesproken, ontdekt hebbende, werd de Joodse Raad vergaderd, die mij dwongen (volgens hun wetten), om mijn vrouw een scheidbrief te zenden, en hun oogmerk bereikt hebbende, werd ik in de Synagoge, door de Ban (Schamutha genoemd) openlijk vervloekt.

De Priesters van de Roomsgezinden, zulks horende, bezochten mij met alle vriendelijkheid en deden zo veel zij konden, om mij te bemoedigen, enz. Maar door de afkeer van de afgodische beelden, die ik zag en mij ook door hen ter hand gesteld werden om deze te aanbidden, vermeerderde mijn benauwdheid en ik verkoos meer dan ééns de verworping boven het leven.

Hier zou ik een ruim veld hebben, om van de listige raadsragen van de Joden en de akelige omstandigheden, ja doodsgerevaren, waarin ik mij bevond, te kunnen spreken; maar omdat ik bemerk, dat mijn vaderlijke hartstochten gaande worden zal ik hiervan afstappen³⁸, en alleen zeggen, dat de God, van Israël, Die alleen kan wonderen doen, mij uit de handen van mijn bloeddorstige vijanden gered en, door Zijn aanbiddelijke Voorzienigheid, zelfs één van mijn broeders als een middel heeft willen gebruiken, om mij te middernacht uit de stad te leiden. Toen mocht ik de eerste Eben-Haëzer oprichten, met dat opschrift: Tot hiertoe heeft de Heere geholpen!

Daar op het veld als een verdwaald schaap staande en niet wetende waarheen ik gaan zou, gaf ik mij volkomen over aan de Heere, onder verzuchtingen, dat Hij mij tot een Leidsman mocht zijn, onderwijzende in de weg die ik gaan zou. En zo heeft de goedertieren God, Die niet varen laat het werk van Zijn handen, mij als een blinde geleid op wegen en paden, die ik niet geweten noch gekend had, totdat Hij mij eindelijk, na vele omzwervingen, hooggaande beproevingen en andere moedbenemende ontmoetingen (die ik thans liever stilzwijgende zal voorbijgaan), te Amsterdam gebracht heeft.

Dat gezegend Amsterdam, waar ik reeds, gedurende de tijd van mijn omzwervingen, driemaal geweest en weer vertrokken was, moest echter de plaats van mijn rust zijn.

Daar, voor de vierdemaal, door de aanbiddelijke weg van de Goddelijke Voorzienigheid gekomen zijnde, bevond ik mij in zeer akelige omstandigheden. Ik was ontbloot van alles; de Nederduitse taal verstond ik niet en ik had geen bekende onder de Christenen, tot wie ik als een vreemdeling de toevlucht kon. nemen. Boven dit alles

³⁷ De 10^e november 1761. Zie de Wonderlijke Leiding Gods bl. 30.

³⁸ Zie de Wonderlijke Leiding Gods, bl. 72.

heerste de hoogmoed nog zodanig in mij, dat ik mijn hooggaande nood aan niemand zou hebben willen te kennen geven, en hierdoor verdween alle hoop, niet anders verwachtende, dan door honger en gebrek mijn leven te zullen moeten eindigen.

Maar ziet! Hij, Wiens naam is Ontfermer en bij Wie uitkomsten zijn zelfs tegen de dood, gaf uitkomsten ook in deze beproeving, boven al mijn verwachtingen. Hij is dezelfde God, hoewel Hij geen raven zendt, echter gebruikt Hij andere middelen, om hongerigen brood te bezorgen, dit leerde ik op die tijd bij eigen ondervinding.

Trouwens, hier zitten er thans vele voor mijn ogen, die mij in mijn armoedige staat gekend hebben en de waarheid getuigenis zullen geven. En waarom zou ik hiervan niet spreken? Zal ik wegens mijn voorgaande armoede mij schamen? dat zij verre! integendeel, dit is mijn grootste eer en de stof van mijn blijdschap, dat ik verwaardigd ben geworden, om de naam van de Heere Jezus alles te verlaten, en, in zodanige armoede Hem volgende, getrouw te blijven! Ja, hier vind ik stof, om God te verheerlijken, en Zijn goedertierenheden te gedenken. Hij heeft het hart van het arme volk zodanig bewogen, dat ik van die tijd af geen gebrek meer had. De liefde die ik van Hem heb mogen genieten, zal ik nooit vergeten, zo lang ik leef! en dit zal gedurig mijn bede tot God zijn: Dat hun huizen barmhartigheid geschiede!

De Heere maakte verder mijn weg voorspoedig en ik werd door de WelEerwaarde en zeer geleerde heer E.P.G. van Essen in de waarheden van onze belijdenis onderwezen. Hier vind ik mij buiten staat, om die Christelijke, ja vaderlijke behandeling, die ik gedurende het onderwijs door zijn WelEerwaarde heb mogen ondervinden, met mijn stamelende tong te kunnen uitdrukken. Tot mijn dood toe zal ik zijn WelEerwaarde een biddend en dankend hart toedragen, vanwege het getrouwe onderwijs en de vaderlijke besturingen, die ik als een vreemdeling heb mogen genieten.

De tijd van acht maanden in de Goddelijke waarheden onderwezen zijnde, werd ik verwaardigd, de naam van de Heere Jezus te belijden, door de Heilige Doop, in de schoot van de Christelijke Kerk ingelijfd te worden en voornamelijk, om mij op die dag aan een volzalige Drieëenigen Verbonds-God voor tijd en eeuwigheid over te geven. O, welk een heugelijke dag was deze dag voor mij! een dag, waar ik zo vele jaren rijkhalzende naar had uitgezien! een dag, die voor mij een gedenkdag zal zijn en blijven, tot aan het einde van mijn dagen! een dag, waarop ik andermaal een Eben-Haëzer tot roem van vrije genade mocht oprichten en uitroepen: Tot hiertoe heeft de Heere geholpen!

Maar wie had kunnen of durven denken, dat ik nog verwaardigd zou worden, de Zoon van God door het Evangelie te verkondigen! Gods weg is in het heiligdom! En dit is

b. Het tweede stuk, dat ik kortelijk aan uw aandacht nog zal voordragen; namelijk: hoe, wanneer en op welke wijze mij, de allermiste van al de heiligen, deze genade gegeven zij, om de onnaspeurlijke rijkdom van Christus door het Evangelie te verkondigen, en wel onder u, gemeente van Mijdsrecht!

Omtrent één jaar, nadat ik door de heilige Doop in de schoot van de Christelijke Kerk was ingelijfd, werd ik door de goedertieren God ook begunstigd met een wederhelft en Hij zorgde voor ons beiden, dat wij het nodige hadden.

Ik zag onder verzuchtingen uit, of er niet door de albesturende Voorzienigheid de één of ander weg mocht geopend worden, waardoor ik tot een vast bestaan zou kunnen komen; maar al mijn pogingen en de middelen, die ik in het werk stelde, waren tevergeefs: deze weg bleef donker; nochtans was de Heere mij tot een Licht, vertrouwend, dat Hij mij niet zou begeven noch verlaten, en dat mijn brood en water gewis zouden zijn!

Ondertussen geraakte mijn gemoed dikwijls werkzaam omtrent mijn broeders naar het

vlees, wensende en zuchtende tot God, dat Hij aan Zijn Verbond met Abraham mocht gedenken en het deksel van hun hart eens mocht afnemen, en de liefde tot hen en hun behoudenis drong mij zodanig, dat ik mij vond opgewekt, om mijn ledige tijd hiertoe te besteden en, naar mijn geringe vermogens, een kort opstel³⁹ door de drukpers te vervaardigen, aan hun Rabbijnen op te dragen, en hun dwalingen hen onder het oog te brengen; onder verzuchtingen, dat het de God van Israël mocht behagen, dit geringe werk, als een middel tot hun bekering, in Zijn hand te gebruiken, opdat zij mochten zoeken de Heere hun God, en David hun Koning!

Onder het overdenken en opstellen van het bovengenoemde werkje, werd mijn hart meer dan eens vervuld met een brandende liefde tot de Heere Jezus, gepaard met een innige zucht en een hijgend verlangen, dat ik nog eens verwaardigd mocht worden, de gekruiste Christus, als de enige Middelaar Gods en der mensen, in het openbaar te mogen verkondigen. Echter omdat het mij toescheen als een zaak die onmogelijk was, zocht ik mijn gedachten en werkzaamheden hiervan af te trekken en in Gods weg te berusten.

Maar ziet! de Heere, Wie niets te wonderlijk is om te doen, bewerkte door zijn albesturende Voorzienigheid, buiten mijn toedoen, dat er op het onverwachtst, door een Godvruchtig man, een boodschap van enige vrienden van Alkmaar aan mij gebracht werd, van de volgende inhoud: namelijk, "Dat, indien ik mij tot de studiën zou willen begeven, zij dan, naar hun vermogens, tot mijn ondersteuning zouden toebrengen wat zij konden." Hier zitten er thans enigen van deze mijn weldoeners, die de waarheid zullen bevestigen en mogelijk hiervan meerder zullen kunnen zeggen, dan ik gezegd heb.

Zo groot als mijn verwondering omtrent deze onverwachte boodschap ook was, zo groot waren ook de zwarigheden, die in mijn hart opkwamen; ik zal slechts enige van deze aan uw aandacht mededelen. Er kwam in mijn hart op: Wat zult u ondernemen? u hebt reeds zesëndertig jaar bereikt, en zult u zich nog tot de studiën willen begeven? u bent niet alleen de Latijnse en Griekse, maar zelfs de Nederduitse taal niet machtig. Hoe vele jaren zijn hiertoe alleen niet nodig, behalve de andere kundigheden, die er tot het leraars-ambt vereist worden! en zullen dan deze vrienden zulk een reeks van jaren u onderhouden? En boven dit alles, is er dan gebrek aan leraars? ja, welke gemeente zal u, die een Joods man van afkomst bent en vooral u, die zo vele vijanden hebt, tot haar leraar toch willen roepen? is er dan niet een overvloed van zulken, die in de schoot van de Christenen geboren, opgevoed, van der jeugd af aan in de Christelijke waarheden onderwezen zijn en op de scholen, in de talen, kunsten en wetenschappen, zo vele jaren zich geoefend hebben? enz.

Echter, hoe groot deze zwarigheden ook waren, had deze gebrachte boodschap zo veel kracht op mijn gemoed, dat ik moest zeggen: Dit is van de Heere geschied, en het is wonderlijk in mijn ogen! wie heeft het hart van deze vrienden hiertoe bewogen? is het niet de Heere? en is Hij dan niet machtig, om u verder alle nodige bekwaamheden te schenken? En vooral, wat zult u hierdoor verliezen? stapt u dan uit uw beroep? zijn dan niet alle wegen, die u tot hiertoe hebt ingeslagen, om tot een vast bestaan te komen, steeds gesloten gebleven? En zou u nu de weg, die de Heere voor u geopend heeft, zelf sluiten, en de roepende stem van de Goddelijke Voorzienigheid weigeren te volgen? Zult u daarbij vrede in uw gemoed kunnen vinden? enz.

Althans ik gaf mij aan de God van mijn heil, Die mij tot hiertoe zo wonderlijk geleid en meer gedaan had, dan ik zelf zou hebben kunnen verwachten, met een volkomen hart bij vernieuwing over, om hem als een blinde te volgen, bij de dag te leven, de

³⁹ Ten titel voerende: Israëls verlossing en eeuwige behoudenis.

uitkomst met lijdzaamheid af te wachten en te geloven, dat Hij, Die roept, getrouw is! Mijn hart dus overgegeven hebbende, om het Lam van God te volgen, ben ik, na verloop van vier maanden, met mijn vrouw en mijn kind, steunende op de Goddelijke trouw, uit Amsterdam naar het vermaarde Utrecht vertrokken.

De eerste zes maanden daar als een vreemdeling wonende, was mijn weg zeer donker en de kracht van het ongeloof nam zodanig de overhand, dat ik niet anders dacht, dan naar Amsterdam te zullen moeten wederkeren.⁴⁰

Maar ziet! Hij, Die niet varen laat het werk van Zijn handen, deed op het onverwachts en wel in mijn grootste benauwdheden, het licht voor mij opgaan in de duisternis! Hij bewoog het hart van nog andere vrienden van verscheidene plaatsen (wier namen ik zou kunnen noemen, indien ik niet vreesde, dat hun Ed. mogelijk hiermede niet zouden gediend zijn), die zich vrijwillig en uit liefde verbonden, om mij, gedurende de tijd van mijn studiën, jaarlijks iets toe te zenden, tot mijn ondersteuning.

Hier zag ik wederom, tot mijn beschaming, de Goddelijke goedkeuring op mijn weg en werd dus nog nader bevestigd, dat de Heere dit begonnen werk voor mij voleinden zou.

Het eerste jaar mij dan in de Latijnse taal, zo veel doenlijk was, geoefend hebbende, genoot ik twee jaren het onderwijs van enige wijdberoemde Hoogleraren in verscheidene nodige wetenschappen; terwijl ik nog drie jaren aan de voeten zat van de zeer vermaarde Gamaliëls, om uit hun mond in de gronden van de heilige Godgeleerdheid onderwezen te worden: namelijk de heren Burman, Vos en bijzonder Prof. G. Bonnet, aan welker onderwijs ik altoos met dankzegging gedenken zal, met de bede, dat God hen nog lang spare tot nut van zijn Kerk.

De tijd van mijn studiën voltrokken zijnde, werd ik de 16e april 1776, door de eerwaarde Classis van Schieland, na een nauwkeurig examen, waardig gekeurd en onder het getal van de Proponenten toegelaten, om het zalig Evangelie in het openbaar te verkondigen. En zo moest ik al wederom op de weg naar Sion een Eben-Haëzer oprichten, en uitroepen: Tot hiertoe heeft de Heere geholpen! nu heb ik het voorrecht, waarnaar ik zo vele jaren reikhalzende heb uitgezien, Christus en Die gekruist in het openbaar te verkondigen, en, als de enige weg van zaligheid, anderen aan te prijzen.

Ik stelde mij vervolgens in de weg, om de gaven, die de vrijmachtige God mij onwaardige heeft medegedeeld, op verscheidene vacaturen te laten horen. En dus één jaar min één dag vóór aan de wijngaard gestaan hebbende, onder verzuchtingen, of het de grote Albestuurder mocht behagen, al was het ook ter elfder ure, mij te roepen, om in Zijn wijngaard te arbeiden, geliefde de Heere, toen het op het donkerst was en bijna alle hoop scheen te verdwijnen, mijn weg zonderling op te klaren en dadelijk te tonen, dat Hij met mij was.

De 14e april alhier op de vacature gepredikt hebbende, werd ik de 15e dito op het onverwachtst met die heuglijke tijding verrast, dat de dispectie door de eerwaarde Kerkenraad van Mijdrecht op mij was uitgebracht: een tijding, waardoor mijn gemoed van verwondering en aanbidding zodanig overstelpt werd, dat ik moest uitroepen: O God! wie is een God zoals U, Die alleen kan wonderen doen!

En zo heeft de Heere, die het hart van de koning neigt als waterbeken, ook geneigd het hart van de Ed. Mogende heren Staten van het land van Utrecht, en van de weleerwaarde heren Decan en Capitularen van de Kerk St. Jan te Utrecht, om de dispectie en naderhand ook de beroeping, gunstig te approberen.

En dus het beroep door de eerwaarde Classis van Utrecht met een gunstige goedkeuring bekrachtigd zijnde, ben ik door hun eerwaarden de 12e augustus, na het

⁴⁰ Zoals ik ook aan een godzalig leraar in Noord-Holland en andere vrienden, de omstandigheden, waarin ik mij bevond, bekend gemaakt heb.

examen, onder heilbede en zegenwens, aan u, o Gemeente van Mijdrecht! als uw herder en leraar toegewezen; zodat ik, als uw wettig leraar heden bevestigd zijnde, nu in dit uur verwaardigd word, om de Heilige dienst met deze leerrede onder u te beginnen en al wederom een Eben-Haëzer, tot roem van genade, moet oprichten en uitroepen: Tot hiertoe heeft de Heere geholpen!

2. Ziedaar! een korte schets van de opschriften van de gedenkstenen, die ik tot eer van God, in de tijd van zestien jaren heb mogen oprichten. Oordeelt nu zelf, of ik niet in verwondering moet uitroepen: Mij, die eertijds een eigen gerechtigheid predikte; mij, die eertijds Christus niet kende; ja mij, die eertijds een lasteraar was van Christus en dus tot deze zeer gewichtige en heilige bediening mij ten hoogste onwaardig gemaakt had; mij dan, de allerminste, de allergeeringste van al de heiligen, is deze genade gegeven, om onder u, o gemeente van Mijdrecht! (wier voorvaderen Heidenen waren) de onnaspeurlijke rijkdom van Christus door het Evangelie te verkondigen!

a. Het is waar, zie ik op het gewichtig werk van de bediening en al de plichten, door de weleerwaarde heer Bevestiger, heden mij voorgesteld en op mijn schouders gelegd, dan moet ik uitroepen: Wie is tot deze dingen bekwaam? althans ik niet, die een Galileër ben!

b. Echter, zie ik met ogen van geloof op die menigvuldige Eben-Haëzers, die ik in die tijd van zestien jaren, van Sittim af tot Gilgal toe, door Goddelijke genade heb mogen oprichten, dan zegt het geloof: Die God, Die tot hiertoe geholpen heeft, zal ook verder helpen! ja, overweeg ik de wettige en Goddelijke roeping tot deze bediening, dan moet ik zeggen: Hij, Die roept, is getrouw; Hij, Die mij deze genade gegeven, en mij getrouw geacht hebbende, in deze heilige bediening gesteld heeft, zal ook verder alle nodige gaven en genadens schenken, om de onnaspeurlijke rijkdom van Christus, onder u, door het Evangelie te verkondigen.

A. Ziedaar, hier sta ik dan in de mogendheden van de Heere voor uw aangezicht, o gemeente van Mijdrecht! mijn kroon, mijn blijdschap! Ziedaar! hier is mijn hand en mijn hart! al mijn vermogens, al mijn krachten wens ik te verteren in en tot uw dienst!

A. De hoofdinhoud van mijn predikaties zal alleen zijn Christus en de onnaspeurlijke rijkdom van Christus, niet met wijsheid van woorden, maar op een klare en vatbare wijze, door het Evangelie.

1. Het is waar, ik zal u, onbekeerde mensen! ook de wet moeten verkondigen; de wet, waaruit de kennis van de zonde is; de wet, die de vloek uitspreekt over de overtreders daarvan. Echter zal ik u ook Christus verkondigen, in Zijn naturen, ambten en staten; in Zijn schoonheid, dierbaarheid en algenoegzaamheid. Ja, ik zal u verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van genadegoederen, die Hij door zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid verworven heeft, ten einde u onder het oog te brengen, hoe onverantwoordelijk het voor u zal zijn, zulk een rijkdom van hemelse schatten moedwillig versmaad te hebben, ja om, ware het mogelijk, uw harten naar deze bestendige goederen begerig te maken en u tot het geloof in Christus te bewegen.

2. de onnaspeurlijke rijkdom van Christus zal ik vooral u, bekommerden, nedergebogenen en verslagenen van geest! door het Evangelie verkondigen, om u te bemoedigen en te vertroosten, dat er in Christus zulk een volheid is, waaruit u kunt ontvangen genade voor genade; en dat Hij al de reine begeerten van uw ziel vervullen zal, uit de volheid van Zijn algenoegzaamheid!

3. de onnaspeurlijke rijkdom van Christus zal ik, eindelijk, ook u, vergevorderden in de genade! verkondigen om u op te wekken, de genade van God, aan u bewezen, te verheerlijken! dat Christus zulk een rijkdom van hemelse schatten voor u heeft willen

verwerven, en Hij, Die rijk was, arm is geworden, opdat u in Hem zou rijk worden in God!

B. de onnaspeurlijke rijkdom van Christus zal niet alleen de hoofdinhoud zijn van mijn predikaties, maar ook in het catechiseren, in mijn huisbezoek en in onze bijeenkomsten; bij de zieken, bij de stervenden en waar ik ook mocht geroepen worden.

c. En wat zal, ja wat kan ik u meer beloven? Och, dat God door Zijn genade mij hiertoe mocht bekwaam maken, om meer te kunnen doen, dan ik met woorden kan beloven!

B. Ontvangt mij dan ook in liefde als uw wettigen leraar, die God deze genade gegeven heeft, om de onnaspeurlijke rijkdom van Christus door het Evangelie u te verkondigen.

A. Maakt een recht gebruik van de middelen van genade. Komt en hoort, met een biddend hart, de onnaspeurlijke rijkdom van Christus te verkondigen.

B. Rust niet, voor en aler Christus in Zijn rijkdom zich aan u ontdekt en al uw verarmde en uitgeledigde schatkamers vervuld heeft met bestendige goederen.

c. Weest mijn gedachtig en vooral u, keurlingen van God! in uw gebeden; *bidt ook voor mij, opdat mij het woord gegeven worde in de opening mijns monds met vrijmoedigheid, om de verborgenheid des Evangelies bekend te maken*, Ef. 6: 19. Och! brengt mij veel voor de troon van de genade, dat de rijkdom van Christus ook mijn ledig hart meer en meer moge vervullen, om dus uit de overvloed van mijn hart tot u te kunnen spreken en deze te verkondigen.

1. Dus zou ik deze mijn leerrede kunnen ten einde brengen, zo niet de plechtigheid van deze dag nog een gewichtig werk van mij vorderde.

2. Ik zal echter, omdat ik bemerk, dat de tijd mij roept, mij moeten bekorten en, naar mijn vermogens, aan deze mijn verplichting trachten te voldoen.

a. Nadat ik hun Ed. Mogende Heeren Staten van het land van Utrecht, alsook de weleerwaarde heren Decan en Capitularen van de Kerk St. Jan te Utrecht, voor de gunstige en spoedige goedkeuring van mijn beroeping allerootmoedigst mijn hoogstverplichte dankzegging uitgeboezemd en alle geestelijke en lichamelijke zegeningen over hun achtbare personen, hoogaanzienlijke geslachten en gewichtige ambten toegewent heb,

b. Keer ik mij met ware hoogachting tot u, WelEdele gestrenge heer Baljuw, Edel achtbare heer Schout, Secretaris en leden van het achtbare Gerechts van deze Proosdij!

a. Hier sta ik voor uw aangezicht, als uw nieuwe inwoner, onderdaan en leraar, die van harte wenst, genade in uw ogen te vinden.

Ik neem de vrijheid, mij en al de mijnen aan uw liefde, hulp en bescherming op te dragen en aan te bevelen.

c. Verwacht van mij, dat ik, met de diepste eerbied, aan u, als machten van God over mij gesteld, onderworpen en gehoorzaam zal zijn; vooral, dat ik mij met zaken, buiten mijn bediening nooit zal bemoeien.

d. Ik verzoek dan uw hulp, om alles toe te brengen, wat ter bevordering van onze godsdienst verstrekken kan, en voornamelijk, om, als hoofden en voorgangers van het volk, met eerbied de rijkdom van Christus in dit Beth-ël te horen verkondigen.

e. Mijn innigste zucht en wens is, dat de Koning der Koningen en Heere der heren uw hoofden bekronen met eer en uw harten vervullen met wijsheid en godsvrucht; dat Hij de stoelen van eer en van het gerecht van deze Proosdij bevestige met recht en gerechtigheid; dat Hij UEd. bekwaam make, om, als Zijn stedehouders, het zwaard niet te vergeefs te dragen; dat Hij u schenke alle nodige wijsheid, voorzichtigheid en

kloekmoedigheid; ja, dat Hij de voorzitter zij in uw vergaderingen en uw raadslagen bekrone met Zijn zegen; met één woord, dat Hij al uw schatkamers vervulle met bestendige goederen en dat het u namaals geschonken worde, om met Vorst Immanuel, op Wiens dijen geschreven staat: Koning der koningen, en Heere der heren, op tronen te zitten en met Hem als koningen te heersen tot in eeuwigheid!

c. Thans keer ik mij tot u, WelEerwaarde en zeer geleerde heer Bevestiger, mijn geliefde broeder Jonathan! Wat zal ik zeggen? welke woorden zal ik gebruiken, om de innige mening van mijn hart uit te drukken!

a. Ik dank u hartelijk voor alle liefde en vertroosting, die ik van UEerw. gedurende de tijd van tien jaren heb mogen genieten.

b. Ik dank u hartelijk voor de liefdearbeid, die UEerw., op zich heeft genomen en mij ook deze dag, door een doorwrochte en Godvruchtige leerrede, in de heilige dienst van deze gemeente, zo plechtig hebt ingezegend.

c. Ik dank u hartelijk voor die vaderlijke vermaningen, broederlijke vertroosting, Christelijke besturingen en herderlijke zegeningen, die ik heden uit UEerw. mond heb mogen horen en waarop mijn hart en mond nu andermaal Amen zegt, het zij zo, Amen!

d. Vergun mij, dat ik met mijn stamelende tong datgene, waarvan mijn hart vol is, UEerw, toewens: Jehova, uw Verbonds-God, begeve en verlate u niet, terwijl uw ouderdom en uw grijsheid daar is! Hij vernieuwe uw jeugd als van een arend om met vernieuwde krachten te lopen en niet moe te worden en te wandelen en niet mat te worden! Hij doe UEerw. groeien in de voorhoven van onze God, om in uw grijze ouderdom vruchten te dragen, die vet en groen zijn, en te verkondigen, dat de Heere recht is! Jehova, uw Verbonds-Gods, ondersteune UEerw. met eeuwige armen, en vervulle al de reine begeerten van uw ziel uit de volheid van Zijn algenoegzaamheid! Hij richt een tafel toe voor uw aangezicht, tegenover uw tegenpartijders! Hij make uw hoofd vet met olie, en uw beker zij overvloeiende! Hij bekrone uw heilige dienst met Zijn zegen, om nog vele zielen als paarden aan de kroon van Koning Jezus te kunnen rijgen! Hij zegene u en uw beminde echtgenoot en kinderen, met alle geestelijke en lichamelijke zegeningen in Christus! Het zij zo!

d. Ik wend mij tot u, WelEerwaarde en zeer geleerde heren, die met uw tegenwoordigheid mij hebt gelieven te vereren, om deze plechtigheid bij te wonen! Mijn hartelijke zucht en mijn wens is, dat al uw uitgeboezemde zegeningen, door de Opperzegenaar, niet alleen aan mij mogen vervuld worden, maar dat ook deze met verdubbeling in uw schoot mogen wederkeren, tot heil van uw zielen en van uw dierbare gemeenten! De Heere omgorde UEerws. met kracht, om in uw Heilige bediening onvermoeid te kunnen voortgaan en de rijkdom van Christus door het Evangelie te verkondigen! Och dat het werk van de Heere over u, Zijn knechten, mocht gezien worden, en zijn heerlijkheid over uw kinderen! en dat UEerws. na uw arbeid mogen ingaan in de eeuwige rust en het genadeloon van getrouwe dienaars ontvangen en genieten!

e. Nu kom ik tot u, eerwaarde broeders Ouderlingen en Diakens, leden van de kerkenraad, zo laatst afgaande, alsnog in dienst zijnde!

a. Hier ziet en hoort u hem, die door u zo wettig tot herder en leraar in deze aanzienlijke gemeente geroepen is, Ik zeg zo wettig! uw geweten en de roepende stem van het volk zijn hiervan getuige!

b. Wat zal ik u vergelden! U hebt een werk verricht, waarover het nageslacht u zal zegenen.

c. Ik bied dan mijn hart en mijn hele persoon u in liefde aan. Ik zal met u in alle gevallen raadplegen, om dus met elkaar de gemeente van God op te bouwen, te

vermanen en te vertroosten en, naar het bevel van Christus, de sleutelen van het koninkrijk der hemelen te gebruiken. Ik verzoek derhalve, om mij met hulp en raad voor te komen en broederlijk te onderrichten omtrent die dingen, van welke ik nog onkundig ben.

d. Laten onze harten verenigd zijn in ware liefde en laat er nooit enige twist of onenigheid in onze vergaderingen gehoord worden. God geve u, waarde Ouderlingen! zo te regeren, dat u bevonden mag worden, dubbele eer waardig te zijn en dat u namaals in de eeuwige heerlijkheid deel mag hebben met de 24 Ouderlingen voor de troon van het Lam! De Heere schenke u, broeders Diakenen! genade, om getrouw te zijn in uw bediening; ijverig in het vergaderen, voorzitter en barmhartig in het uitdelen van de aalmoezen. De liefderijke Jezus, Die arm is geworden, daar Hij rijk was, vergelde uw liefdearbeid en lere u, als arme zondaren, bij Hem rijkmakende genade te zoeken, om uit Zijn volheid te ontvangen genade voor genade! De Opperzegenaar bekronde ook met Zijn zegen de verrichtingen van degenen, aan welke de bezorging van dit kerkgebouw is aanbevolen. Hij doe wel aan hun huizen en geslachten, en dat hun namen aangenaam mogen zijn in dit Beth-el!

f. U, mijn dierbare vrienden en weldoeners! kan ik ook niet stilzwijgend voorbijgaan. Hebt dank, hebt hartelijk dank voor al uw weldaden, aan mij onwaardige bewezen. De Heere heeft u als een middel gebruikt, ter bevordering van dat einde, hetwelk u thans ziet en hoort. U bent ook in uw verwachting niet beschaamd geworden! Och, vergeet toch mij niet in uw gebeden! De Heere vergelde u uw liefdedaden, uit genade in Christus! Hij zij uw God en de God van uw zaad in eeuwigheid!

g. Mijn reden keert zich dan eindelijk wederom tot u, dierbare gemeente van Mijdsrecht! Och, dat mijn dienst u aangenaam zij! Jakobs God zij uw God, uw hulp en uw deel in eeuwigheid! Hij zegene uw uit- en ingang! Hij zegene uw kinderen en naastbestaande met alle geestelijke zegeningen in Christus! Ik zal dan met deze zucht mijn leerrede sluiten. *Och dat, door de onnaspeurlijke rijkdom van Christus, al uw verarmde en uitgeledigde schatkamers vervuld mogen worden met bestendige goederen! Amen!*